

Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Doktori Iskola
Infokommunikációs és Jogi Doktori Program

Parti Katalin:

**Az eladók már rég hazamentek.
A büntetőjog mint az online pornográfia szabályozásának eszköze**

Témavezető:
Dr. Balogh Zsolt György
tanszékvezető egyetemi docens

Pécs, 2008

Tartalomjegyzék

<i>Rövidítések jegyzéke</i>	6
I. Bevezetés	8
<i>1. Az értekezés tárgya</i>	8
<i>2. Az értekezés tagolása</i>	8
<i>3. A kutatás módszere</i>	9
<i>4. A kutatás célja</i>	10
<i>5. Az értekezés jelentősége, hasznosíthatósága</i>	10
II. Társadalomfilozófiai-társadalompolitikai megközelítés. Az információs társadalom mint a posztmodern archetípusa	11
<i>1. A pornográfia fogalmának társadalmi aspektusa</i>	11
<i>1.1. A pornográfia fogalma</i>	11
<i>1.1.1. Definíciós határozatlanság</i>	11
<i>1.1.2. A viták eredete</i>	12
<i>1.2. Pornográfia az interneten</i>	13
<i>2. Az internet szerepe a társadalmi változásokban. „Virtuális környezettudatosság”</i>	15
<i>3. A virtuális közösségek szerepe a morál változásában</i>	16
<i>3.1. Problémafelvetés</i>	16
<i>3.2. A VR-közösségek ontológiája – posztmodern filozófiák</i>	17
<i>3.3. A VR-közösségek természete</i>	20
<i>3.4. Cyber-etika: megváltozott viselkedés a VR-ben?</i>	23
<i>3.5. A VR-közösség: a morális attitűdváltás akcelerátora?</i>	25
<i>4. A pornográfia fogalmának fejlődése a posztmodern társadalomban: technokulturális kölcsönhatások</i>	29
<i>4.1. Az internet hatása a pornográfia fogalmára</i>	30
<i>4.2. A pornográfia hatása az internet fejlődésére</i>	31
<i>4.3. A VR-közösségek hatása a pornográfia alakulására</i>	32
<i>4.4. A pornográfia hatása a „virtuális personára”</i>	32
<i>5. A pornográfia mint cyber-deviancia</i>	32
<i>5.1. Mi a cyber-deviancia?</i>	32
<i>5.2. A cyber-devianciák volumene, megoszlása</i>	34
<i>5.3. Az internet morálalakító hatása: morális pánik?</i>	36
<i>5.3.1. Szubjektív nézőpont: morális pánik mint identitás-keresés</i>	37
<i>5.3.2. Objektív nézőpont: morális pánik mint a média által felkínált megoldás</i>	39
<i>6. Összefoglalás</i>	42
III. Kriminológiai megközelítés. A magyar és más kutatások eredményei	44
<i>1. A magyar kutatás</i>	44
<i>1.1. A kutatás tárgya, módszere, a minta nagysága</i>	44
<i>1.2. Jogalkotási előzmények</i>	44
<i>1.3. Pilot kutatás</i>	45
<i>1.4. A kutatás célja</i>	45
<i>2. Primer és szekunder analízis</i>	46
<i>2.1. Kapcsolat az internettel</i>	46
<i>2.2. Elkövetési magatartások</i>	48
<i>2.2.1. Más elkövetőkkel való kapcsolatteremtés módja szerint</i>	48
<i>2.2.2. A sértettel való kapcsolatteremtés módja szerint</i>	50
<i>2.3. A tiltott pornográfia kísérő bűncselekményei</i>	51
<i>2.4. Elkövetői oldal</i>	52
<i>2.5. A felvételek szereplői, a sértettek és az áldozatok</i>	56
<i>2.5.1. Szereplők</i>	57
<i>2.5.2. Áldozatok jellemzői a külföldi kutatások szerint</i>	60
<i>2.6. Az elkövetők és a felvételeken szereplők kapcsolata</i>	67

2.7. Fiatalok elkövetők.....	74
2.8. Jogalkalmazási gyakorlat.....	77
2.8.1. Jogalkalmazási gyakorlat a fiatalok elkövetők tekinteténél	77
2.8.2. Bizonyítási kérdések.....	78
3. Tanulások és dilemmák a magyar és más empirikus kutatások tapasztalatai alapján... 82	82
3.1. A felvételek környezetének szerepe a pornográf minőség meghatározásában.....	82
3.2. Előkészületi jellegű magatartások büntetendősége – pro és kontra.....	85
3.3. Elkövetői oldal.....	90
3.3.1. Életkori határok: a fiatalok elkövetők speciális helyzete.....	90
3.3.2. A pedofília büntetendősége kérdésénél	91
3.4. Sértek és áldozatok.....	94
3.4.1. Az áldozat mint sértett.....	94
<i>A nemi erkölcs elleni bűncselekmények címének értelmezésénél szolgáló fogalmat a Btk. 210/A. § (2) bek. tartalmazza. Eszerint fajtalanság: „a közösülés kivételénél minden súlyosan szeméremszértő cselekmény, amely a nemi vágy felkeltésénél vagy kielégítésénél szolgál”.....</i>	95
3.4.2. A sértett mint áldozat.....	95
4. Összefoglalás.....	99
IV. Anyagi jogi szabályozás.....	100
1. A gyermekek szexuális kizsákmányolásának nemzetközi és európai uniós szabályozása.....	100
1.1. Problémafelvetés.....	100
1.2. Családon belüli erőszak.....	101
1.3. Emberkereskedés.....	102
1.4. Prostitúció.....	103
1.5. A gyermekek szexuális kizsákmányolása.....	104
1.5.1. A gyermekek szexuális kizsákmányolásának speciális területe: az internet.....	107
1.5.1.1. Ártalmas és káros tartalmak.....	108
1.5.1.2. Az önszabályozás támogatása.....	111
1.5.1.3. Egységes büntetőjogi alapok megteremtésénél	112
1.6. Gyermekpornográfia az interneten.....	113
1.6.1. A gyermekpornográfia definíciója.....	113
1.6.2. Az üldözendő cselekmények értelmezésénél	114
2. A tiltott pornográfia szabályozása néhány európai országban.....	116
2.1. Mintaválasztás és módszer.....	116
2.2. A pornográfia európai uniós szabályainak hazai implementálása és egyes országok büntetőjogi megoldása tematikus bontásban.....	116
2.2.1. A gyermekek szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia szabályozása Magyarországon.....	117
2.2.2. A Kerethatározat és a budapesti egyezmény.....	119
2.2.3. A gyermekpornográfia fogalmi ismérveinél a vizsgált országokban.....	121
2.2.4. Az elkövetési magatartások köre a vizsgált országokban.....	131
2.2.5. Az elkövetők köre a vizsgált országokban.....	142
2.2.6. A felelősségre vonás akadályainél a vizsgált országokban.....	147
2.2.7. A passzív alanyok köre a vizsgált országokban.....	149
2.2.8. Elkövetési tárgy – védett jogtárgy a vizsgált országokban.....	156
2.2.9. A magyar szabályozás értékelésénél a nemzetközi dokumentumok és a kontinentális jogrendszerű országok tükrében.....	163
3. A pornográfia fogalma – a tett-büntetőjogi értékelés kapcsán.....	167
4. Társadalmi normák és büntetőjog – a pornográfia büntetőjogi felfogása kapcsán.....	174
5. Összefoglalás.....	183
V. Eljárési kérdések	186
1. Bűnügyi együttműködés.....	186

1.1. Belföldi bűnügyi együttműködés.....	187
1.1.1. A nyomozó hatóság felkészültsége. Az „internet-csoportok” jelentősége.....	187
1.1.2. Az internet-szolgáltató.....	192
1.1.2.1. Az adatok kezelhetősége.....	192
1.1.2.2. A szolgáltató együttműködésének akadályai.....	199
1.1.3. Az igazságügyi szakértő.....	202
1.1.4. Hazai társ- és összekötő szervek.....	217
1.2. Nemzetközi bűnügyi együttműködés.....	218
1.2.1. A nemzetközi bűnügyi együttműködés formái.....	220
1.2.2. Bűnügyi együttműködés az Európai Unió harmadik pillérében.....	220
1.2.3. Az Europol.....	222
1.2.3.1. Az Europol szervezete, funkciói, feladata.....	222
1.2.3.2. Kritikai észrevételek.....	224
1.2.3.3. Értékelés.....	227
1.2.4. Az Interpol.....	227
Szemben az Európai Unió nemzetközi bűnügyi együttműködéséről szóló egyezményében foglaltakkal, amely magasabb szintű szakmai segítséget és kooperációt tesz lehetővé a tagállamok között. (Egyezmény a Tanács által az Európai Unióról szóló szerződés 34. cikkének megfelelően létrehozott, az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről. (C. 197., 2000/07/1(2)) Hazánkban kihirdette a 2003. évi CXXX. törvény az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről.).....	228
1.2.5. A nemzetközi együttműködés formális és informális eszközei.....	228
1.2.6. A budapesti egyezmény együttműködésre vonatkozó szabályai.....	231
1.2.7. Az információs rendszerek elleni támadásokról szóló kerethatározat.....	235
1.2.8. A nemzetközi bűnügyi együttműködésre vonatkozó egyéb dokumentumok.....	237
1.2.9. Joghatóság interneten elkövetett bűncselekmények esetén.....	239
2. Bizonyítási kérdések.....	241
2.1. A bizonyíték-rögzítés eszközei: a bizonyítás hiteles felvétele.....	242
2.1.1. Nyílt nyomozási eszközök és hagyományos kényszerintézkedések.....	242
2.1.1.1. Cyber-nyomozás az időtényező-elv tükrében.....	242
2.1.1.2. A házkutatás.....	245
2.1.1.3. A számítástechnikai adatok „lefoglalása”.....	246
2.1.1.3.1. Dilemmák.....	246
2.1.1.3.2. A lefoglalás jelentése.....	246
2.1.1.3.3. A lefoglalás mértéke.....	247
2.1.1.3.4. A büntetőjogi igény érvényesítéséhez fűződő és az üzleti érdek ütközése.....	250
2.1.1.3.5. A lefoglalás formai követelményei.....	253
<i>A 11/2003. (V. 8.) IM-BM-PM együttes rendelet a lefoglalás és a büntetőeljárás során lefoglalt dolgok kezelésének, nyilvántartásának, előzetes értékesítésének és megsemmisítésének szabályairól, valamint az elkobzás végrehajtásáról az elektronikus adat lefoglalásáról úgy rendelkezik, hogy azt a hatóság adathordozóra történő rögzítés (átmásolás) útján foglalja le, tehát nem közvetlenül az adatot, hanem annak hordozóját. (67. § (1) bek.).....</i>	254
2.1.1.3.6. A lefoglalt adathordozó tárolása.....	254
2.1.1.4. A számítástechnikai adatok megőrzésére kötelezés.....	254
2.1.1.5. Újabb elképzelés az adatok rögzítésére: az adatok zárolása és „elkobzása”.....	255
2.1.1.6. A puhatolás.....	256
2.1.2. A titkos megismerés eszközei.....	258
2.1.2.1. A titkos megismerés eszközeinek alkalmazhatósága.....	258
2.1.2.2. A titkos megismerés eszközeinek felhasználhatósága.....	260
2.2. A bizonyítékok hiteles megőrzése: a büntetőeljárásban való felhasználhatóság feltétele	260

2.2.1. Krimináltaktikai megközelítés.....	260
2.2.2. Krimináltechnikai megközelítés.....	264
3. Összefoglalás.....	266
VI. Összefoglalás és javaslatok.....	268
1. Összefoglalás.....	268
2. Javaslatok.....	269
2.1. De lege ferenda javaslatok.....	269
2.2. Javaslatok a jogalkalmazó számára.....	271
2.3. Javaslatok a megelőzéshez.....	274
VII. Konklúzió.....	276
Summary: Criminal law as an instrument for regulation of online pornography.....	278
Irodalomjegyzék.....	280

Rövidítések jegyzéke

AB	Alkotmánybíróság
ABA	Australian Broadcasting Authority
AG	Allgemeines Gericht
Avt.	1992. évi LXIII. törvény a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról
B	Bulgária
BBS	Bulleting Board Service
Be.	1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
Betv.	2003. évi CXXX. törvény az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch (D)
BGE	Bundesgerichtsentscheide (CH)
BGHSt	Bundesgerichtshof (D)
BH	Bírósági Határozatok
BKA	Bundeskriminalamt (D)
BSA	Business Software Alliance
Btk.	1978. évi IV. törvény a büntető törvénykönyvről
CA	Communications Act (UK)
CDPC	European Committee on Crime Problems
CEOP	Child Exploitation and Online Protection Centre (UK)
CERN	European Organisation for Nuclear Research
CERT	Computer Emergency Response Team
CH	Svájc
CH-StGB	Strafgesetzbuch (CH)
CJPOA	Criminal Justice and Public Order Act (UK)
CoE	Council of Europe
COPINE	Combating Paedophile Information Networks in Europe
D	Németország
DERT	Digital Evidence Recovery Team
D-StGB	Strafgesetzbuch (D)
EDU	European Drugs Unit
EFA	Electronic Frontiers Australia
Eht.	2003. évi C. törvény az elektronikus hírközlésről
Ekert.	2001. évi CVIII. törvény az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről
ENU	Europol National Units
ERÜBS	Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika
EuroISPA	European Internet Service Providers Association
FBI	Federal Bureau of Investigation
GILC	Global Internet Liberty Campaign
Gytv.	1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról
H	Magyarország
IC3	Internet Crime Complaint Center
ILO	International Labour Organization
INHOPE	International Association of Internet Hotlines
IP	Internet Protocol
IRC	Internet Relay Chat
IT	Információs technológia

JuSchG	Jugendschutzgesetz (D)
JMStV	Jugendmedienschutz-Staatsvertrag (D)
Ket.	2004. évi CXL. törvény a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól
OBmB	Országos Büntetőeljárás Bizottság
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
OPA	Obscene Publications Act (UK)
ORFK	Országos Rendőr-főkapitányság
OWiG	Gesetz über Ordnungswidrigkeiten (D)
MATISZ	Magyar Tartalomipari Szövetség
MUD	Multi-User Domains/Dungeons/Dimensions
Nbtv.	1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról
NL	Hollandia
NOTA	National Organisation for the Treatment of Abusers
NNI	Nemzeti Nyomozó Iroda
PC	Personal Computer
PCA	Protection of Children Act (UK)
POA	Prosecution of Offences Act (UK)
Pp.	1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról
RO	Románia
Rt.	1996. évi I. törvény a rádiózásról és a televíziózásról
Rtv.	1994. évi XXXIV. törvény a rendőrségről
S	Svédország
SECI	South-East European Contributory Initial
SLO	Szlovénia
SOA	Sexual Offences Act (UK)
Sztv.	1999. évi LXIX. törvény a szabálysértésekről
TASZ	Társaság a Szabadságjogokért Egyesület
TECS	The Europol Computer System
TPFV	Tiltott pornográf felvétellel visszaélés
UK	Egyesült Királyság
Ütv.	1972. évi V. törvény a Magyar Köztársaság ügyészségéről
Vám tv.	2004. évi XIX. törvény a Vám- és Pénzügyőrségről

I. Bevezetés

1. Az értekezés tárgya

Jelen értekezés annak a 2002-ben megkezdett kutatási programnak a része, amely a számítástechnikai, illetőleg az internetes vonatkozású bűncselekményeket vizsgálja. A számítástechnikai bűncselekmények volumenének mérhetősége, nyomozásának eszközei, a felderítés nehézségei és a látencia kérdése, a nemzetközi együttműködés szerepe és eszközei, végül az online tiltott pornográfia körében folytatott vizsgálataimat a Legfőbb Ügyészség, Országos Rendőr-főkapitányság, a Nemzeti Nyomozóiroda munkatársai, a Bundeskriminalamt, valamint a Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht messzemenőig támogatták. Köszönetem fejezem ki ezúton is a hasznos konzultációkért, a megosztott adatokért, az aktabeszerezésben nyújtott segítségért.

A téma megválasztásának több oka van. Az egyik ilyen ok az online pornográfia elterjedése. Az interneten megvalósuló tiltott pornográfia jelentőségét bizonyítja, hogy a rendőrség speciális, internetes vonatkozású bűncselekményekkel foglalkozó nyomozócsoportja ügyeinek túlnyomó részét e bűncselekmény teszi ki. Nagy volumenű jelenséggel állunk szemben, amelyre megfelelő társadalmi és jogalkotási, jogalkalmazási válaszok szükségeltetnek. Másodsor, az értekezés egyfajta reflexió az utóbbi évek során napvilágot látott azon törvénymódosítási javaslatokra, amelyek, több-kevesebb sikerrel, a tiltott pornográfia törvényi tényállásának reformját tűzték ki célul. Harmadsor, a nemzetközi jogi és európai uniós szabályozás megfelelő ismerete és ismertetése szükséges ahhoz, hogy a jogalkotási politika számára tudatossá váljon a hazánk számára kijelölt, a jelenség szabályozása során követendő útirány. Végül az internet közegében elkövetett bűncselekmények felderítéséhez, nyomozásához és a büntetőeljárás lefolytatásához szükséges nemzetközi együttműködést mutatom be, mindezt az online pornográfia szemüvegén keresztül.

2. Az értekezés tagolása

A munka, ennek megfelelően, négy fő részből áll.

Az első, a *társadalomfilozófiai* rész az információs társadalom jellemzőit és „mellékhatásait” mutatja be, nevezetesen, hogy a technikai fejlődésnek milyen alternatív megközelítései lehetnek. Bemutatja az internet morálalakító hatását, a pornográfia fogalmi változásain keresztül. Ismerteti a hálózati társadalom központi alkotóelemét, az internet elterjedésével napvilágot látott posztmodern filozófiákon keresztül, amelyek meghatározzák a hálózati közösségek felépítését is. Rámutat az internet szerepére a pornográfia fogalmának (át)alakulásában.

A *kriminológiai* megközelítés a hazánkban tiltott pornográf felvétellel visszaélés bűncselekménye miatt indult büntetőeljárások vizsgálatának tapasztalataival, valamint a témában fellelhető empirikus kutatások adataival érzékelteti a jelenség volumenét és rámutat a szabályozás hiányosságaira.

A *büntető anyagi jogi* rész bemutatja a tiltott pornográfia nemzetközi és európai uniós szabályozását, továbbá elvégzi nyolc ország büntetőjogi szabályainak összehasonlítását. Bemutatja az angolszász- és a kontinentális ártalomfelfogás különbségét, a pornográfia büntetőjogi szabályozásával, illetve a tiltott pornográfia bizonyításánál figyelembe vett körülményekkel kapcsolatban.

Az *eljárási kérdésekkel* foglalkozó rész az interneten megjelenő bűncselekmények felderítésének, nyomozásának és bizonyításának problematikát mutatja be. Ezzel összefüggésben vizsgálja a nemzetközi bűnügyi együttműködést, a bizonyítékok hiteles rögzítésének, megőrzésének és büntetőeljárás alkalmazhatóságának feltételeit.

Az értekezés a magyar szabályozást az empirikus kutatások, az anyagi jogi és az eljárásjogi dilemmák vonatkozásában is, egy-egy külön alcímben tárgyalja.

3. A kutatás módszere

A társadalomfilozófiai megközelítés a pornográfia fogalmát és eltérő értelmezésének alapjairól szól. A téma specialitását adja az interneten való megjelenés, ezzel kapcsolatban tanulmányozom az online közösségek felépítésének elveit, a közösségek hatását a morális átalakulásban, közelebbről a pornográfia és más devianciák megítélésében.

Az értekezésben az Országos Kriminológiai Intézet kutatójaként lefolytatott empirikus kutatások eseteit idézem és e kutatások gyakorlati tapasztalataira támaszkodom. Az első kifejezetten nyomozástechnikai és nyomozástaktikai kutatást 2003-ban végeztem. Ennek keretében az ORFK internetes bűnözéssel foglalkozó speciális egysége aktáit vizsgáltam. E kutatást az értekezésben pilot kutatásként hivatkozom. A második kutatás keretében 2005-2007-ben kifejezetten az interneten megvalósuló tiltott pornográf felvétellel visszaélés tárgyában indult büntetőeljárások cselekményi, elkövetői, sértetti oldalát vizsgáltam. Ezt a vizsgálatot magyar kutatásként vagy hazai kutatásként említem az értekezésben. Ez a kutatás az alapja a kriminológiai fejezetnek, de a bizonyítékok hiteles rögzítésének és megőrzésének a dilemmáit taglaló részben is e kutatás adataival támasztom alá a megállapításaimat.

Az anyagi jogi fejezet megírásához a szabályozásról fellelhető szakirodalmat tekintettem át. Emellett, a vizsgálatban szereplő országok számára 2006-ban kérdőívet küldtem ki a gyermekpornográfia nemzeti szabályozásával és a joggyakorlattal kapcsolatos kérdésekkel, amelyet az országok igazságügyi minisztériumainak, illetve kutatóintézeteinek referensei 2007-ben megerősítettek, frissítettek. A magyar szabályozás érdekében a minisztériumi vita tárgyát képező törvényjavaslatokat is áttekintettem.

A munka nem lenne teljes a nemzetközi együttműködés jogszabályi alapjainak és a gyakorlatban érvényesülő szabályoknak, jó gyakorlatoknak az összefoglalása nélkül. Az internet határokön átnyúló jellegéből adódóan azonban nemcsak európai összefogást igényel az interneten megjelenő bűncselekmények – esetünkben a gyermekpornográfia – nyomozása, hanem globális együttműködést. Ennek megfelelően az Európán túli nyomozások jellemzőit is áttekintettem.

4. A kutatás célja

Az értekezés két kérdést tesz fel. Az egyik, hogy szükséges-e a pornográfia és a gyermekpornográfia szabályozása a büntetőjogban, a másik, hogy alkalmas-e a büntetőjog eszköze a jelenség visszaszorítására, azaz hatékony-e. A kérdésekre adott válaszok nem zárják ki egymást, hiszen a büntetőjog eszközének nem minden esetben az az oka, hogy a leghatékonyabb eszköz is. A büntetőjogi fellépés alapja lehet valamely politikai, pszichológiai és társadalmi trend. Céloom a téma kulturális, filozófiai, kriminológiai, büntetőjogi értelemben is speciális jellegéből adódó, országonként eltérő, szuverén felfogásának és jogi szabályozásának bemutatása, valamint a lehetséges válaszok és az egységes fellépést biztosító gyakorlat elemzése. Ennek keretében felhívom a figyelmet a hibákra, a hiányosságokra, valamint a jelenségre társadalmi, büntető anyagi jogi és eljárásjogi téren adott és az adható, lehetséges válaszokra.

5. Az értekezés jelentősége, hasznosíthatósága

A témának sem monografikus feldolgozása, sem pedig átfogó elemzése nem látott napvilágot eddig hazánkban. Az értekezés sokrétűen mutatja be a jelenséget: mivel a büntetőeljárás megindulásától kezdődően a nyomozási, az ügyészi és a bírói szakaszt is áttekinti, kiegészítve az online bűnözés nyomozásának kérdéseivel, teljes képet ad a cselekmény társadalmi elfogadottságáról, kriminológiai aspektusairól és büntetőjogi oldaláról. Ezzel hozzásegíti az olvasót a jelenség megértéséhez, a jogalkotót a jogbiztonságot növelő egységes jogalkalmazáshoz. A nemzetközi tapasztalatok, az európai, kontinentális jogi megoldások ismertetése szélesebb horizontot nyit a jog alkalmazója és az érdeklődő állampolgár előtt. Felhasználható oktatási segédletként, az igazságszolgáltatás résztvevőinek képzésében, valamint további empirikus kutatások kiindulási alapjául szolgálhat.

II. Társadalomfilozófiai-társadalompolitikai megközelítés. Az információs társadalom mint a posztmodern¹ archetípu- sa

1. A pornográfia fogalmának társadalmi aspektusa

1.1. A pornográfia fogalma

1.1.1. Definíciós határozatlanság

„I know it when I see it.”² (Potter Stewart bíró indokolásában így határozta meg a pornográfia definícióját a Jacobellis vs. Ohio ügyben)³

Stewart bíró idézett ítélete a pornográfia általános fogalmának meghatározhatatlanságára utal. A megállapítás éppúgy érvényes lehet kontinentális jogi környezetben, mint a common law esetében. A pornográf jelenetek, ha megfelelnek a jogi definíciónak, éppúgy lehetnek büntetőeljárás tárgyai, mint műalkotások. (Peckham, 1969: 52-53) A meghatározás a megjelenés környezetétől, valamint a szemlélő viszonyulásától függ. A döntés a szemlélő, de ezen belül, leginkább a jogalkalmazó kezében van, aki a közösség helyett, illetve nevében dönt. A jogalkotónak pedig abban kell döntenie, hogy milyen magatartásokat szükséges, arányos és, társadalompolitikai-technikai nézőpontból, mely magatartásokat érdemes a büntetőjog eszközével szabályozni. Az internet megjelenése számos olyan jelenséget tett közkinccsé, amelyek korábban szűk közönségnek szóló irodalomnak számítottak. Ugyanakkor, a jogi szabályozás előtt számos buktatót rejt. A pornográfia, illetőleg a gyermekpornográfia mint internetes tartalom jellemzőinek bemutatásán keresztül ezeknek a buktatóknak a feltárására vállalkozom.

A pornográf és a gyermekpornográf anyagok tartalmukban megegyeznek, a szereplők életkora azonban eltérő: a gyermekpornográfia 18. életévét be nem töltött személyt (vagy személyeket) (is) ábrázol. A megjelenés helye és jogi környezete szerint további szemléletbeli eltéréseket is tapasztalhatunk. Míg az angolszász büntetőjog a pornográfia bizonyos megjelenítését a közösségre ártalmas tartalomként fogja fel, addig a kontinentális büntetőjog elsősorban a gyermekekre ártalmas (a gyermekek egészséges erkölcsi és pszichikai fejlődésére veszélyes) tartalomként kezeli. (Timofeeva, 2006: 132) Az értekezés, később mindkét oldal szabályozását és gyakorlatát bemutatja, a jelenség könnyebb megértése érdekében.

A „pornográfia” megnevezés a görög *porneuo* (prostitúciós szolgáltatást nyújt), *porné* (örömlány) és *grafia* (írás, rajz) szavak összetételéből származik. Ma a szexuális tartalom írásos vagy képi formában való megbotránkoztató megjelenítésére használják. Hogy egy személy mit tart illetlennek vagy visszataszítónak, nagymértékben függ a neveltetéstől, illetve a társadalmi környezettől. Napjainkban pornográfián általában szexuális aktusok szociális és

¹ A *posztmodern* értelmezésében társadalomelméleti fogalom: olyan, jelenkori gondolkodási irányzat, amely a gondolkodásmódok és tudásformák pluralizálását és viszonylagossá tételét, valamint ezek sokrétű paradoxonok formájában történő megvalósulását fejezi ki. (l. Pszichológiai lexikon, 2007: 351)

² „Akkor tudom, ha látom.”

³ Jacobellis vs. Ohio, 378 U.S. 184, 197 (1964)

pszichés történések kiiktatásával történő egyoldalú megjelenítését értjük. (Pszichológiai lexikon, 2007: 350)

A pornográfiát a történelem során sokan értelmezték, és koronként más-más erkölcsi megítélés alá esett. A pornográfiát annyiféleképpen definiálták, amennyi megközelítésből tárgyalták. Így például a pornográfia egyik legszélesebb értelmezésben (Dines és mts., 1998) olyan szexuális tárgyú ábrázolás, amelynek célja a szexuális vágy felkeltése. Hatalmi pozíciók szemszögéből megközelítve a szexuális tárgyú ábrázolás lehet erotikus (amikor a két szereplő egyenrangú) (Hunter, 2001), vagy pornográf (amikor az egyik a szereplő a másik alárendeltje) (Russel, 1993; Steinmen, 1979). Ez utóbbi a feminista irodalom megközelítése, amely a pornográfiát az emberi szexualitás bármilyen formájú megjelenítéseként értelmezi, amely a nőket lealacsonyítja, leértékeli vagy megalázza, nemcsak szexuális értelemben (Longino, 1998: 122-133). A legtöbb empirikus munkában a pornográfia olyan szexuális tartalom, amely az átlagos szemlélőben szexuális vágyat kelt. (Helsper, 2005). Fisher és Barak szerint a pornográfia a tudományos irodalomban olyan tartalom, amely a szexualitást célzottan, tudatosan és a felhasználás következményekre is tekintettel önmagáért, explicit módon ábrázolja. (Fisher & Barak, 2001) A definíció diverzitását is figyelembe véve, a fő fogalmi elemek állandónak és közösnek tekinthetők: az emberi érzelmek ábrázolásának mellőzésével (1) kizárólag a nemi aktust, illetve a nemi szerveket mutatja be (2), szexuális izgalomkeltés céljából (3). A fogalom körüli vitákat és a szemléletbeli eltéréseket a megközelítés módja (pl. feminista irodalom, radikális vagy liberális értelmezés, gyermeki jogok védelme), valamint az egységesnek tűnő fogalmi elemek széles társadalmi értelmezési skálája generálja.

A pornográfia angolszász definíciója ennél, ha lehet, még szélesebb (Osanka & Johann, 1989: 3),⁴ gyakorlatilag mindenféle szexuális ábrázolást magában foglal, a megjelenés helyétől függően.⁵ A pornográfia az angolszász országok politikájában a közerkölcs sérelmeként jelenik meg (*obscenity-law, harm to others*), mint ahogy a pornográfia büntetendővé tétele körüli vitát elindító feminista mozgalmak is itt (de főként az Egyesült Államokban) váltak hangsúlyossá. A világ más részein, illetve az Európai Unióban inkább a fiatalokra gyakorolt hatása felől közelítik meg a pornográfiát – a gyermekek egészséges erkölcsi és pszichikai fejlődését veszélyeztető jelenséggé (*harmful internet content*).

1.1.2. A viták eredete

A pornográfia-vita a gender-szemlélet kibontakozásával esik egybe és az 1980-as évekre datálódik (l. Dworkin, valamint MacKinnon műveit).⁶ A vita lényege a nők térnyerése az élet minden területén, illetve felzárkóztatása a férfi-orientált társadalom irányítóihoz. A vitát feminista mozgalmak indították, de később lettek nem feminista résztvevői is. Míg a konzervatív politikusi nézőpont szerint a pornográfia a család békéjét és biztonságát, valamint a társadalmi morál (közerkölcs) sérelmét vonja maga után (*harm to others*), addig a liberális politika és a libertariánus mozgalmak inkább a pornográfia túlszabályozása miatti aggodalmuknak adnak hangot: a jelenség jogi szabályozása sérti a magánélet-, valamint a szólás- és véleménynyilvánítás szabadságát (*harm to fundamental rights*). A feminista

⁴ Osanka és Johann leírja, hogy a fogalommal kapcsolatban két alapvető gond merül fel: az egyik, hogy olyan széles a definícióba tartozó magatartások köre, hogy az állampolgár nem tudja, mi számít üldözendő (a szólás- és véleménynyilvánítás szabadságáról szóló alkotmánykiegészítés által nem védett) pornográfiának, másfelől, az üldözött pornográf ábrázolások köre olyan széles (fénykép, beszéd, írás, rajz, stb.), hogy azok közül sok az Alkotmány által védett csoportba tartozik, de ez csak utólag, a büntetőeljárás során derül ki.

⁵ Attorney General's Commission of Pornography, Final Report, Washington, D.C.: United States Department of Justice, 1986, pp. 227-228.

⁶ Dworkin, 1974; Dworkin, 1976; Dworkin, 1980; Dworkin, 1981; Dworkin, 1983; Dworkin, 1985; Dworkin & MacKinnon, 1988.

nézőpont liberális ága nézeteiben a libertariánusokhoz kapcsolódott, míg a radikális ág a nők „ellen irányuló” szexualitás és agresszió, a női nem kihasználásának újabb formáját látta a pornográfia elterjesztésében.⁷ A pornográfia körüli viták azonban nem választhatók szét világosan feminista és nem feminista nézőpontokra, mivel a kérdés mindenkit érint, aki részt vesz a társadalmi morál formálásában. A nézőpontok nemcsak nemek, hanem társadalmi osztály, vallás, életkor, rassz, képzettség, foglalkozás, területi megoszlás (földrajzi, illetve urbánus/rurális lakosság) szerint is különbözhetnek. (Berger és mts., 1991: 4)

A feminista irodalom nemcsak a nők elleni tényleges erőszakot ítélte el, de a médiában megjelenő bármiféle, nőket involváló agressziót is kritikusan közelítette meg. A közvetlen relációt a néző fantáziája adta, vagyis minél több erőszakos kép (és egyéb ábrázolás) mutatta be a témát, annál erősebb és jellemzőbb volt annak leképeződése a valóságban. (Lederer, 1980: 16-17) A vélekedést kutatások támasztották alá, így a pornográfia elleni harcot az erőszak visszaszorítása eszközének tekintették.⁸ Az 1990-es években hasonló megfontolások vezették a jogalkotót, hogy a gyermekpornográfia elleni küzdelem égisze alatt olyan magatartásokat is büntetendővé tegyen, mint a gyermekpornográf felvételek megszerzése az internetről (letöltése számítógépre), vagy azok online elérése (weboldalra látogatás, „klikkelés”).

A pornográfia mára megszabadult a feminista felhangtól. Chatterjee szerint a feminista irodalom nagy része még az internet felvirágzása előtt született, tehát még azelőtt, hogy az online pornográfia elérte volna fénykorát. Az internetes feminista filozófiák pedig még fejlődésben vannak, azok eddig még nem támadták kifejezetten az online pornográfiát (cyber-feminizmus). De Chatterjee, alapvetően feminista jogfilozófusként megjegyzi, hogy mivel a tudományos és a technikai fejlődés mindig a férfiak kezében volt, így attól nem vonatkoztatható el a feminista kritika. (Chatterjee, 2001: 77) Amit a jog a pornográfia értelmezésének nevez, az szűken szabott, rigorózus, és nem áll szinkronban a társadalmi és technikai fejlődéssel. A jogban – elvileg – a pornográfia értelmezésének nincsenek alternatív verziói. Nehéz egy folytonosan változó jelenséget állandó és változatlan, jogi keretek közé illeszteni (Chatterjee, 2001: 86).

1.2. Pornográfia az interneten

A pornográfia mellett a másik állandóan változó jelenség a technika, illetve infokommunikációs megtestesülése, az internet. (Yar, 2006: 7)⁹ Az alábbi újságcikkek rávilágítanak arra, milyen „képlékeny”, megfoghatatlan, nehezen integrálható közeget teremtett.

⁷ A pornográfiáról mint nőkre ártalmas irodalomról (*harm to women*) l. Dworkin, 1981.

⁸ A '60-as években az USA-ban jelentek meg az első kutatások a nők elleni erőszakról, a szexuális bűnözés áldozatairól és a feleségverésről, valamint a pornográfiáról, amelyek erősítették a feminista esélyegyenlőségi mozgalmakat. A „pornográfia liberalizálása ergo több (nők elleni) szexuális erőszak” kapcsolatot több kutatás is kimutatta. Megjegyzendő, a korai kutatások nem megalapozott módszerekkel és fogalmakkal operáltak. Ugyanakkor, egymásnak ellentmondó, azaz a pornográfia szexuális visszaélést generáló és csökkentő hatását bizonyító kutatások is napvilágot láttak. (Court, 1984a; Court, 1984b)

⁹ Az internet egymáshoz kapcsolódó számítógépes hálózatok összessége, amelyben a hálózatok egymás között (inter net) kommunikálnak egymással. 1990-ben, az internet függetlenné válásának évében a CERN fizikusai kifejlesztettek egy keresőmotort, amelyet World Wide Web-nek neveztek el. A WWW-en a dokumentumok hiperlinkek vagy URL segítségével hívhatók le az internetről. Az internet és a WWW tehát nem szinoním fogalmak, de az egyszerűség kedvéért mindkét fogalmat használom az internetes tartalom és kommunikáció jelölésére.

Interneten játszható szexjáték készítéséért tartóztattak le a kínai hatóságok egy kínai kódert. A hatóságok szerint az online játékban illegális, pornográf tartalom volt, és a készítő ebből még hasznot is húzott. A kínai közbiztonsági minisztérium szóvivője szerint a játéknak több mint 200 ezer regisztrált felhasználója és mintegy 700 fizető játékos volt. A 2007 márciusában indított vállalkozás „Barátnők kunyhója” néven üzemelt, amely a készítőnek mintegy 30 ezer jüan (730 ezer forint) hasznot hozott. (Origo, 2007. június 22.)¹⁰

A Second Life, vagyis Második Élet világában a játékosok szinte bármilyen formát ölthetnek: lehetnek férfiak vagy nők, állatok vagy mesebeli lények, és kinézetüket is maguk határozzák meg. Egyes szemtanúk szerint nem ritka, hogy a felnőtt játékosok gyermekalakot öltenek magukra, és így keresnek virtuális szex-kalandokat a virtuális világban - adta hírül a CNet. A Second Life-ban „age play”-nek, vagyis – a szerepjátékhoz – hasonlóan „korjátéknak” nevezik az új keletű szokást. Ez pedig nem törvénysértő cselekedet, mivel a játékban csak felnőttek vehetnek részt – az üzemeltető Linden Lab külön „világot” tart fenn tinédzsereknek –, így nem kiskorúak sérelmére történik a dolog. Az amerikai törvények szerint ugyanis akkor minősül valami gyermekpornográfiának, ha ténylegesen gyermekekről készülnek az erotikus felvételek. Így két felnőtt virtuális játszadozása nem minősül büntetendő perverziónak – mondta el a CNet kérdésére Jack Balkin, a Yale jogi karának alkotmányjog-professzora. (Origo, 2006. április 14.)¹¹

A Second Life nevű online szerepjáték felhasználói között vizsgálódik a német rendőrség, mivel egyesek gyermekpornóval kereskednek a kibertérben. A német hatóságok akciója egy televíziós riport nyomán indult, amelynek készítője beépült egy pedofil hálózatba. A Mainz-i televíziónak dolgozó Nick Schader egy olyan csoportra bukkant, amely pedofil felvételeket árul a Second Life hálózatán keresztül. A (...) csoport olyan felvételeket is terjeszt, amelyeket a virtuális térben rögzítettek, a felnőtt játékosok által életre keltett gyerekfigurákkal. (...) A német törvények azonban a virtuális gyermekpornó birtoklását is büntetik (...). A Schader által felderített csoport emellett pedofil cyberszexet is kínált az érdeklődőknek, szintén pénzért. A Second Life-ban már jó ideje ismert jelenség az ilyen, „age play”-nek nevezett szexuális szerepjáték, amelyet felnőttek folytatnak egymással, de legalább az egyik szereplő kiskorúnak néz ki benne. A Halle-i ügyészség jelenleg azoknak a németországi felhasználóknak a valódi személyazonosságát szeretné kideríteni, akik részt vettek a pedofil felvételek terjesztésében, amiben az online szerepjátékot üzemeltető Linden Lab is segítséget nyújt számukra. (Origo, 2007. május 9.)¹² (Hopf & Braml, 2007: 354)

Az online pornográfia speciális jellege az internetes (virtuális) közösségekben és hatásukra megváltozott morál (1), valamint az interneten megjelenő pornográfia/gyermekpornográfia büntetőjogi szabályozásával (2) kapcsolatos: az adott cselekmény minden együttműködő fél jogában büntetendő kell legyen, ugyanakkor a platform üzemeltetőjének – a Second Life virtuális közösségi tér esetében a Linden Lab-nak is – együttműködést kell tanúsítania a felhasználói adatok átadásában.

¹⁰ „Letartóztatás internetes szexjátékért” <http://origo.hu/techbazis/internet/20070622letartoztatás.html>; (2008. január 2.)

¹¹ „Pedofil játékok a virtuális valóságban” <http://origo.hu/archivum/20060414pedofil.html>; (2008. január 2.)

¹² „Pedofilokat üldöznek a virtuális valóságban” <http://origo.hu/techbazis/internet/20070509virtualispedofil.html>; (2008. január 2.)

Az értekezés a felnőtteket szerepeltető (legális) online pornográfiával és a kiskorúakat szerepeltető (illegális) online pornográfiával (a továbbiakban gyermekpornográfia) is foglalkozik. A devianciák – esetünkben interneten való – elszaporodása indítja a jogalkotót a kriminalizálásra, ugyanakkor a devianciák eredetének és természetének vizsgálata is szükséges a megfelelő (büntetőjogi) válaszreakció kialakításához. Ezért az online pornográfia kriminál-szociológiai megközelítése indokolt.

Az internet morálalakító hatása leginkább a pornográfia társadalmi megítélésének változásán keresztül mutatható be. Ennek a folyamatnak részeként foglalkozom az értekezésben a gyermekpornográfia jelenségének átalakulásával, ami a megjelenésbeli, a társadalmi toleranciában bekövetkező, valamint az ellene való fellépés eszközeiben és intenzitásával kapcsolatos változásokat illeti.

2. Az internet szerepe a társadalmi változásokban. „Virtuális környezettudatosság”

Al Gore, az Egyesült Államok korábbi alelnöke, környezetvédelmi aktivista, majd béke-Nobel-díjas politikus a nevével fémjelzett *Kellemetlen igazság* c. filmben¹³ a globális felmelegedéssel foglalkozik. A kérdést pszichológiai oldalról közelíti meg, amikor eljátszik a titokban mindannyiunk által áhított, ámde annál kevésbé valószínű magyarázattal: mi, emberek, túl kicsik vagyunk és túl keveset jelentünk ahhoz, hogy károsanyag-kibocsátásunkkal felborítsuk a Föld légköri egyensúlyát és ezáltal éghajlatváltozást idézzünk elő. A filmből azonban kiderül, tévedés ezt képzelni.

A mozgalom, amelyet „kulturális környezettudatosságnak” (*cultural environmentalism*) nevezünk, az 1990-es évek végén indult és James Boyle nevéhez fűződik. Boyle átfogó tanulmányokat írt az internet szabályozásának kérdéséről, leginkább a szerzői jogvédelem területén. (Boyle, 1996; Boyle, 1997) A hálózati kommunikáció tere, az internet nem fizikai, hanem technikai (nem tapintható, csak érzékelhető) világ, mégis képes hatást gyakorolni a fizikai világra. Teszi ezt a hagyományos társadalmi attitűdökre gyakorolt hatásával, új viselkedési normák kialakításával, új szabályozási módszerek kifejlesztésével. A kulturális és a virtuális jelzőt felváltva használhatjuk, hiszen az interneten létező, nem kézzelfogható világ hatásáról beszélünk. A kulturális/virtuális környezettudatosság jegyében el kell fogadnunk, hogy az internetes kommunikáció hatást gyakorol nemcsak a társadalomra, de ennek kapcsán a jogfejlődésre is. A fejlődés nyilvánvaló jele, hogy a jogszabályok a társadalmi fogalmak – mint amilyen a pornográfia és a gyermekpornográfia – változásának megfelelően alakulnak. A társadalmi értékítéleten túl a jogszabályok változására a technikai fejlődés is hatással van. (Lessig, 2007: 1-3)

De hogyan válhatott közösség- és jogformáló erővé az internet? Az internet kezdetben a hadsereg kommunikációs eszköze volt (speciális kommunikációs eszköz). Az 1990-es évek elején, az USA kormányától való függetlenné válásával a hálózat rohamos bővülésnek indult, de ekkor még csak a kiváltságosok – értsd: a számítógéppel és hálózati kapcsolattal rendelkezők – eszköze volt (exkludáló jellegű tömegkommunikációs eszköz). Napjainkra a fejlett, ipari társadalmak lakosságának 40-70%-a rendelkezik internet-hozzáféréssel, amit rendszeresen használ is. (WIP, 2006: 6, 12) A kommunikációt szűk társadalmi rétegre

¹³ An Inconvenient Truth (Lawrence Bender Prods. & Participant Prods. 2006)

korlátozó médiából mára egyre többek napi tevékenysége, elengedhetetlen munkaeszköz lett, befogadó, közösségépítő erő, amely bekebelezte a privát szférát, a közigazgatást, a magánjogot, majd a büntetőjog területét is meghódította (inkludáló jellegű tömegkommunikációs eszközzé vált). A modern közösségi lét elképzelhetetlen internet nélkül, erre utal Castells „hálózati társadalom”, illetve „információs társadalom” kifejezése. Castells szerint az ipari, illetve információs társadalom kifejezés nemcsak olyan társadalomra utal, ahol fejlett az ipar, hanem „*olyan társadalomra, ahol az ipari szerveződés társadalmi és technológiai formái behatolnak az emberi tevékenység valamennyi szférájába*”, áthatják még a mindennapi élet szokásait is. (Castells, 2005: 47, 57)¹⁴ A hálózati társadalomban nem léteznek határok. Ez a hagyományos országhatárok és a közösségeket összetartó hagyományok megszűnését is jelenti. Az internet által közvetített információ korlátlan, sokféle, multikulturális, egyben kultúrák feletti, egyéni. De mire jó a korlátlan információáramlás? Milyen szerepet tölthet be a közösség fejlődésében? Az internet megjelenésekor a fő kérdés az volt, milyen eszközökkel lehet szabályozni (a hatékonyság kora). Ma az, hogy milyen eszközökkel szabályozható úgy, hogy közben a privát szféra, illetve a szólásszabadság ne sérüljön (jogtudatosság). (Kerkuska, 2003) A jövő kérdése az, hogy az előrejelzések tükrében (internetes zárt közösségek létrejötte) milyen hatással lesz az internet a társadalomra.

3. A virtuális közösségek szerepe a morál változásában

3.1. Problémafelvetés

„In the contemporary city, human beings are subject not to the daemonic powers of nature, but to the dominations and delusions of 'second nature', the human made environment of commodities, machines and edifices.”¹⁵ (Gilloch, 2002: 124)

Az idézet arra utal, hogy az ember alkotta technika napjainkra olyan jelentős méreteket ölt és annyira eltérő az ember mint élőlény természetes környezetétől, hogy nevezhető akár „második valóságnak”. Taylor és Harris közös művében egyenesen kulturális mátrixnak nevezi a számítógépes hálózattal átszőtt világ élőhelyeit, a városokat, amelyek a mikroprocesszorokhoz hasonlatosak. (Taylor & Harris, 2005: 111-132)

A virtuális valóság kifejezés szemantikailag kevésbé értelmezhető, mindennapjainkban azonban annál sokrétűbb jelentést hordoz. A virtuális szó maga is életszerűséget, valóságot jelent. A jelző és a jelzett szó gyakorlatilag ugyanaz, így a jelző segítségével nem leszünk közelebb a kifejezés meghatározásához. A fogalom a szimulációs technológia szülötte: a Virtuális Valóság (a továbbiakban VR mint *Virtual Reality*) lehetővé teszi olyan mesterséges környezetek létrehozását, amelyekben az egyén megtapasztalhatja a számítógéppel szimulált mesterséges környezetben a valóságos helyzetek lehetséges alakulását, kipróbálja és begyakorolja az éles helyzetekben tanúsítandó elvárt magatartást és kunsztokat. Elsőként a hadiiparban jelent meg kiképzési technikaként, de ma már használják a szórakoztatóiparban, a

¹⁴ Az információs társadalomban maga az információ a termék, amelynek előállítása, továbbítása, megszerzése, elosztása és a vele való „kereskedelem” minősége és mértéke határozza meg a profittermelési tevékenységet. Az információ a legfőbb érték, a hatalom alapja és mértéke.

¹⁵ „*A ma városában az ember nem a természet démoni erőinek, hanem az ember által létrehozott árucikkek, gépek és rendszerek világának, azaz a 'második természet' uralmának és érzéksalódásainak van kiszolgáltatva.*”

környezeti szimuláción alapuló számítógépes játékoknál is.¹⁶ (Balogh, 1998) Az értekezésben a VR ellenpárjaként használatos a valós világ (a továbbiakban RL mint *Real Life*) kifejezés, utalva arra, hogy a virtuális közösségek eredete a valós társadalom, a virtuális térben azonban némileg eltérően érvényesülnek a valós világ szabályai, más a virtuális közösség filozófiája, lényege és természete.

A VR kifejezés irodalmi eredetű és mint ilyen, metaforikus jelentések kapcsolhatók hozzá.¹⁷ A társadalomtudományok a VR-t leginkább mint közösségformáló erőt tartják számon. Az internet 1990-es évek közepén kezdődő elterjedése óta földrajzilag egymástól távol élő emberek népszerű érintkezési csatornája lett az IRC (*Internet Relay Chat*), a MUD (*Multi-User Domains/Dungeons*), a BB (*Bulletin Board*) és az immár hagyományosnak tekinthető e-mail. Ezek a csatornák látszólag ugyanolyan közösségek létrehozására alkalmasak, mint az RL közösségei. A különbségekben rejlik a VR különlegessége. A weben jelen lévő közösségek tagjai gyors ütemben változnak, a közösségeknek nincsenek írott szabályai, így nincs olyan norma, amelyhez a közösség visszatérhetne. A normákat – amelyek a tagok személyével, attitűdjeivel és kívánságaival együtt folyamatosan változnak – nem lehet megtartatni, kikényszeríteni, hiszen a virtuális térben nincs a hagyományos értelemben vett végrehajtó hatalom. Nincs kontrolláló hatóság, ráadásul a normák legtöbbször nem is kristályosult formában vannak jelen (ha egyáltalán ismertek). Ez erősíti a tagok szabadságérzetét egyfelől, viszont gyengíti a közösségben tanult önkontroll-mechanizmusokat másfelől.

A valódi társadalomban már megtanult, rögzült viselkedési modellek fellazulása mindenek előtt a fiatalabbakat veszélyezteti, mert a felnőttektől (vagy magukat felnőttnek kiadó gyerekektől) tanult magatartási mintákat követendő példaként raktározhatják el.

3.2. A VR-közösségek ontológiája – posztmodern filozófiák

„... seeking to understand the social significance of the media is like trying to drive a car by only looking at what is in the rear-view mirror: you only see what you have already left behind.”¹⁸ (McLuhan, 1995)

A modern média, így a rádió, a televízió, majd a WWW korában terjedt el az a gondolkodás, amely a kiberteret totalitárius kontroll-, illetve megfigyelő-rendszerként értékeli. E gondolatok képezik a posztmodern filozófiák alapját, amelyek gyakorlatilag kivétel nélkül pesszimistán értékelik a technikai forradalom eredményét, az információs társadalmat. Az információs társadalom e felfogása jól illeszkedik a posztmodern kriminológia elképzeléseibe, amely megkérdőjelezi a racionalitást és elismeri, hogy egyszerre több, egymástól független,

¹⁶ L. még a Wikipédia *Virtual Reality* szócikkét: http://en.wikipedia.org/wiki/Virtual_Reality; (2006. augusztus 8.)

¹⁷ Vitatott, kitől származik a kifejezés, egyesek szerint Damien Broderick science fiction regénye (*The Judas Mandala*) használta először, mások szerint a kifejezés Lanier-től származik (1989). Nem kizárt, hogy egyidőben többek is kiadtak ilyen tartalommal és megjelöléssel könyvet, egy azonban biztos: mára többletjelentéssel bíró metaforaként beivódott hétköznapijainkba.

¹⁸ „... a média társadalmi jelentőségének megértése olyan, mintha úgy vezetnénk autót, hogy csak a visszapillantó tükörbe nézünk: csak az látható, amit már magunk mögött hagytunk.”

de egyenként hiteles érték és igazság létezhet a világon. (Korinek, 2006a: 207)¹⁹ A posztmodern filozófiák keresztüzében a média indirekt befolyásolási technikája áll.

A VR, struktúráját tekintve akár Jeremy Bentham Panoptikumára is hasonlíthatna. (Christie, 2004: 15-16;²⁰ Korinek, 2006a: 253-254) A panoptikum-hasonlat azonban egy tekintetben hibádzik. Bentham börtönlakóit cellákba zárva tartották központi megfigyelés alatt. S habár a megfigyelés nem volt állandó, a börtönlakók mégsem tudhatták, mikor figyelik éppen tevékenységüket. A börtönlakók, az állandóként ható felügyelet és a szabályszerű viselkedés szigorú ellenőrzése következtében elvesztették egyéniségüket, hasonlatossá válva a viaszbábukhoz. Ezzel szemben a tömegmédia eszközei, a televízió, a rádió, a sajtó, anélkül befolyásolják a szabadon hagyott állampolgárokat, hogy azok tudatában lennének a rájuk gyakorolt elementáris hatásnak. Ezzel mindannyian megtarthatjuk szabadság-hitünket, miközben a rendszerhez mi magunk csatlakozunk.

Anders és követője, a később börtönfilozófiai értekezéseiről ismertté vált Foucault már az 1950-es évektől kezdve az információs társadalom csapdájáról beszél, amely megfosztja tagjait a szabad gondolkodástól. (Van Dijk, 2000) Anders előrevetíti a digitalizáció térhódítását és a média uralmát. (Anders, 1956) Anders osztotta Foucault börtönről alkotott nézeteit (Foucault, 1975) és Bentham panoptikum-hasonlatát (Bentham, 1995: 29-95) bővítve, alkalmazta azt a tömegmediára. A tömegmédia strukturálja a nézőket, manipulálja vágyaikat, ezáltal meghatározza mozgásirányukat. A tömegmédia elhozza otthonunkba a világot. Olyan, mintha a részei lennénk, míg valójában hamis képet látunk a világról: azt a képet, amit a média velünk, „megfigyeltekkel” láttatni akar. A média szociális cenzor-szerepet gyakorol (*social censorship*), a valóságot mintegy megsűrve sugallja, mit kell normálisnak és abnormálisnak tekintenünk (*The belief context*). (Barth, 1994)²¹

A befolyásolás korai eszközei, mint például a televízió, azonban kevésbé voltak alkalmasak a tömegek igényeinek alakítására – így kevésbé voltak veszélyesek. A televízió korában a mediabefolyásolási technikák egyirányúak, a nézőt a maga passzivitásában éri az információ, amelyből legfeljebb a preferált csatornára átkapcsolva léphet ki. Az információs társadalom megjelenésével azonban a média jelentősen átalakult. A változás nemcsak strukturális, de stratégiai is: az adatok digitalizálásával az információ gyakorlatilag bármilyen formában eljuttatható a fogyasztókhoz. A számítástechnikai eszközök tömegessé válása és a világháló megjelenése lehetővé teszi, hogy a jelentősen bővült kínálatból a nekünk tetsző módon, helyen és időben azt a tartalmat hívjuk le, amelyhez éppen kedvünk van. A benthami panoptikum-hasonlat itt sérül: bár továbbra is a média marad a központi „megfigyelő” és irányító hatalom, azonban a közvetlen befolyásolás technikáját lassan felváltja a közvetett irányítás módszere. A közvetett irányítás éppen azért veszélyesebb a korábinál, mert nem

¹⁹ Korinek leírja, hogy a posztmodern gondolkodás éppen azért nem ismeri el a kriminológia létjogosultságát, mert elutasítja a hagyományos ok-okozati összefüggések kutatását. A posztmodern filozófiák és kriminológia mégis összefonódik, mivel azonos alapokra helyezkednek, mint amilyen a társadalmi dezorganizáció, a morális pánik, vagy a nyelvnek és a jelentéseknek mint a társadalmi (újra)szerveződés eszközeinek a kutatása.

²⁰ A benthami Panoptikum és Niels Christie börtön-gulág hasonlatának rokonsága szintén a posztmodern filozófiák és a kriminológia közös elképzeléseire hívják fel a figyelmet. Niels Christie posztmodern kriminológiai elmélete a modern börtön funkciójában fogalmazódik meg. Christie szerint a pönológiai szempontok, azaz az elkövetőre gyakorolt hatások aspektusai szorulnak háttérbe a modern börtönben, amelynek lényege a börtönlakók mint ellenségek feletti ellenőrzés fenntartása. Ezért egyfajta nyugati-típusú gulágnak nevezi a modern börtönt. (Christie, 2004)

²¹ Elhiteti velünk, hogy mindenre van megoldás (szuperhősök, pl. Batman, Superman), hogy a földrengések és a háborúk elég távoliak, vagy hogy a távoli földrészek rokonszenves lakóival együtt egy boldog, testvéri bolygó lakói vagyunk – amit pl. az információs társadalomban meghonosodott „Einsfühlung” vagy „Global Village” kifejezések is illusztrálnak. (Barth, 1994)

teszi nyilvánvalóvá a megfigyelést (illetve az ízlés-befolyásolást). A VR-tagok maguk csatlakoznak a világhálóra, önszántukból, anélkül, hogy erre kényszerítenék őket. Mi több, a választás szabadságával élnek, amikor rövid böngészés után kiválasztják a nekik tetsző csatornát és azon megindul a kommunikáció. A kulcsszó a kommunikáció, amely magában hordozza a kétirányúságot: a meghallgatást és a kölcsönös, pozitív visszacsatolást. A modern médiabefolyásolás potensebb a korábbi, egyoldalú médiatevékenységnél: lehetőséget kínál arra is, hogy a fogyasztó a kommunikáció időpontját, időtartamát, sőt, a kommunikáló feleket is megválassza. A modern börtönigazgató (a média) anélkül uralja (befolyásolja) az elítélteket (a fogyasztókat), hogy meg kellene fosztania őket a szabadság (a szabad választás) illúziójától. A modern börtön őrei a reklámok, a digitalizált műsorok, az online kommunikációs csatornák. A modern „panoptikumban” nincs szükség épületekre, amelyek falain belül az önálló akarattuktól megfosztott bábuk szemmel tarthatók. Az információs háló az egész világot átszövi, így az ellenőrzés a Föld minden lakójára kiterjed.

Ha mindez nem lenne elég a teljes sikerhez, a kibertér sajátos módon megkönnyíti a befolyásolást, mégpedig online személyiségmásolatok, „alteregók” létrehozása révén. A VR-ben mindenki olyan személyiséget vehet fel, amelyet magának elképzelt, amilyen lenni szeretne. Valóságos önmagához képest eltorzult, nemcsak személyiségében, hanem életkorában, nemében, tulajdonságaiban, érdeklődési körében és véleményében is eltérő online személyiséget hozhat létre. A VR-alteregók – a média által belénk sulykolt ideálképnek megfelelően – szépek, okosak, igazságosak, szerények, nagylelkűek, vagy esetleg éppen csúfak, gonoszak, bosszúszomjasak, pökhendiek. Esély van arra, hogy ne egyezzenek saját testünk és szellemünk adottságaival, hiszen a kibertér magában hordozza a szabály- és megfigyelés-nélküliség illúzióját, ahol az alteregó deviáns viselkedésével nem kockáztat, nem kell büntetéstől (társadalmi kirekesztéstől) tartania. A világháló a modern befolyásolás indirekt módszere, ahol a média nem szemtől-szembe „támad”, mégis mindenhol, az online reklámokban, a felugró ablakokban, a hirdetésekben, a számítógépes szerepjátékokban jelen van. A keresleti oldal aktív visszacsatolásai révén a kínálat még gyorsabb ütemben növekszik, méretei össze sem hasonlíthatók a televízió és a magányos néző egyoldalú viszonyának idejében tapasztaltakkal. Barth a világot a XX. század végétől kezdődően „posztmodern panoptikumnak” vagy „inverz panoptikumnak” nevezi, ahol a lakók nincsenek tudatában az irányításnak, szabadságuk torzulásának, sőt, a szabad választás hitében maguk csatlakoznak a posztmodern „felügyeleti rendszerhez”, hogy azt tovább építsék. A hálózati társadalom a panoptikumhoz képest fordított működésű: míg Bentham Panoptikumában a fogvatartottak nem élhetnek a valódi társadalomban – kirekesztettek –, addig a hálózati társadalom (*network society*) a valódi, szabad embereket teszi egy második, valójában nem létező, illuzórikus közösség polgáraivá. (Barth, 1994)

A posztmodern világban, ahol a társadalom megfigyelőkre és megfigyeltre oszlik, maga a megfigyelés a fegyelmezés eszköze, ami egyenlő a büntetéssel – de legalábbis annak előrevetítésével.²² Virilio az információs társadalmat egyfajta totalitárius államkeretben érzékeli, ahol az információ annyira meghatározza a mindennapi létet, hogy még a börtöncellákba is televízió kerül. A posztmodern totális államban a technika a büntetés eszköze: a televízió, az internet, a VR-csatornák mind-mind, a legtöbb ember számára elérhetetlen ideálokat közvetítenek. A vágykeltés pszichológiája, hogy amikor túlságosan elérhetetlen távolságban érzékeljük azokat, akkor a vágyak frusztrációvá alakulnak: az emberek hiányként élik meg a tömegmédiá által közvetített értékeket. Ezzel lesz a vágykeltés a büntetés maga. (Virilio, 2000; Virilio, 2005)

²² Eredetileg Foucault gondolata.

Liotard csatlakozik az információs társadalom fent említett pesszimista felfogásához, azonban, a *Chaos Computer Club* aktív tagjaként megoldást is javasol a kiszolgáltatottság, a technikai bázisú globális ellenőrzés ellen. Arra buzdít, hogy a komputeres rendszerek működésének megzavarásával bontsuk meg a szabályszerű működés rendjét. (Barth, 1994; Lyotard, 2006) Ha mégoly utópisztikus is e gondolat, tény, hogy a tömeges deviáns online akciók (a hacker-tevékenység, azaz a „*computer-freak subculture*” aktiválódása) alkalmas lehet a komputer-kultúra fellazítására. Jóllehet, a hackerek tevékenységének (Adamski, 1999)²³ pozitív értékelése csak nézőpont kérdése: jogi szempontból nem éppen üdvözlendő, de a komputeres globalizáció elleni küzdelemben nagyon is áldásos. A hackerek tevékenységükkel ugyanakkor a rendszer fejlesztéséért is dolgoznak (ha nem is mindig közvetlenül, e céltól vezéreltetve). Azzal, hogy sakkban tartják a számítógépes biztonsági rendszereket, hozzájárulnak a gyarapodásukhoz, új ötleteket adva a fejlesztéshez. A hackerek szubkultúrája tehát nemcsak rombolja, de építi is a számítástechnikai rendszert. Ugyanakkor a hackerek, rendszerellenes támadásaikkal aktív részesei a világot átszövő technikai hálózatnak, így, a maguk módján ők is hozzájárulnak a komputerizált világ építéséhez. A Lyotard-i gondolat a számítástechnikai globalizáció visszafordítására ezen a ponton tehát ellentmondásos.

A komputerizált társadalom feletti merengést lezárhatjuk azzal az általános megállapítással, hogy a rendszer továbbélésének kulcsa a részvétel, nem pedig a szabályainak engedelmesség. Illetve maga a részvétel a szabály.

3.3. A VR-közösségek természete

„It's as though the computer were waiting for the internet all along, the way silent movies had been waiting for sound and colour.”²⁴ (David Cronenberg, Filmrendező, 1999)

A fenti, megszívlelendő idézet szerint a cyber-tér (*cyberspace*) (Gibson, 2004)²⁵ keltette életre a számítógépeket. Az információs társadalomban a számítógép csak eszköz arra, hogy az emberek a számítástechnikai rendszerben egymással érintkezzenek. A *cyberspace* számítástechnikai eszközzel létrehozott, a valóságban nem létező, a hagyományos értelemben megfoghatatlan kommunikációs csatorna, amelyhez a kommunikáló felek egy eszmei környezetet képzelnek el – mindenki a saját ízlésének megfelelően.

A VR azonban több mint kommunikációs csatorna, amely közelebb hozza az embereket, lakjanak bár a világ távoli kontinensein. A VR cyber-egyéniségeket teremt. A cyber-egyéniségek (kezdetben „csak” egyszerű chatelők) azért keresik fel a chat-szobákat, hogy megtalálják a hozzájuk hasonló érdeklődésű, a világ dolgairól hasonlóan vélekedő társaikat, akikkel kicserélhetik gondolataikat. Az egymáshoz, a közösséghez tartozás érzése annál erősebb, minél gyakrabban látogatják ugyanazok az emberek az immár megszokott internetes csevegővonalat. (Beniger, 1996: 51)

²³ A „hacker” szó eredetileg ügyes számítástechnikust jelentett, aki képes olyan programot írni, amely megtalálja a rendszerreket, hogy azokat aztán gyorsan ki lehessen javítani. Első megjelenésük óta a hackerek jelentős fejlődésen mentek keresztül. A mai hacker-generáció az előzőekhez képest csökkent tudással rendelkezik, hiszen ők már automatizált szoftvereket használnak a számítástechnikai rendszerekbe való bejutáshoz. Nem minden hacker rossz szándékú, azonban a kriminogén magatartás a jószándékú hackereknel is sok esetben fellelhető. A hacker-társadalom szociográfiájáról l. Adamski, 1999.

²⁴ „Olyan, mintha a számítógépek mindig is az internetre vártak volna, úgy, ahogy a némafilmek vártak a hangra és a színre.”

²⁵ A cyber tér elnevezés a Gibson által 1984-ben alkotott „*cyberspace*” kifejezésből ered.

Annak, hogy az emberek interneten keresik egymás társaságát, nemcsak a pusztán időtakarékoság (időtakarékosság a hasonló társak felkutatásában) az oka. Lehetnek olyanok, akik a valódi világban nehezen létesítenek kapcsolatokat, visszahúzódó személyiségükkel fogva nincsenek barátaik, mégis vágnak valamiféle emberi kapcsolatra. Ők saját világuk megteremtése és az általuk választott berendezési tárgyakkal (barátokkal) ellátása érdekében keresik fel a webes felületet. (Postman, 1996: 381) A kreált személyt (*persona*) felruházhatjuk nekünk tetsző népszerű tulajdonságokkal, hogy aztán azoknak megfelelően cselekedjünk, mintha egy film szereplői lennénk. Az elképzelés nem új: először az 1970-es években készítették el amerikai informatikus diákok kedvenc szerepjátékaik komputerezált változatát. A szerepjátékok egykori és leendő népszerűségén felbuzdulva készülnek a számítógépes játékok, ahol a játékosok az általuk választott figura „bőrében” másnak, tökéletesebbnek érezhetik magukat. Mindemellett a web olyan, amilyennek képzeletünkben látjuk: előnye, hogy *csak* egy csatorna, amely azonban, a cyber-egyéniségek képzeletében valós színtér.

A képzeletben létrehozott világok annyiban valóságok, hogy minden kommunikáló fél létezik valahol, amely földrajzi terület azonban nem azonos a kommunikáció helyével. A távolság miatt azonban – és ez a másik, már említett előny – a cyber-egyéniségek nem is ellenőrizhetők: az illúzió a tökéletességükről egymás számára is megmarad. (Allen, 2000)²⁶

A közösséghez tartozás érzését erősíti a sajátos webes kommunikációs és viselkedéskultúra. A VR olyan jól fejlett metakulturális, illetve szubkulturális tér, ahol a rövidítések, a helyesírási szabályok, a betűnagyság, a zsargonok, és az összetett írásjelek mind-mind a kommunikáció eszközei. (Az emotikonok, amelyek napjainkra a mobilkommunikációban is elterjedtek, pl. a virtuális beszélgetések arcjáték-helyettesítő, hangulat-érzékeltető eszközei.) Egyes csatornák ezek mellett az „általános” kommunikációs jelek mellett kialakították saját, ennél is differenciáltabb nyelvüket, hogy csak az összeszokott partnerek találják meg egymással a hangot.

A VR textúra nélküli, nem kézzelfogható, de kétségtelenül létező világ, így leginkább metaforákkal írható le a működése. A metaforikus gondolkodás alkalmas arra, hogy a valóság és a nem-valóság közötti hasonlóságokat és különbségeket érzékeltesse. A metaforikus ábrázolás alapja a tömegmédia által felénk sugárzott kép, amely egyfajta szellemtörténeti-filozófiai jelentéskörrel ruhazza fel a virtuális teret. (Fehér K., 2006: 107)

Az egykor nagy népszerűségnek örvendő komputerezált szerepjáték, a *Dungeons and Dragons* mintájára keletkeztek az internetes közösségek, a MUD-ok. A MUD virtuális szobák összessége. Minden szoba másként berendezett, más-más fantáziánévvel és -alakokkal. A karaktereket a belépő személyek öltik magukra, tetszés szerint. A MUD az ablak-metaforával írható le leginkább, ahol minden egyes szoba más-más ablak a külvilágra. A szereplők minden egyes szobában más ablakon keresztül nézik a világot. Egy személy több ablakban is jelen lehet, különböző személyként is. A szereplők elbeszélése szerint a MUD olyan, mint egy forgatókönyv, egy utcai színház, egy improvizációs színpad, vagy a *commedia dell'arte*. De ezen kívül még több is: olyan színtér, amely alkalmat ad az önkifejezésre és a személyiségformálásra. (Turkle, 2000: 129-141)

²⁶ Egy kérdőíves kutatás szerint sokan adják ki magukat önmaguktól eltérő személynek. Az egyén tényleges neme, szexuális irányultsága, sőt, a faj sem mérvadó az „álruha” megválasztásánál: nem meglepő, ha egy chat-szobában kutyákat vagy macskákat találunk, ha fiúk lányoknak, ha gyerekek felnőtteknek adják ki magukat. L. erről Allen, 2000.

Számos olyan történet ismeretes a virtuális ablakok világából, amelyben a szereplő kipróbálja magát olyan élethelyzetekben, amelyeket eddig nem próbált, és e virtuális helyzetgyakorlatból tanulni képes. Ilyen például annak a hölgynek az esete, aki mindig határozottabb szeretett volna lenni, azonban úgy nevelték, hogy ezt a tulajdonságot a férfiak kizárólagos előjogának tekintse. Hogy határozottabb és szókimondóbb lehessen, férfit alakított az egyik VR-közösségben, hiszen a határozottságot csak férfi személyéhez tudta kapcsolni. A VR-ben olyan sikeresen alakította a határozott maszkulin karaktert, hogy senki nem kérdőjelezte meg, valóban az erősebbik nemhez tartozik. Ezek után már csak át kellett tennie a szituációs szerepgyakorlatok terét az RL terepére. (Turkle, 2000: 131-141)²⁷

A VR-ben nem ritka a nemek cseréje (*gender-swapping*), aminek számos oka lehet: látens homo- vagy heteroszexualitás, mások reakcióinak tesztelése, vagy egyszerűen csak a „self”²⁸ kiterjesztésének élménye. Ezen túl számos más olyan tevékenységnek is teret adhat, amit az emberek, az igazi énjüket a valóságban felvállalva nem tennének meg. A self fejlesztésének legjobb módja pedig, ha álöltözetben (*virtual cross-dressing*) lépünk a közösségbe, hogy ily módon megfigyelhessük mások cselekedeteit, reakcióit és magunk is megerősítéseket kapjunk. A közösségtől kapott visszacsatolások jelentékenyen befolyásolják későbbi viselkedésünket.

A self, azaz önkép kipróbálására és kiteljesítésére a VR megfelelő eszköz lehet: az egyébként szégyenlős és visszahúzódo, esetleg anyagi nehézségekkel küzdő személy itt olyan élmények részese lehet, amelyek anyagi, fizikai, vagy egyéb körülményei által a valós világban elérhetetlenek lennének. Így például olyasvalaki is átélheti az ismerkedés, az udvarlás és a gazdag vacsorák, valamint a leánykérés és a házasság örömeit, akit introvertáltsága korlátoz abban, hogy a valóságban mindezt megtegye.

A kibertérben gyakran megteszünk olyan dolgokat, amelyekre az RL-ben nem lennének képesek, hiszen gátlásaink visszatartanak, vagy egyszerűen nem illenek a személyiségünkbe. Vegyük például annak a férfinak az esetét, aki a VR-ben szexuális kapcsolatot kezdett. A valóságban két évtizede élt együtt feleségével, monogám volt, azonban az anonimitás védelme alatt megengedhetőnek tartott egy kis „félrelépést”. Felesége, akinek elmondta a kalandot, elfogadta a helyzetet, mondván: inkább lépjen félre gondolatban, mint a valóságban. Egy másik asszony, akinek a férje hasonló kalandba bonyolódott, ellenezte a kapcsolatot, ez nála féltékenységet szült. Az asszony végül hozzájárult a kapcsolathoz amikor belátta, ellenőrizhetőség és a lebukás veszélyének hiányában férje a külső körülményektől függetlenül is folytatná a virtuális affért. A kaland „szentesítése” elsősorban azon a ponton elgondolkodtató, hogy a valóságban a házasságtörés erkölcsileg nem elfogadott. Azonban szexuális kalandba bonyolódni egy szintén „virtuális” egyénnel, több érdekes és időszerű kérdést is felvet. Esélyes, hogy virtuális partnerünk nem a valóságos nemét vagy életkorát játssza. Ha a valóságban kiskorú partnerünk nagykorúnak adja ki magát, tévedés miatt a büntethetőség kizárt. Ha azonban egy magát kiskorúnak kiadó egyénnel kezdünk virtuális kapcsolatot, ez mennyiben elfogadható? A VR etikai normái vajon megengedhetőnek tartják-e a megrontást (de legalábbis a kiskorú veszélyeztetését)?²⁹ Veszélyezteteti-e a kiskorú testi és erkölcsi fejlődését az ilyen virtuális abúzus, s ha igen, mennyiben?

²⁷ Az esetek Turkle idézett tanulmányából származnak.

²⁸ *Self* [ang., énkép]: pszichológiai fogalom, jelentése: személyes én, saját én. Azon jegyek összessége, amelyeket az egyén önmagához tartozóként fog fel: „mi vagyok én” és „mit tehetek”. Az énfogalom ugyanakkor a világ észlelését és a viselkedést is befolyásolja. A pszichológia olyan lénynek tekinti az egyént, aki tapasztalatai birtokában önmagát és a világot fogalmilag aktívan tagolja és eszerint irányítja viselkedését. Ebben az elképzelésben jelentős szerephez jut a személyes én, amely a környezeti tapasztalatok alapján alakítja az énképet. (Pszichológiai lexikon, 2007: 86-87; Atkinson és mts., 1995: 402)

Az anonimitás sokak számára védelmet, illetve „feloldozást” jelent a hagyományos erkölcsök alól. A megváltozott erkölcsök azonban, a legtöbb esetben továbbra is csak a virtuális kommunikáció során érvényesülnek, és nem terjednek ki a valóságos élethelyzetekre. De mi történik azokban az esetekben, amikor az anonimitás nem csupán önmagunk kiteljesítéséhez, de egyben kontrollálatlan magatartáshoz is vezet?

A VR egyik jellemzője a kommunikációs tér megfoghatatlansága. Mivel – a chat-szobában rendet tartó ún. op-on kívül³⁰ - nincs más „megfigyelő”, azaz nem működik széles társadalmi kontroll, illetve nincsenek írott, azaz szigorú, kikényszeríthető szabályok, így a résztvevők bármilyen szankció ellen védve érzik magukat, tetteikért nem vállalnak felelősséget.

Azt hiszem, mindannyian egyetérthetünk abban, hogy egy VR-közösség tagjának lenni nem azonosítható azzal, mint amikor az ember egy totalitárius államrend tagja. A média által gyakorolt irányító (vagy ellenőrző) szerep, bármennyire is valóságos, mégsem jár az irányítottság érzetével vagy a megfigyeltség kellemetlen tudatával. De vajon a VR-közösség részeként nem torzul-e ténylegesen egyéniségünk, anélkül, hogy ezt észlelnénk? Hogyan hatnak ránk a VR-ben érvényes (íratlan) normák? Mennyiben pótcselekvés és mennyiben elsődleges cél egy VR-közösség részének lenni? Mennyiben válnak iránymutatóvá a VR-ben begyakorolt viselkedési minták a valóságban?

3.4. Cyber-etika: megváltozott viselkedés a VR-ben?

Fehér Katalin úttörő kutatása azt vizsgálta, milyen metaforákkal szemléltethető leginkább a virtuális tér, milyen jelentéstartalommal van jelen az emberek képzeletében. A metaforák egyik része (Nagy Testvér, panoptikum, mátrix, szimuláció, káosz) a posztmodern filozófiákhoz hasonlóan arra utal, mennyire kiszolgáltatott az ember csúcstechnikai környezetben. A sajátos környezetben, sajátos normák közötti megváltozott viselkedésre utalhat az agy mosás, a gyermeki gondolkodás, az isten, a deus ex machina, a kamasz, a maszk, a reinkarnáció, a színház/színpad, a techno-farsang, a vadnyugat, a varázsgömb, vagy a vírus hasonlata. Egyfajta módosult tudatállapot jelzésére szolgál a meditáció, a mátrix, a szimuláció hasonlata. A rák, a drog és a vírus a VR elburjánzó, magával ragadó, addiktív elemekkel teli környezetére utal. Erzékelhetően tudatosult az emberekben a VR mint az önkiteljesítés, a self határainak tágítására alkalmas környezet: petri-csésze, tükör; valamint a VR mint a megfigyelésre, különböző magatartások kipróbálására, begyakorlására alkalmas környezet: művészet, másolat, modellezés, színház/színpad. Összességében, a válaszolók szerint a VR egyenlő a mesterséges vagy alternatív valósággal, illetőleg a szimulációval, de az illúzió és a fantázia címkéje is szorosan kapcsolódik hozzá. A többség a virtuális lényegének a látszólagosságot tartja. (Fehér K., 2006: 112-122) A VR értékelése egyfelől kívülről történik és egyfajta társadalomkritikaként van jelen. Másfelől pedig az egyénre gyakorolt jelentős hatása mutatkozik meg a metaforákban. A virtuális világot leggyakrabban olyan felületként

²⁹ A kiskorú veszélyeztetése (Btk. 195. §) és a megrontás (Btk. 201-202. §) bűncselekmények. Mivel a tényállásokat a jogalkotó a házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények fejezetében (Btk. XIV. fejezet) helyezte el, e bűncselekmények védett jogi tárgya a kiskorú (a magyar jog szerint 18. életévét be nem töltött személy) egészséges szellemi, erkölcsi és fizikális fejlődése. A kérdés az, hogy az online szerepjáték, amelyben a szereplők csupán elképzelt situációt modelleznek, hogyan befolyásolja (illetve befolyásolhatja) a kiskorú pozitív irányú fejlődését.

³⁰ Az „op” a *channel operator* bevett rövidítése; ő az a személy, aki az adott virtuális kommunikációs csatornán a reklámokért, és egyébként a szabályok megtartásáért felelős. A szabályszegőket, akiknek a magatartása általában spamek küldéséből, a számítástechnikai rendszer öncélú túlterheléséből, vagy mások zavarásából áll, azonnali hatállyal kizárja, eltávolítja a csatornáról.

érzéklik, ahol nem érvényesek az általános normák, a személyes fékek és gátlások, ennek következtében aki ide „betéved”, az gyakorlatilag mindent megtehet, tevékenységének csak fantáziája szab határt. Erre utalnak a VR elnevező címkéi – a világ másolata, az álom, a hallucináció, a másik négy dimenzió, a mesterséges, alternatív valóság, a regény és a sci-fi hasonlatok. Ugyanakkor, a résztvevők magatartására engednek következtetni azon jelzők, amelyekkel a megkérdozettek a kiberteret leírták – dinamikus, félelmetes, ironikus, korlátlan, magányos, perverz.

Kérdés, hogy egy olyan világban, amelyet az emberek csak a valóság másolatának tekintenek, ahol a viselkedésnek a szabályok helyett a fantázia szab határt (Weber, 2007: 158),³¹ ahol egy kamasz minden vágya kiteljesedhet, ahol gyermekként, felelősségtudat és a megtorlástól való félelem nélkül eljátszhatunk a körülöttünk lévő tárgyakkal és társainkkal, ahol a környezetünk mindenható teremtőiként bármit megtehetünk, szóval egy ilyen világban hogyan érvényesülhetnek a hagyományos erkölcsi-etikai normák. De egyáltalán, kellene-e ugyanazoknak a normáknak érvényesülniük?

A VR-lét pszichológiai kérdéseket is felvet. Az egyén a virtuális térben olyan technikákat is kipróbálhat, amelyek a valós világ etikai elvárásaival nem találkoznak, például durván elháríthatja az őt érő támadásokat, esetleg egyúttal „likvidálhatja” támadóját. Imitálhat olyan reakciókat, amelyeket csak elképzelt, de a valóságban nem cselekedne ilyen módon, például megerősíthat másokat vagy embert ölhet – persze, mindezt virtuálisan, azaz bármiféle maradandó következmény nélkül. Kérdés, hogy a labilis egyéniségek vagy a gyermekek esetében, akiknél (még) nem alakultak ki a morális fékek, milyen következményekkel járhat, ha a gátlástalan, sértő viselkedést a VR-ben begyakorolják? (Turkle, 2000: 132) A deviáns viselkedésnek a virtuális térben csupán annyi következménye lehet, hogy a másoknak nem tetszően viselkedőt kizárják a csoportból. A valós világban azonban sokkal súlyosabb, visszavonhatatlan következményei lehetnek a normaszegésnek. Ezzel analóg gondolkodás vezethette odáig a jogalkotót, hogy a tiltott pornográf felvételek megszerzését és birtokban tartását is büntetni rendelje.³² A jogalkotó azt feltételezte, hogy a megszerzés és a birtoklás mintegy akcelerátorként tovább viszi a devianciát a súlyosabb cselekmény, a felvételek készítése (illetőleg a közvetlen gyermekabúzus) irányába. A felvétel-készítés valóban veszélyezteti a kiskorú fejlődését, hiszen ekkor személyesen van jelen: közvetlen áldozata (sértettje) a bűncselekménynek. Az így elkészült felvételek tartása, esetleg nézegetése azonban csak közvetve érinti a fotó alanyát, amellyel az ábrázolt személy nem sérül, legfeljebb a gyermek személyiségi, illetve emberi jogai. (L. még Parti, 2005/1: 116-126) A klinikai szakpszichológia eltérő álláspontokat közöl arról, hogy a szexuális önrendelkezést sértő bűncselekmények esetében a képek nézegetése személyes kapcsolatfelvételt von-e maga után. (L. pl. Szelezsán, 2005: 21-31; ezzel ellentétes nézetet vall pl. Sullivan, 2007)³³ Nincs bizonyíték tehát arra, hogy a VR-ben begyakorolt viselkedés valaha realizálódni fog. Másfelől viszont, arra sincs garancia, hogy a képek tartása és nézegetése visszatartó erő lenne a cselekmény tényleges megvalósításától. Ki mondja meg, mikortól és mely személy esetében lesz káros hatása a virtuális társasjátéknak?

³¹ Az internetet sokan „szabályozatlan” térnek tekintik, ahol anonim módon megtehetnek bármit, amit a valós világban törvények tiltanak. A virtuális közösségek azonban saját szabályok szerint működnek, amelyek jogszabályokként funkcionálnak. A játékszabályokat ugyan a fantázia teremti meg, de azok is ugyanúgy alkalmazkodásra kötelezik a közösség tagjait, mint a valós világ normái. (Weber, 2007: 158)

³² A magyar Btk. 2002. március 31-én hatályba lépő módosítása szerint a tiltott pornográf felvétellel visszaélés tényállása körében a felvételek megszerzése és tartása is büntetendő cselekmény. (Megállapította a 2001. évi CXXI. törvény 23. §-a.)

³³ A felvételek tartásának kriminológiai vonzatairól és annak megalapozottságáról l. a későbbi fejezeteket.

Mindazonáltal, a valóságban problémákkal küszködő ember számára csak azon a ponton hasznos közvetlenül a VR, hogy ott kibeszélheti a problémáit, és esetleg megértő fülekre talál. A valóságban létező problémái azonban ennek hatására nem tűnnek el, ugyanolyan visszahúzódó, pénztelen, mozgásában vagy érzelmi kifejezésében korlátozott marad. Korlátozottságukkal maguk a szereplők is tisztában vannak, sőt, látva virtuális karakterük sikereit, tovább romolhat önértékelésük. A personát a játékosok nem azonosítják valós énjükkel, így az alteregó által elért siker nem lesz a valós én sikere is egyben. Az egyén minduntalan összehasonlítja magát az általa alakított szereplővel, ezáltal tovább romlik önmagáról kialakított képe. A megformált szereplőhöz azonban minduntalan visszatér, amíg addiktá nem válik. (Fábián, 2000; Fábián és mts., 2002: 601; Ritter és mts., 2004: 134) Sokakat a VR- és az RL-karakter közötti nagyfokú személyiségbeli különbségek akadályoznak meg abban, hogy a VR-karaktertől tanuljanak, azaz a virtuálisan kipróbált és működő viselkedési módszereket, kommunikációs technikákat a valóságban is alkalmazzák. Hogyha azonban a self és a „*screen persona*”³⁴ között túl nagy a szakadék, akkor az egyén nem hiszi el, hogy ő maga is képes mindarra, mint virtuális alteregója. A VR ebben a vonatkozásban úgy is felfogható, mint sikertelen pszichoterápia, amely nem segít abban, hogy az egyén a VR-ben tapasztalt kellemes élményeket internalizálja.³⁵

3.5. A VR-közösség: a morális attitűdváltás akcelerátora?

A VR alteregó-kialakító és valódi személyt/személyiséget leplező funkcióját elsőként talán a hackerközösségek ismerték fel. (Rogers, 2001: 57-58) Nagy előny valakinek lenni, akinek hatalma van és presztízzsel rendelkezik. Ez a gyakran használt internetes becenevekben (nickekben) is megmutatkozik: a virtuálisban felvett nevek gyakran a sci-fi irodalomból vagy a fantasy filmekből származnak (pl. *neo, analyzer, agent steel*). (Chantler, 1996) A nickek arra jók, hogy a hackerek saját személyüket védjék a leplezéstől. Egymás nick-nevét csak a hackerközösség tagjai ismerik, anélkül, hogy a komputer mögött ülő személy tényleges nevét és személyazonosságát ismernék. A virtuális közösségben létező én teljesen elszakad valós párjától, azonban, a MUD-alteregókkal szemben, nem tekinthető másik személyiségnek. Ebben a közösségben a személy megőrzi valóságos karakterét, és az álnév csak védelmi célokat szolgál.

A hacking-technikák gyakorlása és fejlesztése presztízskérdés a tagok között, akik azonnal reagálnak egymás tetteire. A hacking-tevékenységet, azaz a számítástechnikai rendszerekben való illegális (de legalábbis a legalitás határán mozgó) behatolást a hackertársadalom egzisztenciális feltételének tekinti. A tevékenység jogi megítélése kedvezőtlen, azonban ösztársadalmi szempontból inkább elfogadott, semmint deviáns.

Rogers random-módszerrel kiválasztott mintájában, (Rogers, 2001: 132-137) a megkérdezettek (123 személy) mintegy 60% válaszolta, hogy végzett már illegális komputeres tevékenységet. Ez már önmagában mutatja a jelenség elterjedtségét. A hacking társadalmilag elfogadott mivolta visszavezethető arra a speciális morális attitűdre, ami körülveszi a számítástechnikai kihágásokat. (L. még Spafford, 1997: 77-88; Denning, 1998)

³⁴ *Persona* [lat., személy]: A személy az individuális ember sajátos, tartós és egyedülálló élettörténetében gyökerező tudata önmagáról. A pszichológiában gyakran használják a self megfelelőjeként. (Pszichológiai lexikon, 2007: 413) Ehhez képest a *screen persona* („képernyő-személyiség”) a posztmodern filozófiák által definiált olyan személy, akinek életében a képi erővel bíró média olyan meghatározó szerepet tölt be, hogy a személyiség részévé vált.

³⁵ Az *internalizáció* (vagy *interiorizáció*) pszichológiai fogalom, jelentése belsővé tétel, kiváltképp a vélekedések, értékek és normák felvétele az egyéni beállítódási rendszerbe a szocializációval összefüggésben. (Pszichológiai lexikon, 2007: 207)

Ahogy már sokan a komputerbűnözés irodalmából rámutattak: a technológiát körülvevő etikai határokat az emberek hajlamosak sajátosan engedékenyen értelmezni. A technika etikai szabályai a fizikai világ morális határmezsgyéjén mozognak. Sokan úgy érzik, hogy a technikai világra, ahol megfoghatatlan, tehát „nem létező” anyagok vannak (számítástechnikai file-ok, szerzői jogvédett szoftverek, webes tartalom stb.), a fizikai világ jól körülhatárolható tulajdonviszonyai (pl. ingatlan tulajdon) nem érvényesülnek. Ennek megfelelően, szigorú értelemben vett „cyber-tulajdon” és „cyber-magánszféra” sem létezik. Rogers a komputer-, illetve internet-felhasználó eme morális attitűdjét „rugalmas erkölcsnek” (*flexible morality*) nevezi, amellyel felvértezve az emberek olyan dolgokat is megtesznek, amit a valós világban semmilyen körülmények között nem tennének. Például nem törnének be valaki házába, azonban megengedhetőnek tartják egy weboldal feltörését; nem lopnának kollegájuk táskájából, azonban jelszavához és felhasználói nevéhez hozzájutva kimásolnák, felhasználnák, megváltoztatnák az általa létrehozott, számítógépén tárolt adatokat. Skinner és Fream megfigyelték ugyanakkor, hogy a számítástechnikai illegális tevékenység súlya fordított arányban áll az elkövetési gyakorisággal. (Skinner & Fream, 1997) Mindkét tanulmány szerint a leggyakoribb illegális komputeres tevékenység a szoftverkalózkodás és a jelszómanipuláció (szó szerint jelszótalálgatás, jelszópróbálgatás: *password-guessing*), míg a bankkártya-adatok megszerzését és az azokkal való visszaélést az interjúalanyok a legsúlyosabb bűncselekményként értékelték (mint ahogy ténylegesen az is), így ez volt a legritkább cselekmény. (L. még: Denning, 1998; Parker, 1998) Minél kevésbé elfogadott morálisan egy cselekedet, annál nagyobb erőfeszítés szükségeltetik ahhoz, hogy meggyőzzük magunkat: tettünk racionális és megéri a vele járó kockázatot. (Az erkölcsi felszabadulást – *moral disengagement* – a számítástechnikai bűnözéssel kapcsolatban vizsgálta Bandura, 1990.)

Rogers vizsgálata szerint a 16 éves és az ennél fiatalabb személyek követik el a legtöbb számítógépes kihágást (számítógéppel kapcsolatos, büntetendő és deviáns magatartást). (Rogers, 2001: 105) Ennek lehetséges oka, hogy a deviancia kellekei, a személyi számítógép és tartozékai, az automatizált szoftverek és az internet mind az utóbbi egy-másfél évtizedben terjedtek el. Nagyon fiatal tehát az a generáció, amelyik készen kapta ezeket az eszközöket. Nekik természetes a számítástechnika léte a mindennapokban, így a számítástechnika eszközeit is magától értetődően használják, és konzekvensen, a számítástechnikával kapcsolatos morális visszatartó erő is kisebb. (Rogers, 2001: 134-135)

A viselkedési minták megfigyelésére és elsajátítására remek környezetet biztosít a világháló. A VR-közösség a valahová tartozás élményét nyújtja, ahol a közösség tagja akkor integrálódik, hogyha elsajátítja azokat a viselkedési mintákat, amelyeket a többiek tanúsítanak. Sutherland differenciális asszociáció-elmélete szerint mindaz, amit életünk során tapasztalunk, hatással van ránk. Ugyanaz a tanulási folyamat játszódik le mind a deviáns, mind a konform magatartást tanúsító egyénben. A bűnözői vagy a normakövető attitűd kialakulásában csak az számít, hogy melyik minta gyakorol az egyénre nagyobb hatást. (Sutherland, 1947) Akers szerint, aki a szociális tanulás elméletét fejlesztette tovább, az egyéni attitűd kialakításában legalább akkora szerepe van a környezeti megerősítéseknek, mint magának a látott mintának. A viselkedésminták mellett szükséges egyfajta tetszésnyilvánítás, amely az egyént magatartása megisméltésére ösztönzi. (Akers, 1977; Bandura, 1990) Különböző megerősítések követik a tettet externális és internális oldalról. Externális oldalon lehet megfogható megerősítés, mint pl. pénzszerzés, de lehet szociális jellegű, mint pl. a kisközösségben, a bandában magasabb státusz elérése. Az a tény, hogy a számítástechnikai bűncselekményeket általában nem fedezik fel – így nem részesülnek

büntetésben az elkövetők – már elegendő pozitív visszacsatolás lehet a cselekmény megismétléséhez.

A hacker-közösség sajátossága, hogy nemcsak összetartó, de egymást mentálisan is erősítő tagok alkotják. A mentális támogatás megmutatkozik egyfelől a szakmai eszmecserében, egymás munkájának értékelésében és elemzésében, másfelől a hackertevékenységre való bátorításban. A „*mentoring environment*” kifejezés arra utal, hogy a közösségek célja nemcsak a tudás bővítése, hanem a tapasztalatok kicserélése és közös cselekmények véghezvitele. (Rogers, 2001: 136; Adamski, 1999; Taylor, 1998) Ezzel a folyamatos kölcsönös visszacsatolással nemcsak (tovább)képzik egymást a közösség tagjai, de erősítik is egymás elhatározását és elmélyítik az elkövetési szándékot. (A hacker-konferenciák kimondatlan célja is ez.)

Kriminálpszichológiai kutatások szerint az ember a gyermekkor közepére sajátítja el azokat a viselkedési stratégiákat, amelyeket élete röppályája során később is alkalmazni fog. (*Life-course perspective*, megállapította Dishion és mts., 1991; Mann, 1973; Mischel és mts., 1989; Patterson és mts., 1989; Ramsey és mts., 1990.) Ezen viselkedési stratégiák elsajátításában az internális és az externális (közösségi) hatásoknak, a gátlásoknak, illetve megerősítéseknek is nagy szerepe van. De a környezeti hatások mindenek előtt talán az agresszív és antiszociális viselkedés elsajátításában kapnak szerepet (vizsgálta Eron, 1987; Huesmann és mts., 1984; White és mts., 1990; Moffitt, 1993). Nem mindegy tehát, milyen környezetben nő fel a gyermek, milyen magatartási szabályokat erősít meg környezete.

Új magatartásformák kipróbálására, a problémamegoldó készség fejlesztésére, így a deviáns viselkedési minták elsajátítására az ember gyermekkorban a legfogékonyabb. Ezt alátámasztani látszik Rogers kutatása a hackertevékenységről, amely szerint a résztvevők a legtöbb webbel kapcsolatos deviáns tevékenységet 16 évesen, vagy már korábban kipróbálták.³⁶ A kutatás szerint a számítástechnikai devianciák területén kifejtett aktivitás éppen 16 éves korig jellemző, aztán egy rövid visszaesési periódust követően, 21 éves korban, a jelszómanipulációval és az engedély nélküli szoftvermásolással újra aktivizálódik a számítástechnikai eszközökkel élő társadalom. (Rogers, 2001: 133-134) Ha ebben a fogékony életkorban a fiatalok megerősítést kapnak (akár online tanúsított) magatartásukat illetően, akkor az egyszeri próbát, kísérletet minden bizonnyal, hamarosan több hasonló megmozdulás követi. (Cohen & Vila, 1995: 12)³⁷

Az imitáció (Akers, 1998; Rogers, 2001: 25-26) olyan viselkedés, amely modellezi a kriminális magatartást. A szociális tanulás elmélete szerint legtöbbször mások megfigyelése előzi meg, mielőtt magunk is kipróbálnánk azt. Az imitációban, a követendő magatartások betanításában nagy szerep jut a médianak. A média által közvetített kép újra lejátszható, így a megfigyelés és a magatartás elsajátítása egyszerűbb. (Akers, 1998) A tanulás könnyebben megy, mert a sértetti reakciók láthatatlanok vagy semlegesek, az érzelmek tehát kizártak. Könnyebben tanulható tehát az erőszakkal szembeni tolerancia: az agresszió semlegesítése. Igaz, a személyes kapcsolatokhoz viszonyítva a média hatását még így is kisebbnek becsülik.

³⁶ Ilyen volt az illegális szoftverletöltés és -másolás, a jelszómanipuláció (*password-guessing*), az engedély nélküli weboldal-módosítás, a *peer-to-peer* hálózati tevékenység, a vírusfeltöltés és -terjesztés, a bankkártya-adatokkal kapcsolatos illegális tevékenység (adatok kifürkészése, a kártya illegális használata), illetve a telefonszám-manipuláció (távolsági vagy emeldíjas hívások ingyenessé tétele vagy a hívásdíj átterhelése számítástechnikai eszközzel). (Rogers, 2001: 105)

³⁷ „*The responses of others can reinforce an approved behavior, causing it to grow.*” – állapítja meg Cohen és Vila (Cohen & Vila, 1995).

(Akers, 1998; Rogers, 2001: 25-26) A posztmodern filozófiák által a médiának tulajdonított erőteljes befolyásoló-kontrolláló-irányító hatás ezen a ponton beigazolódik.

Rogers megfigyelései szerint azok, akiknek szülei vagy tanárai rendszeresen „szörföztek” az interneten vagy játszottak számítógépes játékot, mi több, a fiatalok meg is figyelték a tekintéllyel bíró felnőtteknek e tevékenységét, azok később maguk is nagy valószínűséggel végeztek effajta tevékenységet. (Rogers, 2001: 30) A gyermekkel együtt történő film-/zeneletöltés, illetve közös deviáns viselkedés egyenrangú az imitációval és gyakorlatilag interiorizálja a weben tanúsítandó magatartást. A megerősítés (*differential reinforcement*) a társas interakciós kapcsolatban egymáshoz közelálló viszonyában működik a leghatékonyabban. (Rogers, 2001: 110, 126)

Amellett, hogy az emberre külső tényezők (közvetlen vagy közvetett megerősítő hatások) is hatnak elhatározásai meghozatalában, az addigi életpályája során elsajátított morális fékek is szerepet játszanak viselkedésében. (Vila, 1994) Vila szerint, minél kisebb erőfeszítésre van szüksége az egyénnek valamely cselekmény erkölcsi értékeléséhez és racionális elfogadásához, annál valószínűbb, megvalósítja azt. A társadalom által morálisan elfogadhatatlannak ítélt magatartás neutralizálása már jóval több energiát kíván az egyéntől, így az ilyen magatartásra valószínűleg sokkal nehezebben szánja rá magát. Aki tehát (bevallása szerint) részt vett már valaha illegális számítástechnikai/internetes tevékenységben, annál jobban működik az erkölcsi fékek semlegesítése. Egyfelől azért, mert a cselekmény társadalmi megítélése is meglehetősen semleges. Másfelől, mert az elkövető saját közössége sem kapcsol a cselekményhez kiemelkedő morális jelentést.

Rogers kimutatta, hogy a vizsgált személyeknek az a csoportja, akik illegális webes/komputeres tevékenységet végeztek, több megerősítést kaptak környezetüktől, mint azok, akik bár végeztek számítástechnikai tevékenységet, azonban ez a legalitás határain belül maradt. Megállapítása rámutat arra is, hogy a belső, morális fékek (*moral engagement, internal retentiveness*) visszatartó ereje jobban érvényesül akkor, ha az egyén környezetétől nem kap ellenkező megerősítést. (A környezeti megerősítésekről l. Caspi & Bem, 1990; Douglas, 1978; Thomson és mts., 1990.) Eszerint, pusztán az a tény, hogy nem bántortalanítanak el a környezeti reakciók, közelebb vihet a cselekmény megvalósításához, és megismétléséhez.

A morális fékek rendszerét a kriminológia általánosságban a devianciával, az agresszióval és a terrorizmussal kapcsolatban vizsgálja. (Bandura, 1990) A társadalom szélesebb rétegét fenyegető és/vagy a súlyosabb következményekkel járó bűncselekmények, mint például a terrorcselekmények, a személy elleni erőszakos bűncselekmények, vagy a gyermekek szexuális abúza elkövetéséhez erősebb morális fékek feloldására van szükség. A számítástechnika felhasználóinak többsége tizenéves fiatal, ők birtokolják a tudást, amely az új, „titokzatos matéria” megismeréséhez szükséges. A számítástechnikai bűncselekményekről szárnyra kapott híradások is általában fiatalokéik tetteiről számolnak be, ezzel is kiemelve a tett hírértékét. Ugyanakkor, a számítástechnikai rendszereket érő támadások túlnyomó része nem jut a tömegek tudomására. Az a kevés eset, amely médiahírré lesz, nagyobb eszmei kárt okoz, mintsem számokban kifejezhető anyagi veszteséget. Emellett, a legtöbb támadás nem az egyéni felhasználókat, hanem a nagyvállalatokat, a bankokat éri, így az emberek védve érzik magukat azokkal szemben. (Moitra, 2003: 15) Mindennek hatására, a számítástechnikai bűneseteket az emberek jobbra „diákcsínyként” értékelik, amelyek, amellyel, hogy alig okoznak materiális kárt, még valami távoli, elérhetetlen és ismeretlen helyen is történnek. (Moitra, 2003: 16-17) Nem csoda tehát, hogy a számítástechnikai jellegű bűncselekmények

erkölcsileg inkább illeszkednek a mai társadalom értékrendjébe, így a morális feloldozáshoz nincs szükség túlzott erőfeszítésre. A számítástechnikával kapcsolatos morális fékek rendszerét azonban mégis érdemes vizsgálni, hiszen ez vezethet el a megelőzés eszközeinek kidolgozásához.³⁸

Az erkölcsi feloldozás egyszerű módusa lehet a következmények semmibevétele vagy alulértékelése. (Az önmegtévesztő megerősítésről l. Bandura és mts., 1996; Rogers, 2001: 138-139.) Például nem értékelik olyan súlyosnak a cselekményt, mert az áldozat közvetlenül nem látható, nem válik köztudottá a cselekmény következménye, vagy nem okoz számokban kifejezhető kárt. Egy bank biztonsági rendszerének feltörése és az ügyfelek pénzével való illegális rendelkezés ugyanakkor nem valami XXI. századi Robin Hood-i jótémény, ellenkezőleg: több tízezer ártatlan embernek okozhat veszteséget. Másfelől viszont, ha racionálisak akarunk lenni, látnunk kell, hogy a mai kamaszok között még a meglévő morális fékek feloldásáról sem beszélhetünk. Hiszen a számítástechnikai környezetben egyszerűen hiányoznak a morális fékek. Ha a gyermek a szülővel együtt ül a PC előtt és közösen valósítják meg a bűncselekményt, akkor nem beszélhetünk viselkedésbe beépített, interiorizált fékekről.

A pornográf tartalmakkal kapcsolatos bűncselekmények elkövetői és sértetti oldalán is hasonlóak a tapasztalatok: ahogyan azt később látni fogjuk, a gyakran internetező gyermekek lelkiileg felkészültek az extrém tartalmakkal való szembesülésre, így ez általában nem hagy bennük mély nyomot. Hacsak, az internetes ismerkedést személyes kapcsolatfelvétel – és abúzus – nem követi. A másik oldal, azaz az extrém szexuális tartalmak interneten való elhelyezése a hatástávoltató mechanizmus miatt működhet, amelyet a közösség megerősíthet (az elkövető elhitei magával és a többiekkel, hogy a gyermekpornográf felvételek feltöltése, nézegetése, stb. nem ártalmas). A tiltott pornográfia fiataloknál ugyanakkor nemcsak a probléma távolítása jelenik meg, de az aránytalan kockázatvállalás is (a kisközösségekben történő hírnévszerzés érdekében). A kriminológiai kutatásokat ismertető fejezet részletes képet fest a tényleges (személyes) szexuális abúzust megelőző online viselkedésről és az interneten ismerkedő gyermekek semlegesítő/önvédelmi mechanizmusáról.

4. A pornográfia fogalmának fejlődése a posztmodern társadalomban: technokulturális kölcsönhatások

Tévedés lenne azt hinni, hogy csak a média, az internet gyakorol hatást a közgondolkodásra. Az internet mint interaktív média fejlődésében leginkább a devianciáknak van szerepe. A fejlesztésben, a hadiipar³⁹ mint deviancia mellett nagy jelentősége volt a pornográfia-iparnak is. (Yar, 2006: 6-9)

³⁸ A morális fékek vizsgálata ironikusan, éppen a gyermekeknél, a megelőzésre legalkalmasabb életkorban nem lehetséges. Ebben az életkorban nem lenne elvárható, hogy a társadalom által nagymértékben ignorált számítástechnikai devianciákat éppen a gyerekek ítélik meg másképp (azaz elítélik).

4.1. Az internet hatása a pornográfia fogalmára

A pornográfia ambivalens társadalmi megítélésének az oka annak internetes megjelenése és elterjedése. A pornográfia internetes elterjedése a digitális konvergenciával (Polyák, 2002; Sallai, 2004; Koppányi, 2004) hozható kapcsolatba. Az internet magában egyesíti azokat az attribútumokat, amelyek korábban csak külön-külön voltak megvalósíthatók: a távközlés (posta, telefon, telefax stb.), valamint a hagyományos média (sajtó, rádió, televízió) által. Ezek az attribútumok az adatok feldolgozása (digitalizálása) (1), az adatok átvitele (szállító, továbbító-szerep) (2), valamint a tartalom előállítása és közvetítése (média-szerep) (3), amelyeket az internet önmagában egyesít, azaz konvergál. A konvergencia alapja az, hogy a telekommunikáció felsorolt szereplői (távközlés, média) ugyanazt a technológiát, az adatok digitalizálásának technológiáját használta a feladata betöltéséhez. Az internet azonban lehetővé teszi bármilyen adat bináris formában való előállítását, vagy bináris adattá transzformálását és ilyen formában való továbbítását is. Az internet „egy mozdulattal” megoldja azt, ami korábban három különböző szolgáltató feladata volt. Ehhez járul a pornográfia mint tartalom önmagáért való elismerése, ami a pornográfia interneten való tömeges megjelenéséhez köthető.⁴⁰

Az internet megjelenése előtt a pornográfia „rétegműfaj” volt. Csak azoknak szólt, akik célzottan keresték és erőfeszítéseket tettek az elérésére, így például felkeresték az újságárust vagy bementek a videotéka felnőtteknek szóló, elkülönített részlegébe. A számítástechnika ma olyan eszközöket (szoftvereket, képszerkesztő, digitalizáló programokat) kínál, amelyek lehetővé teszik a pornográfia egyszerű és gyors megjelenítését, másolását, az internet pedig lehetővé teszi nagy tömegek számára való bemutatását (weboldalakon közzététel, zárláncú hálózat tagjai közötti terjesztés, elektronikus levelezés, file-csere). Az internet-felhasználók immár anonim módon juthatnak hozzá a pornográf (és egyéb) tartalmakhoz, így az eladókkal, a bolti kiszolgáló személyzettel való személyes találkozás többé már nem visszatartó tényező. Az értekezés címe – „Az eladók már rég hazamentek” – Lawrence Lessig írására utal. (Lessig, 1999) Lessig az internetes hálózatot eladó-automatához hasonlítja, amely az árusítószemélyzet kikapcsolásával, maga végzi el a kereskedelmi- és reklámtevékenységet: a TCP/IP protokoll segítségével összekapcsolt számítógépeken keresztül kínálja „megvétellel” az árukat, a gondolatokat, a képeket.

Az internetes kommunikáció azonban nemcsak könnyű és gyors elérést biztosít, de akaratlan hozzáférést is garantál (a spam-forgalom, a felugró hirdetőablakok, a web-hacking, a vírusok, férgek terjesztése révén). A felhasználók idővel hozzászoknak az egykor extrémnek tekintett anyagokhoz, amelyek a megszokás által elvesztik extrém jellegüket és visszaszorítottból (amely ellen fel kell lépni) megtűrt jelenséggé válnak (amelyet semlegesíteni kell).⁴¹ A pornográfia eszkalálódik. Az internet korában mindenki potenciális fogyasztó, aki rendelkezik internet-kapcsolattal. Az extrém tartalmakkal szembeni tolerancia arra ösztönzi a kínálati

³⁹ Az ARPANET az Egyesült Államok Hadügyminisztériumának megbízásából alkotta meg az internetet az 1960-as években, a hidegháború idején. A cél eredetileg olyan komputeres hálózat kifejlesztése volt, amely lehetővé teszi információ átadását akkor is, ha a rendszer egyes elemeit elpusztítják. Az internet, mai formájában valószínűleg nem jöhetett volna létre a nukleáris támadástól való félelem hiányában, amely hadiipari befektetéseket ösztönzött. A háborús helyzetet a szerző az internetet kifejlesztő, invenciózus devianciának tekinti.

⁴⁰ A pornográfia önálló (szórakoztató) tartalomként való elismerését mi sem szemlélteti jobban, mint a „pornográfia-Oscar-díj” (*AVN Adult Movie Awards*) megalapítása, amelyet a filmes Oscar mintájára kreált az AVN (*Adult Video News*). A pornográfia-ipar erősödését mutatja a lakossági fogyasztás növekedése, amelynek következménye a pornográfia liberálisabb, elfogadóbb megítélése. A fogyasztás növekedése óriási hasznot hajt a gyártóknak és a forgalmazóknak. A részletekért l. Egan, 2000.

⁴¹ A jelenidő azt jelzi, hogy a folyamat ma is tart.

oldalt, hogy a valódi érdeklődőket egyre szélsőségesebb tartalmakkal szolgálja ki. Ezzel az egykori „extrém” normálissá, igazodási ponttá lesz, míg az ehhez képest is „szélsőséges” válik a valódi pornográfiává. A társadalmi tolerancia fejlődésével a célzott fogyasztók magatartása „extremizálódik”. Megnö a kereslet a különleges, nem mindennapi tartalmak iránt, egyre fiatalabb szereplőkkel (gyermekkorúak), valamint szélsőséges tartalmi elemekkel (erőszak, S/M stb.). A társadalom többi tagja, a nem célzott, csak akaratlanul szembesülő közönség oldaláról pedig védekező jellegű fellépés tapasztalható, a jogalkotási politikával alátámasztva.

1. Táblázat: A pornográfia fogalmi átalakulása az internet megjelenésével

Mikor?	A pornográfia közönsége	A pornográfia általános megítélése	Társadalmi viszonyulás
Internet előtt	Célzott réteg: zugárusok, feketepiac, újságárusok, erotikus irodalom vásárlói, videókölcsönzők látogatói	„Extrém”	Kirekesztő, elutasító
Internet megjelenésével és elterjedésével	Nem célzott réteg: mindenki, aki internet-kapcsolattal rendelkezik	„Mindennapi”	Toleráns, elfogadó

A pornográfia ambivalens megítélésének két oldalán a társadalmi és a jogalkalmazási/jogalkotási percepció áll: (1) a növekedés és szex-extrémizmus feltételezett oka a kereslet növekedésével és szélsőségesé válásával magyarázható (társadalmi percepció); (2) mivel a deviancia növekedését, elterjedését tapasztaljuk, így egyre nagyobb a kriminalizálás iránti igény (társadalmi és jogalkalmazási/jogalkotási percepció). Ezek a folyamatok ambivalensek, mert az egyik az extrém tartalom növelését, a másik ugyanennek a tartalomnak a visszaszorítását, kriminalizálását célozza.

Ezeket az ellentétes társadalmi mozgásokat a büntetőjog nem képes harmonizálni. A jogi szabályozás nem megfelelő eszköz a társadalmi folyamatok alakítására, a büntetőjog csak a fellépés végső eszköze, ultima ratio lehet. (Ahogyan a hatékony büntetőpolitika kívánalma is ez. L. Domokos, 2007: 103) Ezt látszanak alátámasztani a következő pontok is, amelyek az internet és a pornográfia kapcsolatát tárgyalják.

4.2. A pornográfia hatása az internet fejlődésére

Internet-elemzők szerint, átfogó internetjogi szabályozás erőltetése (*unified black letter internet law*) helyett inkább azt kell a jogászoknak, jogalkalmazóknak megérteniük, hogyan változik, alakul a pornográfia a tömegmédiá terjedésével és az internet fejlődésével – és viszont (Chatterjee, 2001). A pornográfiát és az egyéb közösséget zavaró tényezőket (pl. gyűlöletbeszéd, szélsőséges vélemények) nem feltétlenül ártalmas tartalomként kell felfognunk, hanem olyan esszenciális erőként, amely a technikai fejlődés mozgatórugója,⁴² és ezáltal impressziókat formálhatunk arról, hogyan, milyen irányba mozdul a tömegkommunikáció. (Chatterjee, 2001: 77) A pornográfia fogalma minden új média megjelenésével változott, de kérdés, hogy miben más az internet mint új média? Miért nem volt újság-pornográfia vagy televízió-pornográfia, ezzel szemben miért van cyber-pornográfia? (Chatterjee, 2001: 87) Az egyik válasz az lehet, hogy míg a sajtó és később a televízió teljesen elterjedt tömegkommunikációs eszközök a világon, addig az internet (a cyber-pornográfia megtapasztalásának eszköze) csak az industrializált és technikailag

⁴² A pornográfia-ipar fejlesztőleg hatott a médiatechnológiákra, példának okáért a „formátumháborúban”, azaz az adathordozók formátumának és az adatrögzítés technológiájának (videokazetták, DVD-k) harcában. Erről l. Ackman, 2001.

szofisztikált nyugati országok luxusa. Olyan kulturális luxus, amely lehetővé teszi, és csak ez teszi lehetővé, hogy a felhasználók beleszóljanak a pornográfia fejlesztésébe, mi több, ők maguk alakíthatják azt. És ebből következik a másik magyarázat, ami az új média interaktivitásában rejlik. Nemcsak nézhetik a felhasználók, amit mások – a kulturális entitás – alkotott, hanem saját ízlésükkel egészíthetik ki. Chatterjee a médiának ezt a tulajdonságát a posztmodern fejlődés kulturális feltételének (*cultural conditions of postmodernity*) nevezi. (Chatterjee, 2001: 87)

4.3. A VR-közösségek hatása a pornográfia alakulására

A cyber-térben, ahol nincsenek meg a nemek szokásos kifejezési formái – lásd: nem tudható, a valóságban hogyan néz ki a másik, milyen gesztusokat tesz (a „corporeality” hiánya) –, ott csak a technikailag adott kifejezési formákat használhatjuk. Az önkifejezésnek ez a teljeskörűsége egy-az-egyben kivetíti a fantáziánkban létező világot. Ezért mondja Chatterjee, hogy a nemiség hagyományos kifejeződési formája és a hagyományos nemi szerepek destabilizálódnak. (Chatterjee, 2001: 88) Így, a szexualitás cyber-térben való megjelenítése pusztán performativitás. De valóban szükség van-e arra, hogy az elképzelt és megjelenített alakokhoz fizikai test is tartozzon? Itt jön a képbe a pseudo-fotográfia büntetendősége. Ha nem tartozik valódi fizikai kiterjedés az interneten megjelenő alakokhoz, mert azok csak fantázia-kivetülések, akkor kell-e büntetni a nem létező személyek közti cyber-szex ábrázolást?⁴³

4.4. A pornográfia hatása a „virtuális personára”

A virtuálisban az elképzelt én kerül előtérbe, amely a közösségi megerősítés által hatással van a fizikai én fejlődésére. A „töredezett self” (*fragmented self*)⁴⁴ nemcsak azt jelenti, hogy a virtuálisban mást mutat, mint amilyen a valóságban, hanem azt is, hogy az elképzelt, ideális persona töredékeiből, szilánkjeiből lassan összeáll egy teljes kép, amely elhagyja a fantázia határát és valóságban is leképeződik. A töredezett self a cyber-térben lévő személyiség, amely fejleszti, alakítja a valódi személyiséget. Ezen a határmezsgyén az organikus és a technikai self nem válik már el egymástól. (Chatterjee, 2001: 89) Ezért, a posztmodern társadalomban túlhaladott a hagyományos pornográfia-definíció: a posztmodern társadalom „poszt-pornografikus”. Az ilyenfajta, testnélküli identitások által művelt pornográfiát a büntetőjog mégis explicit módon teszi tárgyává, ami nem feltétlenül szükséges, de biztosan nem arányos. Megfontolás tárgyává kell tenni, hogy mit nevezünk elkövetési tárgynak, ki az elkövető, és végül, ki a sértett, az áldozat. (Chatterjee, 2001: 91) A cyber-tér és a cyber-pornográfia „posztmodern interfész” a jog számára.

5. A pornográfia mint cyber-deviancia

5.1. Mi a cyber-deviancia?

A cyber-devianciának (cyber-kriminalitásnak)⁴⁵ nincs egzakt definíciója. Minden, online vonatkozású bűncselekményt a cyber-bűncselekmények csoportjába szokás sorolni (Yar, 2006: 9-11), más kérdés, hogy különböző csoportosítások láttak napvilágot a cyber-

⁴³ Az Európa Tanács és az Európai Unió jogalkotása szerint kell, ahogy azt később látni fogjuk.

⁴⁴ A *fragmentálódás, fragmentalizáció* latin eredetű kifejezés, elsősorban a szociológia használja. Jelentése részekre bomlás, elkülönülés, specializáció.

⁴⁵ Az értekezés a tárgyalt média természetéhez hűen, az internacionális jelzöt – „cyber” – használja.

bűncselekmények halmazában. Talán a legelterjedtebb csoportosítás a nemzetközi tudományok területén a Graboskytól származó új testamentumi hasonlat. A csoportosítás alapjául ezt a gondolatmenetet használtam fel, illetve fejlesztettem tovább.⁴⁶ Grabosky tagadja, hogy az internet a technikai háttéren túl jelentene valami újat. Csak a meglévő cselekmények kaptak új teret és eszközt („*old wine, new bottles*”) (Grabosky, 2001). Hasonlóan vélekedik Rüther, aki Vint Cerf üres papír-hasonlatát idézi az internet-deliktumokkal kapcsolatban. Eszerint, az internet olyan kommunikációs eszköz, mint egy üres papír. A papírra a felhasználó azt ír, amit akar, azaz maga dönti el, hogy „pozitív” módon vagy visszaélésekre használja-e. (Rüther, 2006: 88, 91) Hasonlóan vélekedik Chon az interneten megjelenő, hamisított művészeti alkotásokkal kapcsolatban: az internet csak egy új eszköz a hamisításhoz és az így előállított termékek terjesztéséhez. (Chon, 1996: 257) Albrecht a pornográfia szabályozásával kapcsolatban jegyzi meg, hogy az internet nem más, mint a tömegkommunikáció újabb megjelenési formája, ahol azonban a problémák a régiek. (Albrecht & Hotter, 2002) Mások szerint az internet olyan, merőben új közeg, amely új bűncselekmény-, illetve deviancia-formák, mint például a számítástechnikai rendszerekbe való illetéktelen behatolás vagy a spam-tevékenység megjelenését tette lehetővé („*new wine, new bottles*”). Szerintük a technika fejlődésével még jelentősebb veszélyforrást jelentenek a már eleve meglévő veszélyek (pl. cyber-terrorizmus megjelenése), így a cyber térben önálló bűncselekmény-kategóriákról kell beszélnünk. (Sieber, 2003: 74-75) Casey szerint a gyermekpornográfia és a zaklatás mindig is léteztek, de az internettel új elkövetési magatartások jelentek meg, amilyen például a gyermekek online „becserkészése” szexuális abúzus céljából vagy az elektronikus levélben megvalósított zaklatás. (Casey, 2000: 207) A harmadik csoportba azok tartoznak, akik szerint az internet új bűnözési formákat hozott létre, de ezek idővel az internet invenciózus közege nélkül is kifejlődtek volna. Ezeknek a bűncselekményeknek az internet mint média ad speciális formát és teret, de az internettől függetlenül, azon kívül is léteznek. Ilyen bűncselekmények például a fiktív személyeket ábrázoló obszcén vagy gyermekpornográf tartalmak („*new wine, no bottles*”). (Wall, 1999) Timusk a gyermekek sérelmére elkövetett, interneten megvalósuló bűncselekményekkel (káros tartalmakkal) kapcsolatban úgy vélekedik, hogy azok új formát öltöttek az internetes kommunikációban, ami veszélyesebb az eddigiéknél, hiszen nagy tömegek számára vált elérhetővé. (Timusk, 2003)

Jelen tanulmány tárgya, a pornográfia, illetve a gyermekpornográfia olyan devianciák, amelyek az internet előtt is léteztek, ennél fogva az első csoportba sorolhatók („*old wine, new bottles*”). Ha azonban tekintetbe vesszük, hogy e jelenségek az internet megjelenésével nemcsak, hogy új formát öltöttek, de természetükben meg is változtak – átalakultak és az átalakulás még nem fejeződött be, inkább folyamatos – úgy a második csoportba tartoznak („*new wine, new bottles*”). Kérdés, hogy az internet megjelenésétől függetlenül is bekövetkezett volna ez a változás?

Valahányszor új média jelent meg az emberiség történetében, a forradalmi újítások mellett világrengető veszélyeket is jósltak hozzá. A könyvnyomtatás, az újságírás, a telefon, a rádió, a film, a televízió feltalálása olyan gondolatokat indított el, amelyek az éppen károsnak feltételezett tartalmak új média általi elterjesztéséhez fűződő félelmet táplálták. Ezek az aggodalmak érzékelhetők voltak individuális és társadalmi szinten. (Pl. a könyvnyomtatás feltalálásával a tudás elterjedésével és az egyház hatalomvesztésével kapcsolatos pánik, vagy a mozgókép, majd pedig a televízió feltalálásával a szexuális szabadosság felé sodródás

⁴⁶ Az újbor régi tömlőben-hasonlat (Új testamentum, Máté, Márk és Lukács Evangéliuma. Mat. 9:17, Mar. 2:22, Luk. 5:37-38) az Új testamentumban eredetileg arra vonatkozik, hogy bízhatunk isten szavában és abban, hogy Jézus szenvedései mindannyiunkat megmentettek.

pánikhangulata, de ugyanez az aggodalom fogalmazódott meg a rock-and-roll, majd a popzene elterjedésekor is. Howard, 1985; Peterson és mts., 1991) Az 1990-es évek közepétől, amikortól az internet már nagyobb tömeghez jutott el, az internet árnyoldalának hangsúlyozásával újabb félelem-periódus köszöntött be. Az internettel kapcsolatos félelem a társadalmat zavaró, illetve a (közösségre) káros és a (gyermekekre) ártalmas tartalmak elterjedésével függ össze. A pornográf tartalmakkal való önkéntelen szembesülés a közösség tagjának erkölcsét sértheti és mindennapi életét zavarhatja. Ebből a megfontolásból a modern állam szabályokhoz köti a felnőtteket ábrázoló szexuális tartalmak közzétételét, kereskedelmét, hirdetését, és egyes államok büntetőjogi szankcióval is fenyegetik az ilyen anyagok interneten való, kéretlen el-, vagy továbbküldését is (az értekezésben vizsgált országok közül Svájc, Németország, Bulgária, Románia, Hollandia és Svédország). A félelem másfelől a gyermekek egészséges erkölcsi fejlődését és a gyermekjogokat veszélyeztető internetes tartalmak túlbujánzásával kapcsolatos. A modern demokráciák egyetértenek abban, hogy a gyermekpornográfia veszélyezteti ezeket az értékeket és hogy végső soron a büntetőjogot is igénybe kell venni e veszélyek visszaszorítására. Kérdés, hogy milyen mértékű a veszély és milyen mértékben kell (szükséges) és szabad (arányos) beavatkozni büntetőjogi eszközökkel a társadalmi folyamatokba? Milyen magatartások tilalma látszik ésszerűnek, és mely magatartások szabályozása tartozik a büntetőjogon kívüli területekre? A morális pánik tehát tetten érhető, kérdés, hogy mennyiben alapul valóságban és mekkora része írható a társadalmi hiszterizálás számlájára. Visszatérve csoportosítással kapcsolatos kérdésünkhöz, ha elfogadjuk, hogy internet nélkül is bekövetkezett volna a pornográfia továbbfejlődése – valamely más, új média, illetve információ-átviteli eszköz hatására –, akkor az internetes (virtuális) pornográfia a harmadik csoportba tartozik („*new wine, no bottles*”). Tény, hogy a fogalom jelen átalakulása az internetnek köszönhető, így a szerző a maga részéről a második csoportot („*new wine, new bottles*”) preferálja.

5.2. A cyber-devianciák volumene, megoszlása

A cyber-devianciák volumenének meghatározását a (1) fogalom tisztázatlansága mellett akadályozza, hogy (2) a világ meglévő adatbázisai nem egységes szempontok szerint gyűjtik a statisztikákat, nem azonos módon osztályozzák a cselekményeket, és forrásaik is különbözőek. (Wall, 2001: 7-8) A cyber-bűncselekmények egyes büntető törvénykönyvek szerinti meghatározása is eltérő, annak ellenére, hogy az Európa Tanács és az Európai Unió jelentős erőfeszítéseket tett már eddig is a szabályozás egységesítéséért a nemzetközi bűnügyi együttműködés alapjainak megteremtése, és a cselekmények hatékonyabb üldözése érdekében.⁴⁷ A technika fejlődése ugyanakkor, több testhosszal vezet a jogalkotás előtt, annak minden igyekezete ellenére, így megjelenhetnek olyan cselekmények is, amelyeket a jog még nem „azonosított” (3). (Lacey, 2002: 266-267)

Tovább növelik a látenciát a személyi oldal „gyengeségei” (4).⁴⁸ Az egyik ilyen elem a számítástechnikai támadások észlelésének szubjektív természete, amely a támadások bejelentési arányát befolyásolja. A felhasználók nem észlelik a támadásokat, mert azok egyelőre nem okoztak kárt a számítástechnikai rendszerben, csak kísérleti szakban maradtak,

⁴⁷ Az első jelentősebb, globális egységesítési szerződésnek a 2001. november 23-án, Budapesten elfogadott, a számítástechnikai bűnözésről szóló európai tanácsi egyezmény tekinthető. További jelentős törekvés az egységes büntetőjogi szabályozásra uniós szinten az Európai Tanács gyermekek szexuális kizsákmányolásáról szóló, 2003-ban elfogadott kerethatározata.

⁴⁸ Információs biztonságtechnológia-szakmában közkedvelt szállóige, hogy „az ember a leggyengébb láncszem”, utalva arra, hogy bármilyen alapos is valamely számítástechnikai rendszer védelme, ha a felhasználókat sikerül megtéveszteni, a betörés garantáltan sikeres lesz. (Ezt prezentálja Mitnick & Simon, 2005: 221-246; Westby, 2004: 24-28, 188-200; valamint Chestwick & Bellovin, 1996: 17-19)

vagy a felhasználó nem tudja, mi okozza a rendszer defektjét (tipikusan ilyenek a privát felhasználók elleni támadások). A másik ok a feljelentés elmaradására, ha a felhasználó észleli ugyan a támadást, de a rendszer helyreállítására fordított idő és pénz még mindig kevesebb, mint amennyi vesződéssel járna a feljelentés és esetleg büntetőeljárás indítása (egyéni vállalkozások elleni támadások). További ok, amiért nem tesz feljelentést a sértett, a hitelrontás elkerülése: a biztonságba vetett hit lerombolása elfordítaná az üzleti partnereket és a felhasználókat az adott szolgáltatástól, illetve vállalkozástól (bankok, nagyvállalatok, szolgáltatók elleni támadások). (Furnell, 2002: 28, 51; Casey, 2000: 228)

Végül, oka lehet a bejelentés elmaradásának (5), hogy az adott ország nem felkészült a számítástechnikai rendszerben véghezvitt támadások regisztrálására, magyarul az adott cselekményt a jog nem bünteti, illetőleg nincs olyan fórum – a rendőrségen kívül –, ahol az áldozat megtehetné bejelentését.

Az online pornográfiával kapcsolatos tapasztalatok esetén a bejelentéstől visszatarthat a szégyenérzet (hasonlóan a személy elleni, valamint a szexuális integritás elleni bűncselekményekhez), valamint a bejelentőhelyek hiánya vagy nem ismerete. A pornográfiával akaratlanul szembesülő gyermekeket a riadalom, a szégyenérzet, valamint a(z) elkövető megtorlásától való) félelem tarthatja vissza attól, hogy beszámoljanak szüleiknek a történekről.

Emlékeztetve arra, hogy a rendelkezésre álló adatok nem lehetnek átfogóak, a cyber-bűncselekmények volumenét és megoszlását a meglévő adatok alapján mutatom be.

Az FBI és az IC3 2006. évi jelentése szerint⁴⁹ a világon, az interneten elkövetett (és a weboldalukon bejelentett) bűncselekmények megoszlása a következő volt: aukciós csalás (44,9%), interneten megrendelt árucikkek kiszállításának elmaradása (19,0%), csekkel történő csalás (4,9%), kredit/hitelkártya-csalás, komputeres csalás (9,8%), hitelintézeti csalás (1,6%), identitás-lopás (1,6%), befektetési csalás (1,3%), végül gyermekpornográfia (kéretlen levél, félrevezető című weboldalak) (1,0%).

A CERT/CC statisztikája a sérelmet szenvedő vállalkozások oldaláról közelíti meg az internetes támadásokat. Honlapján rendszeresen közzéteszi az észlelt és bejelentett rendszersérüléseket, károsodásokat. Rögzíti a segélyvonalra befutó hívásokat és az azokra adott válaszokat. 2004-ben az illetéktelen internetes rendszerbehatolást bejelentő vállalkozások nagy részének (56%) a kára nem anyagi, hanem operációs jellegű volt (üzemeltetéssel, helyreállítással kapcsolatos). A támadást elszenvedett vállalkozások 25%-a jelentett anyagi veszteséget, míg a vállalkozások 30%-a nem, illetve csak később, hosszú idő elteltével érzékelte a behatolást. A 2006-os és a 2007-es jelentések szerint a helyzet nemigen változott.⁵⁰ Ezt látszik alátámasztani Nagy Zoltán, aki szerint a számítástechnikai bűncselekményekkel okozott kár azért nagy, mert a viszonylag kis jogsértéseket tömegesen követnek el. (Nagy Z., 2005a: 265; Nagy Z., 2006: 152-156)

Az interneten elkövetett bűncselekmények adatait az országos rendőrkapitányságok honlapján lehet megtalálni, de jellemzően csak akkor, ha működik egy, külön a számítástechnikai, illetőleg internetes relációjú bűnözéssel foglalkozó bűnüldöző részleg is. Európában a legátfogóbb statisztikai gyűjtést a német szövetségi bűnügyi hivatal (*Bundeskriminalamt* - BKA) készíti. A BKA adatai szerint Németországban 2006-ban összesen 150.785 interneten

⁴⁹ <http://www.ic3.gov/media/annualreports.aspx>; (2008. január 10.)

⁵⁰ Az *E-Crime Watch Survey* jelentéseit l. az IC3 weboldalán: <http://www.ic3.gov/media/>; (2008. január 10.)

(az internet eszközével) elkövetett bűncselekményt észlelt a rendőrség.⁵¹

Láttuk, hogy a statisztikák szerint a felhasználókat fenyegető veszélyek elsősorban biztonságtechnikaiak (számítástechnikai rendszerek elleni támadások, vírusok). (Nagy Z., 2006: 157-160) Az extrém pornográf tartalmakkal való szembesülés csak egészen kis arányú ezekhez képest. Ez azonban nem azt jelenti, hogy ténylegesen ilyen kevés a számuk, csak azt, hogy a monetáris veszteséggel járó támadások még mindig prioritást élveznek a bejelentések között.

Hazánkban nem készülnek felmérések az internetes felhasználókat fenyegető támadásokra nézve, és nem körvonalazható a fenyegető támadások nagyságrendje, jellege, típusa sem. Hiányoznak a bejelentésen alapuló vizsgálatok, amelyek – az ERÜBS adatainak kiegészítéseként – hiteles képet rajzolhatnának a potenciális áldozatokról, a fenyegető veszélyekről. A CERT hálózat hazai csoportja, a Hun-CERT már 1998-tól segítséget nyújt incidens-kezelésben, a segélykérésre rövid határidővel válaszolnak, azonban a befutó hívásokról, a támadási fajtákról és a védekezési hajlandóságról nem készítenek kimutatást, bár az előrejelzéseknél ennek jelentős hasznát vehetnék.⁵² Hazánk a nemzetközi együttműködésben a Nemzetközi Bűnügyi Együttműködési Központon keresztül vesz részt. A szervezet 24 órás ügyeletet biztosít az incidensek bejelentésére.⁵³ Létezik egy, a bűncselekmények (nemcsak az internetes tiltott pornográfia) bejelentésére szolgáló online csatorna (ORFK), azonban ez nemcsak az online cselekmények bejelentésére szolgál,⁵⁴ és statisztikai bontást és elemzést nem készítenek a bejelentett cselekmények megoszlásáról. Ellenben már kifejezetten az interneten tapasztalt káros és ártalmas tartalmak bejelentőhelye a Magyar Tartalomipari Szövetség (MATISZ) által működtetett forródrót,⁵⁵ amely évente kb. 100 bejelentést fogad, ennek hozzávetőlegesen 10%-át továbbítják a nyomozó hatósághoz. Ez a bejelentőhely azonban nehezen elérhető, így sokan nem is szereznek róla tudomást. Az Országos Bűnmegelőzési Bizottság által működtetett telefonos Kék Vonal gyermekeket internetezés közben érő kellemetlenségek telefonos vagy e-mailen történő bejelentésére alkalmas.⁵⁶ Az elektronikus levelekre azonnali válaszadás nem biztosított, de a honlap röviden összefoglalja az online veszélyforrásokat. Lényeges momentum azonban, hogy az említett honlapok, illetve segélyszolgálatok célzott felkeresése hiányában a gyermekek nem részesülnek megfelelő felvilágosításban. Amíg a felvilágosítás nem integrálódik az iskolai oktatásba, azaz nem „jön házhoz”, a megelőzés nem hatékony. A bejelentőhelyeket általában csak az ijedelmet, félelmet keltő esemény megtapasztalása után keresi fel az áldozat.

5.3. Az internet morálalakító hatása: morális pánik?

⁵¹ Ennek 3,5%-a volt internetes gyermekpornográfia, 6,8%-a szerzői jogi visszaélés (jogellenes szoftvermásolás, közzététel, kereskedelem) és 82,6%-a interneten elkövetett csalás, ezen belül 10,3% áruhitelzési csalás, 51,9% árucsalás, 2,1% szolgáltatási csalás, 3,5% szolgáltatás-hitelezési csalás, 5,5% számítástechnikai rendszerekkel kapcsolatos csalás (jogellenes behatolás vagy ott benn maradás, adatok jogellenes megismerése, megváltoztatása, átadása). <http://www.bka.de/pks/pks2006/index2.html>; (2008. január 10.)

⁵² A Hun-CERT nem azonos az USA-beli kezdeményezésre létrejött és nemzetközivé fejlődött hálózattal rendelkező CERT Hungary szervezettel. A Hun-CERT oldalát l. www.cert.hu (2008. január 27.)

⁵³ 4/2002 (I. 30.) BM-PM együttes rendelet a Nemzetközi Bűnügyi Együttműködési Központ jogállásáról, részletes feladat- és hatásköréről, valamint a magyar bűnüldöző hatóságok és az Európai Rendőrségi Hivatal közötti nemzetközi együttműködésről

⁵⁴ Az ORFK online bejelentőhelye: <http://www.police.hu/bejelentések>; (2008. május 2.)

⁵⁵ A forródrót az internetes káros és ártalmas (szélsőséges politikai, fagyűlölő, xenofób, gyermekpornográf, tiltott szerek használatára ösztönző) tartalmak online bejelentőhelyeit tömörítő nemzetközi szervezet, az INHOPE tagja 2007 óta. A hotline elérhető: <http://www.internethotline.hu/>; (2008. május 10.)

⁵⁶ Az OBmB Kék Vonala elérhető: <http://www.kek-vonal.hu/index2.php?m=16>; (2008. június 12.)

A statisztikák megbízhatatlanságát és a látencia mértékét tekintve felvetődhet a gondolat, hogy talán nem is lett több az extrém pornográf, illetve gyermekpornográf tartalom, csak új formát öltött, és nagy tömegek számára vált elérhetővé. Ezért gondoljuk, hogy a jelenség nagy méreteket öltött, így nagyobb a veszély is. Az interneten megjelenő pornográfia körüli morális pánik szubjektív és objektív oldalról is megközelíthető.

5.3.1. Szubjektív nézőpont: morális pánik mint identitás-keresés

A társadalmi konstrukcionista elméletek és ezeken belül a társadalmi dezorganizációs elmélet (Fuller, 1938: 427) (chicagói iskola) a bűnözéshez a társadalom természetében rejlő organikus magyarázatot csatolnak. A magyarázat a devianciákat a gyors társadalmi fejlődés melléktermékének tartja. Ha rövid időn belül sokrétű vagy nagy változás következik be a közösség életében, akkor felborul a közösség normális rendje, a közösség szétzúlik, dezorganizálódik. (Korinek, 2006a: 154-156; Korinek, 2006b: 108-109) A teória központi kérdése nem az, hogy *miért* alakulnak ki egyes devianciák, hanem hogy az elszaporodott cselekmények közül *melyekből* lesznek „devianciák”, valamint *ki* dönti el, hogy mi a „deviáns” egy közösség életében. Személyek vagy csoportok határoznak úgy, hogy bizonyos cselekmények zavaróak, ezekből lesznek a közösséget zavaró „devianciák”. (Korinek, 2006a: 174; Gorelick, 1995: 27; Jackson és mts., 2005: 267)

Jackson és munkatársai szerint az újdonság, az új média megjelenése önmagában averziót vált ki a közönségből, amely az új média stigmatizálásához vezet. (Jackson és mts. 2005: 269) A megbélyegzés oka alapvetően az új technika ismeretlensége. A laikusok másként, individuális módon, emocionális oldalról közelítik meg a szakemberek által az új technológia hasznáról és káráról kialakított véleményt. (Jackson és mts., 2005: 270; Flynn és mts., 2001: xi; Gregory és mts., 2001: 3-4) Az egyéni percepciók különbözhetnek a technikai ismeretek szintje szerint: minél több az ismeret, annál nagyobb a technika feletti kontroll érzete, következésképpen a biztonságérzet is (*psychometric paradigm*). (Jackson, 2005: 272-273) A nem-ismeret a kontrollvesztés érzetéhez, ez pedig az egyén környezet-percepciójának a széteséséhez, szétzilálódásához vezet. (Bernauer, 2006: 29-38) A posztmodern társadalomban az információ eloszlásának decentralizálódásáról – az ismeretek „felhígulásáról” – és az emiatt előálló értékvesztésről, valamint személyes bizonytalanság-érzetről a rizikótársadalom ismerveivel kapcsolatban Irk ír érzékletesen. (Irk, 2001: 199-201; Irk, 2005a: 499; Irk, 2005b: 53. L. még Sieber, 2007)

A modern társadalom dezorganizálódásának alapja a kommunikációs technológiák megjelenése és beszivárgása a mindennapokba, azaz globalizálódása. Ezt a megközelítést vették alapul a modern kultúra-elméletek, amelyek szubjektív nézőpontból szemlélik a devianciákat, mivel nagy szerepet tulajdonítanak az identitás-keresésnek a modern, dezorganizált társadalomban. (Blumer, 1986; Rousseau, 2002; Denzin, 2007) Az internet megjelenésével az identitás keresése újra fokozottan a tudományos érdeklődés középpontjába került. A kulturális identitáskutatás iskolája (Erikson, 2002) szerint az emberek az identitásuk fejlesztésén keresztül próbálják megtalálni a társadalom dezorganizálódásával elvesztett biztonságot. A társadalmi dezorganizáció az „új-médiának” (Malinák, 2005), az internetnek köszönhető. Az internet tömegmédiaként behálózza a világot és ezzel mindenki számára új, globális értékeket közvetít, ezáltal a hagyományos értékek és viszonyítási pontok megszűnnek, elvesztik jelentőségüket. Castells úgy fogalmaz, hogy a számítógépes hálózatok új tér-idő dimenzióba helyezik az emberi létezést: az „időtlen időbe”, az „áramlások terébe”. (Castells, 2000; Castells, 2005) McLuhan a technikai újítás, a számítástechnikai rendszerek kialakulása legfontosabb következményének tekinti a társadalom széthullását, fragmentálódását. (McLuhan, 1995) Az elektronikus média korában a teret és az időt legyőzik

a technikai eszközök, nincsenek többé közösségi normák, helyüket átveszik a média által közvetített szabályok. Az egyének az identitását a fragmentált életkörülmények között a média által közvetített, különböző forrásokból kell „összebarkácsolnia”. (Hitzler & Honer 1994)

A technokulturális változások kutatásának legújabb területe az információs társadalomnak a jogalkalmazásra gyakorolt hatásával foglalkozik. (Završnik, 2007b) A pénzfelvevő automaták, a bankkártyák, az e-banking korában az emberek elvesztik a hozzájuk tartozó testet, csak az azonosításukra szolgáló adathalmaz marad. Az adathalmazhoz nem fűződik emóció, következésképpen szándék vagy gondatlanság sem. Ehhez járul az a jelenség, hogy a jogi szabályozás egyre részletesebbé válik (újabb és újabb elkövetési magatartásokat iktatnak a büntető törvénykönyvekbe), továbbá a számítástechnika egyre hatékonyabb felderítési-nyomozási eszközöket állít a jogalkalmazás szolgálatába. Ahhoz azonban, hogy a megnövekedett ügyszámokkal a jogalkalmazás lépést tarthasson (gyors bírói döntések, gyors büntetőeljárások), a jogalkalmazás szolgálatába is több automatizmust kell beiktatni. Ilyen például a kockázatelemzés döntéshozatalba integrálása, amely egyfelől alkotmányellenes (ártatlanság vélelme), másfelől azonban, mint megelőzési stratégia a társadalom gazdaságos működésének alapfeltétele. (Novas & Rose, 2000: 486) Az automatizálódás lassanként a jogalkalmazó (ügyész, bíró) személyének fölöslegessé válását okozza. Az individuumok helyét nemcsak az elkövetői, hanem az elbírálói oldalon is a gépek, az automaták veszik át. A test kódolt lesz és jelszóként funkcionál tovább. (Franko Aas, 2006: 143) A technokulturális kutatók költői kérdése, hogy az emberhez szükségszerűen tartozik-e fizikai test is. („*Is human necessary embodied?*” - kérdezi Brown, 2006: 234)

A morális pánik tehát a közösségi értékvesztés mellékterméke, amelyet a bizonytalanságból fakadó félelem táplál. A test elvesztése, amely az élet minden területén tapasztalható, önmagában bizonytalanságot, identitásvesztést okoz. De a morális pánik egyben az identitás-keresés mozgatórugója is, ugyanis minél nagyobb a veszélyérzetünk az identitás elvesztésére, annál nagyobb késztetést érzünk arra, hogy a veszélyt integráljuk mindennapi életünkbe. Az integrálás a média által közvetített, eltúlzott veszély fogyasztása útján következik be. A veszély eltúlzása, azaz a pánikkeltés a modern média nagy találmánya a fogyasztók „megnyugtatására”, a „nem tehetek semmit, ezzel együtt kell élnem” és a „lám, vannak a világon súlyosabb problémák, nagyobb veszélyek is” szlogenek kondicionálásával. (A távolító mechanizmusról I. Irk, 2003: 163-164.) Az egyensúly újra megtalálását a veszély elhárítása segíti. Az elhárítás akkor sikeres, ha a média által felkínált új lehetőségek közül választunk, mert ezzel újraformáljuk, illetve újra megformáljuk saját énlünket. „*Az egyén a különböző világmagyarázatokból álló 'kulturális szupermarketek' ajánlatából aktív választások folyamata során állítja össze az identitást.*” (Malinák, 2005) A választás az egyre szaporodó lehetőségek, a gyarapodó kommunikációs kapcsolatok következtében egyre nehezebb feladattá válik. (Griffin & McClish, 2000) Giddens szerint a mai világban a választáson kívül nincs is más választásunk. (Giddens, 2006)

A növekvő lehetőségek világában, ahol az emberek elvesznek a felkínált információ-halmazban, a média az az erő, amely kapcsolatot képes teremteni ember és ember között. A kapcsolatteremtés eszköze különböző témák felkínálása, amelyek az embereket új közösségekbe, „törzsekbe” szervezik. A törzsek nagysága a téma népszerűségétől függ. Médiafogyasztási kutatások szerint azonban, a globálisan sugárzott műsorok nem rendezik feltétlenül egy közösségbe a fogyasztókat, nem vezetnek a kulturális identitások homogenizálódásához. Ugyanazon médiaszöveget különböző szocio-kulturális

kontextusokban másként értelmezik és fogyasztják. (Hepp, 2005) Ez a pornográfia eltérő felfogásának és megítélésének alapja is.

A globalizáló hatás mellett, az új média másik nagy jelentőségét az interakcionizmus adja. Az önértelmezéshez, az én, a self újra-felfedezéséhez az eszközöket és a partnereket a WWW szolgáltatja. A felbomlott, bizonytalan külső értékek között az egyén a másokkal történő kommunikációban alakítja ki saját határait, viszonyulási pontjait, értékeit. Ezen a ponton lép be a szimbolikus interakcionizmus, amely az identitásformálás lényegét a másokkal való kommunikációban látja. A szimbolikus interakcionizmus (Carreira Da Silva, 2007) szerint az emberek szimbólumok által teremtett világban élnek, a kultúrát egymással való kommunikáció révén, de egyénileg hozzák létre. Az identitás képe az lesz, amit a kommunikációs partner visszatükröz. A globalizált média folyamatos teret, áramlást biztosít az egyének közti kommunikációra, így az értékek kialakításának, az identitás formálásának bázisát képezi.

A médiának tehát nagy szerep jut a modern társadalomban az elveszett biztonság megtalálásában, az identitás újraalkotásában. Ugyanakkor az egyének közti folyamatos, kommunikációs áramlás a közvetített tartalmak állandó átalakulásához vezet. Ahogyan a média megjeleníti a társadalmi történéseket, annak nagy szerepe van a morális határok megformálásában. (Gorelick, 1995: 24)

5.3.2. Objektív nézőpont: morális pánik mint a média által felkínált megoldás

A gyermekek molesztálása, szexuális kizsákmányolása az 1960-as évek óta központi társadalmi probléma (Virág, 2006: 379), de újabb felfokozott figyelmet az 1990-es években kapott. (Gyurkó, 2005a: 61-65; 2005b: 113-136; Fehér L., 2005: 171-192; Tamási, 2005a: 192-220; Fattah, 1994; Morvai, 1998; Fehér & Parti, 2002) Ha elfogadjuk a társadalmi dezorganizáció tanát, kérdés, hogy ki vagy kik döntöttek úgy, hogy innentől kezdve ez lesz az egyik központi társadalmi probléma. Milyen, vélt vagy valós tényeken alapul ez a döntés?

Az 1990-es években láttak napvilágot azok a kutatások, amelyek szerint a szexuális elkövető nem egyszeri, hanem többszörös visszaeső, illetve karrier-bűnöző. (Jenkins, 1998: 204) A Carnegie Mellon egyetem kutatása mutatta ki először, hogy az interneten szereplő tartalmak jelentős része szex-orientált: az internet először csak szöveges üzenetek küldésére volt alkalmas (*Usenet*), de a bináris technológia feltalálása (*FTP/IP protocol*) bitképek cseréjét tette lehetővé. Ez jelentette a pornográfia elterjedésének a kulcsát. A tanulmány szerint, az interneten tárolt, digitalizált tartalmaknak a 83,5%-a pornográf témájú volt, amelyek részben gyermekeket és pubertás-korúakat⁵⁷ ábrázoltak. (Jenkins, 1998: 210) Az interneten azért kezdtek megjelenni radikálisabb anyagok, eltérően a pornográf magazinok kínálatától, mert ez (kezdetben) anonimitást biztosított és kiesett a jog látóköréből. (Jenkins, 1998: 208) Ezek után kezdődött a gyermekpornográf hálózatok felgöngyölítése – először az USA-ban, amerikai hatóságok által, majd nemzetközi szinten.⁵⁸ (Krone, 2005: 4) Majd, a közvélemény nyomására

⁵⁷ A pubertás latin eredetű szó, a nemi érés, a nemi érettség kifejlődésének időszaka, amely a gyermekkort követi. A pubertás a másodlagos nemi jegyek megjelenésével kezdődik. A lányoknál általában a 8 és 14 év közötti, fiúknál a 10 és 16 éves kor közötti időszakra esik. A nemre jellemző testi formák kialakulása (lányoknál a medence kiszélesedése, a mellék növekedése, fiúknál az izomzat megerősödése, a váll szélesedése stb.), a testi arányok megváltozása jellemzi. (Pszichológiai lexikon, 2007: 382)

⁵⁸ Például Operation Longarm (1992) USA-nyomozás, dán elkövetői csoport ausztrál tagokkal; Innocent Images (1993) USA-elkövetői csoport; Starburst (1995) csoporttagok Hong Kong-ból, USA-ból, Dél-Afrikai Köztársaságból, Németországból, Egyesült Királyságból; Wönderland Club (1998) ausztrál, osztrák, belga, finn, francia, német, olasz, norvég, portugál, svéd, angol, amerikai csoporttagok.

megkezdődött az online pornográfia tilalmának törvénybe iktatása.⁵⁹ (Jenkins, 1998: 209) Következő lépésként, az interneten elhelyezett szexuális tartalmakról szóló kutatásokra és a feltárt esetekre reagálva, a sajtóban megjelentek az internet veszélyeiről szóló cikkek. (Jenkins, 1998: 211) Ezek a cikkek nem a valós veszélyeket mutatták be, hiszen a kutatások – így például az említett Carnegie Mellon-kutatás – nem voltak reprezentatívak: nem az egész internetet vizsgálták, ugyanakkor a vizsgálat tárgyává tettek olyan anyagi ellenszolgáltatás fejében igénybe vehető BBS-eket,⁶⁰ amelyek csak zárt felhasználói körök számára voltak elérhetők, továbbá az ott megjelent tartalom nem volt szélsőségesebb, mint a pornográf magazinok közönségének szánt. Jenkins vélekedése szerint az egész (akkori) internet tartalmának csak 1%-a volt pornográf. Ekkoriban fedezték fel, hogy az internet nemcsak annyiban ártalmas, hogy gyermekpornográf tartalmakat közvetít, hanem a közösségre ártalmas más anyagokat, mint például gerilla-hadviseléshez szükséges anyagok hirdetéseit is tartalmazza, valamint fegyverkészítéshez- és használathoz is segítséget nyújt. (Jenkins, 1998: 212) Jenkins eszmefuttatása szerint, a morális pánikot olyan jelenség okozza, mint a felvázolt folyamat, amelynek több, bizonyított és kevésbé megbízható, de mindenképpen egymást erősítő részlete van: (1) kutatások a gyermekmoleztálás problémájáról, (2) kutatások a szexuális elkövetők visszaeséséről, (3) a bináris hálózati kommunikáció megjelenése, (4) kutatások az internetes tartalomról és a zárt internetes közösségek (newsgroup-ok) kommunikációjáról, (5) internetes gyermekpornográf-hálózatok felgöngyölítése, és végül (6) a jogszabályalkotás.

Másfelől, a pánikkeltés nem annyira valós vagy vélt tények, feltételezések közlésével, mint inkább preventív célokkal indokolható. Füredi kockázati társadalomról írt könyvében (Füredi, 2006) kifejti, hogy a „félelem kultúrájában“ interperszonális kapcsolataink veszélyessé válnak. Leginkább privát szféránk épségére kell vigyáznunk, mert ennek sérülése a legvalószínűbb. Füredi szerint az „hiszterizálás“ újabb és újabb területeken jelenik meg.⁶¹ Ez azonban nem elsősorban az ismeretterjesztéssel és a felvilágosítással kapcsolatos, hanem a megelőzéssel. (Füredi, 2006: xiv) Például, az Egyesült Államok körmánya nem mondott igazat, amikor az AIDS-et a homoszexuálisok legnagyobb kockázatának címkézte. (Füredi, 2006: 26) Utólag azonban a társadalom megengedően viszonyul ehhez a „jó hazugsághoz“, tekintve, hogy a kormány csak ezzel az eltúlzott prevenciók kampánnyal tudta önmérsékletre és önvizsgálatra készíteni az embereket. Ebből a célból megfontolandó, hogy hasonló esetben tényleg igazat kell-e mondani, vagy marad a kegyes hazugság mint a megelőzés eszköze. Az előre konstruált pánik elméletének másik ága, amely azonban sokban hasonlatos a média által generált pánikhoz, a politikai hatalom fenntartásának eszközeként említi a morális pánikot. Ez annyiban rokon a média által keltett pánikkal, amennyiben mindkettő saját célja elérésének eszközeül használja a maga keltette pánikot. (Korinek, 2006a: 175)

A kockázat percepciója és valóságos tartalma közötti eltérés kutatása nem új tudományterület. A kockázati társadalom ismerveivel foglalkozó kutatók erre a jelenségre alkották meg a kulturális elméletet vagy kulturális kockázati elméletet (*culture theory*). A kulturális teória szerint a kockázat más színben feltüntetése a közösséghez tartozás jele. Az adott közösséget a mindennapi élet kockázatainak az eltérő percepciója és az ahhoz fűzött magyarázat

⁵⁹ Ez is az USA-ban kezdődött, James Exon, nebraskai szenátor javaslatára egészítették ki a *Communications Decency Act*-et, 1996-ban.

⁶⁰ A BBS (*bulletin board service*) webes üzenőfal, ahol a felhasználók hirdetéseket, üzeneteket helyezhetnek el.

⁶¹ Ilyen pl. a párkapcsolatok hitelessége – hihetünk-e a tartósságban?; az egyedülálló nők biztonsága – tényleg megvédenek-e a férfiak, vagy inkább nagyobb veszélybe sodornak?; a génmanipuláció – milyen hatással van a génkezelt étel a szervezetünkre és a környezetünkre?; a csúcstechnológiák – biztonságos-e a légkondicionáló berendezések használata az irodában, a repülőgépen?; az internetes kommunikáció – biztonságos-e, vagy inkább adatainkkal való visszaéléshez, „klónozáshoz“ vezet?

különbözteti meg egymástól, erkölcsi, politikai, vallási és szociális értelemben, és ez adja egyben a közösséghez tartozás élményét. Mary Douglas ezzel kapcsolatban hivatkozik az ősi izraelita sertés-fogyasztási tabura, amely nem azért alakult ki, mert a sertéshús valóban ártalmas az egészségre, hanem a politeikus, nomád társadalom monoteikussá alakulásának célját szolgálta. (Douglas, 1966; Jackson és mts., 2005: 263) Douglas és Wildavsky szerint az afrikai Hima népcsoport nem azért óvja a nőket a marhacsordáktól, mert azok valóban veszélyt jelentenek rájuk, hanem így határozza meg a törzsi belső hierarchiában a férfiak felsőbbrendű pozícióját (a férfiak őrizhetik egyedül az „erőforrást” jelentő csordát). (Douglas & Wildavsky, 1982) Jackson és munkatársai szerint a törzsi társadalmakban megfigyelt kockázat-értelmezés tetten érhető a nyugati típusú társadalmakban is, ahol az egyéni kockázat-értelmezés meghatározza az egyén közösségben elfoglalt pozícióját. (Jackson és mts., 2005: 264) A kockázatnak ez a diverzionált értelmezése nemcsak társadalmi, hanem kisközösségi szinten is megfigyelhető, mint például a vállalatok, a politikai pártok vagy egyéb szervezetek belső kialakításában. (Rayner, 1992) A kockázati tényezőkről természetesen valahonnan információt kell szerezni. A kulturális kockázati elméletek szerint az egyik forrás mindig a tömegmédiá,⁶² a másik a társas interakciók, a harmadik pedig az egyéni tapasztalás. A kockázat-kommunikáló média szerepét esetünkben leginkább az internet játssza, az ifjúságra ártalmas és a káros (illegális) tartalmak közvetítésével, amelyet a társas interakciók és a különböző jogvédő és érdekképviseleti szervezetek erősítenek fel.

Ilyen érdekvédelmi, illetőleg megelőző szerepet töltenek be az önszabályozó szervezetek és az önkéntes online gyermekvédő szervezetek, amelyek tevékenységének „mellékterméke” a pánik. Olyan önkéntesek, mint a *Pedowatch* vagy a *Cyber Angels* már létükkel pánikot keltenek a szülőknél, akinek figyelmét felhívják arra, milyen veszélyek leselkednek gyermekeikre a világhálón. Timusk szerint a *Cyber Angels* „a morális pánik felvigyázója”.⁶³ (Timusk, 2003) Az ilyen önkéntes szervezetekre szükség van, persze nem mindegy, milyen mértékben avatkoznak a magánszférába a megelőzés égisze alatt, továbbá meg kell találni az egyensúlyt a valódi és a kommunikált veszély-szint között. Timusk mindkét oldalról, mint a pánik okozója és mint következménye is bemutatja az önkénteseket, akik egyszerre reagálnak a veszélyre, de egyben táplálják is azt.

Meglátásom szerint a morális pánik megalapozottságával kapcsolatban a következőket érdemes szem előtt tartani. Amikor felhívjuk a figyelmet az internetes kommunikáció veszélyeire – és itt legfőképpen a gyermekek egészséges erkölcsi és pszichikai fejlődését veszélyeztető tartalmakra, az idegenekkel történő ismerkedés veszélyeire gondoljunk –, nem tudjuk, valójában mennyire veszélyes a helyzet. Aggályok merülnek fel tehát a veszélyérzettel, annak megalapozottságával kapcsolatban, mert:

- nagy a látencia és az internet tartalma folytonosan változik, így nem tudjuk, valójában mennyi pornográf és gyermekpornográf felvétel található az interneten;
- nem tudjuk, hogy mennyien „nézegetik” (szerzik meg, küldik tovább, teszik közzé) ezeket az anyagokat;

⁶² Meg kell jegyezni, hogy az internet mint tömegmédiá a leginkább „közelíti” az eseményeket a felhasználókhöz, akik időben szinte azonnal hozzájutnak az információhoz. A történések és azok közvetítése a felhasználók felé direkt, szüretlen, „cenzúrázatlan” módon történik, az internet „tartalmából” nem a másor- illetve sajtószerkesztők, legfeljebb a felhasználó válogat. Ilyen módon az internet a legkevésbé alkalmas felhasználóinak befolyásolására. (Reiner, 1997: 225) Az internet erős oldala az interakciós, ennél fogva befolyása a személyközi kapcsolatokban realizálódik.

⁶³ „*The Cyber Angels: guardians of moral panic*”

- nem tudjuk, milyen hatással van a gyermekpornográf felvételek felnőttek általi megszerzése a későbbi kapcsolatteremtésre, generál-e az internetes aktivitás interperszonális aktivitást;
- nem tudjuk, hányan készítenek is (és nemcsak letöltnek stb.) gyermekpornográf felvételeket;
- nem tudjuk, hány gyermekhez jutnak el az ártalmas, zavaró tartalmak;
- nem tudjuk, hány gyermek használja az internetet idegenekkel való ismerkedésre és hány ismeretség válik személyessé;
- végül, ha a veszélyen túlmenően a tényleges káros hatásról is beszélünk, nem tudjuk, hány gyermekben, illetve milyen arányban okoz valódi károsodást (frusztrációt, negatív érzéseket stb.) a tartalom, amellyel szembesülnek.

A következő részben megkísérlek válaszolni ezekre a kérdésekre az online gyermekpornográfiát vizsgáló empirikus kutatások bemutatásával.

6. Összefoglalás

A pornográfia-vita kibontakozása a gender-szemlélet kibontakozásával esik egybe, mára azonban inkább a civil libertariánus mozgalmak erősödtek fel, amelyek inkább a pornográfia túlszabályozása miatti aggodalmuknak adnak hangot: a jelenség jogi szabályozása sérti a magánélet-, valamint a szólás- és véleménynyilvánítás szabadságát.

A pornográfia ambivalens társadalmi megítélésének az oka annak internetes megjelenése és elterjedése. Az internet megjelenése előtt a pornográfia „rétegműfaj” volt, mára azonban általánossá vált. Az internet tömeges és vegyes erkölcsi mércéjű tartalmat közvetít, amelyből az egyénnek magának kell kiválogatnia, melyekhez igazodik: széttöredezett személyiségét magának kell újra felépítenie. Az internet világa, a virtuális közösségek lehetőséget nyújtanak a személyiség újraalkotására, azonban, mivel a virtuális világok sokszor nem a valós világ szabályai szerint működnek, esély van torz személyiség-kép kialakítására és internalizálására.

A torz személyiség-kép kialakítására és a valóságban a szocializációt megnehezítő viselkedésminták begyakorlására alkalmas terep az internetes közösségek világa, ahol szerepjátékok segítségével sajátíthatók el ugyanúgy a deviáns, mint az elfogadott viselkedési minták. A közösségi megerősítés (utánzás, begyakorlás) megkönnyíti az online világba való beilleszkedést, azonban akadálya lehet a valós életben érvényesülő szabályok elsajátításának. Negatív hatásai leginkább a fiatalokat sújthatják, hiszen kialakult szilárd értékrend hiányában könnyen kaphatók más, vonzóbb értékek és magatartások elsajátítására, kipróbálására. Ez a hatás nemcsak a virtuális közösségek tagjait, hanem a gyakori internet-használó fiatalokat is érzékenyen érinti: mint azt a következő fejezetben látni fogjuk, közülük kerülnek ki azok, akik az internetes kapcsolatteremtést lazábban kezelik, az interneten való ismerkedést veszélytelennek élik meg, és elfogadhatónak tartják, hogy az online kapcsolatokban ne a saját személyiség jelenjen meg. Emiatt a leginkább önvészélyes éppen a gyakori felhasználó korosztály attitűdje.

Az internet megjelenésével a pornográfia és a technika olyan párosítása jött létre, amely kizárja a jogalkotás lépéstartását. A technika, a pornográfiához hasonlóan, jelen van a mindennapi élet során, ezáltal kiszolgálja a pornográfia-ipart, platformot biztosít terjesztéséhez és átalakulásához. A két, folyamatosan változó jelenséget nem lehetséges a jogi szabályozás eszközével megzabolázni. Átfogó internetjogi szabályozás hiányában inkább azt

kell megérteni, hogyan változik, hogyan alakul a pornográfia a tömegmédiá terjedésével és az internet fejlődésével – és viszont. Ezen a megértésen alapulhat a prevenció.

III. Kriminológiai megközelítés. A magyar és más kutatások eredményei

A fejezet az interneten jelen lévő gyermekpornográfiával, valamint pornográfiával (annak közmorál alakulására és az ifjúságra gyakorolt hatásával) kapcsolatos, magyar és más empirikus kutatások eredményeit ismerteti. A gyermekpornográfia jellemzőinek teljes megértése érdekében betekintést nyújt a pornográfia jogi fogalmába és a gyermekpornográfia jogi értelmezésébe is.

1. A magyar kutatás

1.1. A kutatás tárgya, módszere, a minta nagysága

Az interneten megjelenő gyermekpornográfiával kapcsolatos empirikus kutatásom (a magyar kutatás) 2005-ben indult és 2007-ben fejeződött be. A kutatás tárgya a tiltott pornográf felvétellel visszaélés büntette miatt 2002. április 1. és 2005. december 31. között indult büntetőeljárások nyomozási iratainak, ügyészségi házi iratainak és bírósági iratainak vizsgálata volt. A minta nemcsak a tiltott pornográf felvétellel visszaélés gyanújával indult büntetőeljárásokat vizsgálta, de azokat az ügyeket is, amelyek az ügyészségi nyilvántartásban más, a tiltott pornográf felvétellel visszaéléshez kapcsolódó bűncselekmény miatt szerepeltek. Az aktabekérés a megyei főügyészségek segítségével folyt, az ügyek mintegy 30%-ának elemzésére pedig az eljárás lefolytatására illetékes ügyészségeken, illetve az eljárás büntetőjogi felügyeletét végző főügyészségeken került sor. A mindösszesen 225 eset⁶⁴ adatainak felvétele elektronikus formájú kérdőív kitöltésével történt. Az adatrögzítéshez Microsoft Excel, elemzésükhöz pedig SPSS programot használtam. A kutatást a fejezetben a „magyar kutatásként” említem, tekintettel arra, hogy hazánkban eddig ez az egyetlen tematikus empirikus kutatás.

1.2. Jogalkotási előzmények

A tiltott pornográf felvétellel kapcsolatos bűncselekmény tényállása 1997 óta szerepel a magyar büntető törvénykönyvben.⁶⁵ Ekkor még csak a felvételek készítése, forgalomba hozatala, az azokkal való kereskedelem, illetőleg a felvételek más számára hozzáférhetővé tétele, valamint kiskorú személy pornográf műsorban szerepeltetése volt büntetendő, de sui generis bűncselekményként a törvényalkotó büntetni rendelte a prekursori tevékenységet is. Az Európa Tanács 2001 novemberében Budapesten megkötött számítástechnikai bűnözésről szóló egyezménye (a továbbiakban budapesti egyezmény)⁶⁶a számítástechnikai tartalom elleni bűncselekmények között részletesen leírta a gyermekpornográfia elkövetési magatartásait. Az egyezményt hazánk még annak elfogadása napján aláírta, és rendelkezései hamarosan

⁶⁴ Ez a szám kevésnek tűnik az ERÜBS adatának tükrében. Az ERÜBS szerint ugyanis a tiltott pornográf felvétellel visszaélés bűncselekmények száma 2002-2005 között összesen 17.545 volt. (2002: 144 bcs; 2003: 80 bcs; 2004: 5832 bcs; 2005: 11.489 bcs) Az eltérés oka az lehet, hogy az ERÜBS a sértettek száma szerint határozza meg a bűncselekmények számát, a kutatás viszont a büntetőeljárásokat vizsgálta. Ez azt jelenti, hogy a vizsgált 225 büntetőeljárás összesen legalább 17.545 bűncselekményt ölelt fel.

⁶⁵ Tiltott pornográf felvétel készítése, beiktatta az 1997. évi LXXIII. törvény 21. §. Hatályos 1997. IX. 15-étől.

⁶⁶ Az Európa Tanács Budapesten, 2001. november 23-án kelt, számítástechnikai bűnözésről szóló egyezménye. Convention on Cybercrime, CETS. No. 185 - 23. XI. 2001. Elérhető eredetben: <http://conventions.coe.int/Treaty/>; (2008. június 18.)

megjelentek a Btk-ban is.⁶⁷ A gyermekpornográfia tilalmára vonatkozó tényállás 2002-ben egészült ki a megszerzés, a tartás, a kínálás és az átadás magatartásával, tekintettel a gyermekpornográfia egyre nagyobb méretű világhálós terjedésére. A „nagy nyilvánosság számára hozzáférhető tesz” magatartás kriminalizálása kifejezetten az internetes webgalériákon való terjesztés megelőzése és visszaszorítása érdekében került a tényállásba.⁶⁸ A teljes képhez hozzá tartozik, hogy a kutatás lezárása óta újabb törvénymódosításra került sor. Ez némi változást jelent a passzív alanyok körében, az elkövetési magatartásokban, a fogalmakat, valamint a védett jogtárgyat illetően is.⁶⁹ A passzív alanyok köre a kiskorú személyekről a tizennyolcadik életévét be nem töltött személyekre bővült, újabb elkövetési magatartásként került a tényállásba a tiltott pornográf felvételek „hozzáférhetővé tétele”, valamint sui generis cselekményként büntetendővé vált a pornográf műsorban való szereplésre felhívás. A tényállás része lett a „felvétel”, a „pornográf felvétel” és a „pornográf jellegű műsor” fogalma is. Emellett, a tényállás átkerült a házasság, a család, az ifjúság, és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények házasság, család és ifjúság elleni bűncselekmények címéből a fejezet nemi erkölcs elleni bűncselekmények címébe.

1.3. Pilot kutatás

2003-ban előzetes kutatás keretében vizsgáltam az ORFK internetes bűnözéssel foglalkozó speciális egysége által felderített bűneseteket. A vizsgálat kimutatta, hogy 2001-2003-ban az egység által felderített bűncselekmények túlnyomó része, mintegy kétharmada a tiltott pornográfia büntetvével volt kapcsolatos. (Parti, 2004a) A 2003-2004 során az egység munkatársaival készített interjúk pedig a bűncselekmény további online térnyerését engedték sejtetni. Az előzetes eredmények azt jelezték, hogy az interneten megjelenő gyermekpornográfia vonatkozásában számos kérdés tisztázatlan. Így fogalmazódott meg 2004 végére a tiltott pornográf felvétellel kapcsolatos büntetőeljárásokat vizsgáló kutatás gondolata.

1.4. A kutatás célja

A kutatás célja annak az összetett, kulturális-kriminológiai jelenségnek a vizsgálata volt, amelyet a pornográf tartalmak interneten való elterjedése okozott. A pornográf anyagok tömeges megjelenése megváltoztatta az előállítói, a kereskedői és a fogyasztói szokásokat. A korábban elvétve jelen lévő extrém tartalmak – ennek részeként a gyermekpornográfia – általánossá váltak, és a jelenség radikalizálódása a jogalkotó számára is megnehezítette a fogalom megítélését. A kutatás során ezért az internetes elkövetéssel kapcsolatban vizsgáltam a jelenség átalakulásából eredő fogalom-meghatározási nehézségeket, a szabályozás és a gyakorlat közötti ellentmondásokat, a jogszabály alkalmazhatóságát. A kutatás részét képezte a bűncselekmény jellemzőinek (a büntetőeljárás időtartama, elkövetési magatartások és kapcsolódó bűncselekmények, a nyomozó hatóság és a szakértő feladatainak gyakorlati és ideális megosztása, a bizonyítási nehézségek, a pornográf jelleg meghatározásának ismérvei, az internet szerepe a cselekmény megvalósításában) vizsgálata, az elkövetői, a sértetti oldal jellemzőinek felmérése, valamint kapcsolatuk feltérképezése.

⁶⁷ A budapesti egyezmény 2004. július 1-jén lépett hatályba. Magyarországon kihirdette a 2004. évi LXXIX. törvény, hatályos 2004. VII. 1-jétől.

⁶⁸ Tiltott pornográf felvétellel visszaélés, megállapította a 2001. évi CXXI. törvény 23. §. Hatályos 2002. III. 1-jétől.

⁶⁹ Tiltott pornográf felvétellel visszaélés, megállapította a 2007. évi XXVII. törvény 8. §. Hatályos 2007. VI. 1-jétől.

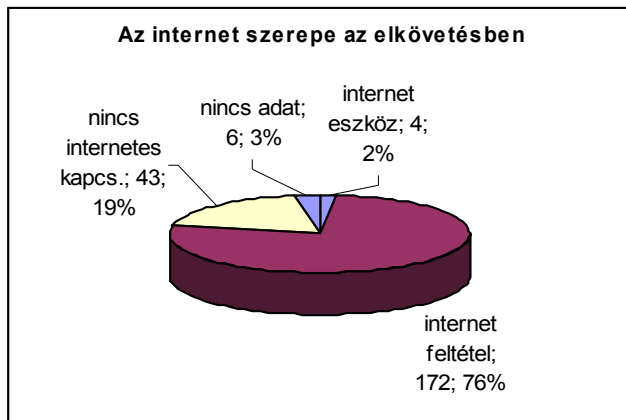
2. Primer és szekunder analízis

Az alfejezet a magyar kutatás adatait elemzi (primer) és a megállapításokat helyenként más kutatások eredményeivel veti össze (szekunder analízis).

2.1. Kapcsolat az internettel

Az internetes gyermekpornográfia térnyerésére utal, hogy a vizsgált büntetőeljárások 81%-a állt kapcsolatban az online elkövetéssel, további 5% csak a számítástechnikával mutatott kapcsolatot (amikor a számítógép csak adathordozóként volt jelen a történeti tényállásban, de internetes vonzat nem volt kimutatható). Az ügyek 14%-a volt az internettől és a számítógéptől teljes mértékben független. A vizsgált ügyeket az internettel való kapcsolat szerint is csoportosítottam. Eszerint, voltak olyan ügyek, ahol az internet csak eszköz-szerepet játszott, például amikor a vásárlók internetes hirdetésre adták fel megrendeléseiket, de a megrendelt felvételek már nem elektronikus úton, hanem postán vagy személyközi kapcsolatban jutottak el hozzájuk. Az internet, értelmezésem szerint akkor lehet csupán az eszköze az elkövetésnek, ha a cselekmény a világháló hiányában is megvalósítható lett volna, legfeljebb más közvetítő által. A legtöbb ügyben azonban, a világháló nem egyszerűen szerepet játszott az elkövetésben, hanem a bűncselekmény *conditio sine qua non*-ja volt. Ilyen a gyermekpornográf felvételek internetre való feltöltésében („nagy nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel”) vagy onnan való letöltésében álló elkövetés, a gyermekpornográf felvételek interneten keresztül, az ott közzétett anyagból való megrendelése („megszerzés”), a file-cserélő (*peer-to-peer*) rendszerbe⁷⁰ csatlakozás („nagy nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel”, illetve „hozzáférhetővé tétel”).

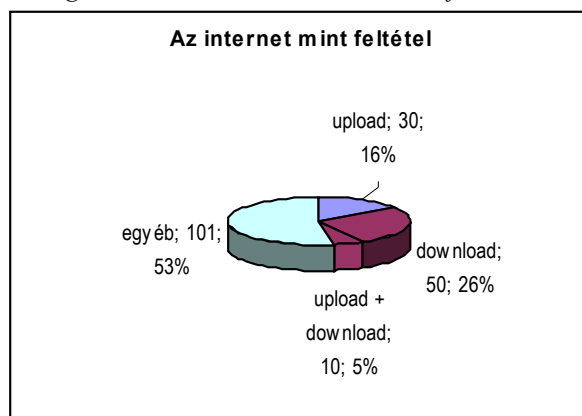
1. Diagram: Az internet szerepe az elkövetésben

Amikor az internet az elkövetés feltétele volt, ez az esetek egy részében internetes weboldalak tartalmának le- és feltöltését jelentette (individuális elkövetők). A túlnyomó többség azonban az „egyéb” kategóriába tartozott.

⁷⁰ A file-cserélő vagy file-megosztó, idegen néven *peer-to-peer* program a szoftvert telepítő összes felhasználó számítógépének tartományában keres és lehetővé teszi a megosztott tartományokból adatok automatikus letöltését, azok kicserélését. Nem szükséges, hogy a felhasználók kommunikáljanak egymással, sőt az sem, hogy ismerjék egymást: a program minden számítógép állományában adatszűrést és letöltéseket végez, amelyekre telepítették.

2. Diagram: Az internet mint az elkövetés feltétele

Az „egyéb” kategória legnagyobb részét (78 eset) a web-készítők és fogyasztók ügyei alkották, amelyekben az elkövetők az interneten feladott hirdetésekre gyermekpornográf képgyűjteményeket rendeltek meg postai utánvétellel. A megrendelők nevük és lakóhelyük (számlázási címük) regisztrálása után 500-1500 Ft darabáron rendelhették meg a CD-ket, amelyekre a hirdetés feladói saját képgyűjtéseket írtak fel. Az internet elkövetési feltételként volt jelen a file-cserélő rendszereknél (hat eset) és a képek e-mail útján való szétküldése esetén is (ismeretlen személyek, de legalábbis nem megrendelők részére) (négy eset). Az internet képek levelezőlisták tagjai közti cserélgetéséhez (két eset) szintén csak közvetítő médiumként szolgált. Egy elkövető digitális foto-shopba küldte el az általa megszerzett negatívokat, egy másik elkövető mobiltelefonján tartott gyermekpornográf képet, amelyet védekezése szerint a világhálóra csatlakozva kapott, egy elkövető DVD lemezekre sokszorosította a gyermekpornográf képeket, amelyeket aztán értékesített (terjesztés, kereskedelem). Két ügyben az elkövetők online hirdetést adtak fel, amelyben 6-12 éves „tinédzser” gyermekeket kértek fel arra, hogy modell-fotózáshoz küldjenek magukról aktképeket. Néhány gyermek el is küldte a fotóját a megadott címre, és a fotók birtoklása miatt indult meg a nyomozás.

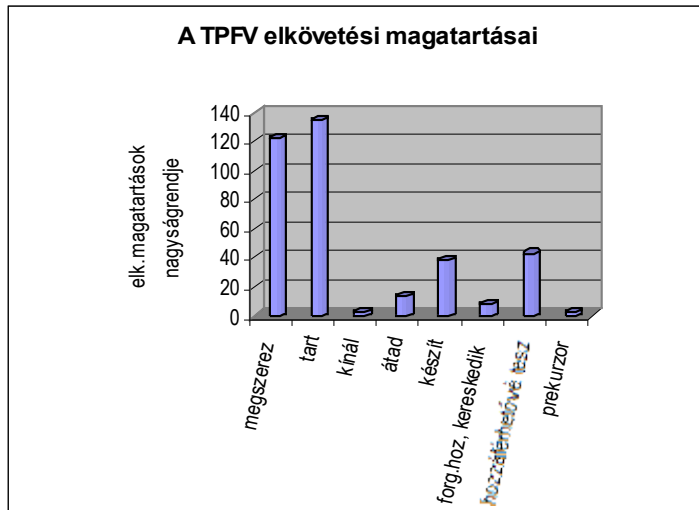
Taylor és Quayle szerint a legtöbb, ma is az interneten cirkuláló és weboldalak anyagát alkotó gyermekpornográf felvételt az 1970-es években készítették. (Taylor & Quayle, 2003: 38-41)⁷¹ Ez azt mutatja, hogy nem új jelenségről van szó, másfelől pedig azt, hogy az internetes gyermekpornográfia túlnyomó részben már elkészített anyagból táplálkozik, és csak igen kevés az újonnan keletkező felvétel. A gyermekpornográf felvételek fő forrása az USA (amely az internet ki- és továbbfejlesztésében is főszerepet játszott), manapság pedig már Kelet-Európa és Ázsia is meghatározó forrás. (Carr, 2005: 19) Ezek a felvételek képezik alapját a lelkes, individuális elkövetők file-gyűjtögető tevékenységének. Ezt látszik igazolni, hogy a magyar kutatásban a büntetőeljárások tárgyává tett felvételek egy része több ügyben párhuzamosan is szerepelt. Ez hozzávetőlegesen 200-500 db felvételt jelentett, amelyek nemcsak a weboldal-készítők és fogyasztók (megrendelők) ügyeiben, hanem individuális gyűjtésekben is megjelentek. (L. az elkövetési magatartások csoportosítását.)

⁷¹ A COPINE által készített és folyamatosan bővülő gyermekpornográf-archívum 150.000 állóképet és 400-nál több videót tartalmaz. (Taylor & Quayle, 2003)

2.2. Elkövetési magatartások

A tiltott pornográf felvétellel visszaélés leggyakoribb elkövetési magatartása a megszerzés és a birtokban tartás volt. Emellett tekintélyes számmal szerepelt a mintában a hozzáférhetővé tétel is, ami a bűncselekmény internetes térnyerésére utal. A megszerzés és a tartás magatartása a képek weboldalokról való letöltésében és számítástechnikai adathordozón való tárolásban nyilvánult meg. Gyakori elkövetési magatartás volt a gyermekpornográf felvételfelgyűjteményt tartalmazó CD-ROM-ok internetes megrendelése is.

3. Diagram: Elkövetési magatartások

Értelmezésemben az elkövetési magatartások kétféle csoportosítását alkottam meg, az egyik a más elkövetőkkel, a másik a sértettekkel való kapcsolatteremtés módja szerinti.

2. Táblázat: Elkövetési magatartások csoportosítása

Elkövetési magatartások csoportosítása				
A.) Más elkövetőkkel való kapcsolatteremtés szerint			B.) Sértettel való kapcsolatteremtés szerint	
(1) Individuális elkövetés	(2) Csoportos elkövetés	(3) Web-készítők / felhasználók	(1) „Közvetett” vagy nem létező kapcsolat	(2) Közvetlen vagy személyes kapcsolat

2.2.1. Más elkövetőkkel való kapcsolatteremtés módja szerint

A más elkövetőkkel való kapcsolat szerint ismeretesek individuális elkövetők (1); csoportban elkövetők (2); ingyenesen vagy ellenszolgáltatás fejében látogatható weboldal-készítők és látogatók (3).

(1) Az *individuális elkövetők* elkövetési magatartása a megszerzés, a birtoklás, valamint a saját használatra készítés. Az individuális elkövetők saját „használatra” szerzik meg illetve tartják a felvételeket, másoknak nem adják át azokat. A mintában a legtöbb elkövető ilyen, saját részre megszerző, birtokló és készítő volt (n=282; 78%).

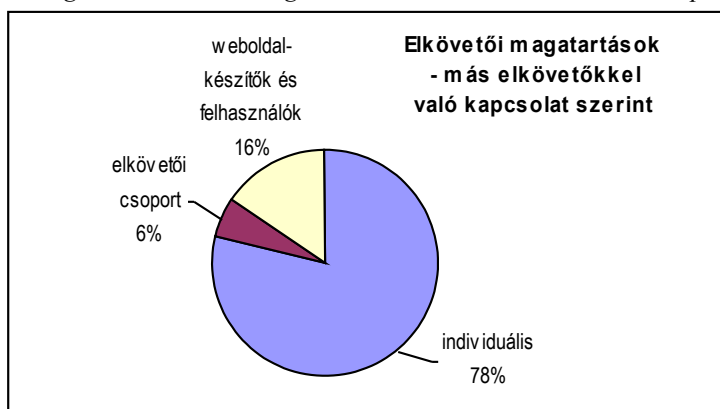
(2) Az *elkövetői csoportok* olyan személyeket takarnak, akik egymással legalább digitális formában kapcsolatot ápolnak. Ilyenek az egymással zárt láncú hálózaton keresztül (pl. *peer-to-peer*, *newsgroup*, elektronikus levelezőlista vagy e-mail) kommunikáló személyek, akik közvetlenül szolgálják ki a csoporttagokat az általuk preferált anyagokkal, és cserébe más

anyagokat kapnak a csoporttagoktól. (Carr, 2005: 12) Elkövetési magatartásaik tipikusan az átadás, a kínálás, a zárt körben való közzététel (hozzáférhetővé tétel), valamint a csoporton belüli terjesztés céljára való készítés. A kutatás 21 ilyen esetet tárt fel, összesen 40 ismertté vált elkövetővel. Ez az összes vizsgált ügy 6%-át, viszont az összes ismertté vált elkövető 12%-át teszi ki. Az elkövetők tábora nem teljes, mert nem sikerült az elektronikus levelezési listák és a *peer-to-peer* hálózatok összes tagját azonosítani. Ezen kívül az így terjesztett anyagoknak számos olyan fogyasztója volt, akikre a nyomozás nem terjedt ki, pl. amikor tanulók terjesztették az egymásról készített pornográf felvételeket az iskolában, videó-kazettán vagy DVD-lemezeken. A csoportok általában sok tagot számlálnak és nehezen felderíthető hálózatot alkotnak.

(3) A *weboldal-készítők és látogatók* az individuális elkövetőkkel rokonságot mutatnak. Ami mégis megkülönbözteti őket a csoporttól, az az, hogy a lánc egyik oldala nyitott. Míg a csoport tagjai zárt láncot alkotnak, tevékenységük rejtett és kirekesztő, addig valamely weboldal felhasználói, előfizetői folyamatosan cserélődnek és gyarapodnak. A weboldal nyilvános, lényege, hogy minél többen tudomást szerezzenek róla és minél többen csatlakozzanak a látogatók, az előfizetők táborához. A készítők az előfizetőkől élnek, a kereslet alapján alakítják weboldaluk kínálatát. (Krone, 2005: 3) Az ingyenes weboldalak készítőit nem az anyagi haszonszerzés, hanem a hírnév-szerzés motiválja. (L. még a fiatalok elkövetők motivációjáról szóló elemzést.)

Az alábbi diagram szerint az individuális elkövetők vannak túlsúlyban, a látencia is körükben a legvalószínűbb. Ennek ellenére a legnagyobb „forgalmat” a (zárt láncú) csoportok bonyolítják, így a legnagyobb kárt is ezek okozzák. A csoportok több ezer tagból is állhatnak, akik más-más országban rezidensek. Ez azt jelenti, hogy a felderítéshez és az eredményes nyomozáshoz minden ország nyomozó hatóságára szükség van, amelynek állampolgára a hálózat tagja. A nyomozó hatóságok együttműködéséhez az adott cselekmény egységes büntetőjogi szabályozása és olajozottan működő nemzetközi egyezmények szükségesek. Ezen kívül a csoporttagok felhasználói adatainak átadásához szükség van a felhasználói adatokkal rendelkező internet-szolgáltatók együttműködésére is, ami nem minden esetben adott. (Krone, 2005: 2, 5; Parti, 2004b; 2004c; 2005a; 2005b)

4. Diagram: Elkövetési magatartások – más elkövetőkkel való kapcsolat szerint

2.2.2. A sértettel való kapcsolatteremtés módja szerint

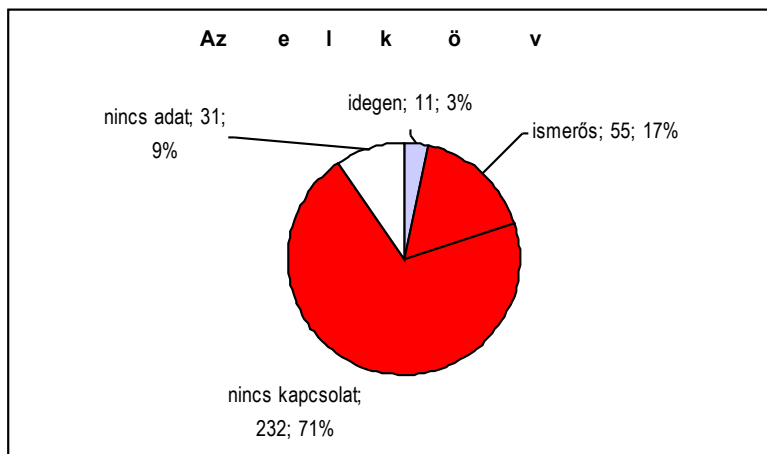
A sértettel való kapcsolat, formáját illetően lehet személytelen (kapcsolat nélküli) (1), vagy személyes (2).

(1) *Személytelen* a kapcsolat, ha a bűncselekmény nem a sértettel való személyes kapcsolatteremtésen alapul. Ilyen az interneten keringő felvételek letöltőinek (megszerzőinek, tartóinak, átadóinak, közlétevőinek) cselekménye.

(2) A *személyes* kapcsolatteremtők elkövetési magatartása a pornográf felvételen vagy filmben szereplésre felhívás, a felvételek készítése. E magatartás sokszor együtt jár a gyermek szexuális abúzusával (kiskorú veszélyeztetése, megrontás, erőszakos közösülés, szemérem elleni erőszak). A személyes kapcsolatteremtők és az individuális elkövetők, az elkövetői csoportok, valamint a weboldal-készítők tevékenysége sokszor egybeesik. A szakirodalom alapján a személyes kapcsolatteremtői magatartások közé sorolható tipikusan a sértettel valamely későbbi találkozás céljából való online kapcsolatteremtés (*online child grooming*), amely a személyes szexuális abúzus előkészületi vagy kísérleti magatartása. (Calder, 2003: 11) Ugyancsak ide sorolható a webkamera előtti pózolásra felhívás, valamint a gyermek felhívása arra, hogy önmagáról szexuális tartalmú felvételeket készítsen és azokat továbbítsa az elkövetőnek (tegye közzé az elkövető által elérhető webes felületen, stb.).

Az elkövető és a sértett között általában „személytelen” kapcsolat volt, azaz egyáltalán semmilyen kapcsolatban nem álltak. A személytelen kapcsolat azokra az ügyekre volt jellemző, amelyekben az internet főszerepet játszott: az elkövetés feltétele volt. Ez az interneten már meglévő gyermekpornográf anyagok letöltését, esetleg azokból újabb webes összeállítások készítését jelentette. Azokban az esetekben, ahol az elkövető a sértettel személyesen is kapcsolatban állt, ott távoli ismerőse, iskolatársa, barátja, szülője, nevelője, gondviselője, élettársa, házastársa, tanára volt, tehát bizalmi helyzetével élt vissza a bűncselekmény elkövetésekor.

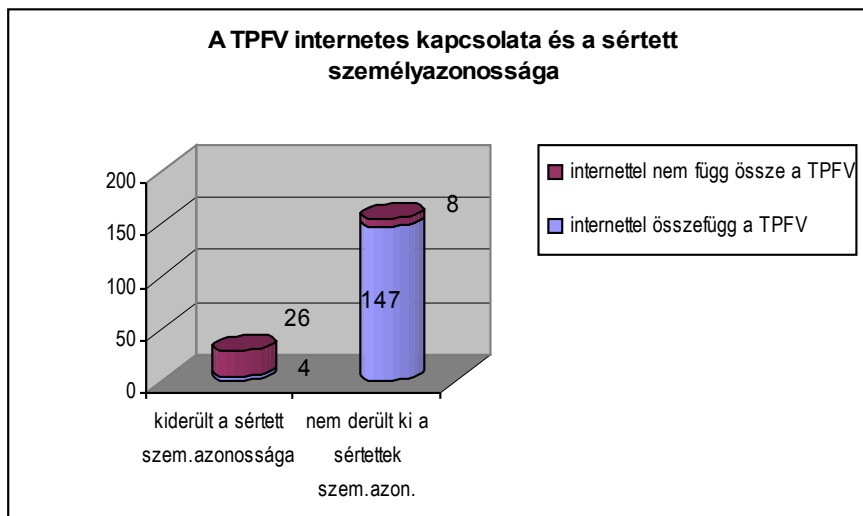
5. Diagram: Az elkövető és a sértett kapcsolata

A sértettek és az elkövetők tipikusan közeli ismerősök/barátok voltak, de a legnépesebb mégis a sértett nélküli ügyek csoportja volt. Ebbe a kategóriába azok az ügyek tartoznak, amelyeknél nem lehetett azonosítani a felvételeken szereplő kiskorúakat. Egy-egy tematikus weboldalon nagy mennyiségű kép jelenik meg anélkül, hogy az elkövető (letöltő, weblapkészítő) a sértetteket ismerné, vagy akár valaha is találkozott volna velük. A sértett

személyazonosságának megállapíthatatlansága az internetes elkövetés jellegzetessége. (Wall, 2007: 131, 152)⁷²

6. Diagram: A bűncselekmény internettel való kapcsolatának és a sértett személyazonosságának összefüggése

A fent vázolt kétféle csoportosítás (a más elkövetőkkel és a sértettekkel való kapcsolat szerint) együttesen is alkalmazható. Például, ha a gyermekkel személyes kapcsolatban álló saját célra készíti a felvételeket (személyes kapcsolatteremtés individuális céllal), ha a személyes kapcsolatteremtő célja a csoport igényeinek kielégítése (elkövetői csoportok, amelyek a felvételeket gyermekekkel való személyes kapcsolatteremtés útján, saját maguk „frissítik”, hogy aztán ezeket a felvételeket egymás között cserélgessék), vagy ha a készítő célja a haszonszerzés (anyagi ellenszolgáltatás fejében elérhető weboldal készítése). A szakirodalom szerint az individuális és a szervezett bűnözés bizonyos pontokon összekapcsolódhat. Például, ha az individuális elkövetők valamely bűnözői hálózat által összegyűjtött felvételekhez jutnak hozzá anyagi ellenszolgáltatás fejében, illetve ha az így megszerzett felvételeket tovább értékesítik. (Carr, 2005: 17) A magyar kutatásban minden, itt felsorolt elkövetési módra található példa.

2.3. A tiltott pornográfia kísérő bűncselekményei

A gyermekpornográfia mellett legtöbbször valamely, az ifjúság egészséges szexuális és pszichikai fejlődését veszélyeztető vagy sértő bűncselekmény – kiskorú veszélyeztetése, megrontás, 12 évet be nem töltött sérelmére elkövetett szemérem elleni erőszak vagy ilyen személy sérelmére elkövetett erőszakos közönség –, illetőleg a szerzői jog megsértése bűncselekménye volt megállapítható. A vizsgált ügyekben olyan bűncselekményeket is regisztráltak, amelyek nem álltak ok-okozati összefüggésben a gyermekpornográfiával.

⁷² Wall szerint a cyber-bűncselekmények harmadik generációját éljük, amikor az elkövető-sértetti kapcsolatok elszemélytelenednek, „automatizálódnak”. A modern generációjú cyber-bűnözésben az elkövető és az áldozat nem ismerik egymást, a „kommunikáció” transzformálódik. A távoli számítógép vírussal történő megfertőzése, azaz zombivá alakítása szoftverek útján történik: az elkövető szoftvere üzeneteket küld a sértett számítógépének, amely megfertőződik. (Wall, 2007)

3. Táblázat: Kísérő bűncselekmények

A TPFV mellett megállapított bűncselekmények		
Kiskorú veszélyeztetése	- kk. fejlődését veszélyezteti	7 eset
	- züllött életmód folytatására rábír	1 eset
Erőszakos közöszlés	- 12 évet be nem töltött sérelmére	3 eset
Szemérem elleni erőszak	- védekezésre, akaratnyilvánításra képtelen állapot felhasználása	1 eset
	- 12 évet be nem töltött sérelmére	7 eset
Megrontás		12 eset
Szerzői jog		82 eset
Egyéb bcs		15 eset

A táblázat tanúsága szerint a gyermekpornográfia „kísérő bűncselekményei” (a szerzői jogok megsértését leszámítva, amely általában együtt állt a tiltott pornográfiával, de ok-okozati összefüggést nem mutatott) tipikusan olyan, az ifjúság egészséges testi és erkölcsi fejlődését veszélyeztető és sértő magatartások voltak, amelyek személyes kapcsolatot feltételeztek a kiskorú sértett és a felnőtt elkövető között. Ezek a cselekmények bizalmi viszonyon alapulnak, így az elkövető egyszerűen ráveheti a gyermeket a szexuális cselekményben való részvételre. Innen már csak egy lépés a pornográf felvételek készítése, amely önmagában véve általában kevésbé veszélyes és káros a kiskorúra nézve, mint az azt kísérő bűncselekmény maga. A tiltott pornográf felvétellel visszaélés mellett megjelenő olyan egyéb bűncselekmények, amelyek nem a házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények fejezetében találhatók, jellemzően a gyermekpornográfia internetes változatával együtt jelennek meg. Ilyenek a szerzői jog megsértésében álló bűncselekmények,⁷³ valamint a számítástechnikai rendszerek biztonságával kapcsolatos bűncselekmény.⁷⁴

A szerzői jogsértéseket általában a tiltott pornográfia vagy egyéb, a fiatalok fejlődését veszélyeztető, a gyermekpornográfia mellett megvalósított bűncselekmény miatt indított büntetőeljárások során tárták fel, a számítástechnikai eszközökre és adathordozókra is kiterjedő házkutatás alkalmával. A vizsgált büntetőeljárások általános tapasztalata az, hogy amennyiben az elkövető a tiltott pornográf felvételek miatt az internetet kereste fel, úgy nagy valószínűséggel ezt a forrást választotta valamely szoftver ingyenes megszerzéséhez is. Wall az illegális szoftverletöltést a technológiai konvergencia szükségszerű velejárójának tekinti. Minél több időt töltünk az interneten, annál több offline elvégezhető tevékenységet helyettesítünk vele pusztán kényelmi szempontból. (Wall, 2007: 155)

2.4. Elkövetői oldal

A magyar kutatásban szereplő 225 ügyben az ismertté vált elkövetők száma 333 volt. 128 ügyben az elkövető ismeretlen maradt, vagy a vizsgálat idején a nyomozás még nem volt olyan fázisban, hogy a gyanúsítás közzlése megtörtént volna. Így az elkövetőkről összesen 205 ügyben találtam információt. A tiltott pornográf felvétellel visszaélésnek a legtöbbször egyetlen személy volt az elkövetője. A magyar vizsgálatban tehát nem volt jellemző a csoportos, illetve a szervezett bűnözői elkövetés.

Az elkövetők életkora a 14-től a 64. életévig változatos skálát mutatott. A legnagyobb számban az összébűnözésben is legaktívabb korosztály, a 25–40 évesek képviseltették magukat. A fiatalkorú elkövetők csoportja (14–18 évesek) nem volt széles a mintában (20

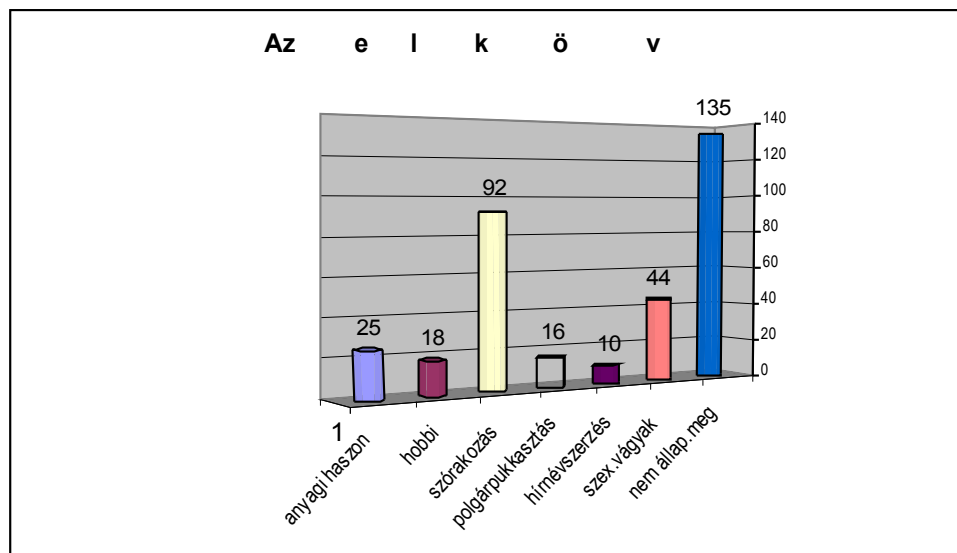
⁷³ Szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése, Szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok védelmét biztosító technikai intézkedés kijátszása, Btk. 329/A-329/B. §

⁷⁴ Számítástechnikai rendszer védelmét biztosító technikai intézkedés kijátszása, Btk. 300/E. §

elkövető) de karakterisztikájuk azt jelzi, hogy olyan elkövetői körrel van szó, amely speciális büntetőeljárás és anyagi jogi eszközöket kívánna.

A legtöbb elkövető célja a szórakozás, az időtöltés volt, emellett az anyagi haszonszerzés, valamint az unaloműzés, a meglepetéscélzat is megjelent. Ez utóbbi tipikus esete, amikor a gyanúsított azért tölt le extrém anyagokat a világhálóról, mert azokat megbotrántoztatási céllal barátainak akarta továbbküldeni. Ezen kívül a tudományos kutatást (tudományos újságírás), valamint meglehetősen sokan a kíváncsiságot is megjelölték. Érdekes védekezés volt az ajándékozási célzat: barátnak örömszerzés céljából, legénybúcsúra szórakoztatási célból, halálos betegnek „vitalizálási” céllal.⁷⁵ A szakirodalom elsősorban az anyagi haszonszerzési célt emeli ki, a szexuális vágyak kielégítését ezzel szemben csak szűk elkövetői körnek tulajdonítja. A bűnelkövetői csoportok általában a pénzszerzés köré szerveződnek. A tényleges szexuális kielégülésre törekvő elkövetőket nehéz leleplezni, körükben valószínűleg nagyobb a látencia. (Carr, 2005: 17)

7. Diagram: Az elkövetők célja (összes elkövető)

Kutatásom szerint a tiltott pornográfia elkövetői oldalán a férfiak voltak túlsúlyban, az összbűnözésben betöltött szerepüknek megfelelően. Az összbűnözési statisztikában az elkövetők nemek szerinti megoszlása 2002–2005-ben 14–86% és 16–84% között mozgott. Ez az arány a mintába került tiltott pornográf felvétellel visszaélések esetében is hasonlóan alakult: 10–87% (3%: nem volt adat). Az elkövetők nemek szerinti megoszlásáról csak kevés nemzetközi kutatási eredmény született. Ezek azonban egységesek annyiban, hogy a női elkövetők aránya kisebb, mint az összbűnözésben. Ez nem azt jelenti, hogy ténylegesen kevesebben lennének, csak azt, hogy valószínűleg körükben nagyobb a látencia. Ennek oka, hogy a nők gyermekekhez fűződő közelebbi viszonya elfogadottabb. A látenciát növelheti, hogy a legtöbb személyes kontaktusú (tényleges) szexuális abúzus a családon belül történik, így a személyes kontaktus alapja is adott. (Taylor & Quayle, 2003: 67)

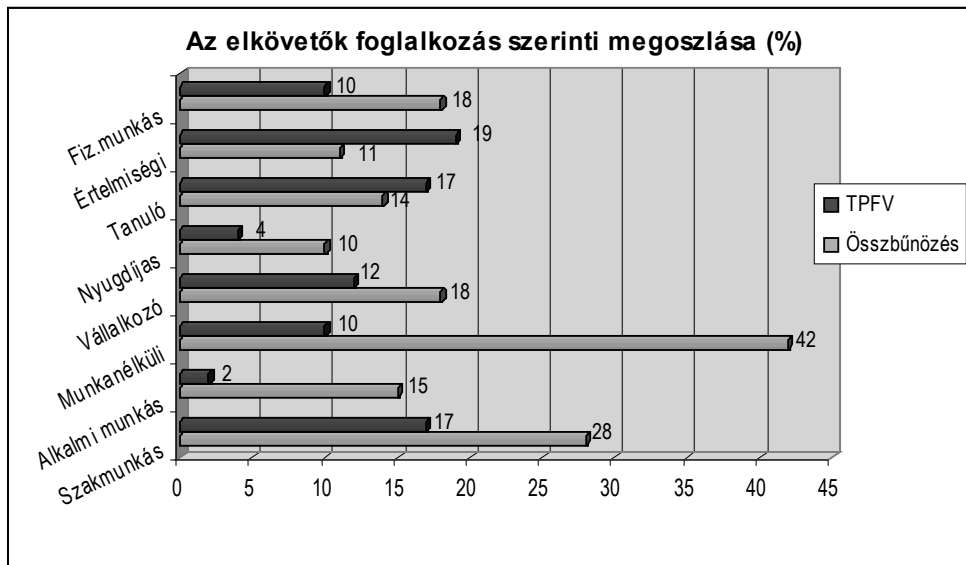
⁷⁵ Számos elkövető célzata ismeretlen maradt. Ennek oka a szándék bizonyíthatatlansága (ilyenkor a büntetőeljárást megszüntették), vagy az elkövető személyének ismeretlenül maradása (az eljárást felfüggesztették).

Az elkövetők iskolai végzettsége, az összbűnözési adatokhoz képest speciális volt. Míg az összes ismertté vált bűnelkövetők között inkább az alsó szintű iskolai végzettségűek dominálnak, addig a tiltott pornográfia elkövetői között a mintában a felsőfokú végzettségűek voltak túlsúlyban. Mivel az internet-használat leginkább a közép- és felsőfokú végzettségűek között elterjedt, nem meglepő, hogy ezek a csoportok a legaktívabbak. A tiltott pornográf felvétellel visszaélés bűncselekménye legalább alapszintű számítástechnikai ismereteket igényel, azonban egyes esetekben (pl. weblapkészítésnél) kiterjedtebb és mélyebb számítástechnikai ismeretekre van szükség. A számítástechnikai ismeretek mellett a bűncselekmény megvalósításához anyagi eszközök is kellenek (számítógép elegendő memóriával a képekhez és a videó-felvételekhez, videófilm digitalizálására alkalmas eszközök, szoftverek), amelyekhez megfelelő anyagi és szellemi kapacitás (az elkövető magasabb fizetéssel rendelkezik, szellemi munkát végez stb.) szükségeltetik. Az internetes vonatkozású tiltott pornográfia, mindezek miatt – az internettel kapcsolatos egyéb bűncselekményekhez hasonlóan (Friedrichs, 2004: 184-187; Grabosky és mts., 2001) – a fehérgalléros bűnözés része. (Nagy Z., 2006: 146-147; Ahmed, 2004: 197)

A tiltott pornográfia elkövetői foglalkozásuk szerint is speciálisak. Az elkövetők között a tanulók és az értelmiségiek arányaiban nagyobb szerepet játszanak, mint az összbűnözésben. Kiemelésre méltó az eltérés a munkanélküli elkövetők esetében (összbűnözés: 42%, TPFV: 10%), amely valószínűleg az anyagi javak és a számítástechnikai eszközök hiányára vezethető vissza. A magyar lakosság internetezési szokásai egészen 2004-ig elsődlegesen a munkahelyhez és az oktatási intézményhez kötődtek,⁷⁶ így nem meglepő, hogy a munkahellyel nem rendelkezőknek és azoknak, akik semmilyen oktatási intézményben nem regisztráltak magukat nem volt sok lehetőségük a tiltott pornográfia internetes megvalósítására. Ugyanezen okból lehetnek túlsúlyban a tiltott pornográfia elkövetői között a tanulók (összbűnözés: 14%; TPFV: 17%) és az értelmiségiek (összbűnözés: 11%, TPFV: 19%). A tanulók ráadásul abba a korosztályba tartoznak, amelyből a tiltott pornográfia legtöbb sértettje is kikerül – nevezetesen a 14-18 éves korosztályból. Egyértelműnek látszik, hogy érdeklődési körükbe a kortársaikról készített felvételek tartoznak. (Flood & Hamilton, 2003; Chisholm, 2006) Emellett, a számítástechnikai érdeklődés is náluk jelenik meg a legerőteljesebben. Mivel pedig a pornográfia iránti érdeklődés és a technikai ellátottság esetükben adott, kézenfekvő, hogy arányaiban több az elkövető is közöttük.

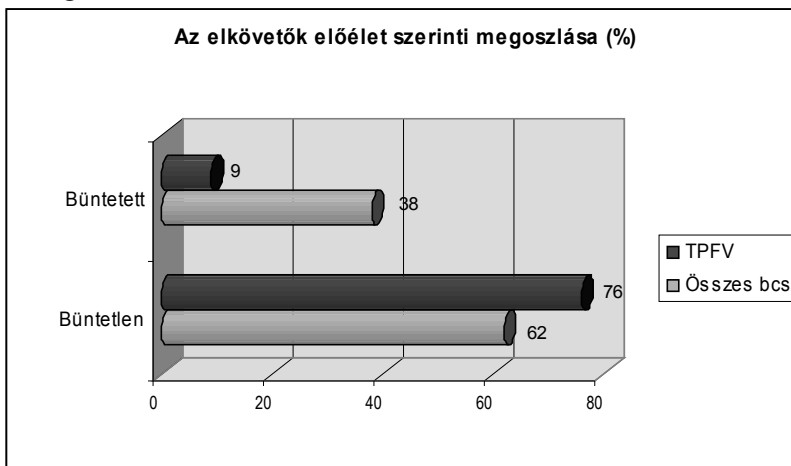
⁷⁶ World Internet Project 2005 – Jelentés a magyar lakosság internethasználati szokásairól, TÁRKI 2005. www.tarki.hu; (2006. szeptember 7.)

8. Diagram: Az elkövetők foglalkozása: összbűnözés + TPFV⁷⁷

A tiltott pornográf felvétellel visszaélés tipikus elkövetője nem karrierszerűen űzi „mesterségét”, inkább csak felhasználja a technika adta lehetőségeket, de mindennapjait normakövetőként éli. Az elkövetők között arányaiban több az első büntényes, mint az összbűnözési statisztikában. A tiltott pornográf felvétellel visszaélést olyan, egyébként normakövető állampolgárok is megvalósítják, akik nem is gondolnak a következményekre, esetleg tudatában sincsenek annak, hogy bűncselekményt valósítanak meg. Az, hogy a webes tartalmak illegálisak is lehetnek, sokszor nem is tudatosul az elkövetőben, főképpen akkor nem, hogyha megengedettségről (azaz, hogy a weboldal csak 18 évet betöltött személyeket ábrázol) maga a weboldal kezkesedik.

9. Diagram: Az elkövető előélete – összbűnözés + TPFV

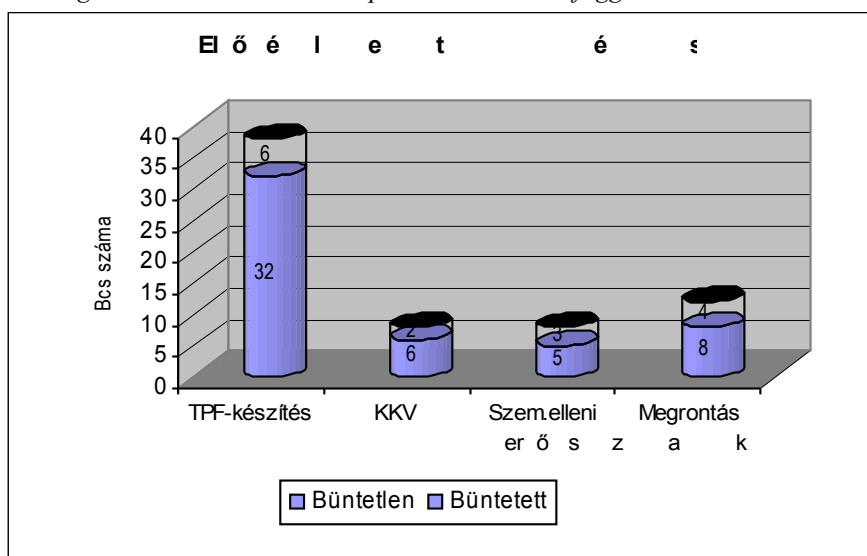

A büntetett előéletű elkövetők, bár a vizsgálati anyagban sokkal kevesebben voltak, mint a büntetlenek (büntetettek: 29 fő; büntetlenek: 252 fő), a tiltott pornográfia személyes

⁷⁷ A diagram elkészítésénél az ERÜBS adatait hasonlítottam össze a tiltott pornográfia miatt indult büntetőeljárások adataival. A kérdőív „vállalkozó” címszáva az ERÜBS-ben az „önálló foglalkozású elkövető” és a „segítő családtag” együttesének, az „értelmiségi” címszó az ERÜBS-ben a „vezető foglalkozásúnak”, a „fizikai munkás, fizikai alkalmazott” megjelölés pedig a „betanított munkás” és a „segédmunkás” együttesének felel meg. A tanár, valamint a közalkalmazott és köztisztviselő címszó az ERÜBS-ben nem szerepel, így ezekre a foglalkozásokra nézve nem tudtam összehasonlítást végezni.

kapcsolatot igénylő változata (felvételek készítése), valamint a személyes kapcsolatot igénylő kísérő bűncselekmények (kiskorú veszélyeztetése, szemérem elleni erőszak, megrontás) elkövetői között azonban túlsúlyban voltak. Kutatások szerint a legtöbbször maga a család adja el vagy kényszeríti prostitúcióra a kiskorút, elhitetve vele, hogy így családfenntartóvá válik (megmenti a családot, kihúzza az anyagi bajból). (Forrai, 2000: 30, 34) A személyes kapcsolatot igénylő cselekmények száma ezzel azonban nem teljes. A látenciát éppen ebben, a személyes, bizalmi kapcsolatokon alapuló elkövetői körben becsülik a legmagasabbra: a szülők tudtával/hozzájárulásával készített felvételek következtében a kisebb gyermek szellemi-fizikai fejlődése nem szenved azonnali kárt, a nagyobb gyermek – aki felfogja a történések súlyát – pedig a családért (eltartásáért, erkölcsi hűségért) érzett felelősség miatt tartja titokban a történeteket. (Kránitz, 2000: 101-102)

10. Diagram: Az előélet és az interperszonalitás összefüggése

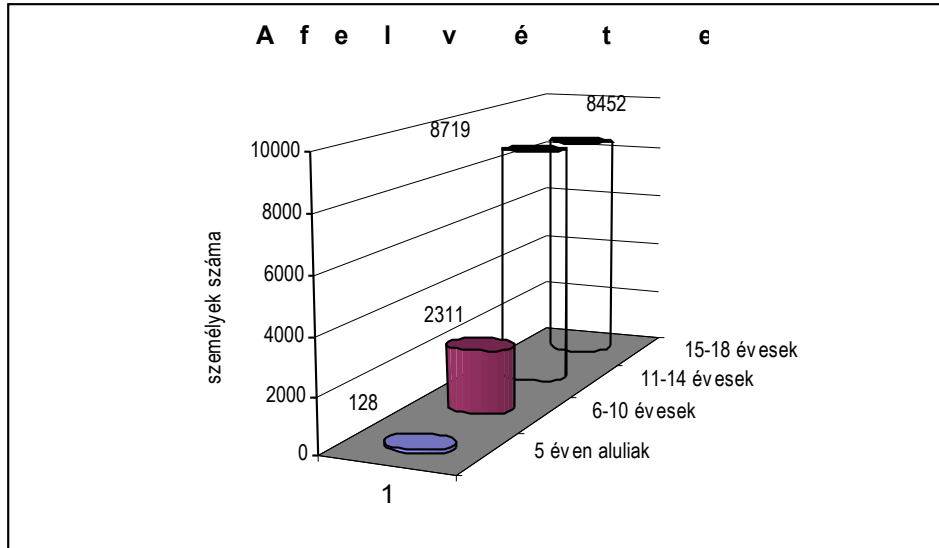
2.5. A felvételek szereplői, a sértettek és az áldozatok

A felvételeken szereplők, a sértettek és az áldozatok a kutatásban nem jelentettek azonos kategóriát. A felvételeken „szereplők” csoportjába tartoznak azok a sértettek, akiknek személyét sikerült azonosítani és azok is, akikét nem, tehát minden ábrázolt kiskorú. Míg a felvételeken szereplő kiskorúak száma az összes gyermeket jelenti, addig a „sértettek” száma a megállapíthatóan különböző kiskorúak számára utal. A vizsgálatban azért kellett külön kategóriát létrehozni a „szereplők” számára, mert a képeken lévő személyek túlnyomó része „csak” szereplő volt: nem lehetett tudni, hogy valóban létező személy-e. Végül, az „áldozatok” csoportjába mindenki beletartozik, aki szembesül a bűncselekménnyel (a tiltott pornográfiával), és főként azok a kiskorúak, akik valamilyen szexuális felhívással, szexuális tartalmú beszélgetéssel, szexuális (de nem feltétlenül gyermekpornográf) tartalmakkal szembesülnek az interneten. Az „áldozatok” köre a magyar kutatásnak nem volt a tárgya, ellenben a nemzetközi empirikus kutatások széles körben vizsgálják az internetes pornográfia valamint a szexuális tartalmú felhívások (idegenekkel online csevegés, ismerkedés, *child grooming*) gyermekekre gyakorolt hatását. A magyar jog áldozat-fogalmát és a tiltott pornográfia áldozatainak kapcsolatát a későbbiekben tárgyalom.

2.5.1. Szereplők

A pornográf felvételeken *szereplő* kiskorúak életkora az öt éven aluliaktól a 18 évesekig széles skálán mozgott. A legnagyobb csoport a 11-14 éveseké volt, nagyságrendben ez után következett a 15-18 évesek csoportja.

11. Diagram: A felvételeken szereplők életkora

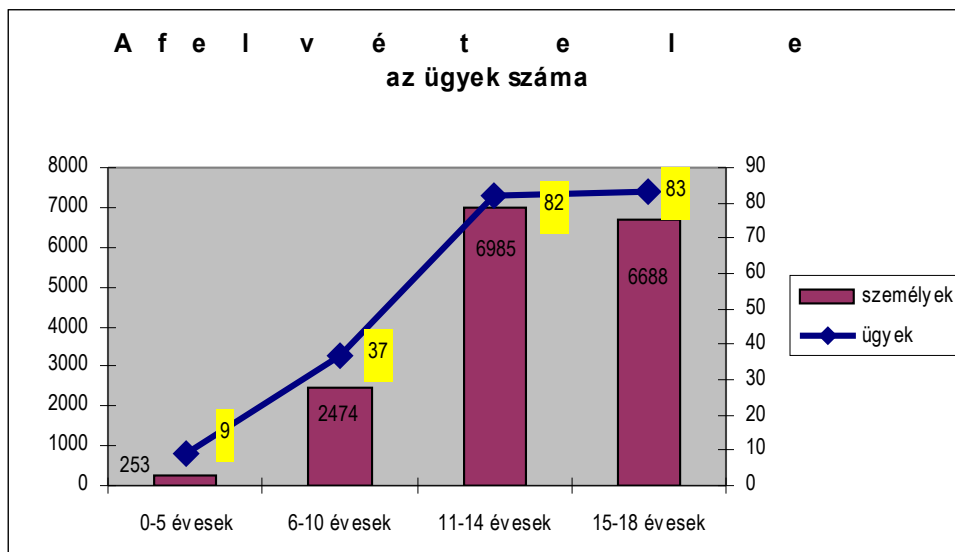

A sértettek (tehát az ismertté vált szereplők) túlnyomó részben lányok voltak (73 ügy, 32,4%), de szép számmal akadt a nemeket vegyesen prezentáló eset is (53 ügy, 23,6%). A sértettek nemek szerinti megoszlása és a sértetti korcsoportok között nem lehetett szignifikáns összefüggést találni: a lányok minden korcsoportban túlsúlyban voltak. Számos kutatás megerősíti ezt a megfigyelést: a sértettek általában lányok, az elkövető pedig férfi. (Taylor & Quayle 2003.; 67; Brá Report, 2007: 7-8) Valószínűnek látszik, hogy az elkövetők neme befolyásolta a sértettek nemek szerinti megoszlását: a túlnyomó részben férfi elkövetők a legtöbbször gyermeklányokat választottak bűncselekményük alanyául. A kevés női elkövető „kiszolgáló” szerepet kapott a bűncselekmény előkészítésében: a szexuális aktusra vagy a pornográf felvételek készítésére irányuló, megszerzés-jellegű magatartások kapcsolódtak hozzájuk. Kutatások szerint a női bűnelkövetőkre egyre kevésbé jellemző a kiszolgáló, és egyre inkább az önálló bűnelkövetői szerep. Ennek ellenére a tiltott pornográf felvétellel kapcsolatos „megszerzés-jellegű” magatartásokat mind nők valósították meg. (Tamási, 2006: 547; Csemáné Váradi, 2006: 533)

Mivel az ábrázolt személyek általában többször szerepeltek egy adott képgalériában, ezért az egy büntetőeljárásban feltárt sértettek száma kevesebb volt a felvételeken szereplő kiskorúak számánál. A sértettek és a szereplők kormegoszlása azonban arányaiban mégis megegyezett: a legtöbb sértett szintén a 11-14, valamint a 15-18 éves korosztályból került ki, ennél jóval kevesebb volt a 6-10, és még kevesebb a hat éven aluli (különböző) gyermekek száma.

A sértettek ügyek (büntetőeljárások) szerinti megoszlását az alábbi diagram mutatja. Eszerint, a legtöbb ügyben a sértett a 11-18 éves korosztály tagja volt. Kilenc ügyben volt hat év alatti sértett (ügyenként átlagosan 28 sértett), 37 ügyben a sértettek életkora 6-10 év volt (ügyenként átlagosan 67 sértett), 82 ügyben a sértetti életkor 11-14 év volt (ügyenként átlagosan 85 sértett) és 83 ügyben szerepeltek 15-18 éves sértettek (ügyenként átlagosan 81 sértett). Eszerint, a 11-18 éves sértettek nemcsak a sértettek között általában, de ügyenkénti megoszlásban is felülreprezentáltak.

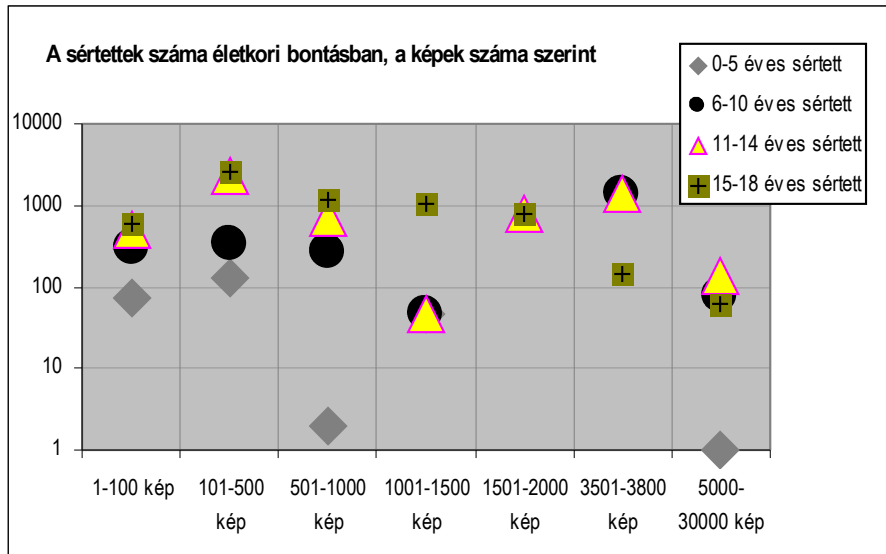
12. Diagram: Sértettek száma + ügyek száma

A COPINE kutatásai szerint a szexuális kielégülést kereső elkövetők általában a vékony testalkatú, kisméretű, pubertás előtt álló gyermekeket keresik. Az általuk preferált felvételeken jól látható a genitália, és a másodlagos nemi jegyek még nem fejlődtek ki. (Taylor & Quayle, 2003: 41) A svéd nemzeti bűnmegelőzési tanács (Brå) 2007-ben publikált kutatási eredményei ellenben azt mutatják, hogy a kisebb gyermekek kevésbé válnak internetes szexuális zaklatás áldozatává. Amint azonban a nemi érésben előrehaladnak (a pubertáskorba lépnek), a feléjük irányuló szexuális érdeklődés megnő. (Brå report, 2007: 6) A magyar kutatás és a svéd vizsgálat eredményei ebben a tekintetben egybecsengenek.

A lefoglalt adathordozókon talált felvételek nagy része is a 11-18 éves korosztályt ábrázolta. A képeket tömegesen tároló internetes weboldalakon vagy számítógépes adathordozókon általában már pubertás-korba ért személyeket talált a nyomozó hatóság. Csak elvétve találtak 11 éven aluliakat. Az a tény, hogy valójában igen kevés pubertás előtti gyermekről készült kép található az interneten, hihetőbbé teszi a letöltők és a weblapkészítők azon védekezését, mely szerint a gyermekképek csak „belekeveredtek” a letöltendő anyagba – magyarul, a letöltendő anyag ilyen képeket csak nyomokban, elszórtan tartalmazott. Ennek ellenére, a vizsgált anyagban nem volt olyan eset, amelyben a bíróság elfogadta volna az ilyen védekezést. (A bizonyítási kérdésekkel és a joggyakorlattal egy későbbi alcímben foglalkozom.)

13. Diagram: Sértettek életkora + képek száma

A legtöbb felvételen nem lehetett biztosan megállapítani az ábrázolt személyek életkorát, csak azt, hogy valahol a 14. és a 18. életév közöttiek. Néhány orvosszakértő ezt a csoportot ki is zárta a vizsgálat köréből, éppen a testi érettség foka miatt, mivel a 14 éven felüliek fizikai jellemzői már nagyon hasonlóak a felnőttekéhez. A kereslet túlnyomó részben tehát a pubertás korosztály felé irányul. Ez utalhat arra, hogy a kóros szexuális érdeklődésű elkövetők száma ténylegesen elenyésző. Utalhat arra is, hogy ezek a, valóban a kisgyermekekhez vonzó elkövetők elsősorban nem az interneten keresnek képeket, de arra is, hogy körükben nagyobb a látencia.

A sértettek életkorára vonatkozóan a kutatás semmiféle rendszert nem állapított meg, a sértettek életkora ügynként vegyes képet mutatott. A pubertás-korú szereplők között éppen úgy megtalálhatók voltak kisgyermek is, mint a kisgyermekek között a felnőttkor határán lévő szereplők. Csak nyolc olyan ügy volt, amelyben kizárólag hat éven aluliak szerepeltek.

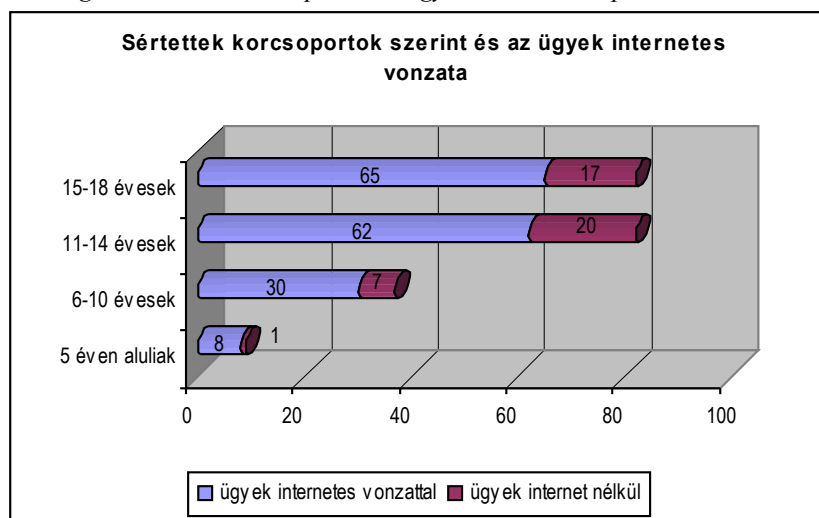
4. Táblázat: Sértetti korcsoportok megoszlása

A sértettek életkori megoszlása és az ügyek száma	
Életkor	Ügyek száma
6-10 évesek	8
11-14 évesek	34
15-18 évesek	44
0-10 évesek	3
6-14 évesek	17
11-18 évesek	31
6-18 évesek	8

0-18 évesek	3
0-6 és 11-14 évesek	1
6-10 és 15-18 évesek	1
0-14 évesek	2
0-10 és 15-18 évesek	1
Összesen	154

Minden sértetti korcsoportból arányaiban hasonló nagyságrendű volt az internetes vonzat. A leggyakrabban azok az ügyek álltak kapcsolatban az internettel, amelyekben 11-14, illetve a 15-18 évesek szerepeltek. Az internetes elkövetésre tehát jellemző, hogy az elkövetők sok felvételt gyűjtenek, amelyek jobbra 11-18 éveseket ábrázolnak.

14. Diagram: Sértetti korcsoportok + ügyek internetes kapcsolata

2.5.2. Áldozatok jellemzői a külföldi kutatások szerint

Az online pornográfiával kapcsolatos külföldi empirikus kutatások többnyire az áldozati oldalt vizsgálják. (Skinner & Fream, 1997: 496) Ezeknek a kutatásoknak a vizsgálódási területe kettős. Egyfelől a gyermekpornográf felvételeken ábrázolt személyekkel, másfelől a pornográf felvételekkel szembesülő gyermekekkel foglalkoznak. A következő kérdéseket teszik fel: Mi az oka annak, hogy a nők és a lányok a leginkább veszélyeztetett réteg? Mi az oka annak, hogy az ifjúság a legveszélyeztetettebb réteg? Hogyan hat a viselkedésre az online pornográfia elszaporodása? Hogyan érzékelik és értékelik a szülők és az iskolai tanárok az internetes veszélyeket? Felkészítik-e a tanulókat a lehetséges következményekre és válaszreakciókra? Az internetes pornográfia csak az ábrázolt személyt dehumanizálja, vagy a szemlélőre nézve is tartogat káros hatásokat? Mekkora egyáltalán a veszély?

Az internetes pornográfiával való szembesülés potenciális áldozatai a kis- és középiskolások. Életkoruknál fogva ők a lelkileg legsebezhetőbbek, másrészt az információs technológia leglelkesebb felhasználói, mind az iskolában, mind otthon. A svéd nemzeti bűnmegelőzési tanács kutatása szerint a 9-11 éves gyermekek 82%-a, a 12-16 évesek 95%-a használja rendszeresen az internetet. A tanulmány szerint a gyermekek nem tesznek különbséget a virtuális és a valós baráti kapcsolatok között, azok sokszor keverednek, ez azt jelzi, hogy az internet integrálódott a gyermekek mindennapi életébe. (Brå report, 2007: 5) Az ISRD2 kutatás magyar blokkja⁷⁸ szintén azt találta, hogy a 7-9. évfolyamon tanuló gyermekek napi

⁷⁸ Az Országos Kriminológiai Intézetben az *International Self Report Delinquency Study 2* (ISRD2) keretében 2006-ban Magyarországon 2200 fős, reprezentatív mintán végeztünk kutatást. Az önbevalláson alapuló, kérdőíves módszerrel dolgozó vizsgálat keretében a 7-9. évfolyamon tanulókat kérdeztük meg az általuk

rutinként három órán át vagy ennél is több ideig ülnek a képernyő előtt (számítógép vagy televízió), és a gyermekek kedvelt szabadidős tevékenysége a barátokkal való online kommunikáció (valós idejű beszélgetések az interneten: *chat*). A „barátok” fogalmába az interneten megismert személyek ugyanúgy beletartoznak, mint az iskolában vagy a lakókörnyezetben megismertek. (Kerezsi és mts., 2008: 147-148) Az otthoni internet-használat növekvő tendenciát mutat az Európai Unióban (Eurostat, 2005), az USA-ban és a világ más táján is. Az internetes kapcsolattal rendelkező háztartások száma Magyarországon is töretlen növekedést mutat, bár hazánk még így is elmarad a környező országok növekedési ütemétől (TÁRKI Háztartásvizsgálatok, 2007; WIP, 2007).⁷⁹ Kutatások szerint a kisiskolás gyermekes háztartások számítógéppel és internet-kapcsolattal való ellátottsága sokkal nagyobb. (Carr, 2005: i) Ugyanerre a következtetésre jutott az ISRD2 a 7-9. évfolyamon tanulók háztartásának ellátottságára adott válaszokból. (Kerezsi és mts., 2008: 142-144) Kutatások szerint a kamaszok lelkesebb használói az internetnek, mint a fiatal felnőttek. (Subrahmanyam és mts., 2001) Az európai statisztikák ezzel megegyezően, azt mutatják, hogy az internet a tanulók körében a legnépszerűbb. (Eurostat, 2005)⁸⁰

5. Táblázat: *Internet-használat foglalkozási csoportok szerint Európában, 2004-ben*
Internet-használat foglalkozási csoportok szerint azok között, akik legalább heti rendszerességgel használják az internetet, %, 2004

	Nyugdíjas	Munkavállaló	Tanuló	Munkanélküli
EU-15	10,6	Nincs adat	68,3	Nincs adat
CZ	1,3	Nincs adat	Nincs adat	Nincs adat
DK	29,2	77,0	89,4	56,3
DE	18,1	60,5	84,0	41,7
EE	3,3	52,4	88,6	26,7
EL	0,8	25,2	45,7	11,5
ES	3,7	Nincs adat	Nincs adat	Nincs adat
IE	5,8	Nincs adat	42,2	Nincs adat
IT	4,3	34,8	61,8	23,7
CY	6,7	31,3	73,0	39,1
LT	0,9	29,8	76,9	6,2
LU	10,1	Nincs adat	90,4	Nincs adat
HU	1,3	25,6	70,0	Nincs adat
AT	11,7	56,8	89,4	37,8
PT	Nincs adat	Nincs adat	71,0	Nincs adat
SI	Nincs adat	42,3	81,1	Nincs adat
FI	14,2	74,6	93,4	48,8
SE	32,9	79,3	94,2	80,7
GB	16,8	57,6	84,4	Nincs adat
TR	2,1	23,5	44,2	16,6
IS	24,9	78,9	96,3	Nincs adat
NO	23,7	Nincs adat	90,7	Nincs adat

Forrás: Eurostat, Community survey on ICT usage in households and by individuals.

A táblázat tanúsága alapján az EU-15 országokban a tanulók 68,3%-a, hazánkban 70%-uk használja rendszeresen az internetet, amellyel a legfrekvenciáltabb internet-felhasználók címét érdemlik ki. Az USA-ban 21 millió 12-17 éves kamasz használja rendszeresen az internetet, ami ennek az életkori csoportnak a 87%-a. Semmilyen más életkori csoportban nem örvend az internet ekkora népszerűségnek. (Lenhardt, 2005) Az *Australian Broadcasting Authority* (ABA) 2001-ben közzétett adatai szerint a 13-18 éves ausztrál fiatalok 86%-a rendszeresen használta az internetet. (ABA, 2001)

elkövetett és tapasztalt, bejelentett és látens bűncselekményekről és devianciákról, a szabadidő-eltöltési szokásokról, a családi háttérükről, a baráti kapcsolataikról, az iskolai, lakókörnyezeti körülményeikről és a jövőképeikről. A szabadidő-eltöltés részeként és a baráti kapcsolatok összekötőjeként vizsgáltuk a számítástechnikai elfoglaltságokat, emellett a számítástechnikai devianciákat (szoftverletöltés, hacking) is.

⁷⁹ Magyarországon az otthoni internet-hozzáférések aránya 2000-ben még csak 25%-os, 2006-ban már 55%-os volt (háztartások százalékában). (WIP, 2007)

⁸⁰ Eurostat, Community survey on ICT usage in households and by individuals. 2005

Az ABA idézett tanulmánya (ABA, 2001: 6) szerint az ausztrál 11-17 évesek 47%-a szembesült már az interneten szörfözés közben olyan anyaggal, amelyet „támadónak” vagy „undorkeltőnek” (*offensive, disgusting*) találtak. Ilyenkor egyszerűen törölték a fájlt vagy kiléptek a weboldaltól, de csak 44%-uk számolt be az esetről szüleinek. Egy másik ausztrál felmérés (Flood & Hamilton, 2003) szerint a 16-17 évesek közül a fiúk 84%-a és a lányok 60%-a vallotta, hogy találkozott már akaratlanul offenzív anyaggal (*unwanted offensive content*) az interneten. Egy holland vizsgálat szerint nemcsak a kamaszok, de a gyermekek is szembesülnek ilyen online tartalmakkal: a mintába került 194, 8-13 év közötti gyermek 4%-a vallotta, hogy látott már pornográf weboldalt, ugyancsak 4% vallotta, hogy tapasztalt már beszélgetőpartnerétől támadóan erőszakos megnyilvánulást, végül 1,5% vallotta, hogy szexuális zaklatásnak volt kitéve. (Soeters, 2001) A kutatás szerint minél több időt töltenek online a gyermekek, annál nagyobb az esélyük arra, hogy szexuális tartalmakkal szembesüljenek. A gyermekek reakciója több kutatás szerint is egyező: 80% bezárja az oldalt, 12% kijelentkezik az oldalról vagy a számítógépről, 44% blokkolja a szervert, 8% elmondja a szülőnek, 19% egy barátjának mondja el, 11% mást⁸¹ tesz ilyenkor. A fiúk és a lányok védekezése között a kutatások szerint nem volt különbség.

A potenciális áldozati körről szólva, kutatások egybehangzó eredményei szerint a fiúk, a szexuális tartalmakkal szembesülés szempontjából veszélyeztetettebbek a lányoknál, mert gyakoribb fogyasztói az online pornográfiának, az erőszakos tartalmaknak, gyakrabban interneteznek, továbbá szexuális témákról való beszélgetésekre is könnyebben kaphatók. (Flood & Hamilton, 2003; Mitchell és mts., 2003; Boies, 2002; Mehta & Plaza, 1997) Hasonló eredményekkel szolgált Lin és Lin a két nem eltérő pornográfia-fogyasztásával kapcsolatban: azt találták, hogy a közép- és felsőoktatásban tanulók között a fiúk 93,5%-a, míg a lányok 66,9%-a olvasott pornográf irodalmat és magazinokat. (Lin & Lin, 1996) Greenberg és Linsangan michigani középiskolások filmnézési szokásainak vizsgálatában kimutatta, hogy 30 szexuálisan orientált filmből átlagosan 15,3 db-ot láttak a fiúk, míg a lányok csak 14,5 db-ot. (Greenberg & Linsangan, 1993) Lo és munkatársai középiskolások körében végzett kutatása szerint a fiúk 38,1%-a, míg a lányoknak csak 7,1%-a nézett szokásszerűen interneten vagy DVD-n pornográf filmeket. (Lo és mts., 1999)

Flood 16-17 éves ausztrál fiatalok körében végzett kutatása szerint (Flood, 2007) a fiúk azért szembesülnek gyakrabban zavaró szexuális tartalmakkal az interneten, mert gyakrabban keresik a pornográf oldalakat. A fiúk 38%-a felkeresett már pornográf weboldalakat, míg a lányoknak csak 2%-a tette ezt. Flood ugyanakkor megjegyzi, hogy nehéz nélkül használni bármire is az internetet, hogy közben ne szembesüljenk „úton-útfélen” szexuális tartalmakkal.

Fleming és munkatársai kutatása szerint, igaz, a fiúk gyakrabban szembesülnek pornográf weboldallal, az idegenekkel való ismerkedés a lányokra is ugyanúgy jellemző. (Fleming és mts., 2006) A fiúk és a lányok között nincs különbség a személyes adataik megosztására való hajlandóságban az online létesített kapcsolataikban. Ehhez képest Turow és Nir azt találta, hogy a fiúk inkább fogadnak el ajándékot személyes adataikért cserébe. (Turow & Nir, 2000, hivatkozik rá Fleming és mts., 2006: 149) A fiatalabb korcsoportnak szegényesebb a védekezési fegyvertára, és azok a kamaszok, akiket a szüleik felvilágosítottak a biztonságos internethasználatról, jobb védekezési technikákkal rendelkeztek. Arra van szükség tehát, hogy a szülők megbeszéljék gyermekeikkel ezeket a kérdéseket. Fleming és munkatársai kimutatták, hogy minél fiatalabb valaki, a szülők annál nagyobb hangsúlyt fordítanak a

⁸¹ Ezt a kategóriát a hivatkozott kutatási beszámoló nem részletezi.

felvilágosítására és egyéb eszközökkel való védelmére. A szülői védelem emellett, a leánygyermek esetében mutatkozik meg erőteljesebben. (Fleming és mts., 2006: 149) A válaszolók 19%-a vallotta, hogy szülei otthon tartalomszűrő/blokkoló szoftvert telepítettek. A fiatalabb fiúk és az idősebb lányok szülei voltak a legfelkészültebbek az internetes veszélyekre. (Fleming és mts., 2006: 144)

Chisholm kutatása szerint a kamaszlányok és a fiúk online viselkedése között az a különbség, hogy amíg a fiúk inkább keresik a szexuális tartalmakat (felderítő attitűd), addig a lányok az online kommunikációt az offline szexuális és egyéb zaklatás elleni védekezési technikák kifejlesztésére használják (védekező attitűd). (Chisholm, 2006) Tehát a nemek magatartásbeli különbségei, amelyért a kriminológiában a szociális tanuláselmélet (Bandura, 1986; Mischel, 1993; Atkinson és mts., 1994; Vajda, 2001), valamint a társadalmi kontrollélmélet (Tamási, 2006; Adler és mts., 2000; Messerschmidt, 1993) a nevelésbeli eltéréseket okolja, az online kommunikáció során is megmutatkozik.⁸² A fiúk és a lányok online devianciák elkövetésében megnyilvánuló különbségeit az ISRD2 magyar blokkja is alátámasztotta. (Kerecsi és mts., 2008: 154, 156)⁸³

Michelet tájféldi nagyvárosi gyermekek, kamaszok és fiatal felnőttek között végzett kutatása szerint az online pornográfiával való szembesülés, valamint az online szexuális kizsákmányolás potenciálisan legveszélyeztetettebb rétege a kisiskolásoké, mert tapasztalatlanok, ráadásul gyakori internet-használók is. (Michelet, 2003) A 7-11 évesek 58%-a válaszolta, hogy hetente öt óránál többet internetezik, de csak 15%-uk kapott valamiféle felkészítést is (tanártól vagy szülőtől) az internet biztonságos használatával kapcsolatban. A 12-18 évesek 54%-a, valamint a 19-25 évesek 3/4-e válaszolta, hogy naponta használja az internetet, és csak 13% kapott felkészítést is a biztonságos internet-használatra. A tájféldi fiatalok 85%-a otthonról éri el az internetet. A 12-18 évesek legnagyobb része (74%) egyedül használja az internetet, felügyelet nélkül. Michelet szerint a thai kultúrában a felnőttek nem hagyják egyedül a gyermeket felnőtt koráig, így az interneten kerülnek először önálló döntési pozícióba, amely kifejezetten kockázatos. (Michelet, 2003: 13) A megkérdezett szülők nagy része tisztában volt az internetes ismerkedés veszélyeivel és azzal is, mennyi időt tölt gyermeke online csatornán. De a kutatók szerint az egyéni megítélés nem tükrözi a valóságot. Erre utal, hogy a gyermekeknek 35%-a, a kamaszoknak és a fiatal felnőtteknek pedig 71%-a szembesült már az interneten, böngészés közben pornográf tartalmakkal, és ez 39%-uknál zavart és pánikot⁸⁴ is keltett, a szülők mégis biztonságosabbnak tartották az internetes szörfözést, mintha az utcán játszana a gyermek. Az rendszeresen csevegő 7-18 évesek 55%-a találkozott már olyan idegennel online, aki szexuális témáról akart velük beszélni.

Az internetes pornográfia káros hatásairól szólva Michelet kifejti, hogy bár sok fiatal szembesül az interneten zavaró szexuális tartalmakkal (weboldalak kínálatával, szexuális

⁸² A szociális tanuláselmélet szerint a gyermekek a nemüknek megfelelő büntetéseket kapnak és a nemüknek megfelelő viselkedési formákat tanulják meg. A kriminológia kontroll- és tanuláselméletei szerint a nők neveltetésük eredményeként sokkal erősebb társadalmi kontroll alatt élnek. Míg a lányokat az elfogadásra, a türelemre, a szófogadásra, a toleranciára nevelik, addig a fiúktól környezetük nem vár el ilyen fokú alkalmazkodást: jellemzőbb rájuk a szabályokkal való szembefordulás és az erőszakos viselkedés.

⁸³ A kutatás szerint a fiúk közül jóval többen töltöttek le filmet vagy egyéb szerzői alkotást az internetről, és az idegen számítástechnikai rendszerekbe való behatolás (hacking) is jellemzőbb rájuk. A kutatás a szülők nemek szerint eltérő nevelési gyakorlatát is alátámasztotta, amennyiben kimutatta, hogy arányaiban több lány kapott valamilyen házi büntetést a fájl-letöltésért mint fiú.

⁸⁴ A hivatkozott kutatás nem alkalmaz speciális definíciót, így a pánik leírására az általános pszichológiát hívhatjuk segítségül. *Pánik* [gör.]: hirtelen, rendkívül erős szorongással járó izgatottság állapot, amely vélt vagy valós váratlan veszély esetén lép fel, meggondolatlan menekülési reakciók jellemzik. (Pszichológiai lexikon, 2007: 337)

tartalmú beszélgetéssel, valós idejű szexuális tartalmú felhívással), ez általában nem okoz morális törést, illetve nem hat rájuk sokkolóan.⁸⁵ Michelet szerint az internetet gyakran látogató fiatalok kettős morális standardot fejlesztettek ki, amely szerint a valóságban sokkoló események az interneten még az „elfogadható” kategóriába tartoznak. (Michelet, 2003: 16) A 7-11 évesek 54%-a válaszolta, hogy amikor az interneten ismerkedik, számol azzal, hogy beszélgetőpartnere áruhában van, tehát valójában nem az, akinek kiadja magát. Nagy részüket általában nem is érdekli az effajta viselkedés, azt az internetes kommunikáció velejárójának tekintik. Csak 8% válaszolta, hogy kifejezetten feszültséget⁸⁶ vagy frusztrációt élt át, amikor kiderült, hogy az idegen nem az, akinek mondja magát, 23%-uk azonban, elmondásuk szerint kezdettől „átlátott” az áruhán. Michelet azt találta, hogy minél idősebb a gyermek, annál lezserebb a virtuálisban az idegenekkel való viszonyában, és annál valószínűbb, hogy ténylegesen átlát az idegen áruháján. Az internetes kommunikációban alkalmazott megengedő attitűdöt jól példázza, hogy a fiatalok az interneten elfogadhatónak tartják, ha valakiről kiderül, hogy nem mondott igazat, másnak adja ki magát, vagy ha szexuális témát vet fel. A 12-25 évesek 17%-a gondolja úgy, hogy veszélytelen a szexről idegennel beszélni online, mert az interneten a kommunikáció anonim. A svéd nemzeti bűnmegelőzési tanács felmérése szintén úgy találta, hogy a kettős morális standard mintegy második pajzsként megóvjaa a gyermekeket a lelki kiszolgáltatottságtól (frusztrációtól, stressztől,⁸⁷ de legalábbis a lelki sérüléstől) azokban az esetekben, amikor szexuális felhívással találkoznak (ilyen pl. a szexuális tartalmú beszélgetés kezdeményezése, a gyermek felhívása arra, hogy küldjön magáról szexuális töltetű képet vagy végezzen szexuális cselekményt a webkamera előtt, a gyermek szembesülése a kommunikáló partner webkamera előtti szexuális cselekményével, illetve szexuális tartalmú felvétel küldése a gyermeknek). (Brå report, 2007: 9)

A kettős standard jól szemlélteti a virtuális persona és a valós én morális különbségeit. Ez a kettős standard Michelet kutatásában a 7-11 évesek 33%-át felvértezte arra, hogy idegenekkel létesítsenek online kapcsolatot. A 12-25 évesek internetes kommunikációjuk során némileg biztonságosabb attitűddel rendelkeztek, mert közülük csak 8% csevegett idegenekkel. A 7-11 évesek a webkamerát is gyakrabban és szabadabban használták az idősebbeknél: míg a 7-11 évesek 19%-a, addig a 12-25 éveseknek csak 11%-a használta a kamerás kommunikációt. A 7-11 évesek 8%-a, a 12-18 évesek 38%-a, és a 18-25 évesek 35%-a vallotta, hogy sokkoló esemény⁸⁸ volt idegenekkel szexuális témáról csevegni. A 7-11 évesek 6%-a, a 12-18 évesek 8%-a, és a 18-25 évesek 12%-a vallotta, hogy személyesen is találkozott az interneten

⁸⁵ A hivatkozott kutatás nem határoz meg egyedi definíciót, így a sokk, illetve sokkoló esemény általános pszichológiai definícióját hívtam segítségül. *Sokk* [ang.]: megrázkódtatás. Akut testi és/vagy lelki zavar, főként valamilyen váratlanul fellépő, heves külső zavar (baleset, riadalom) hatására. A lelki eredetű sokk elsősorban tudatzavarokban, reszketésben, apátiában mutatkozik meg. (Pszichológiai lexikon, 2007: 399)

⁸⁶ Mivel a hivatkozott kutatás nem határozza meg másképp, feszültség alatt annak általános pszichológiai felfogását értem: a *feszültség* a pszichológiában a megszokott mértéket meghaladó éberség és reakciókészség. Krónikus esetekben stresszkárosodásokat vonhat maga után. Tartós feszültségi állapotok az izom- és zsigeri szövetek túlfeszülését idézik elő, ami visszahat a pszichikai élmény- és cselekvésformákra. (Pszichológiai lexikon, 2007: 125)

⁸⁷ A hivatkozott kutatás a stressz leírására nem vállalkozik, így annak általános pszichológiai definícióját hívtam segítségül. Eszerint a *stressz* [ang.]: gyűjtőnév, amellyel az emberi szervezetet érő erős, károsodásokat előidéző képes megterheléseket összegzik. A stresszkeltő események általában a következő kategóriák egyikébe (vagy többé is) tartoznak: az emberi tapasztalat szokásos határain kívül eső traumatikus élmények, befolyásolhatatlan események, megjósolhatatlan események, azok az események, amelyek kihívást jelentenek képességeinknek és énképünknek, valamint a belső konfliktusok. A stressz hatására fellépő pszichológiai reakció lehet a szorongás, a harag és az agresszió, a fásultság és a depresszió, valamint kognitív károsodások is felléphetnek. Hosszan tartó stressz esetén komoly testi és lelki károsodások következhetnek be. (Pszichológiai lexikon, 2007: 402; Atkinson és mts., 1995: 423, 428-431)

⁸⁸ A „sokk” általános pszichológiai meghatározását l. egy korábbi lábjegyzetben.

megismert idegennel. A kisebb gyermekek és a kamaszok nagy része a kalandot a szülőkkel, míg a fiatal felnőttek inkább a barátaikkal beszélték meg. A szülők komolytalan hozzáállásáról árulkodik, hogy az ilyenkor alkalmazott „terápia” leginkább a „gyermekkel való időöltés” volt, és ekkor sem törekedtek az internet veszélyeinek a tudatosítására.

Mitchell, Finkelhor és Wolak 2000-ben, USA-beli fiatalokkal végzett vizsgálata szerint az internetet rendszeresen használó 10-17 évesek 19%-a tapasztalt már akaratlanul szexuális felhívást (*unwanted sexual solicitation*) az interneten. (Mitchell és mts., 2001) A legnagyobb kockázatot az jelenti, ha valaki lány, idősebb kamasz (pubertált), „problémás” kamasz,⁸⁹ a kockázatot növeli a gyakori internet-használat, az online csevegés és az idegennel való online kommunikáció.⁹⁰ 25%-a azoknak, akiknek része volt ilyen akaratlan szexuális kommunikációban, vallotta, hogy stresszt okozott nála az esemény.⁹¹ Növelte a stressz esélyét, ha fiatalabb volt a megkérdezett, ha erőszakos volt a kommunikáló fél, illetve ha a gyermeket személyes találkozásra kérték fel, és ha nem az otthoni számítógépen szembesültek ezekkel az eseményekkel.

A *Youth Internet Safety Survey* (YISS) szintén USA-beli, rendszeres internet-felhasználó⁹² diákok körében lefolytatott vizsgálata szerint a lányok és az idősebb kamaszok voltak leginkább kitéve online szexuális zaklatásnak. (YISS, 2000, hivatkozik rá Mitchell és mts., 2001: 3012) De egyetlen olyan kamasz sem volt, aki személyesen szenvedett volna el szexuális zaklatást olyasvalakitől, akit előzőleg az interneten ismert meg. A valóság, egyébiránt lehet, hogy nem ilyen megnyugtató. Mivel azonban a kamaszok nem tulajdonítanak nagy jelentőséget az internetes zaklatásnak, nem érzik olyan mértékű problémának, amely felülmúlná például a családi erőszakot, a randevú-erőszakot és az iskolai összecsapásokat (*school bullying*), így lehetséges, hogy ennek következtében nem említették az őket ért támadást. A vizsgálat szerint az offline zaklatással kapcsolatos események kvalitatív és kvantitatív jellemzőiben is felülmúlják az online zaklatást.

A svéd nemzeti bűnmegelőzési tanács 2006-ban, nemzeti reprezentatív mintán végzett, korábban is hivatkozott vizsgálata szerint a 15 évesek 30%-a volt alanya az interneten valamely, felnőtt által kezdeményezett szexuális tartalmú kommunikációnak az elmúlt 12 hónapban. Míg a lányok 48%-a vallotta ezt, addig a fiúknak csak 18%-a. Azok közül, akiknek

⁸⁹ A problémás (*troubled*) olyan összetett variánst jelöl, amely egyfelől negatív élettapasztalatokból áll (pl. családtag halála, elköltözés, szülők válása vagy különélése, és/vagy szülő munkájának elvesztése), ehhez járulnak a fizikai és szexuális zaklatás foka, valamint a depresszió foka (depresszió jelei az elmúlt hónapban). (Mitchell és mts., 2001: 4-5) A svéd nemzeti bűnmegelőzési tanács kutatása szintén kimutatta, hogy a problémás kamaszoknak az internetes szexuális kizsákmányolás áldozatává válásra is nagyobb az esély. A tanulmány szerint azok között a 15 éves gyermekek között, akik szexuális tartalmú online kommunikációt folytattak felnőttel, több volt a problémás kamasz. A kockázati tényezők között említik az alkohol- és drogfogyasztást, az iskolai és családi problémákat, a kisebb vagyon elleni devianciák elkövetését. (Brå report, 2007: 8)

⁹⁰ Boney-McCoy és Finkelhor, valamint Acierno és munkatársai szerint a „problémás kamaszok” az élet egyéb területein is hajlamosabbak a stresszre és az áldozattá válásra. De nem szabad őket figyelmen kívül hagyni a prevenció intézkedések kidolgozásánál. (Boney-McCoy & Finkelhor, 1996; Acierno és mts., 1999)

⁹¹ Mitchell és munkatársai kutatása szerint szexuális zaklatás (*unwanted sexual solicitation*) az, amikor a beszélgetőpartner arra kéri a gyermeket, hogy vegyen részt szexuális tartalmú beszélgetésben, vagy adjon magáról olyan szexuális tartalmú információt, amelyet nem szeretne. Súlyosabb a szexuális zaklatás, ha a felnőtt, akit online ismert meg a gyermek, telefonon, levélben, személyesen, vagy más, nem internetes kommunikációs eszköz útján felveszi a kapcsolatot és próbálja rávenni a gyermeket a személyes találkozásra, sikerrel vagy sikertelenül (analóg fogalom az *online child groominggal*). Stresszt okozó kéretlen szexuális kommunikáció az, amikor a gyermekek úgy értékelték, hogy nagyon vagy teljesen „kiborultak” (*upset*) a kérés vagy a beszélgetés tartalma miatt.

⁹² A kutatásban rendszeres felhasználónak az minősült, aki az elmúlt fél évben legalább havonta egyszer használta kommunikációra a számítógépet otthon, iskolában, könyvtárban, más otthonában vagy egyéb helyen.

volt már valaha szexuális kapcsolatuk felnőttel, csak 2% válaszolta, hogy ez a kapcsolat kizárólag offline kommunikáción (mobiltelefon, személyes találkozás stb.) alapult. A kutatás megállapítja, hogy a felnőttek jellemzően az interneten teremtenek kapcsolatot a gyermekekkel, mert tudják, hogy körükben az online kommunikáció az egyik jellemző időtöltés.⁹³ A lányok általában idősebbekkel ismerkednek az interneten, és esetükben nagyobb lelki feszültséget okoz a szexuális kommunikációval való akaratlan szembesülés, szemben a fiúkkal. (Brå report, 2007: 7-8)

Mitchell és munkatársai egy frissebb kutatásukban a szülők „veszélytudatosságával” mint a prevenció egyik, ha nem legfontosabb eszközével foglalkoztak. (Mitchell és mts., 2003) Az online szexuális zaklatást elszenvedett gyermekek szüleinek a 28%-a vallotta, hogy gyermekének engedélyt kell kérnie az internetezéshez; ismét csak 28% szabályokhoz köti az internet-használat idejét; 84% megmondja, mit nem tehet a gyermek az interneten; 81% utólag megkérdezi a gyermektől, milyen események történtek online; 72% rápillant a képernyőre, hogy ellenőrizze, a gyermek mit csinál éppen; 47% ellenőrzi, hogy a *cache*⁹⁴ funkció mely weboldalak látogatását jelzi; 35% utólag ellenőrzi a számítógépen és az adathordozókon, hogy a gyermek milyen anyagokat töltött le az internetről; és 25% használ tartalomszűrő vagy tartalomblokkoló szoftvert.⁹⁵ A kutató-team megjegyzi, hogy a szülők által alkalmazott megelőzési technikák nem egyértelműen hatásosak és a szülők sem nyilatkoztak egyöntetűen pozitívan a tartalom-szűrő szoftverek hatékonyságáról. A szűrőszoftvereket nem azért alkalmazzák, mert úgy gondolják, hogy hatásos, hanem mert – a szoftvergyártók szerint – ez az egyetlen hatásos védekezési mód. A szülők által alkalmazott egyéb kontroll- és felügyeleti módszerek nem vezettek egyértelműen a szexuális tartalmakkal szembesülés redukálódásához. (Mitchell és mts., 2003)

Mitchell és munkatársai szerint az áldozat közrehatása az internetes szexuális zaklatásnál (szexuális tartalmakkal szembesülés, szexuális témájú társalgás, idegen általi felhívás személyes találkozásra vagy személyes adatok kiadására) nagyobb mértékű, mint az offline zaklatásnál. A magyarázat a fiatalok hozzáállásában rejlik: azért szembesülnek szexuális felhívásokkal, mert maguk keresik a pornográf weboldalakat. A rendszeres felhasználók 25%-a szembesült már akaratlanul pornográf tartalmakkal, viszont érdekes módon csak egynegyedük vallotta, hogy ez lelki feszültséget okozott.

Más kutatások is megállapították, hogy a szülőknek nincs tudomásuk arról, gyermekeik mire használják az internetet. Kiesler és munkatársai kimutatták, hogy a szülők kamasz gyermeküket tekintik a számítástechnika „házi gurujának”. (Kiesler és mts., 2000) A szülők sokkal inkább tekintik biztonságosnak és hasznosnak az internetet, mint például a televíziót, ezért inkább elnézik, hogy gyermekük a számítógép előtt hosszú órákat töltsön. Ennek a

⁹³ Meg kell jegyezni, hogy a válaszoló fiatalok és az általuk felnőttként megjelölt személyek között nem feltétlenül volt számottevő korkülönbség: a svéd jogban a szexuális beleegyezési korhatár a 15. életév, a felnőttkor határa pedig a 18. életév. A kutatás szerint a 15-17 évesek nemcsak felnőttekkel, de más gyermekekkel is létesítettek már online szexuális kontaktust.

⁹⁴ A *cache*, azaz a „gyorsítótár” az átmeneti információiról elemek összessége, amely a számítógép merevlemezen megőrzi a felkeresett weboldalak adatait, hogy azok a legközelebbi keresésnél gyorsabban elérhetőek legyenek. A szülők a cache ellenőrzésével megtudhatják, milyen weboldalakat látogatott gyermekük.

⁹⁵ A World Internet Project 2006-os jelentése szerint a magyar szülők általában úgy védik gyermekeiket a káros internetes tartalmaktól, hogy szemmel tartják a gyermeket internetezés közben (a nyilatkozó szülők 37%-a), időlimíthez kötik az internet-használatot (36%), a gyermeknek engedélyt kell kérnie, hogy használhassa az internetet (24%), és 14% használ szűrőszoftvert. A felmérésből nem derül ki, mit jelent a gyermek „szemmel tartása”. Elképzelhető, hogy nem más, mint a számítógépnek a nappaliban történő elhelyezését. Az azonban leszögezhető, hogy az online kommunikációnak a felsorolt módokon való ellenőrzése nem alkalmas a káros tartalomtól való megóvásra. (WIP, 2006)

bizalommal és büszkeséggel teli attitűdnek a jelei a szülői kontroll és felügyelet minőségében mutatkoznak meg. Turow és Nir az Egyesült Államokban 1001 szülőt és 304, 8-17 éves gyermeket kérdezett meg az internet-használati és kontrollálási szokásokról. (Turow & Nir, 2000) A szülők 70%-a gondolta úgy, hogy gyermeke kiad magáról személyes információt az interneten, ugyanakkor 60% nem gondolja, hogy ez aggodalomra adhat okot. A szülők amiatt nem is beszélnek meg a gyermekkel, milyen veszélyeket rejthet az internetes kommunikáció, mert maguk sincsenek tisztában azokkal.

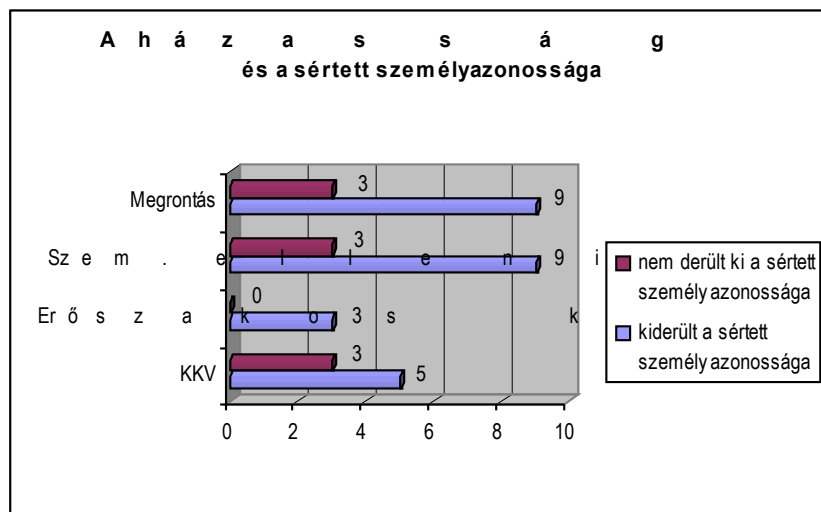
Fleming és munkatársai 13-16 éves ausztrál fiatalok körében végzett kutatása a megelőzésről és a tartalomszűrő szoftverek alkalmatlanságáról szól. (Fleming és mts., 2006) Azoknál sikerült „kivédni” a zavaró tartalmakat, akiket személyesen felvilágosítottak az internet biztonságos használatáról. A kutatás a szülők és a tanárok, nevelők gyermekkel, tanulókkal kialakított személyes kapcsolatának fontosságát hangsúlyozza. A kutatás kapcsolatot talált az online szexuális tartalmakkal való szembesülés gyakorisága és az internet-használat gyakorisága között. A fiúk és a gyakoribb felhasználók gyakrabban találták magukat szembe ilyen tartalmakkal, függetlenül attól, hogy alkalmaztak-e szűrőszoftvert vagy sem. A kutatás azt találta, hogy a szülők a fiatalabb korosztályt (13-14 éveseket) jobban óvják az internetes káros tartalmaktól.

2.6. Az elkövetők és a felvételeken szereplők kapcsolata

A tipikus internetes elkövetési magatartásoknál – közzététel, terjesztés, sokszorosítás, kínálás, átadás – az elkövető és a sértett között nem jön létre személyes kapcsolat, a sértett általában nem is szerez tudomást az elkövetésről. Weboldalak tartalmaként más földrészekre eljutva az ábrázolt kiskorú esetében nem áll fenn az erkölcsi károsodás veszélye. Az internetes képgalériák anyagává tett felvételek a webes környezetben át is alakulhatnak, új, a valóságban nem létező fantáziaszemélyek jöhetnek létre (fotómontázsok). A fotómontázsok valóságos szereplői általában azonosíthatatlanok, az információs technológia lehetetlenné teszi a kiindulási képanyag visszafejtését, az eredeti állapot visszaállítását, illetve a meglévő információs technológiák nem elég fejlettek ahhoz, hogy segítségükkel minden gond nélkül rekonstruálhatók legyenek az eredeti felvételek. (Moore, 2007: 89) Moore szerint a rekonstruáló szoftverek használata legalább annyi szaktudást és informatikai ismeretet igényel az azt alkalmazótól, mint a kifejlesztőtől, így ezeket az eszközöket általában informatikai szakértő használja.

A magyar kutatásban a tiltott pornográf felvétellel visszaélés túlnyomó része az internettel állt kapcsolatban. A tiltott pornográfián kívül más, szintén a házasság, a család, az ifjúság, a nemi erkölcs elleni bűncselekmények fejezetébe tartozó cselekményeknél csak elvétve találunk kapcsolatot az internettel (más kérdés, hogy a tiltott pornográf felvétellel visszaélés elkövetése ilyenkor is kapcsolódhat az internethez), azonban ezeknek a bűncselekményeknek általában csak járulékos eleme a tiltott pornográfia. Ahol a megrontás, az erőszakos közöszlélés, a szemérem elleni erőszak, valamint a kiskorú veszélyeztetése a tiltott pornográfiával összekapcsolódott, az elkövető ismertté vált, ami azt jelzi, hogy a bűncselekmény az elkövető és a sértett közvetlen, személyes kapcsolatán alapult.

15. Diagram: A házasság, a család, az ifjúság, a nemi erkölcs elleni bűncselekmények és a sértett személyazonossága

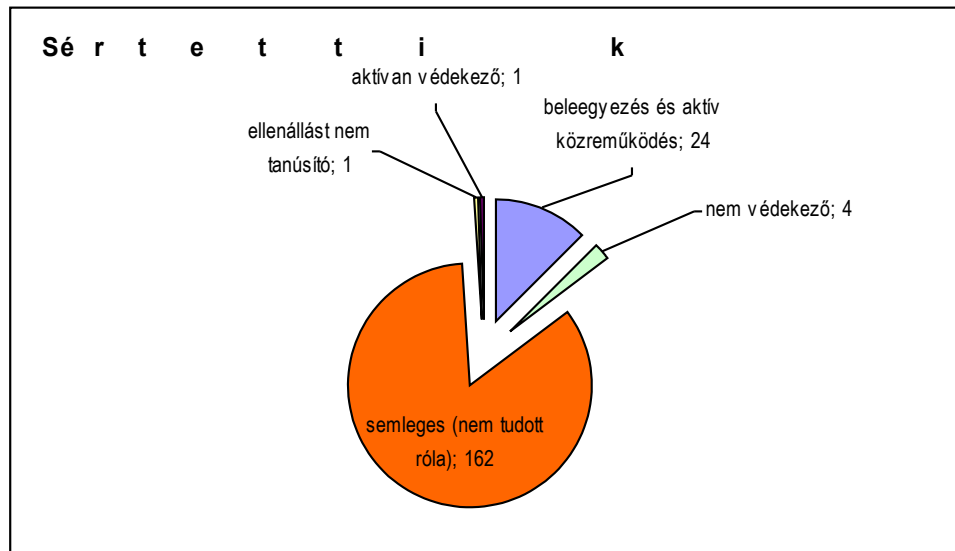

Kutatásomban a sértett-elkövető interakció általában közeli ismeretségi vagy felügyeleti (felnőtt-gyermek, nevelő/gondozó-nevelt/gondozás alatt álló) viszonyt takart. Amikor a gyermeket közvetlenül veszélyeztető (kiskorú veszélyeztetése, megrontás) vagy sértő (erőszakos közöszlés, szemérem elleni erőszak) bűncselekmény elkövetése kapcsolatban állt a számítástechnikai eszközökkel, akkor az tipikusan a számítógép-használat sértettnek való átengedését jelentette. Tipikus eset, amikor az elkövető a sértetteket lakására többször felhívja. A sértettek gyakran az éjszakát is nála töltik, szülői beleegyezéssel, hiszen az elkövető a családdal is baráti kapcsolatban áll. Az elkövető a sértetteknek megengedi, hogy a számítógépén játsszanak, használják az internetet, filmet nézzenek. Ezeket a gyermekek otthon nem tehetnék meg, mert saját háztartásukban nincs számítógép és hiányoznak a modern média eszközei. A sértettek ajándékokat, ruhát, sportfelszerelést is kapnak az elkövetőtől, aki elviszi őket nyaralni is. Valószínű, hogy a várható előnyök elvesztésétől való félelem áll a háttérben annak, hogy a sértettek nem különösebben hátrítanak, amikor az elkövető fajtalanúságra és közöszlésre veszi rá őket. Az elkövető és a sértett közeli ismeretségi viszonyát (családi vagy családias viszony), valamint a szabadidős és sporttevékenységet mint a bizalom alapjául szolgáló közös időtöltést nemzetközi vizsgálatok is kiemelik. (Carr, 2005: 1) Taylor és Quayle vizsgálatai szerint az elkövető empatikus és társadalmilag jól beágyazott (*socially skilled*) férfi, aki foglalkozásából eredően könnyen teremt kapcsolatot gyermekekkel. (Taylor & Quayle, 2003: 61)

A magyar kutatás eredményei szerint a sértetti közrehatás az aktív közreműködéstől a védekező, elutasító magatartásig terjedt. A sértettek szerepe túlnyomó részben „semleges” volt – amely csak internetes elkövetés esetén fordulhat elő. A sértett szerepe értelmezésben akkor volt semleges, hogyha ismeretlenek által elkészített képek megszerzéséről (internetről való letöltéséről) vagy ilyen képek internetre való feltöltéséről volt szó. A sértettnek ebben az esetben nincs beleszólása a cselekménybe, hiszen nincs jelen az elkövetéskor. Ezek az, internetes vonzattal járó esetek közel állnak a kriminológia által sértett nélkülinek nevezett bűncselekményekhez. (Görgényi, 2001) A különbség az, hogy az internetes letöltéseknél van sértett, esetleg személye is felismerhető, azonban a felvételek készítése és azok világhálóról való megszerzése között olyan sok az elkövetési láncszem (felvételek digitalizálása, elküldése a forgalmazónak, eladásuk a megrendelőnek, majd megrendelő általi webes közzététel), és

bizonytalanul hosszú idő telik el, amely miatt már lehetetlen meghatározni a sértetti közrehatást. E bűncselekménynek tehát nincs a sértettet közvetlenül érintő hatása. Azzal, hogy elkészítették róla a képet, a sértett szerepe befejeződött, és a kész felvételekhez kapcsolódó tevékenység a továbbiakban nem érinti egészséges erkölcsi fejlődését (emberi méltósághoz fűződő és személyiségi jogait érintheti, de ez a szemlélet a vizsgált bűncselekmény védett jogtárgyától független).

16. Diagram: Sértetti közreműködés

A webes képgyűjtésekkel kapcsolatos semleges sértetti magatartáson túl a leggyakoribb éppen ennek ellenkezője, az aktív közreható magatartás volt. Ezekben az esetekben a sértett és az elkövető között általában beleegyezéses szexuális kapcsolat jött létre, amelynek során az aktusról fotókat készítettek vagy azt videóra vették. Ilyen volt például annak a 17 éves elkövetőnek az esete, aki 15 éves barátnőjéről és önmagáról videófilmet készített, majd a filmet átadta barátainak, akik azt digitalizálták és feltöltötték a világhálóra. Két esetben amatőr fotósok hirdetésben kerestek modelleket, fizetség ellenében. Nem szexuális kapcsolat állt a fotók háttérében, a modellek önként jelentkeztek. Ezekre a hirdetésekre kiskorú lányok is jelentkeztek, a könnyű pénzszerzés reményében. Lehetséges, hogy a sértett és az elkövető közötti bizalmi viszonyon alapul a bűncselekmény, mint abban az esetben is, amikor a nagykorú elkövető 15 éves élettársával és annak szintén kiskorú barátnőjével létesített szexuális kapcsolatot, majd egy alkalommal az aktusról képeket is készített. Ilyen bizalmi viszony volt az alapja annak az esetnek is, amelyben az anya „közvetítette ki” 14 éves lányát az elkövetőnek, akinek lakásában eredetileg takarítást vállalt. Az elkövető a szexuális cselekményért a lánynak pénzt adott, amelyből az anya is részesült. A szexuális cselekményeket az elkövető videóra vette.

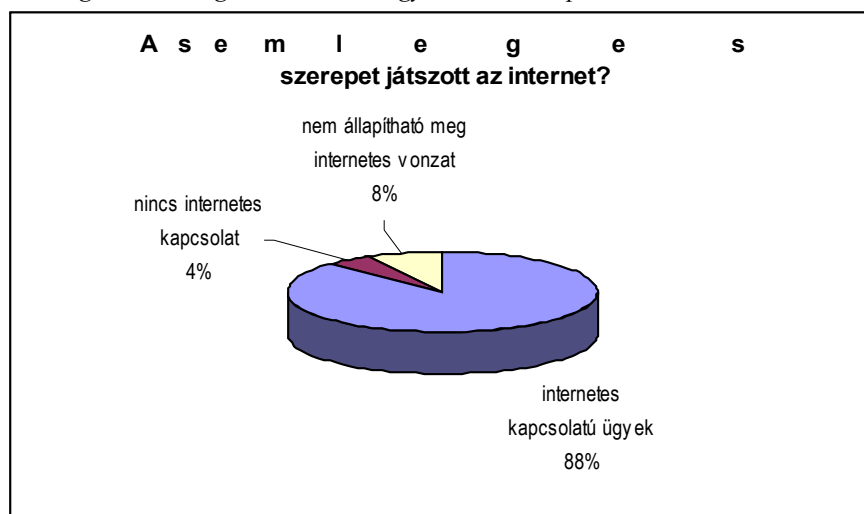
A passzív közreható magatartás olyan kisgyermekkorú sértettekénél volt megfigyelhető, akikben életkoruknál fogva még nem tudatosult a cselekmény deviáns jellege. E cselekmények alapja szintén bizalmi kapcsolat volt. Ilyen volt az az eset, amikor az elkövető a szomszédjában lakó és ház folyosóján játszó, négy, öt és tízéves gyermekeket molesztálta, miközben képeket készített róluk. Cselekményeit többször egymást követően, folytatólagosan végezte. A gyermekekkel baráti kapcsolatot alakított ki, a gyermekek bizalmukba fogadták. A házkutatás 136 különböző, a sértett gyermekekről készült videófelvételt és nyomtatott képeket is feltárt. Az elkövető a gyermekekről készített képeket elküldte egy internetes levelezőlista tagjainak, akiktől cserébe más képeket kapott. Más esetekben, az elkövető-sértett kapcsolat

háttérben a bizalmi viszony mellett a tekintélytisztelet állhat. Ilyen például a tanítvány-tanár kapcsolat, amelyben a tanítvány elfogadja a tanár autoriter fellépését, és ellenállást már csak a cselekmény megtörténte után tanúsít (ennek köszönhető a bűncselekmény leleplezése). A kutatásban ilyen volt például annak a színi tanodát vezető elkövetőnek az esete, aki egyik 14 éves tanítványáról félméztelen fotókat készített, majd a kislányt szexuálisan molesztálta. Egy másik ügyben az elkövető a gyermekvédő liga helyi szervezetének tagjaként nyaralójában gyermekeket fogadott, majd egy kilenc, egy 11 és egy 15 éves gyermekkel fajtalanzkodott. A sértettekkel a helyi általános iskolában ismerkedett meg, iskolai rendezvények alkalmával, amelyekhez ő szolgáltatva a zenét. Az említett gyermekekről fotókat is készített pornográf pózokban, amelyeket a házkutatás alkalmával lakásában megtaláltak.

A magyar kutatás eredményeivel egybecsengően, Wortley és Smallbone az ausztrál rendőrség tapasztalatairól írva megjegyzi, hogy a gyermekeket általában nem kényszerítik arra, hogy álljanak modellt a felvételekhez. A sértettek az esetek többségében ismerik a felvételeket készítőket, tehát nem tiltakoznak. Ennek ellenére pszichikai, szociális fejlődésükre drámai hatással lehet az esemény. (Wortley & Smallbone, 2006: 17; Smallbone & Wortley, 2000) A washingtoni központú, eltűnt és szexuális abúzust szenvedett gyermekek kezelésével foglalkozó segélyszervezet tapasztalatairól beszámolva Klain és munkatársai hasonló megállapításokra jutnak. (Klain és mts., 2001)

A magyar kutatásban az ügyek legnagyobb részében (88%) a sértett közreműködése semleges volt, azaz az elkövetésben semmiféle közreható magatartást nem tanúsított. Ennek oka, hogy a weboldalak készítéséhez általában internetes galériák anyagát használták fel az elkövetők.

17. Diagram: Semleges sértett + az ügy internetes kapcsolata

A külföldi kutatások adatai is megerősítik azt a jelenséget, hogy bizonyos helyzetekben az áldozatok aktív közreható magatartással járulnak hozzá a cselekményhez. Lenhart, Rainie és Lewis telefonos interjúban kérdezett meg 12-17 éves amerikai fiatalokat, akiknek a 60%-a válaszolta, hogy kaptak már ismeretlen személyektől valós idejű üzenetet (*instant message*, a továbbiakban IM) vagy e-mailt, és 50% küldött már IM-et vagy e-mailt idegennek. (Lenhart és mts., 2001) Az idegenekkel kommunikálók 22%-a válaszolta, hogy személyes adatait is megosztotta az ismeretlennel (*password sharing*). Fleming és munkatársai kutatása szerint a fiúk, az idősebb kamaszok és a gyakorta internetezők voltak a legkockázatosabb helyzetben: ők kommunikáltak a legnagyobb arányban idegenekkel IM vagy e-mail útján. (Fleming és mts., 2006: 140)

Turow és Nir kimutatta, hogy a 10-17 éves internetező fiatalok közül 45% kész kiadni személyes adatait (név, lakcím, más személyes adatok), amely immár személyesen is elérhetővé teszi őket, 100 dollár értékig rugó ajándékok fejében. (Turow & Nir, 2000) A fiúk sokkal inkább tették ezt (54%), mint a lányok (39%). A vizsgált 10-17 éves korcsoport 39%-a vallotta, hogy kitette már személyes adatait valamely weboldalra. (Hivatkozik rá Fleming és mts., 2006: 141)

Az ismertett kutatások szerint a tiltott pornográfia internetes elkövetését két oldalról is megközelíthetjük. Az egyik aspektus szerint az internetes elkövetés kevésbé veszélyes a sértetti korosztályra, hiszen a sértett és az elkövető nem kerül kapcsolatba egymással: az elkövető a más által elkészített felvételeket gyűjti össze a világhálóról és azokat saját csoportosításban tárolja, vagy visszatölti a világhálóra, saját weboldalára. A másik aspektus szerint éppen, hogy az internetes elkövetés jelent nagyobb veszélyt, hiszen a világhálón tömegesen jelennek meg a gyermekeket szexuális eszközként tárgyiasító, dehumanizáló anyagok, amelyek gyakorlatilag nem törölhetők. Kutatások szerint az internetes gyermekpornográfia a gyermek megismételt abúzus, ugyanis ha a tényleges abúzusról készült felvételt még az interneten is elhelyezik, ezzel többszörös lesz a viktimizáció. (Wortley & Smallbone, 2006: 17) Ugyanakkor az internetről nem lehet a felvételt egyszerűen eltávolítani (miután már többen letöltötték a felvételt, tehát multiplikálódott), ami azt jelenti, hogy nem lehet a gyermeket az abuzív helyzetből kiemelni. (Carr, 2005: 8-9) Más kutatások arra is felhívják a figyelmet, hogy a felvételek interneten elhelyezése csak az abúzus kezdeti lépése, és úgy is értékelhető, mint a személyes kapcsolatteremtés céljából megtett első lépés, azaz „a vég kezdete”. Az abúzus közvetlen formája az *online child grooming* (Wall, 2007)⁹⁶ a szexuális abúzusnak a sértettel való személyes kapcsolatteremtés útján megvalósuló elkövetési formája, amely interaktív online technológiák felhasználásával, tipikusan internetes chatszobákban való ismerkedéssel kezdődik. (Nagy Z., 2005b, 383; Carr, 2005: iv) A *grooming* olyan folyamat, amelynek során az elkövető pszichológiai módszerekkel hatást gyakorol a vele kommunikáló áldozatra, meggyőzi arról, hogy az áldozatnak szüksége van rá: egyfajta függőségi viszonyt alakít ki. A függőségi viszony alapulhat hamis kortársi, baráti vagy olyan gyermek-felnőtt kapcsolaton, amelyben a felnőtt anyagi vagy egyéb javak ígéretével veszi rá a gyermeket a neki tetsző viselkedésre. Ez a viselkedés lehet pusztán „beszélgetés” az interneten (tipikus modus operandi, hogy az elkövető és a sértett először internetes chatszobában találkoznak: Nagy Z., 2005b, 383; Carr, 2005: 2), webkamera előtt pózolás, erotikus fényképek, videók készítése majd az elkövetőnek történő továbbítása. (CEOP, NOTA, 2008)⁹⁷ Ebben a felfogásban tehát, az internetre kerülő felvétel nem mint végkifejlet, hanem mint az abúzus egyik, kezdeti lépése jelenik meg.

A svéd rendőrség a 2004 január és 2006 szeptember között, gyermekek szexuális abúzusa miatt indult büntetőeljárások nyomozási iratainak vizsgálatából készített jelentése szerint⁹⁸ a 315 ügyből 179 állt kapcsolatban az internettel. Az internetes kapcsolatteremtés során (1) az elkövető szexuális tartalmú kérdéseket tett fel, ilyen tartalmú megjegyzéseket tett vagy más módon szexuális tartalmú beszélgetést kezdeményezett, (2) rávette a gyermeket arra, hogy meztelenül vagy hiányos öltözetben pózoljon a webkamera előtt, valamint (3) ő maga pózolt a webkamera előtt. (Brå report, 2007: 10) Az esetek mintegy 40%-ában az interneten megismert

⁹⁶ A „személyes elszemélytelenedés” egyik példája Wall-nál a *child grooming* és az online zaklatás, amikor ténylegesen emberek kommunikálnak egymással chatszobákban vagy valós időben (pl. Skype, MSN Web Messenger), anélkül, hogy jelen lennének. (Wall, 2007: 103-130, 132)

⁹⁷ Az *online child groomingról* l. CEOP: http://www.ceop.gov.uk/get_advice_what_is_grooming.html; NOTA: <http://www.nota.co.uk/>; (2008. január 22.)

⁹⁸ A jelentést Svédország 21 helyi rendőrhatalósága közül 14 adataiból készítették el.

elkövető az áldozattal később személyes találkozót is kieszközölt. A sértettek életkora jellemzően a 12-13. életév, míg az elkövetőké a 30-40. életév között volt. (Brå report, 2007: 11) Jellemző „becserkészési”, azaz *grooming*-technikaként említi a jelentés a baráti vagy szerelmi kapcsolatépítést, a sértettnek modellkedési munka felajánlását, továbbá a szexuális cselekményekért különböző ellenszolgáltatások (pl. pénz, utazási költségtérítés stb.) felajánlását. A kutatás a *groomingot* piramidális folyamatként festi le, amelynek alapját az idegen gyermekekkel való kapcsolatfelvétel képezi. A kapcsolatfelvétel annál esélyesebb, minél több gyermeket céloz meg, illetve az áldozatok később annál együttműködőbbek, minél kevesebb elvárást támaszt feléjük az elkövető a cselekmények ebben a korai szakaszában. A piramis második szintje már csak a kommunikációra hajlandó áldozatokat célozza meg, ebben a szakaszban azt kell elérni, hogy az áldozat az ismerősök, barátok listájára helyezze az elkövetőt.⁹⁹ A harmadik lépésben, az áldozat telefonszámának megszerzésével az offline kapcsolatra áttérés következik, a negyedik, utolsó lépés pedig a személyes találkozó megszervezése. A piramis alján még sok potenciális áldozat helyezkedik el, azonban számuk felfelé haladva egyre csökken, és a személyes találkozóra csak néhányuk lesz hajlandó. (Brå report, 2007: 12-15)

A svéd kutatási beszámolók szerint a gyermekek általában tisztában voltak azzal, milyen veszélyeket rejt az idegenekkel való online kapcsolatteremtés. Mindazonáltal, ez nem akadályozta meg őket abban, hogy személyesen is találkozzanak az elkövetővel. (Brå report, 2007: 14) A kutatások ugyanakkor, a nyilvánvaló veszélyek mellett hangsúlyozzák az internet forradalmi jelentőségét a szexuális felvilágosításban. Az online kommunikáció intim körben zajlik, ahol a gyermek anonim módon szerezhet információt az őt foglalkoztató szexuális témákban. (Brå report, 2007: 5)

Finkelhor, Mitchell és Wolak az Egyesült Államokban, nemzeti reprezentatív mintán végzett kutatásában 1501, 10-17 éves fiatalot kérdezett meg. (Finkelhor és mts., 2000) A rendszeresen internetezőik közül 19% vallotta, hogy online szexuális zaklatással szembesült az elmúlt 12 hónapban. Minden hét közül egy áldozatot telefonon, postán vagy személyesen keresett fel zaklatója. Az áldozatok 66%-a lány, és 77%-a 14 éven felüli volt. A zaklató és az áldozat a legtöbbször (65%) chatszobában találkoztak, míg 24%-uk IM-en keresztül vette fel a kapcsolatot az áldozattal az első találkozást követően. A kutatócsoport 2004-ben megismételte a vizsgálatot és az áldozati tipizálást, valamint az áldozattá válás arányait illetően hasonló eredményre jutott. (Wolak, Finkelhor & Mitchell, 2004)

Fleming az online *grooming* technikákat elemezte. A zaklatók 47%-a ajánlott vagy adott valamilyen ajándékot a gyermekeknek, 48% küldött fényképet magáról. A vizsgált esetek 52%-ában a zaklató megtévesztette az áldozatot – életkorára, szándékaira tekintettel, és az összes eset 80%-ában szexuális tárgyú beszélgetést kezdeményezett az interneten az áldozatával. (Fleming és mts., 2006: 139-141) Fleming kutatási eredményei egybecsengenek azokkal a kutatásokkal, amelyek az offline alkalmazott *grooming*-technikákról számoltak be. (Young, 1997; Conte és mts., 1989)

Michelet a tájféldi internet-használó fiatalok szokásait vizsgáló, korábban hivatkozott kutatásában kijelenti, hogy igen sokan ismerkednek a világhálón (a 7-11 évesek fele, a 12-18 évesek 84%-a és a 18-25 évesek 91%-a kötött már ismeretséget az interneten). Ezek a fiatalok úgy vélték, a velük kommunikáló személy valóban a korosztályukba tartozott, állításának megfelelően. (Michelet, 2003: 26) Azok közül, akiknek „virtuális” barátaik voltak, 73%

⁹⁹ A barátok listájára helyezés elméletben és gyakorlatban is működik, például az MSN Web Messenger valós idejű üzenetküldő szolgáltatás részeként.

legalább egy ilyen baráttal megbeszélte titkait, személyes információt cseréltek, és a beszélgetés szexuális témát is felölelt. A kutatás szerint az online *grooming* eredménye félelmetes méreteket ölt: a 7-11 éves online ismerkedők 24%-a találkozott már személyesen is az interneten megismert személlyel, további 42% pedig nagyon szeretné, ha találkozhatna vele. Az első találkozóra a gyerekek 25%-a ment egyedül, 75% pedig valamely barátja kíséretében. 58%-ban ezek a találkozások legalábbis meglepetéssel zárultak: az online megismert idegen a valóságban nem felelt meg az általa korábban lefestett képnek. Csak a szülők 15%-a tudott arról, hogy a gyermek éppen olyasvalakivel találkozik, akit az interneten ismert meg. Azoknak a szülőknek a 20%-a szerint, akik előzőleg nem tudtak erről, a találkozó feszültséget idézett elő a gyermeknek (Berson, 2003), mert hazudtak neki és/vagy olyan dolgokra próbálták rávenni, amit nem szívesen tettek volna meg. (Michelet, 2003: 30)

A témában született kutatások áttekintésével leszögezhető, hogy a fiatal korosztály, de ezen belül is leginkább a gyermekek vannak kitéve ténylegesen veszélynek, amely az internetes kommunikációnak, úgy tűnik, szükségszerű mellékhatása. Nemcsak azért, mert a fiatakorúak használják leginkább az internetet kommunikációra, ismerkedésre, hanem mert az internet-*grooming* tipikus elkövetési módja is megkívánja a gyermekek aktív közreműködését. A kutatásokból az is kiderül, hogy sem a szülők, sem pedig a gyermekek nincsenek tisztában ezekkel a veszélyekkel és az ellenük való védekezés módszereivel. Sokuk kifejezetten izgalmasnak tartja az interneten, idegenekkel való kommunikációt és várakozóan tekintenek a személyes találkozás elé. A szülők megelőzési technikái, részben a tudatlanságból, részben az eszközök alkalmatlanságából adódóan nem kiforrottak, és akkor sem fordítanak gondot a gyermek megnyugtására vagy felvilágosítására, hogyha a baj már megtörtént. A tanároknak, nevelőknek téves elképzeléseik vannak arról, mivel töltik az idejüket a diákok és az internet-használat kockázatait sem ismerik, így ezt nem is tudják megosztani a tanulókkal.

Míg a kutatások egybehangzóan azt tartják, hogy a fiúk vannak nagyobb veszélynek kitéve (a pornográf tartalmak célzott keresése, valamint a nyitott, óvatlanabb kapcsolatteremtés miatt), a magyar kutatás adatai mást mutatnak: a webes gyermekpornográfia túlnyomó részben lányokat ábrázol. Ennek az lehet az oka, hogy a magyar kutatás nem vizsgálta a pornográfiával szembesülés áldozatait, csak a gyermekpornográfia ábrázolt sértetteit. Nem a sértettek által kitöltendő kérdőíves módszerrel dolgozott, hanem az ügyészégi statisztikában rögzített bűncselekményeket vette alapul, így a megközelítés csak bűncselekményi oldalú lehetett. Így a sértettek jellemzőiről csak a büntetőeljárás során keletkezett iratokból informálódhatott. Kérdés, hogy ha a nemzetközi kutatásokhoz hasonlóan, az áldozatok szélesebb körét vizsgálnánk, milyen eredményre jutnánk. Vajon jellemző-e hazánkra is az online *grooming*? A lakosság internet-használati rátája a nyugat-európai államokéhoz képest alacsony és az internet-használati szokások is eltérnek. A bemutatott nyugat-európai, brit, USA-beli, ausztrál és ázsiai kutatási eredmények azt igazolták, hogy a tanulók jobban kiigazodnak az interneten és általában a számítástechnika világában a felnőtteknél. Magyarországon ez a jelenség méginkább igaz lehet. (A felnőtt és fiatal korosztály közötti digitális szakadékról l. WIP, 2007.) Azonban, éppen az internet-használat fiatal korosztályra való korlátozódása, valamint a digitális szakadék nagysága miatt, feltehetően az online *grooming* (még) nem ölt akkora méreteket, mint Nyugat-Európában.

A gyermekek online szexuális abúza – és ezen belül leginkább annak speciális elkövetési formája, az *online child grooming* – új elkövetési forma. A gyermekek szexuális abúza korábban is létezett, ennél fogva hagyományos bűncselekménynek tekinthető, azonban a technikai fejlődés új elkövetési formák megjelenését tette lehetővé, amelyek megkönnyítik az áldozattal való kapcsolatteremtést, és a bizalmába férkőzést. Az internet mint kommunikációs

interfész adja a cselekmény specialitását, amely lazábbra engedi a morális gátlásokat (ismerkedés), valamint növeli mások deviáns viselkedésével (*gender swapping, personal disguise*) szembeni toleranciát.

2.7. Fiatalok elkövetők

A magyar kutatásban a fiatalok elkövetők kis száma miatt (20 fiatalok elkövető) a fiatalokra vonatkozó adatelemzés csak jelzésértékű. A fiatalokkal kapcsolatos megállapítások mégis fontos részét képezik a kutatásnak, mert speciális személyi körrel van szó, amely a bűncselekmény alanyi és tárgyi oldalán is megjelenik.

A tiltott pornográf felvétellel visszaélés elkövetőinek életkori megoszlása az összbűnözés adatait tükrözi.

6. Táblázat: Az elkövetők életkora

Fiatal- és felnőtt korú elkövetők megoszlása		
	Felnőttek száma, aránya	Fiatalok száma, aránya
Összbűnözés ERÜBS (2002-2005 átlag)	N=114330; 90,7%	N=11671; 9,3%
Tiltott pornográf felvétellel visszaélés empirikus kutatás (2002-2005)	N=276; 93,2%	N=20; 6,8%

Kutatásom alapján a tiltott pornográfia fiatal- és felnőtt korú elkövetői között az alábbi pontokon találtam említésre méltó eltérést: elkövetési magatartások és az elkövetés célzata (1); kísérő bűncselekmények (2); az elkövető és a sértett kapcsolata (3); az elkövető foglalkozása (4).

A felnőtt korúak elkövetési céljai között a „szórakozás” dominál. Ugyanakkor jelentős hányaduk anyagi haszonszerzési céllal készített, tett közzé vagy továbbított pornográf felvételeket, gyakran kereskedelmi tevékenység keretében. Míg az anyagi haszonszerzési célzat fiatalok elkövetőknél is megtalálható (bár sokkal kisebb arányban, mint a felnőttek esetében), addig a szexuális vágyak kielégítésének célzata teljesen hiányzik.¹⁰⁰ A hozzáférhetővé tétel magatartása viszont arányaiban inkább jellemző a fiatalokra, mint a felnőttekre.¹⁰¹ A fiatalok e magatartása tipikusan a hírnevszerzési célból táplálkozó weboldal-készítés.

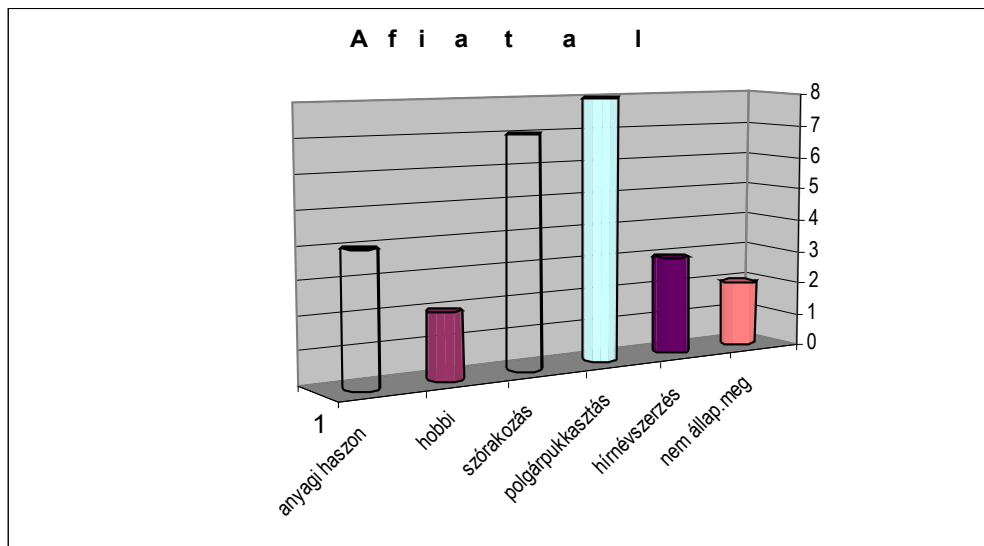
A fiatalok elkövetők esetében a számítógép tipikus szórakozási eszközként jelenik meg. A számítástechnikai eszközök és az internet használata (hobbiszerű használat) a fiatalok körében a legelterjedtebb. Az ISRD2 kutatás magyarországi eredményei szerint a 12-16 éves fiatalok napirendjében a televíziózás, a számítógépes játék, valamint online csevegés kiemelt helyet foglal el: e tevékenységekre a válaszolók 43,6%-a három vagy több órát fordít naponta, szabadidős tevékenységként. 47,4%-uk baráti körrel együtt folytatja ezt a tevékenységét, így az internetes kommunikáció a társas kapcsolatok szerves része. (Kerezsi és mts. 2008: 51, 147) Kutatásom szerint a honlap-készítés az ismerkedés elterjedt eszköze volt. A kihallgatási jegyzőkönyvek világosan mutatták, hogy a fiatal korosztály fő tevékenysége a weboldal-készítés. Hogy aztán ténylegesen milyen anyagokat tölt fel a készítő, mellékes, hiszen a

¹⁰⁰ A kutatás munkahipotézise az volt, hogy a fiatalok elkövetők célja túlnyomó részben a szexuális vágyak kielégítése lesz. A hipotézist a korosztály fokozott szexuális érdeklődésére, valamint a passzív alanyokkal való életkori egyezésre alapoztam. Az eredmények szerint azonban a fiatalok elkövetők céljai között a szexuális vágyak nem is szerepeltek.

¹⁰¹ A felnőtt elkövetők száma: 22, fiatalok elkövetők száma: 3, vegyes elkövetői csoportok száma: 2 volt.

honlap tartalmát sokszor nem vagy nem elsősorban a valós érdeklődési kör határozza meg. Továbbá, a fiatalok előszeretettel jelentettek meg pusztán figyelem-felkeltési céllal olyan anyagokat az interneten, amelyek – obszcén vagy meghökkentő tartalmuknál fogva – ritkaságnak számítottak, így növelték a weboldal látogatottságát és ezzel népszerűbbé tették a weboldal készítőjét.

18. Diagram: A fiatalok elkövetők célja

A tiltott pornográfia kísérő bűncselekményei, mint amilyen a kiskorú veszélyeztetése, valamint a nemi erkölcs elleni bűncselekmények (szemérem elleni erőszak, erőszakos közöszlész, megrontás) nem jellemzőek a fiatalok elkövetőire. A szerzői jog megsértése azonban körükben is figyelemre méltó arányú. Ez a jelenség, a korosztály internet-használati gyakorlata és preferenciái miatt nem meglepő, és éppen emiatt feltételeztem, hogy cselekményeikben inkább megjelenik az internetes szál. Nem találtam azonban összefüggést az elkövetők életkora és a cselekmény internetes vonzata között. Igaz, a fiatalok által elkövetett tiltott pornográf cselekmények általában az internethez kapcsolódtak, de a felnőtt elkövetőkkel kapcsolatban sem mondható el más. Ebből következik, hogy az internetes kapcsolatot nem az elkövető életkora, hanem a bűncselekmény természete befolyásolja, amely alapvetően az internethez kapcsolódik, az elkövető életkorától függetlenül.

Abban az esetben, ha a sértett személye ismertté vált, a fiatalok elkövetők és a sértettek között iskolai szintű ismeretség volt, míg a felnőtt elkövetők általában valamilyen befolyásos pozíciójukat használták fel a bűncselekmény elkövetéséhez: közeli ismerősként, szülőként, nevelőként, gondviselőként, a sértett tanáraként vagy egyéb bizalmi helyzetben visszaéltek pozíciójukkal és így érték el, hogy a sértett beleegyezzen a pornográf felvételek elkészítésébe/továbbításába. Megjegyzendő, hogy mindkét elkövetői csoportban túlnyomó többséget alkottak azok az esetek, amikor a sértett személye azért nem vált ismertté, mert a bűncselekmény már meglévő felvételek internetről történő letöltésében, továbbításában vagy saját weboldal internetről letöltött képekkel való felszerelésében állt (8 fiatalok és 215 felnőtt korú elkövető valósította meg ilyen módon a cselekményt).

A fiatalok elkövetők jellemzően iskolatársaik sérelmére követték el a bűncselekményt (iskola weboldalán egymás fényképeinek, videójának közzététele, saját weboldal készítése iskolatársak, barátok, barátnők felvételeivel, videó készítése egymásról és ennek egymás közti továbbadása, másolása stb.). Jellemző elkövetési mód volt, amikor a fiatalok a kölcsönös

beleegyezéssel létesített szexuális kapcsolat részeként – mobiltelefonnal vagy digitális fényképezőgéppel – készítettek egymásról felvételeket. A felvételek készítésének bázisul szolgáló szexuális kapcsolat kölcsönös beleegyezésen, kölcsönös örömszerzésen alapul, amelyben a pozitív érzelmek dominálnak. Ennek az egészséges kapcsolatnak része lehet a felvételek készítése, de nem elsődleges célja. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy a felvételek készítése ugyan egyszerűbb (könnyebb, gyorsabb és kézenfekvőbb) lett a digitális technológia fejlődésével, de nem ez, hanem a felgyorsult biológiai érés az oka a szexuális élet prepubertás-korra való előretolódásának. (A felgyorsult biológiai érésről és ennek szexuális életre gyakorolt hatásairól, azaz az akcelerációról l. Somlai, 2000; Somlai, 2004.) Ebben az összefüggésben a tiltott pornográfia csupán a szexuális kapcsolat mellékterméke, az ábrázolt kiskorú fejlődését nem befolyásolja negatív irányban. A sértettre veszélyesebb elkövetési mód volt, amikor az internet segítségével a nagy nyilvánosság számára is elérhetővé tették a fotókat (a felvételek feltöltése valamely weboldalra). Ezekben az esetekben már megteremtették a bárki általi megismerhetőség (és megszerzethetőség) konkrét lehetőségét is, és annak komoly esélyét, hogy az adott felvétel beláthatatlan ideig a világhálón maradjon.

A pornográf internetes tartalmak fiatalokra gyakorolt hatásáról lefolytatott vizsgálatok nem elsősorban a fiatalok elkövetővé, hanem áldozattá válásra fókuszálnak. Empirikus kutatások beszámolnak a média által közvetített szexuális tartalmak kamaszkorúakra gyakorolt erkölcszlazító szerepéről. Az Ofcom jelentése szerint (Helsper, 2005) a televízióban sugárzott, nem erőszakos, felnőtteknek szóló műsorok befolyásolják a 18. életév alatti fiatalok morális attitűdjét: a hagyományos kapcsolati értékekkel (mint amilyen pl. a házasság) szemben cinikusak lesznek és korábbi életkorra tevődik a szexuális aktivitás kezdete, amely a prepubertás-kori szexuális kapcsolatok esélyét is megnöveli (*immature sexual affairs*). Egy, a taiwani kamaszok internetes pornográfia-fogyasztási szokásait vizsgáló kutatás (Lo, 2005) is megerősítette az internet szexuális attitűdre gyakorolt hatását. Azok a kamaszok, akik gyakran látogattak az interneten pornográf weboldalakat, elfogadóbbak lettek a prepubertás-kori, valamint a házasságon kívüli, a házasságtörő, valamint a szerelem nélküli nemi érintkezéssel szemben. A hivatkozott vizsgálat szerint az internetes pornográfia interaktív és virtuális (fantázia-építő és önkifejező) természete miatt lehet népszerűbb más médium által kínált szexnél. Barak és munkatársai ezzel egybevégezően hangsúlyozzák az internetes pornográfia fantázia- és attitűd-formáló jelentőségét. (Barak és mts., 1997) A kutatócsoport az attitűdváltással kapcsolatban tanulmányozta az elkövetővé válás kockázatát. Eszerint, az internetes szexuális tartalmak nézegetése a fiataloknál nem erősíti a nőekkel szembeni erőszak elfogadottságát, csak a fantáziát fejleszti. (Fisher & Barak, 1997; Barak és mts., 1999) Más kutatások szerint (Mahood és mts., 2000) az interneten szerzett szexuális tapasztalatok éppen hogy dehumanizáló hatásúak: az agresszív megnyilvánulások elfogadottabbá és gyakoribbá válnak a fiatalok körében. A kutatások azonban azt is kiemelik, hogy nem elsősorban az internetes pornográfia „fogyasztásának” vannak ilyen hatásai, hanem általában az „ártalmas” tartalmak – mint amilyen az erőszakos, idegengyűlölő vagy más szélsőséges irányzat által táplált weboldalak – vezetnek az erőszak nagyobb elfogadásához a fiatalok körében.

A fiatalok elkövetők cselekményei tehát – motivációjukat, a sértettel való kapcsolat jellegét (nem befolyásos helyzet), valamint az elkövetés módját tekintve – kevésbé veszélyesek. A magyar kutatás látókörébe került ügyekben azonban az ítélkezési gyakorlat ezt nem vette figyelembe, a fiatalok cselekményeinek megítélése nem igazán különbözött a felnőttekétől.

2.8. Jogalkalmazási gyakorlat

2.8.1. Jogalkalmazási gyakorlat a fiatalok elkövetőire tekintettel

A fiatalok elkövetők elleni eljárások minden esetben első fokon jogerőre emelkedtek. Meglepő, hogy csak felnőtt elkövetővel szemben halasztottak el vádat (négy esetben), ezt az elterelési lehetőséget fiataloknál nem alkalmazták. Egy fiatalok elkövetővel szemben a büntetés kiszabását próbaidőre elhalasztották. A fiatalokkal szemben alkalmazott legsúlyosabb büntetés a végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztés volt, melynek kiszabására egy esetben került sor (összesen 20 fiatalok elkövetőből). 11 eset ügyészi megrovással zárult, ebből hármat követett el fiatalok. A nyomozást összesen 75 ügyben kellett megszüntetni. A megszüntetés oka mind a fiatalok, mind a felnőtt korú elkövetők esetében a bebizonyítottság hiánya volt (42 felnőtt és 2 fiatalok elkövető).¹⁰²

A büntetőeljárás átlagos időtartama 17 hónap volt. Ebből a nyomozási és a bírósági szak átlagosan nyolc hónapot, az ügyészségi szak pedig alig két hónapot vett igénybe. A fiatalok elkövetők ügyekben sem jártak el rövidebb idő alatt a hatóságok. Sőt, az ügyészségi és a bírósági szak inkább hosszabb volt, mint a felnőtt elkövetőkénél. (A bírósági eljárás csaknem két hónappal vett igénybe több időt, mint a felnőtt elkövetők esetében.)

Fiatalok elkövetők bűncselekményeinek elbírálásakor enyhítő körülmény az elkövető életkora, valamint a büntetés célja is inkább preventív, a közösségbe való beilleszkedést segítő, semmint megtorló, elrettentő jellegű kell hogy legyen. A büntetőeljárás időtartama, prompt válaszreakció hiányában azonban nem tükrözi ezt a nevelő célzatot. Igaz, a bíróság nem alkalmazott végrehajtandó szabadságvesztés-büntetést fiatalok elkövetővel szemben, de a felfüggesztett szabadságvesztés-büntetés csekély visszatartó ereje és a közösségi válaszreakció hiánya (nem rendeltek el pártfogó felügyeletet) annullálja a preventív hatás érvényét. A fiatalok elkövetőkkel szemben alkalmazott szankciók nem felelnek meg a modern büntetőpolitikában elvárt, az elterelésre, az alternatív szankciók, intézkedések alkalmazására irányuló törekvésnek.¹⁰³ (Kerecsi, 1997a; Kerecsi, 2002; Gosztonyi & Kerecsi, 1994)

A tiltott pornográf felvétellel visszaélés tipikusan a számítógéphez vagy az internethez kapcsolódik. Emellett, az elkövetők előszeretettel választanak maguknak olyan foglalkozást, amely a potenciális áldozatok megközelítését permanensen és észrevétlenül lehetővé teszi. Ilyen az informatikus vagy az iskolai nevelői, pedagógusi foglalkozás. Ennek ellenére, a bíróságok ítélkezési gyakorlata nélkülözi a foglalkozástól eltiltás mellékbüntetés alkalmazását az ilyen elkövetőkkel szemben, akik pedig szakmai szabályaik megszegésével vagy a szakma felhasználásával követik el a bűncselekményt.

Az egyik ilyen ügyben az elkövetők file-cserélő program segítségével szereztek meg gyermekpornográf felvételeket az internetről. A bíróság a pedagógus foglalkozású elkövetőt 10 hó szabadságvesztésre ítélte, melynek végrehajtását három évre felfüggesztette. A felfüggesztés időtartamára elrendelte az elkövető pártfogó felügyeletét is, külön magatartási szabályként pedig szexuálterápiás kezelésre kötelezte. Azonban, a pozitív gyakorlatot némileg

¹⁰² A vizsgálat idején 12 ügy volt folyamatban nyomozási szakban, három ügyészi és 53 bírósági szakban. Összesen 12 ügyben szerepelt fiatalok elkövető is. Ebből a legtöbb (nyolc ügy) már lezárult a vizsgálat idején, egy ügy még nyomozási szakban, egy pedig bírósági szakban volt.

¹⁰³ A bíróság egyetlen ügyben alkalmazott közérdekű munka büntetést: egy 19 és egy 26 éves, tanuló illetve munkanélküli elkövetővel szemben, egyenként 15, illetve 18 napos közérdekű munkavégzést írt elő.

elhalványítva, az elkövetőt foglalkozásától nem tiltották el, annak ellenére, hogy az elkövető bevallotta szexuálisan vonzódott a gyermekek iránt.

Egy másik ügyben az elkövető nemzetközi file-cserélő hálózat tagjaként töltött le és tett hozzáférhetővé gyermekpornográf anyagokat. Az elkövetőt a bíróság 16 hónap szabadságvesztésre ítélte, végrehajtásában három évre felfüggesztve. A bíróság az elkövetőt foglalkozásától nem tiltotta el, annak ellenére, hogy számítástechnikai szakközépiskolát végzett és informatikai szakmai ismereteit használta fel a felvételek megszerzéséhez.

A harmadik ügyben az elkövető tanár, iskolaigazgató volt, aki az egyik internetes gyermekpornográfia-terjesztő hálózattól rendelt meg „tiniszex” feliratú lemezeket. A rendőrség a házkutatás alkalmával több, a lemezekről függetlenül letöltött és a számítógépen tárolt gyermekpornográf anyagot foglalt le a lakásán. A bíróság az ő esetében sem alkalmazott foglalkozástól eltiltást, így az elkövető az eljárás befejeztével zavartalanul gyakorolhatja tovább iskolaigazgatói tevékenységét.

A gyermekpornográfiával kapcsolatos tényleges, személyes kontaktuson alapuló gyermekabúzus felnőtt korú elkövetője gyakorta választ olyan napi elfoglaltságot vagy foglalkozást, amely közelebb hozza őt a gyermekekhez, így potenciálisan állandó lehetőséget teremt a kapcsolatteremtésre és a bizalomépítésre. A bizalom kiépítése, mint az a *grooming* elkövetési módszereinél látható volt, a gyermekek szexuális abúzusának elsődleges feltétele. Érthetetlen, hogy a bíróság miért nélkülözi a foglalkozástól eltiltás kiszabását tanár, iskolaigazgató, gondnok, tábor-szervező, illetve bármilyen, az iskolai élettel napi kapcsolatot biztosító foglalkozás gyakorlójánál. A bírósági ítékezés olyannyira nem bővelkedik e gyakorlatban, hogy a bírósági határozatok hivatalosan publikált gyűjteménye csak egy esetet tartalmaz, amelyben tanárt – szeméremsértés vétsége miatt – eltiltottak foglalkozása gyakorlásától.¹⁰⁴

A magyar kutatás informatikai szakképzettséggel rendelkező (szintén tanár foglalkozású) és ilyen szakirányban tanuló elkövetőket is feltárt. A bíróság őket sem tiltotta el foglalkozás gyakorlásától (illetve a szakképesítés megszerzésétől), ahogyan a számítástechnikai bűncselekmények miatt alkalmazott büntetéseket sem egészíti ki e mellékbüntetés, annak ellenére, hogy az elkövetők (az informatikai) szakmai ismeretek felhasználásával és a szakma szabályainak súlyos megsértésével követik el a bűncselekményeket.¹⁰⁵

2.8.2. Bizonyítási kérdések

A következőkben a tiltott pornográf felvétellel visszaélés bizonyíthatóságával és a különböző jogalkalmazó szervek gyakorlatával kapcsolatban felmerült kérdéseket vizsgálom.

A vádemelés elhalasztása tiltott pornográf felvétellel visszaélés elkövetőjével szemben megfelelő megoldásnak és követendő gyakorlatnak tűnik, amennyiben a gyanúsított egyedüli cselekménye az volt, hogy interneten rendelt kiskorúakról készült adathordozókat és azokat

¹⁰⁴ BH 1975/204. (A foglalkozástól eltiltás szabályai lényegüket tekintve ugyanazok voltak, mint a ma hatályos büntetőjogban.)

¹⁰⁵ Így például az 1999-2001-ben folyó, az Elender-perként elhíresült ügyben a (ma hatályos tényállások szerint számítástechnikai rendszer és adatok elleni bűncselekményt és számítástechnikai rendszer védelmét biztosító műszaki intézkedés kijátszását megvalósító) fiatalok elkövetőket a bíróság közérdekű üzem működésének megzavarásában mondta ki bűnösnek, azonban nem tiltotta el őket az informatikai szakirányban való továbbtanulástól, ezirányú szakismeret megszerzésétől, valamint informatikusként való alkalmazástól. Hasonlóan a „Maya Gold-ügyhöz”, amelyben egy középiskolás diák írt és terjesztett számítógépes vírusokat annak igazolására, hogy annak ellenére, hogy megbuktatták, ért a matematikához.

lakásán tartotta. Emellett szól az is, hogy kutatásom tanúsága szerint a megrendelők sokszor nem tudták, mi is a rendelés tárgya: nem nézték végig a megrendelni kívánt anyagot, illetve egyáltalán nem volt lehetőségük megtekinteni a képeket, tehát a szándékosság egyértelműen nem volt megállapítható. Ezekben az esetekben legfeljebb hanyag gondatlanság állapítható meg, konkrétan a gyanúsítottak az a mulasztása, hogy nem semmisítette meg a hozzá került adathordozókat akkor sem, amikor már meggyőződött azok valódi tartalmáról.

A bíróság részleges vagy teljes felmentő ítélete indokolt abban az esetben, ha a vádirattal ellentétben, nem látja megállapíthatónak a szándékot a gyermekpornográf felvételek tartásában. Mint például abban az esetben, amelyben az igazságügyi orvosszakértő véleménye szerint 16-17 éves fiatalokat ábrázoltak a felvételek, de a bíróság mellőzte a szakvélemény figyelembe vételét a döntéshozatalnál. Ennek oka az volt, hogy a sértettek életkorának megbecslésére a laikus szemlélő véleménye az irányadó, amely szerint pedig nem volt egyértelműen megállapítható, hogy kiskorúak az ábrázolt személyek.

A bíróság felmentő ítéletét egy esetben a kiskorúak iránti szexuális érdeklődés hiánya alapozta meg. Az ítélet indokolása szerint emiatt nem volt kellő motiváció arra, hogy gyermekpornográf felvételeket tartalmazó CD-ROM-okat rendeljen meg a vádlott. Ez a gyakorlat azonban nem követendő, mert a birtoklás, a szándékosság megállapítása esetén motivációtól függetlenül büntetendő.

Néhány esetben a bíróság azért mentette fel az elkövetőt, illetőleg állapított meg vádtól eltérő minősítést, mert a cselekményt a világhálón követték el. Ezekben az esetekben a világhálós kapcsolat volt a bizonyítási problémák előidézője, úgy, mint a következő példában.

A gyanúsítottak egy pornográf anyagokat terjesztő és magát az interneten hirdető csoporttól rendeltek meg utánvételt pornográf felvételeket, videókat tartalmazó adathordozókat. A gyanúsítottak ellen a nyomozás eredetileg a terjesztők által a megrendelőkről és a fizetési státusról vezetett nyilvántartás alapján indult. Nem volt kétséget kizáróan megállapítható azonban, hogy a megrendelők tudatában voltak annak, hogy gyermekpornográf képeket (is) tartalmaznak a megrendelt adathordozók, hiszen nem nézhették végig a felvételeket a hirdetőoldalon a rendelés előtt. Nem volt bizonyítható az sem, hogy átvették a megrendelt adathordozókat, mert a postai ragszám csak az átvételt igazolja, az átvevő személyét azonban nem tünteti fel. A gyanúsítottak lakásán a házkutatáskor nem találták meg a keresett adathordozókat. Az igazságügyi informatikai szakértő azonban, a gyanúsítottak lefoglalt számítógépének törölt állományában talált három, feltehetőleg kiskorúakat ábrázoló felvételt. Ezekről a képekről azonban nem volt megállapítható, hogy a gyanúsítottak számára egyértelmű volt-e az ábrázolt személyek kiskorúsága. A törölt állományban szereplő adatok megszerzésének szándékossága sem volt megállapítható. Erre tekintettel a büntetőeljárás megszüntetésére került sor.

Egy másik ügyben a gyanúsított szintén az internetről rendelt meg pornográf anyagokat tartalmazó lemezeket, amelyek tartalmát előzőleg nem ellenőrizte, és a felvételek címéből („tiniszex”) sem következtetett arra, hogy gyermekeket ábrázolnának. Átvette az adathordozókat, azokat azonban nem tudta lejátszani technikai hiba miatt, illetve a felvételek olyan rossz minőségűek voltak, hogy az azokon található több száz felvételt az átvételt követően sem nézte végig. A felvételeken nemcsak felnőtt, hanem gyermekpornográf tartalmak is voltak, azonban a gyanúsított erről nem győződhetett meg. A nyomozó hatóság a lemezeket a gyanúsítottnál lefoglalta, az ügyészség tiltott pornográf felvétel megszerzése és

tartása miatt nyújtott be vádiratot, azonban a bíróság a vádlottat felmentette bebizonyítottság hiányában.

Egy másik, ehhez hasonló ügyben, a bíróság, szintén bebizonyítottság hiányában mentette fel a vádlottat, akinek a számítógépe időszakos adatállományában (*temporary files*) találtak gyermekpornográf anyagokat. Az ítélet indokolása szerint a képeket az internetről töltötték le, amely a tárolás helyéből adódóan automatikus technikai folyamat volt (*script*), így nélkülözte a szándékosságot. Moore tanulmányában arról beszél, hogy a technika fejlődésével egyre speciálisabb tudással kell rendelkeznie az igazságszolgáltatás szereplőinek. Így például nemcsak a lefoglalt adathordozó átvizsgálásához, de annak eldöntéséhez is, hogy a helyreállított anyag felhasználható-e a bizonyítás során, és a szándékosság megállapítására. (A forenzikus szoftverek, amilyen pl. az *EnCase*, a *Guidance*, a *Forensic Toolkit* nemcsak a használt, de a törölt adatállomány helyreállítását is lehetővé teszik. A helyreállított dokumentumok között azonban a feltalálás helye szerint különbséget kell tenni.) (Moore, 2007: 85-86)

Egy esetben az ügyészség nagy nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel miatt nyújtott be vádiratot. A vádlottak file-cserélő program segítségével gyermekpornográf anyagokat szereztek meg. A bíróság felmentő ítéletében arra hivatkozott, hogy a vádlottak számítógépe mindössze 14 percen át volt a file-cserélő hálózatba kapcsolt egyéb számítógépek számára elérhető, és ez nem nevezhető a tényállás szerinti „nagy nyilvánosságnak”. Az ügyészség fellebbezett a bűnösség megállapításáért, mert indokolása szerint a file-cserélő program használata magában foglalja a nagy nyilvánosságot, ugyanis a programot használó elkövető tudata átfogja annak potenciális lehetőségét, hogy a gépen tárolt adatokhoz bárki, aki szintén a rendszerbe kapcsolódik, hozzáférjen. A file-cserélő rendszer lényege éppen abban áll, hogy bizonyos adatállományokat megnyisson mások előtt, nem kell megvárni a konkrét letöltést, és irreleváns az is, hogy hány további szereplő kapcsolódott a rendszerbe. A nagy nyilvánosság létesítésének feltétele annak ellenére adott, hogy csak néhányan kapcsolódtak a rendszerhez. Ugyanennek az ügynek a másik vádlottját a bíróság azért mentette fel, mert a vádlott pornográf képeket keresett az interneten, de azokat csak úgy tudta megnézni, hogyha először letöltötte. Védekezése szerint – amit a bíróság elfogadott – amikor látta, hogy képeken kiskorúak szerepelnek, azonnal törölte azokat. Az ügyészség e felmentés ellen is fellebbezett, mivel a vádlottnak a képek címéből („*preteen kiddy*” stb.) látnia kellett volna, hogy azok gyermekeket ábrázolnak.¹⁰⁶

A következő ügyben három elkövető szintén interneten rendelte meg a gyermekpornográf anyagokat. A lehetséges bizonyíték a bűncselekmény elkövetésére a terjesztő nyilvántartása volt, amelyben mindhárom gyanúsított szerepelt, azonban kettejükénél nem találták meg a keresett adathordozókat és semmiféle, a gyermekpornográfia iránti érdeklődést alátámasztó anyagot. A harmadik gyanúsítottól ugyan lefoglaltak négy adathordozót gyermekpornográf tartalmakkal, de azok közül csak kettő volt lejátszható és a szakértő csak 10 gyermekpornográf felvételt talált rajtuk, azokat is felnőtt-ábrázolások között. Az ügyészség mindhárom elkövető esetében vádiratot nyújtott be. A bíróság a két vádlottat, akik tagadták a cselekmény elkövetését, bizonyíték hiányában felmentette, a harmadik vádlottal szemben pedig az eljárást megszüntetése mellett megrovást alkalmazott. Indokolása szerint, nem a gyermekképek megrendelőit, hanem a terjesztőket kell büntetni. A bíróság tehát, tágan

¹⁰⁶ A nagy nyilvánosság és az internetes nyilvánosság ambivalenciáját a jogalkotó időközben kiküszöbölte egy módosítással, amikor a nagy nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel mellett külön bekezdésben büntetendővé tette a hozzáférhetővé tétel magatartását is. (Megállapította a 2007. évi XXVII. törvény 8. §, hatályos 2007. VI. 1-jétől.)

értelmezte mérlegelési jogkörét, annak ellenére, hogy mennyire elterjedt cselekményről van szó (országosan 264 személy szerepelt a megrendelők listáján).

Egy másik esetben gyermekpornográfia-terjesztő hálózat nyilvántartása alapján indult nyomozás olyan elkövetők ellen, akik az internetről kisméretű, rossz minőségű felvételeket rendeltek meg. A bíróság felmentette a vádlottakat, mert a gyermekek életkorának megállapítására kirendelt orvosszakértő úgy nyilatkozott, hogy az ábrázolt személyek életkora nem állapítható meg a képek rossz minősége miatt. Az ügy nívuma, hogy a kirendelt orvosszakértő szerint nem volt szakkérdés annak eldöntése, pornográf-e az eljárás tárgyává tett tartalom. Megállapította továbbá, hogy csak a pubertás kort el nem érő személyekről állapítható meg egyértelműen, hogy nem nagykorúak, de ilyet nem talált. Talált viszont 11 olyan felvételt, amelyek szereplői valószínűsíthetően nem nagykorúak. Ezt a valószínűségi becslést azonban a bíróság a bűnösség megállapításának alapjaként nem fogadta el.

Míg egy korábbi bíróság felmentő ítéletet hozott azon az alapon, hogy az orvosszakértő csak „nagy bizonyossággal” állapította meg az életkort, más bíróságok elfogadták a nem teljes valószínűséget a bűnösség megállapításához azzal az indokkal, hogy teljes bizonyosságú szakértői vélemény csak a születési bizonyítvány ismeretében adható, egyébként csak a biológiai (tehát becsült) életkor állapítható meg a felvételekről, a kronológiai soha. Mivel pedig a kronológiai életkor megállapítása nem tekinthető a bűncselekmény elkövetéséhez szükséges feltételnek, a szándékossághoz elegendő a nagy valószínűség szerinti megbecsülhetőség is.

Az alább ismertetésre kerülő ügyben a vádlott létrehozott egy internetes weboldalt 16 éves lányok képeivel. Az oldal tartalmát a címe is egyértelműsítette és a vádlott a lakásán található számítógépen is gyermekpornográf képeket tárolt, amelyeket előzőleg az internetről töltött le. Az ítélet indokolása szerint a büntetés célja a generál-prevenció. A bíróság a bűnösséget megállapította és az elkövetőre kétévi szabadságvesztés büntetést szabott ki, melynek végrehajtását öt évre felfüggesztette. A büntetés kiszabásánál a cselekmény rendkívüli tárgyi súlyát azzal indokolta, hogy *„a közzététel ösztönzést ad kiskorúak sérelmére történő más hasonló cselekmények elkövetésére. (...) Másfelől, a képek közzététele azt a veszélyt is magában hordozza, hogy felerősíthet a fotók megtekintőiben egyfajta társadalmilag káros szexuális aberrációt, amely ugyancsak nemkívánatos hatás”*. Az ügyész súlyosításért fellebbezett. A másodfokú bíróság szerint azonban nem volt helye a büntetés súlyosításának, mert az ábrázolt személyek csak egyszer sérültek, amikor készítették róluk a képeket. Ennél fogva, akárhányszor teszik is közzé a képeiket, az nem súlyosítja a sérelmüket. Felmerülhet a kérdés: a bíróság szerint miért volt szükség a megszerzés, a tartás és a közzététel büntetendővé tételére?

Egy másik esetben az elkövető 12-13 éves fiúkkal ismerkedett a Nyugati Pályaudvar aluljárójában és az ott található játéktermekben, őket a lakására csábította azzal, hogy ott a majd játszhatnak a számítógéppel. A vádlott a két sértettet megrontotta oly módon, hogy velük (beleegyezésükkel) fajtalanzkodott, amiért alkalmanként 4-5.000 Ft-ot fizetett. A sértettek nevelőintézeti, illetőleg nevelőszülőknél nevelkedő gyermekek voltak, akiket elkápráztatott az elkövető jóléte, az, hogy időnként vacsorázni hívta őket gyorsétterembe, lakásán főzött nekik, és alkalmanként sportszerekkel látta el őket. Az elkövető gyakorlatilag kiközvetítette a gyerekeket azáltal, hogy felnőtt korú ismerőseit is bevonta a szexuális játékokba. Az esetről a játékterem biztonsági őre értesítette a rendőrséget. Az elkövető számítógépen gyermekpornográf felvételeket is találtak. Bűnösségét a bíróság megrontás és tiltott pornográf felvétellel visszaélés büntetében állapította meg. A védelem az ügyiratokhoz

csatolt beadványában akként érvelt, hogy a vádlottnál talált képfelvételek nem tekinthetők pornográf jellegűnek, mert ahhoz hasonló felvételek nap-mint-nap feltűnnek a médiában, újságos standokon stb. A bíróság álláspontja szerint mindez a társadalom erkölcsi színvonalát jellemzi, de nem teszi kétségessé az ilyen felvételek pornográf voltát.

A vizsgálati anyagban tizenöt elkövetővel kapcsolatban látta másként a szándék bizonyíthatóságát az ügyészség és a bíróság, ebből összesen kilenc esetben tartalmazott a vádtól eltérő minősítést az ítélet.¹⁰⁷ Ebből öt esetben a bíróság konkrétan az elkövetés internetes vonzatai miatt nem látta bizonyíthatónak a cselekményt. Látható, hogy a világháló milyen mértékben megnehezíti a cselekmény bizonyíthatóságát. Négy további ügyben a vádtól eltérő minősítés indirekt módon kapcsolódott az internetes elkövetéshez. Az esetek az egyes ügyészségek, valamint az ügyészi és a bírói jogértelmezési gyakorlat különbségeire mutatnak rá.

Az ismertetett esetekből látható, hogy a jogalkalmazói gyakorlat nem egységes a cselekmények megítélését, a bűncselekmény bizonyítását, sem pedig a kriminalizálás célját illetően. Az ügyészség stratégiája az, hogy a leghalványabb bizonyítékok alapján is bíróság elé viszi az ügyeket. A bíróságok pedig nemcsak az ügyészségtől, de más bíróságoktól is eltérően értékelik az ügyeket mind a technikai, mind a személyi körülményeket illetően. A pornográf minőség attribútumai ugyanúgy tisztázatlanok, mint az orvosszakértői vélemény igénybevételének lehetőségei. (Az igazságügyi szakértő internetes vonatkozású ügyekben betöltött szerepét részletesen l. az értekezés eljárási kérdésekről szóló fejezetében.)

3. Tanulságok és dilemmák a magyar és más empirikus kutatások tapasztalatai alapján

Az adott alcím az empirikus kutatásokkal kapcsolatban felmerült főbb dilemmákat részleteiben ismerteti. Néhány megállapítás megértéséhez elengedhetetlen az anyagi jogi szabályozás ismertetése, ezért a fejezet esetenként az anyagi jogi szabályozásra való utalásokat is tartalmaz.

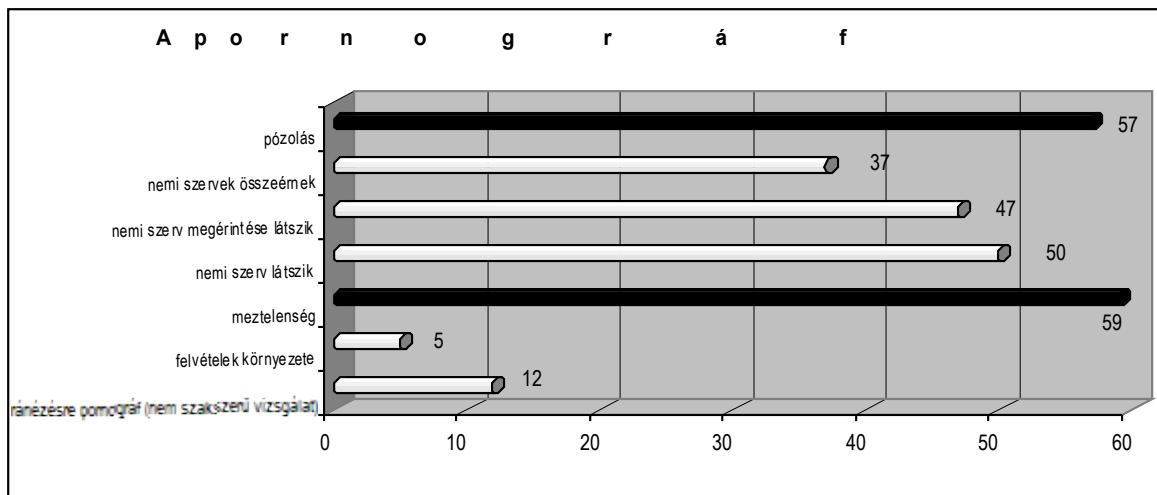
3.1. A felvételek környezetének szerepe a pornográf minőség meghatározásában

Jóllehet, a Btk. tiltott pornográfiára vonatkozó tényállása meghatározza a pornográfia fogalmát¹⁰⁸, azt a jogalkalmazónak kell kitöltenie tartalommal. A nyomozó hatóság vagy a szakértő a legtöbbször a meztelenséget, a nemi szerv explicit ábrázolását (nemi szerv látszik; nemi szerv megérintése látszik), valamint a kihívó pózt tekintette meghatározónak. A felvételek környezetének vizsgálata háttérbe szorult.

19. Diagram: A pornográf minőség főbb ismérvei

¹⁰⁷ A többi esetben a vizsgálat idején még nem született jogerős ítélet.

¹⁰⁸ Btk. 204. § (7) bek. megadja a pornográf felvétel, valamint a pornográf jellegű műsor definícióját.

Valójában azoknak a felvételeknek a pornográf jellege kérdéses, amelyek csupán utalnak bizonyos mozzanatokban a gyermekek szexuális kizsákmányolására. Így a meztelenség vagy az erotikus ábrázolás pornográf jellege csak a felvételek környezetének ismeretében válik eldönthetővé, illetve csak akkor tiltott pornográf, hogyha az illetlenség vagy a durva, támadó magatartás valamelyik eleme benne felfedezhető. Így, a környezet lesz a meghatározó az „illetlenség” és a „durvaság” eldöntésében (objektív feltétel).

Egy, gyermeket hiányos öltözetben vagy éppenséggel meztelenül ábrázoló felvétel önmagában még nem ad okot a gyanúra. Azonban, ha a felvétel olyan weboldal vagy galéria része, amely hasonló gyermekfotók tömkelegét tartalmazza, és a pornográf történeteket tartalmazó szöveges állomány a gyermekeket is bevonja az elbeszélésbe, úgy a képek a tiltott pornográfia minősítése alá eshetnek. Dacára annak, hogy a gyermekpornográfia szöveges megjelenése (és képfelvételeken kívüli egyéb ábrázolása) nem büntetendő, a gyermekfotók ebben a kontextusban büntetőeljárás alapjául szolgálhatnak. A másik gyakori eset a teljes gyermekpornográf oldalak letöltésénél állhat elő, ilyenkor ugyanis a képek közé néhány ártalmatlan is kerülhet: például gyermekeket meztelenül, de nem pózoló ábrázoló képek, vagy olyan képek, amelyek a pornográf képsor első egységeiként a sorozatban szereplő gyermekeket felöltözve, vagy csupán hiányos öltözetben ábrázolják. Ezek a – pornográf tartalmú feltételek közé véletlenül keveredő vagy sorozatok első elemeiként megjelenő – felvételek önmagukban nem irányulnak szexuális vágy felkeltésére, csak a galéria vagy a sorozat többi elemével együttesen. Mivel azonban a készítő/közzétevő szándéka feltehetőleg e felvételekre is kiterjedően, a szexuális érdeklődés felkeltésére irányult, az önmagukban ártalmatlan képek is kimeríthetik a pornográfia fogalmát.

A felvételek környezetének súlyozásával kapcsolatban létezik egy másik elmélet is, mégpedig éppen a környezet ignorálását hangsúlyozó. Eszerint, csak abban az esetben állapítható meg (tiltott) pornográfia, hogyha az adott felvétel a környezetében található egyéb képfelvételektől és szöveges állománytól függetlenül is viseli a pornográfia jellemzőit. Ebben az értelmezésben a gyermekpornográf felvételeket tartalmazó galéria egyes, nem kimondottan pornográf beállítású és célzatú képei kiesnek a kategóriából, valamint a gyermekpornográf novellákkal tarkított weboldalon szereplő, egyébként „ártatlan” képek sem adnak okot a weboldal letiltására és a büntetőeljárásra. A felvételek eme szoros megítélése mellett szól, hogy ilyen módon elkerülhető a gyermekekről készült képek stigmatizálása. A környezet ugyanis sokszor félrevezető lehet, illetőleg a szubjektív, a tapasztalati, ha úgy tetszik, előítéletes szemléletből fakadó hibákat erősítheti fel. A kontinentális büntetőjog az

általánosra, nem pedig az egyedi esetre vonatkozik, ennél fogva valamely cselekmény, tárgy, esemény akkor képezheti büntetőeljárás alapját, hogyha önmagában megfelel a törvényi tényállásban leírt feltételeknek.

A környezet vizsgálata egyszerűsítheti a bizonyítékszerzés módszereit, hiszen így nincs szükség a képgalériák rigorózus, képenkénti ellenőrzésére. Másfelől azonban, a szándék megítélésénél a környezet figyelembe vétele félrevezető lehet. Ha a weboldal képei közül a regisztrációs oldalon csak néhány kép látszik, és ezek alapján nem világos, milyen oldalra vezet a regisztráció után felkínált ablak (esetleg maga a weboldal eredeti formájában már vissza sem állítható), akkor a szándékosság nem feltétlenül megállapítható. Hacsak, a bíróság eleve nem az összes többi képpel együtt vizsgálja a nyitóoldalon megjelent tartalmat. A jogalkalmazó hasonló attitűdje – a bizonyítási eszközök túlértékelése – nem egy esetben a feltételezett elkövető alaptalan meghurcolásához vezetett a cyber-nyomozások történetében.¹⁰⁹ Magyarországon jelenleg nem tisztázott, szükséges vagy ignorálandó-e a képek környezetének vizsgálata. A közelmúltban (2003-2006-ben) zajlott két nagy magyarországi internetes gyermekpornográf-hálózat büntetőeljárása. A hálózatok célja anyagi haszonszerzés volt. A kereskedők saját vagy független, szexuális tartalmú weboldalra kihelyezett „katt ide” ikonok segítségével kínálták az általuk összeállított felvételeket tartalmazó DVD-ket a megrendelőknek, postai utánvétellel. A regisztrációs ablak sokszor olyan weboldalon volt elhelyezve, ahol nem lehetett meggyőző információt szerezni arról, hogy a kínált adathordozók valóban tiltott pornográf anyagokat tartalmaznak.¹¹⁰ A regisztráló és megrendelő felek egy része így ténylegesen nem tudhatta, hogy gyermekpornográf felvételeket rendel. A nyomozó hatóság – és néhány a bíróság – azonban ennek ellenére nem látta akadályát a megszerzésben álló szándék megállapításának, csak mert a gyanúsítottak az adott honlapon regisztrálták magukat. Egyes megrendelőknél a házkutatás alkalmával megtalálták a megküldött adathordozókat, azonban az adathordozók nagy része technikailag lejátszhatatlan volt, így a megrendelők még kézhez vétel után sem győződhetek meg arról, mit is ábrázolnak. A bizonyítási gondok hátterében az áll, hogy nem tisztázott, mit jelent számítástechnikai környezetben a megszerzés fogalma: a képek letöltését, megnyitását, vagy esetleg már a megrendelését is. A szándékosság megítélését a felvételek tárolásának helye is befolyásolhatja. A joggyakorlat nem egységes a felvételek környezetének kérdésében sem, ami az egyfelől a nyomozási/bizonyítékszerzési stratégiák bizonytalansága, másfelől az elkövetői oldalon, ugyancsak a szándékosság megállapítása kapcsán jelenthet hátrányt.

A környezet vizsgálata bizonyos esetekben félrevezető lehet, ezért a magyar rendőrség gyakorlata nem preferálja azt. Valamely felvétel obszcéné minősülhet csupán a környezete miatt, ha például gyermekpornográf weboldalon teszik közzé, jóllehet, az ábrázolás a környezeti elemektől függetlenül nem lenne pornográf (pl. nudista vagy hiányos öltözötű gyermekábrázolás). Ezzel szemben, az angolszász irodalom kiemelten fontosnak tartja a környezeti elemek – nevezetesen a felvételeken megjelenő környezeti, háttér-elemek, valamint a felvételek megjelenési helye – vizsgálatát. (Taylor & Quayle, 2003: 33-34)¹¹¹

¹⁰⁹ Gondoljunk csak az *Operation Ore* akció során meggyanúsított feltételezett elkövetőkre, akikről később kiderült, hogy nem követték el a cselekményt: „*A flaw in the child porn witch-hunt. The hounding that has driven many suspects to suicide is based on tainted Internet evidence, says expert witness Duncan Campbell.*” June 26, 2005 The Sunday Times. <http://www.timesonline.co.uk/> (2006. szeptember 5.) Az esetet az értekezés későbbi fejezeteiben részletesen tárgyalom.

¹¹⁰ Más lapra tartozik – és ez a kérdés minden esetben külön, individuális vizsgálatot igényel –, hogy a megrendelők mennyiben lehetettek tudatában annak, hogy a „TSX” (Tiniszex) elnevezéssel reklámozott tartalmak kiskorúakat ábrázolnak. Ettől függetlenül, számos büntetőeljárásban az sem került tisztázásra, vajon a „TSX” rövidítés egymagában vagy a „Tiniszex” megnevezéssel együtt szerepelt-e a hirdetésben.

¹¹¹ A szerzőpáros reklámokban megjelenő gyermekábrázolások pornográfának (obszcénnek) minősítéséről és annak következményeiről (betiltás, műsorról levétel) ír. Egyes esetekben a gyermekek nem voltak meztelenek,

Bizonyos esetekben azonban éppen a környezet fosztja meg a képet az obszcén tartalomtól. Ilyen például meztelen képek közzététele valamely ismeretterjesztő, felvilágosító, tudományos témájú weboldalon. A környezet vizsgálata csak ez utóbbi esetben megengedett, amikor az valamely társadalmilag elfogadott cél hozzáadásával semlegesíti az ábrázolás támadó mivoltát.

3.2. Előkészületi jellegű magatartások büntetendősége – pro és kontra

A pornográf felvételeknek csak elenyésző hányada kerül világhálóra az áldozat és az elkövető interperszonális viszonya *következtében*. A hálón óriási mennyiségű illegális anyag található, amely bárki által elérhető. A legtöbb lefoglalt kép, videó- és egyéb felvétel ebből a mindenki által szabadon elérhető adathalmazból kerül ki, így nem meglepő, hogy egymástól független büntetőeljárásokban a lefoglalt anyagokban átfedések vannak, néha több száz kép is megegyezik – mint ahogyan ezt a magyar kutatás is megállapítja. Vannak olyan elkövetők, akik a világ különböző tájain, internetes kapcsolatot létesítő számítógépük segítségével ugyanazon weboldal ugyanazon képanyagát töltik le. E képek között találhatunk nem létező személyeket ábrázoló montázsokat (pszeudo-fotográfia), illetve olyan sértetteket, akiknek személyazonossága nem megállapítható. Az internetes pornográfia megfoghatatlansága éppen abban áll, hogy ha a sértett létezik is valahol a Föld másik féltekén, személye nem azonosítható, és vele nagy valószínűséggel az elkövető sem találkozik.

Felmerül a kérdés, hogy miután a törvényalkotó gondoskodott arról, hogy a sértettel közvetlen kapcsolatot kialakító „készítő” és a bűnös magatartás elterjesztésén, a gyermekpornográf képek popularizálásán dolgozó forgalomba hozó és terjesztő elnyerje méltó büntetését, miért van szükség ezen túl a megszerző és a birtokban tartó magatartásának pönalizálására is. A tényállás sértetteje közvetlenül az ábrázolt személy, akinek egészséges testi és erkölcsi fejlődését sérti, illetve veszélyezteti az, ha róla képet készítenek, azt közzé teszik és valamilyen módon továbbítják. Ha valaki ilyen felvételeket megszerz vagy saját részre tart – a továbbadás szándéka nélkül – ezzel a magatartásával önmagában még nem veszélyezteti az ábrázolt személy jogait. Legalábbis nem azokat a jogokat, amelyeket a hazai jogszabály véd. A már elkészült kép megszerzése nem sérti a gyermek szexusát, legfeljebb a képmáshoz és a jó hírnévhez való jogát, ami nem közvetett tárgya a bűncselekménynek. Ezen jogok védelme azonban a magyar büntetőjogi tényállásnak nem célja. Mi célja lehetett akkor a jogalkotónak a birtokba vétel és a birtoklás büntetendővé tételével?

A tiltott pornográf felvétellel visszaélés védett jogtárgya az ifjúság egészséges erkölcsi és nemi fejlődése. A bűncselekmény megvalósulásához elegendő az absztrakt veszélyhelyzet, amely a gyermekpornográf felvételek készítésével, filmben szerepeltetéssel, szereplésre felhívással, illetőleg az anyagi haszonszerzésre irányuló magatartásokkal, mint amilyen a közzététel és a forgalmazás, valamint kereskedelem realizálódik. A felvételek megszerzése és saját részre tartása azonban ezeket a lehetséges (absztrakt) veszélyt teremtő tevékenységeket is megelőző magatartások, amelyek a sértett egészséges mentálhigiénés fejlődését veszélyeztető magatartások (ti. a felvétel-készítés, annak közzététele, kereskedelme) előkészületeként értelmezhetők. Értelmezhetők továbbá más, ifjúság elleni bűncselekmény (mint amilyen a kiskorú veszélyeztetése) vagy nemi erkölcs elleni bűncselekmény (amilyen a

sem különösebben alulöltözöttek, mégis, a háttérben megjelenő személyek (prostituált), illetve a reklám tartalma (fehérmű-reklám) miatt minősültek pornográfoknak. Más felvételek társadalmi elfogadottságát éppen a környezet igazolhatja, például a gyermekneveléssel vagy orvostudománnyal foglalkozó műsorok, weboldalak esetében.

megrontás, az erőszakos közösülés, a szemérem elleni erőszak) előkészületi jellegű cselekményeként.

2004. február 4-én végrehajtandó szabadságvesztés-büntetésre ítélték Graham Coutts, 35 éves Hove-i lakost (Egyesült Királyság), Jane Longhurst, 31 éves középiskolai tanárnő meggyilkolásáért. Coutts, aki megfojtotta áldozatát, szexuális erőszakot ábrázoló pornográf felvételek nézegetésében élte ki szenvedélyét. Ilyen felvételeket nézegetett órákkal a gyilkosság elkövetése előtt is az interneten. A bírósági tárgyalás kapcsán az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok kormány megbízottja bejelentette, hogy kutatásokat kezdeményeznek az erőszakot tartalmazó internetes oldalak viselkedésre gyakorolt hatásáról. (BBC News, 2004. március 9.)

A BBC cikke nemcsak az elkövetési magatartást, hanem az ahhoz vezető folyamatot is bemutatja, a folyamat részeként értékelve az abuzív tartalmú pornográf felvételek nézegetését. A kutatások azonban nem egyértelműek abban a tekintetben, hogy az internetes pornográfia, illetve az internetes szélsőséges szexuális tartalmak letöltése, megtekintése, gyűjtése valóban előmozdítja-e a tényleges abúzust, illetve a tényleges veszélyhelyzetet.

Kendall az interneten megjelenő pornográfia fogyasztásának és a szexuális erőszak mutatói alakulásának a kapcsolatát kereste (Kendall, 2006). Az 1998 és 2003 között végzett empirikus vizsgálat az USA-tagállamok nemi erkölcs elleni bűnözési rátája és internet-elérési rátája között keresett kapcsolatot. Azokban az államokban, ahol a legnagyobb volt a lakosság internet-elérésének növekedése, ott csökkent legnagyobb mértékben a szexuális erőszak. Ezzel párhuzamosan, Kendall csökkenést fedezett fel a kamaszlányok szülési rátája, valamint a prostitúció miatti büntetőeljárások számában is. A leginkább a 15-19 éves férfilakossággal kapcsolatban találta megalapozottnak e megállapításokat, amely az erőszakos közösülés elkövetői oldalán a legnagyobb arányban szerepel. Kimutatta, hogy az interneten jelen lévő szexuális tartalmakban keresendő a magyarázat, amely nem előmozdítja, hanem inkább helyettesíti a valódi szexuális aktust, illetve lehetőséget kínál a fiatal korosztály elfojtott energiáira is, amely esetleg szexuális erőszakban öltene testet. Mindezt az interneten elérhető pornografikus tartalmak nézegetése helyettesíti, amely annyiban több mint a hagyományos média által kínált szex, hogy interaktív. Olyan választási lehetőségeket kínál, amelyeket a felhasználók maguk is alakíthatnak, illetve integrálhatnak személyiségükbe.

Fleming és munkatársai ezzel szemben arra hívják fel a figyelmet, hogy negatív hatása is lehet a pornográf tartalmaknak és az erőszakos médiának. (Fleming és mts., 2006) Allen és munkatársai szerint az erőszakos és a nem erőszakos pornográfia nézése egyaránt a szexuális erőszakkal szembeni elfogadóbb attitűdhöz vezetett (Allen és mts., 1995) Malamuth és munkatársai szerint pornográf filmek gyakoribb nézése, de főleg az internetes elérése a szexuális agresszióval szembeni elfogadó magatartást vetíti előre. (Malamuth és mts., 2000) Cowan és Campbell kamaszlányokkal végzett vizsgálat kimutatta, hogy minél gyakrabban néznek pornografikus filmeket, annál inkább lesz az a képzetük, hogy a nők elleni erőszakot maguk a nők provokálják öltözködésükkel és viselkedésükkel. Azt is kimutatták, hogy a kamasz fiúk azt hiszik, a férfi-szexualitás felfokozott kifejeződéséhez automatikusan hozzá tartozik a szexuális erőszak elkövetése. (Cowan & Campbell, 1995)

A megszerzésének és a saját részre tartás kriminalizálását támasztják alá azok a kriminálpszichológiai kutatások is, amelyek elkövetőkkel készített mélyinterjúkon alapulnak. Sullivan több mint 40 elkövetővel készített mélyinterjút, amelyben az elkövetés motivációiról, első lépéseiről és körülményeiről kérdezte pácienseit. Sullivan ennek alapján állította fel az

ún. spirális abúzus teóriát (*spiral abuse*), amelynek lényege, hogy az elkövető lépésről lépésre győzi le gátlásait, valamint hogy a tényleges kapcsolatteremtéshez nem feltétlenül és nem kizárólagosan csak a valóban beteg emberek jutnak el. Findlater és Sullivan szerint csak nagyon kevés elkövető „született pedofil”. (Carr, 2005: 8-9) Az általános eset inkább az, hogy olyan emberek, akik normális szexuális attitűddel rendelkeznek, egyszer csak felismerik, hogy a gyermekekhez vonzódnak. Ez a felismerés fokozatosan következik be, majd a gátlások legyőzése és a neutralizálás szakaszait átlépve a vonzalom egyre nyilvánvalóbbá válik. A folyamatot a felvételekkel való akaratlan szembesülés is előidézheti, ami megindítja a képek nézegetőjének (megszerzőjének, birtoklójának) fantáziáját. A gátlás legyőzésének lépései a fantáziálás, az önkielégítés, valamint az áldozat szenvedésének negligálása, az áldozatiság neutralizálása (önmaga, a gyermek, illetve a környezete meggyőzése arról, hogy a gyermeknek jó, amit vele tesz, róla képzel, stb., azaz a *grooming*). A felvételek megszerzése csak az első lépés a spirálban. A felvételek megszerzése és tartása közelebb visz az elkövetővé váláshoz, tehát konzekvensen büntetni kell. (Sullivan & Beech, 2004; Sullivan, 2007) Carr Sullivan elméletét viszi tovább, amikor azt mondja, hogy bárki, aki megszerz ilyen felvételeket, potenciális elkövető. A kulcs maga a *lehetőség (level of probability)*, azaz aki ilyen felvételeket gyűjt és nézeget, annak bármikor lehetősége van rájönni arra, hogy a gyermekekhez vonzódik (1), továbbá arra is, hogy ezt a vágyát be is teljesítse, azaz elkövetővé váljon (2). Carr szerint nemcsak a megszerzés, de már az azt megelőző magatartás, valamely weboldal elérése (*access*) is magában hordozza a potenciális elkövetővé válás veszélyét, mivel nem tudni, az ártatlan foglalatosság mikor fordul deviánssá. (Carr, 2005: 13)

Bizonyos nézetek szerint a szexuális aberrációban szenvedők túlnyomó többsége vágyait éppen a képek nézegetésében éli ki, és nem „vált át” valóságos, fizikailag létező, hús-vér áldozatokra. (Szelezsán, 2005: 21-31)¹¹² Eszerint a felvételek saját részre történő megszerzése vagy tartása nemhogy veszélyes, de egyenesen preventív hatású lehet.

Ugyanakkor a pornográfia-nézegetés hatása kultúrafüggő is. Japánban szignifikánsan nagy az erőszakos és a fantázia-pornográfia képi (animáció, képregény) megjelenítése, ezzel szemben az industrializált világban itt a legalacsonyabb az ismertté vált erőszakos közönségek száma. Ehhez a kutatások eltérő magyarázatokat fűznek. Az egyik szerint ennek oka a nő tradicionális tisztelete, a másik szerint viszont az, hogy a nemi erkölcs elleni bűncselekmények feljelentési hajlandósága a lakosság körében hagyományosan alacsony. Diamond kutatása a pornográfia 1972-es liberalizálásától 1995-ig terjedő időszakban a nemi erkölcs elleni bűncselekmények radikális csökkenéséről számol be (Diamond, 1995). A kutatás szerint a fiatalkorúak által elkövetett nemi erkölcs elleni bűncselekmények száma is csökkent, holott a pornográf anyagok korlátozás nélkül elérhetőek lettek a fiatalok számára is. 1972 és 1995 között a 13 éves sértettek aránya 8,3%-ról 4,0%-ra csökkent. A fiatalkorú (14-19 éves) elkövetők aránya is csökkenést mutat: 33,3%-ról 9,6%-ra. Más kutatások szerint a pornográfia liberalizálása óta az erőszakos nemi erkölcs elleni bűncselekmények rátája az európai államokban, mint amilyen a vizsgálatban szereplő Dánia, Svédország és az egykori Nyugat-Németország is csökkent, de a csökkenés nem mutat egyértelmű tendenciát, és nem olyan drámai mértékű, mint Japánban. (Kutchinsky, 1991) Vannak olyan kutatások is (pl. Seto és mts., 2001), amelyek nem találtak közvetlen kapcsolatot a pornográfia fogyasztása és a szexuális agresszió kialakulása között.

¹¹² Nincs garancia arra, hogy a nézegetés nem fejlődik tettelegességgé, de az sem bizonyított, hogy a nézegetés visszatartana az esetleges fizikai megnyilvánulásoktól. L. Szelezsán, 2005.

A leírtak alapján tehát, nem lehet egyértelműen állást foglalni abban a kérdésben, hogy előmozdítja-e a képnézegetés (ti. mint a saját részre tartás és megszerzés célja) a valódi veszélyhelyzet kialakulását. Konzekvencia levonása már csak azért sem megalapozott, mert a statisztikák és a bejelentési hajlandóság kultúránként különböznek.

A megszerzés és a birtokban tartás kriminalizálása felfogható jogpolitikai eszközként, azaz valamely elterjedt jelenség megfékezésének radikális módszereként. A prevenciós célú jogpolitika nem feltétlenül kíván meg racionális okot valamely cselekmény kriminalizálásához, elég, ha a jelenség széles körben elterjedt, a társadalmat nyilvánvalóan zavaró tényező. Ilyenkor a jogalkotóra olyan nyomás nehezedik a jelenséget közvetlenül érzékelő közösség részéről, amelyre reagálnia kell. A jogpolitika a prevenció érdekében, ti. a ténylegesen zavaró tevékenységek – ez esetben a gyermekpornográfia előállítás, a közvetett szexuális abúzus – megfékezésére morális pánikot kelt, azaz a kevésbé súlyos és kevésbé zavaró magatartásokat (is) kriminalizálja. (Ehhez hasonló jogpolitikai indokot láttunk a II. fejezetben, az amerikai kormány HIV vírus megfékezése érdekében tett morális pánikkeltése kapcsán). (Füredi, 2006: 26)

A tartás és a megszerzés csak abban az esetben fejtheti ki káros (illetve veszélyeztető) hatását, hogyha vélelmezünk valamiféle, a pönalizált cselekményen túlmutató, annak következményeként előálló magatartást. Ha elfogadjuk, hogy a gyermekekre – legalábbis a hazai jog által védett lelki fejlődésre – önmagában a képek nézegetése nem veszélyes, úgy a jogalkotó fölöslegesen rendelte büntetni a – hangsúlyozom: saját részre történő – megszerzést és birtoklást. Ebben a felfogásban, csak akkor volna helye a megszerzés és a tartás pönalizálásának, amennyiben a jogalkotó a nem létező gyermekről készült, illetve a gyermeknek tűnő személyt ábrázoló képi és egyéb (szabadkézi vagy pseudo-) ábrázolásokat is a tiltott felvételek körébe vonta volna. Ennek hiányában a megszerzés és a tartás büntetendővé tételét az a jogalkotói vélelem alapozhatta meg, hogy aki birtokol ilyen anyagot, az olykor-olykor meg is szokta azt nézni. (A bűncselekmény csak szándékosan követhető el, tehát a véletlenszerű – gondatlan – megszerzés vagy tartás nem büntetendő.) Az elkövető a képek megtekintésével közmorál-ellenes, épp ezért a társadalomra veszélyes magatartást tanúsít, egyúttal növeli az ilyen anyagok iránti keresletet.¹¹³

A felvételek megtekintése – még ha illegálisan elkészített és terjesztett anyagokról van is szó – csak akkor veszélyezteti az ábrázolt személy illetőleg más, hasonló minőségűvel rendelkező gyermekkorú fejlődését, hogyha vélelmezzük a képeken látottak realizálását, illetve azt, hogy a képnézegetés egyszer majd akár készítésben, továbbításban, kereskedelemben vagy egyéb, népszerűsítő magatartásban kumulálódik. Még ha el is fogadjuk, hogy a felvételek nézegetése további elkövetési magatartásokat idéz elő, az absztrakt veszélyeztető magatartáshoz vezető cselekmény korlátozása akkor sem lehet büntetőjogi szabályozás tárgya. Mindazonáltal, a büntetőjog alkalmazhat olyan eszközöket, amelyek prevenciós hatása nem igazolt – mint amilyen a szabadságvesztés-büntetés, vagy esetünkben a súlyosabb elkövetési magatartásokat vélelmezetten megelőző cselekmények szankcióval fenyegetése –, azonban még a prevenció égisze alatt sem korlátozhatja az állampolgári jogokat indokolatlanul. Helytelen és célra nem vezető stratégia, ha az állam polgárai magánéletét olyan emberi jog-sértő előírásokkal kívánja korlátozni, mint amilyen a lelkiismereti szabadság megszorítása. A közízlés és a morál büntetőjogi eszközökkel való

¹¹³ A tiltott pornográfia iránti keresletet tápláló internetes szörfözés ebben a megközelítésben a prostitúció iránti keresletet gerjesztő klienssel mutat analógiát. A pornográf anyagot az interneten elhelyező pedig a futtatóval, aki a kínálat bővítésével kielégíti a keresleti oldal igényeit. A tyúk vagy a tojás elsőbbségének dilemmája továbbra sem feloldható, minden esetre egymás nélkül nem létezhetnének.

formálása alkotmányosan aggályos és, nem utolsó sorban, lehetetlen. Az alkotmányos aggályokat nem a tiltott pornográfiával kapcsolatban gyakran emlegetett szólás- és véleményszabadság sérelmében látom, hanem a lelkiismereti szabadságba való büntetőjogi beavatkozásban. A szükségességi-arányossági teszt itt akképpen fogalmazódik meg, hogy szükséges és célravezető-e a pusztá birtoklásban kifejeződő egyéni lelkiismereti meggyőződésbe büntetőjogi eszközökkel beavatkozni, illetve e beavatkozás nem okozza-e az említett alkotmányos alapjog aránytalan sérelmét a büntetőjogi védelem céljához képest. A törvényalkotó a 2002-ben hatályba lépő új tényállást helyesen bővítette ki az internetes megjelenítés magatartásának büntetendővé tételével, azonban a tartás és a megszerzés magatartása fölösleges és bizonyos megközelítésben alkotmányellenes, illetőleg csak a sértetti kör kibővítésével lehetne elfogadható és átgondoltan preventív.

Hogy hatékony eszköze-e a prevenciónak az előkészületi jellegű magatartások sui generis büntetendővé tétele, az alkotmányos, társadalompolitikai és gyakorlati szempontból is vitás kérdés. Alkotmányossági aggály, hogy arányos és szükséges-e az állampolgári jogok ilyen mértékű korlátozása – ti. a lelkiismereti szabadság korlátozható-e egy nem bizonyítottan, csak feltételezhetően negatív hatású cselekmény megelőzése érdekében. Társadalompolitikai aggály, hogy megfelelően kifinomult eszköz-e a büntetőjog a technikai fejlődés nyomán rapid módon kialakuló devianciák megelőzésére, vagy a visszaszorítás eszköze esetleg az oktatásban vagy a társadalom felvilágosításában (a gondolkodó individuum fejlesztésében)¹¹⁴ keresendő. A gyakorlati aggály ugyancsak a technikai újításokkal (esetünkben a weboldal elérése) és a technikai újításhoz kapcsolódó elkövetési magatartás bizonyításával, bizonyíthatóságával áll összefüggésben. Nem egyértelmű, mi különbség van valamely webes tartalom letöltése (megszerzés) és elérése („ráklikkelés”) között. Technikai szempontból a web-elérés nem sokban különbözik a tartalom letöltésétől (mindkettőnek nyoma van a számítógépen), így a különbségtétel legalábbis nehézségeket okozna a jogalkalmazónak.

A megszerzés és a tartás magatartásainak kriminalizálása által felvetett további probléma, hogy a szándék megállapíthatósága nem egyértelmű a magyar joggyakorlatban, ami a jogbiztonság szempontjából komolyan kritizálható. A probléma nemcsak hazánkban, hanem máshol is létezik. Krone az internetes gyermekpornográfia elkövetőinek tipizálásával (Krone, 2004: 3-5) kapcsolatban arra a csapda-helyzetre hívja fel a figyelmet, hogy az internet-felhasználók pusztá elővigyázatlanyságból „elkövetők” válhatnak. A web-böngészők beállításánál az internet-felhasználónak óvatosnak kell lennie. Célszerű inkább az összes gyanús tartalmat kiszűrni, semmint tematikus elektronikus képgalériákat látogatni, amelyeknek több ezres gyűjtése akár – elvéve vagy szándékosan – kiskorúakat is tartalmazhat. Krone szerint, mivel a megszerzett képanyagnak gyakran pusztán a mennyisége dönti el, hogy a jogalkalmazó vélelmezi-e a szándékosságot a cselekmény megvalósításában (ti. ha arányaiban sok a felvétel, akkor szándékában állt azok megszerzése, ha kevés, akkor csak gondatlanság terheli), így az egyszerű naiv felhasználó könnyen a cyber-tér ártatlan „áldozata” lehet anélkül, hogy cselekményének súlyára ráébredne. (Krone, 2005)

¹¹⁴ A „gondolkodó individuum” kifejezést a hálózati társadalom posztmodern filozófiái ihlették (l. Kerkuska, 2003), utalva arra, hogy az egyén mint a hálózat tagja nem feltétlenül arra van kártható, hogy passzívan kiszolgálja a gépezetet (l. Foucault börtöne), amely fogva tartja. Az egyén aktívan, konstruktív és kreatív módon hozzájárul a társadalom működéséhez, így a fejlődés az egyéni gondolkodás és az egyének közti interakció függvénye. Tipikus eszközei az oktatás, a felvilágosítás, technikai szempontból a szűrőszoftverek kifejlesztése vagy online interfészek kiépítése az internetes szexuális zaklatás bejelentésére.

3.3. Elkövetői oldal

3.3.1. Életkori határok: a fiatalkorú elkövetők speciális helyzete

Az utóbbi idők általános, pozitív tendenciája, hogy a társadalom nagyobb toleranciát mutat a másság – így az életvitelbeli, a származásbeli, vagy akár a szexuális másság – iránt. A szexualitás megítélésének átalakulása a törvényalkotásban is megmutatkozik.

Az Alkotmánybíróság 2002-ben felismerte és határozati formában kimondta, hogy a szexuális irányultság az emberi méltóság lényegi része, és ezért nincs alkotmányos alapja a homoszexuális személyek emberi méltósága szexuális irányultság szerinti eltérő kezelésének. A 37/2002 (IX. 4.) AB határozat megsemmisítette a Btk. természet elleni fajtalanságra vonatkozó tényállását, amely a 14 évnél idősebb, de 18 évnél fiatalabb, azonos nemű személlyel folytatott, konszenzuális nemi cselekményt büntette. A jogalkotó tehát elismerte az azonos neműek heteroszexuálisokéval azonos szexuális önrendelkezési jogát.

A 14. életévét betöltött kiskorúval, annak beleegyezésével létesített szexuális kapcsolat nem büntetendő. Legfeljebb kiskorú veszélyeztetéséért felelhet az a felnőtt, aki például iskolakerülésre, rendszeres szexuális élet gyakorlására, azaz „züllött életmód folytatására” bírja rá a kiskorút. Önmagában a szexuális kapcsolat konszenzuson alapuló létesítése nem bűncselekmény. 14 éven felüliek tehát szabadon létesíthetnek szexuális kapcsolatot. A törvényalkotó kifejezésre juttatta, hogy a szexuális kapcsolat önmagában nem veszélyezteti a kiskorú egészséges fejlődését. A kiskorút ez a jog éppúgy megilleti, mint a felnőtteket. A pornográf felvételek készítésénél azonban más a helyzet: a 14. évet betöltött fiatal, aki – a szexuális együttlét alkalmával társáról vagy az aktusról – felvételeket készít, elköveti a bűncselekményt, még akkor is, hogyha abba a partnere beleegyezett.

Meghatározott alkotmányos jogok, így például a választójog, a szociális ellátás joga, az egyesülési és gyülekezési jog csak bizonyos életkor betöltésével gyakorolhatók. Ilyen a személyes önrendelkezési jog is, amely a gyermek egészséges fejlődését a szülő, a gondviselő, a nevelő felelősségévé teszi. A gyermekvédelem keretében megfogalmazást nyert egészséges fejlődéshez való jog, valamint az emberi méltósághoz való jog körébe tartozó személyes, illetve szexuális önrendelkezési jog is életkorhoz kötött: az egészséges fejlődés joga megelőzi a véleménynyilvánítás jogát, amennyiben a gyermek szabadon nem dönthet például úgy, hogy megőrökíti szexuális aktusát – még akkor sem, hogyha abba partnere beleegyezik. További anomália, hogy az elkövetőnek a saját magáról készített képe nem valósít meg bűncselekményt – ilyen esetben a sértett és az elkövető személye megegyezik. Ellenben, ha az ilyen, saját készítésű képet bárki megszerzi vagy magánál tartja, azzal kereskedik vagy forgalmazza, illetve bármilyen tilalmazott magatartást úz vele kapcsolatban, megvalósítja a bűncselekményt.

Az előbbieket ismeretében megfogalmazódik a kérdés: mennyivel előbbre való – a kiskorúak esetében – a szexuális önrendelkezési jog a szólás- és véleménynyilvánítás szabadságánál? Mennyiben veszélyesebb a társadalomra – illetve a sértett gyermekre nézve – az, ha a kiskorú saját szexuális cselekményeit meg is örökíti, mintha csupán szexuális kapcsolatot létesít? Ha a társadalmi tolerancia megengedi a szexualitást, akkor miért tilt bizonyos, hozzá tartozó, belőle eredő magatartásokat, illetve azokat miért csak bizonyos életkorban tiltja?

A Btk. nem tartalmaz a tiltott pornográf felvétellel visszaélést elkövető fiatalkorúakra nézve privilégiumot, ami azonban azért lenne fontos, mert a fiatalkorú elkövetők célja nem azonos a felnőtt korúakéval. Természetesen, a nyilvánvalóan 14 év alattiakat ábrázoló felvételek

esetében a fiatalok elkövetők célja sem lehet bocsánatos – és így nem lehet a büntetőjogban sem enyhébben értékelendő. Indokolt volna a 14-18 éves korosztály elkövetői körből való kiemelése annak érdekében is, hogy a saját magukról készített felvételeket átadó tizenévesek az átadás magatartásáért ne legyenek büntethetők (a saját felvételek birtokban tartása ma sem tilos). Az átadás mozzanatával nem kerül nagyobb veszélybe erkölcsi fejlődésük, mint a képek készítésével. Ugyanakkor az a felnőtt, aki megszerzi ezeket a felvételeket, továbbra is büntetendő maradna.

A 2007. évi törvénymódosítás következtében megszűnt a korengedménnyel házasságot kötők büntetlensége.¹¹⁵ Ez, egyfelől elosztatott egy megoldatlan problémát, másfelől kreált egy újabbat. A régi probléma abban állt, hogy a házasságkötés útján nagykorúvá vált személyről készült és interneten közzétett képekhez általában nem mellékeltek a büntetlenséget igazoló házasságlevelet is. Amennyiben a képen szereplők életkora laikus számára is világosan láthatóan alacsonyabb volt tizennyolcnál, és az ábrázolt személyek személyazonosságára nem derült fény, úgy a fotó letöltőjének, megszerzőjének, továbbítójának stb. felelőssége ugyanúgy megállapítható volt, mintha valóban gyermeket (nem pedig polgári jogi értelemben felnőttet) ábrázolt volna a kép. Amennyiben a személyazonosság ismertté vált, nem beszélhettünk bűncselekményről, erre azonban éppúgy nem volt garancia, mint ahogy arra sem, hogy a magas szoftvertechnológiával előállított montázsról a hatóság tagjai észrevették,¹¹⁶ hogy ténylegesen nem valódi személy szerepel a képen. Az újabb probléma abban áll, hogy a házasságban élő felek egymással létesített szexuális kapcsolata – amelynek során a felvételek készülnek – törvényes és a társadalmi morállal sem ellentétes, a szexuális aktussal kapcsolatos felvétel-rögzítési magatartás azonban már igen. Ez a megoldás a kamaszok morális fejlődésének védelmére éppúgy alkalmatlan, mint a házasságon kívül, de beleegyezéssel létesített szexuális kapcsolat során a felvételek rögzítésének tilalmazása. Mi több, még kevésbé logikus, mert a jogalkotó azzal engedélyezte a házasságkötést 18. életévet be nem töltött számára is bizonyos esetekben, hogy a felek szexuális érettsége és elhatározottsága már befejeződött, így abban semmi – még a szexuális tartalmú képrögzítés sem – okozhat törést. A kriminalizálás oka persze lehetett más is, ti. nem a házaspár, hanem azok megóvása, akik a felvételeket véletlenül szerzik meg. Ebben az esetben azonban megint csak kérdéses az eszköz helyénvalósága (l. a megszerzés és a tartás kriminalizálása körüli dilemmákat).

3.3.2. A pedofília büntethetőségének kérdése

A tényleges, azaz a gyermekkel való személyes találkozásokon alapuló szexuális abúzusig nemcsak azok az elkövetők jutnak el, akiket a szexuális kielégülés célzata vezetett. (Sullivan, 2007) A magyar kutatásban szereplő esetekben a célszámoknak csak kis része (12,9%) utalt a szexuális kielégülési vágy meglétére és a pszichológus, valamint az elmeorvos-szakértő egy elkövetőnél sem állapított meg szexuális aberrációt.

Másfajta megközelítés szerint ugyanakkor a valóban pedofil elkövetők kifejezetten kontaktust keresnek az áldozattal, és az internetes gyermekpornográfia ennek csak „mellékes” mozzanataként jelenik meg. A szexuális kielégülést kereső elkövetőket vizsgáló kutatások szerint a gyermekpornográf felvételekkel kapcsolatos magatartások (így a felvételek internetre

¹¹⁵ 2007. évi XXVI. törvény 8. §. Hatályos 2007. VI. 1-jétől. A törvénymódosítás értelmében a bűncselekmény tárgya immár nem a kiskorúról készült felvétel, hanem a tizennyolc évet be nem töltött személyről készült felvétel.

¹¹⁶ A montázs-gyanús felvételt informatikai szakértő vizsgálja, miután az adathordozó elsődleges tartalmi ellenőrzése során felismerték a képmanipuláció lehetőségét. Gyakorta azonban ez az elsődleges vizsgálat technikailag nem alkalmas arra, hogy észleljék, ha valamely felvétel nem valóságos – hanem montírozott – szereplőt ábrázol. (A fényképmontázsok és pszeudo-felvételek büntetéséről az anyagi jogi fejezetben lesz szó.)

való feltöltése, onnan való összegyűjtése, megosztása) éppen hogy nem jellemzőek a pedofiloknál. A cselekmény elsősorban személyes kapcsolatteremtésre irányul, nem pedig a kétdimenziós világra. Graf egy, 2002-ben, Bázelen lefolytatott, gyermekek sérelmére nemi erkölcs elleni bűncselekményeket elkövetők szexuálterápiájára járó 40 elkövető vizsgálatáról számol be. Az elkövetők közül csak egy kereste meg áldozatát az interneten keresztül, chatszobában, hogy aztán ezt az ismeretséget felhasználva személyesen is találkozzon a gyermekkel. A többi vizsgált elkövető esetében nem talált konkrét kapcsolatot az internetes gyermekpornográfiával. Megfordítva: a kontaktus-bűncselekményt elkövetőknek csak negyede nézegetett is gyermekpornográf felvételeket az interneten. A kutatás azt találta, hogy az internetes gyermekpornográfiával kapcsolatos nemi erkölcs elleni bűncselekmények nincsenek közvetlen ok-okozati kapcsolatban a kontaktus-cselekményekkel.¹¹⁷ (Graf, 2006: 339)

A kutatások azt mutatják, hogy a szexuális aberrációban szenvedő elkövetők száma igen alacsony. Legalábbis, a pedofil személyek rejtőzködő magatartása, illetve az áldozatok szégyenérzete miatt az ilyen személyek ritkán kerülnek az igazságszolgáltatás látókörébe. (Kránitz, 2000: 101-102; Czeizel, 2000: 104)¹¹⁸ A szexuális zavarokkal küzdő elkövetők szűk rétegével azonban mégis külön kell foglalkoznunk, mert a jelenség értelmezése a pszichológiai gyakorlatban nem egységes, továbbá büntető anyagi, végrehajtási jogi és nyomozástaktikai kérdéseket is maga után von.

A pszichológia szerint a pedofília a szexuális zavarok egy fajtája. Mint szexuális zavar a parafilák közé sorolható, azaz egyfajta rendszeresen visszatérő, erőteljes szexuális sürgetés, fantázia vagy viselkedésforma, amely a társadalom által nem elfogadott tárgyakhoz vagy helyzetekhez kapcsolódik. A „pedofil” szó görög eredetű, jelentése gyermekszerető. A pedofil emberek serdülőkorukat még el nem ért, általában 13 évesnél fiatalabb gyermekek nézegetésétől, érintésétől vagy különféle szexuális cselekményekre bírásától kerülnek szexuális izgalomba. A szakirodalom különbséget tesz exkluzív típusú, azaz csak gyermekek iránt vonzódó, és nonexkluzív, azaz felnőttek iránt is vonzódó pedofiliát. (Comer, 2003: 425, 449)

A kóros elmeállapotú elkövetők esetében felmerül a büntethetőség kérdése. Amennyiben ténylegesen pszichikai elváltozásról, netalán egyenesen betegségről van szó, úgy az elkövetőt kezelni kell, nem pedig büntetni. (Kránitz, 2000: 99) De mennyiben bizonyos az orvostudomány a pedofília (gyógyítható-gyógyítandó) betegség-mivoltában, illetőleg mennyiben képezi a jogalkalmazó felelősségét a „beteg” emberrel szemben az egészségesekkel azonos, differenciálatlan szankció alkalmazása?

A szexuális aberráció olyan kérdés, amelynek eldöntése klinikai pszichológusi kompetencia. A kóros szexuális irányultság nem kerül értékelésre a büntetőeljárásban, eldöntését mégis sztereotíp kérdésként teszik fel a szakértőnek. A szakértő véleménye – mivel nem differenciálja az elkövetővel szemben kiszabható és végrehajtható szankciókat – nem releváns, de nem is megbízható, tekintve, hogy a vizsgált esetekben megközelítőleg hasonló elkövetési magatartásokból – a veszélyességet tekintve – lényegileg különböző véleményt építettek fel a szakértők. Például az a körülmény, hogy az elkövető eddig csak egy bizonyos gyermekkel létesített szexuális kapcsolatot, az egyik szakértő véleményében a nemi identitás zavarára nem engedett következtetni, hiszen „*a sértett gyermekkel szembeni szexuális töltetű*

¹¹⁷ A kutatás célja a gyermekek elleni szexuális bűncselekményt elkövetők terápiájának összeállítása volt.

¹¹⁸ Czeizel kiemeli, hogy a parafilák között a pedofília és az exhibicionizmus a legelterjedtebb, így inkább arról van szó, hogy az áldozatoknak egy tekintélyes része nem kerül be a nyilvántartásokba. (Czeizel, 2000: 104)

magatartás egyedi, elszigetelt eset, (...) a vizsgált személynek voltak korábban felnőtt nőkkel folytatott szexuális kapcsolatai, (...) [ezzel] bizonyította, hogy képes egészséges szexuális kapcsolatok kialakítására. Környezetére nem veszélyes.” (Pszichológiai szakvélemény, részlet) Egy másik szakértő viszont, ugyanezen magatartást egyértelműen kórosnak és veszélyesnek tekintette, mondván, a vizsgált személy cselekményét később, más gyermekekkel szemben megismételheti.

A szexuális parafiliák – amilyen a pedofília is – definíciói inkább a mindenkor érvényes társadalmi normákon alapulnak, mintsem egyértelmű orvosi kritériumrendszeren. A pszichológia és az orvostudomány általános álláspontja szerint a parafiliás viselkedésmódok – *amennyiben nem sértenek másokat* – nem tekinthetők betegségnek. (Brown és mts., 1986) Ebből az következik, hogy ha viszont a parafiliás viselkedés valamely, büntetőjogilag üldözött cselekményt valósít meg, úgy ezt a tényt igenis számításba kell (kellene) venni a büntetés kiszabásánál, de legalább a végrehajtásánál. Tehát, a pedofília éppen büntetőjogi vonatkozásában betegség – igaz, ezt nem a joggyakorlat, hanem csak az orvostudomány állítja.

A büntetőjogi gyakorlat szerint a klasszikus pedofília – amennyiben nem társul más kóros elváltozással – nem tekinthető a kóros elmeállapot folyamának, és a pedofil elkövetőre a büntetés-végrehajtási jog sem tartalmaz semmiféle (pl. az elhelyezéssel, a pszichológiai, pszichiátriai kezeléssel kapcsolatos) speciális szabályt. Ezek szerint a pedofília önmagában nem kóros elmeállapot, tehát a gyermekek iránti szexuális kielégülési vágy megléte ellenére a pedofil elkövető beszámítható, így büntethető. A büntetés melletti vagy annak részeként megvalósuló kezelés igénye azonban náluk is felmerül. Ugyanakkor felmerülhet a kérdés: ha a büntetés-végrehajtás során a kezelés feltételei adottak lennének, vajon milyen eredményre számíthatnánk? Változtatna-e valamit az elkövető későbbi, gyermekekkel szembeni magatartásán a rendszeres és szisztematikus kezelés? (Kránitz, 2000: 100;¹¹⁹Czeizel, 2000: 107-108)¹²⁰ Egyáltalán, milyen kezelést tenne lehetővé a kiszabott büntetés, és milyen kezelés lenne megfelelő? Létezik-e ideális megoldás az – immár kimondottan – betegség-generálta magatartás kezelésére? Az előbb megfogalmazott kérdések természetesen csak teoretikus jellegűek, mivel – ha ténylegesen betegségről van szó – a pedofil személynek ugyanúgy joga van – a szabadságvesztés alatti vagy attól független – gyógykezelésre, mint az autoagresszív jeleket mutató, a társaira veszélyt jelentő, vagy akár a beilleszkedési zavarokkal küzdő fogva tartottnak.

A pedofília tehát, önmagában nem jelent kóros elmeállapotot, így annak ellenére, hogy az elkövetőről a pszichológus-szakértő megállapítja, hogy pedofil, még büntethető marad. A pedofília előbbiekben tisztázott fogalmából három kérdés következik: (1) Ha a pedofília

¹¹⁹ Erre a kérdésre általában nemmel válaszol a szakirodalom, mégis vannak kivételek. Kránitz a francia példát idézi, amely szerint a szabadságvesztés-büntetésből való szabadulást követően a pedofilok 100%-a ott folytatta, ahol abbahagyta: újabb és újabb pedofil-jellegű bűncselekményt követett el. Hazai példát is idéz: a kiskorúak sérelmére sorzatos emberölést elkövető felnőttek minden esetben erőszakoskodtak áldozatukkal – az ölési cselekmény előtt, közben és után. Kivételes eseteket Sullivan sorol fel, aki gyakorló pszichológusként pedofil elkövetőkkel dolgozik. A pedofilok szerinte sem gyógyíthatók, de szisztematikus kezelés hatására valamiféle belső gátlás kialakítható bennük, amely, rendszeres gyógyszeres kezeléssel kiegészítve, megelőző hatású. (Sullivan, 2007) Czeizel ezzel egybehangzó véleményt ad, amikor kifejti, hogy a pedofília kezelése hosszas, pszichológiai, fizikai és kémiai mozzanatokat elegyítő folyamat, de a teljes gyógyulás nem érhető el. A beteg valójában a pszichikai tényezők, a kezelés során kialakított gátlások tartják vissza az újbóli elkövetéstől. (Czeizel, 2000: 107-108; Czeizel, 1995: 97)

¹²⁰ Czeizel a beteg pedofilok börtönbüntetésével szemben érvel. Három érve, hogy a pedofilok nem tehetnek „adottságukról”, beteg emberek; a többéves börtönbüntetés sem változtatja meg a pedofilok adottságait; börtönbüntetésük komoly anyagi terhet jelent az állam és a büntetés-végrehajtás számára. (Czeizel, 2000: 107)

szexuális zavar, akkor miért nem kezeljük a szabadságelvonás-büntetés mellett? (2) Ha az exkluzív és a nonexkluzív fajtája is veszélyt jelent a gyermekekre, akkor miért szerepel a pedofília egyes szakvéleményekben társadalomra veszélyes, másokban viszont ártalmatlan magatartásként? (3) Ha a pedofil elkövetőkre vonatkozóan sem a büntetőjog, sem a büntetés-végrehajtási jog nem tartalmaz speciális szabályokat, a velük szemben alkalmazott szankció pedig nem társul terápiás ellátással, akkor miért szerepel mégis a szexuális aberráció meglétének szakértői vizsgálata a büntetőeljárásban?

Nyilvánvaló, hogy az egyes eseteket önállóan, jellegzetességeiket figyelembe véve kell értelmezni, azonban az egységes értelmezési kritériumok kidolgozása is elengedhetetlen megbízhatóan egységes pszichológiai kórisme felállításához. A tudomány máig nem dolgozott ki sikeres kezelési módszert a pedofil betegek számára (minden esetre nem igazolt a módszerek hatékonysága) (Szelecsán, 2005: 21-31) más kérdés, hogy valamiféle szexuálpszichológiai kezelést biztosítani kellene azok számára, akik szexuális kielégülési céllal követik el a bűncselekményt – és itt nemcsak a kóros elmeállapotú elkövetőkről van szó (Krántz, 2000: 99-100). Az egységes szempontokon alapuló szakértői vizsgálatot megfelelő – büntetőjogi, illetve büntetés-végrehajtási – válaszlépésnek kellene követnie, ami elejét vehetné a szexuális indítékú bűnelkövetés megismétlésének.

3.4. Sértettek és áldozatok

3.4.1. Az áldozat mint sértett

A hazai szabályozás szerint a bűncselekmény sértettje az a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy, akit a kép- vagy videófelvétel (amely lehet hagyományos, elektronikus vagy digitális úton előállított) ábrázol. Ez azt sugallja, hogy a jogalkotó kizárólagosan az *ábrázolt* kiskorút – annak egészséges testi és erkölcsi fejlődéséhez fűződő jogát – kívánta védelem alá helyezni. A budapesti egyezmény ezzel szemben nemcsak a létező személyről készült felvételt tekinti a gyermekekre nézve károsnak, de javasolja a tagállamoknak az online tiltott pornográfia bármiféle megjelenésének – így kézi rajz, montírozott vagy egyébként nem létező személyt ábrázoló, stilizált kép – kriminalizálását is.¹²¹ Ezzel kifejezésre juttatja, hogy a cselekmény nem csupán az ábrázolt egyént érinti, hanem általában a fiatalok erkölcsi fejlődésére káros, az egészséges erkölcsi fejlődést veszélyezteti. Mivel azonban a gyermekpornográfia visszaélést jelent a gyermek védtelen, kiszolgáltatott helyzetével, így nemcsak az ábrázolt személy, hanem egyben a gyermekek jogai általánosságban sérülnek. A gyermekekről készült pornográf felvételek nagy nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétele becsületében elsősorban az ábrázolt egyént sérti. Másodsorban minden gyermeket sért, aki megnézi a felvételt – egészséges erkölcsi fejlődéshez való jogában. Harmadsorban minden gyermeket sért – méltányos bánásmódhoz való jogában, valamint emberi jogában. Végül pedig minden, a felvételt megnéző felnőtt egyént is érint – amennyiben a közmorált sérti. Kriminológiai értelemben tehát a tiltott pornográf felvételek közzététele a gyermekek szexuális kizsákmányolására irányuló cselekmény, ahol nem csupán az ábrázolt gyerek, hanem – közvetetten – minden gyermek védett jogtárgy, nem korlátozva a kört a felvételt megtekintő kiskorúakra vagy az ábrázolt gyermekekre. Ebben a tág felfogásban, a védendő jogtárgyra tekintettel, a cselekmény¹²²tárgya a nem létező személyt ábrázoló kép és a montázs is.

¹²¹ A budapesti egyezmény tiltott pornográfiára vonatkozó elképzeléseit később az Európai Unió Tanácsa is megerősíti a Kerethatározatban. (I. az anyagi jogi szabályozással foglalkozó fejezetet)

¹²² A mondat szándékosan nem bűncselekményt említ, hiszen a bűncselekmény jellemzőit meghatározó hatályos törvényi tényállás sértetti köre ennél szűkebb.

Igaz, a hazai tényállás csak az ábrázolt személyek szűk körét tekinti a bűncselekmény passzív alanyának, azonban a pornográfiának a nemi erkölcs elleni bűncselekményekkel rokon meghatározása arra utal, hogy a jogalkotó nem csupán az egészséges fejlődés biztosítására kívánt ügyelni. A pornográfia fogalmi meghatározásánál a jogalkotó a nemi erkölcs elleni bűncselekményeknél már adott fajtalanság-definíciót hívta segítségül. A súlyos szeméremsértés, valamint a nemi vágy felkeltésére irányuló célzat a pornográfiának éppúgy eleme, mint az a meghatározás, amelyet a jogalkalmazó a szemérem elleni erőszak, az üzletszerű kéjteljes elősegítése, vagy a természet elleni fajtalanság értelmezéséhez hívott segítségül.¹²³ A jogalkotó azzal, hogy a pornográfia fogalmi meghatározásába beépítette a nemi erkölcs elleni bűncselekményeknél alkalmazott definíció elemeit, kifejezte arra irányuló szándékát, hogy a tényállással nemcsak az egészséges fejlődéshez való jogot, hanem a szexuális önrendelkezési jogot is védeni kívánja. Ez a megállapítás annál is inkább időszerű, mivel a jogalkotó a 2007. június 1-jével hatályba lépő törvénymódosítással a tényállást a nemi erkölcs elleni bűncselekmények fejezetébe helyezte át.¹²⁴

3.4.2. A sértett mint áldozat

Jelen alcím a tiltott pornográf felvétellel visszaélés sértettjét szélesebb megítélés alá veszi. A sértett büntetőjogi kategóriáján túl az áldozatiságot is vizsgálja.

Az áldozatok segítéséről és az állami kárenyhítésről szóló törvény¹²⁵ létrehozatalának egyik fő oka az volt, hogy a büntetőjogi értelemben vett sértetten kívül a bűncselekmény áldozatait is jogokkal ruházza fel és enyhítse a bűncselekmény okozta traumákat. Elismeri, hogy nemcsak a közvetlen sérelmet szenvedő (a büntető eljárásjogi sértett), hanem a cselekmény bármilyen, széles értelemben vett elszennvedője is olyan traumát él át, amelynek alapján joga van állami kárenyhítésre és áldozatsegítő szolgáltatásra. A törvény áldozatról beszél, amely tágabb a Be-ben meghatározott sértett-fogalomnál (Görgényi, 2001: 27; Görgényi, 2005: 19-20): minden olyan természetes személyt magában foglal, aki a bűncselekménnyel ok-okozati összefüggésben fizikai vagy lelki sérelmet szenvedett.

A tiltott pornográfia törvény által meghatározott sértettje az a tizennyolcadik évét be nem töltött személy, akit a felvétel/film ábrázol. A gyermekpornográfia külföldi és nemzetközi szabályozása (1. később) azonban más, közvetett sértetteket is meghatároz, nevezetesen azokat a személyeket is védeni kívánja a káros és ártalmas tartalmakkal szemben, akik csupán szembesülnek azokkal. A tiltott pornográfiával akaratlanul szembesülő személy hazánkban nem sértett (legalábbis nem a tiltott pornográf felvétellel visszaélés sértettje). Felmerül azonban a kérdés: megilletik-e őt az áldozati jogok?

Az áldozat olyan természetes személy, aki a bűncselekmény közvetlen következményeként (szoros térbeli és időbeli összefüggésben, azzal ok-okozati viszonyban) testi vagy lelki sérelmet, illetve anyagi kárt szenved. Sérelem a lelki értelemben vett megrázkódtatás is, amelynek tartósnak, komolynak kell lennie. A törvényben meghatározott áldozatsegítés célja a lelki sérülések, érzelmi megrázkódtatások enyhítése érdekében nyújtott segítség. A törvény kétféle kötelezettséget vállal: áldozatsegítő szolgáltatást és állami kárenyhítést. Kérdés, hogy (1) a tiltott pornográfiával való akaratlan szembesülés internetes szörfözés közben előidézhet-e olyan lelki megrázkódtatást, amely áldozatsegítő beavatkozást indokol? (2) Van-e olyan

¹²³ A nemi erkölcs elleni bűncselekmények címének értelmezésére szolgáló fogalmat a Btk. 210/A. § (2) bek. tartalmazza. Eszerint fajtalanság: „a közösülés kivételével minden súlyosan szeméremsértő cselekmény, amely a nemi vágy felkeltésére vagy kielégítésére szolgál”.

¹²⁴ 2007. évi XXVII. törvény 8. §-a, hatályos 2007. VI. 1-jétől.

¹²⁵ 2005. évi CXXXV. törvény a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről.

embercsoport, akikre ez általánosan jellemző lehet? Hogyan határozhatnánk meg e csoport különös ismertetőjegyeit? (3) Milyen típusú szolgáltatást vehetne igénybe a gyermekpornográfiával szembesülő internet-felhasználó, hogyha arra jogosult lenne, vagyis ha áldozatnak minősülne? (4) Ha vannak ténylegesen traumatizált áldozatok, miért nem fordulnak az áldozatsegítő szolgálatához az őket a törvény értelmében megilletendő segítségért?

A következő történet fikció. E-mentál Jánosné, aki tavasszal tölti be 85. életévét, nagymama, és nemrég kezdte használni az internetet. Elmondása szerint az unokái szerelték össze a számítógépet és mutatták meg neki, hogyan kapcsolódjon az internetre, hogyan érhet el weboldalakat. Egy napon, miközben éppen a helyi orvosi rendelő nyitva tartását ellenőrizte az interneten, egy felugró ablakban pornográf weboldallal szembesült. Mivel először nem volt egyértelmű számára a hirdetés, rákattintott arra, és meglepetten tapasztalta, hogy az ott kínált háttérképek erőszakos, szexuális magatartást ábrázolnak, néhol kamasznak látszó szereplőkkel. Ezután még sokszor találkozott hasonló oldalakkal, amelyeket vagy felugró hirdetések kínáltak neki, de néha e-mailben érkeztek hozzá hasonló felhívások. Az idős hölgyet nagyon megrázták a sorozatos esetek, amelyeket tetézt, hogy az e-mailben érkező hirdetések nevéen szólítva kínáltak neki olyan képeket és videókat, amelyek intim jeleneteket ábrázoltak, nagyon fiatal emberekkel. E-mentál Jánosné egy hónap múlva odáig jutott, hogy már nem merte bekapcsolni a számítógépet és lefekvés előtt mindig háromszor ellenőrizte, jól be van-e zárva a bejárati ajtó. Alanyi jogára hivatkozva áldozatsegítő szolgáltatásért folyamodott a területi áldozatsegítő központhoz arra hivatkozva, hogy az interneten számos alkalommal gyermekpornográfiával szembesült, ami komoly lelki megrázkódtatást okozott nála.

(1) Nem kérdés, hogy az internetes gyermekpornográfiával való akaratlan szembesülés a bemutatott esetben lelki traumát idézett elő.

(2) Az ilyen anyagokkal való véletlenszerű találkozás feltételezhetően a szexuálisan éretlen személyeknél, illetve azoknál okozhat lelki sérülést („sokkot”), akik az internet nem rendszeres vagy kezdő felhasználói és nincsenek tisztában azzal, hogy az elektronikus médium sokszor kéréstlen és kellemetlen, de mindenképpen cenzúramentes információt közvetít. Ha nem ismerjük az internet redundáns tartalomközvetítő természetét, kellemetlen meglepetésekben lehet részünk. Az empirikus kutatásokat ismertető részben láthattuk, hogy a fiatalok már nagyon korán (5-6 éves korban) rendszeres felhasználók lehetnek. (Michelet, 2003) A kéréstlen szexuális tartalmakkal való szembesülés esetére neutralizáló hozzáállást fejlesztettek ki (kettős morális standard) (Michelet, 2003), de egy részüknek ennek ellenére gondot okoz a látottak feldolgozása.¹²⁶ Idősekkel kapcsolatos hasonló kutatások nem ismeretesek, minden esetre gyakorlatlan, rutintalan és lelkileg sérülékenyebb felhasználók, így náluk is hasonló negatív hatása lehet a jelenségnek.

(3) A komplex áldozatsegítő szolgáltatás magában foglalja többek között az egészségügyi és a szociális segítség igénybevételéhez nyújtott támogatást is. Ezek a szolgáltatások a törvény értelmében a rászoruló áldozatoknak járnak.¹²⁷ Az áldozatiságot a bűncselekménnyel történő közvetlen szembesülés és ezzel ok-okozati összefüggésben elszenvedett trauma alapozzák

¹²⁶ Michelet kutatása szerint a gyermekek 39%-ánál zavart vagy pánikot okozott, ha az interneten pornográf tartalommal szembesültek (Michelet, 2003); míg Mitchell és munkatársai kutatása szerint a gyermekek 25%-át „sokkolta”, ha az interneten valamely idegen szexuális tartalmú beszélgetést kezdeményezett vele (Mitchell és mts., 2001).

¹²⁷ A nagymama állam általi kárenyhítésre nem tarthat igényt, csak áldozatsegítő szolgáltatásra, mert nem személy elleni erőszakos cselekmény a tiltott pornográf felvétellel visszaélés.

meg. A lelki sérelem szubjektív, általánosságban nem állapíthatók meg az ismérvei és az sem, mi idézheti elő. Nem jelenthető ki tehát teljes bizonyossággal, hogy az internetes gyermekpornográfia a gyermekekben és az idősekben okoz lelki traumát. Az azonban már igen, hogy speciális adottságaiknál fogva – amilyen a morális éretlenség vagy érzékenység, illetve a rutintalan internet-felhasználás – ők más internethasználó csoportoknál nagyobb eséllyel szenvednek el traumát. Kérdés lehet, hogy az interneten gyermekpornográfiával szembesülés okozhat-e olyan személyben traumát, aki szilárd morális alapokkal rendelkezik és a szexuális érése is befejeződött? Gyakorolhat-e rá olyan drámai hatást a gyermekpornográfia, hogy ez által áldozatnak legyen tekinthető?

Kérdésként merülhet fel továbbá, elfogadjuk-e, hogy az internet-használattal együtt jár az obszcén tartalmakkal való szembesülés kockázata (hasonlóan a büntető anyagi jogban törvény feletti kizáró okként funkcionáló megengedett kockázatvállaláshoz)? Ha igen, akkor a fent ismertetett esetben a nagymamának alanyi jogon nem jár a szolgáltatás, hiszen ő nem áldozat: mivel az internet lényege a kommunikáció akadálytalan áramlása, a személyközi kapcsolatok korlátlan kiterjesztése, bármilyen természetű ismeretanyag bővítése. Az interneten szűrőfészkor mindenkinek számolnia kell azzal, hogy bármiféle, még akár zavaró tartalommal is szembesül. Ha viszont nem az információ-szolgáltató médium természete, hanem szubjektív szemlélet vezet minket, akkor el kell ismernünk, hogy gyakorlatilag bármi sérelmet okozhat bárkiben, így az érzékenyebb felhasználók pszichéjében is az interneten látott gyermekpornográf tartalom. Ha a szubjektív áldozati szemlélet vezet minket, akkor minden esetben külön kell vizsgálni azt, hogy az adott esemény az adott személyben okozhatott-e olyan lelki sérülést, amelynek alapján áldozatsegítő szolgáltatásra jogosult.

(4) Kérdésként merült fel, hogy ha vannak ténylegesen traumatizált áldozatok, miért nem fordulnak az áldozatsegítő szolgálathoz az őket a törvény értelmében megillető segítségért?¹²⁸ Két válaszlehetőség adott: az egyik, hogy habár feszültséget és lelki sokkot éreznek, nem érzik magukat „áldozatnak”. Az áldozati léttel való szembesülés egyfajta pszichikai érettséget: önel fogadást és segítségre nyitottságot feltételez. (Gondoljunk csak azokra a kisiskolásokra, akiknek csak 44%-a mondta el szüleinek, ha ilyen trauma érte. ABA, 2001) A másik lehetséges válasz a megoldások ismeretében vagy éppen nem ismeretében rejlik: ha nem tudják, hogy áldozatként mit tehetnek, hová fordulhatnak segítségért, mit kérhetnek, nem fogják megtenni. A segítségnyújtás még akkor sem bizonyos és akkor sem hatásos, ha a lehetőségeket ismerik. Láttuk, hogy sem a szülők, sem pedig a pedagógusok nem nyújtottak megfelelő segítséget a gyermeküknek – nem készítették fel őket az internetes veszélyekre, nem alkalmaztak tartalomszűrést/blokkolást és amikor a sérülés bekövetkezett, nem megfelelő módon reagáltak. (Michelet, 2003) A magyarországi áldozatsegítés hatásvizsgálatáról szóló kutatási jelentés szerint hazánkban a sértettek általában nincsenek tisztában helyzetükkel, büntetőeljárásban betöltött pozíciójukkal és jogaikkal. (Kerezsi & Kó, 2008) Az áldozatok köre szélesebb, de egyben bizonytalanabb is. A büntetőeljárásról szóló törvényben meghatározott sértett-fogalom és az áldozatok segítéséről és állami kárenyhítéséről szóló törvényben meghatározott áldozat-fogalom nem esik egybe, ami miatt sok esetben még a büntetőjogi szakmának is nehézséget okoz az utóbbi kategória azonosítása. Ugyanakkor nem minden áldozatnak van tudomása az őt megillető jogokról és az áldozatsegítő szolgálat működéséről sem.

¹²⁸ A gyakorlatban az áldozatsegítő szolgálatok kétéves működésük során mintegy 20.000 bejelentést kaptak, általában vagyon elleni erőszakos bűncselekmények miatt, azonban tiltott pornográf felvétellel visszaélés miatt még nem folyamadtak segítségért. (Az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Áldozatvédelmi Szolgálatának adatai, 2008. február)

Az előbbieket megfontolva, a szerző véleménye szerint a nagymama, aki az interneten szörfözéskor lelki sérülést szenvedett, áldozatnak minősül. A gyermekpornográfia terjesztése bűncselekmény, a trauma a bűncselekménnyel ok-okozati összefüggésben állt elő. A törvény nem tipizálja az áldozatokat, a rászorultságot pedig nem köti az elszenvedett sérelem mértékéhez, így azt minden esetben önállóan, az áldozatra, annak életkörülményeire, a bűncselekménnyel történt szembesülés módjára, gyakoriságára és a cselekmény súlyára tekintettel, egyénileg kell értékelni. Az internet-használat ártalmainak és lehetőségeinek teljes spektrumára nem lehet eléggé felkészülni, az még a rutinos felhasználónak is tartogat meglepetéseket (gondoljunk csak az utóbbi idők sorozatos phishing-csalásaira, amelyeknek több száz felhasználó esett áldozatául).¹²⁹ Kutatások azt bizonyítják, hogy a jelenlegi internetes tartalomszűrő technológia nem adekvát módszer a zavaró weboldalak távoltartására. (Fleming és mts., 2006; Mitchell és mts., 2003) Ugyanakkor az internet természetével, annak veszélyeivel kapcsolatos felvilágosítás nem tudatos, nem teljes körű, vagy éppenséggel teljesen hiányzik. Az áldozati élethelyzettel és alanyi jogokkal kapcsolatos felvilágosító, tudatformáló attitűd az egész társadalom számára szükséges lenne. (Szilágyi, 2000: 7-8, 12; Szilágyi, 2006: 64; Forrai, 1998: 86¹³⁰; Wall, 2007: 130-157) Az internet lényege a szabad információ-áramlás, amelyet elsősorban nem akadályozni kellene, hanem a biztonságos használatát megtanulni. (Flood, 2006; Heins, 2001) A felvilágosító kampány részeként az áldozatvédelmi törvény adta lehetőségek ugyan megjelennek a világhálón, azonban úgy tűnik, nem tudatosulnak.¹³¹

A törvény az áldozatok bejelentéseinek, kérelmeinek a papíralapú nyilvántartását jelöli meg irányadóként, praktikus okokból.¹³² A lelki traumával kapcsolatos bejelentések azonban kellően intim és olykor anonim környezetet igényelnek ahhoz, hogy a segítséget valóban igénybe vegyék az arra rászorulóknak. A szexuális zaklatás online bejelentésére szolgáló csatornák számos országban bevált módszerei az áldozatsegítésnek, de a bűncselekmények felderítésének is. (pl. a *Child Exploitation and Online Protection Centre* az Egyesült Királyságban¹³³ vagy a *Klicksafe* Németországban)¹³⁴ Úgy vélem, hazánkban is célszerű és időszerű lenne az áldozatvédő elektronikus interfészek – amilyen az OBmB vagy a MATISZ

¹²⁹ „Van-e védelem az internetes csalók ellen?” (Barna Erika és Kőszegi Gábor riportja, 2006. december 6.) Magyar Rádió Online. http://www.radio.hu/print_wrapper.php?cikk_id=206425; (2006. december 8.)

¹³⁰ A szakirodalom szerint a szülőknek és a pedagógusoknak van meghatározó szerepe a szexuális nevelésben, ami három tényezőtől tevődik össze: a tudásból, az attitűdből és a viselkedésből. A rendszerváltást követően növekszik a szexuális tartalmak mennyisége és elérhetősége, azonban a szexuális tudatformálással foglalkozó rendszer hiányos, illetve nem működik megfelelően. Maguknak a „nevelőknek”, a felnőtt lakosságnak is szexuális átnevelésre van szüksége, amely maga mögött hagyja a hagyományos szexuális tabut.

¹³¹ Az áldozatvédelmi szolgálatokról és az áldozatvédelmi törvény adta lehetőségekről l. az OBmB honlapját: <http://www.bunmegelozes.hu/index.html?lang=hu&p=%E1ldozat%E9delem&Submit=OK>; (2008. február 12.)

¹³² 2005. évi CXXXV. törvény a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről 20. § (5) l. még a törvény miniszteri indoklását!

¹³³ Az Egyesült Királyságban a CEOP nemcsak internetes ártalmas és káros (illegális) tartalmak bejelentőhelye (<http://www.ceop.gov.uk/reportabuse/index.asp>), hanem nyomozó hatóság is (<http://www.virtualglobaltaskforce.com/>; <http://www.crimestoppers-uk.org/ceop/>), valamint a biztonságos internet-használatra oktatja a felhasználókat (pedagógusok, szülők, gyermekek) (<http://www.thinkuknow.co.uk/>), a gyermekvédelemben és az igazságszolgáltatásban dolgozó szakemberek számára pedig rendszeresen tréningeket szervez (<http://www.ceop.gov.uk/training/>).

¹³⁴ Németországban az ártalmas, valamint illegális tartalmak bejelentésének, a biztonságos internetes kommunikációnak és játékoknak külön webportáljai üzemelnek, amilyen a www.klicksafe.de (*Sicherheit im Internet durch Medienkompetenz*); www.handysektor.de (*Sicherheit in mobilen Netzen*); www.polizei-beratung.de (*Kinder sicher im Netz*); www.jugendschutz.net/gewalt/index.htm; www.internet-abc.de/daten/html/Eltern/html/spielsalon/spielsalon_index.php (*Informationen zu geeigneten Spielen*); www.jugendschutz.de (*Informationsangebot diverser Jugendschutzorganisationen*); www.jugendschutz.net; www.time4teen.de; www.bsi-fuer-buerger.de; www.flimmo.de; www.kjm-online.de (*Kommission für Jugendmedienschutz*).

internetes forródrótja – szélesebb körben való hirdetése, tudatosítása, népszerűsítése. (Kerezi & Kó, 2008: 61)

4. Összefoglalás

A magyar kutatás eseteinek túlnyomó része kapcsolatban állt az internettel. Az elkövetők motivációja általában az anyagi haszonszerzés volt, jellemzően nem létesítettek személyes kapcsolatot a sértettekkel, az elkövető és a sértett nem ismerte egymást. A sértettek túlnyomó részét nem sikerült azonosítani. Mindezek azt mutatják, hogy a gyermekpornográfia elkövetési fokozatosan áttevődik az internetre. Az azonosított sértettek az elkövetőkkel szoros, családi, jószomszédi kapcsolatban álltak, az elkövetők a bizalmi viszonyt használták fel a bűncselekmény megvalósításához. A sértettek bűncselekmény véghezvitelében való közreműködése – beleegyező, nem védekező – is ezt az alá-fölérendeltségi viszonyt szemlélteti. Az elkövetők túlnyomó részben férfiak voltak, a nők általában megszerző-kiszolgáló szerepet gyakoroltak. Az elkövetők iskolai végzettsége az általánostól magasabb szintű volt, ami ugyancsak a bűncselekmény számítógép-használattal való összefüggését mutatja. Erre utal az értelmiségi foglalkozást űző elkövetők összes elkövetőhöz képesti nagyobb aránya is. A fiatalokú elkövetők több szempontból is jellegzetes, elkülönült csoportot alkotnak: motivációjuk általában a kisközösségben való elismertség megszerzéséhez kapcsolódik, a sértettel egyenrangú kapcsolatban állnak, cselekményeik a beleegyezéses szexuális kapcsolat része. Ennek ellenére az ítélezési gyakorlat nem mutat eltérést a felnőtt elkövetőkkel szemben megszokottnál. A bíróság nem alkalmazza a foglalkozástól eltiltás mellékbüntetését, amely azokban az esetekben lenne kívánatos, mert az elkövetők a tanári, illetve az informatikai szakma szabályainak megszegésével valósítják meg a bűncselekményt.

A magyar kutatás eredményei szerint számos kérdésben hiányzik a jogalkalmazó egységes véleménye. Így a szándék meglétének, a felvételeket körülvevő egyéb felvételeknek (írásoknak, narrációnak, képeknek) a vizsgálata, valamint a pornográfia jellemzőinek meghatározása terén sincs egyetértés.

A rendszeres internet-használók, azaz a fiatalok internetezési szokásait és az online káros tartalmak rájuk gyakorolt hatását számos külföldi kutatás elemzi. Valójában nem tudni, a fiataloknak mekkora hányada szembesül ilyen tartalmakkal, azt azonban világosan kimutatták, hogy környezetük ártalom-tudatossága csekély. A szülők és a pedagógusok nem szentelnek elég figyelmet a gyermekek internet-használati szokásainak és a rájuk leselkedő veszélyeknek. A gyermekek viszont sajátos önvédelmi módszert fejlesztettek ki a káros tartalmak semlegesítésére: adoptálták az online viselkedési normákat. Elfogadhatónak tartják az online identitásváltást és lehetőségként kezelik azt a személyes kapcsolatteremtésben is. A megismert partner „álruhája” nem hat elrettentően, az inkább a kaland része.

Az ártalmas tartalmak online bejelentőhelyei hazánkban (is) léteznek, azonban tevékenységük kiegészítésre szorul a hatékonyság növelése érdekében. A bejelentésekre adott azonnali válaszreakciónak, valamint a hálózatok összekapcsolódásának a megelőzési stratégiának éppúgy részét kellene képeznie, mint a bejelentések fogadásának. Az áldozatvédelem szervei kiépültek és aktívak, azonban tevékenységük nem kap kellő visszhangot és az áldozatok továbbra sincsenek tisztában helyzetükkel, jogaikkal, a nekik járó szolgáltatásokkal. Mint ahogyan az sem tisztázott, mennyire széles a gyermekpornográfia áldozatainak a köre, illetőleg hogy a gyermekpornográf tartalommal szembesülők jár-e alanyi jogon áldozatsegítő szolgáltatás vagy sem.

IV. Anyagi jogi szabályozás

A gyermekpornográfia különböző megjelenési formáinak szabályozása a nemzetközi és az európai uniós jogban többnyire a gyermekek szexuális kizsákmányolását pönalizáló jogalkotás részeként jelenik meg. Jelen fejezet bemutatja a fontosabb nemzetközi és európai uniós dokumentumokat, illetve azoknak egyes európai országok általi adaptációját, valamint egyes európai országok gyermekpornográfiára vonatkozó büntetőjogi rendelkezéseit. Az elemzés elsősorban büntető anyagi jogi, de a pornográfia és a gyermekpornográfia értelmezésével, fogalmával kapcsolatban kriminológiai problémák is megjelennek.

1. A gyermekek szexuális kizsákmányolásának nemzetközi és európai uniós szabályozása¹³⁵

1.1. Problémafelvetés

A gyermekpornográfia a nemzetközi és európai uniós dokumentumokban a gyermekek szexuális kizsákmányolásának módozataiként (prostitúció, emberkereskedelem, családon belüli bántalmazás) jelenik meg. A gyermekek szexuális kizsákmányolása elleni fellépést szorgalmazó dokumentumok kezdetben a nőikkel szembeni hátrányos megkülönböztetés, erőszak és szexuális kizsákmányolás elleni fellépés részeként jelentek meg. Emiatt, elengedhetetlen, hogy az utóbbi témát is érintse a fejezet.

Az etnikai kisebbség, faj, nem, vallás szerinti hátrányos megkülönböztetés, valamint a kínzás és az embertelen, megalázó bánásmódnak a tilalma ún. első generációs emberi jogok, amelyet az Emberi Jogok Európai Egyezménye (a továbbiakban EJEE) már 1950-ben megfogalmazott. A kifejezetten a gyermekek szexuális kizsákmányolásáról, valamint védelméről szóló dokumentumok az alapjogok történetének legújabb fejezetéhez tartoznak. Az utóbbi évtizedekben a gyermekjogokkal kapcsolatban a figyelem a gyermekek ellen irányuló szexuális abúzus eliminálása felé fordult. A jelenség olyan nagy méreteket ölt, hogy ez megalapozza és szükségessé teszi a gyermekek szexuális kizsákmányolása elleni jogalkotás szükségességét. A gyermekek szexuális kizsákmányolásának területei a gyermekkereskedelem, a gyermekprostitúció, a családi erőszak, a társak egymás ellen irányuló agressziója.¹³⁶ A gyermekpornográfia mint szexuális kizsákmányolás kivételesen súlyos és ártalmas formájának visszaszorítása az Európa Tanács és az Európai Unió jogalkotásának célkitűzése. A gyermekek direkt vagy indirekt (interperszonalitás nélküli) abúzusa a technika fejlődésével mára a figyelem középpontjába került,¹³⁷ éppen ezért az ellene

¹³⁵ A fejezet egyes részeit Kondorosi F. & Ligeti K. (szerk.): Az európai büntetőjog kézikönyve c. kötetben publikáltam, A nők és a gyermekek szexuális kizsákmányolása, gyermekpornográfia cím alatt: Parti, 2008

¹³⁶ Az OBmB 2007. évi jelentése szerint a gyermek- és fiatalkori bűnözésre leginkább a kortársagresszió jellemző. (Jelentés a Kormánynak a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája és cselekvési programja 2007. évi végrehajtásáról, Budapest, 2008. március, p. 31)

¹³⁷ A gyermekek szexuális kizsákmányolására irányuló internetes tartalmak szabadon elérhetők. Lehetséges, hogy az offline (direkt, interperszonalis) szexuális kizsákmányolások száma nem nőtt (ezen a téren nagy a látencia, ezért ennek megítélése bizonytalan), azonban az internet megjelenésével könnyebben elérhetővé vált az azt közvetítő tartalom. Ezáltal, ha a közvetlen szexuális abúzus növekedését nem is tudjuk bizonyítani, a jelenségre az online terjedés miatt jobban figyelünk. A nagyobb figyelem következtében pedig alacsonyabb lesz a toleranciaküszöb, amely újabb cselekmények kriminalizálásához vezet.

folytatott küzdelem szélesebb körű együttműködést kíván, és az ipar, azaz a szoftverfejlesztők bevonását is megköveteli.

A családon belüli erőszak, a prostitúció és az emberkereskedelem körébe tartozó bűncselekmények közül egyedül az emberkereskedelem vonatkozásában találunk európai uniós rendelkezéseket. Ugyancsak uniós normák vonatkoznak a gyermekek szexuális kizsákmányolására. Ezzel szemben a családon belüli erőszakot és a prostitúcióval kapcsolatos bűncselekményeket nemzetközi dokumentumok szabályozzák. Mivel ezeknek a nemzetközi dokumentumoknak az Európai Unió számos tagállama, közöttük Magyarország is részese, a hazai rendelkezések megértése szempontjából ismertetésük elengedhetetlen.

A gyermekek és a nők elleni erőszakot a nemzetközi és az európai uniós jog, valamint a kriminológia egymással összefüggő jelenségekként tárgyalja. Ennek oka nemcsak a két csoport hasonló fizika adottságaival és közösségben elfoglalt helyükkel, hanem azzal is kapcsolatos, hogy a két jelenség egymással strukturálisan is összefügg.

1.2. Családon belüli erőszak

A gyermekek és a nők a hagyományos, patriarchális társadalomban, fizikai adottságaiknál és tradicionális szerepüknél fogva a közösség „kiszolgálói”. (Tamási, 2006: 548; Tamási, 2005b: 77-78) A gyermekek és nők kapcsolata, szintén hagyományos értelemben, strukturálisan összefonódik a családban. A nő családi szerepénél fogva több időt tölt együtt a gyermekkel, ezért több alkalma nyílik a gyermek nevelésére, ezzel együtt bántalmazására is. (Herczog, 2005: 221-222)¹³⁸ Más kérdés, hogy a gyermek családon belüli abúzusát a kriminológia nem elsősorban az anya-gyermek kapcsolatban képzelel el. A gyermek szexuális abúzusát a többi családtag is megvalósíthatja, illetve a nők családon belüli (fizikai vagy lelki) bántalmazása a gyermek indirekt abúzusának felel meg. (Fehér L., 2005: 175; Herczog, 2005: 222)

A nemzetközi és az európai uniós jog a gyermekek és a nők bántalmazás és szexuális kizsákmányolás elleni védelmét egymással összefüggésben tárgyalja. Az EJEE 3. cikke szerint nem megengedett bánásmód a kínzás, az embertelen, megalázó bánásmód és az ilyen büntetés. Amennyiben a bántalmazás nem lenne embertelen vagy degradáló, az akkor is felvetheti a 8. cikk által deklarált, a magán- és a családi élet tiszteletben tartásához való jogot. Az Európa Tanács és az Európai Unió a gyermekek és a nők elleni erőszakot mint a családon belüli erőszak egy tipikus válfaját közelíti meg. Az Európa Tanács ajánlásaiban rendszeresen, huzamosabb ideje foglalkozik a családon belüli erőszak és a gyermekek/fiatal felnőttek szexuális kizsákmányolásának kérdéskörével.¹³⁹ Az Európa Tanács legújabb családon belüli erőszak-kampányában (2007-2008) a lokális problémamegoldásra ösztönöz. A kampány a 2002. évi, nőknek az erőszakkal szembeni védelméről szóló ajánlás központi gondolatán alapszik, mely szerint a nők elleni erőszakért mindenki – mikroszociális szinten a

¹³⁸ Herczog kiemeli, hogy a nők szerepe a gyermek bántalmazásában döntően passzív: a bíróság kiskorú veszélyeztetésének bűnsegédjeként marasztalja el az anyát, aki semmit nem tesz annak érdekében, hogy gyermekét megvédje a szexuális bántalmazástól vagy az abúzust jelentsen a hatóságnak. (Herczog, 2005: 222)

¹³⁹ Európa Tanács Miniszteri Bizottság R (85) 4. számú ajánlása a családon belüli erőszakról; Európa Tanács Miniszteri Bizottság No. R (90) 2. ajánlása a családon belüli erőszakkal kapcsolatos szociális intézkedésekről; Európa Tanács Miniszteri Bizottság No. R (91) 11. ajánlása a gyermekeket és a fiatal felnőtteket érintő szexuális kizsákmányolásról, pornográfiáról és emberkereskedelemtől; Európa Tanács Miniszteri Bizottság R (2001) 16 számú ajánlása a gyermekek szexuális kizsákmányolással szembeni védelméről. (Elérhetők az Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központ honlapján: http://www.europatanacs.hu/pdf/Forditasok-CM-Internetre_080508.pdf; (2008. június 15.)

családtagok, makroközösségi szinten a társadalom minden tagja – felelős, ezért a megelőzés közösségi feladat.¹⁴⁰

1.3. Emberkereskedelem

Az emberkereskedelem a határokat átlépő bűnözés egyik formája, amely nemcsak a nők és a gyermekek ellen irányul. Azonban, mivel középpontjában valamely (külföldön vagy belföldön történő) szex-szolgáltatás nyújtása áll, amelynek alanyai általában a nők és gyakran a gyermekek, így egyes szerzők a nők és a gyermekek elleni szexuális kizsákmányolás általános módozataként értékelik. (l. Fehér L., 1998: 32-38) A szexuális kizsákmányolást célzó emberkereskedelem sajátos formája a tiltott pornográfiával összefüggésben elkövetett, azt tápláló emberkereskedelem.

Az ENSZ Közgyűlése 1948. december 10-én fogadta el az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, amely amellel, hogy deklarálja minden ember alapvető jogát az élethez, a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz, konkrét rendelkezést tartalmaz az emberkereskedelem ellen is: „*Senkit nem lehet rabszolgaságban vagy szolgaságban tartani, a rabszolgaság és a rabszolga-kereskedés minden formája tilos.*”¹⁴¹ Az ENSZ New York-ban elfogadott, az emberkereskedés és mások prostitúciója kihasználásának elnyomásáról szóló egyezménye 1950. március 21-én lépett hatályba.¹⁴² Az egyezmény mérföldkőnek tekinthető, mert célja, hogy az előző konvenciók tartalmának szintetizálása mellett új ideológiát is felmutasson. (Fehér L., 2004: 11) Különösen a migránsoknak – elsősorban a nőknek és gyermekeknek – az indulási és érkezési helyen, valamint az út folyamán történő védelmére sürgő intézkedéseket.

Az 1950-es éveket követően, az 1980-as évektől kerül ismét a figyelem középpontjába a nőkereskedelem vagy leánykereskedelem problémája európai és nemzetközi szinten egyaránt. A harmadik világ felé irányuló növekvő szexturizmus egyik mellékhatásaként megélenkült az e régióból származó fiatal nők toborzása és közvetítése Nyugat-Európa és Ázsia országaiba. (Fehér L., 2004: 13) Az emberkereskedelem jelensége emiatt, az évek során fokozatosan szélesedett. A fogalom immár mindkét nemre kiterjed – tehát nők és férfiak egyaránt lehetnek emberkereskedelem áldozatai – annak hangsúlyozásával, hogy az áldozatok túlnyomó többsége nő, illetve leánygyermek. (Fehér L., 2004: 13)

A 2000-ben elfogadott, a transznacionális szervezett bűnözésről szóló ENSZ egyezményhez fűzött jegyzőkönyv, azaz az emberkereskedelem, különösen a nők és gyermekek kereskedelmének megelőzéséről, visszaszorításáról és büntetéséről szóló, palermói jegyzőkönyv deklarálja a nők és a gyermekek mint különösen veszélyeztetett és kiszolgáltatott embercsoportok védelmének szükségességét és meghatározza az emberkereskedelem minimálisan büntetendő formáit, amilyen a toborzás, a szállítás, az elszállásolás, a másnak való megszerzés, a tiltott pornográf felvétel készítése céljából való elkövetés, valamint a 12 éven aluli személyekkel való kereskedés.¹⁴³ A palermói jegyzőkönyv

¹⁴⁰ Európa Tanács Miniszteri Bizottság R (2002) 5. számú ajánlása a tagállamok számára a nők erőszakkal szembeni védelméről. (Elérhető az Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központ honlapján: http://www.europatanacs.hu/pdf/Forditasok-CM-Internetre_080508.pdf; (2008. június 15.)

¹⁴¹ 4. cikk

¹⁴² Az egyezményt Magyarország az 1955. évi 34. törvényerejű rendelettel hirdette ki.

¹⁴³ Az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni egyezménynek az emberkereskedelem, különösen a nők és a gyermekek kereskedelme megelőzéséről, visszaszorításáról és büntetéséről szóló jegyzőkönyve (a továbbiakban palermói jegyzőkönyv). Magyarországon kihirdette a 2006. évi CII. törvény.

szerint a részes állam büntetőjoga által meghatározott emberkereskedelem-definíciónak illetve az emberkereskedelemmel összefüggő kizsákmányolásnak magában kell foglalnia legalább mások prostitúciójának kihasználását és a szexuális kizsákmányolás egyéb formáit.¹⁴⁴ Kifejezetten nevesíti továbbá a gyermek kizsákmányolás céljából történő toborzását, amely még akkor is emberkereskedelemnek minősül, ha nem jár együtt a gyermek prostituálásával vagy anyagi előnyök adásával. A gyermek beleegyezését a toborzásába, szállításába, eladásába semmisnek kell tekinteni.

Az ENSZ 1979-es egyezménye a nőekkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről¹⁴⁵ a diszkrimináció elleni fellépés politikai irányvonalának meghatározója. A 6. cikk az egyezményben részes államok köteletségévé teszi, hogy megfelelő jogszabályokkal és intézkedésekkel fojtsák el a nő- és leánykereskedelmet és kizsákmányolásuk minden formáját.

A gyermek jogairól szóló 1989-es ENSZ egyezményhez fűzött, a gyermekkereskedelemtől, a gyermekprostitúcióról és a gyermekpornográfiáról¹⁴⁶ szóló kiegészítő jegyzőkönyv szerint a részes államok kötelessége, hogy a gyermekek eladását legalább a minimális körben kriminalizálja. Az ebbe a körbe tartozó szabályok közül a gyermek szexuális kizsákmányolása, a tiltott szervkereskedelem, a kényszermunka tilalma tartozik a minimumszabályok közé. (Fehér L., 2004: 14)

Az Európa Tanács 2005-ben elfogadott, emberkereskedelem elleni egyezménye¹⁴⁷ kimondja, hogy az emberkereskedelem minden formája megsérti az emberi jogokat, függetlenül az áldozat nemétől vagy életkorától. Az egyezmény vonatkozik az emberkereskedelemre függetlenül attól, hogy az a szervezett bűnözés része vagy sem, a kizsákmányolás minden formájára, legyen szó női, férfi vagy gyermek áldozatról és akár szexuális kizsákmányolásról. A konvenció kiemeli, hogy hangsúlyos védelemben kell részesíteni az emberkereskedelem gyermekáldozatait.¹⁴⁸

1.4. Prostitúció

Amint látható, a nemzetközi dokumentumok a prostitúciót mint az emberkereskedelem eszközével elérni kívánt célt közelítik meg. Emellett a prostitúció ki is szolgálja az emberkereskedelmet, annak szervezetébe finansziális erőforrásként és a migráció céljaként szervesen illeszkedik. (Windt, 2006: 109)¹⁴⁹ A prostitúció egyik sajátos formája a gyermekprostitúció, amely elválaszthatatlan a gyermekpornográfiától. E két jelenség egymással általában együtt jár, abúzus-láncolatot alkotó kizsákmányolási formák. (Van Bureen, 1995)

¹⁴⁴ Palermói jegyzőkönyv, 3. cikk a./ pont

¹⁴⁵ 1979. december 18-án New York-ban elfogadott A Nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló (CEDAW) egyezmény. Elérhető a Szociális és Munkaügyi Minisztérium honlapján: <http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=16367>; (2008. június 20.)

¹⁴⁶ Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography. Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution A/RES/54/263 of 25 May 2001 (A/54/L.84)

¹⁴⁷ Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings Warsaw, CETS. No. 197 - 16.V.2005. Elérhető: <http://conventions.coe.int/Treaty/>; (2008. június 18.)

¹⁴⁸ 10-12. cikk

¹⁴⁹ A hazánkon átmenő kelet-európai – jellemzően ukrán – migránsok prostitúcióból tartják fenn magukat, célországuk Olaszország. (Windt, 2006: 109)

Az ENSZ gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt egyezménye¹⁵⁰ (a továbbiakban gyermekek jogairól szóló ENSZ egyezmény) szól a gyermekprostitúció tilalmáról is: kötelezi az államokat arra, hogy megvédjék a gyermekeket a nemi kizsákmányolás minden formájától, így különösen a nemi tevékenységre kényszerítéstől, a prostituálástól, valamint pornográf jellegű műsorok vagy anyagok céljára való felhasználástól.¹⁵¹

Az Európai Tanács által gyermekek szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemről szóló 2004/68/IB kerethatározata¹⁵² (a továbbiakban Kerethatározat) felsorolja a gyermekek szexuális kizsákmányolásával kapcsolatos büntetendő magatartásokat,¹⁵³ amilyen, egyebek mellett, a gyermekek prostitúcióra vagy pornográf tevékenységben való részvételre kényszerítése, illetve gyermekek ilyen célra történő felhasználásából való haszonszerzés vagy gyermekek egyéb módon, e célból történő kizsákmányolása; valamint a gyermekek prostitúcióra vagy pornográf tevékenységben való részvételre toborzása. A Kerethatározat 2006. január 20-i határidővel felszólította a tagállamokat a benne felsorolt cselekmények kriminalizálására és az üldözést lehetővé tevő intézkedések megtételére.¹⁵⁴ Ennek a következménye volt az Európai Unió tagállamainak törvénymódosítási hulláma, amelynek során a gyermekpornográfia és a gyermekprostitúció szélesebb köre vált büntetendővé.

A gyermekek szexuális kizsákmányolásának szélesebb körű büntetendővé tételét tűzte ki célul az Európa Tanács is. A 2007. július 12-én elfogadott egyezménye a gyermekek szexuális kizsákmányolás és abúzus elleni védelméről¹⁵⁵ (a továbbiakban child grooming egyezmény) egyebek mellett a gyermekprostitúcióval kapcsolatos cselekményeket, amilyen a gyermekek prostitúcióra való toborzása, a gyermek prostitúcióban való részvételéhez nyújtott támogatás, a gyermek prostitúcióra kényszerítése, a gyermekprostitúcióból való haszonszerzés, a gyermek egyéb módon, e célból történő kizsákmányolása, valamint a gyermekprostitúció igénybevétele is büntetni rendeli.¹⁵⁶

1.5. A gyermekek szexuális kizsákmányolása

A nemzetközi és európai uniós jog az 1990-es évek közepétől összpontosít tárgyszerűen a gyermekek szexuális kizsákmányolására. Korábban a gyermekek szexuális kizsákmányolása csak mint a szervezett bűnözés körében űzött tevékenységek „mellékterméke” jelent meg a nemzetközi jogalkotásban. A gyermek alapvető jogait a legfontosabb nemzetközi és európai uniós dokumentumok deklarálják. A dokumentumok központi gondolata szerint a gyermek a társadalom fokozott védelemre szoruló tagja, aki saját érdekérvényesítésre képtelen, így a társadalom egésze felelősséggel és érdekérvényesítéssel tartozik értük.

¹⁵⁰ A gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt egyezmény. Magyarországon kihirdette az 1991. évi LXIV. törvény.

¹⁵¹ ENSZ egyezmény a gyermekek jogairól, 34. cikk

¹⁵² A Tanács 2004/68/IB kerethatározata (2003. december 22.) a gyermekek szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemről (HL L 13., 2004.1.20., 44-48. o. Magyar kiadás: 19. fejezet 07. kötet 10. o.)

¹⁵³ Kerethatározat, 2. cikk

¹⁵⁴ Kerethatározat, 12. cikk (1) bek.

¹⁵⁵ Council of Europe Convention on the Protection of children against sexual exploitation and sexual abuse. CETS. No. 201 – 25. X. 2007. Elérhető: <http://conventions.coe.int>; (2008. augusztus 10.)

¹⁵⁶ 19. cikk

Az Európa Tanács által 1961-ben elfogadott, majd 1996-ban módosított Európai Szociális Karta¹⁵⁷ a munkavállalással kapcsolatban emeli ki a gyermekek és a fiatalok, valamint a nők jogait. Különleges védelmet kell biztosítani a gyermekek és a fiatalok részére a munkából fakadó fizikai és erkölcsi veszélyekkel szemben,¹⁵⁸ a gyermekek és a fiatalok védelmét biztosítani kell az elhanyagolással, az erőszakkal, a kizsákmányolással szemben.¹⁵⁹ A Szociális Jogok Európai Bizottsága feladata, hogy felmérje, mennyiben felel meg a nemzeti jogrendszer és gyakorlat a Szociális Kartában foglaltaknak. A bizottság különös figyelemmel fordul a gyermekek szexuális kizsákmányolás elleni védelme felé. A tagállamoknak különleges intézkedéseket kell hozniuk a gyermekek elleni szexuális kizsákmányolás minden formájának megtiltására. Megfelelő kontrolláló rendszert és szankciókat kell biztosítani a tilalom érvényesítése érdekében. A legalapvetőbb kötelezettségek: (1) a gyermekek szexuális kizsákmányolásának minden formája legyen büntetendő; (2) nemzeti stratégiát kell készíteni a gyermekek szexuális kizsákmányolása elleni küzdelemről; (3) a gyermekek kizsákmányolása elleni hatékony politika érdekében a visszaélések három leggyakoribb, egymáshoz szorosan kapcsolódó formája – a gyermekprostitúció, a gyermekpornográfia és a gyermekkereskedelem – ellen egyaránt fel kell lépni.¹⁶⁰

A gyermekek jogairól szóló ENSZ egyezmény szerint az egyes államok tegyenek meg minden kívánatos – jogi, adminisztratív, szociális és oktatási – lépést annak érdekében, hogy megvédjék a gyermekeket a fizikai, a mentális erőszak, a bántalmazás vagy visszaélés, az elhanyagolás vagy a hanyag, illetve rossz bánásmód valamennyi formájától avagy a kizsákmányolástól, ideértve a szexuális abúzust is.¹⁶¹ Az egyes államoknak meg kell tenniük a megfelelő intézkedéseket annak érdekében, hogy a gyermek kellő testi, szellemi, lelki, erkölcsi és társadalmi fejlődését biztosítsák.¹⁶² Ennek érdekében szociális támogatásban részesítik a családokat és segítő programokat dolgoznak ki. Az egyezmény kötelezi az államokat arra, hogy megvédjék a gyermekeket a nemi kizsákmányolás minden formájától, így különösen a szexuális tevékenységre kényszerítéstől, a prostituálástól, valamint pornográf jellegű műsorok vagy anyagok céljára való felhasználástól.¹⁶³ Az egyezmény nem határoz meg büntetendő magatartásokat, de a részes államokat kötelezi arra, hogy mozgósítsák elő a gyermek jólétére ártalmas információ és tartalmak elleni védelmet szolgáló irányelvek kidolgozását (tömegtájékoztatás); védjék meg a gyermekeket az erőszaktól, a fizikai és lelki durvaságtól vagy kizsákmányolástól, így a nemi kizsákmányolás bármilyen formájától, különös tekintettel a pornográf műsorok vagy anyagok készítésére.

A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 1999-ben elfogadott konvenciója és akcióterve a gyermekmunka legrosszabb formáinak tilalmáról¹⁶⁴ meghatározza a gyermekmunka legrosszabb változatait, köztük külön nevesíti a gyermekprostitúciót és a gyermekpornográf anyagok előállítását érdekében való foglalkoztatást.¹⁶⁵ A dokumentum a részes államokat

¹⁵⁷ Európai Szociális Karta, CETS. No. 35 - 18.X.1961. Magyarországon kihirdette az 1999. évi C. törvény.

¹⁵⁸ Európai Szociális Karta, 7. cikk 10. pont

¹⁵⁹ Európai Szociális Karta, 17. cikk b./ pont

¹⁶⁰ European Committee of Social rights Conclusions XVII-2 (Hungary)

http://www.coe.int/t/e/human_rights/esc/3_reporting_procedure/2_recent_conclusions/1_by_state/Hungary_XVI_I-2.pdf; (2007. július 15.)

¹⁶¹ ENSZ egyezmény a gyermekek jogairól, 19. cikk

¹⁶² ENSZ egyezmény a gyermekek jogairól, 27. cikk

¹⁶³ ENSZ egyezmény a gyermekek jogairól, 34. cikk

¹⁶⁴ ILO Convention No. 182 of the International Labour Conference on Forbidding Worst Forms of Child Labour (ILO konvenció). Elérhető: www.ilo.org (2007. július 1.)

¹⁶⁵ ILO konvenció a gyermekmunka legrosszabb formáinak tilalmáról, 3. cikk b./ pont

ösztönzi olyan akcióprogramok kidolgozására, amelyek a gyermekek szexuális kizsákmányolásán alapuló gyermekmunka visszaszorítását célozzák.¹⁶⁶

Az Európai Unió Alapjogi Kartája¹⁶⁷ deklarálja a gyermekek jogait. Eszerint joguk van a jólétükhöz szükséges védelemhez és gondoskodáshoz, továbbá megilletik őket az emberi méltósághoz, az élethez, a személyi sérthetlenséghez, a szabadsághoz, valamint a személyi biztonsághoz való alapvető jogok.¹⁶⁸

A Kerethatározat részletesen vizsgálja a gyermekek szexuális kizsákmányolásának formáit, ebben a körben felhívja a figyelmet a gyermekpornográfiára, amely az új technológiák és az internet használata révén egyre nagyobb méreteket ölt és egyre szélesebb körben terjed. A Kerethatározat felismeri a budapesti egyezmény által szorgalmazott egységes büntetőjogi védelem szükségességét és ebben a körben meghatározza a tagállamok által büntetendővé nyilvánítandó, gyermekpornográfiával kapcsolatos magatartások körét, valamint definiálja a gyermekpornográfiát. Az egyezményhez csatlakozva hatékony, arányos és visszatartó erejű szankciók alkalmazására szólít fel.¹⁶⁹

Az Európai Parlament és az Európai Tanács által elfogadott és legutóbb 2013-ig meghosszabbított közösségi akcióterv, a Daphne program a gyermekek, fiatalok és nők elleni erőszakkal szembeni megelőző intézkedésekkel kapcsolatos közösségi akcióprogram.¹⁷⁰

Az Európa Tanács child grooming egyezménye a tagállamok számára olyan magatartásokat rendel büntetendővé tenni, mint a gyermek családon belüli abúza a kényszer és fenyegetés különböző eszközeivel, a gyermekprostitúció és a gyermekpornográfia. Az egyezmény meghatározza a gyermekpornográfia egyes, büntetőjogi eszközökkel üldözendő formáit, amilyen a gyermek pornográf előadásban/műsorban szereplésre való kényszerítése (akkor is, ha az eredmény nem következett be). Büntetni rendeli az infokommunikációs eszköz útján történő, gyermekkel való megismerkedést, ha azt valamely szexuális célzatú személyes találkozás követi (*child grooming*). Az egyezmény a budapesti egyezményre hivatkozik, amikor kinyilvánítja az együttműködés szükségességét a tagállamok nyomozó hatóságai között. Emellett sürgeti a belső, nemzeti szintű együttműködést és információ-cserét a nyomozó hatóság, az ügyészség, a bíróság, a gyermekvédelmi hatóságok és a civil szervezetek között. A hatékony fellépés érdekében olyan technikai eszközökkel kell felszerelni a nyomozó hatóságot, amely lehetővé teszi az infokommunikációs eszközök útján továbbított gyermekpornográf anyagok elemzését, azok származási helyének felderítését.¹⁷¹ Az elkövetői profilalkotás érdekében olyan adatbázist kell képezni, amely lehetővé teszi az elkövetők biológiai és egyéb személyes adatainak hosszú távú tárolását és nyilvántartását.¹⁷² A megelőzés szerves része kell legyen az általános és a középiskolás tanulók informálása a szexuális abúzus megjelenési helyeiről (család, internet stb.) és formáiról (a pszichikai ráhatás

¹⁶⁶ ILO konvenció a gyermekmunka legrosszabb formáinak tilalmáról, 6-7. cikk

¹⁶⁷ HL C 364., 2000.12.18., 1. o.

¹⁶⁸ Európai Unió Alapjogi Kartája, 24. cikk

¹⁶⁹ Kerethatározat, Preambulum, 5-9. pontok

¹⁷⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 293/2000/EK határozata (2000. január 24.) a gyermekek, a fiatalok és a nők elleni erőszakkal szembeni küzdelem megelőző intézkedéseiről szóló közösségi cselekvési program (a Daphne program) (2000-2003) elfogadásáról (elérhető angol nyelven: OJ L 34, 9.2.2000, p. 1-5) és az Európai Parlament és a Tanács 803/2004/EK határozata (2004. április 21.) a gyermekek, a fiatalok és a nők elleni erőszak megelőzéséről és az azzal szembeni küzdelemről, valamint az áldozatok és veszélyeztetett csoportok védelméről szóló közösségi cselekvési program (a Daphne II program) (2004–2008) elfogadásáról. (HL L 143., 2004.4.30., 1-8. o. Magyar kiadás: 05. fejezet 05. kötet 15-22. o.).

¹⁷¹ Child grooming egyezmény, 30. cikk 5./ pont

¹⁷² Child grooming egyezmény, 37. cikk 1./ pont

formái, „gyengéd kényszer”). A felvilágosítási kampányt ki kell terjeszteni a gyermekekkel mindennapi kapcsolatba lévő személyekre, így a szülőkre és a pedagógusokra is. A gyermekpornográfiával foglalkozó szakasz nemcsak az ilyen anyagok megszerzését és tartását, de a gyermekpornográf anyagokat tartalmazó weboldal szándékos elérését (*access*) is büntetni rendeli¹⁷³(az egyezmény által büntetni rendelt elkövetési magatartások részletes elemzését l. egy későbbi alcímben).

A child grooming egyezmény külön fejezetet szentel a szexuális kizsákmányolás gyermekáldozatainak. Kinyilvánítja, hogy célja az áldozatok jogainak védelme.¹⁷⁴ Minden gyermek áldozat, aki kapcsolatba kerül a szexuális kizsákmányolással bármilyen formában. Ez a magyar áldozatsegítő törvénynek megfelelően, széles körben értelmezi az áldozat-fogalmat, mert nemcsak a bűncselekmény közvetlen tanúja illetve sértettje, hanem az is „áldozat”, aki valamilyen módon kapcsolatba kerül a cselekménnyel. Az egyezményhez fűzött magyarázat szerint nem szükséges, hogy a cselekmény közvetlenül az áldozat (szeme) előtt játszódjon le, elegendő, ha annak valamilyen módon hatása van az áldozatra.¹⁷⁵ Az áldozatoknak nyújtandó segítség több szintű. Egyfelől, a dokumentum prevenciós céllal szociális és edukációs programok kidolgozását támogatja.¹⁷⁶ Az áldozatot addig is megilleti a támogatás, amíg életkora (azaz, hogy ténylegesen gyermekkorú-e) nem tisztázódik. Meg kell teremteni az alapját annak, hogy a hivatásszerűen gyermekekkel foglalkozó személyek, illetve bárki bejelenthesse a gyermekek szexuális kizsákmányolásának gyanúját a gyermekvédelmi szolgálatoknak, ehhez megfelelő információcserét kell teremteni a gyermekvédelem területén és bejelentőhelyeket kell létrehozni¹⁷⁷. Telefonos vagy internetes anonim segélyvonalakat kell létrehozni, amelyek az áldozatnak tájékoztatást nyújtanak.¹⁷⁸ Az egyezmény előírja, hogy segíteni kell az áldozatok rövid és hosszú távú fizikai és pszicho-szociális felépülését, és ebben összefogást kell teremteni a civil társadalom szereplői között. E pszichoszociális segítség nemcsak az áldozatnak, hanem környezetének is jár. Az áldozatsegítésre intervenciós eljárásokat kell kidolgozni, amelynek ki kell terjednie az elkövető, illetve az áldozat elmozdítására az abuzív környezetből.¹⁷⁹ A VII-IX. fejezet a nyomozással és a nemzetközi együttműködéssel kapcsolatban szabályozza az áldozatoknak nyújtandó támogatás formáját, az áldozatok jogait és a gyermek kihallgatásának körülményeit (elsősorban a másodlagos viktimizáció elkerülése végett).

1.5.1. A gyermekek szexuális kizsákmányolásának speciális területe: az internet

Napjainkban az internetes kommunikáció terjedésével a gyermekekre nézve egyre nagyobb veszélyt jelentenek az erkölcsromboló, obszcén internetes tartalmak. A gyermekeket ábrázoló pornográf és az erőszakos internetes tartalmak egyfelől az ábrázolt gyermek személyiségi jogait sértik, másfelől a képet megtekintő gyermek erkölcsi és jellembeli fejlődésére is torzítólag hatnak. Az Európai Unió joga már az 1990-es évek közepétől szabályozza az internetes kommunikációt, mert felismerte, hogy milyen veszélyeket rejt a magánéletre, az

¹⁷³ Child grooming egyezmény, 20. cikk

¹⁷⁴ Child grooming egyezmény, 1. cikk (1) b./ pont

¹⁷⁵ Explanatory Report 51. pont: „*It is important to note that the facts of the sexual exploitation or abuse do not have to be established before a child is to be considered a victim.*” (European Committee on Crime Problems (CDPC) Draft Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse Explanatory Report. Ministers’ Deputies CM Documents CM(2007)112 add 26 June 2007. Elérhető: http://www.coe.int/T/E/Legal_Affairs/Legal_co-operation/Steering_Committees/CDPC/; (2008. augusztus 10.)

¹⁷⁶ Child grooming egyezmény, 11. Cikk (1) bek.

¹⁷⁷ Child grooming egyezmény, 12. Cikk

¹⁷⁸ Child grooming egyezmény, 13. Cikk

¹⁷⁹ Child grooming egyezmény, 14. Cikk

adatbiztonságra, az ifjúság egészséges erkölcsi fejlődésére a high-tech telekommunikációs eszközök szabályozatlan tere. A szabályozásnak ugyanakkor mindenkor határt kell szabjon a szólásszabadság tiszteletben tartása. Ez az elv a jogalkotókat, a jogalkalmazókat és a piac szereplőit is köti. Az internetes tartalmak szabályozásának mindenkori kulcskérdése a biztonságos tartalom megteremtése és a véleménynyilvánítás szabadsága közötti ellentét feloldása. Ezzel összhangban az Európai Unió az önszabályozó rendszerek kidolgozását támogatja. Az Európai Unióban ugyanakkor kiemelten hangsúlyos a megfelelő számítástechnikai és internetes cselekmények egységes szabályozása a büntetőjog eszközeivel, valamint a hatékony és gyors bűnügyi nyomozási együttműködést biztosító, egységes eljárásjogi intézmények bevezetése.

1.5.1.1. Ártalmas és káros tartalmak

A gyermekpornográfia nemzetközi szabályozása nemcsak az ábrázolt gyermeket kívánja védeni, hanem más, közvetett sértetteket is meghatároz, nevezetesen azokat a személyeket is, akik csupán (akarattuk ellenére) szembesülnek az internetes gyermekpornográfiával.

A gyermekek jogairól szóló ENSZ egyezmény a média gyermekek fejlődésében betöltött szerepével és kötelezettségeivel is foglalkozik. A gyermeknek joga van ahhoz, hogy a közszolgálati médiában fejlettségének megfelelő, ismeretei bővítését elősegítő, erőszakmentes műsorokhoz hozzáférjen, illetve hogy az egészséges fejlődéshez és emberi méltóságához való jogát a médiában sugárzott műsorok és tartalmak ne csorbítsák. (Csiky & Filó, 2001: 332-334) A részes államoknak elő kell mozdítaniuk, hogy a gyermek a médiában olyan tartalmakhoz jusson hozzá, amelyek szociális, szellemi és erkölcsi jóléte előmozdítását, valamint fizikai és szellemi egészségét szolgálják. Ebből a célból a részes államoknak gondoskodniuk kell a gyermek számára szociális és kulturális szempontból hasznos tájékoztatás terjesztéséről, biztosítaniuk kell a nemzetközi együttműködést az ilyen anyagok előállítására, terjesztésére és cseréjére érdekében, elő kell segíteniük a gyermek jólétére ártalmas anyagok elleni védelmét biztosító irányelvek kidolgozását.¹⁸⁰ A gyermek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvényünk erre emlékezve mondja ki, hogy a gyermeknek joga van a fejlődésére ártalmas környezeti és társadalmi hatások elleni védelemre,¹⁸¹ valamint emberi méltósága tiszteletben tartására a bántalmazással – fizikai, szexuális vagy lelki erőszakkal –, az elhanyagolással és az információs ártalommal szemben.¹⁸² Áll ez a gyermekeknek szóló közszolgálati műsorszámokra, valamint a gyermekvédelem céljait szolgáló ismeretterjesztő, felvilágosító műsorokra nézve.¹⁸³ Az egyezmény kötelezi a tagállamokat arra, hogy mozdítsák elő a gyermek jólétére ártalmas tartalmak és anyagok elleni védelmet, a megfelelő irányelvek kidolgozásával.¹⁸⁴ Az „ártalmas” tartalmakkal szembeni védelemnek csak a gyermek információhoz jutáshoz való szabadsága, véleménynyilvánításhoz való joga szabhat határt.¹⁸⁵ Az ártalmas információ elleni védelmet ugyanakkor mindig a szülők/nevelők gyermek neveléséért való felelősségének tükrében és a gyermek egészséges neveléshez való jogának előtérbe helyezésével kell biztosítani.¹⁸⁶

Az Európai Unióban érintőlegesen, a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatásokkal kapcsolatban az Európai Parlament és Tanács irányelvei is foglalkoznak a

¹⁸⁰ 17. cikk

¹⁸¹ Gytv. 6. § (4) bek.

¹⁸² Gytv. 6. § (5) bek.

¹⁸³ Gytv. 187. §; Rt. 2. § (19) e./ pont

¹⁸⁴ 17. cikk e./ pont

¹⁸⁵ 13. cikk

¹⁸⁶ 18. cikk

fiatalok erkölcsi védelmével.¹⁸⁷ A gyermekek káros és ártalmas tartalmaktól való védelmének kérdésével a nem kötelező erejű ajánlások foglalkoznak részletesebben. Az Európai Uniónak limitáltak a lehetőségei a(z egységes) büntetőjogi szabályozást illetően. (Kapteyn & VerLooren van Themaat, 1990: 1395) Így, mivel a tagállamok jogszabályainak harmonizálása az ipar- és kultúrpolitikára nem terjed ki, az Európai Uniónak nem kötelező erejű jogi eszközökkel, mint például a Bizottság, a Parlament és a Tanács által hozott ajánlásokkal kell az Európai Közösséget létrehozó szerződésben foglalt feladatainak és kötelezettségeinek eleget tennie. Ilyen kötelezettség a kiskorúak és az emberi méltóság védelme.¹⁸⁸ Az Európai Unió Bizottságának COM(96)487 állásfoglalása az interneten elérhető illegális és ártalmas tartalmakról¹⁸⁹ a hálózati kommunikáció által veszélyeztetett értéként jelölte meg a kiskorúak védelmét az erőszakos, a pornográf tartalmakkal, valamint a marketing visszaélészerű formáival szemben. A közlemény hangsúlyozza, hogy az illegális és az ártalmas tartalmak között nemcsak a tartalom kvalitásaiban, de az ellene való harc meghatározásában is differenciálásra van szükség. *Illegális* az internetes tartalom, ha adatvédelmi előírásokat, szerzői jogot sért, vagy a magánszférát más módon sérti – hangsúlyozottan nem a közrend, illetve a morál védelme a cél –, pl. anyagi kárt vagy reputációs veszteséget okoz. Ezeket a cselekményeket a tagállamok büntetőjoga általában bűncselekménynek tekinti és szankciókkal fenyegeti, de nem feltétlenül.¹⁹⁰ Az *ártalmas* anyagok természetét, ezzel szemben nem az egyes belső büntetőjogi rendelkezések, hanem az adott kulturális közeg határozza meg. Ilyenek például a szélsőséges politikai vagy vallási tartalmak, az embercsoportokkal kapcsolatos szélsőséges nézetek közlése. A közlemény hangsúlyozza, hogy a tagállamoknak egyensúlyt kell teremteniük az egyes közösségi csoportok, pl. gyermekek, etnikai, vallási kisebbségek védelme és a szólás- és véleménynyilvánítás alkotmányos szabadsága között.

A fiataloknak és az emberi méltóságnak az audiovizuális- és információs szolgáltatásokban való védelméről szóló zöld könyv¹⁹¹ ártalmasnak minősíti azokat a tartalmakat, amelyek nem jogellenesek ugyan, de hátrányosan befolyásolhatják a kiskorúak fizikai és szellemi fejlődését (pl. felnőtteknek szóló – erőszakos, pornográf tartalmú anyagok). Az ártalmas tartalmaktól a gyermekeket védeni kell. Ezzel szemben a „káros” tartalmak az egyes tagállamok büntető anyagi jogába ütközőek, mint amilyen például a fokozottan védett társadalmi csoportok alkotmányos jogait sértő tartalmak, így a gyermekpornográfia vagy a kisebbségek jogait sértő

¹⁸⁷ Például az elektronikus kereskedelemről szóló irányelv 16. cikk (1) bekezdésének e./ pontja kimondja, hogy a tagállamoknak és a Bizottságnak a kiskorúak és az emberi méltóság védelmére vonatkozó magatartási kódexek kidolgozását kell ösztönözniük. (Az Európai Parlament és a Tanács 2000/31/EK irányelve (2000. június 8.) a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem, egyes jogi vonatkozásairól HL L 178., 2000.7.17., 1-16. o.)

¹⁸⁸ Az ajánlások jogalapja az Európai Közösséget létrehozó szerződés 157. cikke, mely azt írja elő a Közösség és a tagállamok számára, hogy biztosítsák a közösségi ipar versenyképességéhez szükséges feltételeket, és fellépésük célja az legyen, hogy elősegítse az innovációs, kutatási és technológiafejlesztési politikákban rejlő ipari lehetőségek jobb kihasználását. A 157. cikk képezi az európai audiovizuális és információs szolgáltatások ipara versenyképességének fenntartása a kiskorúak és az emberi méltóság védelmére tekintettel bevezetett nemzeti keretprogramok jogalapját is. (98/560/EC: Council Recommendation of 24 September 1998 on the development of the competitiveness of the European audiovisual and information services industry by promoting national frameworks aimed at achieving a comparable and effective level of protection of minors and human dignity. (OJ L 270 , 07/10/1998 P. 0048-0055)

¹⁸⁹ Illegal and Harmful Content on the Internet. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. COM (96) 487 final, 16.10.1996. Elérhető angol nyelven: <http://europa.eu/scadplus/>; (2008. augusztus 10.)

¹⁹⁰ Ilyenek a hálózati biztonság-ellenes cselekmények, például személyes adatokkal visszaélés, a számítástechnikai rendszerbe való illetéktelen behatolás vagy a szoftverhamisítás.

¹⁹¹ Protection of minors and human dignity in audiovisual and information services: Green Paper COM (96) 483 (a továbbiakban zöld könyv) Elérhető angol nyelven: <http://europa.eu/scadplus/>; (2008. augusztus 10.)

gyűlöletbeszéd, valamint a tiltott szerek előállítására vonatkozó receptek (lőszer, hallucinogének). Az arányosság biztosítása érdekében olyan tartalom-szűrési, illetve blokkolási megoldásra van szükség, amely a kiskorúakat elzárja az ártalmas tartalmaktól, viszont a felnőttek számára továbbra is elérhetővé teszi azokat.¹⁹²

Az Európai Parlament és a Tanács ajánlása a kiskorúak és az emberi méltóság védelméről, valamint a válaszadás jogáról az európai audiovizuális és információs szolgáltatások iparának versenyképessége tekintetében¹⁹³ arra kéri fel a tagállamokat, az iparágakat, az érdekelt feleket, valamint a Bizottságot, hogy tegyenek lépéseket a kiskorúak és az emberi méltóság védelmének megerősítése érdekében. Mind mennyiségi (több „tiltott” tartalom), mind minőségi (új platformok, új termékek) tekintetben új kihívásokkal kell szembenézni. Figyelembe véve a számítógépek folyamatosan növekvő számítási teljesítményét és tárolókapacitását, valamint azt a tényt, hogy a szélessávú technológiák olyan tartalmak terjesztését teszik lehetővé, mint például videók megjelenítése harmadik generációs (3G) telefonokon, minden eddiginél nagyobb szükség van a biztonságos környezetre. Az ajánlás az alulról felfelé építkező, ún. „bottom-up” szabályozás, azaz az „önszabályozás” támogatója, amelyet a fogyasztók igényeire és érdekeire kell alapozni.

Az Európai Parlament és a Tanács 2008-ban többéves közösségi programot fogadott el az internetet és egyéb kommunikációs technológiákat használó gyermekek védelmére.¹⁹⁴ A dokumentum felismeri az online technológiák mindennapi életben való tömeges használatát és ennek ifjúságot fenyegető veszélyeit. Ebből kiindulva, a fiatalokra tekintettel megkülönböztet ártalmas (jogellenes) és káros tartalmakat. Míg a jogellenes tartalmakat a nemzeti jog határozza meg, addig „*káros tartalomnak az olyan tartalom tekintendő, amelyet a szülők, a tanárok és más felnőttek a gyermekekre nézve károsnak tartanak. Az ilyen tartalom meghatározása országonként és kultúránként változó, ide sorolható például a pornográfia és az erőszak, a rasszizmus, az idegengyűlölet, az uszító közbeszéd és zene, valamint az öncsonkításra, anorexiára, illetve öngyilkosságra biztató internetes oldalak. A káros tartalommal való találkozás a gyermeknek lelki traumát okozhat, és – ha a gyermek biztatást kap más gyermekek vagy saját maga bántalmazására – testi sérüléshez is vezethet. A tagállamok változó mértékben érzékenyek (meztelenség, szexuális cselekmény, erőszak ábrázolása stb.) és tekintik súlyosnak a gyermekek esetlegesen káros tartalommal való kitevését. Egyes országokban léteznek olyan jogi rendelkezések, amelyek a káros tartalom terjesztését a felnőttekre korlátozzák, de a tagállamok és a harmadik országok jogi szabályozása részleteiben jelentős eltéréseket mutat.*”¹⁹⁵ A határozat a jogi szabályozást és az önszabályozást nem tartja elegendőnek a káros online kommunikációval szembeni hatékony fellépéshez, így ösztönzi a társadalmi tudatosítás fejlesztését és ún. tudásbázis kialakítását. Ezt a nyilvános bejelentőpontok fejlesztésében, az iparág elköteleződésében, gyermekeknek, szülőknek és pedagógusoknak szóló felvilágosító kiadványok és programok összeállításában látja megvalósíthatónak. A határozat szerint „*egyre szélesebb szakadék választja tehát el a gyermekek és fiatalok online technológia-használatát és kockázatérzetét szüleik idevágó ismereteitől. Ez megnehezíti azon jogalkotók, hatóságok és cégek dolgát, amelyek igyekeznek a gyermekek számára biztonságosabb online környezetet kialakítani, a tudatosságot növelni,*

¹⁹² Zöld könyv, II. fejezet 2.2. pont

¹⁹³ Az Európai Parlament és a Tanács ajánlása (2006. december 20.) a kiskorúak és az emberi méltóság védelméről és a válaszadás jogáról az európai audiovizuális és on-line információs szolgáltatási ipar versenyképességével összefüggésben. (HL L 378 , 27/12/2006, 0072-0077. o.)

¹⁹⁴ Az Európai Parlament és a Tanács határozata az internetet és egyéb kommunikációs technológiákat használó gyermekek védelmére irányuló többéves közösségi program létrehozásáról Brüsszel, 27.2.2008. COM(2008) 106 végleges 2008/0047 (COD) Elérhető a <http://register.consilium.europa.eu/> weboldalon (2008. augusztus 10.).

¹⁹⁵ p. 5

a gyermekeket és a fiatalokat képessé tenni a biztonságos technológiahasználatra, a szülőket, tanárokat és gondviselőket pedig arra, hogy saját tapasztalatuk alapján kellő iránymutatást adjanak."¹⁹⁶

1.5.1.2. Az önszabályozás támogatása

Az önszabályozás olyan önálló szabályozás, amelynek során a felhasználók értékelik (címkézik) a nekik nem tetsző, illetve érdekeiket sértő, interneten megjelenő és egyéb audiovizuális tartalmakat (műsorokat, weboldalakat). (Timofeeva, 2006: 125) Az ipari szektor (szoftvergyártók) pedig olyan programokat állítanak elő és bocsátanak az egyéni felhasználók rendelkezésére, amelyek segítségével a nem kívánt tartalom kiszűrhető vagy blokkolható. Az önszabályozás lényege tehát olyan felelősségteljes hozzáállás, amely egyfelől lehetővé teszi az internet veszélyei elleni védekezést, másfelől viszont nem sérti a szólás- és véleménynyilvánítás alkotmányos szabadságát, a lelkiismereti szabadságot és az információhoz jutás jogát.

Az Európai Unióban a Bizottság, a Parlament és a Tanács ajánlásai az önszabályozást támogató elképzeléseket tükrözik.¹⁹⁷ Az önszabályozás egyik része az internet-használat veszélyeinek felhasználói szintű tudatosítása. Az új technológiák szükségessé teszik, hogy a gyerekeknek, valamint a szülőknek megtanítsák a média hatékony és „ártalommentes” használatát. A Bizottság támogatja az olyan (ön)szabályozó szervek közötti együttműködést, illetve a tapasztalatok és a jó gyakorlatok megosztását, melyek az audiovizuális tartalom minősítésével vagy osztályozásával foglalkoznak, azzal a céllal, hogy valamennyi szemlélő számára, de különösen a szülőknek és a gyerekeknek, lehetővé tegye a programok értelmezését és használatát. Az önszabályozás másik oldala a gazdasági szereplők közreműködése: a megelőzésben együtt kell működniük a szoftvergyártóknak és számítógépes játék-tervezőknek a gyermekvédelmi szervezetekkel és a megállapodásoknak az Európai Unió címkézési-fogyasztóvédelmi elveit kell tükrözniük. Az elképzelések gyakorlati megvalósulásának pénzügyi-szervezeti hátterét többéves akcióterv biztosítja, amelynek célja az internet biztonságos használatának támogatása a globális hálózaton megjelenő jogellenes és ártalmas tartalmak elleni küzdelemmel.¹⁹⁸ A biztonságosabb internet akcióterv első öt éve inkább a szoftverfejlesztők tartalomszűrésbe való bevonását tűzte célul, míg a 2008-ig tartó második periódus a végfelhasználók – mint a pedagógusok, a szülők és a gyerekek – felvilágosítását és edukációját tartja központi kérdésének.

¹⁹⁶ p. 7

¹⁹⁷ Így a Tanács 98/560/EK ajánlása az európai audiovizuális és információs szolgáltatási ágazat versenyképességének fokozásáról a fiatalok és az emberi méltóság hasonló színvonalú megvalósítását szolgáló nemzeti keretfeltételek megvalósításán keresztül (98/560/EC: Council Recommendation of 24 September 1998 on the development of the competitiveness of the European audiovisual and information services industry by promoting national frameworks aimed at achieving a comparable and effective level of protection of minors and human dignity. OJ L 270, 07/10/1998 p. 0048-0055); az Európai Unió Tanácsának határozata (2000. május 29.) az Interneten megjelenő gyermek-pornográfia elleni küzdelemről (HL L 138., 2000.6.9., 1-4. o.); az Európai Unió Tanácsának 2002. március 1-jén elfogadott szándéknyilatkozata a fogyasztóvédelemről, különös tekintettel a fiatalokra egyes videó- és számítógépes játékok életkori csoportok szerinti címkézésének az eszközével (OJ C 065, 14/03/2002 p. 0002-0002); az Európai Parlament és a Tanács ajánlása (2006. december 20.) a kiskorúak és az emberi méltóság védelméről és a válaszadás jogáról az európai audiovizuális és on-line információs szolgáltatási ipar versenyképességével összefüggésben (HL L 378, 27/12/2006 0072-0077. o.)

¹⁹⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 854/2005/EK határozata (2005. május 11.) az internet és az új online technológiák biztonságosabb használatát elősegítő többéves közösségi program létrehozásáról (HL L 149., 2005.6.11., 1-13. o.): A biztonságosabb internet akcióterv, 1999-2004. Biztonságosabb internet plusz néven a 2005-2008. évi periódusra meghosszabbították.

Az Európai Unió tehát, az információs társadalomról való gondolkodásban elsődlegesnek tekinti az ifjúság védelmét a káros, ártalmas tartalmaktól, valamint az önszabályozást és a fogyasztók tájékoztatását. A fiatalok internetes káros tartalmaktól való megóvásában a szűrőrendszerek segíthetnek, azonban körültekintően kell megválasztani a tartalomszűrés szintjét (háztartás, iskola, tartalom-szolgáltató, vagy maga az állam), hiszen tiszteletben kell tartani a szólás- és véleménynyilvánítás alkotmányos szabadságát. Kiemelten hangsúlyos a számítástechnikai és az interneten megjelenő cselekmények egységes szabályozása a büntetőjog eszközeivel, valamint a hatékony és gyors bűnügyi nyomozási együttműködést biztosító, egységes eljárásjogi intézmények bevezetése.

1.5.1.3. Egységes büntetőjogi alapok megteremtése

A budapesti egyezmény az Európán kívüli nemzetekre is kiterjedő együttműködést célozza meg. A nemzeti szinten meghozandó intézkedések között meghatározza azokat a cselekményeket, amelyek büntetőjogi üldözése a csatlakozó felek kötelessége. A budapesti egyezmény elsőként határozza meg az internetes káros tartalmakhoz fűződő büntetendő magatartásokat, ezen belül külön nevesítve a gyermekpornográfiát.¹⁹⁹ Büntetni rendeli a készítést, a felajánlást és a hozzáférhetővé tételt, a továbbítást és a forgalomba hozatalt, valamint a saját vagy más részére történő megszerzést. A Kerethatározat elkövetési magatartásai ezzel megegyeznek, annyi különbséggel, hogy míg a budapesti egyezmény csak a számítástechnikai rendszer útján elkövetett, gyermekpornográfiával kapcsolatos cselekményeket értékeli, addig a Kerethatározat a budapesti egyezmény által felsorolt, gyermekpornográfiával kapcsolatos magatartásokat általánosan, a megjelenés médiumától függetlenül rendeli szankcionálni. A budapesti egyezményt ratifikáló államok²⁰⁰ büntető anyagi jogába az egyezmény hatására került be a megszerzés, a birtoklás, valamint a nagy nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel magatartása, amely a megnövekedett internet-használat következtében egyre nagyobb szerepet játszik az elkövetésben. A budapesti egyezménynek a mai napig 43 aláírója és 21 ratifikálója van. 2006. szeptember 29-én a ratifikáló államok sorába lépett az internetes tartalmak több mint felét kibocsátó USA is. Az egyezményt aláírásával eddig több, a világpolitikában meghatározó szerepet gyakorló, nem Európa tanácsi tagállam is támogatta.²⁰¹

A budapesti egyezmény tartalmát és céljait illetően pozitív, míg kikényszeríthetőségét illetően negatív kritikát kap. (Gercke, 2006: 145) Tartalmát illetően egyedülállóan átfogó (nemcsak egységes definíciókat, de büntető anyagi jogi és eljárásjogi alapot kínál a gyors és hatékony nemzetközi együttműködésre). Technikailag azonban, az Európa Tanácsnak nincs arra lehetősége, hogy valamely egyezmény ratifikálását az aláíró felektől kikényszerítse. A ratifikálás a belső jognak az aláírt nemzetközi deklarációhoz való megfeleltetését, harmonizálását jelenti, enélkül azonban az aláírók csupán szimpátiájukat fejezik ki az egyezményben megfogalmazottakkal kapcsolatban. (Gercke, 2006: 144-145) A következőkben, az egyes országok gyermekpornográfiával kapcsolatos szabályozásának tárgyalásakor a budapesti egyezmény aláírását és ratifikálását is vizsgáljuk, mert a ratifikálás egyet jelent a jogharmonizációs kötelezettséggel, ami pedig az effektív nemzetközi együttműködés kulcsa. A gyermekpornográfia szabályozása szempontjából másik fontos nemzetközi dokumentum a Kerethatározat. Érdeme, hogy egységes – a budapesti egyezményhez illeszkedő – gyermekpornográfia-definíciót határoz meg, valamint hogy a

¹⁹⁹ Budapesti egyezmény, 9. cikk

²⁰⁰ Albánia, Örményország, Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Horvátország, Ciprus, Dánia, Észtország, Finnország, Franciaország, Izland, Lettország, Litvánia, Hollandia, Norvégia, Románia, Szlovénia, Macedónia, Ukrajna, az USA és hazánk.

²⁰¹ Köztük Kanada, Japán és Dél-Afrika.

gyermekpornográfia büntetendővé nyilvánítandó különböző formáit, illetve magatartásait is részletesen és széles körűen felsorolja. A Kerethatározat a belső jog harmonizálására határidőt állapított meg a tagállamok számára. Mivel a dokumentum formája kerethatározat, így – legalábbis a benne megfogalmazott célokat tekintve – kötelező erővel bír. A belső jog harmonizálása kötelezettség kerethatározat esetében. (Bárd és mts., 2003: 281)

1.6. Gyermekpornográfia az interneten

Az internetes gyermekpornográfia fogalmát a témában született két legfontosabb nemzetközi dokumentum, a budapesti egyezmény és a Kerethatározat rendelkezései alapján vizsgálom meg. A dokumentumok két fő aggályos pontja a gyermekpornográfia definíciójához (1), valamint az üldözendő cselekmények értelmezéséhez (2) kapcsolódik.

1.6.1. A gyermekpornográfia definíciója

A budapesti egyezmény a számítástechnikai tartalomhoz kapcsolódó bűncselekmények között külön nevesíti az internetes gyermekpornográfiát.²⁰² Gyermekpornográfiának minősül minden olyan interneten megjelenő tartalom, amely vizuálisan ábrázolja a szexualitást explicit módon.²⁰³ Az egyezmény indokolása²⁰⁴ szerint a bűncselekmény tárgya lehet valóságos vagy szimulált szexuális cselekmény vagy ábrázolás.²⁰⁵ Eszerint a valódi gyermekről készült felvételek,²⁰⁶ azok a felvételek, amelyek gyermeknek tűnő személyt ábrázolnak,²⁰⁷ valamint a nem valós személyt gyermekként ábrázoló felvételek²⁰⁸ is bűncselekmény tárgyát kell hogy képezzék. Az egyezmény indokolása ez utóbbi felvételek körébe sorolja a valódi szereplők megváltoztatott képeit, valamint a teljesen komputer-generálta felvételeket is. A védett jogi tárgy egyfelől a gyermekek szexuális kizsákmányolás elleni védelme (kontakt-bűncselekmények), másfelől pedig a gyermekek megóvása olyan viselkedési mintákkal való szembesüléstől, amely bátorító vagy vonzó lehet a gyermekek számára az ilyen cselekményekben való részvételre.²⁰⁹ Ezek a felvételek „normálisként” illetve követendő példaként tüntethetik fel a szexuális cselekményekben való részvételt a gyermekek számára.

A nem létező gyermekekről készült felvételek kriminalizálása két kérdést vet fel. Az egyik az előrehozott büntetőjogi felelősség alkalmazhatósága mint a prevenció eszköze. Mivel a kriminológiai kutatások nem igazolják egyértelműen, hogy az online gyermekpornográfia kontakt-bűncselekményhez vezetne, ezért büntetőjogi eszközökkel tilalmazni azt nem legitim. Zavrnsnik szerint az előrehozott büntetőjogi felelősség olyan absztrakt szabályozása valamely társadalmi folyamatnak, mintha az már kockázati menedzsment volna,²¹⁰ ami pedig az ártatlanság vélelmének alkotmányos követelményébe ütközik, mivel egy esemény jövőbeli lehetséges transzformálódását bünteti labilis ok-okozati összefüggésekkel alátámasztva. (Zavrnsnik, 2007a)

²⁰² Budapesti egyezmény, 3. cím – Tartalommal kapcsolatos cselekmények, 9. cikk – Gyermekpornográfiával kapcsolatos cselekmények.

²⁰³ „visually depicts sexually explicit conduct”

²⁰⁴ Explanatory Report to the Convention of Cybercrime (8 November 2001) Elérhető: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/185.htm>; (2008. június 18.)

²⁰⁵ Explanatory Report to the Convention of Cybercrime, 100. pont

²⁰⁶ Explanatory Report to the Convention of Cybercrime, 9/2/a. cikk

²⁰⁷ Explanatory Report to the Convention of Cybercrime, 9/2/b. cikk

²⁰⁸ Explanatory Report to the Convention of Cybercrime, 9/2/c. cikk

²⁰⁹ Explanatory Report to the Convention of Cybercrime, 93. cikk, 102. cikk

²¹⁰ „criminal law (mis)used as a risk management tool”

Másfelől, a gyermekkor életkori határai sem egységesek, így nem tudható, hogy az adott felvétel büntetőjogi felelősség tárgyát képezi-e vagy sem. A gyermekkor felső életkori határát mind a budapesti egyezmény, mind pedig a Kerethatározat egységesen a 18. életévben határozza meg (az ENSZ gyermekek jogairól szóló egyezményében meghatározottal azonosan), de a budapesti egyezmény kivételt enged a tagállamok számára ez alól, mégpedig akképpen, hogy legfeljebb 16 éves korban lehet meghatározni a gyermekkor felső határát.²¹¹

A Kerethatározat általánosan, számítástechnikai közegetől függetlenül, de alapvetően hasonlóan határozza meg a gyermekpornográfiát, amelytől azonban több ponton eltérhetnek a tagállamok. Eszerint, gyermekpornográfia olyan pornográf anyag, amely vizuálisan ábrázolja vagy jeleníti meg a kifejezetten szexuális magatartást tanúsító vagy abban közreműködő létező gyermeket, beleértve a gyermek nemi szerveinek vagy szeméremtájékának buja bemutatását; vagy az ilyen magatartást tanúsító vagy abban közreműködő gyermeknek tűnő létező személyt; de gyermekpornográfia az ilyen magatartást tanúsító vagy abban közreműködő nem létező gyermeket ábrázoló élethű kép is.²¹²A tagállamok azokban az esetekben tekinthetnek el a cselekmény kriminalizálásától, ha a gyermek elérte a szexuális beleegyezés életkori határát és az elkövető a felvételt a beleegyezésével készíti és tartja magánál, és nem áll szándékában azt továbbadni (saját használatra készült); ha a felvétel gyermeknek látszó személyről készült, aki valójában már elmúlt 18 éves; valamint ha virtuális (nem valós, hanem manipulált, pszeudo) gyermeket ábrázol a felvétel, amelyet az elkövető saját célra állít elő/szerez meg.²¹³

A budapesti egyezmény tehát szigorúbb elvárásokat támaszt a tagállamok felé, de míg az európa tanácsi egyezmény nem kötelezheti a tagállamokat és az aláíró feleket arra, hogy belső jogba adoptálják a rendelkezéseit, addig az Európai Tanács kerethatározata már kötelező rendelkezéseket hozhat. (Bárd és mts., 2003: 280-281) Ennek ellenére, a Kerethatározat a budapesti egyezményhez képest a gyermekpornográfia definícióját illetően nem tartalmaz egyértelműbb rendelkezéseket: a „buja ábrázolás” értelmezése nyitva marad.

1.6.2. Az üldözendő cselekmények értelmezése

A másik, az internetes gyermekpornográfia elkövetési magatartásaihoz, azok értelmezéséhez és bizonyíthatóságához fűződő aggály. A budapesti egyezmény és a Kerethatározat is ugyanazokat a magatartásokat rendeli büntetni: a gyermekpornográfia előállítását, kínálását, forgalmazását, átadását, hozzáférhetővé tételét, megszerzését, valamint birtoklását.²¹⁴

Az elkövetési magatartások további két kérdést vetnek fel. Az egyik, hogy milyen magatartás tekinthető a számítástechnikai (internetes) közegekben kínálásnak, hozzáférhetővé tételnek és megszerzésnek. A másik, hogy mi számít az internetes gyermekpornográfia birtoklásának.

Az egyezmény indokolása szerint a hozzáférhetővé tétel (*making available*) a gyermekpornográf felvételek mások számára online rendelkezésére bocsátása, illetve a gyermekpornográf weboldalakra mutató hiperlink létrehozatala vagy szerkesztése az oldalak elérésének előmozdítása érdekében. Azonban, a linkek és hiperlinkek rendszerét, illetve azokért a tartalmakért való felelősséget, amelyekre a linkek és a hiperlinkek mutatnak, az Európa Tanács, sem pedig az Európai Unió nem szabályozza, így azt a tagállamok belső joga dönti el. Németországban például a bírói gyakorlat a linkekért és a hiperlinkekért való

²¹¹ Budapesti egyezmény, 9. cikk, 3./ pont; Kerethatározat, 1. cikk a./ pont.

²¹² Kerethatározat, 1. cikk b./ pont

²¹³ Kerethatározat, 3. cikk, 2./ pont

²¹⁴ Budapesti egyezmény, 9. cikk 1.) a-e./ pontok; Kerethatározat, 3. cikk 1.) a-d./ pontok.

felelősséget a weboldalak létrehozásáért (tartalomszolgáltatásért) való felelősséggel azonosította. A bíróság ítélete kimondta, hogy az illegális tartalmú weboldalra mutató hiperlink ugyanúgy helyeslően és ösztönzően hat a bűncselekményre, mint maga a weboldal.²¹⁵

Sem a budapesti egyezmény, sem az Európai Unió nem tisztázza, hogy olyan további technikai alkalmazások, mint a keresőmotor (pl. Google) hozzáférhetővé tételnek minősül-e. A kérdés pontosabban a keresőmotorok üzemeltetőinek felelősségére, a felelősség mértékére vonatkozik. A keresőmotorokkal kapcsolatos felelősséget az Európai Unió – a linkekhez hasonlóan – szintén nem szabályozza.²¹⁶ Kérdés, hogy az internet-szolgáltatók felelőssége széles-e, azaz a keresőmotorok által átmenetileg tárolt anyagokra is kiterjed, vagy szűk, azaz a keresőmotorok által tárolt anyagokért nem felelnek. A másik, technikai eszökhöz kapcsolódó kérdés, hogy a *peer-to-peer* hálózat részeként a saját számítógép tartalmának megnyitása más felhasználók előtt „hozzáférhetővé tételnek” minősül-e. (A birtoklás önmagában is büntetendő, itt csak a hozzáférhetővé tétel megtörténte a kérdés.) A magyar bírói gyakorlatból egy olyan eset került a kutatásom látókörébe, ahol az eljárást a bíróság bűncselekmény hiányában megszüntette, mivel a 14 perces *peer-to-peer* hálózatba kapcsolódást nem tekintette nagy nyilvánosság számára hozzáférhetővé tételnek. Azóta már nemcsak a nagy nyilvánosság számára való hozzáférhetővé tétel, de a hozzáférhetővé tétel magatartása külön is büntetendő magatartás lett hazánkban.²¹⁷ Kérdés, hogy másképp döntött volna-e a bíróság, ha a hozzáférhetővé tétel (azaz a *peer-to-peer* hálózatba kapcsolódás) magatartása már akkor büntetendő lett volna.

A „tartás”, azaz a gyermekpornográf felvételek birtoklásának a kérdése még a felelősségi kérdéseknél is homályosabb. Az egyezmény ugyanis lehetőséget ad a tagállamoknak arra, hogy büntetlenül hagyják a tartás magatartását, így nem teremt egységes feltételeket a nemzetközi internetes gyermekpornográfia-hálózatok üldözésére. Ugyanakkor az indoklás sem tisztázza, hogy a „nem végleges tárolás” eszközei, mint amilyenek a cookie-k („süti”),²¹⁸ a *cache* vagy a *temporary files* (ideiglenes letöltések) könyvtár tartalma vajon szándékos megszerzésnek minősül-e vagy sem. További kérdést vethet fel a helyreállíthatóan és a helyreállíthatatlanul törölt file-ok könyvtára, azaz hogy a helyreállíthatóságtól függhet-e valamely, nem szándékosan megszerzett anyagért büntetőjogi felelősség megállapítása. A magyar jogalkalmazói gyakorlatban a megszerzésért és a tartásért való felelősség megállapításának ellentmondásai világosan mutatják a technikai alkalmazások értelmezéséből eredő bizonytalanságot.

Az egyes országok internetes gyermekpornográfia-szabályozását ezek után, a budapesti egyezmény és a Kerethatórozat rendelkezéseiből kiindulva tekintem át.

²¹⁵ AG Berlin, 260 DS 857/96, 30. Juni 1997: http://www.netlaw.de/urteile/agb_01.htm; (2008. február 9.)

²¹⁶ Például az elektronikus kereskedelemről szóló irányelv.

²¹⁷ Tiltott pornográf felvétellel visszaélés. Megállapította a 2007. évi XXVII. törvény 8. §, hatályos 2007. VI. 1-jétől.

²¹⁸ A *cookie*-k, azaz tükörfordításban „süti” a weboldalakon történő szörfölés alatt automatikusan telepítődnek a komputer merevlemezére annak céljából, hogy azok a böngésző kikapcsolása és újraindítása után is elérhetőek maradjanak.

2. A tiltott pornográfia szabályozása néhány európai országban

2.1. Mintaválasztás és módszer

A német és a svájci szabályozás jogrendszereink hasonlósága és azonos gyökerei miatt kerül bemutatásra. A pornográfia common law jogban való, a kontinentálistól eltérő fogalmi megítélése érdekében az Egyesült Királyság szabályozásával is részletesen foglalkozom. A holland szabályozás részletes ismertetésére a gazdasági szektor és a jelenség kölcsönhatásának szemléltetése miatt van szükség. A svéd szabályozás bemutatását a skandináv államok liberális szexuális felfogása, valamint a fiatalkorú elkövetőkkel szemben alkalmazott privilegizált büntetések indokolták. A fejezet végén szereplő táblázat ezeken az államokon kívül még Románia, Bulgária és Szlovénia mint az Európai Unió frissen csatlakozott tagállamai büntetőjogi megoldásait is tartalmazza (9/a. és 9/b. Táblázat). A pornográfia fogalmának eltérő megítélése és az angolszász/kontinentális jogi bizonyítás eljárásbeli különbségei érzékeltetése érdekében az tárgyalt országok joggyakorlatán kívül Ausztrália és az USA joggyakorlatát is felhasználtam. Összefüggést keresek a vizsgált államok jogpolitikai megoldásai között, az európai uniós és a nemzetközi dokumentumok kapcsán rámutatok az angolszász jogpolitika kontinentális adaptációjának csapdáira. Vizsgálom a pornográfia mint a közerkölcs sérelmére elkövetett cselekmény büntetőjogi szabályozhatóságának alkotmányos kapcsolódásait.

Az egyes nemzeti jogrendszerek tiltott pornográfiára vonatkozó tényállásait dogmatikai, valamint kriminológiai és kriminálpolitikai szempontok szerint elemeztem, a következő sarokpontok alapján:

1. *A tényállás rendszertani elhelyezése;*

2. *A bűncselekmény tárgyi oldalán:*

- jogi és elkövetési tárgy (passzív alanyok köre – a vélelmezett vagy a tényleges életkor relevanciája; a montázsfelvételek elkövetési tárggyá nyilvánítása);
- elkövetési magatartások (különösen a megszerzés és a birtokban tartás mint előrehozott felelősségi alakzat büntetendősége és a büntetendőség okai);
- a bűncselekmény eredménye;
- oksági viszonyok.

3. *A bűncselekmény alanyi oldalán:*

- bűnösség: gondatlanság, szándékosság, célzat;
- a sértett jellemzői: a bűncselekményben való közrehatása, az elkövetővel való kapcsolata.

2.2. A pornográfia európai uniós szabályainak hazai implementálása és egyes országok büntetőjogi megoldása tematikus bontásban²¹⁹

A nemzetközi és az európai uniós dokumentumok olyan problémákra hívják fel a figyelmet, amelyek az interneten megvalósuló gyermekpornográfia speciális jellegére utalnak. Speciális, mert vitatható a büntetendő magatartások köre, az egyes elkövetői csoportok büntethetősége,

²¹⁹ Az egyes országok szabályozása gyakorlati érvényesülésének vizsgálatánál az alábbi szervezetekkel konzultáltam: Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht, Verwey-Jonker Instituut, Svéd Királyság Igazságügyminisztériuma, Román Országos Kriminológiai Intézet, Szlovén Köztársaság Belügyminisztériuma, Maribori Rendőrkapitányság, Ljubljanai Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának Kriminológiai Intézete, Sofia University St. Kliment Ohridski Faculty of Law.

a sértettek és az áldozatok köre, valamint az (internetes) pornográfia fogalma. A következő alfejezet az európai uniós szabályozást a tagállamok belső jogába átültető rendelkezéseket és – ahol az fellelhető – a joggyakorlatot elemzi.

2.2.1. A gyermekek szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia szabályozása Magyarországon

A gyermekek szexuális kizsákmányolása elkövetési magatartásai²²⁰(Belovics és mts., 2003: 236) hazánkban büntetőjogi tilalom alá esnek, azokat a Btk. különböző tényállásai szabályozzák. Ezek a magatartások az üzletszerű kéjelgés elősegítése, a kerítés, az erőszakos közöszlés, a szemérem elleni erőszak, a megrontás, a kiskorú veszélyeztetése, valamint a tiltott pornográf felvétellel visszaélés tényállásai keretében büntetendők. A gyermekkorúval való szexuális kapcsolatteremtés a sértett életkorától függően erőszakos közöszlésnek illetve szemérem elleni erőszaknak, vagy megrontásnak minősül. A kiskorú veszélyeztetése nem tipikusan szexuális kizsákmányoló magatartás, de a tiltott pornográf felvétellel visszaélés kísérő bűncselekményeként ebben a körben meg kell említeni. A kiskorú veszélyeztetésében megnyilvánuló szexuális kizsákmányolás tipikusan valamely, a fiatal lelki és erkölcsi fejlődésére ártalmas anyagnak a számítógépen, a kiskorú által elérhető (jelszóval nem védett) állományban való elhelyezésében nyilvánul meg. A tényállás egy másik fordulata – ha nagykorú személy kiskorút züllött életmód folytatására bír rá – valósulhat meg, ha a felnőtt, akivel a gyermek az internetes chatszobában találkozik, ráveszi a gyermeket, hogy önmagáról pornográf felvételeket készítsen. Amennyiben ezeknek a felvételeknek a közzétételére vagy neki való továbbítására bírja rá a gyermeket, úgy cselekménye a tiltott pornográf felvétellel visszaélés részesi alakzatának (felbujtás), vagy, 14. életévét be nem töltött elkövető esetén közvetett tettesi alakzatának felel meg. (E megállapítások azonban csak teoretikusak. A tiltott pornográfia körében ugyanis nem találunk bírósági jogegységi döntéseket, de jószerével még bírósági döntéseket sem. Frech, 2007)²²¹ A megrontás már jellemzően a tiltott pornográfia kiszolgáló cselekménye, amelynek során a szülő vagy a gyermekhez közelálló családtag a gyermeket más számára, tiltott pornográf felvételek készítése és szexuális szolgáltatások céljára megszerzi. A magyar empirikus kutatás a kiskorú veszélyeztetésének és a megrontásnak e változataira egyaránt példákkal szolgált.

A prostitúcióhoz kapcsolódó élősdi jellegű cselekmények (Fehér L., 1994; Fehér L., 1998) a kerítés és az üzletszerű kéjelgés elősegítése. A kerítés minősített esete valósul meg, amennyiben a szülő (nevelésére, felügyeletére, gondozására kötelezett személy) vagy a család közeli ismerőse a felügyeletére bízott kiskorút (tizennyolcadik életévét be nem töltött személyt) anyagi haszonszerzés fejében másnak szexuális szolgáltatás céljából megszerzi. Az üzletszerű kéjelgés elősegítésének minősített alakzatáért felel az elkövető, ha a bordélyházban tizennyolcadik életévét be nem töltött személy folytat üzletszerű kéjelgést. A jogalkotó 2007. június 1-jétől a megrontás eseteként szabályozza a tizennyolcadik életévét be nem töltött személlyel ellenszolgáltatás fejében való szexuális kapcsolatteremtést.²²² A prostituálnak a

²²⁰ Ilyen magatartások: a gyermek szexuális abúza, szexuális kapcsolat létesítése kiskorúval (erőszakkal, fenyegetéssel vagy anélkül) 14 éven aluli személyek közöszlés vagy fajtalankodás, 14 éven aluli személy közöszlésre vagy fajtalanságra való rábírása (az elkövetővel vagy más személlyel), 12 életévét be nem töltött személy fajtalanságra való kényszerítése, bordélyházban kiskorú alkalmazása, kiskorú megszerzése másnak közöszlésre vagy fajtalanságra, a kiskorú egészséges testi, értelmi vagy erkölcsi fejlődésének veszélyeztetése nevelő, gondozó által, kiskorú sérelmére elkövetett emberkereskedelem, emberkereskedelem tiltott pornográf felvétel készítése céljából, valamint emberkereskedelem 12 év alatti személlyel szemben tiltott pornográf felvétel készítése céljából.

²²¹ Ennek valószínűsíthető oka, hogy az Alkotmánybíróság kiterjesztette a normakontroll hatáskörét a Legfelsőbb Bíróság jogegységi határozataira is.

²²² 202/A. §, beiktatta a 2007. évi XXVII. törvény 7. §-a, hatályos 2007. VI. 1-jétől.

14-18 éves személyeknek a szolgáltatás igénybe vételére való felhívása, vagy ilyen személyek szolgáltatásra ajánlkozásának elfogadása szabálysértésnek minősül.²²³

Hazánkban a tiltott pornográf felvétellel kapcsolatos visszaélés 1997 óta szerepel önálló tényállásként a Btk-ban, amikor a jogalkotó a gyermekek jogairól szóló ENSZ egyezmény magyarországi kihirdetésére tekintettel önálló cselekményként büntetni rendelte a 18. életévét be nem töltött személyről pornográf képi anyag készítését, az azzal való kereskedést és annak forgalomba hozatalát.²²⁴ (Sinku, 2000: 157) A törvényalkotó 2002. április 1-jétől újabb elkövetési magatartásokat iktatott törvénybe:²²⁵ tekintettel a budapesti egyezménynek az interneten megjelenő káros tartalmak elleni, egységes fellépést biztosító rendelkezéseire, valamint a jelenség egyre nagyobb mértékű világhálós elterjedésére, a jogalkotó külön nevesítette az internetes elkövetésre vonatkozó magatartást – „[tiltott pornográf felvételt] nagy nyilvánosság számára hozzáférhetővé tesz” –, valamint szankcionálni rendelte a megszerzés és a birtokban tartás cselekményét is. A pusztán birtokbavétel és a birtokban tartás kriminalizálása preventív célokra vezethető vissza: a törvényalkotó az ilyen típusú – egyébként a sértettre közvetlenül nem ható – magatartások kriminalizálásával a gyermekekre ártalmas anyagok terjesztésének megfékezését célozta. A tényállás jelenlegi formájában 2007. június 1-jétől hatályos.

A 2007. június 1-jétől hatályos módosítás, a Kerethatározatban foglaltaknak megfelelően, az elkövetési magatartások sorát kiegészítette a hozzáférhetővé tétel magatartásával, valamint a pornográf műsorban szereplésre felhívás sui generis bűncselekményi alakzatként került a tényállásba, továbbá büntetni rendelte a kiskorú személlyel ellenérték fejében való szexuális kapcsolat létesítését, amely a megrontás újabb fordulataként került kodifikálásra. A magyar büntetőjog egyébként eddig is biztosította a 14-18 év közötti kiskorúak szexuális szolgáltatásra felhívásának, illetve felajánlkozásuk igénybe vételének a szankcionálását, mégpedig a tiltott kéjelgés szabálysértésében. A 14. életévét be nem töltött kiskorúak szexuális szolgáltatásának igénybevétele a 2007. évi módosításig kiskorú veszélyeztetésének – züllött életmód folytatására rábírás –, valamint, amennyiben a sértett 12. életévét nem töltötte be, erőszakos közöszülésnek/szemérem elleni erőszaknak felelt meg. A megrontás tényállását kiegészítő új bekezdés azonban súlyosabb büntetéssel fenyegeti a 18. életévét be nem töltött kiskorú szexuális szolgáltatásának igénybe vételét, ennnyiben több a korábbi szabályozásnál. A 2007. évi törvényt módosítás ezen túl, a tiltott pornográf felvétellel visszaélést a nemi erkölcs elleni bűncselekmények címébe tette át. Ezzel kinyilvánította, hogy a tényállással védett jogtárgy nem elsősorban a kiskorúak erkölcsi fejlődése és emberi méltósága, hanem egészséges nemi és szexuálpszichológiai fejlődése. A Kerethatározat – a budapesti egyezményvel azonosan – nemcsak a létező személyekről készült felvételeket kriminalizálja, ezzel a cselekmény védett jogi tárgya is szélesebb, hiszen (a felvételen egyébként nem szereplő) kiskorúak nemi önrendelkezését védi. A magyar büntetőjogban a nem létező gyermeket ábrázoló pornográf felvételek kriminalizálását a közszemérem megsértése²²⁶ biztosítja. Ugyanakkor a nem létező gyermekábrázolásokkal kapcsolatos bizonytalan megítélés (milyen mértékű „élethűséget” kíván meg a Kerethatározat, milyen fajta vizuális ábrázolások képezhetik büntetőjogi értékelés alapját, a gyermekpornográfia fogalmi elemeinek szubjektív megítélése) is amellettt szól, hogy a pseudo- és a szabadkézi ábrázolások ne legyenek az elkövetés tárgyai.

²²³ Tiltott kéjelgés, 1999. évi LXIX. törvény a szabálysértésekről. (Sztv.) 143. § (2) bek.

²²⁴ Tiltott pornográf felvételek készítése. Beiktatta a 1997. évi LXXIII. törvény 21. §-a, hatályos 1997. IX. 15-étől

²²⁵ Tiltott pornográf felvétellel visszaélés. Megállapította a 2001. évi CXXI. törvény 23. §-a, hatályos 2002. IV. 1-jétől.

²²⁶ Btk. 272. §

2.2.2. A Kerethatározat és a budapesti egyezmény

A Kerethatározat a tagállamok számára kötelezővé tette a benne foglaltak belső jogba való implementációját. Ennek ellenére a valósághű képi ábrázolások és kézi rajzok, valamint számítástechnikai animációk nem minden tagállamban képezik elkövetés tárgyát, ahogy hazánkban sem. Emellett, a passzív alany életkorát sem minden tagállam a Kerethatározatban előírt 18. életévben határozza meg. Magyarország már a tiltott pornográf felvétellel visszaélés tényállásának 2002-ben hatályba lépő módosításával – amely egyébként részben a budapesti egyezményben foglaltaknak megfeleltetés érdekében következett be – a Kerethatározatnak megfelelő törvényt alkotott. Ez a törvénymódosítás tette büntetendővé a gyermekpornográf felvételek megszerzését, tartását és nagy nyilvánosság számára való hozzáférhetővé tételét (amely pl. az internetes közzétételnek felel meg a gyakorlatban). Az elkövetési magatartások köre pedig tovább bővült a kínálással, az átadással, a forgalomba hozattal, a kereskedéssel. A magyar szabályozás nélkülözi a fiktív gyermekábrázolások kriminalizálását, így a védett jogtárgy nem egyezik a nemzetközi dokumentumokban foglaltakkal. Míg a nemzetközi dokumentumok nemcsak a (létező) gyermekek egészséges lelki és pszichikai fejlődését hivatottak védeni, hanem a gyermekek emberi méltóságát, valamint erkölcsi fejlődését, addig a hazai szabályozás a létező gyermekekre (sértettek) koncentrált. Ezzel ugyan egy sor dilemmától is megszabadítja a jogalkalmazót, mint amilyen például a pseudo-felvételek és kézi rajzok élethűségének (a gyermekhez hasonlatosság mértékének) a problematikája, vagy a képi megjelenítés melletti egyéb „ábrázolások” (pl. telefonbeszélgetés, üzenetrögzítő-hang, írás) büntetendőségének kérdése, azonban individuális megoldásával hozzájárul a jelenség kazuisztikus szabályozásának kialakításához.

Az Európai Unió régi tagállamai, amilyen Németország, Hollandia és Svédország csak aláírásaikkal látták el a budapesti egyezményt, míg a frissen csatlakozott tagállamok, amilyen Románia, Bulgária, Szlovénia ratifikálták is azt.²²⁷ Ez azonban nem jelenti automatikusan azt is, hogy a régi tagállamok óvatos jogalkotása egyben kevésbé használható is. A következő pontokban tételesen összehasonlítjuk az Európai Unió néhány régi és új tagállama szabályozását, értékelve a különbségeket, azok okait és lehetséges következményeit.

Németország már az elsők között aláírta a budapesti egyezményt, de az egyezmény még nem került integrálásra a belső jogba. Az egyezménynek a gyermekpornográfiára vonatkozó szakaszai a jogalkotót nem késztették különösebb aktivitásra, mivel a büntető anyagi jog már eleve az egyezménynek megfelelő szabályozást tartalmazott, kivéve, a tiltott pornográfia sértetti körének a 16. életévet be nem töltött személyekre korlátozását. A budapesti egyezménynek – amely lehetővé teszi a tagállamok számára, hogy a 18. helyett a 16. életévben határozzák meg a sértetti korhatárt – így is megfelel a szabályozás. A gyermekpornográfia sértetteinek életkori határánál hasonló megoldást követ Hollandia, amely, hasonlóan Németországhoz, csak aláírta, de nem implementálta a budapesti egyezmény rendelkezéseit.

Svájc független állam, nem tagja az Európai Uniónak, így a Kerethatározatban foglaltak átvétele esetében nem kötelező. Aláírásával megerősítette a budapesti egyezményt, a

²²⁷ A budapesti egyezményt aláírók és ratifikálók listáját l.:

<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=185&CM=&DF=&CL=ENG>; (2008. május 3.)

ratifikálásra azonban nem került sor, a régi tagállamokhoz hasonlóan. A jogalkotás előrehaladottságát és a jogalkalmazási fejleményeket tekintve azonban, ettől függetlenül kijelenthető, hogy az anyagi büntetőjogi szabályozás, valamint az ítélkezési gyakorlat az Egyezményvel kompatibilis. A gyermekpornográfia sértetti életkora büntetőjogi határát leszámítva – amely Svájcban is a 16. életév – a szabályozás megfelel a Kerethatározat rendelkezéseinek.

Svédország az elsők között támogatta aláírásával a budapesti egyezményt, azonban a ratifikálás nem történt meg. A szabályozás azonban, jelenlegi formájában teljes mértékben megfelel mind az egyezmény, mind a Kerethatározat előírásainak, annál is inkább, mert a svéd jogalkalmazóknak az internetes gyermekpornográfia üldözésében és a nemzetközi együttműködésben betöltött szerepe kiemelkedő. Az eredményességi mutatók Európában itt a legjobbak.²²⁸

Az Egyesült Királyság aláírta, de nem ratifikálta a budapesti egyezményt. A Kerethatározat rendelkezéseinek eleget tett – már 2003-ban, amikor a *Sexual Offences Act* (SOA) a 18. életévben határozta meg a gyermekpornográfia passzív alanyai életkori határát, valamint a gyermekek szexuális kizsákmányolásának széles körét elkövetési magatartásként nevesítette, így annak előkészületi magatartásait is büntetni rendelte.

Az Európai Unió friss tagállamai ratifikálták is a budapesti egyezményt és a Kerethatározat előírásainak is igyekeznek megfelelni. Azonban ez a megfelelés csak formális: a jogalkalmazási gyakorlatban sok a tisztázatlanság, pl. a realiztikus gyermekábrázolás határainak megvonásánál, valamint a „pornográf műsorban szereplés” definiálásánál. A budapesti egyezmény célja az volt, hogy megteremtse az egységes alapokat a gyermekpornográfia üldözéséhez, azonban a Kerethatározat már egy, az Európai Unióra kötelező, részletes normarendszert kívánt felállítani. Ez a normarendszer azonban, bármennyire is részletes, sok kérdés szabályozását a szuverén jogrendszerekre bízta. Ennek eredményeként egységes szabályozás nem jött létre a térségben. Az implementálás ugyanakkor, számos ország esetében formális – textuális, de nem alkalmazható, a jogalkalmazást kihívások elé állító, egye esetekben ellentmondásos. Ezért az új tagállamok szabályozása a gyakorlatban nem teljesíti a hozzá fűzött reményeket.

Románia nemcsak aláírta, de ratifikálta is a budapesti egyezményt, mégpedig az elsők között, 2004-ben.²²⁹ Az egyezmény hatására került a büntető törvénykönyvbe a gyermekpornográfiát szankcionáló tényállás.²³⁰ A gyermeknek tűnő személyek ábrázolása – amikor ugyanis nem a tényleges, hanem a látható életkor számít – és a pszeudo-felvétel is az elkövetési tárgyak közé tartozik, bár a realiztikus ábrázolás felismerhetőségi határa még kidolgozatlan. A szabályozás elviekben megfelel a Kerethatározatnak, mivel a sértetti korhatár, az ábrázolások széles körének büntetendővé tétele, valamint a védett jogtárgy tekintetében teljes mértékben visszatükrözi a Kerethatározat előírásait. Kérdés, hogy a fiatalok elkövetők szankcionálása terén mennyiben fog megfelelni a társadalmi elvárásoknak és a közmorálnak, miután azt a jogalkalmazó azt tartalommal majd megtölti.

²²⁸ A svéd jogalkalmazás talán a legnagyobb sikereket érte el eddig a nemzetközi gyermekpornográf hálózatok felgöngyölítésében, így a nemzetközi együttműködést igénylő nyomozások sem kívánnak az eddigieknél szorosabb és szervezettebb előkészítést és együttműködést. (Ahlenius, 2005)

²²⁹ Kihirdette a 2004. évi 64. törvény

²³⁰ Gyermekpornográfia, 2003. évi 196. törvény

Bulgária 2001 novemberében az elsők közt írta alá, majd 2005-ben ratifikálta is a budapesti egyezményt, és a ratifikálást újabb büntető anyagi jogi tényállások hatályba lépése követte. Az Európai Unió friss tagállamaként a Kerethatózat előírásainak is igyekszik eleget tenni.

A szlovén szabályozás az ENSZ gyermekek jogairól szóló egyezményéből, a budapesti egyezmény és a Kerethatózat szabályaiból indul ki. Szlovénia 2004-ben ratifikálta a budapesti egyezményt, ennek hatására került a büntető törvénykönyvbe a gyermekpornográfia (kettős jogtárgyat védő) tényállása.

2.2.3. A gyermekpornográfia fogalmi ismérvei a vizsgált országokban

A gyermekpornográfia fogalmi ismérveit a vizsgált országok büntető törvénykönyvei vagy meghatározzák, vagy nem. A meghatározás azonban még nem minden, hiszen ezzel még nem válik egyértelművé, mit jelent a pornográfia, illetve a gyermekpornográfia a gyakorlatban. A jogalkalmazási gyakorlat nehezen nyúl a definícióhoz, kevés az értelmező ítélet és a jogegységi döntés (a vizsgálatban szereplő, frissen csatlakozott tagállamok gyakorlatát ezek teljes hiánya jellemzi). A definíciót a jogalkalmazónak kellene tartalommal kitöltenie, olyan tartalommal, amely a jelenség aktuális társadalmi megítélését tükrözi.

Más, frissen csatlakozott tagállamokhoz hasonlóan, hazánkban sincs irányadó bírósági gyakorlat a gyermekpornográfia fogalmi ismérveinek közelebbi meghatározásáról.

A magyar Btk. a Kerethatózathoz és a budapesti egyezményhez hasonló ismérvekkel határozza meg a pornográfiát, amelynek elemei: (1) a nemiség súlyosan szeméremsértő nyíltsággal való ábrázolása és a (2) a nemi vágy felkeltésének célja.²³¹A prima facie egyértelmű definíció közelebbről megvizsgálva éppen azáltal válik képlékeny és bizonytalanná, hogy szubjektív elemet is tartalmaz. Nevezetesen, minden esetben mérlegelés tárgya, mi minősül súlyosan szeméremsértő nyíltságnak és mit tekintünk a nemi vágy felkeltésére irányuló ábrázolásnak.

A pornográfia büntetőjogi súlyozása társadalmi értékítélet kérdése, amelyet befolyásol az adott kor, az adott kultúrkör, az adott generáció, az adott szituáció. A kérdés megítélése egyénileg is különböző lehet: ami sérti az egyik ember jóízlését, azzal szemben közönyt mutathat a másik, legyenek bár ugyanannak a közösségnek a tagjai. Mindezek a – tapasztalatból, élőhelyi, kulturális, generációs és nevelési sajátosságokból összetevődő – mozzanatok alkotják azt a színopszist, amelyet a társadalom „fejlettségének”²³² nevezhetünk, és amely meghatározza, de egyben tükrözi is az adott társadalom ízlését.

A tisztánlátás érdekében a pornográfia definíciójának elemeit célszerű először köznapi értelemben vizsgálni, majd a köznapi jelentéstartalom alapján büntetőjogi megközelítésből is elemezni.

Köznapi értelemben a pornográfia a közízlés alakítója: a társadalmi kereslet hozza létre, és a kínálat formálja. A pornográfia tagadhatatlanul a kultúra része, még ha ez nem minden korban

²³¹ Btk. 204. § (7) bek., a 2007. V. 31-jéig hatályos 195/A. § (6) bek. a pornográf felvételnek ugyancsak e két elemét határozta meg.

²³² Valamely kérdésről való pozitív avagy negatív irányú vélekedés értékelése természetesen csak szubjektív lehet. A társadalmi „fejlettség” ehelyütt azonban objektív mércével vizsgálendő, mégpedig a többségi értékítélet által meghatározott közmorál mércéjével. Részletesen I. Hankiss, 2000.

nyert is elismerést. Az 1972-ben kiadott művészeti lexikon szerint például „*pornográfia (...)* az erotikus mozzanatokat szeméremsértő, trágár, obszcén jellegig fokozó ábrázolás, amely alantas céljait a művészet leple alatt üzi”.²³³ Az 1950-es években egy megyei bíróság bűnösnek mondott ki egy terheltet nemi erkölcs elleni bűntettben és ezért három hónapi szabadságvesztés-büntetésre, valamint pénzmellékbüntetésre ítélte, mert az illető aktfotókat készített, amelyeket aztán a lakásán tartott. A lefoglalt fényképek és filmtekercsek statikus helyzetben álló vagy ülő, teljesen vagy részben meztelen nőket ábrázoltak. A bíróság a döntését azzal indokolta, hogy „*a férfi vagy női testnek meztelen ábrázolása mindig szeméremsértő, és ez alól a magas esztétikai értékkel bíró műalkotások sem kivételek*”.²³⁴ A 2002-ben kiadott Magyar Nagylexikon már liberálisabban vélekedik: a XXI. századi közízlést képviselő meghatározás szerint a pornográfia lehet az erotikus ábrázolás része, sőt, művészi értékére is rámutat, ezzel együtt elismeri: nehezen dönthető el, hogy az egyes művek erotikus ábrázolásmódjában vannak-e pornografikus elemek.²³⁵ A jelenség megítélése tehát csak az utóbbi fél évszázad során is gyökeresen változott, és – éppen a világhálós tömeges megjelenésnek és terjedésnek köszönhetően – jelenleg is folyamatosan alakul. Köznapi értelemben tehát, a meztelen vagy meztelenül pózoló test önmagában még nem pornográf. Büntetőjogi relevanciában azonban pornográf lehet az anyag annak ellenére is, hogy szexuális aktust közvetlenül nem ábrázol. Számos olyan, kiskorúról készült felvétel forog közkezen weboldalakon, amelyen a gyermek egyedül, esetleg több gyermek társaságában szerepel. Esetükben szó nem lehet szexuális aktusról – ez fizikailag kizárt –, azonban ennek ellenére a nemiséget olyan durva nyíltsággal ábrázolhatják, amely már veszélyezteti a gyermek egészséges fejlődését.

A jogalkalmazónak – irányadó bírósági gyakorlat híján – nincs könnyű dolga az adott mű értékelésekor. A hatóság tagja, amikor az adott művet értékeli, nem egyéni ízlésére hagyatkozik, hanem a közízlést képviseli. Ez pedig nemcsak a joggyakorlat, hanem a közgondolkodás beható ismeretét is feltételezi. Nem egyedi eset, hogy olyan, kiskorúakat meztelen vagy hiányos öltözetben ábrázoló képeket is pornográfnek minősít a közvélemény, amelyek csak egyesek szeméremérzetét sértik. A jogalkalmazó nehéz helyzetben van, mert olyan törvényi definíciót kényszerül alkalmazni, amely nagy teret enged a szubjektív szemlélet megnyilvánulásának. A jogbiztonság azonban megköveteli, hogy hosszas vizsgálat nélkül, objektív ismérvek alapján, egyértelműen megállapítható legyen, hogy egy felvétel valóban pornográf-e. A döntésnél két alapvető, de egymással ellentétes érdek ütközik: a szólás- és véleménynyilvánítás szabadsága a szabad tájékoztatás alkotmányos jogával együtt, valamint az állam büntetőjogi fellépéséhez fűződő érdek, ti. hogy a büntetni rendelt cselekményeket üldözzék.

A Btk-beli fogalom első része a súlyosan szeméremsértő nyíltság. Ennek tartalommal kitöltéséhez egy másik tényállást, a szeméremsértés vétségét²³⁶ hívhatjuk segítségül. A szeméremsértéshez fűződő, töretlen bírói gyakorlat a nemi szerv közvetlen feltárása esetén állapítja meg a bűncselekményt. A nemi szerv megmutatása azonban nem elégséges a súlyosan szeméremsértő cselekményhez. E többlet meghatározásához a budapesti egyezmény szolgál segítségünkre, amely a gyermekpornográfia elemének tekinti a kifejezetten szexuális magatartás tanúsítását.²³⁷ A Kerethatározat ehhez képest szélesebb kört húz, amennyiben a gyermekpornográfia fogalmába sorolja olyan

²³³ Esztétikai Kislexikon, 1972.

²³⁴ 1266. sz. Büntető Jogegységi Döntés.

²³⁵ Magyar Nagylexikon 15, Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest, 2002.

²³⁶ Btk. 208. §

²³⁷ 9. cikk 2. pont

szexuális magatartás ábrázolását is, ahol a gyermek passzív szereplője a történeteknek.²³⁸ A gyermek jogairól szóló ENSZ egyezményhez fűzött jegyzőkönyv szerint a gyermekpornográfia definíciója magában foglalja a gyermek valódi vagy színlelt, kifejezetten szexuális aktivitásban való részvételének, illetve a gyermek intim testrészeinek elsődlegesen szexuális célból való megjelenítését.²³⁹ Megjegyzendő, hazánk aláírta, de nem ratifikálta a jegyzőkönyvet. A Btk. a pornográfiára (pornográf felvétel, illetve pornográf műsor) a fajtalansághoz hasonló meghatározást kínál.²⁴⁰ De ezzel sem jutunk közelebb a fogalom értelmezéséhez. A fajtalanság kifejezés – ahogyan a nemi erkölcs elleni bűncselekményeink elnevezésének és fogalomhasználatának többsége (az erőszakos közösülés kivételével) – „*olyan tradicionális fogalmak, amelyek jelentéstartalma mára megváltozott, pontosabban, talán ezekre a cselekményekre – és általában a szexualitásra – vonatkozó szemlélet változott meg jelentősen. (...) Mi több, ezek a fogalmak pontatlanok: nem azt fejezik ki, amit [ma] jelentenek, sokkal inkább értékítéletet közvetítenek*” – mutat rá helyesen Fehér és Virág (Fehér & Virág, 2006: 50).²⁴¹

A 2007. évi törvénymódosítás külön-külön határozza meg a felvétel, a pornográf felvétel és a pornográf jellegű műsor fogalmát.²⁴² A miniszteri indokolás szerint erre azért volt szükség, hogy leegyszerűsítsék a korábbi kaotikus szabályozást. Erre a módosításra azonban, meglátásom szerint megint csak nem volt szükség, illetve nem ilyen formában érhető el a kaotikus szabályozás egyszerűsítése. A jogalkotó nem tett mást, mint a pornográfia fogalma helyett három, a régi fogalomra alapuló technikai megközelítésű definíciót iktatott a tényállásba. A bizonytalanságot azonban az eddigi joggyakorlatban sem a felvételek vagy műsor technikai megítélése, hanem magának a pornográfiának a meghatározása okozta. A pornográfia (gyermekpornográfia) fogalmát egyébként a budapesti egyezmény és a Kerethatározat sem adja meg, csak felsorolja azokat a szexuális magatartásokat (szexuális cselekményben való passzív vagy aktív szereplés vagy a képen való egyszerű jelenlét), amelyek minimálisan szükségeltetnek annak megállapításához, hogy a vizsgált felvétel (vagy műsor, egyéb ábrázolás) gyermekpornográf. Továbbra is tisztázatlan marad – nemcsak az egyezményben és a Kerethatározatban, de a hazai szabályozásban is –, hogy mit jelent a szexuális vágy felkeltésére irányuló, valamint a súlyosan szeméremsertő nyíltság (a Kerethatározatban és más országok törvényi definíciójában „bujaság”). A Kerethatározat kiemeli, hogy a gyermekpornográfia megállapításához elegendő, ha a gyermek passzív, azaz cselekvőleg nem vesz részt a szexuális történésben. Ez azonban a korábbi magyar szabályozásban is benne volt, sőt, a korábbi definíció szélesebb kört ölelt fel, amennyiben a pornográf műsor nemcsak

²³⁸ 1. cikk b./ pont

²³⁹ 2. cikk c./ pont

²⁴⁰ „(...) fajtalanság: a közösülés kivételével minden súlyosan szeméremsertő cselekmény, amely a nemi vágy felkeltésére vagy kielégítésére szolgál.” Btk. 210/A. § (2) bek.

²⁴¹ Követendő és megfontolandó a szerzőpáros véleménye, mely szerint a fajtalanság anakronisztikus és a nemi szokásokat súlyosan elítélő, mára megkopott fogalom, hiszen a „(...) szexuális vágy kielégítésének erőszakmentes és másokat nem sértő módja magánügy (...)”. Az európai büntető törvénykönyvek többsége egyszerűen a „más szexuális bűncselekmény” megjelöléssel él. (Nagy & Szomora, 2004, II. rész: 21) Ugyanakkor az Alkotmánybíróság 37/2002 (IX. 4.) sz. határozatában a „fajtalanság” kifejezéssel kapcsolatban nem állapította meg az emberi méltóság sérelmét, mivel, a jogban használatos nyelvi kifejezések szakmai konvenciókon, kulturális és jogi tradíciókon alapulnak, így a jogban a régi köznyelvi maradványok is továbbélhetnek. (Fehér & Virág, 2006: 50-51)

²⁴² Btk. 204. § (7) bek. a-c./ pontok

cselekvéssel, azaz aktív magatartással részt vevő gyermekekre, hanem (el)szenvedő, azaz passzív gyermekábrázolásra is vonatkozott („*pornográf képfelvétel illetve pornográf jellegű műsor a nemiséget súlyosan szeméremszértlő nyíltsággal ábrázoló, célzatosan a nemi vágy felkeltésére irányuló cselekvés, ábrázolás*”).²⁴³ A jelenleg hatályban lévő szabályozás ehelyett szűkebb, azaz a törvény értelmezéséből az következik, hogy a gyermeknek (18. évét be nem töltött személy) aktívan kell szerepelnie a pornográf műsorban vagy showban ahhoz, hogy a bűncselekmény megállapítható legyen. Ennek megfelelően azok a műsorok, amelyek a gyermeket alvó vagy eszméletlen állapotban ábrázolják, megfelelnek a jogszerűség követelményeinek. Ezzel értékeletlen marad a pornográf show/műsor készítésénél egyéb módon (pl. italok felszolgálójaként, kifutófiúként stb.) alkalmazott kiskorú szerepe is. Ebben a körben nem kerül értékelésre a forgatás színhelyén (lakásban) lakó kiskorúval szembeni abúzus sem, amely akkor is kézenfekvő, ha az ott lakó kiskorú csupán tanúja a történeteknek. A pornográfia és a szeméremszértlő fogalmi elemeinek hasonlóságából (amit az értekezés egy korábbi részében tárgyalt) a két cselekmény elkövetési magatartásainak hasonlóságára lehet azonban következtetni. A jogalkalmazó egy, 1993-ban hozott határozatában kimondta, hogy szeméremszértlő vétsége valósul meg annak ellenére, hogy az elkövető alvó sértett előtt végzett önkielégítést.²⁴⁴ Ennek megfelelően, a tiltott pornográf műsor készítése is értelmezhető kiterjesztően – ti. olyan kiskorú ellen is megvalósítható, aki nem volt tudatában a „cselekvésnek”. Minden esetre nem világos, miért volt szükség a pornográf show műsor készítésének tényállásbeli „pontosítására”. A jogalkotó gondolhatta úgy is, hogy ha nem „cselekvést” ábrázol a műsor, akkor más, kiskorú sérelmére elkövetett bűncselekmény megállapításának van helye. Tény, hogy a kiskorúnak pornográf műsorban szerepeltetése súlyosabb büntetési tétellel fenyegetett, mint a kiskorú veszélyeztetése, így tehát nem mindegy, melyik bűncselekmény megállapításának van helye.

A magyar joggyakorlat eleddig példátlan büntetőeljárást produkált, amikor 2005 őszén egy férfimagazin fotósorozatát közölte egy 17 éves modell szereplésével. Mivel a modell életkora a szövegből egyértelműen kiderült, a fotók pedig erotikus töltettel bírtak, lakossági bejelentést követően a nyomozást megindították. A lap felelős szerkesztője ellen büntetőeljárás indult. A nyomozást végül, bűncselekmény hiányában megszüntették, mert a képek nem minősültek pornográfoknak. A képek, a szerkesztő szerint művészi alkotások, a kérdés vizsgálatára kirendelt orvosszakértő szerint (!) pedig csak erotikusak, de nem nyilvánvalóan a nemi vágy felkeltése célját hordozzák. A képek technikai kivitelezése, színvonala tényleg kiemelkedő volt, de a nemi vágy felkeltésének célzata éppúgy megállapítható lett volna, mint a művészi minőség. Bár a társadalmi erkölcsök közé illeszkedést (vagy azok sértését) éppen valamely képzetlen, általános szemlélő értékítélete határozhatta volna meg, a nyomozó hatóság mégis orvosszakértőre bízta a pornográfia kérdésének eldöntését. Az orvosszakértő szerint pedig a képek nem ábrázolták a nemiséget súlyosan szeméremszértlő módon, ezt a nem hivatalos véleményt a nyomozó hatóság pedig elfogadta.²⁴⁵

²⁴³ Btk. 195/A. § (6) bek. Megállapította a 2001. évi CXXI. törvény 23. §, hatályban volt 2002. III. 31-étől 2007. VI. 1-jéig.

²⁴⁴ BH 1993/341

²⁴⁵ További kritikai megjegyzés, hogy a pornográf minőség kérdésében nem orvosszakértőnek kellett volna döntenie, hiszen ez nem szakkérdés, hanem jogkérdés. Erről részletesen I. az eljárásjogi fejezetet.

Az eljárás üzenete az, hogy a pornográfia-fogalom tartalommal kitöltése nem egyszerű. Ha mégoly vállalkozó szellemű lenne is a magyar joggyakorlat, hogy kommentárban, netán ítéleti indokolásban definiálná a jelenséget, a társadalmi morál, a szubjektív értékítélet folyamatos változása lehetetlenné tenné a precedens-döntések meghozatalát. A pornográfia megítélése, adott jogi definíció mellett, nem szakkérdés, hanem egyszerű jogkérdés. Ezen túl, az orvosszakértő csak mint laikus szemlélő, mint a társadalom egy tagja mondhat „ítéletet” a fotók felett. Amikor az ábrázolás nyilvánvalóan nem sérti a védett jogtárgyat (az ábrázolt kiskorú egészséges fizikai-erkölcsi fejlődését), azonban a bíróságok nem szívesen vállalják a precedensértékű döntéshozatal felelősségét, akkor, ironikus módon, az orvosszakértő mint laikus szemlélő döntése az egyetlen mértékadó szempont a fogalom meghatározásában.

A tág és a szűk gyermekpornográfia-értelmezés

A gyermekpornográfia sértettje kétféleképpen lehet sértett: egyfelől, ha ő maga szerepel a felvételeken, másfelől, ha neki bemutatják a pornográf vagy gyermekpornográf felvételt. A vizsgált országok szabályozása különböző aszerint, hogy a gyermekpornográfia tényállása csupán az előbbit, vagy mindkét lehetőséget felfoeli. (Az utóbbi esetben a gyermeknek történő bemutatás enyhébben büntetendő a pornográf felvételen, műsorban stb. szerepeltetésénél.) A szűkebb szabályozással rendelkező országokban, mint pl. hazánkban a gyermekpornográfia mint ártalmas tartalom gyermeknek bemutatása, átadása is büntetendő ugyan, csak nem a tiltott pornográfia tényállási keretén belül.

A gyermekpornográf felvételek kiskorúnak történő bemutatását a magyar jog is szabályozza, de külön tényállásban, a kiskorú veszélyeztetése megnevezés alatt.²⁴⁶ A kiskorú veszélyeztetése tényállása a kiskorú nevelésére, felügyeletére, gondozására kötelezett személyt fenyegeti büntetéssel, amennyiben e feladatából folyó kötelezettségét súlyosan megszegi, és ezzel a kiskorú testi, értelmi vagy erkölcsi fejlődését veszélyezteti.²⁴⁷ E tényállás kriminalizálja a kiskorút a pornográf felvételek készítésére, illetve az ebben való részvételre felhívó nagykorút is,²⁴⁸ aki már nemcsak a nevelésre, felügyeletre vagy gondozásra kötelezett felnőtt korú lehet, de bárki, aki ilyen felvételek készítésére a kiskorút ráveszi (jellemzően a kiskorúval bizalmi kapcsolatban álló felnőtt). A tiltott pornográf felvételek készítése, eredményét, a kiskorú erkölcsi fejlődésének *veszélyeztetését* tekintve nem több mint a magyar Btk-nak a kiskorú veszélyeztetésére megfogalmazott tényállása. Az egyes országok büntetőjogában – mint például a magyarban is – akkor jelenhet meg mégis külön tényállásban a készítés magatartása, hogyha olyan, kiskorút veszélyeztető magatartásról van szó, amelynek veszélyeit a jogalkotó a kiskorú egészséges erkölcsi fejlődését veszélyeztető magatartás kriminalizálása után ismerte fel. Ez a felismerés nemzetközi dokumentumok megfogalmazásában öltött testet. A magyar büntetőjogban akkor jelent meg a pornográf felvételek előállításában álló, kiskorúakat veszélyeztető magatartás kriminalizálása, amikor a jelenségre a nemzetközi dokumentumok felhívták a figyelmet.²⁴⁹ A nyugat-európai országokban, ahol a gyermekpornográfia-készítő hálózatok már az 1980-as évek során ismertté váltak, a törvényalkotó korábban nevesítette a készítés és a terjesztés magatartását. Magyarországon a cselekmény Btk-ban való nevesítésére 1997-ben került sor. Ekkor a törvényalkotó külön tényállásban szabályozta a készítés és a terjesztés magatartását is. A

²⁴⁶ Btk. 195. §

²⁴⁷ Btk. 195. § (1) bek.

²⁴⁸ Btk. 195. § (2) bek.

²⁴⁹ Nem mondhatjuk, hogy hazánkban a jelenség kriminalizálására annak elszaporodása miatt került volna sor, hiszen 1997-ben a magyarországi internet-használat még gyermekcipőben járt. Tény ugyanakkor, hogy a látencia feltehetőleg már akkor is nagy méreteket öltött, minden esetre nem az online gyermekpornográfiaé.

gyermekpornográfia készítése tehát, a sértetti kört tekintve, nem több, nem veszélyesebb, mint a kiskorú általános veszélyeztetésébe sorolható elkövetési magatartások. Másfelől közelítve a kérdést: a gyermekpornográfia büntető tényállása annyiban több a kiskorú veszélyeztetésénél, hogy már a terjesztő és a kereskedő – az anyagi haszonszerzésre törekvő személy – magatartását is pönalizálja. Ugyanakkor a gyermekpornográfia tényállása a vizsgált országokban mára – a jelenség terjedésének és népszerűsítésének a visszaszorítása érdekében – már külön nevesíti a megszerző és a birtokban tartó magatartását is, így a felelősségre vonás időben és a cselekmények láncolatát tekintve is előbbre került.

A német megoldás

A német jog a gyermekpornográfia bűncselekmény sértettjének tekint minden olyan gyermeket is, akinek felkínálják, átadják a pornográf anyagot vagy akinek bemutatnak ilyen anyagot. Ebből következően, nemcsak a ténylegesen létező kiskorúról készült képek, videók képezhetik a bűncselekmény tárgyát, hanem minden olyan anyag – képregény, rajz, portré, festmény, animációs film, fogalmazvány, regény, költemény stb. – is, amely felismerhetően gyermekkorút ábrázol. Maga a büntető kódex (D-StGB) azonban nem tartalmazza a „pornográf anyag” vagy a „pornográfia” definícióját. A jogalkotó törvényi rendelkezéshez fűzött kommentárja²⁵⁰ szerint az ábrázolásnak két fontos kritériumnak kell megfelelnie: (1) kifejezetten és kizárólagosan a szexuális vágyak serkentése a célja és (2) nyíltan obszcén és kellemetlen (*unzüchtig*). Az *unzüchtig* szó jelentése ismét csak tisztázatlan marad a joggyakorlatban. Az első kritériumhoz a jogalkotó a *tendenzlich aufregend* (kb. célzottan izgató, illetve tendenciózusan a szexuális izgatásra irányuló) magyarázatot fűzte. Eszerint, az anyag pornográf mivolta nem kizárólagosan az anyag prompt hatásából ítélendő meg. A német jogban a sértettek köre nem zárul be az ábrázolt személlyel. A védett jogtárgy a gyermekek közössége: minden gyermekkorú sértettje minden egyes ábrának, mert az olyan *tendenciákra* serkenti a társadalmat, amely a gyermekek szexuális kizsákmányolása felé hathat. A második ismérvet a jogalkotó a *Verletzung der Sittlichkeit* (az erkölcsösség sérelme) kitételrel pontosítja. Habár az „obszcén” jelentése meghatározatlan marad, a hozzáfűzött indoklás arra utal, hogy az obszcénitás lényege a közérkölc sértése. A közérkölc sérelmére utaló meghatározás azonban túlmegy az objektív értékelés lehetőségein. A közmorál pszichológiai töltete felidézi a feinbergi sérelmi elvet (*harm principle* – valamely cselekmény büntetendővé tételének alapja a közösségnek okozott sérelem nagysága, l. később). A sérelmi elv azonban nem lehet indoka a büntetőjogi szabályozásnak a jogállamban – jogbizonytalanságot okozhat. Másfelől, a közmorál jelentése, más, meghatározó társadalmi normákkal együtt állandó változásban van, így nem alkalmas arra, hogy mércéül állítsuk valamely ábrázolás tartalmának minősítéséhez.

Habár a jogalkotói szándék nem kötelező a gyakorlat számára, a bíróságok igyekeznek a definíció adta keretek közé szorítani a vizsgált anyagokat. A bírósági gyakorlat további elemmel gazdagította a pornográfia-fogalmat: a pornográf ábrázolásban kizárt a szexualitás emberi vagy érzelmi aspektusainak ábrázolása, ezzel szemben emberi méltóságot sértő szexuális erkölcsi hozzáállást sugall. Egyébiránt a védelmi elvnek kell a középpontban állnia: ha valamely ábrázolásról, amely a szexualitást az emberi méltóság és érzelmek degradálásával jeleníti meg, nem lehet eldönteni, hogy a pornográfia körébe tartozik-e, akkor a döntő tényező elsődlegesen az legyen, hogy a cselekménnyel veszélybe került-e a gyermekek egészséges pszichoszexuális fejlődése.

²⁵⁰ BT-Drucks. 6/3521, p. 60

Hollandia példája

A holland büntető törvénykönyv nem határozza meg kifejezetten a pornográfia fogalmát, azonban a joggyakorlat igen. Eszerint a pornográfia vagy (1) a szexualitás erőszakos vagy támadó ábrázolása, vagy (2) „obszcén”, azaz tárgyából következően pornográf, mint amilyen például a gyermekpornográfia. Pornográf minden olyan ábrázolás, amely önmagában véve „pornográf”, azaz sérti a mindenkori társadalmi közérkölcset. (Sieber, 1999: 221-239) A társadalmi erkölcs sérelmének a mérőfoka, hogy szégyenérzetet (*Schamgefühl*) kelt-e az ábrázolás. A szégyenérzet azonban individuális elem, azaz a társadalom nem minden tagjánál bír azonos mércével. Ezért a bíróságnak nem saját szégyenérzetét kell tesztelnie az egyes esetek vizsgálatánál, hanem a társadalom morális balanszát.

1970-ben egy bírósági ítélet egy szex-magazinnal (*Sex Magazine for the Worker*) kapcsolatban kimondta, hogy valamely írás vagy kép lehet a tisztességre nézve támadó (így büntetőjogi értelemben tilos), amennyiben „a lakosság meghatározó többsége” (*an important majority of the population*) így gondolja. Innentől kezdve a bíróságok nem lehettek biztosak abban, mely felvétel bír támadó jelleggel, ergo: mely felvétel esik a tiltott kategóriába.²⁵¹ Ennek hatására ugyan nem vették ki a pornográfia általános tilalmát a büntető törvénykönyvből, de a bíróságok liberálisabban kezdték értékelni a pornográf anyagokat. Példának okáért 1984-ben egy olyan ítélet született, amely megengedhetőnek tartotta a gyermekpornográfiát (!) azon az alapon, hogy nem sérti annak a személynek az erkölcsi értékeit (azaz rá nézve nem támadó), aki azt postai úton megrendelte.²⁵² Ezt nyilvánvalóan csak azelőtt mondhatta ki a bíróság, mielőtt a gyermekpornográf anyagok kifejezett tilalma bekerült volna a büntető törvénykönyvbe 1986. május 21-én. A pornográfia büntetőjogi tilalma ezt követően csak formális jelzés maradt arra vonatkozóan, hogy a „régidőkben” mit tekintettek erkölcsösnek. (Schuijjer & Rossen, 1992)

A ma hatályos pornográfia-szabályozás a nők elleni erőszak elutasításának talaján tiltja a „tisztességet támadó anyagok közzétételét és kiállítását”,²⁵³ ahol az a felvétel számít „tisztességet támadónak”, amelyről a lakosság egy meghatározó hányada így gondolja (a *Chick-arrest* tehát továbbra is precedensként működik).

Hollandiában a gyermekpornográf anyagnak²⁵⁴ nem eleme az offenzivitás, míg a pornográfiának²⁵⁵ igen. Ahhoz, hogy valamely anyag kimerítse a gyermekpornográfia definícióját, nem feltétel a gyermek szexuális abúza vagy az offenzív jellegű szexuális aktusban való részvétele. Az egyetlen feltétel, hogy az ábrázolás önmagában „szexuális viselkedésű” (*sexual demeanor*) legyen. A holland joggyakorlat szerint szexuális viselkedésű valamely gyermekábrázolás olyan pózban, amely magában hordozza a szexuális vágy felkeltésének szándékát.²⁵⁶ (A holland joggyakorlatban a szándék értékeléséről lásd még az

²⁵¹ Hoge Raad (a holland Legfelsőbb Bíróság) 17 November 1970, NJ 1971, 373. A továbbiakban *Chick-arrest*-ként hivatkozva. (Az „*arrest*” Hollandiában a Legfelsőbb Bíróság iránymutató döntését jelenti.)

²⁵² Hoge Raad, 30 October 1984, NJ 1985, 293.

²⁵³ Criminal Code of the Netherlands, Section 240: Tisztesség elleni támadás

²⁵⁴ Criminal Code of the Netherlands, Section 240b

²⁵⁵ Criminal Code of the Netherlands, Section 240

²⁵⁶ „(...) *an image of a youthful person in such a pose that thereby apparently the stimulation of the sexual arousal was intended.*” Fellebbezés az amszterdami ítéletábla 1988. október 7-én kelt ítélete ellen a Donald Harold Moder elleni ügyben, 1990. március 6. No. 2370. Hasonlóképpen fogalmaz J.C.M. Leiten legfőbb ügyész is, 1989. szeptember 6-án az ügyvel kapcsolatban előadott konklúziójában. (Nederlands Juristenblad, 1990, p. 667) A továbbiakban De Wit-ügy.

Egyesült Királyság joga kapcsán a common law jogrendszerekről szóló fejezetben, az USA ítélkezési gyakorlatával összehasonlításban.)

A svájci példa

A büntető anyagi jog sokáig a közerkölcs sérelmére elkövetett bűncselekmények fejezetében, az *Unzüchtigen Veröffentlichung* (Illetlenségek közzététele) tényállás keretében szabályozta a pornográfiát. A pornográfia közzétételét szabályozó tényállás azonban, generálklauzula volt, túlságosan általános meghatározást tartalmazott és majd minden, pornográfiával kapcsolatos cselekményt tilalmazott, függetlenül annak „illetlenségi” fokától. A 2002-es reform szorosabbra vonta a határvonalakat és konkretizálta a jelenséget.²⁵⁷ 2002 óta a pornográfiát a *Sexuelle Integrität und Selbstbestimmung* (Szexuális integritás és önrendelkezés) elleni bűncselekmények fejezetében találjuk, amely külön szabályozást ad az általános (*soft Pornographie*) és külön az extrém (*hard Pornographie*) pornográfiára.

A pornográfia fogalma Svájcban két összetevőből áll. (1) Egyfelől, egyoldalú célja, hogy a befogadót szexuális izgalomba hozza, (2) másfelől, jellemzője a genitáliák és más intim testtájékok túlhangsúlyozása. A törvény kvalitatív és kvantitatív elemet is meghatároz. Kvalitatív elem a szexualitás emberi és emocionális vonatkozásoktól elszakított ábrázolása, a szexualitás tolakodó és erőszakos előtérbe állítása. Kvantitatív elem például, a minél több meztelen testfelület, a minél explicitebb genitália-ábrázolás, a minél közelebbi és minél nagyobb kép (genitáliák kinagyítása), illetve minél több a résztvevője a szexuális cselekménynek. (Suter-Zürcher, 2003: 76-77) A Bundesgericht egyik, jogkérdésben adott eseti döntésében²⁵⁸ olyan, korábban nem pornográf célzattal készített képek kinagyított részleteit vizsgálta, amelyek gyermeki genitáliákat ábrázoltak. A vádlott felülvizsgálati kérelmében arra hivatkozott, hogy a nagyításokkal nem a szexuális vágyak felkeltése volt a célja, hanem csupán fotótechnikai és anatómiai érdeklődés vezette. A Bundesgericht a panaszos védekezését nem fogadta el, a kérdéses képeket így pornográfának tekintette, hasonlóan a másodfokú bíróság ítéletéhez. Ezzel olyan precedensértékű döntés született, amely meghatározhatja a jövő ítélkezési gyakorlatát a pornográf képek minősítésében. Bár az eredeti képek nem pornográf célzattal készültek, az azok felhasználásával előállított további képek ennek ellenére lehetnek pornográf jellegűek. Ehhez csak valamely fotótechnikai/számítástechnikai eszközre van szükség, hasonlóan a montázsphotók készítéséhez. Hogyha egy gyermeki arccal ellátott felnőtt test lehet „gyermekpornográf” (*hard Pornographie*), akkor egy ártatlan célzattal készített kép egyes részleteinek kinagyítása is megfelelhet ennek a kritériumnak. A jogorvoslati kérelmét előterjesztő fél védekezésében előadta, hogy fotótechnikai és anatómiai érdeklődés vezette, így a nagyításokat nem tekintette pornográfának, mert a genitáliákat objektív módon ábrázolta, azaz a képeknek számára nincs szexuális töltete. A bíróság megjegyezte, hogy valamely kép értékelésénél nem valamely extrém társadalmi csoport érdeklődési körét (ti. nem a pedofil hajlamú személyekét, akik számára bármilyen gyermekkép szexuális stimulus lehet), hanem az objektív szempontokat kell figyelembe venni, történetesen azt, hogy a társadalom hogyan tekint a képekre. A vádbeli képek objektíve sértik a közerkölcsöt, az emberek általános szeméremérzetét, így, még ha a vádlott nem is tekinti azokat szexuálisan kihívónak, azok kimerítik a pornográfia általános definícióját. A Bundesgericht döntésében²⁵⁹ a pornográfiát széles körűen értelmezte.

²⁵⁷ Die Referendumsfrist lief am 24. Januar 2002 unbenützt ab und Ziff. 3bis von Art. 197 wurde auf den 1. April 2002 in Kraft gesetzt. (Suter-Zürcher, 2003: 70)

²⁵⁸ A *Revision* harmadfokú jogorvoslat, a *Landesgericht* (tartományi bíróság) és az *Oberlandesgericht* (tartományi felsőbíróság) ítéletét követően. A *Bundesgericht* eljárásában a korábban az ügyben megállapított tényeket veszi alapul és csak a jogkérdésekben. Döntése iránymutató az alsóbb fokú bíróságok joggyakorlatára.

²⁵⁹ BGE 128 IV 25. Idézi Suter-Züchter, 2003

Akadémiai körök szerint a döntés félrevezető lehet a jövő ítélkezési gyakorlatára nézve. A kritikus hangok szerint valamely fotó anélkül is lehet pornográf, hogy a genitáliákat túlhangsúlyozná. A kvalitatív kritériumok értékelése minden esetben egyedi: a pornográf minőséget nem feltétlenül a genitáliák túlhangsúlyozása határozza meg. Emellett figyelembe kell venni például a környezeti elemeket és az elkövető szándékát is. (Suter-Zürcher, 2003: 84-85)

Szubjektív tényállási elem értelmi mozzanata az elkövető tudata arról, hogy az anyag, amit előállít, kínál, terjeszt stb. pornográf. A szubjektív elem meghatározásánál azonban nem egyes társadalmi csoportok vagy egyes elkövetők egyéni nézőpontját, hanem a kollektív társadalmi megítélést kell figyelembe venni. Ennél fogva, nem lesz pornográf valamely anyag akkor, hogyha csak egy személy vagy egy meghatározott szűk társadalmi réteg (pl. a pedofil irányultságúak) igényeit elégíti ki. Valamely anyag akkor pornográf, hogyha a társadalom egésze, illetve túlnyomó többsége által ilyennek vélt. Amikor tehát az elkövető szubjektív tudati eleméről beszélünk, azt kell mérlegelni, vajon az elkövető felismerte-e (vagy legalábbis eshetőlegesen szándékkal felismerhette-e), hogy az anyag a társadalom nagy részére sérelmes, azaz hogy a társadalom megítélése szerint pornográf. A svájci joggyakorlat a szubjektív tényállási elem fontosságát hangsúlyozza, amikor kijelenti: az elkövető tudati elemét minden esetben külön kell vizsgálni. (Basler Kommentar, 2003: 2074)

A svéd példa

A gyermekpornográfia meghatározását a törvény előkészítő irata (*Preparatory works*) tartalmazza, amely irányadó a jogalkalmazás számára. Eszerint, a gyermekpornográfia ismérve és egyedüli célja a nyílt és invitáló (provokatív) szexualitás-ábrázolás. A gyermekpornográfia átfogó értelemben minden olyan pornográfának minősülő ábrázolás, amelyen megjelenik a kiskorú. Nem szükséges tehát részt vennie a szexuális cselekményben vagy aktusban, nem szükséges az sem, hogy észlelje a körülötte zajló eseményeket. Absztrakt veszélyeztető deliktum lévén, elegendő, ha a gyermek, akár csak közvetett módon megjelenik a képen.

A felnőtteket ábrázoló pornográf felvételek jogellenes közzétételének tilalmát fogalmazza meg az a tényállás, amely a közérkölcst véd a „zavaróan” obszcén anyagokkal való akaratlan szembesüléstől.²⁶⁰ A svéd jogalkotó, habár a szexuális zaklatás és pornográfia-előállítás fiatalokú elkövetőivel szemben liberális, azért a közérkölcst általános védelme érdekében mégis csak a büntetőjog eszközeihez nyúl.²⁶¹

Az Egyesült Királyság megoldása

Az obszcenitás törvényi szabályozása az Egyesült Királyságban 1959-ben jelent meg először. Az *Obscene Publications Act* (OPA 1959) ekkortól szabályozza a szemérem sértő tartalmak közzétételét. (Akdeniz, 2001: 247-275; Bott, 2006)²⁶² Az OPA 1964-es módosítása már bűncselekménnyé nyilvánítja az obszcén publikáció tulajdonlását, birtoklását vagy felügyeletét²⁶³ is közzétételi céllal, haszonszerzésre törekedve. Az extrém pornográf tartalmak

²⁶⁰ Criminal Code of the Kingdom of Sweden, Chapter 16 Section 11: Unlawful exhibition of pornographic pictures

²⁶¹ Büntetőjogi gyakorlatot nem sikerült találni arra nézve, milyen esetek kerültek a bíróság látóterébe „pornográf anyagok jogellenes kiállítása” címén.

²⁶² A szemérem sértő tartalmak közzétételének szabályozásáról az Egyesült Királyságban I. Yaman Akdeniz és Frank Bott munkáit. (Akdeniz, 2001; Bott, 2006).

²⁶³ A törvény szóhasználatában a „control” a publikációval való rendelkezési jogra utal.

közzététele és terjesztése büntetendő, azonban birtoklása a mai napig legális (kivéve közzétételi szándék esetén). Az „obszcén” anyag olyan cikk (újságcikk, fejezet, könyv, vers stb.) amelynek egyes részei vagy a cikk teljes egészében „züllesztetheti” (*deprave*) a fogyasztókat, illetve „bomlaszthatja” (*disrupt*) a fogyasztók erkölcsét. Az obszcenitás általános (nem publikációkra vonatkozó) fogalma ehhez képest tágabb. Egy 1971-ben született ítélet szerint az „obszcén”: piszkos, buja vagy undorkeltő („*obscene is filthy, lewd or disgusting*”)²⁶⁴. Az obszcenitás fogalmát legközelebb a *Protection of Children Act* határozta meg 1978-ban (PCA 1978).²⁶⁵ E fogalmazás átfogóbb, tágabb és megfoghatatlanabb, minthogy eszerint a pornográfia ismérve a „tisztességtelenség” (*indecenty*): a szexualitás nyílt ábrázolása. A gyermekpornográfia tilalma először, az extrém pornográfiától elváló tartalomként 1988-ban jelent meg.²⁶⁶ Jelenleg részletesen a *Sexual Offences Act* (SOA 2003) szabályozza.

A „pornográfia” megjelölést a SOA (2003) használja először. A korábbi törvények (OPA 1959, OPA 1964) az „obszcén” és a „tisztességtelen” jelzőket használták. Az obszcenitás és a tisztességtelenség tesztje az volt, hogy visszatetszést keltenek-e a kérdéses termékek azokban az emberekben, akik azokat láthatják, hallhatják vagy olvashatják. A PCA (1978) a „tisztességtelenség”, „illetlenség” kifejezését nem határozta meg, így szélesebb lehetőséget adott a jogalkalmazói mérlegelésre. A SOA (2003) definíciója szerint, valamely személyt akkor ábrázolnak pornográf módon, amikor az illetőt „tisztességtelen helyzetben” örökítik meg. Az angolszász bizonyítás jellegzetességére talán a „szexuális” fogalma mutat rá legjobban: „*olyan behatolás, érintés vagy bármilyen más tevékenység, amellyel kapcsolatban (legalább) egy megbízható személy úgy gondolja [hogy szexuális] (1) vagy azért, mert – függetlenül az ábrázolás célzatától és körülményeitől –, az ábrázolás természete szexuális, (2) vagy mert az ábrázolásnak a természetében rejlik a szexualitás, vagy mert az ábrázolás körülményei a szexualitásra utalnak, vagy egyébként az ábrázolással bármilyen kapcsolatban álló személy indíttatása szexuális*”.²⁶⁷ A „definíció” gyakorlatilag minden elképzelhető magatartást, illetve ábrázolást felölel. Elsősorban a természetében szexuális ábrázolások (objektív feltétel), másodsorban viszont a szemlélő célja által szexuális töltetet nyert ábrázolások (szubjektív feltétel) tartoznak ide. A szemlélő szubjektív viszonyulását előtérbe helyező minőségi kritérium azt sugallja, hogy valamely ábrázolás jellegét nem feltétlenül a társadalmi értékítélet, a közérkölcshatározta meg, hanem a szemlélő indíttatása, érzései. Ergo, valamely ábrázolás akkor is pornográf („szexuális”), hogyha az elkövető szexuális vágyai felkeltésére használja azt, függetlenül attól, hogy az adott ábrázolás a társadalmi értékrend szerint nem tartozna ebbe a körbe (pl. meztelen gyermek semleges pózban, semleges környezetben – pl. családi képek között; nudista strandolók fotói a naturista honlapon stb.).

²⁶⁴ R. v. Anderson and others (1971) 3 All ER 1152. Idézi Akdeniz, 2001: 5

²⁶⁵ Az *obszcén anyagok készítését* – a célzatosság megjelölése nélkül – a PCA 1978 tette büntetendővé. A törvény kodifikációjának fő oka volt a gyermekpornográf anyagok egyre szélesebb körű terjedése. A törvény általánosan a „tisztességtelen”, azaz nyílt szexualitást ábrázoló anyagok saját részre való készítését is büntetni rendeli, függetlenül attól, hogy a készítőnek szándékában áll-e azokat kiadni a kezéből (közzétenni, továbbítani).

²⁶⁶ CJA (1988), Section 160

²⁶⁷ SOA (2003)

„Section 78 ‘Sexual’

For the purposes of this part [...], penetration, touching or any other activity is sexual if a reasonable person would consider that –

- (a) whatever its circumstances or any person’s purpose in relation to it, it is because of its nature sexual, or*
- (b) because of its nature it may be sexual and because of its circumstances or the purpose of any person in relation to it (or both) it is sexual.”*

A bolgár szabályozás

A bolgár büntető törvénykönyv tartalmazza a pornográfia fogalmi meghatározását.²⁶⁸ Eszerint pornográfának minősül bármilyen, tisztességtelen vagy a közmorálba nem illeszkedő, azt nem tükröző anyag, amely kifejezett szexuális magatartást ábrázol. A kifejezett szexuális magatartás lehet valóságos vagy szimulált szexuális kapcsolat egynemű vagy különemű személyek között, szodómia, maszturbáció, sadizmus, mazochizmus, vagy a nemi szervek buja ábrázolása (*lascivious exhibition of the sexual organs*). Nem derül ki, hogy a szimulált szexuális magatartás mit jelent, pl. kiterjed-e a pseudo-ábrázolásokra. Az, hogy a szexuális magatartásnak „személyek között” kell történnie, arra utalhat, hogy a nem valóságos vagy nem ilyennek látszó személyeket ábrázoló felvételek nem képezik elkövetés tárgyát. Azonban a bolgár tényállásnak az a része, amely szerint nemcsak a valóban 18 éven aluli, de az ilyennek látszó személyekről készült felvételek is megalapozhatják a büntetőjogi felelősséget, arra utalhat, hogy a montázs- és a pseudo-felvételek is az elkövetés tárgyát képezik. Mivel nagyon friss (2007 június 1-jén hatályba lépett) jogszabályról van szó, még nem kapcsolódik hozzá joggyakorlat, így a pseudo-felvételek büntetőjogi megítéléséhez sem.²⁶⁹ De a definíció nagyon tág, így akár ezt is lehetővé teszi. Erre utal a valóságos vagy szimulált szexuális tevékenység ábrázolásának egyöntetű módon, büntetéssel fenyegetése.

A szlovén megoldás

A szlovén büntető törvénykönyv nem tartalmazza általános értelemben a (felnőtteket szerepeltető) pornográfia szabályozását, „pornográf anyagok” alatt a 18. életévet be nem töltött személyeket ábrázoló felvételeket érti. A pornográfia fogalmát a büntető törvénykönyv nem tartalmazza, és a fogalom kidolgozatlan a joggyakorlatban, hasonlóan a realiztikus (fiktív) ábrázolások problematikájához. A jelenség, állandóan változó társadalmi megítélésére figyelemmel, ténylegesen nem alkalmas egzakt (büntető)jogi meghatározásra. A jogalkotó ugyanakkor, a gyermekpornográfia tényállásának hatályba lépésekor (2004) nem kívánt visszanyúlni olyan, évtizedekkel korábbi bírói döntésekhez, amelyek nem a modern társadalmi viszonyokat tükrözik, és nem felelnek meg a technológiai újítások által befolyásolt társadalom elvárásainak, értékeinek. Az internetes tartalmak világában a pornográfia fogalmi megítélése gyorsan változik, és bár az alapvető társadalmi normák – mint amilyen a közmorál – elemei változatlanok, az új megjelenési formák némileg eltérő értékelést követelnek meg. A szlovén jogalkalmazó ezért tartózkodott a pornográfia fogalmi elemeinek definiálásától, ehelyett a nemzetközi dokumentumok általánosan elfogadott meghatározását veszi alapul a cselekmények értékelésében.

2.2.4. Az elkövetési magatartások köre a vizsgált országokban

A megszerzés és a birtokban tartás a budapesti egyezményre és a Kerethatározat előírásaira tekintettel a legtöbb tagállamban büntetendő magatartások. Néhány tagállam a birtoklás büntetendőségét a terjesztési célzat meglétéhez köti. Tehát az elkövetési magatartások terén sem számolhatunk egységes szabályozással. Nem beszélve az online megszerzés és az online terjesztés szándékának komplikált bizonyíthatóságával, amely további megosztottságot eredményez – nemcsak egyes tagállamok, de, ahogy azt a magyar példából láttuk, sokszor a helyi nyomozó hatóságok szemlélete között is.

²⁶⁸ Criminal Code of the Republic of Bulgaria, Section 93

²⁶⁹ A pornográfiához kapcsolódó magatartások tényállása Bulgáriában 2007.VI.1-jén lépett hatályba (State Gazette of the Republic of Bulgaria, 38/07)

A gyermekpornográf anyagok megszerzése és a birtoklása büntetendővé nyilvánításának alapja kettős. Egyfelől, kriminológiai kutatások szerint a felvételek tartása (és nézegetése) elősegíti, egyes esetekben indukálja, hogy az elkövető közelebb kerüljön a gyermekekhez és végül fizikai kapcsolatot is létesítsen velük. (Sullivan, 2007; Sullivan & Beech, 2004: 72; Hill, 2007) Ezt a szemléletet a nyomozó hatóság is magáévá tette (pl. a Home Office, I. Davis, 1998). A másik ok, amiért a megszerzés és a birtoklás is büntetendő, a web-pornográfia elterjedése. Amióta az interneten tömegesen jelenik meg a gyermekpornográfia, a felvételekhez való hozzájutás egyszerű és gyors lett. A megszerzők sokszor készítenek saját webgalériát, ezáltal még több felvétel lesz a weben, amelyet még több internet-felhasználó tekint (szerez) meg. A kereslet indukálja a kínálatot, amely növeli a gyermekabúzus esélyeit. (Malevsky, 2002: 30-32; Thornburg & Lin, 2002: 166-172) A megszerzés és a tartás azonban olyan magatartások, amelyek kriminalizálásának célja gyakorlatilag egy a jövőben, lehetőség szerint bekövetkező esemény (a szexuális abúzus) megelőzése, amely azonban nem feltétlenül áll ok-okozati összefüggésben a megszerzéssel és a tartással (azaz a felvételek nézegetésével). (Završnik, 2007a) E magatartások kriminalizálása előrébb hozza a büntetőjogi felelősséget, ami aggályos, mert fikción alapul: azon a feltételezésen, hogy a megszerzés és a tartás kontakt-elkövetéshez vezet.

A child grooming egyezmény a szexuális kizsákmányolás széles, eddig nemzetközi dokumentumban nem nevesített körét rendeli büntetni.²⁷⁰ A gyermekpornográfiának az egyezményben meghatározott, eddig egyetlen más dokumentumban sem nevesített elkövetési magatartása a gyermekpornográf anyagokat tartalmazó weboldalak elérése (*access*).²⁷¹ Ez a megszerzést megelőző magatartást, azaz a böngészést (az anyagok megnézését azok birtokában tartása nélkül) tenné büntetendővé, amely két okból is aggályos. Az egyik, hogy technikailag nincs különbség a megszerzés és az elérés között, amennyiben technikailag az eléréshez is meg kell szerezni a webes tartalmat (a számítógép automatikusan letölti és tárolja is a behívott – „elért” – webes tartalmakat). Emiatt bizonyítási problémákat vethet fel, hogy a böngészőbe került weboldal-címek közül melyeket ért el szándékosan, és melyeket nem az elkövető (pl. felugró ablakban megjelenő hirdetések nem szándékosan letöltött tartalmak, de azokat is tartalmazza a számítógép memóriája). A másik aggály, hogy ezzel immár a szexuális abúzus (feltételezhetően) megelőző lépése, azaz a webes „szörfözés” lenne büntetendő, amely egy lépéssel megelőzi a felvételek megszerzését is. Ez kikezdi egyfelől az ártatlanság vélelmének, másfelől a lelkiismereti szabadságnak az alkotmányos jogát.²⁷² Sui generis előkészületi cselekményként a gyermeknek szexuális előadásban való részvételre felhívása, valamint az ilyen előadásban való szerepeltetése is büntetendő az egyezmény szerint. A magyar tényállás szerint ugyan csak részesként (felbujtóként, pszichikai bűnszegdként) lehet büntetendő a nézőközönség valamely tagja, azonban az egyezmény önálló tettesként felelősségre vonhatóvá tenné a gyermekszereplőkkel készülő műsor vagy

²⁷⁰ Az Európa Tanács gyermekek szexuális kizsákmányolása és szexuális bántalmazása elleni védelméről szóló egyezménye. A Miniszterek Bizottsága 2007. július 12-én, a Miniszter-helyettesek 1002. ülésén fogadta el. Aláírásra 2007. október 25-én nyitották meg. Eddig 27 aláíró állama van és nincs ratifikálója. (Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse. CETS. No. 201 - 25. X. 2007.)

²⁷¹ 20. Cikk (1) f./ pont

²⁷² Igaz, az egyezmény a tagállamok számára lehetőséget biztosít a megszerzés, a tartás, valamint az elérés magatartásának büntetlenül hagyására, amennyiben nem létező gyermeket ábrázolnak a felvételek vagy ha a beleegyezési korhatárt elért gyermek beleegyezésével, saját használatra készült a felvétel.

előadás készítésénél/felvételénél jelen lévő nézőközönséget (is).²⁷³ Ugyanakkor nem kell, hogy az előadást rögzítsék, míg a magyar szabályozásban a „műsor” megnevezés valamely felvétel rögzítésére, de legalábbis élő közvetítésére utal, de nem (színházi vagy egyéb) előadásra. Az egyezmény büntetni rendelné a szexuális cselekményeknek a beleegyezési korhatárt el nem érő gyermekkel való megnézetését függetlenül attól, hogy a gyermek részt vesz-e a cselekményben vagy sem. A cselekmény irányulhat valamely élő „előadásra” (pl. szülők szexuális aktusának végignézése) vagy pornográf felvételek, illetve pornográf műsor gyermekkel való megnézetésére.²⁷⁴ (A cselekmény a magyar jog szerint kiskorú veszélyeztetésének minősül, ha a szexuális cselekményt a gyermeknek nem előben kell végignéznie. Ha igen, akkor valamely, nemi erkölcs elleni bűncselekmény keretében lehet büntetendő.) Az egyezmény „vívmányai” közül kiemelendő, hogy önálló bűncselekményként nevesíti a beleegyezési korhatárt el nem ért gyermek felnőtt általi, információs technológia felhasználásával (infokommunikáció) történő, személyes találkozásra való felhívását abból a célból, hogy a gyermekkel szexuális kapcsolatot létesítsen vagy róla gyermekpornográf felvételeket készítsen, abban az esetben, ha ezt a felhívást a találkozó előmozdítására irányuló tettek is követték.²⁷⁵ Az egyezmény ezzel, az értekezésben is elemzett és az utóbbi időben tudományos diszkussziók tárgyát képező *internet child grooming* jelenségét tereli büntetőjogi keretek közé. A jelenség hazánkban a jelenlegi szabályozás szerint, nem sorolható egyetlen bűncselekmény tényállásába sem. Amennyiben az elkövető szexuális töltetű képeket küldene magáról a gyermek számára, ez csupán szeméremszétsétség vétségének minősül, ha pedig ténylegesen találkozik is a gyermekkel, akkor csupán a találkozó „eredményeként” megvalósuló szexuális abúzus képezi büntetőjogi értékelés tárgyát. A szexuális abúzus céljából történő internetes „felhívás” szintén bizonyítási nehézségeket vonna maga után – az elkövető szexuális abúzusra irányuló szándéka nehezen lenne bizonyítható még akkor is, ha megtenné az egyezmény által megkívánt kezdeti lépéseket a találkozó lebonyolítására. Bizonyíthatóvá így csak a tényleges abúzus megkezdésével válhatna a cselekmény. Hazánk eddig még nem írta alá az egyezményt, minden esetre a szabályozott magatartások által felvetett problémák óvatosságra intenek.

A child grooming egyezmény világosan jelzi a jogalkotás trendjét: az absztrakt veszélyt megelőző lehetséges veszély megelőzése érdekében kemény eszközöket, a büntetőjogot veti be. A büntetőjog egyszerű és gyors válaszlehetőség valamely tömegesen megjelenő és a társadalom bizonyos rétegeit (jelen esetben a kiskorúakat) nagymértékben fenyegető veszélyre, ilyen módon alkalmas a társadalom megnyugtására. Kérdés, hogy ez a pszichológiai eszköz a gyakorlatban teljesíti-e a megelőzés célját. Kérdés, hogy megfelelő – szükséges és arányos – eszköz-e ilyen absztrakt veszély megelőzéséhez, illetve csakugyan a büntetőjog a megfelelő eszköz-e a veszély visszaszorítására. Vagy netán az edukáció és az internet-használat veszélyeiről való felvilágosítás alkalmasabb lenne? Ez utóbbiaknak legalább ki kellene egészítenie a jelenség jogi szabályozását.

Mivel az értekezés nemcsak a gyermekpornográfiáról, hanem a pornográfiáról általában szól, említést kell tenni ez utóbbi büntetőjogbeli megjelenéséről is. Magyarországon a pornográf tartalmakkal kapcsolatos tevékenység szabad. Éppen csak államigazgatási szabályokhoz kötött annak terjesztése.²⁷⁶ Az államigazgatási szabályok meg nem tartása – súlyos

²⁷³ 21. Cikk (1) c./ pont. A magyar szabályozás (tiltott pornográf felvétellel visszaélés) szerint csak a műsor készítője, illetve az büntetendő, aki a műsor előállításához anyagi eszközöket szolgáltat.

²⁷⁴ 22. cikk

²⁷⁵ 23. cikk

²⁷⁶ A pornográfiát szabályozó államigazgatási jogszabályok: 1997. évi LVIII. törvény a gazdasági reklámtevékenységről 5/A. §; 2005. évi CLXIV. törvény a kereskedelemről; 133/2007. (VI.13.) Korm. rendelet az üzletek működésének rendjéről, valamint az egyes üzlet nélkül folytatható kereskedelmi tevékenységek

megszegése – esetén pedig büntetőjogi szankció fenyegeti az elkövetőt (közzsemérem megsértése).²⁷⁷ A jogalkotó a pornográf tartalmakat szándékosan nem kereső állampolgárt kívánta védeni, valamint – bár ez a tényállás rendszertani elhelyezéséből nem derül ki – az ifjúság egészséges erkölcsi fejlődését kívánta biztosítani. Ez utóbbira a pornográfia terjesztésének államigazgatási szabályiból következtethetünk: tilos, illetve pénzbírsággal fenyegetett a terjesztés (kereskedelem) iskolák, oktatási intézmények körzetében.²⁷⁸

A német megoldás

A német büntető törvénykönyv tilalmazza a gyermekpornográf anyagok készítését, terjesztését, megszerzését és terjesztési szándékkal történő birtoklását.²⁷⁹ Emellett, az obscén anyagok elterjedésének megakadályozására is tartalmaz tényállást, mégpedig a közérkölcst sértő anyagokkal való akaratlan szembesülés elkerülése, valamint a fiatalok káros tartalmaktól való megóvása érdekében.²⁸⁰ A szabályozás a Kerethatározat elvárásainak csupán a kiskorúság életkori határa tekintetében nem felel meg, amelyet a jogalkotó a 14. életévben határozott meg (míg a Kerethatározatban ez a 18. életév).

A gyermekpornográf anyagok terjesztése, megszerzése és tartása elkövetési magatartása 2003-ban került a büntető törvénykönyvbe. A gyermekpornográf anyagokkal kapcsolatos tevékenység korábban is büntetendő volt, a gyermekek vagy a fiatalok szexuális abúza²⁸¹ tényállása szerint. A 2003-as törvénymódosítás annyiban új, amennyiben büntetendővé teszi a gyermekpornográf anyagok birtokban tartását is.²⁸² A pusztta megszerzés és birtoklás azonban még nem elegendő a cselekmény megvalósításához, a tartás célhoz (terjesztés, lejátszás, átadás, kínálás, hozzáférhetővé tétel) kötöttsége miatt szűkül a felelősség. Megjegyzendő, hacsak nem nemzetközileg szervezett hálózatról van szó, ahol a tagok tevékenysége a különböző nyomozó hatóságok által, különböző forrású bizonyítékokkal egyöntetűen alátámasztott, igen nehéz dolga van a jogalkalmazónak, ha az előbbi célokhoz kapcsolódó szándékot próbálja bizonyítani. A jogalkotó szándéka szerint a gyermekpornográf anyagok pusztta megszerzése és birtoklása (és nézegetése) még nem olyan mértékben veszélyezteti a kiskorúak fejlődését, hogy ezt a veszélyt büntetőjogi tilalommal kellene ellensúlyozni (morális legalitás, lásd később!). Ha azonban a megszerzéshez és birtokláshoz további, terjesztéssel, átadással, a köz számára hozzáférhetővé tétel szándéka kapcsolódik, az már büntetendő.

A szabályozás megfelel a Kerethatározat rendelkezéseinek, amennyiben a *különböző ábrázolások* széles skálája elkövetési tárgy lehet. Nemcsak a valóban létező gyermekről készült kép, de a pszeudo-fotográfia, a montázs, a rajz és az írás is alapja lehet a bűncselekmény megállapításának. Az információs társadalom új technikáival előállított és közvetített anyag kriminalizálásáról 2003 óta a 184c § rendelkezik, amennyiben a közvetítő

végzésének feltételeiről 14. §; 4/1997. (I.22.) Korm. rendelet az üzletek működéséről és a belkereskedelmi tevékenység folytatásának feltételeiről.

²⁷⁷ Közzsemérem megsértése. Btk. 272. § (A közrend elleni bűncselekmények fejezetében a köznyugalom elleni bűncselekmények címében.)

²⁷⁸ 133/2007. (VI.13.) Korm. rendelet az üzletek működésének rendjéről, valamint az egyes üzlet nélkül folytatható kereskedelmi tevékenységek végzésének feltételeiről 14. § (2) bek.

²⁷⁹ D-StGB § 184b

²⁸⁰ D-StGB §§ 184-184a

²⁸¹ Sexueller Missbrauch von Kindern: D-StGB § 176-176b; Sexueller Missbrauch von Jugendlichen: D-StGB § 182

²⁸² D-StGB § 184. A módosító törvényhely a SexualdelÄndG v. 27. 12. 2003 (BGB1. I 3007; 3a vor § 174), hatályos 2003. XII. 27-étől. A gyermekpornográf anyagok tilalmával egyidejűleg került a törvénybe a pornográf anyagok terjesztésének kibővített tényállása, valamint az erőszakos és az állatokkal folytatott pornográfia tilalma is. (D-StGB §§ 184-184a)

médiát bővítette az elektronikus információs- és kommunikációs csatornával, különös tekintettel az internetre és a webkamerákra.²⁸³ De nem a büntető törvénykönyv az egyetlen, amely a közvetlenül vagy közvetett módon a gyermekek abúzusával kapcsolatos, azt feltételező ábrázolásokat tiltja. A fiatalok védelméről szóló törvény (*Jugendschutzgesetz*) és a fiatalok médiával kapcsolatos védelméről szóló, szövetségi tartományok közötti szerződés (*Jugendmedienschutz-Staatsvertrag*) a gyermekekre, fiatalokra veszélyes tartalmak hozzáférhetővé tételét, előállítását, exportját, importját tilalmazza. Minősített eset valósul meg, ha ezek a tartalmak legalább egy gyermek vagy egy fiatal testi vagy szellemi fejlődését súlyosan veszélyeztetik (konkrét veszélyeztető eredmény).²⁸⁴

Az infokommunikációs eszközzel továbbított vagy az elektronikus adathordozón megjelenő anyag külön törvényi nevesítése egyébként nem lenne szükséges. Az elektronikus, illetve digitális adathordozó a kép, film, rajz és egyéb ábrázolás technikailag új megjelenési formája, amely legfeljebb egyszerűsíti (és gyorsítja) az anyag megszerzését vagy a továbbítását (kínálását és a további nevesített elkövetési magatartásokat), azonban az anyag befogadhatóságán az elektronikus megjelenés nem változtat. A már előállított anyag digitalizálása – úgyis, mint az internetes közzététel lehetővé tétele – természetesen további elkövetési magatartásokat (pl. továbbítás, nyilvános közzététel) vetíthet előre, azonban e magatartásokat külön kell bizonyítani a büntethetőséghez. A törvényalkotó precizitása az elektronikus média külön nevesítésével fölösleges és meglehetősen paternalista. A médiumkör tárgy szerinti bővítését legfeljebb a bírói joggyakorlat segítése indokolhatja, ti. előállhatnak olyan esetek, amikor a bíróság vonakodik elfogadni bizonyítékként digitalizált vagy elektronikus adatot. Az internetes forgalomban gyakran megjelennek olyan ábrázolások, amelyeknek tartalma az ábrázolás (kicsiny) mérete miatt meghatározhatatlan, vagy technikai okok (lejátszhatóság, a kép élessége) miatt kétséges. Ezekben az esetekben a bíróságnak kell döntenie arról, hogy az ábrázolás mennyiben meríti ki a tiltott pornográfia fogalmát, vagy hogy mennyiben vélelmezhető a szándékosság a cselekmény megvalósításában: az elkövető letölthette-e az anyagot az internetről, azt lejátszhatta-e, avagy egyáltalában felismerhette-e, mit ábrázol. Ezen technikai ismérveknek a tiltott pornográfia szempontjából való meghatározása (legalább milyen ismérvek esetén felismerhetően gyermekpornográf az anyag, azaz: „hol húzódnak a virtuális gyermek határai?”) inkább szükséges volna, mint az infokommunikációs elkövetés tényállásbeli megjelenítése. A „virtuális gyermek határainak” azaz a felismerhetőség minimális feltételeinek kidolgozása bírói gyakorlat tárgya kell hogy legyen, hiszen a virtuális megjelenítés lehetőségeinek köre kimeríthetetlenül széles.

A holland példa

A holland büntetőjogban tilos az olyan anyagok 16 éven aluliak számára bemutatása, amelyek tárgya vagy az ábrázolás módja káros lehet az erkölcsi fejlődésre,²⁸⁵ a gyermekpornográf felvételek készítése, terjesztése, nyilvános közzététele, országba behozatala, onnan kivitele, valamint tartása is büntetendő, amennyiben a felvételeken 18 éven aluli személy szerepel.²⁸⁶ Amennyiben az elkövető üzletszerűen (*makes a profession*) vagy visszaesően (*makes a habit of committing*) űzi a cselekményt, súlyosabban büntetendő. Az anyagi haszonszerzésre törekvés mindkét esetben meghatározó lehet, de nem feltétele a bűncselekmény megállapításának, csupán minősítő körülmény. A „szokásszerű” bűnözés kifejezetten a

²⁸³ A beiktató jogszabály a SexualdelÄndG v. 27. 12. 2003 (BGB1. I 3007; 3a vor § 174), amely átvette a rádió- és televízió általi közvetítés tilalmát (*Rundfunk*), valamint bevezette az új telekommunikációs szolgáltatások (*Teledienste, Mediendienste*) általi elkövetés tilalmát.

²⁸⁴ JuSchG § 27; JMStV § 23

²⁸⁵ Criminal Code of the Netherlands, Section 240a

²⁸⁶ Criminal Code of the Netherlands, Section 240b

karrierbűnöző, illetve a visszaeső bűnöző meghatározó ismerve, és így az magában foglalhatja az anyagi haszonszerzésre törekvést is. Bár a törvényalkotó az üzletszerűséget mint minősített esetet külön nem említi, az, az anyagi haszonszerzés mellett, már benne foglaltatik a karrierbűnözői tevékenységben, annak meghatározó elemeként (a karrierbűnözés jellegzetességeiről l. Molnár, 1996). A gyermekpornográfia készítésének és terjesztésének nyugat-európai gócpontja már évtizedek óta Hollandia, nem csoda, hogy a jogalkotó az anyagi haszonszerzési céllal való elkövetés egyes formáit (kínálás, eladás, átadás, terjesztés) súlyosabb büntetési tétellel fenyegeti.

A holland törvényalkotó is külön nevesíti az elektronikus adathordozót mint elkövetési eszközt/módszert, ezzel kívánja biztosítani a komputeres/internetes elkövetés büntetendőségét.

A gyermekpornográfia (és egyéb, obszcén, illetve erkölcsöt sértő anyagok) kiskorúnak bemutatásán (a kiskorú veszélyeztetésének klasszikus magatartása)²⁸⁷ és a gyermekpornográfia készítésére valamint terjesztésére irányuló magatartáson²⁸⁸ túl, a közerkölcs és a fiatalok szexuális fejlődése elleni bűncselekmények fejezetében szerepel még a pornográfia kéretlen közzétételének általános tilalma.²⁸⁹ A pornográfia-tilalom a közerkölcsöt sértő (*anstössig für das Schamgefühl*) tartalmakra (ábrákra és tárgyakra) vonatkozik, amelyeket nyilvános helyen kiállítanak vagy közszemlére tesznek, illetve amelyeket más számára felkínálnak vagy kifejezett kérelme nélkül neki elküldenek. A fiatalokra vonatkozó, fent említett tényállások védett jogtárgya a kiskorúak egészséges lelki és pszichoszexuális fejlődése. A pornográfia általános tilalmára vonatkozó tényállás védett jogtárgya azonban tágabb, amennyiben az a pornográf ábrázolásokkal vagy tárgyakkal való akaratlan szembesülést hivatott megakadályozni. A pornográfia tilalmával a törvény a közmorált, a társadalmi jóerkölcsöt védi az absztrakt sérülés lehetőségétől, ilyen módon megegyezik a német büntetőjog pornográfia-tilalmával és annak céljával. A tényállás szövege nem mutat rá világosan, hogy konkrétan milyen ábrázolások és tárgyak azok, amelyek a közmorált sértik. A társadalmi „szégyenérzetet keltő” ábrázolás meghatározása és az esetek kategorizálása ugyancsak a bíróságok feladata.

A svájci példa

Svájcban a „*soft*” pornográfia az erotika és a kemény pornográfia között helyezkedik el. Csak abban az esetben büntetendő, ha (1) kiskorúnak (16. életévét be nem töltött személynek) bemutatják vagy számára hozzáférhetővé teszik (a kiskorút veszélyeztető magatartás),²⁹⁰ valamint ha (2) felnőttek továbbítják, kifejezetten erre vonatkozó kérelem nélkül. A gyermekpornográf termékek előállítását és más, közvetlenül a gyermekpornográfiához kapcsolódó cselekményeket a kemény pornográfia keretében szabályozza a törvény. A gyermekek bevonásával készült felvételek birtoklása, előállítása, importja, exportja, tárolása, forgalomba hozatala, kiállítása, kínálása, (meg-/be-)mutatása, továbbítása vagy hozzáférhetővé tétele a kemény pornográfia egyik esete.²⁹¹ Minősített eset, hogyha anyagi haszonszerzési cél vezette az elkövetőt.²⁹² A kemény pornográfia, ezen belül is a gyermekeket

²⁸⁷ Criminal Code of the Netherlands, Section 240a

²⁸⁸ Criminal Code of the Netherlands, Section 240b

²⁸⁹ Criminal Code of the Netherlands, Section 240

²⁹⁰ A kiskorúság életkori határa a 16. életév. Ezen életkor alatt mindenkit megillet a zavartalan fejlődéshez való jog, amit a szólás- és véleménynyilvánítás alkotmányos jogának sérelme árán is biztosítani kell, akár a büntetőjog eszközével is. (Basler Kommentar, 2003: 2063)

²⁹¹ A kemény pornográfia további esetei a bestialitás, az s/m, valamint a bizarr pornográfia.

²⁹² CH-StGB § 197

ábrázoló pornográfia megszerzése és birtoklása büntetendő, azonban a fogyasztói magatartás – birtoklás nélkül – nem. Ennek folyományaként svájci jogalkalmazói körökben jelenleg is vita tárgya, mi minősül „megszerzésnek” és milyen magatartás jelent csak „fogyasztást”. Az elektronikus média lehetőséget biztosít arra, hogy az egyszer már lehívott tartalom később további webes kapcsolat nélkül is elérhető legyen. A számítógép a *cache* memóriában tovább tárolja az egyszer már megtekintett oldalakat, illetve az ideiglenes file-ok könyvtára számára automatikus mentést készít a megtekintett anyagokról. Így a számítógép minden, interneten legalább egyszer felkeresett oldal tartalmát (legalábbis kezdőoldalát) automatikusan le is tölti, azaz tárolja. A svájci joggyakorlat csak a felhasználó által letölteni – tehát megőrizni – szándékolt anyagokat veszi figyelembe a birtoklás vizsgálatakor. Azonban, a törvény rendelkezésével egyet nem értve, néhány jogtudós éppen valamely weboldal többszöri, letöltés nélküli felkeresését tekinti veszélyesebbnek, hiszen ez inkább elősegíti a gyermekpornográf anyagok népszerűsítését, mint valamely weboldal egyszeri letöltése. (Suter-Zürcher, 2003: 89-90) Az egyszeri otthoni letöltés (további megtekintés nélkül) történetesen sokkal kisebb veszélyt hordozhat magában, mint valamely weboldal szokás szerinti felkeresése. Az elektronikus eszköz útján tárolás azonban éppúgy magában hordozhatja az összegyűjtött képek gyakori élvezetének (esetleg továbbításának, népszerűsítésének) lehetőségét, mintha a felhasználó csak felkeresné a neki tetsző weboldalakat. Az internetes tartalmak letöltése és lehívása (felkeresése, szándékolt tárolás nélkül) között csak hajszálnyi technikai különbség van, így akár mindkettőt büntetni rendelhetné a törvény. Azonban a tárolás nélküli megtekintés esetén nem bizonyítható az elkövetőnek az a szándéka, hogy a jövőben használni (felkínálni, továbbadni, exportálni stb.) kívánja az anyagokat, míg a szándékolt letöltés vélelmezetten a népszerűsítést megelőző magatartása, és mint ilyen, büntetendő. (Basler Kommentar, 2003: 2071-2072)

A 2002-től hatályos módosítás már külön bekezdésben szabályozza az elektronikus eszköz útján való megszerzést és birtoklást, tekintettel az internetes pornográf tartalmak elszaporodására, az internet keresletformáló erejére és a elektronikus sokszorosítás egyszerű és gyors természetére, amely szintén a kereslet duzzasztása felé hat.

A svéd példa

A gyermekpornográf (18. életévét be nem töltött vagy ilyenek látszó személyeket ábrázoló) anyagok előállítás, terjesztése, kínálása, átadása, közzététele, vagy más módon mások számára elérhetővé tétele bűncselekmény. Büntetendő továbbá a prekurzori tevékenység, avagy a vevő és az eladó (kereskedő, terjesztő) közötti kapcsolat létrehozása vagy más hasonló lépések megtétele a gyermekpornográf anyagok kereskedelmének előmozdítása érdekében. Büntetendő a gyermekpornográf anyagok birtoklása is, kivéve a kézi rajzok, valamint más egyéb, kézzel készített matéria saját használatra tartása, amennyiben az anyagok nem kerülnek ki (szándékosan) a kezéből (elterjedés/terjesztés veszélye).²⁹³ A nem kézzel készített fiktív gyermekábrázolások azonban elkövetési tárgyak. Másfelől, a törvényalkotó szerint csak azok az ábrázolások sértik/sérthetik az emberi méltóságot,²⁹⁴ amelyek kikerülnek az egyéni „felhasználó” birtokából és a terjedéssel/terjesztéssel hozzájárulnak a gyermekek szexuális kizsákmányolásához.

A svéd jog, hasonlóan a hollandhoz, a terjesztési tevékenység minősítésére különböző kategóriákat alkotott, az üzletszerűség mozzanatainak a szemléltetésére. Így, létezik

²⁹³ Criminal Code of the Kingdom of Sweden, Chapter 16 Section 10a: Child pornography crime

²⁹⁴ Fiktív személyábrázolások elkövetési tárggyá tételénél csak az emberi méltóság védelme lehet a védett jogtárgy, nem pedig az ábrázolt személy egészséges fejlődésének védelme.

rendszeresség (*systematically practised*), haszonszerzési célzat (*for profit*) és üzletszerűség (*in the course of business*).²⁹⁵ Ezekben az esetekben, illetőleg ha a tevékenység nagyszámú képet ölel fel vagy ha, függetlenül mindettől, a képek különösen kegyetlen bánásmódot közvetítenek²⁹⁶ a cselekmény súlyosabban minősül.

Üdvözlendő a törvény általános fogalmazása, ugyanis nem nevesíti külön az elektronikus média általi elkövetést. A jogalkotó bölcs döntéssel, a technikai fejlődés gyors – és a jog által követhetetlen – ütemére tekintettel nem iktatott be részletesebb szabályozást, amely csak kazuisztikussá tenné a törvényszöveget. A jogalkotás széles joggyakorlati tapasztalatra épül, ami a törvény gyakorlati működésének garanciája. (Sieber, 1999: 261-277)

Az Egyesült Királyság példája

A gyermekpornográf anyagok előállításának, megszerzésének és birtoklásának kifejezett büntetéséről először a Criminal Justice Act rendelkezik.²⁹⁷ (A gyermekpornográfia mint obszcén anyag korábban is büntetendő volt, azonban először 1988-ban mondta ki törvény külön tényállásban a büntetendőségét.) A SOA (2003) kibővítette a gyermekpornográfia elkövetési tárgyainak körét. A törvény szerint már minden felvétel (*image*) a bűncselekmény tárgya: lehet bármilyen technikával készített vagy átalakított mozgó vagy állókép, vagy ahol a tartalom azt megengedi, ott háromdimenziós anyag is.²⁹⁸ A SOA (2003) a gyermekpornográfia készítését és annak megelőző magatartásait is büntetni rendeli. A gyermek (18 éven aluli személy) prostitúcióba és pornográfiába bevonása, a gyermek elhatározásának ebbéli megerősítése (*sui generis* bűnsegédi magatartás), ilyen tevékenység felügyelete, szervezése vagy akár a lehetőségének megteremtése is önálló bűncselekmény. A törvény tiltja a 18 éven aluli fiatalok pornográf anyagban való szerepeltetését, megjelenítését. A „szerepeltetés” és a „megjelenítés” is büntetendő, azaz a kiskorúnak nem kell ténylegesen részévé válnia a szexuális cselekménynek, elegendő, ha a felvételek csak őt vagy őt is ábrázolják valamilyen módon.²⁹⁹ A törvény külön tényállást tartalmaz a gyermekek elleni szexuális visszaélések (*Child sex offences*) önálló bűncselekményként való szankcionálására.³⁰⁰ Ezzel a törvény arra a tipikus elkövetési magatartásra utal, amely általában megelőzi az ismeretlen elkövető és a gyermek személyes találkozását. A törvény értelmező rendelkezésében a lehetséges internetes elkövetésre utal, amikor a találkozó helyéül a világ bármely pontját, illetve „a bármilyen kommunikációs eszköz útján való kapcsolatfelvételt” jelöli meg.³⁰¹

A SOA (2003) a pornográf-jellegű tevékenységeket közös címben (*Other offences*) szabályozza. A jogalkotó azokat a cselekményeket sorolja ide, amelyek általában a közérkölcst sértik. Ilyen például a közszeméremcsértés,³⁰² a valamely személy intim tevékenységének kifigyelése,³⁰³ a nekrofilia³⁰⁴ vagy a szexuális tevékenység nyilvános illemhelyen.³⁰⁵ A törvény átfogó célja nemcsak a közérkölcsebe nem illeszkedő szexuális magatartások kriminalizálása, de egyben a gyermekek védelme a szexuális

²⁹⁵ Criminal Code of the Kingdom of Sweden, Chapter 16 Section 10a

²⁹⁶ Criminal Code of the Kingdom of Sweden, Chapter 16 Section 10a Subsection 4: Gross child pornography crime

²⁹⁷ CJA (1988), Section 160

²⁹⁸ SOA (2003), Section 79

²⁹⁹ SOA (2003), Section 48-50

³⁰⁰ SOA (2003), Section 15: Meeting a child following sexual grooming etc.

³⁰¹ SOA (2003), Section 15 Subsection (2)

³⁰² SOA (2003), Section 66: Exposure

³⁰³ SOA (2003), Section 67: Voyeurism

³⁰⁴ SOA (2003), Section 70: Sexual penetration of a corpse

³⁰⁵ SOA (2003), Section 71: Sexual activity in a public lavatory

kizsákmányolástól. Ennek érdekében azonban olyan cselekményeket is kriminalizál, amelyek a mindennapi élet részét képezik, és – amennyiben nem művelik azokat figyelemfelkeltő módon (pl. szexualitás gyakorlása nyilvános helyen) –, úgy nem sértik, nem sérthetik a közérkölcset. Az angolszász jog viszonyítási pontjai között megjelenik az elkövető szubjektív értékítélete is, ami megnehezíti a szándék meglétének vagy hiányának bizonyíthatóságát. A törvényalkotó ugyanakkor, a gyermekek egészséges fejlődésének és emberi méltóságának megőrzésére törekedve, túl messzire ment a fiatalok egymás közti szexuális magatartásainak kriminalizálásával. Egyfelől, a „megérintésben” rejlő szexualitás általános meghatározása túl széles. Másfelől, olyan cselekmény büntetőjogi szabályozása, amely a gyakorlatban nem bizonyítható, önmagában is aláássa a jog kiszámíthatóságát.

A fiatalokra ártalmas internetes tartalmak terjedése miatt az utóbbi időben nagy nyomás nehezedik a brit kormányzatra az extrém pornográf anyagok birtoklásának büntetőjogi tilalmazása érdekében. A (felnőtt)pornográf (azaz „obszcén”, de nem gyermekpornográf) anyagok *birtoklásának* büntetendővé tételéről a Home Office széles társadalmi-kormányzati vitát nyitott 2006 augusztusában. A válaszolók (magánszemélyek és közösségek, összesen 397 szavazó) többsége a birtoklás büntetendővé tétele mellett voksolt, azon az alapon, hogy elsősorban a 11-14 éves korosztály használja tömeges méretekben az internetet és elsősorban őket kell megvédeni a fejlődésükre ártalmas tartalmaktól, másodsorban pedig, az állampolgárok maguk sem kívánnak akaratlanul szembesülni az extrém tartalmakkal.³⁰⁶ A vitára bocsátott törvényjavaslat szerint csak azok az anyagok lennének tilalmazottak, amelyek publikálását vagy terjesztését az OPA 1959 már egyébként is tilalmazza – tehát nem minden erotikus anyag, csak az extrém tartalmak, amelyek sérthetik az átlagos szemlélő „tisztes érzéseit”. A javaslat az extrém pornográf tartalmak internetes terjedésének megfékezése érdekében a felhasználókat fenyegeti szankcióval az ilyen anyagok megszerzése esetére. Így, immár nemcsak a terjesztés lesz büntetendő, hanem a felhasználás, azaz a felelősség az internet-szolgáltatóról átterjed az internet-felhasználókra is. A javaslatot 2007 júniusában elfogadta a brit parlament és 2008 május 8-án lép hatályba,³⁰⁷ azonban eddig nem született megegyezés arra vonatkozóan, hogyan határozzák meg a (tilalmazott) pornográfia fogalmát; pontosan mit takar a „realisztikus ábrázolás” (*realistic depictions*), a „szexualitással kapcsolatos súlyos sérelem” (*serious violence in a sexual context*), a „súlyos szexuális sérelem” (*serious sexual violence*), valamint az ennek alapját képező „súlyos testi sértés” (*grievous bodily harm*). Az új törvényben a „realisztikus ábrázolások” tilalma kifejezetten a komputer-alkotta ábrázolásokra vonatkozik, hiszen az interneten elérhető tartalmak egy része nem valóságos, csupán valóság-hű ábrázolás.³⁰⁸ Az új törvény meglehetősen homályosan fogalmaz, értelmezése a bírói gyakorlatra vár. Példának okáért az, vajon mely kritériumok alapján dönthető el, eléggé „realisztikus-e” az ábrázolás ahhoz, hogy büntetendő legyen vagy hogy még éppen a büntetési körön kívül maradjon, szintén nem tisztázott. Ugyanakkor kérdéses, hogyan lehet különbséget tenni a gyakorlatban a megszerzés (szándékos cselekmény) valamint az elérés (gondatlan megszerzés) között. A törvény, fejlesztő jogalkotás nélkül csakúgy alkalmazhatatlan, ahogyan a pornográfia, a tisztességtelenség, az obszcenitás fogalma is üres lenne bírósági ítéletek nélkül.

³⁰⁶ Az extrém tartalmak jórésze akaratlanul „érkezik” az internet-felhasználóhoz, valamely semleges tartalmú weboldal látogatása alkalmával, felugró ablakok formájában, illetőleg kérértlen elektronikus levelek csatolmányaként.

³⁰⁷ Summers, C.: „When does kinky porn become illegal?” BBC News 29 April 2008 <http://news.bbc.co.uk/1/hi/magazine/7364475.stm>; (2008. május 12.)

³⁰⁸ A törvény-módosítási javaslatról és annak nyilvános vitájáról l. <http://www.homeoffice.gov.uk/documents/cons-extreme-porn-3008051/Gvt-response-extreme-porn2.pdf?view=Binary> (2006. október 6.); Az *Internet Watch Foundation* reakcióját l. <http://www.iwf.org.uk/media/news.archive-2007.203.htm>; (2008. március 12.)

„Obszcén” anyag megjelenhet újságcikk, könyv, egyéb kiadvány alakjában, számítástechnikai adathordozón stb. az OPA 1959 szerint (tehát mindezek a társadalmat sértő, tisztességtelen tartalmak körébe tartoznak, az obszcenitás elkövetési tárgyai).³⁰⁹ Az első törvény, amely kifejezetten az *interneten* terjedő káros tartalmakat, és ezek között az internetes pornográfiát emlegeti, a *Criminal Justice and Public Order Act* 1994-ből (CJPOA 1994). A törvény kiegészítette az OPA 1959 elkövetési tárgyait, így nem csupán a komputeres adathordozón való tárolás, de bármilyen *elektronikus hálózatban való továbbítás* is büntetendővé vált. A CJPOA 1994 kiegészítése szerint a „közzététel” magában foglalja azt a világhálós tevékenységet is, amikor ‘A’ átad ‘B’-nek egy jelszót, amelynek segítségével ‘B’ hozzáférhet az interneten közzétett tartalomhoz. A pseudo-felvételek büntetendősége is a CJPOA 1994-ben jelenik meg.

A román megoldás

A román büntető törvénykönyv tiltja a gyermekpornográf anyagok előállítását, terjesztését, bemutatását, kínálását, átadását, valamint a birtokban tartást. A korábbi Btk. nem tartalmazott individuális tényállást a gyermekpornográfiára, csupán a nemi erkölcs ellen elkövetett bűncselekmény minősített eseteként büntette azt. Az új román büntető kódex, a nemzetközi elvárásoknak megfelelően, külön tényállást szentel a gyermekpornográfiának, a következők szerint. Bármilyen anyag megvalósítja a bűncselekményt, amely kiskorú vagy kiskorúnak látszó felnőtt korú (azaz „érett”) személy kifejezetten szexuális magatartását ábrázolja. Az elkövetés tárgya minden olyan egyéb ábrázolás is, amely látszólag kiskorú személyt ábrázol, illetve ilyen korú személyek imitált szexuális magatartását ábrázolja.

A büntető törvénykönyv megadja a gyermekpornográfia definícióját, amely azonban nem az anyag megjelenési ismérveire vonatkozik (kvalitatív ismérvek), hanem az elkövetési magatartásokra (kvantitatív ismérvek): valamely, kiskorút (18. életévét be nem töltött személyt) ábrázoló anyag bemutatása, eladása, terjesztése, kereskedelme, bármilyen módon előállítása, átadása, kínálása, rendelkezésre bocsátása, terjesztési szándékkal való birtoklása vagy „egyébként jogellenes” birtokban tartása. Nem derül ki, van-e joggyakorlat arra, mi számít „egyébként jogellenesnek”, ha gyermekpornográf anyag birtoklásáról van szó.

A román büntető törvénykönyv a gyermekpornográf képek kiskorúnak történő bemutatását nem a gyermekpornográfiáról szóló tényállás keretében, hanem a kiskorú veszélyeztetéséről szóló tényállásban szabályozza, ily módon a minősítés a magyarhoz hasonló. A törvény a közérkölc elleni bűncselekmények fejezetében külön tényállást szentel a pornográfiának és a gyermekpornográfia infokommunikációs eszközzel való elkövetése is megjelenik a törvényben.

A bolgár szabályozás

Bulgáriában nem egyszerűen a gyermekpornográfia büntetendő, de maga a felnőtteket ábrázoló pornográfia is, hogyha azt 16 évet be nem töltött személy számára elérhetővé teszik a következő módokon: a pornográfia előállítása, közzététele, közvetítése, felajánlása, eladása, bérbe adása (pl. videókölcsonzó), valamint a pornográf felvételek 16 évet be nem töltött személyek számára bármilyen módon való hozzáférhetővé tétele.³¹⁰ Ennél súlyosabban büntetendő, ha a pornográf anyag előállítása céljából 18 évet be nem töltött személyeket vagy

³⁰⁹ OPA 1959, Section 1 Subsection (3)

³¹⁰ Criminal Code of the Republic of Bulgaria, Section 159 Subsection (3)

ilyenek látszó személyeket használnak fel; vagy 18 évet be nem töltött személyekről vagy ilyenek látszó személyekről készítenek felvételeket vagy ha a fenti cselekményeket bűnözői csoport tagjaként, a csoport céljait kielégítve követik el.³¹¹ Tehát, egy és ugyanazon tényállásban rendeli a törvény büntetni azt is, ha 16 éven aluli személynek mutatnak be pornográfiát, vagy ha 18 éven alulit „felhasználnak” pornográf felvétel készítéséhez. Ezek szerint a pornográfia bemutatása is szexuális abúzusnak minősül a gyermek ellen – hasonlóan a 18 évet be nem töltött személy pornográf műsorban való szerepeltetéséhez, csak ez utóbbit súlyosabban bünteti a törvény. A bírói gyakorlat eleddig nem tisztázta, vajon a gyermeknek tűnő személyábrázolások elkövetés tárgyát képezhetik-e.

A bolgár jog 2007 júniusától büntetni rendeli³¹² azt az elkövetőt is, aki az internet segítségével vagy bármely más módon információt tesz közzé vagy továbbít 18. életévét be nem töltött személyről annak érdekében, hogy vele szexuális kapcsolat (bestialitás, közösülés) vagy prostitúció céljából kapcsolatot teremtsen. Ugyancsak büntetni rendel mindenkit, aki 14. életévét be nem töltött személlyel ilyen célból az internet segítségével vagy bármely egyéb módon kapcsolatba lép.³¹³ A bolgár törvényhozás részletesen szabályozza tehát a gyermekpornográfiával kapcsolatos különböző irányú – gyermek szereplésével készült felvételeket terjesztő, ártalmas tartalmat gyermeknek bemutató, valamint gyermekkel szexuális kapcsolat vagy prostitúció céljából az internet eszközével kapcsolatba lépő magatartásokat. Utóbbi cselekmény nem lehet túlságosan elterjedt, tekintve hogy Bulgáriában a lakossági internet-használat alacsony szintű,³¹⁴ a jogalkotás tehát inkább a nemzetközi szakirodalom megállapításaira, továbbá a nemzetközi dokumentumok előírásaira van tekintettel (l. pl. child grooming egyezmény).

Aki Bulgáriában saját célra vagy mások számára, számítástechnikai rendszerben vagy bármilyen más módon pornográf felvételt megszerez vagy tart, büntetendő, feltéve, ha a pornográf matéria előállításának céljára 18. életévét be nem töltött vagy ilyenek látszó személyt (létező) vettek igénybe.³¹⁵ A törvény nem tisztázza, hogy az „előállítás céljára” való igénybevétel konkrétan mit jelent. Lehet közvetlen (amikor a gyermeket szerepeltetik a pornográf felvételen), de lehet közvetett is (pl. amikor a gyermek segédkezik a gyártásnál, kiszolgálja étellel a gyártásban részt vevő stábot vagy ugyanabban a lakásban él, ahol mellesleg a felvételek/film készítése folyik – azaz a gyermek közvetett abúzusának esetei). Ennek eldöntésére azonban eddig nem született bírói gyakorlat.

Szlovénia megoldása

A gyermekpornográfia elkövetési magatartásai a készítés, az előállítás,³¹⁶ a terjesztés, az eladás, a pornográf anyagok importja és exportja, a rendelkezésre bocsátás más formái, valamint a birtoklás, amelyhez mindig valamely, fent említett elkövetési magatartás megvalósításának szándéka kapcsolódik. A gyermekpornográf anyagok saját részre tartása, a szlovén törvény szerint, önmagában nem hordoz veszélyt sem az ábrázolt gyermekekre, sem a

³¹¹ Criminal Code of the Republic of Bulgaria, Section 159 Subsection (4)

³¹² Criminal Code of the Republic of Bulgaria, Section 155a Subsection (1), hatályos 2007. VI. 1-jétől (State Gazette 38/07)

³¹³ Criminal Code of the Republic of Bulgaria, Section 155a Subsection (2), hatályos 2007. VI. 1-jétől (State Gazette 38/07)

³¹⁴ Megjegyzendő, gyors ütemben növekszik. (l. Eurostat, *Key Figures on Europe*, 2007/08 Edition, p. 191)

³¹⁵ Criminal Code of the Republic of Bulgaria, Section 159 Subsection (6)

³¹⁶ Az előállítás magatartása annyiban kiterjedtebb a készítésnél, hogy míg a készítés egyszeri, addig az előállítás több, egymást követő magatartást takar: az előállító gyakorlatilag futószalagon készíti a felvételeket, de nem feltétlenül anyagi haszonszerzésre törekszik.

gyermekpopulációra (a szlovén jogban 18. életévüket be nem töltött személyek) nézve általában. Emiatt, amennyiben a birtokló nem maga készíti vagy importálja a felvételeket, úgy a megszerzésért sem büntetendő. A szlovén meglehetősen liberális szabályozás, és ezen a ponton a svéd törvény hasonló rendelkezésre emlékeztet (a svéd szabályozás ugyanígy nem bünteti a saját célra tartást, hacsak az nem kapcsolódik továbbadási, terjesztési célzattal). Valószínűleg nehézségekbe ütközne annak bizonyítása is, hogy a birtokló a felvételeket később terjeszteni (is) akarta. Hogyha a delikvens nemcsak néhány, hanem több ezer felvételt tart birtokban, ez megelőlegezheti a továbbítás (terjesztés, exportálás) szándékát, azonban ez csak egy eshetőség, ami nem képezheti jogalkalmazói vélelem tárgyát. Kérdés, hogy az ezidáig ki nem alakult bírói gyakorlat milyen esetekben vélelmezi a birtoklás további célokkal való kapcsolódását. Bizonyos esetekben ugyanis elképzelhető nagy mennyiségű felvétel „saját részre” tartása, ami nem feltétlenül indukálja a „népszerűsítési”, azaz továbbadási célzatot.

A liberális szabályozás elemeként, az elkövetési magatartások között a kínálás, az átadás és a (nagy nyilvánosság számára) hozzáférhetővé tétel sem szerepel. Utóbbi magatartás tipikusan az internetes elkövetés eleme (weboldal készítése).

A jogalkotó, annak ellenére, hogy nem nevesítette külön ezt az elkövetési formát, az elektronikus, illetve digitalizált felvételeket éppen úgy az elkövetési tárgyak közé rendeli, mint a hagyományos matériát. A „terjesztés” magatartása pedig lényegében felöleli a pornográf anyagoknak a világhálón való megjelenítését. A jogalkotó kerülte a redundanciát a törvény fogalmazásában, ugyanakkor eleget tett az internetes elkövetési mód kriminalizálását sürgető törekvéseknek is.

2.2.5. Az elkövetők köre a vizsgált országokban

A bűncselekmény elkövetője lehet bárki. Bizonyos kivételektől eltekintve a vizsgált országok elkövetőnek tekintik a fiatalkorút is, aki beleegyezésen alapuló szexuális kapcsolata részeként rögzít felvételeket. A kivételek és a velük kapcsolatos dilemmák a következők.

A magyar joggyakorlat szerint elkövető lehet bárki, kivéve az a 18. életévét be nem töltött személy, aki saját magáról készíti a felvételeket, amíg azokat magánál tartja. Ha azonban a saját készítésű képet, felvételt tovább adja, a cselekmény elkövetője lesz, hiszen gyermekpornográf felvételeket „terjeszt”. Amennyiben a felvételeket nem adná ki a birtokából, nem követné el a tiltott pornográf felvételek tartását, hiszen sértettnek és elkövetőnek lenni egy személyben fogalmilag kizárt. (Belovics és mts. 2003: 253) Az érvelés ambivalenciája, hogy bár az így létrejött kép a készítés fázisában nem lehet bűncselekmény tárgya, az átadással mégis azzá válik – az átadó és a megszerző is a tiltott pornográf felvétellel visszaélés elkövetője lesz.

Arra tekintettel, hogy a családjogi rendelkezések szerint a nagykorúságot a 16. életév betöltésével a házasságkötéssel meg lehet szerezni, az Egyesült Királyság joga a 16 év feletti sértettel/elkövetővel kapcsolatban büntethetőséget kizáró okot iktatott be. Eszerint a 16. életévét betöltött személyről, saját használatra büntetlenül készíthető pornográf ábrázolás, feltéve, hogy abba az ábrázolt személy beleegyezett és a készítővel házastársi vagy élettársi kapcsolatban él.³¹⁷ Egészen a közelmúltig hazánkban sem volt büntetendő a házasságkötéssel nagykorúságot szerzett elkövető (illetve házasságban élő nem lehetett a

³¹⁷ SOA (2003), Section 45 Subsection 1A

bűncselekmény passzív alanya). A hatályos tényállás szövege³¹⁸ azonban már nem „kiskorúról”, hanem „tizennyolcadik életévét be nem töltött” passzív alanyról beszél, így a 18 év alattiak még akkor sem készíthetnek egymásról büntetlenül pornográf felvételeket, ha abba beleegyeztek és egyébként házasságban élnek. Ez azért visszás, mert ha elfogadjuk, hogy a 16 évet betöltött személyek felelősségteljes döntést hozhatnak az életüket gazdaságilag és erkölcsileg érintő kérdésben, akkor nem világos, miért pont a pornográf felvételek készítésétől (és annak káros következményeitől) kellene őket megóvni. (A bűncselekmény védett jogtárgya az ábrázolt személy egészséges szexuális és lelki fejlődése, nem pedig a felvételt megtekintőké, így a jogalkotó nem indokolhatja a házasságban élők közötti pornográfia kriminalizálását azzal, hogy tettükkel hozzájárulnak a fiatalok lelki fejlődésének veszélyeztetéséhez.)

A szexuális kapcsolat létesítésének beleegyezési korhatára és a gyermekpornográfia sértetteinek korhatára általában eltérő a tagállamok büntetőjogában. Németországban a jelenleg társadalmi vitán lévő törvénytervezet a Kerethatározatnak megfelelően, a 18. életévre emelné a gyermekpornográfia sértetteinek életkori határát (a törvénymódosítási javaslat szerint a bűncselekmény megnevezése „gyermekpornográfiáról” „gyermek- és fiatalkori pornográfiára” változna, annak megfelelően, hogy a passzív alanyok köre bővülne a 14-18 évesekkel).³¹⁹ Az Egyesült Királyságban a már említett SOA (2003) pedig tilalmaz minden, 18 éven aluliakkal folytatott szexuális célú érintkezést, akár beleegyezik a kiskorú, akár nem.³²⁰ A magyar szabályozás ebben a tekintetben megengedőbb, a szexuális kapcsolat beleegyezési korhatárát implicit a 14. életévben határozza meg.³²¹ Ezzel szemben tiltott pornográf felvétellel visszaélés passzív alanya a 18. életévét be nem töltött személy. Kérdés, hogy ha a szexuális kapcsolat önmagában nem veszélyezteti a kiskorú egészséges fejlődését, akkor mennyivel veszélyesebb az, ha felvételeket készítenek arról?

Amíg a szexuális aktus beleegyezéssel létesül, de a pornográf felvételek készítésébe a kiskorú nem egyezik bele, addig egyértelmű a büntetőjogi tilalom. Ha azonban a pornográf felvételek készítése a konszenzusos szexuális kapcsolat része, akkor csak a jövőbeli lehetséges visszaélések elkerülése indokolhatja a képkészítés tilalmát. Más kérdés, hogy a beleegyezés „komolysága” nem mindig egyértelmű. A Kerethatározat szerint a beleegyezési korhatárt elérő gyermeket ábrázoló képeknek a gyermek beleegyezésével való készítése és birtoklása esetében a tagállamok a büntetőjogi felelősséget kizárhatják, amennyiben a felvételek kizárólag saját használatra készültek.³²² A tagállamok büntetőjoga nem tartalmaz a gyermek konszenzusán alapuló büntetendőséget kizáró okot, igaz, a beleegyezés és a kényszerítés közötti fokozatok megítélésére sem ismeretes semmiféle joggyakorlat.

³¹⁸ A tiltott pornográf felvétellel visszaélés legutóbbi módosítása 2007. VI. 1-jén lépett hatályba.

³¹⁹ A törvénymódosítási javaslat megtalálható a német Igazságügyi Minisztérium honlapján: http://www.bundestag.de/ausschuesse/a06/anhoerungen/21_kinderpornographie/index.html; (2007. június 18.)

³²⁰ Ezzel a jogalkotó a fiatalok egymással és a felnőtteknek a fiatalokkal szembeni szexuális visszaéléseit rendelte büntetni.

³²¹ Btk. 202. §

³²² Kerethatározat, 3. cikk (2) c./ pont

A szexuális kapcsolat létesítéséhez szükséges beleegyezési korhatár és a gyermekpornográfia sértettjévé válás életkori határai a vizsgált országokban általában nem esnek egybe. A jogalkotó e megoldása alkotmányosan aggályos, mert a szexuális önrendelkezés két egymástól el nem választható formáját úgy szabályozza, hogy, míg a szexuális kapcsolat létesítésére nem reagál, addig az erotikus tartalmú felvételek készítését már büntetőjogi szankcióval fenyegeti. Ezáltal a büntetőjog szerepe, a jelenségre adott társadalmi reakciók láncolatában megengedhetetlenül előtérbe kerül: ultima ratio-ból prima ratio-vá válik. A német jogalkotó némileg enyhíti a törvény szigorát és egyben egyszerűsíti a jogalkalmazó dolgát azzal, hogy a törvénymódosításhoz fűzött teleológiai okfejtés keretében rámutat: a törvény célja nem azon fiatalok megbüntetése, akik önmagukról vagy egymásról (egymás beleegyezésével) készítenek képi anyagokat. Amennyiben azonban ezeket az anyagokat a fiatalok kiadja a birtokából: átadja, bemutatja, a nagyközönség számára elérhetővé teszi, úgy a büntetendő cselekményt követ el.³²³ A törvény indokolása szerint a bíróságnak minden esetben vizsgálnia kell ezeknek a feltételeknek a megvalósulását. Hogy valójában milyen jellegű ábrázolások képezik a jövőben a gyermekpornográfia-tényállás tárgyát, azt a bírósági gyakorlatnak kell kikristályosítania.³²⁴

A 2007 februárjában Magyarországon felmerült törvénymódosítási javaslat szerint, a tiltott pornográf felvétellel visszaélés tényállása büntetendőséget kizáró okot tartalmazott volna azokra az elkövetőkre nézve, akik saját használatra készítenek felvételeket 14 és 18 év közötti személyekről, azok beleegyezésével.³²⁵ Továbbra is büntetendő maradt volna azonban, aki hozzátartozói, nevelői, felügyeleti, gondozói, gyógykezelői pozíciójánál fogva él vissza a helyzetével – akképpen, hogy lelki nyomást gyakorol a sértettre.³²⁶ A törvénytervezet alapja az a társadalmpolitikai megfontolás volt, amely a 14. életévet betöltött személyek beleegyezéses nemi kapcsolatát is garantálja. Nevezetesen, ha a tizenévesek szabad belátására bízunk nemi kapcsolatok kialakítását, akkor a szexuális cselekmény *részeként* való képkészítést ne tegyük bűncselekmény tárgyává.³²⁷ A megfontolás a harmadik generációs mobiltelefonok elterjedését vette alapul, amelyek már lehetővé teszik a képek és a kisebb videófelvelek készítését is. A mobiltelefonok és a felvételek digitalizálását lehetővé tevő egyéb számítástechnikai eszközök használata az ifjúság körében jelentős mértékben elterjedt, következésképpen ezeknek az eszközöknek a spontán felhasználásával, tipikusan egymásról készített felvételek nem veszélyeztethetik az ifjúság egészséges erkölcsi és pszichikai fejlődését. (Részletesen l. O’Connell, 2004: 48-49) A tervezet, a Kerethatározat rendelkezéseinek megfelelően zárta volna ki a felelősséget, amelyhez –

³²³ D-StGB § 184b

³²⁴ Gesetz zur Umsetzung des Rahmenbeschlusses des Rates der Europäischen Union zur Bekämpfung der sexuellen Ausbeutung von Kindern und der Kinderpornographie. Begründung. (Gesetzentwurf BT-Drs. 16/3439) pp. 11-12. Megtalálható a német Igazságügyi Minisztérium honlapján:

http://www.bundestag.de/ausschuesse/a06/anhoerungen/21_kinderpornographie/index.html; (2008. május 10.)

³²⁵ Háttéranyag a tiltott pornográf felvétellel visszaélés tényállásának módosításához. Letölthető az alábbi címen: <http://www.irm.gov.hu> (2007. július 15.)

³²⁶ A kiegészítő bekezdés szövege a következő lett volna: „*Nem büntethető, aki tizennegyedik életévét meghaladott, de tizennyolcadik életévét be nem töltött személyről annak beleegyezésével, saját használatra készít vagy tart pornográf felvételt. Ez a rendelkezés nem alkalmazható, ha a tizennegyedik életévét meghaladott, de tizennyolcadik életévét be nem töltött személy az elkövető hozzátartozója, vagy az elkövető nevelése, felügyelete, gondozása vagy gyógykezelése alatt áll.*”

³²⁷ A mobiltelefon használata a tizenévesek körében elterjedtebb, és népszerűbb mint a felnőtteknél. Ez összekapcsolódik a szexualitás iránti fokozott érdeklődéssel, amelytől már csak egy lépés a szexuális cselekmények megörökítése a mobiltelefonba applikált kamera vagy fényképezőgép segítségével.

ugyancsak a Kerethatározatban foglaltaknak megfelelően – kivételt csatolt volna. A kivétel a bizalmi kapcsolatban befolyással visszaélés kizárását célozta meg. A Kerethatározat szerint a (felvételek készítésébe és tartásába való) „beleegyezés” a kiskorú részéről nem tekinthető érvényesnek, hogyha a beleegyezés megszerzéséhez az elkövető visszaélt idősebb korával, érettségével, helyzetével, társadalmi státuszával, tapasztalatával vagy a sértett tőle való függőségével.³²⁸ A magyar törvényjavaslat azonban nem határozta meg ilyen széles körben a „befolyást”, így mellőzte a beleegyezés érvényére vonatkozó passzus egy részét, annak ellenére, hogy éppen a nem hozzátartozói, de mégis függőségi viszonyban lévő fél jelentős mértékben visszaélhet helyzetével. (L. a magyar kriminológiai kutatásról szóló elemzést, pl. idősebb személy a vele szerelmi kapcsolatban álló kiskorúval szemben visszaélhet a párkapcsolati kötődéssel és kihasználhatja a fiatal kiszolgáltatott érzelmi helyzetét.) Felmerült annak a lehetősége, hogy a javaslatot átalakítják akként, hogy csak a 14. életévet betöltött és a 18. életévet be nem töltött személyek közötti kapcsolatban elkövetett cselekmények maradjanak büntetlenek, azonban a törvénymódosítási javaslat végül, társadalmi ellenálláson megbukott. (Család, Gyermekek, Ifjúság Egyesület, Állásfoglalás, 2007) Ennek indoka akként foglалható össze, hogy a teljes szellemi és nemi érettséget el nem érő személy szexuális vágyainak felkeltése pornográf felvételek által hátrányos lehet a fiatalra a további fejlődése szempontjából. *„Pornográf felvételt készíteni és magunknál tartani felelőtlen szexuális magatartást eredményezhet, ellentétben a gyermek érdekeivel és káros a gyermek fizikai, mentális, lelki és morális társadalmi fejlődése szempontjából.”* (OKRI Állásfoglalás, 2007)

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tendenciát, hogy a fiatalok nemi érése korábban kezdődik (akceleráció), következésképpen manapság nagy valószínűség szerint szexuális kapcsolat létesítésére is a 18. életév betöltése előtt kerül sor. (Szilágyi, 2006: 64, 95; Forrai, 1998: 77, 86) Szem előtt tartva, hogy a technikai vívmányok használata is a fiatalokra a legjellemzőbb, célszerű lenne a kivételt úgy megfogalmazni, hogy a készítés és a saját célra tartás cselekménye csak a 14-18 évesek egymás közötti, beleegyezéses szexuális kapcsolata részeként legyen büntetlen. Büntetendő maradna azonban, aki a sértettel szembeni bizalmi, hatalmi vagy egyéb befolyásos helyzetével a felvételek készítéséhez szükséges konszenzus megszerzése érdekében visszaél.

További dilemma a gyermekpornográfia fiatalokú elkövetőivel kapcsolatos szabályozása. Az elkövetők egy jól körülhatárolható csoportját ugyanis fiatalokúak alkotják, akiket a biológiai érés egy fokán a természetes kíváncsiság vezet egymás felé, de nem egymás ellen. Erre tekintettel a Kerethatározat ugyan nem tartalmaz előírást vagy kivételeket a felelősségre vonás alól, egyes tagállamok törvényei azonban külön bekezdést szentelnek a gyermekpornográfia fiatalokú elkövetőjének. Az Egyesült Királyságban a SOA (2003) a gyermekpornográfia és a gyermekek elleni szexuális cselekmények (*Child sex offences*) fiatalokú elkövetőivel szemben enyhébb szankciókat rendel alkalmazni. A svéd büntető törvénykönyv szerint pedig, ha a „szexuális molesztálást” – amelynek része vagy következménye a gyermekpornográf felvételek készítése – 15-18 éves sértettel szemben követik el, akkor a

³²⁸ Kerethatározat, 3. cikk, (2) b./ pont

büntetőeljárás lefolytatása mellőzhető, hogyha az elkövető és a sértett életkorában és fizikai fejlettségében nincs nagy eltérés.³²⁹

A kiskorúak elleni szexuális bűncselekmények elkövetői között a fiatalkorú elkövetők relatíve nagy csoportot alkotnak. E meghatározott csoport cselekményeit egészséges szexusa határozza meg (saját korosztálya felé vonzódik), és nem feltétlenül része az erőszak vagy a csábítás, illetve, főként ez utóbbi nehezen elválasztható a konszenzusos kapcsolat-létesítéstől. A fiatalkorú elkövetőket nem a kiskorúakra káros, aberrált szexuális irányultság vezeti, hanem a nemi éréstől adódó természetes érdeklődés. A szexuális kapcsolat részeként és gyakori folyamatként az aktusról pornográf anyag is készülhet, amely bizonyítéka a szexuális cselekménynek. Azonban általában nem bizonyítja azt, ha a pornográf ábrázolás ténylegesen szexuális abúzus („szexuális molesztálás”) fejleménye. A svéd jogalkotó felismerte a „szexuális molesztálás” büntetendővé tételében rejlő csapdát, mégpedig azt, hogy a kiskorúak közötti konszenzusos szexuális kapcsolatok könnyen megalapozatlan vádakkhoz vezethetnek. Emiatt, a fiatalkorú gyanúsítottak számára olyan privilégiumot iktatott be, amely elejét veheti az alaptalan vádaknak. Ha a szexuális molesztálást³³⁰15-18 éves sértettel szemben követik el (és a molesztálás pornográf felvételek készítéséhez vagy pornográf pózoláshoz vezet), akkor a büntetőeljárás lefolytatása mellőzhető, hogyha az elkövető és a sértett életkorában és fizikai fejlettségében nincs nagy eltérés – hacsak a büntetőeljáráshoz közérdek nem fűződik.³³¹ Ezzel a svéd jogalkotó a kiskorúak közötti, kölcsönös beleegyezéssel létrejött szexuális kapcsolatokat és az ennek folyamatként létrejövő képfelvételeket dekriminalizálta.

Az Egyesült Királyságban a SOA (2003) lépéselőnye a vizsgált országokkal szemben, hogy a gyermekek elleni szexuális cselekmények (*Child Sex Offences*) fiatalkorú elkövetőivel szemben enyhébb szankciókat rendel alkalmazni. A gyermekkel folytatott szexuális cselekmény,³³²a gyermek szexuális tevékenységben való részvételének előidézése,³³³a szexuális tevékenység folytatása gyermek jelenlétében,³³⁴valamint a szexuális cselekmény bemutatása gyermeknek³³⁵enyhébben büntetendők, amennyiben 18 év alatti személy az elkövető.³³⁶ Ez némileg elveszi az élet a törvényi tényállások létjogosultságával kapcsolatban megfogalmazott kritikáknak. A gyermekpornográfiával kapcsolatos cselekmények elkövetőinek jellegzetes csoportja ugyanis a fiatalkorúaké, akiket a biológiai érés egy fokán a természetes kíváncsiság vezet egymás felé. Ettől a csoporttól objektíve nehéz megkülönböztetni a fiatalkorúaknak azt a rétegét, akiket valóban rosszindulatú cél (erőszak, vagy társuk rossz szándékú befolyásolása) vezet a cselekmény megvalósításában. Az angol jogalkotó óvatossága nagyon is üdvözlendő. Az értekezésnek nem tárgya a fiatalkorú elkövetők cselekményeinek eltérő szankcionálása, mégis fontos kiemelni, mennyire fontos a fiatalok konszenzusos szexuális kapcsolatainak büntetlenül hagyása. Azokban az országokban pedig, ahol – az angol megoldással szemben – a fiatalok konszenzuális szexuális kapcsolatát nem büntetik, még mindig kontrasztot teremt a tiltott pornográfia fiatalkorú elkövetőinek a felnőtt elkövetőkével azonos szankciókkal fenyegetése.

³²⁹ Criminal Code of the Kingdom of Sweden, Chapter 6 Section 7

³³⁰ Criminal Code of the Kingdom of Sweden, Chapter 16 Section 7

³³¹ Criminal Code of the Kingdom of Sweden, Chapter 16 Section 13

³³² SOA (2003), Section 9: Sexual activity with a child

³³³ SOA (2003), Section 10: Causing or inciting a child to engage in sexual activity

³³⁴ SOA (2003), Section 11: Engaging in sexual activity in the presence of a child

³³⁵ SOA (2003), Section 12: Causing a child to watch a sexual act

³³⁶ SOA (2003), Section 13: Child sex offences committed by children or young persons. A felsorolt cselekmények felnőtt elkövetőit a törvény 10 és 14 évig terjedő, fiatalkorú elkövetőit pedig öt évig terjedő szabadságvesztés büntetéssel fenyegeti.

2.2.6. A felelősségre vonás akadályai a vizsgált országokban

Valamely ábrázolás mindaddig nem viselheti a pornográfia bélyegét, amíg bármilyen, közösségi normák szerint elfogadható indok fűződik hozzá. A tudományos, a művészeti, a felvilágosító célú ábrázolás tehát még akkor sem pornográf, hogyha egyébként megjeleníti a nemi szerveket és szexuális cselekményt is ábrázol. (Peszleg, 2000: 34-35; Peszleg, 2004: 63-64) Ennek megfelelően, mindenütt kivételt képez a büntetendőség alól a műalkotás és a tudományos cél. Ez olyan társadalmilag helyeselt, a közerkölcs által támogatott cél, amely ártalmatlanná teszi a cselekményt. Ehhez az szükséges, hogy ne elsődlegesen a szexuális izgalom kiváltása legyen a cselekmény célja. Tudományos cél a felvilágosítás, az edukáció, a kutatás. Ennek megítélésében segíthet a megjelenés környezete (pl. felvilágosító website, oktatási segédanyag, kutatási beszámoló, tudományos szaklap stb.) A műalkotás kérdésének eldöntésében is segítségül hívhatjuk annak környezetét, de itt némileg nehezebb a feladatunk. Sokszor annak eldöntése sem egyszerű, hogy műalkotások környezetében található-e a felvétel. A döntés azért nehéz, mert a pornográfia megítélése átalakulóban van, mivel kultúra- és egyénfüggő. A bíróságok nehezen döntenek ilyen esetekben, inkább szakértőt hívnak segítségül (L. a 17 éves modell férfimagazinban megjelent képeinek műalkotásként értékelésében).

Ennek eklatáns példájaként a jogalkalmazó még a 2000-es évek elején³³⁷ is egy, az 1950-es években keletkezett Büntető Jogegységi Döntést hívott segítségül a pornográfia és a műalkotás elhatárolásához. Eszerint az 1950-es években egy megyei bíróság bűnösnek mondott ki egy terheltet nemi erkölcs elleni büntetben és ezért három hónapi szabadságvesztés-büntetésre, valamint pénzmellékbüntetésre ítélte, mert az illető aktfotókat készített, amelyeket aztán a lakásán tartott. A terhelt azzal védekezett, hogy művészi fotókat készített. A lefoglalt fényképek és filmtekercsek statikus helyzetben álló vagy ülő, teljesen vagy részben meztelen nőket ábrázoltak. A bíróság a döntését azzal indokolta, hogy „*a férfi vagy női testnek meztelen ábrázolása mindig szeméremsértő, és ez alól a magas esztétikai értékkel bíró műalkotások sem kivételek*”. A másodfokú bíróság felmentette a terheltet. Igaz, nem a felvételek műalkotás-jellegére alapozta a döntést, hanem arra, hogy a felvételek rossz minősége (a felvételek homályosak, sötétek, nem jól pozícionáltak voltak) nem tette lehetővé az explicit szexuális töltet megjelenítését.³³⁸

A magyar jogban a 2007 júniusában hatályba lépett legutolsó módosítást követően, valamint ehhez hasonlóan a vizsgált országok többségében a korengedménnyel (jellemzően a 16., Szlovéniában a 15. életév betöltésével) házasságra lépés nem büntetési akadály. A házasságra lépett fél ugyanúgy áldozata (és elkövetője) lehet a kiskorúak elleni tiltott pornográfiának, mint az a fiatal, aki még szüleiével él és a tartós nemi kapcsolat távol áll tőle. A szabályozás tehát figyelmen kívül hagyja azt a – fiatal nemi életében bekövetkező – lényeges változást, amelyet házassági szerződés garantál. A házasságra lépett felek erkölcsi és gazdasági felelőssége a büntetőjogban nem tükröződik (legalábbis, ami a kiskorúak ellen elkövetett tiltott pornográf cselekményeket illeti). Ez, egyfelől nagyobb védelmet biztosít a fiatalokban házasságra lépett személyek számára, másfelől viszont a házasság folytán elnyert nagykorúságot és a nagykorúsággal járó fokozott felelősséget ignorálja. Ennek értelmében, még ha valamely, házasság folytán nagykorúnak tekintendő személyről készült is a felvétel, az ábrázolt *felöltött korú* személy a *gyermekpornográfia* sértettje lesz. Ez utóbbi felelősség-minimalizálás a házasságra lépett fél személyét illetően nem indokolt, hiszen, nem veszélyezteti saját erkölcsi és szexuális fejlődését az a személy, aki e tekintetben már

³³⁷ A Legfőbb Ügyészség állásfoglalása válaszul az internet-csoport tudakozására, amelyben az ügyészséget a pornográfia fogalmi elemeinek pontosítását kérte a nyomozó hatóság.

³³⁸ 1266. sz. Büntető Jogegységi Döntés.

kiforrottnak, megállapodottnak tekinthető (ezt a házasságkötéshez szükséges engedély is kifejezi). Másfelől szükségtelen jogalkalmazási problémákhoz vezethet, amennyiben például a házaspár konszenzusával készített kép kikerül az ábrázolt személy (házaspár) birtokából. És bár a vizsgált államok joga szerint – a magyart nem számítva – a kiskorúak elleni pornográfia megítélésében nem a tényleges, hanem a látszólagos, vélelmezett életkornak van meghatározó szerepe,³³⁹ mégis könnyen lehetséges, hogy éppen emiatt követ el bűncselekményt az, aki tudott az ábrázolt személy életkoráról. Ha ugyanis az ábrázolt személy, házasságkötése ellenére, tényleges életkorának megfelelően, kiskorúnak látszik, vagy a képek készítője, megszerzője, továbbítója stb. tudatában van az ábrázolt személy életkorának (mert pl. ő a házastárs), akkor annak ellenére elköveti a bűncselekményt, hogy az ábrázolt személy polgári jogi értelemben már teljes mértékben felelős saját tetteiért – így tudnia kell azt is, mennyiben veszélyes a kiskorúak szexuális megítélésére és fejlődésére az a kép, amit róla készítettek. A jogalkotó ezzel a megoldással túlzott kriminalizáció csapdájába esik: olyan magatartást kriminalizál, amelynek a büntetést érdemlőségét a közösség vitatja. Ezen túl, a jogalkotó büntetőjogi eszközökkel próbál károsnak ítélt közösségi szokásokat korlátozni és megváltoztatni, annak ellenére, hogy nem szükséges és nem célszerű a beavatkozás ilyen mértéke és formája. Ezzel a jogalkotási gesztussal a fiatalkori szexualitást involváló magatartások formális és a materiális jogellenessége elválik egymástól. A formális jogellenesség, azaz a büntető tényállás, szembekerül azzal a közösségi felfogással, amely szerint a szabályozott terület valójában nem érdemel büntetést, sőt, társadalmilag széles körben elfogadott.

Más kérdés, hogy amennyiben az ábrázolás a kiskorú szereplő tényleges életkorát mutatja, úgy az a körülmény, hogy házasságkötés folytán nagykorúvá vált-e, a terjesztés esetében már indifferens. A terjesztés büntetendővé tételét ugyanis az a vélelem indokolta, mely szerint az előmozdítja a kereslet növekedését, illetve általánossá teheti a gyermekek/fiatalok szexuális kizsákmányolásáról mint bagatellizált tényről való vélekedést. A törvény indokolása mind a német, mind a magyar büntetőjogban hasonló, azzal a különbséggel, hogy a magyar büntető törvénykönyv szerint a gyermekpornográfia (készítésének, terjesztésének stb.) büntetendőségét az ábrázolt személy *tényleges*, nem pedig látszólagos életkora határozza meg. A törvény azonban nem tér ki azokra az esetekre (és eleddig a bírói gyakorlat sem), amikor a látszólag kiskorú személy valójában már nagykorú. Az ilyen képek vonatkozásában leginkább az internetes terjesztés esetén állhat fenn minősítési kétség, hiszen a világhálón cirkuláló legtöbb (gyermekpornográf) anyagnak az eredete tisztázatlan, így az ábrázolt személyek matrimoniális státusza sem világos.

A vizsgált országok közül egyedül az Egyesült Királyság biztosít büntetlenséget élettársi vagy házastársi kapcsolat fennállása esetén. A SOA (2003) módosította a gyermekpornográf anyagok készítésére, megszerzésére és birtoklására vonatkozó rendelkezéseket,³⁴⁰ amennyiben házastársi vagy élettársi kapcsolat esetére büntetlenségi klauzulát iktatott be.³⁴¹ A gyermekpornográf anyagok készítése, megszerzése és birtokban tartása büntetlenségének további feltétele – az életkori határon túlmenően – hogy a készítéshez, a megszerzéshez, birtokban tartáshoz a kiskorú házaspár konszenzusát adja, valamint hogy a képek csak a kiskorút egyedül, vagy a kiskorút a készítővel (a házaspár vagy élettárral együtt) ábrázolják.

³³⁹ A vizsgált országok gyermekpornográfia-szabályozásában nem a tényleges életkor számít, hanem a látszólagos, ugyanígy a valóságtartalommal: nem az ábrázolt esemény valóságossága számít, hanem csak az, élethűnek tűnik-e. A sértett látszólagos életkorának a ténylegeshez viszonyított elsődlegességét mondta ki a Német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (*Bundesgerichtshof*) ítélete 2001-ben.) BGHSt 47, 55. <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/01/1-66-01.php3> (2006. szeptember 11.)

³⁴⁰ PCA 1978 és a CJA 1988

³⁴¹ SOA (2003), Section 45

Amennyiben harmadik fél készíti a képeket, elköveti a bűncselekményt a kiskorúval szemben, függetlenül attól, hogy a sértett beleegyezett-e a készítésbe vagy sem.³⁴²

2.2.7. A passzív alanyok köre a vizsgált országokban

A Kerethatózat szerint a gyermekpornográfia sértette a „gyermek”, azaz minden 18. életév alatti személy. A tagállamok többségének szabályozása megfelel a Kerethatózatnak az életkori határt illetően. Ez alól kivétel Németország és Svájc, ahol a hatályos szabályozás szerint 16 év a gyermekpornográfia sértettjének életkori határa.

A hazai szabályozás szerint a bűncselekmény passzív alanya az a 18. évét be nem töltött személy, akit a kép- vagy videófelvétel (hagyományos, elektronikus vagy digitális) ábrázol. A jogalkotó kizárólagosan az ábrázolt kiskorú személyt – annak egészséges testi és erkölcsi fejlődéséhez fűződő jogát – kívánta védelem alá helyezni. A budapesti egyezmény javasolja, és vele összhangban a Kerethatózat kötelezi a tagállamokat a valós gyermekábrázolások mellett a realiztikus és a gyermeknek tűnő személyábrázolások kriminalizálására is. Utóbbi alól a Kerethatózat kivételt enged, amennyiben a felvételhez nem használtak valós gyermekről vagy valós, gyermeknek tűnő személyről készült felvételeket, hogyha a felvételeket saját használatra tartják és nem áll fenn a terjesztés veszélye.³⁴³ A hazai szabályozás kivételével, a Kerethatózatnak megfelelően, a vizsgált országok nem az ábrázolt személy tényleges, hanem látszólagos életkorát veszik figyelembe a bűncselekmény megállapításánál. Ugyanígy járnak el a nem valóságos személyt ábrázoló – ún. pszeudo – felvételek büntetőjogi értékelésénél is – azaz ezeket is relevánsnak tekintik. A nem valóságos személyt ábrázoló felvételek valóságghűsége azonban – azaz hogy csak a fénykép-minőségű számítástechnikai montázsok vagy a kézi rajzok is az elkövetés tárgyát képezzék-e – nem tisztázott. A svéd gyakorlat a kézi rajzokat nem tekinti relevánsnak, a német és a svájci viszont az ellenkező elvet követve ennél tovább megy, és az írást, a hangfelvételt stb. is a bűncselekmény elkövetési tárgyának tekinti. A többi vizsgált államban azonban a „virtuális gyermek határait” illetően nincs kialakult jogalkalmazói gyakorlat. A nem valódi gyermeket ábrázoló felvételek kriminalizálásának üzenete az, hogy a gyermekpornográfia nemcsak az egyes személy egészséges erkölcsi fejlődését, hanem az emberi méltóságot is sérti, ezáltal magát az eszmét kell védeni, nem csupán a megjelenített személy jogait.

A német megoldás

A pornográf ábrázolásban érintett gyermeknek nem kell aktívan részt vennie a szexuális aktusban, elég, ha szerepel a képen. Másfelől, a gyermekpornográfia a jelenlegi szabályozás szerint csak akkor valósul meg, ha a gyermek szexuális abúzus következményeként került az inkrimináns helyzetbe.³⁴⁴ A rendelkezés a 14 évet be nem töltött egyéneket (gyermekkorúakat) védi egyfelől a szexuális kizsákmányolástól, másfelől a testi és szellemi egészségre káros médiabefolyástól.

³⁴² SOA (2003), Section 45

³⁴³ Kerethatózat, 3. cikk (2) c./ pont

³⁴⁴ D-StGB §§ 176-176b

A német szövetségi igazságügyi minisztérium 2006. augusztus 29-én nyilvánosságra hozott közleménye szerint a gyermekpornográfiára vonatkozó hatályos jogszabályok módosítása várható.³⁴⁵ A módosítás a Kerethatározat elvárásainak megfelelően szigorítaná a jelenlegi szabályozást. A gyermekpornográfia sértetteinek életkori határát a 14. életévről a 18. életévre emelné, és ennek megfelelően a gyermekpornográfia már nemcsak a gyermekek szexuális abúzusának feltételével lenne elkövethető, hanem a pusztá ábrázolás – a szeméremtest explicit módon való ábrázolása és a pózolás – is megalapozhatja a bűncselekmény megállapítását. Az abúzus mint az elkövetésben közrejátszó körülmény megmarad a gyermekpornográfia elkövetési feltételeként, azonban – időben és térben – távolabb kerül az ábrázolt személytől. A törvényalkotó a módosítás indoklásában előadja, hogy például egy olyan kép, amelyen a kiskorú egyedül szerepel, de a figyelmet nemi szervére irányítva pózol vagy nemi szervét megérinti, úgy ez a magatartás már feltételezhetően valamely szexuális abúzus folyamánya. Tehát az abúzus vélelmezett eredménye marad a törvényi tényállásnak, annak ellenére, hogy a harmonizációs nehézségek miatt a § 176-176b-re való hivatkozást az új § 184b-ből ki kellett hagyni.

A sértetti korcsoportba tartozó elkövető megítélése a német jogban a magyartól némileg eltérően alakul. A gyermekpornográfia sértettje a hatályos jog szerint minden, 14. életévét be nem töltött személy, míg a magyarban minden, 18. életévét be nem töltött személy. A büntethetőségi korhatár a német és a magyar jogban is a 14. életév. Az elkövetők egy része, a természetes pubertás-kori érésnek és erősödő szexuális érdeklődésnek megfelelően fiatalkorú, azaz 14 és 18 év közötti személy. A magyar jog azonban nem tesz kivételt a tiltott pornográf felvétellel visszaélés eme speciális elkövetői rétege tekintetében sem, ami azt jelenti, hogy ha mégoly természetes is a fiatalok kortársaik felé irányuló szexuális érdeklődése, a 18 éven aluliakat ábrázoló pornográf felvételek birtoklása, továbbadása, terjesztése stb. esetén a fiatalkorú éppúgy elkövetője lesz a cselekménynek, akár egy felnőtt korú. A német jog *jelenleg hatályos* szabályozása életszerűbb kereteket ad a sértettekre nézve (14. életév alattiak), és ezzel a fiatalkorú elkövetők némileg mentesülnek a felelősség alól – már amennyiben kevésbé valószínű, hogy 14 éven aluliakról készült képeket tartanának. A törvénymódosítási javaslat azonban a gyermekpornográfia sértetteinek korhatárát 18 évre szándékozik emelni (így lesz a tényállás megnevezése Jugendpornographie, azaz fiatalkori pornográfia). A német jogalkotó célja ezzel a módosítással a Kerethatározatban lefektetett elképzeléseknek való megfelelés, így a kiskorúak szexuális kizsákmányolásának, különösen aggasztó méreteket öltő prostituálásának megakadályozása és az elkövetőkkel szembeni büntetőjogi fellépés biztosítása. A jogalkotó azonban, az életkori határ felemelésével nemcsak a kiskorúakkal szembeni visszaélést akadályozza (ezt nagyon is hasznosan teszi), de a biológiai érésnek megfelelő, „normális” szexuális magatartást is kriminalizálja. És bár teleológiai értelmezés szerint a jogalkotó szándéka nem a fiatal párok nemi kapcsolatának termékeként keletkező – saját készítésű és a készítő birtokában maradó – pornográfia tilalmazása volt, a bírói gyakorlat feladata annak eldöntése, mikor esnek büntetőjogi tilalom alá ezek az anyagok.³⁴⁶ A jogalkotó tehát nem ad egyértelmű utasítást a törvény alkalmazásához, ezáltal széles teret enged a bírói mérlegelésnek, amíg megfelelő precedens nem születik az egyes, fiatalkorú elkövetőket érintő esetekre.

³⁴⁵ Pressemitteilungen. Bundesministerium der Justiz. Berlin, 29. August 2006

http://www.bmj.bund.de/enid/0,0/Presse/Pressemitteilungen_58.html (2006. augusztus 29.)

³⁴⁶ Gesetz zur Umsetzung des Rahmenbeschlusses des Rates der Europäischen Union zur Bekämpfung der sexuellen Ausbeutung von Kindern und Kinderpornographie. Begründung zu Artikel 1 Nr. 8 (§ 184b) (Gesetzentwurf BT-Drs. 16/3439) pp. 11-12. Megtalálható a német Igazságügyi Minisztérium honlapján: http://www.bundestag.de/ausschuesse/a06/anhoerungen/21_kinderpornographie/index.html; (2008. május 10.)

A gyermekpornográfia tényállása jogegységi és egyben jogbiztonsági kérdéseket is felvet. A fiataalkori szexualitást tilalmazó törvény egyes elemeit a bírói gyakorlatnak kell kikristályosítania. A széles mérlegelési jog azonban megingathatja az írott jog kiegyensúlyozott kereteit: jogbizonytalansághoz vezethet. Fennáll ugyanis annak veszélye, hogy ugyanaz a magatartás egyes esetekben tilalmazott legyen, míg más esetekben társadalmilag elfogadott. A „puha” jogszabályi rendelkezés, amelynek látszólagosan egyértelmű szabályait a bírói gyakorlat alakítja, megingathatja a jogbiztonságot. Az ilyen, a törvényalkotó szándékát nem egyértelműen kifejező jogszabályok még az egyébként a precedensjog szerint működő common law-országokban sem elfogadottak. Az Egyesült Királyságban 2004-ben hatályba lépett, a tizenévesek közötti szexuális érintkezést büntető törvény célja eredetileg a gyermekek elleni szexuális abúzus megakadályozása, visszaszorítása volt. A *Sexual Offences Act* (2003) szerint mindenki elköveti a bűncselekményt, aki bármely testrészrel, vagy a testen kívüli bármilyen tárgy segítségével szexuálisan érintkezik valamely, 16 éven aluli személlyel. Az „érintés” egyet jelent a valamely testrészrel vagy bármi más dologgal történő, illetve bármi által való megérintéssel.³⁴⁷ A cselekmény büntetendőségéhez nincs szükség erőszakra; független mindenféle céltől és a felek beleegyezésétől is. Ebbe a körbe tartoznak a 18 éven felülieknek a 16 éven aluliakkal való, és a 16 éven aluliak egymás közötti szexuális cselekményei, a szexuális tartalmú érintéstől a nemi aktusig. A közvélemény, sőt, a gyermekvédelem is felháborodását fejezte ki a törvénnyel szemben, amely olyan magatartást tilt, amely a társadalom által széles körben elfogadott, de legalábbis létezése köztudott. A kormány által a rendőrségnek és az ügyészségnek adott utasítás értelmében azonban, a tizenévesek közötti „normális” szexuális kapcsolatot nem kell üldözni.³⁴⁸ Azonban nem lenne elfogadható, ha a gyerekeket csupán a felnőttek szexuális célú kizsákmányolása ellen védenék, ellenben fiataalkorú társaikkal szemben védtelenek maradnának. A törvény effajta kettős értelmezése azonban visszaélésekre adhat lehetőséget: a rendőrség a csak „kellemetlenkedő”, polgárpukkasztó fiatalokat (*nuisance*) a törvényre hivatkozással egyszerűen kiemelheti a közösségből anélkül, hogy erre alapos oka lenne. Másfelől, az effajta deklaratív (szimbolikus) jogalkotás nem tesz jót a jogállamiság reputációjának: a társadalom felé közvetített üzenete az, hogy vannak olyan törvények, amelyeket meg kell tartani, és vannak olyanok, amelyeket nem.³⁴⁹

A jogbizonytalanság, a jogegység hiánya nemcsak hogy széttartó ítélkezéshez vezethet, hanem maga után vonhatja a fórum shopping jelenségét is. Az elkövetők olyan fórumot

³⁴⁷ SOA (2003)

„Section 79 (8) *‘Touching’ includes touching –*

(a) *with any part of the body,*

(b) *with anything else,*

(c) *through anything,*

and in particular includes touching amounting to penetration.”

³⁴⁸ Az Egyesült Királyság büntető eljárásjogában nincs vádmonopólium: nemcsak az ügyész lehet a vád ura, hanem amaga a sértett is (magánvád), aki maga is képviselheti a vádat a büntetőeljárásban. Más kérdés, hogy egyes bűncselekmények esetén a magánvádat kettős tesznek vetik alá (evidencia-teszt és közérdekűségi teszt) a büntetőeljárás sikerre vitelének esélyeit és a bűncselekmény közérdeket sértő mivoltát vizsgáló (jellemzően a nemzetközi és a nemzetbiztonságot sértő bűncselekmények esetén). A nyomozó hatóság látóköréből ezzel a közösségre ártalmas cselekmények egy része kiesik, de az opportunus jogelvek talaján felépülő bűnüldözésnek nem is célja minden, szubjektíve sérelmesnek ítélt cselekmény megtorlása. Csak a valóban, az objektív szempontok (tesztek) szerint is megvalósított bűncselekmények tárgyában folytatnak le büntetőeljárást. Prosecution of Offences Act 1985, Prosecutions Offences Act 1987, www.gov.cps.uk (2006. augusztus 7.)

³⁴⁹ „*What the Home Office would say was that they wanted to use the criminal law for symbolic impact, to say that it’s not a good thing for kids to be having sex. My counter-argument is that the criminal law is too dangerous a tool to be used for symbolic purposes.*” Nicola Lacey, London School of Economics. <http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/1/hi/magazine/3672591.stm> (2006. augusztus 19.)

választanak cselekményük helyszínéként, ahol a cselekmény enyhébben büntetendő, vagy ahol a lebukás veszélye köztudottan alacsonyabb. Így válik egyre „fertőzöttebbé” a világháló, mert az általa kínált helyszínek – IRC, e-mail csoportok, levelezőlisták – látszólagos védelmet biztosítanak az elkövetőknek.

A korai szexuális kapcsolat büntetőjogi normákkal való visszaszorítása, úgy vélem, a legutolsó megoldás kell legyen a sérelem, illetve a társadalmat fenyegető veszély elhárítására. A tizenéves-kori szexualitás elítélése egyfelől érthető és megalapozott társadalmi reflex a profanizálódás megakadályozására, a korai szexuális szabadosság kialakulása ellen. De a jogszabályi tilalom nem mindig alkalmas a társadalmi normák kikényszerítésére, főképpen nem olyan, viszonylag gyorsan változó normák esetén, amilyenek a (fiatalkori) szexualitás megítélése és az ehhez kapcsolódó önkifejezési módok.

A német jogalkotás nem logikus, hanem politikai döntést hoz, hogyha felemeli a gyermekpornográfia lehetséges sértetteinek életkori határát. A Kerethatározat joggal fejezi ki aggodalmát a gyermekek egyre növekvő mértékű, különböző formában testet öltő kizsákmányolása ellen. Azonban általánosságban fogalmaz és az elvárandó céloknak megfelelően csupán útmutatást ad a jogalkotást illetően. A kerethatározat harmadik pilléres (a rendőrségi bűnüldözési és igazságszolgáltatási együttműködési célt szolgáló) jogalkotási normaként nem kötelezően beiktatandó normákat tartalmaz, hanem csak eredményét tekintve ajánlott a tagállamok jogalkotásának fejlesztésére – azaz ún. *soft law action*.³⁵⁰ Így például az a tagállam is eleget tesz a Kerethatározat előírásainak, amelyek csak a valóban létező személyek ábrázolásához fűz büntető- (vagy egyéb) jogi szankciót – így Magyarország is. Hasonló a helyzet a gyermekek szexualitását ábrázoló egyéb materiával – így a novellával, levéllel, egyéb szöveges dokumentummal vagy a kézi rajz-ábrázolással, amelynek büntető törvénybe iktatását a Kerethatározat iránymutatásként tartalmazza, amely azonban, tekintve különösen a tagállamok eltérő alkotmányos rendelkezéseit, nem hathat kötelező erővel a tagállamokra.³⁵¹ A kontinentális államok szuverén jogrendszereinek felépítése (alkotmányos garanciák) nem minden esetben teszi lehetővé minden, az európai uniós jogalkotást meghatározó tizenötök által alkalmazott jogelv érvényesítését. Ilyen például a nem létező személyt ábrázoló anyagok kriminalizálása. A sértett-életkori határ felemelése úgy vélem, a Kerethatározat politikai indíttatású túlértékelésének terméke. Ez a módosítás, a meglévő büntetőjogi tényállások tükrében, olyan jogbizonytalansághoz vezethet, amely egy jogállamban megengedhetetlen. Mindazonáltal, az életkori határ emelése az igazgatási jog keretén belül elfogadható lehet, míg a büntetőjog keretein belül a jogállamiság elveivel ellentétes helyzetet teremt, mert a büntetőjogi felelősséget megengedhetetlen mértékben tágítja.

Hollandia

³⁵⁰ A harmadik pilléres jogi normák teljesítésénél a tagállamok szuverenitása talán a legnagyobb, ami azt jelenti, hogy széles skálán kiterjedhető eltéréseket enged a jogalkotó a nemzeti jogrendszerek fejlesztésére – a Közösségen belüli együttműködést előmozdítandó –, amely fejlesztés egyébiránt nem csak a büntetőjog, hanem bármely más jogág, tipikusan a közigazgatási jog égisze alatt is megvalósítható.

³⁵¹ Az Európai Uniónak a tagállamok jogalkotására vonatkozó irányelvei és ajánlásai elsősorban nem a már meglévő, hanem a még csatlakozás előtt álló államok jogalkotása elé kívánnak harmonizációs célokat állítani, és mint ilyenek a tagállamok (elsősorban a tizenötök) jogrendszerében elfogadott és bevált normákra, elvekre épülő szabályozást kívánnak meghonosítani – a későbbi együttműködést elősegítendő. A tanácsi határozatok és bizottsági ajánlások elsősorban a tizenötök jogrendszerének dogmatikai alapjaiból indulnak ki, ami azonban sok tekintetben nem egyezik az újonnan csatlakozott államok – így például Magyarország – jogdogmatikai elveivel.

Amennyiben kétséges, hogy az elkövető felismerhette az életkort, úgy, a törvényalkotói utasítás szerint, a feltételezett elkövető javára kell dönten, azaz a szándék nem bizonyított, hogyha az életkor felismerhetősége kétséges. A bizonyításnál tehát nem a tényleges, hanem a vélelmezett életkort veszik figyelembe.

A gyermekpornográfia sértettje az ábrázolt kiskorú, aki 18. életévét még nem töltötte be. Sértett az a 16 évesnél fiatalabb kiskorú is, akinek bemutatják a pornográf felvételt. Bűncselekményt követ el, aki olyan ábrázolást vagy tárgyat, amelynek megtekintése ártalmas egy 16. életévét be nem töltött személy számára, ilyen kiskorúnak átad, felajánl, bemutat.³⁵² Ilyen, fiatalokra ártalmas ábra vagy tárgy lehet valamely pornográf vagy egyébként erőszakos eseményt bemutató kép, film vagy egyéb ábrázolás. Értelemszerűen, amennyiben gyermekpornográf képek kiskorúnak történő bemutatásáról van szó, ez egyfelől erőszakos, másfelől támadó jellegű pornográf, tehát az ilyen esetek is megvalósíthatják a bűncselekményt. Azonban e tényállásnak is konkrét sértettje kell legyen, a bűncselekményt nem valósítja meg például a nagyközönséget célzó televíziós közvetítés.

A holland büntetőjog a szexuális kapcsolat létesítéséhez megszabott beleegyezési korhatárral (16. életév) azonosan határozta meg a képanyag bemutatásában álló gyermekpornográfia sértetti korhatárát.³⁵³ 1986 előtt a gyermekpornográfia sértetteinek életkori határa a bemutatás és az ábrázolás tekintetében is egységesen a 18. életév volt, míg a megengedett, beleegyezéses (hetero-) szexuális kapcsolat törvényi határa a 16. életév volt. A pornográf felvételek bemutatása azonban csak akkor eredményezett büntetendőséget, hogyha azokat 18 éven alulinak mutatták be. Ez a gyakorlatban felemás megoldást eredményezett, hiszen az a kiskorú, aki saját belátása szerint már szexuális életet élhetett, annak ellenére nem tekinthetett meg szexuális tartalmú felvételeket, hogy az nyilvánvalóan már nem okozott volna kárt egészséges fejlődésében. (Schuijjer & Rossen, 1992) (A gyermekpornográfia önállóan még nem szerepelt a büntető törvénykönyvben, viszont a „pornográfia” keretén belül³⁵⁴ a törvény biztosította a büntetendőséget.) Ehhez képest, a hatályos szabályozás még mindig kaotikus: a 16. életévét betöltött személy már létesíthet szexuális kapcsolatot, de pornográf (és egyéb, egészséges erkölcsi fejlődésére kedvezőtlenül ható) ábrák neki bemutatása még most is büntetendő.

Hasonlóan a német törvénymódosítási javaslatához, a holland gyakorlat a gyermek részvételét tágan értelmezi. A gyermeknek nem kell feltétlenül szerepelnie a szexuális cselekményben, az is elegendő, ha csak jelen van a képen – a gyermek megfigyelőként is „szereplője” a szexuális aktusnak. A törvény nem határozza meg konkrétan, milyen szexuális pozitúrák ábrázolásával meríthető ki a cselekmény. A törvényalkotó feltételezte, hogy bármilyen szexuális aktus vagy csupán a szexualitással kapcsolatos tevékenység sértheti a kiskorúak egészséges erkölcsi és pszichoszexuális fejlődését.

A gyermekpornográfia megállapíthatóságának feltétele a fiatalkor “felismerhetősége”, nem pedig az ábrázolt személy tényleges életkora, avagy tényleges léte. A holland törvényalkotó logikája kissé sántít ezen a ponton. Ugyanis, ha magát az ábrázolt személyt kívánta volna védeni – ahogyan az a jogalkotói teleologikus magyarázatban szerepel –, úgy a montázsforók és egyéb, nem létező személyt ábrázoló képek, videók, számítástechnikai eszközzel előállított fiktív képek, képregények és egyéb írárok kiesnének az elkövetési tárgyak köréből. Ha azonban minden lehetséges ábrázolást szankcióval fenyeget – mint ahogy ezt teszi –, amelyek

³⁵² Criminal Code of the Netherlands, Section 240a.

³⁵³ Criminal Code of the Netherlands, Section 240b.

³⁵⁴ Criminal Code of the Netherlands, Section 240

valaki szerint felismerhetően kiskorút ábrázolnak, úgy a sértettek köre bővül minden lehetséges kiskorúra. A fiktív személyt ábrázoló tárgyak kriminalizálása azért veszélyes, mert aláássa a kontinentális jogban mélyen gyökerező szemléletet, amely szerint nem a szemlélő szubjektív viszonyulása, megítélése, érzései számítanak, hanem ellenkezőleg: az általános társadalmi értékítélet. Valamely cselekmény büntetendővé tételét ezek az objektív feltételek indokolhatják. Az egész társadalom értékeinek védelmét épp a *mindenki által* pornográfának tekintett ábrázolások tilalma biztosítaná. A fiktív képek, rajzok és egyéb ábrák tilalma magában hordozza annak lehetőségét, hogy nem mindenki tekinti azt pornográfának, erőszakosnak, offenzívnek stb., ily módon tehát az adott ábrázolás nem a társadalmi morált, hanem csak néhány, véleményével kisebbségben maradó személy szépérzetét sérti, amely viszont nem lehet iránymutató a kontinentális bírói gyakorlat számára. Tekintve azonban, hogy a holland joggyakorlat számos common-law elemmel gazdagította a fogalmi megítélést és a bizonyítást (a szubjektív szemlélet értékelése a pornográfia meghatározásában), nagyon is elképzelhető, hogy a bíróságok a kiskorúság felismerhetőségéhez és az ábrák valóságosságának eldöntéséhez is az angolszász gyakorlatot hívják segítségül.

A svájci példa

A sértetté válás életkori határa a 16. életév. A kiskorú akkor sértettje a pornográfiának, hogyha bemutatják neki vagy számára elérhetővé teszik a pornográf anyagokat, valamint, ha ő szerepel a pornográf felvételen. Absztrakt veszélyeztető bűncselekmény lévén, az elérhetővé tétel megvalósul akkor is, hogyha a gyermekben nem tudatosul az elérhetővé tett anyag tartalma. A gyermeknek, ugyanakkor, nem kell bevonódnia az ábrázolt szexuális cselekménybe, elegendő, ha a kérdéses felvételen jelen van. A bűncselekmény megvalósul akkor is, hogyha a gyermek magát érinti meg a képen (autoerotizmus), vagy ha kizárólag gyermekek közötti szexuális cselekvést ábrázol, felnőtt megjelenése nélkül. A svájci kódex indokolása a német büntető törvénykönyv-módosítás indokolásával cseng egybe: a törvényalkotó mindkét esetben feltételezi, hogy amennyiben ilyen cselekményeket ábrázol a kép, az valamely felnőtt korútól eredő szexuális abúzus folyománya.

A svéd példa

A sértetti korhatár a svéd büntetőjogban a 18. életév. A gyermekpornográf felvétellel visszaélés sértetteinek körét azonban nem mindig az életkor határozza meg. A jogszabály széles mérlegelési teret enged az eljáró bíróság számára, amikor a képen szereplők *látható* biológiai érettségi szintjét rendeli a gyermekkor meghatározó ismérvének. A tényleges életkor csak azokban az esetekben meghatározó, amikor a kép környezetéből nyilvánvaló, hogy 18 évnél fiatalabb személyről van szó.

A svéd büntető törvénykönyv külön rendelkezik a gyermekabúzusról amely annyiban szűkebb a kiskorú veszélyeztetése klasszikus tényállásától, hogy kifejezetten a szexuális abúzust nevesíti. A gyermek elleni szexuális abúzust az a személy követi el, aki szexuális célzattal „megérint” (*sexually touches*) valamely, 15. életévét be nem töltött személyt. A *sexually touches* megfogalmazás az Egyesült Királyság értekezésben tárgyalt megoldására emlékeztet, mert tetszőleges mértékben tágítja a szexuális abúzus jelentéstartalmát. Büntetni rendeli a felnőtt korúak 15 éven aluli kiskorúakkal szembeni visszaéléseit, valamint beleegyezési korhatár (15 év) alatti személyek egymással létesített konszenzuális szexuális kapcsolatait is.³⁵⁵ A svéd szabályozás annyiban liberálisabb mégis az angolnál, hogy nem a 18, hanem csak a 15 éven aluliak szexuális kapcsolatait tiltja. A szexuális molesztálás ugyanakkor sui generis

³⁵⁵ Criminal Code of the Kingdom of Sweden, Chapter 16 Section 7: Sexual molestation

eszköz-, illetve előkészületi cselekménye is a gyermekpornográfia előállításának, amennyiben a törvény külön nevesíti a 15 és 18 év közötti kiskorúnak szexuális cselekménybe való, kényszerítéssel, csábítással vagy egyéb, káros ráhatással való bevonását, amely alapjául szolgál valamely, pornográf anyag készítéséhez.³⁵⁶

Az átgondolt szabályozás alapja a biológiai/fizikai érettségi szintnek a tényleges (és gyakran félrevezető) életkorral szembeni figyelembe vétele. A szubjektív értékítélet elkerülését célzó jogalkotói döntés, hogy nem rendelik büntetni a kézi készítésű gyermekpornográf anyagokra való elkövetést. A svéd szabályozást támadhatóvá teszi a gyermek képen való megjelenésének („szereplésének”) széles körű értelmezése, valamint az ábrázolás környezetének (a felvételek környezetében szereplő többi felvételnek, írásoknak, stb.) minősítést is befolyásoló vizsgálata, amely tag teret enged a jogalkalmazói mérlegelésnek.

Az Egyesült Királyság megoldása

A SOA (2003) a 18. életévben állapította meg a kiskorúság (*underage*) életkori határát, a korábbi 16. életévvel szemben.³⁵⁷ Ezzel eleget tett a gyermekek védelmére vonatkozó európai törekvésnek,³⁵⁸ amely az életkori határ egységes, 18. életévre emelését sürgeti. A gyermekpornográfia készítésének előkészületi magatartásai³⁵⁹ sui generis bűncselekmények. Sértettjük lehet minden 18. életévét be nem töltött személy (kiskorú, „gyermekkorú”). A kapcsolatfelvétel gyermekkel csábítási célból³⁶⁰ elnevezésű bűncselekmény sértette a 16. életévét be nem töltött kiskorú, akivel kapcsolatba lépnek bármilyen kommunikációs eszköz útján. A jogalkotó a sértetti életkor (a 18. életév) leszállításával utalhatott a 16-18 éveseket fenyegető absztrakt veszély távoliságára, ti. ez az a korosztály, amelynek erkölcsi fejlődését a tiltott pornográfia már kevésbé veszélyezteti. De utalhatott arra is, hogy az internet leggyakoribb látogatói a 11-16 évesek, akik az internetes pornográfia fokozottan veszélyeztetett, potenciális sértettei (az internetes gyermekprostitúció vagy akár a káros tartalmakkal való szembesülés miatt).³⁶¹ A SOA (2003) ezen kívül még három helyen tartalmazza a 16 éves életkori határt: (1) tilos obszcén, avagy tisztességtelen matéria 16. életévét be nem töltött kiskorúnak történő be-/megmutatása, (2) a 18 éven aluli, de 16. életévét már betöltött kiskorú nem lehet sértett, ha a felvételek készítője, megszerzője, birtoklója a házas- vagy élettárs, (3) a bűncselekményt csak akkor valósítja meg a készítő stb., hogyha az ábrázolt kiskorúról nem hihette alappal, hogy 16 éven felüli, vagy egyébként ha az ábrázolt személy 13 életévét be nem töltött személy.

A román megoldás

³⁵⁶ Criminal Code of the Kingdom of Sweden, Chapter 16 Section 7, Subsection 2

³⁵⁷ PCA (1978), Section 37

³⁵⁸ Kerethatározat 1. cikk

³⁵⁹ SOA (2003), Section 48-50

³⁶⁰ SOA (2003), Section 15: Meeting a child following sexual grooming etc.

³⁶¹ Számos statisztika látott napvilágot arról, hogy a gyermekek szexuális molesztálóinak mintegy kétharmada használja – valamilyen célra – az internetet. (L. a *National High-Tech Crime Unit* statisztikáit és becsléseit, valamint pl. <http://www.pedowatch.org/>) A WWW legnépesebb közönsége a világ minden táján a 9-14 évesek tábora. Mindemellett a kibertérben könnyebb az áldozattá válás is, hiszen az anonim elkövetők könnyebben férközhetnek a gyermekek bizalmába. A fiatalok (gyermekkorúak) körében egyre népszerűbb pénzkereseti lehetőség a webkamera előtti pózolás, amelynek fejében a gyermek „fizetést” kap, illetve közzéteheti kívánságlistáját (*wish-list*). Egy ilyen, gyermekszexet (gyermekek otthon, a kamera előtt) kínáló weboldal tulajdonosa is érdekelt a „szolgáltatás” fenntartásában, hiszen a regisztrációs díjak az ő tárcájába vándorolnak. Az „üzletág”, úgy tűnik, majd minden földrészben virágzik – ilyen weboldalakat derített fel a rendőrség az Egyesült Királyságban, vagy ilyen például a mai napig legális Internet-Enko Tajvanban –, de legalábbis az internet eszközével a világ minden táján jelen van. A jelenségről részletesen l. a *Computer Crime Research Center* weboldalát, például Timofey, 2006; l. még: Chang, 2006.

A törvény a gyermekpornográfia sértettjének tekint minden kiskorút, aki a sértetté válás időpontjában még nem töltötte be 18. életévét; a 18 éves életkor egyébként a kiskorúság életkori határa is.

A bolgár szabályozás

A gyermekpornográfia sértetteinek életkora a cselekmény jellegétől függ. Így pornográf felvételek készítése 18. életévét be nem töltött személyekről tilos (gyermekpornográfia),³⁶² de pornográfia (mint a fiatal erkölcsi fejlődésére ártalmas tartalom) bemutatása már a 16. évet be nem töltött személyek számára tilos.³⁶³ A prostitúció és szexuális kapcsolat (abúzus) céljából való információátadás 18 éven aluliakról tilos.³⁶⁴ Némileg ambivalens, hogy ha bármilyen úton-módon kapcsolatba lép az elkövető a sértettel szexuális kapcsolat létesítése (abúzus) céljából, cselekménye csak akkor lesz büntetendő, ha 14 éven aluli sérelmére követi el.³⁶⁵ A pornográf felvételek készítése, saját vagy más részére megszerzése súlyosabban büntetendő, ha a készítéshez 18 éven aluli személyt használtak fel.³⁶⁶

Szlovénia megoldása

A törvény szerint a gyermekpornográfia sértettje az a 18. életévét be nem töltött személy (kiskorú), aki abúzus áldozata a következő módokon: róla készítenek pornográf felvételt vagy neki mutatnak be 18 év alatti személyről készült pornográf felvételt, illetve azt számára hozzáférhetővé teszik. A törvény, az ismertetett egyéb szabályozásokkal egybecsengően, abúzus útján képzei el a gyermekek pornográfia általi veszélyeztetését. Ehhez azonban nem szükséges, hogy a képen látható gyermeket ténylegesen bevonják a szexuális cselekménybe, de szükséges, hogy a gyermek megjelenjen a képen. Szintén hasonlóan az ismertetett szabályozásokhoz, a gyermek, aki önmagáról készít pornográf felvételeket, sem sértettje, sem elkövetője nem lesz a bűncselekménynek, hacsak a felvételek valahogyan ki nem kerülnek a birtokából.

2.2.8. Elkövetési tárgy – védett jogtárgy a vizsgált országokban

A pornográf felvétel, illetve a pornográf jellegű műsor meghatározásáról már korábban, a gyermekpornográfia fogalmi ismérveivel kapcsolatban szó esett. A budapesti egyezmény és Kerethatározat a nem létező gyermeket ábrázoló tartalmakat is büntetni rendeli, azonban mindkettő megfogalmaz kivételeket. A budapesti egyezmény kivételt enged a tagállamoknak a megszerzés és a birtokban tartás büntetendővé tétele alól.³⁶⁷ Sőt, lehetőséget ad arra is, hogy a tagállamok szabadon dönthessenek abban a kérdésben, hogy büntetendővé nyilvánítják-e a nem létező gyermeket vagy a gyermeknek tűnő személyt ábrázoló felvételekkel kapcsolatos magatartásokat is.³⁶⁸ A Kerethatározat is kivételt enged, amennyiben az ábrázolt személy a szexuális kontaktus beleegyezési korhatárát elérte, az elkövető a képeket a gyermek beleegyezésével készítette és tartja birtokában, feltéve, ha nem áll szándékában kiadni azokat a birtokából (azaz saját használatra készültek). A nem létező személyábrázolásokért is kizárható a felelősség, mégpedig, ha azokat saját használatra készítették és tartják, és ha azok előállításához létező gyermekről vagy gyermeknek tűnő személyről készült felvételeket nem

³⁶² Criminal Code of the Republic of Bulgaria, Section 159 Subsection (4)

³⁶³ Criminal Code of the Republic of Bulgaria, Section 159 Subsection (3)

³⁶⁴ Criminal Code of the Republic of Bulgaria, Section 155a Subsection (1)

³⁶⁵ Criminal Code of the Republic of Bulgaria, Section 155a Subsection (2)

³⁶⁶ Criminal Code of the Republic of Bulgaria, Section 159 Subsection (4)

³⁶⁷ 9. Cikk 4. pont

³⁶⁸ 9. Cikk 4. pont

használtak fel, feltéve, hogy a tevékenység nem jár az elterjedés kockázatával.³⁶⁹(A pseudo-felvétel tehát mindenképpen bűncselekmény tárgyát képezi, ha valamely részében létező személyt ábrázol). Magyarországon azonban a védett jogtárgy köre szűkebb (csak a fiatalok egészséges szexuális fejlődésére irányul), így a nem létező személyt ábrázoló felvételek és a több létező személy testrészeiből összevágott felvételek (mint ugyancsak nem létezők) kiesnek az elkövetési tárgyak köréből.

Az Európai Unió tagállamai közül hazánk az egyetlen, ahol a gyermekpornográfia a sértettre fókuszál, így a nem létező személyt ábrázoló anyag nem elkövetési tárgy. (Belovics és mts., 2003: 251)³⁷⁰ Néhány tagállamban, mint például Szlovéniában (Završnik, 2007) minden esetben a bíróság állapítja meg, hogy az adott foto-realisztikus képanyag büntetőjogi szempontból értékelhető-e. Ezzel szemben az angolszász bíróságok, amelyek egyébként a leggazdagabb gyakorlattal rendelkeznek a pseudo-felvételek terén, másképp ítélik meg a kérdést.³⁷¹ A „virtuális gyermek” fogalma, azaz hogy mikor tekinthető az ábrázolt fiktív személy valóságúnak, azaz mikor képezheti a bűncselekmény elkövetési tárgyát, még kidolgozásra vár. A sértett látszólagos életkorának a ténylegeshez viszonyított elsődlegességét mondta ki a német szövetségi legfelsőbb bíróság 2001-ben.³⁷² A nem foto-realisztikus képanyagok (kézi rajz, animáció) büntetendőségével kapcsolatban megoszlik az államok gyakorlata: Svájcban gyakorlatilag mindenfajta ábrázolás és tárgy büntetendő, amely a pornográfia elemeit hordozza. Így a pornográf írás, a hang- és képfelvételek, ábrák, tárgyak, előadások is ebbe a körbe tartoznak. Svédországban a kézi rajzok előállítása vagy birtoklása csak abban az esetben büntetendő, hogyha a továbbadás vagy a terjesztés szándéka is megállapítható.³⁷³ A legtöbb tagállamban nincs még joggyakorlat a nem foto-realisztikus ábrázolások és a nem képi ábrázolások (szöveg, hang) büntetésére. Svájcban a bírósági gyakorlat szerint az élőbeszéd ugyan nem büntetendő, de a telefonvonalon hallható hangfelvétel igen. (Suter-Züchter, 2003: 74-75)³⁷⁴ Hollandiában a kézi rajzok kriminalizálását a bíróság azzal indokolta, hogy „*a rajzok az elkövető képzeletét tükrözik, direkt módon*”, (Schuijer & Rossen, 1992)³⁷⁵ emiatt sértik a közérkölcset, a jó ízlést és veszélyeztetik a fiatalok egészséges erkölcsi fejlődését. A román büntető törvénykönyv kimondja minden olyan matéria büntetendőségét, amely explicit módon ábrázolja a gyermekek által tanúsított vagy színlelt szexuális magatartást,³⁷⁶ következésképpen ide tartozik a rajz és egyéb ábrázolás is.

Magyarországon jelenleg nem elkövetési tárgy a nem létező személyekről készült felvétel, azaz a pseudo-felvétel. Minden esetre, a törvénymódosítási javaslatok az európai uniós

³⁶⁹ 3. Cikk, (2) b./, c./ pontok

³⁷⁰ A Belovics és munkatásai által írott tankönyv szerint a bűncselekmény passzív alanya a tizennyolcadik életévét be nem töltött létező személy. A nem létező, de élethűen ábrázolt gyermekekről készített pornográf felvétel a Btk. 272. §-ában meghatározott közszemérem megsértésének megállapítására lehet alkalmas. A bűncselekmény elkövetési tárgya a „felvétel”, ennek megfelelően fogalmilag kizárt a grafikus ábrázolás, a rajz, a festmény stb. e körbe vonása. (Belovics és mts. 2003: 251)

³⁷¹ R. (The Queen) v. Pecchiari (1995) 22 O.R. (3d) 748-766; U.S. vs. Baker, 890 F. Supp. 1375 (1995)

³⁷² BGHSt 47, 55. <http://www.hrr-straftrecht.de/hrr/1/01/1-66-01.php3> (2006. szeptember 11.)

³⁷³ Criminal Code of the Kingdom of Sweden, Chapter 16, Section 10 a.

³⁷⁴ BGE 121 IV 109. Idézi Suter-Züchter, 2003: 74-75.

³⁷⁵ „*Serious consideration may be given to the possibility that the drawings are made directly from the imagination.*” Minister Korthals Alter, Proceedings of the Lower House, Session 1984-85, p. 1446

³⁷⁶ Criminal Code of the Republic of Romania, Section 239 Subsection (2)

trendnek felelnek meg. Így a szabálysértésekről szóló törvény módosítási javaslata a nem létező, de élethűen ábrázolt gyermekekről készült felvételekhez kapcsolódóan azokat a magatartásokat fenyegetné bírsággal, amelyeket a Btk. a tiltott pornográf felvétellel visszaélés körében büntetni rendel.³⁷⁷

A pseudo-felvételekkel kapcsolatos magatartások büntetéssel fenyegetése elsősorban a gyermekpornográfia internetes elterjedésére vezethető vissza. Az infokommunikációs technológia a gyermekpornográf felvételek új premisszája, amely új megjelenési formákat is létrehozott (l. erről: Završnik, 2006), például a számítástechnikai eszközzel manipulált, nem létező személyt ábrázoló fotómontázst.³⁷⁸ A pseudo-felvétel megítélésére a Kerethatározat szigorú forgatókönyvet állított fel, mely gyakorlatilag a létező személyábrázolásokkal egyenértékűvé teszi azt. A tagállamok szabályozása a pseudo-felvételek tekintetében azonban eltérő.

A tiltott pornográf felvétellel visszaélés elkövetési tárgya hazánkban a felvétel,³⁷⁹ amely lehet videó-, film- vagy fényképfelvétel, vagy más módon előállított képfelvétel. A bűncselekmény tárgya hazánkban egyértelműen csak valamely képi ábrázolás, és nem terjed ki a Kerethatározatban lehetővé tett széles körre (a budapesti egyezmény és Kerethatározat a „vizuális úton” való ábrázolásokon belül nem adja meg, milyen ábrázolások képezhetik az elkövetés tárgyát, következésképpen az államok döntenek a belső szabályozás kialakításában). Ez mindenképpen üdvözlendő, hiszen a nem képi ábrázolások szankcióval fenyegetése közel áll a szólásszabadság alkotmányos jogának sérelméhez, egyes esetekben – pl. fantáziajelenetek leírásának vagy elbeszélésének büntetésével – tovább megy: a gondolat szabadság megkérdőjelezése felé. A nem létező gyermekeket ábrázoló felvételek kriminalizálása ugyanakkor olyan előrehozott büntetőjogi felelősségi alakzat lenne, amely alkotmányjogi alapon megkérdőjelezhető – ugyanis a gyermekek szexuális abúzusának megelőzése égisze alatt büntetne olyan magatartásokat, amelyeknek a tényleges szexuális abúzussal való ok-okozati összefüggése csak feltételezett.

A vizsgált országok alapvetően két csoportra oszthatók a gyermekpornográfia büntető törvénykönyvbéli rendszertani elhelyezése szerint. Az egyik csoportba azok az országok tartoznak, amelyek a pornográf tartalmak közt szabályozzák a gyermekpornográfiát és így a közérkölc/s/közrend elleni fejezetben helyezték el. Ezek Bulgária, Románia és Svédország. A másik csoportba azok az országok tartoznak, amelyek a cselekményt a nemi integritás, a nemi szabadság, illetve a fiatalok egészséges szexuális és morális fejlődését veszélyeztető

³⁷⁷ A törvénymódosítási javaslat a nem létező, de élethűen ábrázolt kiskorúakat szerepeltető szexuális áruk megszerzését, kínálását, átadását, hozzáférhetővé tételét, készítését, forgalomba hozatalát sújtaná bírsággal. A javaslat elérhető volt a <http://www.irm.gov.hu/> weboldalon, 2007 júliusában.

³⁷⁸ A fotómontázs készülhet több, létező személyről készült fotó felhasználásával, vagy animációs technika (kézi illetőleg számítógépes rajz) és valóságos személy fotójának keverésével. Az így készült montázs minden esetben fiktív személyt ábrázol, még akkor is, ha a testi jellegzetességekről (pl. arc) a felvétel alapjául szolgáló, létező személyek felismerhetők.

³⁷⁹ A 2002-2007-ben hatályos törvényszöveg a „képfelvételt vagy képfelvételeket” jelölte meg elkövetési tárgyként, míg a 2007-ben hatályba lépett törvényszöveg már a „személyt vagy személyeket” ábrázoló felvételt teszi a bűncselekmény elkövetési tárgyává. A többes számú megjelöléssel valójában korábbi hibáját akarta korrigálni a törvényalkotó, elkerülendő, hogy csak több felvételre vagy csak több gyermek ábrázolásával legyen a bűncselekmény elkövethető. Megjegyzem, elég lett volna mindkét esetben az egyes szám feltüntetése, hiszen nem kétséges, hogy a bűncselekmény rendbeliségét a passzív alanyok száma határozza meg. (ugyanerre a következtetésre jut Nagy Ferenc a kazuisztikus szabályozás vizsgálatával kapcsolatban. Nagy, 2007: 279; Gál István László az elkövetési tárgy többes számát az intradiszpozicionális inkonzisztencia tipikus eseteként értékeli. Gál, 2002: 33; l. még: Tóth, 2002: 27)

bűncselekmények között helyezték el. Ezek közé tartozik Magyarország,³⁸⁰ Svájc, Németország, Szlovénia. A holland szabályozás pedig a bűncselekmény védett jogtárgyában egyesíti a közerkölcs és a fiatalok nemi fejlődésének védelmét.

A rendszertani elhelyezés és az általános (nem gyermek-) pornográfia büntetőjogi tényállásként való megfogalmazása közötti összefüggés keresésekor feltételeztem, hogy ahol a Btk. tartalmaz az általános pornográfiára tényállást, ott a cselekményt (a gyermek- és a felnőttpornográfiát is) a közrend és közerkölcs elleni bűncselekmények fejezetében helyezték el, ahol viszont csak a gyermekpornográfiát szabályozza a büntetőjog, ott ezt a tényállást a fiatalok szexuális fejlődését védő (szexuális integritás elleni) bűncselekmények között helyezték el. A feltételezés igazolódott.

7. Táblázat: A pornográfiát szabályozó tényállások rendszertani elhelyezése a vizsgált országokban

Ország	Szabályozza-e a Btk. az általános pornográfiát bűncselekményként?	Milyen fejezetben helyezték el a (gyermek- és az általános) pornográfiát?
HU	Ø (a pornográfia csak az áll.ig.szabályok megszegése esetén büntetendő)	Házasság, család, ifjúság, nemi erkölcs elleni bcs; Nemi erkölcs elleni bcs cím
SLO	Ø	Szexuális érintetlenség elleni bcs-ek
B	X	Közerkölcs elleni bcs-ek
D	X	Szexuális önrendelkezés
NL	X	Közerkölcs és az ifjúság szexuális fejlődése elleni bcs-ek
RO	X	Közerkölcs, tisztesség elleni bcs-ek
CH	X	Szexuális integritás és önrendelkezés elleni bcs-ek
S	X	Közrend elleni bcs-ek
UK	X	Felnőtt pornográfia: OPA, 1959; Gyermekpornográfia: Child Sex Offences, In: SOA (2003)

Az elkövetési tárgyak körét tekintve is két csoport alakítható ki: az egyikbe tartoznak azok az országok, amelyek a realiztikus ábrázolásokat és a gyermeknek tűnő ábrázolásokat is kiminalizálták (ilyen Hollandia, Svédország, Szlovénia, Bulgária, Románia, Németország, Svájc). Ez a csoport tovább bontható olyan országokra, amelyek a realiztikus ábrázolások széles skáláját tekintik elkövetési tárgynak (Németország, Svájc, Románia) és olyanokra,

³⁸⁰ A magyar Btk-ban a cselekmény a nemi erkölcs elleni bűncselekmények címében helyezkedik el (Btk. XIV. fejezet III. cím). A tiltott pornográfiának a címben foglalt cselekmények közötti elhelyezése helytálló, azonban a cím elnevezése nem. A benne foglalt tényállások ugyanis nem a feltételezett nemi erkölcsöt védik, hanem a szexuális élet szabadságát (illetve a tiltott pornográfia tényállása esetén az ifjúság egészséges szexuális fejlődését is). A Fehér-Virág szerzőpáros javaslata, amely szerint a cím „nemi szabadság elleni bűncselekmények”-re történő megváltoztatása kívánatos lenne, célszerű megfontolni. (Fehér & Virág, 2006: 49)

amelyek szűken (eszerint a kézi rajzok élethűségét mindig vizsgálat alá kell venni, mint ahogyan Svédországban és Hollandiában). A második csoportba, amely csak a létező gyermekábrázolásokat tekinti védett jogtárgynak, csupán Magyarország tartozik. Bár hazánkban a sértettek köre a létező személyekre szűkül, a joggyakorlat nemcsak az azonosított gyermekek esetében állapítja meg a bűncselekményt, hanem, statisztikai okokból minden, valóságosnak tűnő gyermekről készült ábrázolást is kriminalizál, a következőképpen.

Amennyiben kétségesnek látszik, hogy a képanyag valóságos személyt ábrázol (montázs vagy egyéb számítógépes grafika), úgy a nyomozó hatóság informatikai szakértőt von az ügybe a dilemma feloldására. A valóságos és a valóság-hű ábrázolás elhatárolására tehát nem elegendő a laikus szemlélő megítélése. A látszólagosság ilyen szigorú kizárása arra enged következtetni, hogy a védett jogi tárgy körébe kizárólag létező személyek tartoznak. A saját használat céljából való birtoklás (készítés, kínálás, átadás és további, a tiltott pornográf anyaghoz kapcsolódó cselekmények hiányában) büntetendővé tétele azonban valamivel általánosabb, az ifjúságot egészében fenyegető veszély ellen véd. Mondhatnánk, hogy az ifjúság szexuális kizsákmányolásának „hirdetésében” rejlő veszély fennállna akkor is, ha a képek ismeretlen, illetve fiktív személyeket ábrázolnának. A magyar törvény azonban nem absztrahál ilyen mértékben: a fiktív személyről készült, illetve a montázsfotókat, rajzokat nem teszi a bűncselekmény tárgyává.

Az ábrázolt személy látszólagos – és nem valóságos – életkora ugyancsak az internetes képgalériákkal kapott relevanciát. Az utóbbi időkben a pornográfia piacán a felnőtt korú, de gyermeknek maszkírozott, illetve a biológiai érettség alacsony fokán álló felnőtt korú szereplőkkel készített filmek örvendenek növekvő népszerűségnek. Az ilyen alkotások szereplői nem mindig azonosíthatók, gondolok itt elsősorban is az internetről letölthető pornográf tartalmakra. Ebben az esetben természetesen, a szereplők látszólagos életkora számít, azonban, ha később, az eljárás során bebizonyosodik a szereplők nagykorúsága, akkor a bűncselekmény nem valósult meg. A svájci szabályozás a némettől eltérően, realisabb, hiszen amíg a német büntető törvénykönyv a népszerűsítési célzattól kiindulva, a mindenkor szereplők látszólagos életkorát veszi alapul a büntetőeljárásban, addig a svájci jogalkalmazó a tényleges életkort részesíti előnyben a látszólagossal szemben (így, ha bebizonyosodik a szereplők nagykorúsága, akkor a büntetőeljárást megszüntetik).³⁸¹

A látszólagosság vizsgálata kapcsán kell említést tenni a virtuális gyermek (*Scheinkind*, szó szerint látszatgyermek) (Suter-Zürcher, 2003: 66, 91-93) problémájáról. A jogalkotó szándéka szerint mindenféle – valóságos és fiktív – gyermekábrázolást büntetne. A bűncselekmény elkövetéséhez egy szubjektív kritérium szükséges, mégpedig hogy a szemlélőre „hatást gyakoroljon” az ábrázolás. Amennyiben a kép vagy bármely fiktív ábrázolás befolyással van a szemlélőre – azaz szexuális stimulusként hat rá –, úgy a kép pornográf. A törvényalkotó ezen elképzelése,³⁸² az elkövetés objektív elemeinek szubjektív vizsgálása felé nyúlik. Valamely cselekmény kriminalizálásához elsősorban objektív feltételeket kell szabni, különben elvész a

³⁸¹ A németországi videófilm-készítők a hamarosan hatályba lépő új törvénymódosítás – ti. a gyermekpornográfia sértetti korhatárának 14-ről 18 éves korra emelése – ellen gyakorlatilag fellázadtak. A német szabályozás szerint a szereplők látszólagos életkora határozza meg a büntetendőséget, nem pedig a valóságos (még abban az esetben sem, hogyha a szereplők személye ismert). A videófilm-készítőknek eddig csak a *látszólagos* 14 éves sértetti korhatárra kellett tekintettel lenniük, így viszonylag könnyű volt 14 és 18 év közöttinek látszó felnőtt szereplőkkel eladható anyagot készíteni. Azonban, hogyha a sértettek látszólagos (vélelmezett) életkori határa az új módosítással 18 évre emelkedik, már nem készíthetnek legálisan ilyen anyagokat. Ez financiálisan gyakorlatilag a vesztüket jelenti, mert teljes mértékben át kell térniük a felnőttnek látszó felnőtteket szerepeltető – és állításuk szerint immár eladhatatlan – pornófilmek készítésére, ha el akarják kerülni a büntető felelősségre vonást. http://www.missbrauch.de/new.php?link=start_new.php (2006. szeptember 10.)

jog kiszámíthatósága mint a jogállamiság egyik fontos ismérve.³⁸³ A bíróság természetesen minden esetet, azok sajátossága szerint vizsgálhat, azonban valamely cselekmény büntetendőségének feltételévé tenni, hogy milyen érzéseket kelt az egyes „szemléelőben”, inkább az angolszász jog bizonyítási rendszerére emlékeztet, semmint a kontinentális jog objektív mércéjére. A Német Szövetségi Tanács a törvényhellyel kapcsolatos nyilatkozatában megjegyzi, hogy a fiktív ábrázolások egyöntetűen büntetendők, a valóságosakkal együtt. (Botschaft, 2000: 2983) A büntetendőség kritériuma a gyermeknek „olyan megfelelő, látszólagos ábrázolása, amelyről felismerhető, hogy az illető gyermek”.³⁸⁴ A Német Szövetségi Tanács itt különösen a gyermekek körében népszerű számítógépes játékok elterjedtségére utal, amelyek virtuális szereplői a realitással nagyon közeli karakterisztikát hordoznak. A svájci jogalkalmazási gyakorlatban minden esetre még nincs olyan döntés, amely a virtuális gyermek problémájára megoldást kínálna.

Az Egyesült Királyságban a pszeudo-felvételek kriminalizálásának oka egyfelől a számítógéppel manipulált fotók tömeges internetes megjelenése és elterjedése. A Home Office meggyőződése, hogy a montázsok készítői valódi veszélyt jelentenek a gyermekekre, így az ilyen, nem valódi fotók előállítás/megszerzése/birtoklása a gyermekek szexuális abúzusának előkészületi magatartása.³⁸⁵ Az ügyészség szintén támogatja a hamis fotók kriminalizálását. A pszeudo-anyagot az igazi fotóktól sokszor lehetetlen megkülönböztetni, így ezek kriminalizálása a jogalkalmazási hézagok betömésének eszköze. A montázs-fotók kriminalizálása ellentmondásos, mert veszélyességüket az angolszász bíróságok eltérően értékelik. Egy kanadai ügyben a bíróság az elkövetőt két évre próbára bocsátotta és 150 óra közmunkára kötelezte, gyermekeket ábrázoló pszeudo-felvételek internetes terjesztése miatt.³⁸⁶ Habár a vádlott beismerte a készítést és a terjesztést, továbbá, a per során gyermekekhez való szexuális vonzódása is igazolódott, cselekménye létező gyermekeket nem érintett, így, a bíróság szerint az „előkészületben” rejlő veszély nem materializálódott.³⁸⁷ Míg

³⁸² A jogalkotó az értelmezés indokolásában az ENSZ gyermekek jogairól szóló egyezményének 34. cikkelyére hivatkozik.

³⁸³ Az Alkotmánybíróság több határozatában rámutatott a jog kiszámíthatóságának igényére. A 9/1992. (I. 30.) AB határozat Indokolásának V.3. pontja kimondja, hogy „A jogállam nélkülözhetetlen eleme a jogbiztonság. A jogbiztonság az állam – s elsősorban a jogalkotó – kötelességévé teszi annak biztosítását, hogy a jog egésze, egyes részterületei és az egyes jogszabályok is világosak, egyértelműek, működésüket tekintve kiszámíthatóak és előreláthatóak legyenek a norma címzettjei számára.” (Megjelent a Magyar Közlöny 1992/11 (I. 30.) számában.) Erre a megállapításra utal a 11/1992 (III. 5.) AB határozat Indokolásának IV.1., valamint V.4. pontja, amely szerint „A jogbiztonság megköveteli a jogszabályok olyan világos és egyértelmű megfogalmazását, hogy mindenki, akit érint, tisztában lehessen a jogi helyzettel, ahhoz igazíthassa döntését és magatartását, s számolni tudjon a jogkövetkezményekkel.” (Megjelent a Magyar Közlöny 1992/23 (III. 5.) számában.) A 25/1992 (IV. 30.) AB határozat Indokolása szerint „A jogállamiság egyik fontos alkotóeleme a jogbiztonság, amely egyebek között megköveteli, hogy (...) meglegyen a tényleges lehetőség arra, hogy a jogalanyok magatartásukat a jog előírásaihoz tudják igazítani (...)”. (Megjelent a Magyar Közlöny 1992/44 (IV. 30.) számában.)

³⁸⁴ „Ob reale Kinder in einer Darstellung oder 'nur' virtuelle Virtuelle Kinder missbraucht werden, spielt dabei keine Rolle, solange offensichtlich ist, dass die Kinder in der virtuellen Darstellung ein entsprechendes Erscheinungsbild aufweisen.”

³⁸⁵ David J. Davis, a West Midland-i rendőrség gyermekpornográf anyagokkal (is) foglalkozó, csalás elleni alegységének vezetője (*Detective Inspector, Fraud Squad, West Midlands Police*) szerint a szigetország rendőrségének szilárd meggyőződése, hogy az a személy, aki gyermekpornográf pszeudo-felvételeket állít elő vagy birtokol, a gyermekek szexuális abúzusának potenciális elkövetője. (Davis, 1998) Az extrém pornográf anyag birtoklásának büntetéséről 2006 augusztusában nyitott társadalmi-kormányzati vita szerint az Interneten megjelenő extrém tartalmak önmagukban is károsak lehetnek a gyermekekre, amennyiben megtekintik azokat, másfelől tovább gerjeszthetik az extrém tartalmak iránti keresletet. L.: Consultation on the Possession of Extreme Pornographic Material. Summary of responses and next steps. Home Office, August 2006. <http://www.homeoffice.gov.uk/documents/cons-extreme-porn-3008051/Gvt-response-extreme-porn2.pdf?view=Binary> (2006. szeptember 30.)

³⁸⁶ Canadian Criminal Code, Section 163 Subsection (1)

³⁸⁷ R. (The Queen) v. Pecchiarich (1995) 22 O.R. (3d) 748-766

a Michigani Kerületi Bíróságon (USA) felmentés született abban az ügyben, amelyben az egyetemista vádlott írásában egy létező évfolyamtársnőjét név szerint emlegette. Az elkövető írásában a lány kínzásáról, megerőszakolásáról, valamint meggyilkolásáról fantáziált, amelyeket meg is jelentetett az interneten. A bíróság szerint a vádlottat e cselekménye megvalósításakor (is) az USA alkotmányának első kiegészítése védi, a szólás- és véleménynyilvánítás szabadsága tehát az ilyen esetekben is elsődleges. Még ha a cselekmény konkrét, létező személyt céloz is meg – ahogy ebben az esetben is –, semmi sem utal arra, hogy fantáziáit a későbbiekben tettekre váltaná. Még ha a fantáziák erőszakosak is, és érzékletesen ábrázolják a szexuális brutalitást, az ember szexuális eltárgyasítását és dehumanizálását, „*valamely írás közzététele nem jelent közvetlen veszélyt a megjelenített személyre (sem) és nem vetíti előre bűncselekmény megvalósítását*”.³⁸⁸

A valóság-hű ábrázolások megítélése mind a common law, mind pedig a kontinentális jogrendszerben aktívan foglalkoztatja a tudományos közvéleményt és a jogalkalmazókat. A brit jogalkotó például, azzal a törvénymódosítási javaslattal kapcsolatban, amely az extrém pornográfia birtokban tartásának tilalmára vonatkozik, hangot adott a „realisztikus ábrázolások” meghatározhatóságával kapcsolatos kételyének. A „valóság-hűség” elemeinek meghatározásához jogalkalmazási gyakorlatra van szükség, minthogy azok egzakt törvényi meghatározása nem lehetséges.

Hollandiában a kézi rajzok kriminalizálását a bíróság azzal indokolta (1984), hogy „a rajzok az elkövető képzeletét tükrözik, direkt módon”. Eszerint, valamely ábrázolás akkor is lehet pornográf, hogyha az az elkövető szexuális vágyainak serkentője – anélkül, hogy egyébként a populáció jelentős hányada a képet pornográfának ítélné. A holland joggyakorlat ezen a ponton az angolszász bizonyítási eljáráshoz közelít, amennyiben a pornográfia fogalmát szubjektív elemmel bővíti.³⁸⁹ A gyermekpornográf tartalmú írásokkal kapcsolatban nincs joggyakorlat, minden esetre, mielőtt a gyermekpornográfia tényállását a jogalkotó beiktatta volna, a pornográfia tilalmába nem tartoztak az írások, csak a képfelvételek és a rajzok. Mivel 1986 előtt a pornográfia kereskedelmi célú terjesztése képezte a fő prevenciók áramvonalát,³⁹⁰ így az olyan, gyermekeket szerepeltető anyagokat tekintették „pornográfának”, amelyeket szex-shopokban kínáltak. A ma hatályos jog ugyancsak törvénybe ütközőnek tekint minden gyermekkorú ábrázoló anyagot, amely szex-shop kínálatában szerepel. Itt a fotókat a környezet teszi bűncselekmény tárgyává – ez szubjektív elem a holland gyermekpornográfia-fogalomban. A jogalkalmazó ugyanakkor, a szóveges dokumentumokról mint az elkövetés tárgyairól nem rendelkezik. Ennek oka lehet, hogy a joggyakorlat a közelmúltig kizárólag a szex-shopok kínálatára koncentrált, ahol pedig túlnyomó részben képi ábrázolásokkal találkozott.

A svájci büntető törvénykönyv a pornográf matéria mindenféle megjelenítését átfogóan szabályozza. Ide tartozik az internetes hozzáférhetővé tétel, valamint a rádiós és televíziós közvetítés is, amennyiben az az ország területén fogható. A jogalkotó a közvetítő média

³⁸⁸ U.S. vs. Baker, 890 F. Supp. 1375 (1995)

³⁸⁹ „*Serious consideration may be given to the possibility that the drawings are not made directly from the imagination.*” Minister Korthals Alter, Proceedings of the Lower house, Session 1984-85, p. 1446. Idézi Schuijjer & Rossen, 1992

³⁹⁰ A kereskedelmi célú terjesztés visszaszorításának célja azért játszhat központi szerepet, mert Hollandia a gyermekpornográf anyagok készítésében, üzletszerű előállításában és exportjában kulcsszerepet játszik. Schuijjer és Rossen hivatkozott tanulmánya olyan esetekről számol be, amelyekben a gyermekkorúak a szülők beleegyezésével költöztek Hollandiába azért, hogy szexfilmben szerepet vállaljanak. A gyermekmodellek tevékenységüket évekig folytatták, a szülők pedig részesültek a haszonból, mígnem a rendőrség leleplezte az elkövetőket.

általános megnevezésével utat nyit a jövőben megjelenő újabb technikai fejlemények büntetendősége előtt. Elkövetési tárgy gyakorlatilag minden ábrázolás és tárgy, amely a pornográfia elemeit hordozza. Így a pornográf írás (kézírás, valamely szöveg nyomtatott, sokszorosított vagy elektronikus levél-formában), hang- és képfelvételek, ábrák, tárgyak, előadások is ebbe a körbe tartoznak. Az élőbeszéd a bírósági gyakorlat szerint nem büntetendő, de a telefonvonalon hallható hangfelvétel igen.³⁹¹ A bíróság egy sokszor hivatkozott ügyben egy emeltdíjas, előre rögzített hangfelvételeket lejátszó, telefonos szexuális szolgáltatás megengedhetőségét vizsgálta objektív oldalról, ti. amennyiben az élőbeszéd nem esik büntetőjogi tilalom alá, úgy lehet-e elkövetési tárgy a hangfelvétel. A bíróság szerint a hangfelvétel azért alapozza meg a büntetendőséget, amiért az internetes letöltés is, a pusztán szöveggel ellentétben. Ugyanis a rögzített tartalom lehetővé teszi a hang-, videó-, és egyéb felvétel későbbi lejátszását, ami a bíróság értelmezésében már magában foglalja a vélelmezett népszerűsítési célzatot.³⁹²

A bolgár jogalkotó a kiskorú ellen elkövetett szexuális visszaélések felsorolásánál külön nevesíti a közösülést (*copulation*) és a fajtalanságot (*fornication*). A magyar Btk. a szemérem elleni erőszak és erőszakos közösülés esetében ugyanebbe a hibába esik. A szexuális erőszak két formája – a hüvelyi és a nem hüvelyi behatolás – ugyanolyan sérelmes lehet. Ezt fejezi ki a magyar jogalkotás a két tényállás esetén kiszabható azonos büntetési tételekkel. Ennek analógiáján azonban alaptalan a két cselekmény külön-külön tényállásban szabályozása, a homoszexuális felnőtt-kiskorú kapcsolat kriminalizálásának alkotmánybírósági megsemmisítésével³⁹³ pedig okafogyottá válik a kettős szabályozás. A nemi erkölcs elleni erőszakos bűncselekmények szabályozásának alkotmányos kérdéseivel a Nagy-Szomora, valamint a Fehér-Virág szerzőpáros foglalkozik. (Nagy & Szomora, 2004; Fehér & Virág, 2006: 49-50; I. még Pócza, 2005)

2.2.9. A magyar szabályozás értékelése a nemzetközi dokumentumok és a kontinentális jogrendszerű országok tükrében

A magyar szabályozás a nemzetközi tendenciát tükrözi az elkövetési magatartások egyre részletesebb körének kriminalizálásában, valamint megfelel a nemzetközi és az európai követelményeknek is az előkészületi jellegű magatartások büntetendővé tételében. A pornográfia (illetve a gyermekpornográfia) fogalmi elemeinek kimunkálásához azonban élénkebb bírói gyakorlatra lenne szükség, és büntető jogegységi döntésekre. A fiatalkorú elkövetők büntetendőségének kizárását pedig az elkövetői kör sértettekkel speciális viszonya és egyéb – a motívumban, a célzatban, az elkövetés eszközeiben tetten érhető – különbségei indokolnák. A fiatalkorúak büntetőjogának kodifikációja úgy vélem, időszerűvé és praktikussá teszi a gyermekpornográfia fiatalkorú elkövetői tetteinek a felnőttektől eltérő szabályozását is, amelyet a velük szembeni „más elbánás” a büntetőjogi felelősség és szankciók körében, a büntetőeljárás menetében (valamint a büntetés-végrehajtás intézményrendszerében) igénye alapoz meg. (Csemáné Váradi & Lévay, 2002: 16; Csúri, 2007; Ligeti K., 2006; Ligeti M., 2007b)

³⁹¹ BGE 121 IV 109. Idézi Suter-Züchter, 2003: 74-75.

³⁹² „Die im konkreten Fall vor der PTT aufgeschalteten 156er Telefonnummern beschrieben hingegen sexuelles Verhalten mit aufreizenden Texten und waren offensichtlich pornographisch gemäss Art. 197 Ziff. 1. Vgl. auch Wipächtiger, Praxis, S. 148 f., m.w.Hinw.“ (Suter-Züchter, 2003: 74-75)

³⁹³ A 37/2002 (IX. 4.) AB határozat (megjelent a Magyar Közlöny 2002/114 (IX. 4.) és az Alkotmánybíróság Határozatai 2002/8-9 (IX. 30.) számában) megsemmisítette a Btk. természet elleni fajtalanságra vonatkozó tényállását, amely a 14 évnél idősebb, de 18 évnél fiatalabb, azonos nemű személlyel folytatott, konszenzuális nemi cselekményt büntette. A jogalkotó tehát elismerte az azonos neműek szexuális önrendelkezési jogát, amely ezzel a heteroszexuálisok nemi önrendelkezési jogával egyenértékűvé vált.

A gyermekek szexuális kizsákmányolása szabályozásával, kezelésével foglalkozó nemzetközi dokumentumok részletesen szabályozzák a gyermekek szexuális kizsákmányolásának megelőzését, valamint kezelését, és az együttműködés feltételeit is. Az ezzel kapcsolatos legfontosabb megállapítások nem a dokumentumok tárgyi tartalmával, hanem a gyakorlati megvalósítás elégtelenségével kapcsolatosak. Egyfelől, általában alacsony szintű és határfokú az együttműködés az országokon belül működő különböző, a szexuális kizsákmányolás, illetve a gyermekek szexuális abúza ellen fellépő szervezetek között. Másfelől, Magyarországon különösen alacsony szintű és esetleges az együttműködés az igazságszolgáltatás egyes szervei (ügyészség, rendőrség, gyámhatóság, valamint a civil szervezetek), illetve a kormányzat és a civil szektor között. (Fehér L., 2004: 47; Parti, 2002)

8. Táblázat: Az Egyesült Királyság pornográfiára és gyermekpornográfiára vonatkozó törvényei³⁹⁴

Törvény	Elkövetési tárgy	Teszt: fogalmi elemek	Birtokban tartás	Kivétel	Sértett életkora
Obscene Publications Act 1959	Szöveg, kép (videó és fotó), hanganyag	Akik hallhatják, láthatják vagy olvashatják, azok erkölcsseit züllesztetheti (deprave or corrupt)	A birtoklás csak közzétételi szándékkal büntetendő.	Nincs. (Tudományos és művészeti célú közzététel is bcs)	16 év
Protection of Children Act 1978	Csak képi anyag (videó és fotó)	„tiszteletlenség” (indecency)	A birtoklás szándéktól függetlenül büntetendő.	Művészeti célú ábrázolás nem bcs.	16 év
Criminal Justice Act 1988	Elektronikus eszközön (számítógép) tárolt és azon keresztül hozzáférhetővé tett anyagok.	„Tiszteletlen” ábrázolás (indecent photograph)	A birtoklás szándéktól függetlenül büntetendő.		
Communications Act 2003	Elektronikus kommunikációs hálózatban (WWW) elküldött, közzétett, terjesztett anyagok.				
Sexual Offences Act 2003	„Image” (bármilyen ábrázolás)	Az ábrázolás pornográf, ha „valamely megbízható személy” úgy gondolja.	18 év alattiról készült image tartása a szándék vizsgálata nélkül büntetendő.	A 16 év feletti képének tartása nem bcs, ha a fk. ebbe beleegyezett és az elkövetővel házasságban/élettársi kapcsolatban él.	18 év (16 év)

9/a. Táblázat: A vizsgált országok törvényi szabályozása I.

			Elektronikus		
--	--	--	--------------	--	--

³⁹⁴ Az Egyesült Királyságban, minthogy az az angolszász jogrend része, technikailag meglehetősen hektikus a (pornográfia és a) gyermekpornográfia szabályozása. A korábbi jogszabályokat módosító és kiegészítő törvények az előbbiekkal nem egységes szerkezetben jelennek meg.

Orsz.	Gyermekporn. kriminalizáló § a Btk-ban	Obszcén (nem gyermekporn.) anyagok büntetőjogi szabályozása	adathordozó + internetes elkövetés említése a tv-ben	Kerethatározatnak megfelel a szabályozás	Budapesti egyezményt aláírta	Budapesti egyezményt ratifikálta
1. B	X	X	X	∅ (birtoklás nem büntetendő)	X	X
2. D	X	X	X	∅ (sértett életkora)	X	∅
3. H	X	∅ (csak pornográfiára vonatkozó államigazgatási szabályok súlyos megszegése büntetendő)	X	∅ (realisztikus ábrázolások)	X	X
4. NL	X	X	X	∅ (sértett életkora)	X	∅
5. RO	X	X	X	X	X	X
6. CH	X	X	X	∅ (nem szükséges megfelelnie, független állam)	X	∅
7. S	X	X	∅	X	X	∅
8. SLO	X	∅	∅	Kidolgozása bírói gyakorlatra vár (pszeudo-felvételek)	X	X
9. UK	X	∅	X	X	X	∅

9/b. Táblázat: A vizsgált országok törvényi szabályozása II.

Orsz.	Gyermekporn. §-t tartalmazó Btk-fejezet (cím) megnevezése	Birtoklás elkövetési magatartás	Gyermeknek tűnő személy és realiztikus ábr. elkövetési tárgy	Gyermekkor (kiskorúság) életkori határa	Gyermekporn. sértetteinek életkori határa	Szexuális kapcs. beleegyezési életkor
1. B	Közérkölc elleni bcs-ek	∅	Nincs bírói gyakorlat	18 év	Porn. Bemutatása: 16 éven alulinak; Készítés/megszerzés : 18 év; Info közlése szex.kapcsolat céljából: 14 év; Kapcsolat felvétele szex.kapcsolat céljából: 18 év	14 év
2. D	Szexuális önrendelkezés (Sexuelle Selbstbestimmung)	X (terjesztési szándékkal)	X (a látszólagos életkor számít)	18 év	14 év (mód. javaslat: 18 év)	14 év/16 év ha a partner idősebb 18 évesnél (befolyásos helyzet)

3. H	Házasság, család, ifj., nemi erk. elleni bcs fejezet, Nemi erk. elleni bcs cím	X	∅	18 év	18 év	14 év
4. NL	Közerkölcs és fiatalok szexuális fejlődése elleni bcs	X	X („Felismerhetőségi határ” kidolgozása bírói gyakorlatra vár)	18 év	Pornográfia 16 alattinak bemutatása, átadása és 18 alatti pornográf ábrázolása tilos	16 év
5. RO	Közerkölcs és tisztesség	X (terjesztési szándékkal vagy „egyébként jogellenesen” birtoklás)	X: Kidolgozása bírói gyakorlatra vár („Felismerhetőségi határ”)	18 év	18 év	15 év
6. CH	Szexuális integritás és önrendelkezés	X (csak forgalmazási szándékkal)	X: Kidolgozása bírói gyakorlatra vár („Felismerhetőségi határ”); (a tényleges életkor számít)	16 év	16 év	16 év
7. S	Közrend elleni bűncselekmények	X (terjesztési szándékkal)	X („Felismerhetőségi határ” kidolgozása bírói gyakorlatra vár)	18 év	18 év	15 év
8. SLO	Szexuális érintetlenség	X (csak más elkövetési magatartásokkal kapcsolódva)	Bírói gyakorlatra vár	18 év	18 év	15 év
9. UK	Sexual Offences fejezet; Child Sex Offences, Indecent Photographs of Children cím (SOA 2003)	X	X: Kidolgozása bírói gyakorlatra vár („Felismerhetőségi határ”); (a látszólagos életkor számít)	18 év	Akinek bemutatják: 16 éven aluli; Ha csak a kapcsolatot veszik fel vele: 16 éven aluli; Akiről készítik: 18 éven aluli (Kivéve: 16 év: házassági	18 év

3. A pornográfia fogalma – a tett-büntetőjogi értékelés kapcsán

Az pornográfia fogalmának lényegi eleme a szexualitás nyílt, önmagáért való ábrázolása és nemi vágy felkeltésének célzata. A szilárd váz azonban képlékeny fogalmi testet rejt, amelyet a kontinentális és az angolszász – legalábbis a vizsgált, Egyesült Királyság-beli és az ausztrál – joggyakorlat különböző tartalommal tölt meg.

A common law jogrendszer nem használja a „pornográfia” megjelölést. Ehelyett minden olyan tartalmat „obszcénnek” (*obscene*) vagy „tisztességtelennek” (*indecent*) tekint, amely szexuális cselekményt ábrázol explicit módon vagy erőszakos elemekkel, vagy az emberi méltóságot degradáló, megalázó módon. Azok a common law országok, amelyek az obszcenitás meghatározásának középpontjába az ábrázolás módját állítják, a minősítési kérdéseket annak támadó jellege (*offensiveness*) köré csoportosítják. Ebből a szemszögből a felvételek individuális megközelítést kapnak és a minősítési kategóriák köre kiegészül a szemléző szándékával. Az angolszász büntetőeljárás a bizonyításban a kontinentálisnál nagyobb súlyt fektet a megjelenés helyének, a felvétel környezetének vizsgálatára, sőt, a meghatározásnál szerepet kap a felvétel szemlélőjének (megszerzőjének, birtoklójának, készítőjének) szubjektuma is.

Az Egyesült Államokban a Miller vs. California ügy meghatározó a pornográfia történetében. A precedens nemcsak kimondta, hogy a pornográfia nem tartozik az alkotmány első kiegészítése (a szólás- és véleménynyilvánítás szabadsága) védelme alá, de meghatározta a pornográf anyagok mindenkor minőségi kritériumát is, ez pedig az „obszcenitás”. A bíróság ítéletében az obszcenitást kritériumként állította fel a „közérkölesöt támadó” anyagok megítéléséhez: „*Obszcén az az anyag, amely az átlagos személy szexuális érdeklődésének felkeltésére irányul*”.³⁹⁵ Az USA hármass ismérve az obszcén ábrázolás vagy előadás minősítésére („illetlenségi teszt”), ha (1) egy átlagos személy szerint, aki a fennálló közösségi normák szerint él, az ábrázolás túlzottan érzéki, buja, (2) a szexualitást offenzív módon mutatja be (*offensiveness*), és (3) a közösség legalább egy megbízható tagja úgy gondolja, hogy a munka nélkülöz bármiféle komoly irodalmi, művészi, politikai vagy tudományos célt.³⁹⁶ A bíróság szerint a „pornográfia” élő fogalom, amely állandóan fejlődik. Ezért általános definíciót nem lehet adni rá, minden esetet “közösségi tesztnek kell alávetni ahhoz, hogy megtudjuk: valóban sérti-e a társadalmat, a közösséget. Az idézett definíció kellően absztrakt, így alkalmazkodni képes az állandóan alakuló társadalmi normákhoz. Azonban, talán túlzottan átfogó ahhoz, hogy kétségtelen bizonyossággal alkalmazható legyen. Az USA Legfelsőbb Bírósága számos esetben pálcát tör a gyermekábrázolás nélküli pornográfia tilalma (obszcénnek minősítése, így a közösségre sérelmesnek tekintése) mellett. Precedensértékű az az 1973-as ítélet, amely kimondja, hogy legitim kormányzati érdek fűződik a kereskedelmi célú „obszcén” matéria (büntetőjogi) tilalmazásához, hiszen az ilyen anyagok elterjedése a közösségi életre, a környezetre, a közbiztonságra, és végül, a széles értelemben vett erkölcsi normákra erodáló hatással lehet.³⁹⁷ A bíróság szerint „*habár nincs egyértelmű bizonyíték arra vonatkozóan, hogy kapcsolat lenne az antiszociális magatartás és*

³⁹⁵ „*Obscene is a material that appeals to the prurient interest of the average person.*” Miller vs. California, 413 U.S. 15 (1973)

³⁹⁶ Miller vs. California, 413 U.S. 15 (1973)

³⁹⁷ Paris Adult Theater I. v. Slaton, 413 U.S. 49 (1973)

az obszcén anyagok között [...], a jogalkalmazó okszerűen következtethet arra, hogy létezik/létezh-e ez a kapcsolat [...], (mégpedig) a társadalmi rendhez és erkölcsöz fűződő közösségi érdekek védelmében."³⁹⁸

Az USA joggyakorlata tehát elsősorban a közösségi érdekek sérelmét tekinti meghatározónak annak eldöntésében, vajon az adott ábrázolás eléggé obszcén-e ahhoz, hogy büntetendő legyen. A pornográfia másik kritériuma ugyanakkor, nem határozható meg ilyen objektív módon. Ez az érv a szemlélő szándéka (*viewer's gaze*), amely szubjektív elemmel gazdagítja a pornográfia-fogalmat.

Az USA törvényhozása az első, gyermekpornográfiáról szóló szövetségi törvényt 1987-ben alkotta. A törvény szerint a szemlélő belső, tudati elhatározása dönti el, hogy a látott kép magában hordozza-e a gyermekpornográfia minőségét. Önmagában a meztelenség is meghatározó lehet, amennyiben ez valamely szemlélő (az elkövető) szexuális érdeklődését felkelti, akkor a kép nemcsak az adott szemlélő, hanem a társadalom számára is gyermekpornográf.³⁹⁹ Habár ezt az érvet mint a gyermekpornográfia meghatározására objektíve alkalmatlant később két eseti döntés is elutasította,⁴⁰⁰ az amerikai szövetségi jog mégis a bíróság minősítési joga mellett döntött. A bírónak minden esetben joga van arra, hogy saját maga döntse el, vajon az előállító (birtokban tartó, terjesztő, stb.) szándéka befolyásolja-e az adott ábrázolás minőségét. Ha úgy tetszik, mindig a bíróság döntheti el, mi volt a készítő szándéka, a tárgyi oldal alapján. Ha az összes körülmények azt látszanak megerősíteni, hogy a kép készítőjének célja a szexuális vágyak felkeltése volt, akkor a vizsgált anyag gyermekpornográf, és a bűncselekmény megvalósul.

„Mr. Marks, by mandate of District of Columbia Precrime Division, I am placing you under arrest for the future murder of Mrs. Marks and Mr. Dubin that was to take place today at 0800 hours and four minutes.”⁴⁰¹ (Chief Officer John Anderton, Minority Report)⁴⁰²

Az idézet egy science fiction történetből való, amely eljátszik a gondolattal: mi lenne, ha el nem követett tettekért büntetne az igazságszolgáltatás. Az ötlet egy humán erővel működő metafizikai találmány, amely percre pontosan megjósolja a jövőbeli emberöléseket, így azok megakadályozhatóvá válnak. A jövőt tehát sikerül „megváltoztatni”, ennek ellenére az „elkövetőket” úgy büntetik, mintha valóban megtették volna, amit a prediktorok előre láttak. A film által bemutatott helyzet a bizonyításnál figyelembe vett körülmények területén kicsit hasonlít az internetes gyermekpornográfia és az igazságszolgáltatás kapcsolatára.

³⁹⁸ Az eredeti szöveg így hangzik: „*Although there is no conclusive proof of a connection between antisocial behavior and obscene material, the legislature... could quite reasonably determine that such a connection does or might exist. In deciding Roth, this Court implicitly decided that a legislature could legitimately act on such a conclusion to protect the social interest in order and morality.*” Definitions of Pornography, Obscenity, and Indecency. <http://www.moralityinmedia.org/index.htm?obscenityEnforcement/obscporn.htm> (2006. szeptember 20.)

³⁹⁹ „*[Child-porn image might also mean] nudity, if such is to be depicted for the purpose of sexual stimulation or gratification of any individual who may see such depiction.*” Brief Amicus Curiae of the Law and Humanities Institute in Support of Respondent, On Writ of Certiorari to the Supreme Judicial Court of the Commonwealth of Massachusetts, Commonwealth of Massachusetts vs. Douglas Oaks, Supreme Court of the United States, October Term, 1987, No. 87-1651 page 23.

⁴⁰⁰ United States vs. Dost, 636 F. Supp. 828 (S.D.Cal. 1986); United States vs. Wiegand 812 F. 2d 1239, 1244 (9th Cir. 1987)

⁴⁰¹ „*Mr. Marks, a District of Columbia Bűncselekmény-előrejelző Részlege nevében őrizetbe veszem Mrs. Marks és Mr. Dubin megölése miatt, amelynek ma reggel 8.00 órakor kellett volna bekövetkeznie.*”

⁴⁰² Minority Report, Twentieth Century Fox Film Corporation & DreamWorks LLC. 2002

Az USA joggyakorlata – bizonyítási technikája, eszközei és szubjektív minősítési szemlélete – nyomokban a kontinentális jogalkalmazásban is felfedezhető. Ennek eklatáns példája a holland bírói gyakorlat, ahol egyes esetekben szintén a környezeti elemek széles körű figyelembe vétele dönt a minősítési kérdésekben. A holland gyermekpornográf anyagok meghatározó eleme a „szexuális viselkedés”. A holland Legfelsőbb Bíróság a De Wit-ügyben (1990) kimondta, hogy valamely, gyermeket ábrázoló anyag nem attól lesz pornográf, mert a gyermek pózol, ruhátlanul jelenik meg, vagy esetleg szexuális aktus közben ábrázolja. A holland jogértelmezési gyakorlat annyiban azonban különbözik az amerikaiétól, hogy itt csak a készítő szándéka számít, a „fogyasztóé” (a kép megszerzője, birtokban tartója stb.) irreleváns. Annak eldöntésére tehát, hogy egy kép/film gyermekpornográf-e, mindig a készítő szándékát kell/lehet figyelembe venni. Ennyiben objektívebb a definíció az USA szövetségi legfelsőbb bírósága által meghatározottnál. A holland joggyakorlat tehát a *viewer's gaze* szűkített értelmezését alkalmazza.

Az ausztrál jogalkalmazás az alábbi, vagylagos ismérvek szerint vizsgálja valamely ábrázolás vagy leírás gyermekpornográf mivoltát: (1) tisztességtelenségi teszt: szexuális cselekmény vagy testrész ábrázolása gyermek részvételével, tisztességtelen kontextusban; vagy (2) az offenzív ábrázolás tesztje: szexuális cselekmény vagy testrész ábrázolása gyermek részvételével, offenzív kontextusban; vagy (3) általános teszt: gyermeknek olyan módon való ábrázolása, amelyet a társadalom egy megbecsült, felnőtt tagja offenzívnek érzékel. Az „általános teszt” szerint, valamely gyermekábrázolás, környezetével együtt értékelve akkor is lehet „támadó”, ha egyébként kontextusától elvonatkoztatva csak egy átlagos családi fotó lenne. Az ábrázolás kontextusa a felvétel készítésének, megszerzésének vagy a felhasználási céljának mikéntje és miértje. Annak eldöntéséhez, vajon egy kép pornográf-e vagy sem, az ausztrál joggyakorlat nemcsak azt veszi figyelembe, mit ábrázol a kép, hanem azt is, milyen módon készítették vagy jutottak hozzá, és hogy mit jelent a kép a készítőjének/tulajdonosának/továbbítójának stb.

A *Combating Paedophile Information Networks in Europe* (COPINE) 2003-ban kidolgozott egy olyan listát,⁴⁰³ amely 10 pontban határozza meg, milyen ismérvek határozzák meg a gyermekek felé szexuálisan vonzó személyek által kedvelt ábrázolásokat. A skála a szexualitásra jelzésszerűen utaló anyagoktól a sadista/bestiális ábrázolásokig terjed. Az ausztrál bíróságok alkalmazzák a kategóriákat, amely a büntető törvény definíciójánál szélesebb halmazban határozza meg a gyermekpornográfiát. Az első három ismérv alapján nehezen lenne pornográfának tekinthető valamely gyermekábrázolás, hacsak a jogalkalmazás nem venné figyelembe a külső körülményeket is: az elkövető szándékát, illetve a képhez való viszonyulását. Ezekben az esetekben csupán valamely kép megszerzésének módja (pl. internetes gyermekpornográf galériákból, vagy privát tevékenység kifigyelésével), tartásának eszköze és módja (pl. számítástechnikai adathordozón több ezer gyermekpornográf felvétel közé csoportosítva) vagy készítésének módja (pl. erőszak, vagy megfélemlítés alkalmazásával, eszméletlen vagy drog hatása alatt álló gyermekről készítve) elegendő lehet ahhoz, hogy a bűncselekmény megvalósuljon. A P. v. South Australia Police ügyben⁴⁰⁴ a vádlottat gyermekpornográfia büntetében bűnösnek találták. Négy olyan, nyilvános WC-ben és öltözőben készült videokazetta birtoklásával vádolták, amely 11 óra hosszú felvételt tartalmazott fiatal fiúkról és férfiakról vegyesen. A felvételeken összesen 20 percen át látszik valamely fiatal nemi szerve. A kazettákat titokban készítette a vádlott, rejtett kamerával. A fellebbviteli bíróság később felmentette az elkövetőt, mert az akkor hatályos anyagi jog nem

⁴⁰³ A lista eredetileg Taylor & Quayle közös fejlesztése, amit aztán a COPINE elismert. (Taylor & Quayle, 2003)

⁴⁰⁴ P. v. South Australia Police (1994) 75 A Crim R 480

tette lehetővé, hogy a birtoklás vádjának vizsgálatához a megszerzés, illetve a készítés körülményeit is figyelembe vegyék. A később hatályba lépő törvénymódosítás azonban már megengedi, hogy a bíróság maga döntsön, esetről-esetre arról, hogy az ábrázolást önállóan vagy kontextusában vizsgálja-e.

A COPINE kategóriáit az *Court of Appeal* (az Egyesült Királyság fellebbviteli bírósága) is megvizsgálta. Egy ügyel kapcsolatban⁴⁰⁵ kimondta, hogy a COPINE első három ismérve (jelzésértékű szexualitás, nudizmus és erotika) nem illeszkedik az ország büntetőjogának gyermekpornográfia-definíciójába. A bíróság mégis kiválasztott a listáról öt olyan ismérvet, amelyet a jogalkalmazó felhasználhat a kategorizáláshoz. Ezek (1) a pózolás, (2) a félreérthetetlen, kifejezett szexuális cselekmény, (3) az erőszak, (4) a súlyos erőszak, valamint a (5) szadizmus/bestialitás. A (2)-(5) ismérv, offenzív, erőszakos jellegénél fogva egyértelműen megvalósíthatja a bűncselekményt, hiszen nem kérdés, hogy sérti a közérkölcset. Azonban, az első kategóriába (pózolás) tartozó gyermekábrázolások a környezet figyelembe vétele nélkül aligha felelnének meg a pornográfia címkéjének.

10. Táblázat: A COPINE ismérvei a gyermekpornográfia kategorizálására

COPINE No.	A COPINE besorolása a gyermekek iránt szexuálisan vonzódó személyek által használt anyagokra	UK Court of Appeal által alkotott gyermekpornográfia-rangsor
1	Figyelemfelkeltő	
2	Meztelen	
3	Erotikus	
4	Pózoló	1
5	Erotikusan pózoló	
6	Kifejezetten erotikusan pózoló	
7	Kifejezett szexuális cselekményt ábrázoló	2
8	Erőszakos	3
9	Súlyosan erőszakos	4
10	Szadista / bestiális	5

Forrás: Taylor & Quayle, 2003; R. v. Oliver (2003) Crim LR 127

Az emberek különbözőképpen tekinthetnek ugyanarra az ábrázolásra. Ez a viszonyulás megváltoztathatja a bíróságok ábrázoláshoz való viszonyát, ti. hogy lehet-e pornográf a kép vagy sem. Az ausztrál jogalkalmazó egyes esetekben elfogadhatónak véli a néző aspektusát (*viewer's gaze*), kettős alapon: egyfelől, mert a precedensek szerint az obszcenitás és az offenzivitás tesztje mindig a potenciális közönség⁴⁰⁶, másfelől prevenciók célok miatt. A jogalkotó elképzelése az, hogy minél több, kétértelmű pózt ábrázoló anyag jelenik meg, annál nagyobb az esélye a pedofil hálózatok duzzadásának és terjeszkedésének, valamint, ezzel indirekt kapcsolatban a társadalom sérelmének.

A kanadai bíróság előtt egy ügyben egy felnőtteknek szóló videókölcsönző (pornótéka) tulajdonosát helyezték vád alá, mert boltjában olyan videófilmeket találtak, amelyek explicit módon ábrázolják a szexualitást.⁴⁰⁷ A bíróság hármastestnek vetette alá a kazettákon szereplő ábrázolásokat, majd megállapította, hogy amennyiben a jelenetek csak szexualitást ábrázolnak, de nem erőszakkal, degradáló és dehumanizáló elemekkel vegyítve, úgy nem esnek az offenzív pornográf matéria tilalma alá.⁴⁰⁸ A vizsgált ábrázolások csupán

⁴⁰⁵ R. v. Oliver (2003) Crim LR 127

⁴⁰⁶ Fox, R.G. (1967). *The Concept of Obscenity*. Melbourne: The Law Book Company. Idézi Krone, 2005

⁴⁰⁷ R. (The Queen) v. Butler, (1992) 1 S.C.R. 452

⁴⁰⁸ Canadian Criminal Code, Section 163

tisztességtelenek voltak, amennyiben nyilvánvalóan önmagáért való szexualitást ábrázoltak, de nem közerkölcs-sértőek. A kazetták meghatározott érdeklődési körű célközönség számára készültek, tartalmuk a csomagoláson nem volt látható, azzal a nagyközönségnek óvatlanul, illetve akaratlanul nem kellett szembesülnie. Ilyen módon, a filmek nem közerkölcs-sértőek, mert a közbékét, a közrendet közvetlenül sem veszélyeztetik. A kanadai büntetőjogi gyakorlat három tesztelemet határozott meg a tiltott – nemcsak gyermekeket ábrázoló (!) – pornográfia aposztrofálásához: (1) az egyik a közösségi tolerancia-standard (*community standard of tolerance*). Amennyiben a közösség tagja elfogadhatónak tartja az anyagot arra, hogy a közösség egy *másik tagja* azzal szembesüljön, úgy az nem obszcén. (2) Valamely ábrázolásnak degradálónak vagy dehumanizálónak kell lennie (*degrading or dehumanizing test*), és (3) a belső szükségességi teszt (*internal necessities test*) azt mutatja meg, hogy az anyagnak van-e valamely, társadalmilag elfogadott célja, rendeltetése. Az idézett ügyben csak az első teszt kapott pozitív választ, így a bíróság megállapította, hogy a kérdéses filmek nem esnek a büntetőjogi tilalom alá és a vádlottat felmentették. A bíróság indokolásában rámutatott a degradáló vagy dehumanizáló teszt fontosságára és lényegére. A teszt az offenzivitást állítja a minőség meghatározásának középpontjába. Egy ábrázolás akkor offenzív, ha erőszakos elemeket tartalmaz, vagy az emberi test – főképpen a női nem – lealacsonyítása, eltárgyasítása az üzenete. Ebből a szemszögből azon az alapon lehet offenzív az anyag, mivel a közösségre gyakorolt hatása erkölcslezítő, illetve a közösségi harmóniára nézve támadó. A bíróság kifejtette, hogy az ilyen anyagok hatásának (is) betudható, hogy egyes társadalmi rétegeket hátrányos megkülönböztetés éri. A bíróság elvonatkoztatott a nők szexuális eltárgyasításától és az offenzív jellegű anyagok messzemenő lehetséges negatív hatására mutatott rá – ami felszínre törhet nemcsak a nők, de a gyermekek abúzusában, szexuális kizsákmányolásában is.

Bármilyen jól kidolgozottak azonban az obszcenitást mérő tesztek, mégiscsak egyetlen személy, a bíró dönt a kérdéses ábrázolás minőségéről. Ennél fogva, mielőtt egy nem explicit módon gyermekpornográf-ügyben megállapítanók a bűncselekményt, további tudományos kutatásokra van szükség arra vonatkozóan, milyen ábrázolások képezhetik a ténylegesen pedofil személyek érdeklődési körét, valamint milyen ábrázolások terjesztésének illetve milyen terjesztési módszereknek lehet közerkölcs-lazító hatása. Továbbá, ki kell dolgozni azokat a környezeti, kontextuális ismérveket, amelyek alapján valamely, egyébként ártalmatlannak tűnő fotó pornográfnek minősülhet.

A svájci büntetőjogban a pornográfia-fogalom a korábban hatályos *unzüchtigen Veröffentlichung* kifejezést váltotta fel, ami annyit tesz: tisztességtelen/illetlen megnyilvánulások. Akkor a közerkölcs sérelmére elkövetett bűncselekmények fejezetében, ma a szexuális integritás és önrendelkezés elleni bűncselekmények fejezetében található a tényállás. A tényállás, amely korábban csak a közösség szépérzékét védte az „illetlenségekkel” való nem kívánt szembesüléstől, kiegészült a kiskorúak zavartalan nemi fejlődésének biztosításával. A kiskorúak védelmére vonatkozó kitételek mellett azonban, a törvény ma is tartalmaz a pornográf tartalmú publikációkra, képekre, anyagokra vonatkozó általános rendelkezést. A törvény ma is védi a társadalmat a „tisztességtelen” dolgoktól a *soft* pornográfia (*weiche Pornographie*) tényállás keretében. Ennek megfelelően bűncselekmény illetlen, nyílt szexuális kifejezéseket tartalmazó hirdetések megjelentetése. A nem élőszóban prezentált előadás (ha nem tudományos vagy művészeti célú), hanem pl. egy telefonvonalon hallható – büntetendő, sértheti a társadalmi közjót. Azon az alapon, hogy a nyílt – offenzív jellegű, vagy explicit – szexualitás sértheti egyesek erkölcsi érzetét, és ily módon – közvetlenül és nagyon távoli módon bár, mégis – bomlasztólag hathat a közerkölcsre.

Ugyancsak a svájci szövetségi bíróság (*Bundesgerichtshof*) egyik felülvizsgálati döntésében⁴⁰⁹ kiterjesztő értelmezést engedett a jövőben a pornográf ábrázolások minőségének meghatározására. A bíróság azt vizsgálta, pornográf-e az eredetileg nem ilyen céllal készített gyermekfotók egyes, csak a nemi szervet ábrázoló részeinek kinagyítása. A bíróság nem vette figyelembe az elkövető védekezését – amelyben anatómiai és fotótechnikai érdeklődésére hivatkozott –, ehelyett kinyilvánította, hogy mindenkor objektív ismérvekkel kell alátámasztani a gyermekpornográf-minőséget. Mivel ebben az esetben a genitáliák explicit, élesen kinagyított ábrázolásáról volt szó, amely pedig minden jóérezésű polgár erkölcsét sértené, a bíróság megállapította az eredetileg családi fotók kinagyított részleteinek pornográf mivoltát. A svájci jogalkotó, habár mint a kontinentális jog része eredetileg a tett-büntetőjogi bizonyítási elveket követi, mégis átlépett egy bizonyos határt. Ez a határ a környezeti elemek, jelen esetben az elkövető szándékának túlzott figyelembe vétele, amely pornográfia tette az egyébként szexuális stimulusként nem használható képeket. A képek nem ábrázoltak explicit szexuális cselekményt, a személyazonosságot azokról nem lehetett megállapítani, végül az elkövető védekezése sem volt cáfolható.

A magyar jogalkalmazás, szintén a tett-büntetőjogi szemléletet követi. A Fővárosi Bíróság mint másodfokú bíróság egy 2005 májusában kelt ítéletében⁴¹⁰ így határozza meg a pornográfia fogalmát: „*A gyakorlatban a nemi aktus és a nemi szervek természetes, részletekbe menő – de a művésziességet nélkülöző – ábrázolását értékeljük pornográfának, az olyan képeket, ahol a női vagy férfi nemi szerv a nemi aktus közben vagy azt célzóan van lefényképezve.*” Az indoklás így folytatja: „*Pusztán a meztelen testről készült fénykép nem pornográf, ha az ábrázolt személy a nemiség szempontjából közömbösnek tekinthető pózban van lefényképezve (pl. áll, ül), azaz nem súlyosan szeméremszérv helyzetben (pl. széttárt lábakkal vagy előrehajolva úgy, hogy jól láthatók legyenek a nemi szervek stb.).*” A vizsgált képekkel kapcsolatban megállapítja: „*Nincs póz vagy mozdulat a képen, amely súlyosan szeméremszérv vagy a nemi vágy felkeltését célzó lenne.*”

Az ítélet felismeri a tiltott pornográfia megítélésében rejlő csapdát, ami a szubjektív mérlegelés kockázatában rejlik. „*Nem vitás, hogy lehetnek olyan személyek, akik számára egy 'ártatlan' gyermekfotó is alkalmas a nemi izgalom kiváltására, a pornográfia fogalmát azonban nem lehet ehhez igazítani, a törvényszöveget egységesen kell értelmezni, az értelmezésnek nem lehet kiindulópontja egyes személyek szélsőséges magatartása.*”

Az ismertetett ügyben a bíróság helyes mércét használt a felvételek minőségének meghatározásához. Ez a mérce pedig az objektivitás. Az alanyi oldal azt mutatja meg, hogy az elkövető szándéka mire irányult; míg a tárgyi oldal maga a bűncselekmény, amely megvalósult és objektíve látható eredménnyel járt. A jogállamiság követelményeivel ellentétben, ha nem látjuk a különbséget (pl. a közérkölcssel kapcsolatos kérdésekben) az alanyi és a tárgyi oldal között: az elkövető szándékát – amely nem bizonyítható kétséget kizáró módon –, nem minden esetben tükrözi a valóban létrejött bűncselekmény. Például a tiltott pornográf felvétel készítésének előkészülete, illetve befejezett kísérlete az exponálás (amikor elkészül ugyan a fotó, de az nem válik láthatóvá, mivel nem hívják elő). A cselekmény nem az elkövető önkéntes elállása miatt hiúsul meg, hanem külső, a tettes által irányíthatatlan körülmények által – például azért, mert a nyomozó hatóság felfedezte a kísérletet. Az alanyi és a tárgyi oldal között ilyen különbség fedezhető fel a közérkölcsek tekintetében. Más a hivatalos, és más a magánéleti vélekedés és viselkedés, emellett olyan

⁴⁰⁹ BGE 128 IV 25. Idézi Suter-Züchter, 2003

⁴¹⁰ Az ítéletet 2005-2007-ben, a tiltott pornográf felvétellel visszaélés tárgyában lefolytatott kutatással kapcsolatban vizsgáltam. BH-ként nem publikálták.

viselkedési trendek is élnek, amelyek csak bizonyos, személyközi érintkezésben használatosak. A közerkölcsbe ütköző magatartások, mint amilyen a pornográfia vagy az obszcenitás („tisztelegtelen”, „illetlen” magatartások) tilalmazásával a büntetőjog értékrendet közvetít, de erre a célra csak végső eszközként lenne alkalmazható. (Domokos, 2008: 70)⁴¹¹ A büntetőjog ugyanakkor, önmagában nem alkalmas és nem is hatékony eszköz a társadalmi közerkölcsöt sértő magatartások elleni védelemre.

Összefoglalva az eddig leírtakat: a pornográfia definíciója a kontinentális és az angolszász jogrendszerekben különböző összetevőkből áll, azonban vannak általános meghatározói, amelyeket mindkét jogrendszer alkalmaz. Ezek: (1) a szexualitás explicit ábrázolása, (2) és a szexuális vágyak felkeltésének nyilvánvaló célzata. A common law az alábbi tesztekkel határozza meg a tiltott (nem feltétlenül gyermek-) pornográfiát. Minimáldefiníció (1) az embert szexuális tárggyá degradáló, dehumanizáló ábrázolás – amennyiben a közösség legalább egy megbecsült (a közösségi normák szerint élő tagja) így gondolja; de széles értelmezésben ide tartozik (2) mindenféle tisztelegtelen/obszcén ábrázolás, amelyet a közösség tagjai nem tekintenek helyénvalónak, illetve nem szeretnék, ha ezzel valamely társuk szembesülne. Mindkét jogrend egyetért abban, hogy a definíció nem egzakt, annak kitöltésére minden esetben a jogalkalmazást kell segítségül hívni.

A kontinentális büntetőjog feladata objektív mérce felállítása és ennek alapján a külső, a láthatóan megvalósuló cselekmény étékelése. A common law-büntetőjog pedig éppen az alanyi oldal felől közelít: a tettes szándékát vizsgálja. Ha egy, a társadalom tagjai számára egyébként teljesen közömbös felvétel az elkövető számára „tiltott élvezetet” jelent, úgy a bűncselekmény megvalósulhat. Ezt láthatjuk az Egyesült Királyság és Ausztrália joggyakorlatában. A kontinentális büntető joggyakorlat helyenként átveszi az angolszász bizonyítási rendszer logikáját, ez azonban nem illeszkedik a jogrendszerbe és kiszámíthatatlanságánál fogva a jogbiztonság követelményeit is sérti.

A kontinentális és az angolszász jogrendszer gyakorlata az obszcenitás/pornográfia fogalmának meghatározásában különböző. A kettő azonban lassan közelít egymáshoz, példának okáért az angolszász jog definícióit vette át az Európai Unió jogalkotása a Kerethatározatban, az Európa Tanács a budapesti egyezményben, valamint a gyermekek védelmének tárgyában született dokumentumok is ezt a tendenciát követik a pornográfia, a gyermekpornográfia meghatározásában. A közösségi irányvonalat próbálják követni a tagállamok akkor, amikor implementálják a fiktív ábrázolások tilalmát a büntetőjogukba. Azzal azonban, hogy a nem létező személy „ellen” elkövetett bűncselekményt ugyancsak a gyermekpornográfia tényállása alatt szabályozva a szexuális identitás illetve az ifjúság ellen elkövetett bűncselekmények fejezetében helyezik el, a tagállamok jogrendszerébe valójában nem fog illeszkedni az új tényállási elem. A fiktív személyt ábrázoló felvételek (szintén a gyermekpornográfia keretében szabályozva) a belső jogértelmezések szerint nem a közerkölcsöt, hanem az ifjúságot sértik, ennek megfelelően helyezik el az egyes államok a gyermekpornográfia tilalmát a zavartalan szexualitást és az ifjúság zavartalan fejlődését védő büntető törvényi fejezetekben. A közösségi irányvonal a szigorítás felé hat, de az alkalmazott módszer – az angolszász fogalmi elemek – nem feleltethetők meg maradéktalanul a kontinentális jogrendszer sajátosságainak: bizonyítási kérdéseket hagy nyitva és a szubjektív értékelésnek ad szabad teret. A tagállamok mégis implementálják ezeket a jogszabályokat,

⁴¹¹ A büntetőjog ultima ratio-szerepéről kiemelném az Alkotmánybíróság 30/1992. (V. 26.) határozatát, amely szerint „A büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben az ultima ratio”. Domokos a következőképpen foglalja össze a büntetőjog szerepét: „[A büntetőjog] társadalmi rendeltetése, hogy a jogrendszer egészének szankciós zárköve legyen.” (Domokos, 2008: 57)

legutóbbi példája ennek a német igazságügyi minisztérium módosítási javaslata a gyermekpornográf felvételek kiterjesztő felfogására (... amely elegendőnek tekinti a gyermekpornográfia megállapíthatóságához, ha egy gyermek van a képen hiányos ruházatban, pózolás és explicit szexuális cselekményábrázolás nélkül).

4. Társadalmi normák és büntetőjog – a pornográfia büntetőjogi felfogása kapcsán

Az egyes alkotmányok számos olyan alapjogot tartalmaznak, amelyek védelmét a büntetőjog biztosítja. Ilyenek például a gyermekek, fiatalok családi gondoskodáshoz, oktatáshoz való joga vagy egészséges fizikai, erkölcsi fejlődéshez való joguk. A jogalkotó, többek között, a gyermekpornográfia tilalmának törvénybe iktatásával kívánta ezeket a jogokat biztosítani. A legtöbb alkotmányos jog azonban nem okoz közvetlen sérelmet, vagy az okozott sérelem olyan mértékben elvonatkoztatott, a lehetséges sértettektől olyan mértékben távol eső, hogy a büntetőjog nem alkalmas a védelemre. Másfelől, valamely magatartás büntetőjogi tilalmazása és szankciókkal fenyegetése csak akkor felel meg az alkotmányban lefektetett arányossági kritériumnak, hogyha a magatartás tilalmával kiváltott beavatkozás nem okoz nagyobb sérelmet, mint amilyen a megakadályozni kívánt sérelem maga.⁴¹² A pornográfia tilalma, illetve büntetőjogi keretek közé szorítása éppen ezen kényes kérdések közé tartozik.

A jogállamban a polgárok szabadsága kétféleképpen – pozitív és negatív módon – biztosított. (Askola, 2007: 44-52) Isaiah Berlin erről a duális szabadságról így ír: „*a negatív szabadságjogban valamely lehetőségnek a korlátja vagy akadályja fogalmazódik meg (valamiből eredő szabadság), míg a pozitív szabadságjogban a valamire irányuló lehetőség szabadsága (a valameddig terjedő szabadság) testesül meg*”. (Berlin, 1969, idézi Askola, 2007: 44-45) A negatív szabadságot a politikai libertariánizmussal, míg a pozitívát az autoritárius rendszerekkel azonosítják. Eszerint, a liberális állam csak keretek közé szorítja az állampolgárok eleve adott – kiterjesztően értelmezett – szabadságát, míg az autoriter állam konkrétan megmondja, hogy mit csinálhat a polgára. A pornográfia szabályozásában a liberális és az autoriter szemlélet a történelem folyamán sokszor váltakozott. Míg az ókorban a liberális, a középkorban és az újkorban az autoriter, a legújabb korban ismét a liberális szemléletnek lehettünk tanúi. Manapság, a gyermekek védelme kapcsán, újra a radikális szabályozás látszik előtérbe kerülni, azzal, hogy a közösségen belül az emberek egymásba vetett bizalma gyengül. Ez az információs társadalomban még inkább így van. Nem alkothatunk biztos percepciókat a kommunikációs partner fizikai megjelenéséről, neméről, szavainak valóságtartamáról, sőt a partner valós létezéséről sem (l. Second Life avatarok, vagy pl. az identitáslopás): a személyek közti bizalom személy-gép, illetve gép-gép közti bizalomná transzformálódik. (Mansell & Collins, 2005: 6)

Egyes államok büntetőjoga külön tényállást szentel az általános pornográfia elleni fellépésnek. Az általános pornográfia büntetőjogi tilalmának célja az, hogy az állampolgárokat megvédje az obszcén tartalmakkal való kéretlen szembesüléstől. Az obszcén, azaz a közmorál sérelmével járó cselekmények azonban aligha okoznak tényleges, kézzelfogható sérelmet, csupán nem felelnek meg a jóízlésnek. A tilalom alapja az, hogy valamilyen magatartás, például a (netalán trágár) graffiti nem felel meg a fennálló morális elvárásoknak. A morál ebben felfogásban a közjő része, amelynek fenntartása az állam

⁴¹² Az arányossági követelményről I. 11/1992. (III. 5.), 30/1992. (V. 26.), az 53/1993. (X. 13.) és a 36/1994. (VI. 24.) AB határozatok okfejtését.

érdeke. A közjóra, mint a mindennapi élet feltételére minden állampolgárnak szüksége van, az államnak pedig érdeke fűződik polgárai mindennapi békés életének, jólétének biztosításához. A közjó, a belső béke, a társadalmi harmónia hiányában felborulhat a társadalom alrendszerének koherens működése: a költségvetés deficites, a gazdaság pedig depresszáll. Az okfejtés első látásra túlságosan előremutató, azonban úgy vélem, kellőképpen absztrakt is a büntetőjog szerepének érzékeltetéséhez. Ha nem is elsődleges büntetőjogi cél a társadalmi koherencia biztosítása – mivel az csak ultima ratio-ként alkalmazható –, a büntetőkódexekben lefektetett tilalmak a mindennapi, békés élethez szükséges állampolgári jogok védelméhez járulnak hozzá. A vizsgált államok többsége a jóléti államok közé sorolható, illetve a jóléti állam funkcióját (legalább részben) gyakorló közösségbe tömörül (Európai Unió, Egyesült Államok) és mint ilyenek elsődleges céljuk a társadalmi koherencia, a társadalmi harmónia biztosítása. Ehhez pedig elengedhetetlen az állampolgári jogok alkotmányos, és bizonyos esetekben büntetőjogi eszközzel való védelme. A közjó védelmének drasztikus, büntetőjogi biztosítására azonban, a legtöbb, közmorált tükröző jog esetében nem elegendő ok, hogy megsértésük kellemetlen lehet a társadalom egyéb tagjai számára. Ezen jut szerephez a társadalmi pszichológia. A közjó, a kollektív javak egyes jogfilozófusok szerint (Hörnle, 2002: 256-257) tulajdonképpen azt az állam által garantált általános biztonságot jelentik, amelybe vetett bizalom (*public trust*) adja a társadalom megfelelő működésének előfeltételét. A társadalmi bizalom azonban olyan szubjektív feltételrendszert takar, amelynek alkalmazása a jogalkotásban nem üdvözlendő. A jogalkotásnak mindig az általánosan elfogadott társadalmi morált és közvélekedést kell tükröznie, amely nem alapulhat a sérelmek személyes megítélésén. (Rawls, 1989; Rawls, 1993)⁴¹³

A társadalmi konvenciók az élet minden területét áthatják. Gyakorlatilag a konvenciók határozzák meg a viselkedés helyességét, mások általi elfogadhatóságát. Mivel mindenkinek egyenlő érdeke fűződik ahhoz, hogy mások vele szemben elfogadóan és megértően viselkedjenek, gyakorlatilag ezen a ponton találkoznak a közös érdekek. Narayan egy sor íratlan társadalmi normát említ, a szigorú szabályoktól a puha konvenciókig, amelyek megszegése nem okoz különösebb fennakadást a társadalmi létben, azonban ignorálásuk kellemetlen érzéseket hagyhat maga mögött. (Narayan, 2000: 33) Minden olyan magatartás, amely nem felel meg ezen, szavakban, gesztusokban, szokásokban megnyilvánuló társadalmi konvencióknak, az gyakorlatilag a közjó elleni támadás. Ezek a szociális standardoknak meg nem felelő magatartások lehetnek egyszerűen kellemetlenek vagy illetlenek, mint például amilyen a szokásoknak nem megfelelő öltözet temetésen, az asztali illendőséget nem tükröző viselkedés nyilvános helyen, azonban, megtartásuk és megtartatásuk garantálása nem alapozza meg a büntetőjogi kényszer bevetését. (Ezt a gondolatot Hörnle is megfogalmazza: Hörnle, 2002: 270-271) A büntetőjognak létezik egyfajta „morális határa”, amelyet nem léphet át. A benne szabályozott normák ténylegesen a közjó sérelmének elkerülését kell megcélolniuk, de a kellemetlen érzések nem szolgáltatnak elégséges alapot a büntetőjogi kényszerhez.

Joel Feinbergnek a büntetőjog morális határaitól szóló műve⁴¹⁴ a társadalmi erkölcsök jogi eszközökkel való védhetőségét tárgyalja. (Feinberg, 1984; Feinberg, 1985; Feinberg, 1986; Feinberg, 1988) Feinberg központi filozófiai kérdése: hol lép át a moralitás a kriminalitásba? Milyen mennyiségű kár, veszteség, sérülésre van ahhoz szükség, hogy a társadalmi

⁴¹³ John Rawls szerint az igazságszolgáltatás szerepe egy olyan társadalomban, ahol az állampolgároknak eltérő elképzelései vannak a „közjóról”, abban áll, hogy megteremtse az egyensúlyt az eltérő vallási és filozófiai eszmék között. Ez az, igazságszolgáltatás által megteremtett egyensúly lesz az együttélés feltétele (*Justice of fairness*), amely a társadalom működésének alapvető feltétele, azonban az állam nem lépheti túl egyensúlyteremtő szerepét. (Rawls, 1989; Rawls, 1993)

⁴¹⁴ *The Moral Limits of Criminal Law*

normák a büntetőjog által kikényszeríthetők legyenek? Feinberg szerint a büntetőjogi szankció nem más, mint a normasértőhöz címzett társadalmi rosszallás.⁴¹⁵ A második kötet a másoknak okozott sérelmek lehetséges okait és a sérelmek lehetséges elhárítási eszközeit mutatja be. A büntető jogalkotás napjainkban tapasztalt trendje ellene szól annak az egyébként nagyon is logikus és elvárható elvnek, mely szerint az individuumok a büntetőjog (által biztosított közjó) haszonélvezői. Ehelyett, hangsúlyozza Feinberg, a büntetőjog nem az egyének védelméről szól, hanem a közjó védelmét és a *társadalmi* sérelem megakadályozását szolgálja. Az *egyén* érdekei csak abban az esetben kapnak kifejezett büntetőjogi védelmet, hogyha ez a védelem egyben a *köz* érdekeit is szolgálja. A büntetőjog tehát, elsősorban nem az egyének, az állampolgárok alkotmányos jogainak letéteményese, hanem inkább a kollektív sérelem megakadályozásának eszköze. Mint ilyenek, akkor van létjogosultsága, hogyha a sérelem közérdekű: olyan magatartást szabad csak büntetőjogi eszközökkel tilalmazni, amely nemcsak egy, vagy néhány ember, hanem a tömeg érdekeit sérti. Normatív szűrésnek kell tehát alávetni minden sérelmet annak megállapítására, hány emberben kelt rossz érzéseket az adott társadalmi norma megsértése. (Von Hirsch, 2000: 11) Minél többen érintve érzik magukat a közösség tagjai közül, annál nagyobb lesz a nyomás a magatartás kriminalizálására.⁴¹⁶

Egy kanadai bíróság⁴¹⁷ kimondta, hogy önmagában az explicit szexualitás nem obszcén, éppen ezért nem tilos. A kanadai Legfelsőbb Bíróság tovább vizsgálta az ügyet arra tekintettel, hogy az alkotmány mely szakasza engedi meg az obszcén (szexuálisan explicit) anyagok büntető törvényi tilalmazását. A döntés szerint a kanadai büntető törvénykönyv obszcenitást tiltó tényállása sérti az alkotmány szólás- és véleménynyilvánítás szabadságáról szóló kitételét. A „társadalomnak okozott sérülés elkerüléséről” szóló alkotmányos rendelkezés viszont már megalapozza az obszcenitás büntetőjogi tilalmát.⁴¹⁸ Egy másik, már idézett ügyben a kanadai Legfelsőbb Bíróság hasonló következtetésre jutott, megerősítve az explicit szexuális anyagok büntetőjogi tilalmazhatóságát.⁴¹⁹

A két ítélet megengedhetőnek vélte a szólás- és véleménynyilvánítás alkotmányban rögzített szabadságának azon az alapon történő csorbítását, hogy a vádlottak által kínált pornográf tartalmak a nőkkel szembeni dehumanizáló bánásmódot erősíthetik, és ezzel veszélyeztetik az általános társadalmi értékeket, legfőképpen az emberi méltóságot. Az ítéletekkel kapcsolatban, az alapjogok védelmében számos kritika született. A kritikusok nem az obszcenitás terjesztése mellett, hanem az alapjogok büntetőjogi korlátozása ellen szólaltak fel. Ronald Dworkin szerint, ha egyszer elkezdjük megnyirbálni a szólásszabadságot, akkor nehéz lesz megállapítani később, mit is jelentett eredetileg: lehetetlen lesz rekonstruálni sértetlen változatában, elvész minden szabadságjog viszonyítási pontja. (Dworkin, 1996. Idézi Stewart, 2001: 61)

A közösségi tolerancia (hiánya) tehát, nem minden aspektusból indokolhatja a büntetőjogi szabályozást. Ezt látszik alátámasztani egy másik, jobbára a kontinentális jogban gyökerező filozófia, amely szerint a magát sértve érző tömeg nyomása félrevezető lehet a jogalkotás

⁴¹⁵ A társadalmi rosszallás büntetőjogi megjelenési formáiról szóló feinbergi gondolatokról l. Bedau, 2001; valamint Hamish, 2001.

⁴¹⁶ Narayan felhívja a figyelmet a kvantitatív mérlegelés hátrányos következményeire. Ha ugyanis valamely kisebbségben lévő népcsoport tagjainak sérelméről van szó, ez nem jelentheti a kisebbség érzelmeinek (ergo jogainak) teljes ignorálását. (Narayan, 2000)

⁴¹⁷ R. (The Queen) v. Sharpe, (1994)

⁴¹⁸ R. (The Queen) v. Sharpe, 1994 D.L.R. 4th at paras 87-94: (Decisions of the Supreme Court of Canada)

⁴¹⁹ R. (The Queen) v. Butler, (1992) 1 S.C.R. 452

számára, és jogalkalmazási túlkapásokhoz vezethet.⁴²⁰ Von Hirsch példaként említi az angolszász országok zérótolerancia-politikáját, amely számos olyan magatartást kriminalizált, amely a szegény társadalmi csoportok sajátja a nagyvárosban, így például a kéregetést, koldulást, az utcán lakást. Ezek a magatartások egyébként nem okoznak konkrét sérelmet a társadalom tagjainak, de az általános jóérzés ellen hatnak.⁴²¹ Von Hirsch és Hörnle a sérelmi elv (*offense principle* – szó szerint támadási elv) mint kiinduló- és támaszpont mellett kardoskodik a büntetőpolitikában. Eszerint, nem elegendő valamely cselekmény büntetendővé tételéhez, ha az mások jóérzését sérti. A büntetendőség feltétele kell legyen az, hogy a magát sértve érző fél megfelelően súlyos érdeksérelmeket (*valid reasons*) mutasson fel, megfelelően indokolt érveket szolgáltatson sérelme alátámasztására. Ehhez képest az, hogy hány ember érzi még sérelmesnek ugyanazt a tettet, nem számít, hiszen nem a tömeg pszichológiai értelemben vett rosszallása, hanem az individuum tényleges és megokolt sérelme határozza meg a pönalizálást. (Hörnle, 2002: 263; Von Hirsch, 2000: 78-79)

A pornográfia, az obszcén tartalmak pönalizálásának kiindulópontja a közösségi rosszallás. Az obszcén tartalom közzétételének büntethetősége azonban nem egyértelmű, hiszen annak megítélése egyénenként, népcsoportonként, országonként és kultúránként változó. Az internet megjelenésével felhígult és könnyebben elérhetővé vált obszcén tartalom, ha lehet, ennél is bonyolultabbá teszi a kérdés megítélését. Sérti-e a nagyközönséget az obszcén tartalmú közzététel, ha az elérés (az internetes letöltés) lehetősége elviekben mindenki számára adott, gyakorlatilag azonban csak a népesség egy kicsiny szelete éri/érheti el a kérdéses anyagot? Az internetes pornográfia büntetendősége nem annak a kérdése, hogy lényegileg hány ember (egyesekek vagy tömegek) erkölcsi érzetét sérti a tartalom. A világhálós közvetítésnek elementárisabb a hatása, mintsem közvélemény-kutatással el lehetne dönteni a büntetendőség kérdését. A WWW-nek mint új médiumnak közvélemény- és közízlésformáló ereje van, amely nem fékez le az adott videótéka, újságos stand vagy műholdas televíziós csatorna által lefedett határoknál. Az internet befolyásoló hatása az egész világon érvényesül, függetlenül kulturális szakadékoktól vagy jogalkotási hiányosságoktól.

A pornográfiára vonatkozó jogszabályok egyfelől az ifjúságot védik az egészséges pszichoszexuális fejlődést veszélyeztető szexuális tartalmaktól. Ebben a vonatkozásban a védett jogtárgy tényleg veszélybe kerül, ha mégoly absztrakt, közvetett és esetleges módon is. A pornográfia (arra vonatkozó kifejezett kívánság nélküli) közzétételének tényállása másfelől minden állampolgárt véd a nyílt szexualitással való akaratlan szembesüléstől. Ebben a vonatkozásban azonban a védett jogtárgy – ti. az állampolgárok erkölcsi nyugalmanak zavartalansága – sérülése nem jelent tényleges sérelmet, legfeljebb kellemetlenséget okoz. Erre tekintettel Hörnle véleménye szerint elegendő és életszerű volna a pornográfia tilalmának megszegését valamely szabálysértés keretében szankcionálni. A pornográfiával való kényszerű szembesülés példaként hozza fel a közterületen gyakorolt szexuális magatartást. Ebben az esetben a „szereplőknek” a legtöbbször még mások zavarása sem áll érdekében, ehelyett egyszerűen szabadjára engedik gátlásaikat.⁴²²

⁴²⁰ Hasonló gondolatot fogalmaz meg Richard Epstein az „erkölcsi relativizmussal” (*moral relativism*) kapcsolatban. A liberális kormányzás eszköze a társadalmi érdekek védelmére nem azok jogi úton való tilalmazása, hanem éppen a felé irányuló nyomásnak ellenállva, megtalálni a helyes egyensúlyt az érdekek védelme és a morális szabályok kikényszeríthetősége között. „*Limited government is much more preferred over the modern interventionist welfare state.*” (Epstein, 2003)

⁴²¹ Más lapra tartozik, hogy a jogalkotó ezen „ártatlan” magatartások kriminalizálásával nemcsak a társadalmi nyomásnak engedelmességet, de politikai célnak is eleget tett egyben. Az újabb magatartások kriminalizálása ugyanis lehetőséget adott a felderítési és bűnüldözési statisztikák (látszólagos) javítására, ami a kormány népszerűsítette.

⁴²² Hörnle ezzel kapcsolatban hivatkozik a német Szabálysértési Kódex csendháborításra vonatkozó rendelkezéseire (§ 117 OWiG). (Hörnle, 2002: 274)

A gyermekpornográfiával kapcsolatos szabályozás büntetőjogi útra terelése egyfelől indokolt, hiszen tényleges sérelem okozásával fenyegeti a társadalom azon tagjait, akiknek alkotmányos joga fűződik a zavartalan fizikai, erkölcsi és pszichológiai fejlődés biztosításához, a szülő, illetve a gondviselő és az iskolai oktatás által. A gyermekpornográf anyagok készítése a sértettel egyfajta társas interakciót feltételez, amely közvetlenül is kifejtheti negatív hatását: maradandó károsodást okozhat a gyermekben. A kész anyagok továbbadása, terjesztése, világhálón való közzététele pedig a gyermekpornográfia popularizálása felé hathat, és a kereslet növekedését eredményezheti. A gyermekpornográf anyagok saját részre való megszerzése és birtokban tartása azonban, a védett jogtárgyra közvetlenül nem jelent semmiféle veszélyt, hacsak a birtoklás maga eleve nem tartalmazza a védett jogtárgy későbbi *lehetséges* veszélyeztetését. Az elkövető a képek birtoklásával közmorál-ellenes, épp ezért a társadalomra veszélyes magatartást tanúsít, egyúttal növeli az ilyen anyagok iránti keresletet. A tiltott pornográfia iránti keresletet tápláló megszerző és birtokló ebben a megközelítésben a prostitúció iránti keresletet gerjesztő klienssel analóg. A pornográf anyagot felkínáló, átadó pedig a futtatóval, aki a kínálat bővítésével kielégíti a keresleti oldal igényeit. A tyúk vagy a tojás elsőbbségének dilemmája továbbra sem eldöntött, minden esetre egymás nélkül nem létezhetnek. A jogalkotó a gyermekpornográf anyagok tartásának büntetendővé tételét azzal indokolja, hogy a birtoklás maga előmozdíthatja a gyermekek jövőbeli szexuális abúzusát.⁴²³ A saját részre, kínálási, továbbadási és egyéb további célok nélküli megszerzés, valamint a birtoklás akkor lehet „veszélyes” a védett jogtárgyra, így magára a társadalomra, a társadalmi békére, a zavartalan erkölcsökre nézve, ha feltételezzük, hogy a birtokló néha-néha meg is nézi az inkrimináns anyagokat, de legalábbis tudatában van létezésüknek és annak, hogy bármikor megnézheti azokat, bármikor *gondolhat* azokra. Azonban ez a veszély valójában az absztrakt veszélyt megelőző veszély *lehetősége*, amely igen távol áll az eredeti védett jogtárgytól.

Még ha el is fogadjuk azt, hogy a felvételek nézegetése gerjesztőleg hat a további kapcsolódó magatartások tanúsítására, az absztrakt veszélyeztető magatartáshoz vezető cselekmény korlátozása akkor sem lehet büntetőjogi szabályozás tárgya. Mindazonáltal, a büntetőjog alkalmazhat olyan eszközöket, amelyek prevenciós hatása nem igazolt – mint amilyen a szabadságvesztés-büntetés, vagy, mint esetünkben, a súlyosabb elkövetési magatartásokat vélelmezetten megelőző cselekmények szankcióval fenyegetése, azaz a felelősség előrehozása –, azonban a büntetőjog még a prevenció égisze alatt sem korlátozhatja indokolatlanul és aránytalanul az alapjogokat. Helytelen és célra nem vezető stratégia, ha az állam polgárai magánéletét olyan emberi jog-sértő előírásokkal kívánja korlátozni, mint a lelkiismereti szabadság megszorítása. A közízlés és a morál büntetőjogi eszközökkel való formálása alkotmányosan aggályos és, nem utolsósorban, lehetetlen. Az alkotmányos aggályokat nem a tiltott pornográfiával kapcsolatban gyakran emlegetett szólás- és vélemény szabadság sérelmében látom, hanem a lelkiismereti szabadságba való büntetőjogi beavatkozásban. A szükségességi-arányossági teszt itt akképpen fogalmazódik meg, hogy szükséges és célravezető-e a pusztán birtoklásban kifejeződő egyéni lelkiismereti meggyőződésbe büntetőjogi eszközökkel beavatkozni, illetve e beavatkozás nem okozza-e az említett alkotmányos alapjog aránytalan sérelmét a büntetőjogi védelem céljához képest.

A társadalmi morál büntetőjogi kikényszerítésének határa az alkotmányos jogok biztosítása. Az alkotmányban lefektetett jogok ugyanis nemcsak a sérelmet szenvedő fél, hanem a sérelmet okozó fél jogai is. Ahogyan a sérelmet szenvedő félnek jogában áll emberi méltósága

⁴²³ D-StGB § 184b Abs. 4; CH-StGB § 197 Abs. 3; továbbá a brit törvénymódosítási javaslat a birtoklás büntetendővé tételére.

tiszteletben tartása és a mindennapi zavartalan, békés élet, úgy a sérelmet okozó félnek is joga van a véleménynyilvánításra. A büntetőjog pornográfiára vonatkozó általános rendelkezései, amelyek a közjót hivatottak védeni, a fennálló társadalmi erkölcsöket tükrözik. A szükségességi-arányossági elvből kiindulva azonban kétséges, hogy a büntetőjog megfelelő eszköz lehet a társadalmi erkölcsök védelmére. A büntetőjog messze nem alkalmas olyan társadalmi üzenetek közvetítésére (és követendővé tételére), amilyen a szexuális élet (vagy a pornográfia) távoltartása az ifjúságtól? Nem áll összhangban a jogállamisággal, ha a büntetőjogot morális fékek képzésére használjuk.

A gyermekpornográfia szélesebb érdekeket sért, mi több, kifejezetten veszélyezteti is a gyermekek (kiskorúak) egészséges szexuális fejlődését. Emellett emberi jogaikban is sérti a gyermekeket. A gyermekpornográf anyagok tilalma tehát inkább szorul büntetőjogi védelemre, hiszen az okozott sérelem arányaiban nagyobb, mint az elhárítani kívánt. A társadalom ugyanakkor felelősséggel tartozik (alkotmányos alapon is) az ifjúság egészséges fejlődéséért. A gyermekpornográfiát tilalmazó jogszabályok azonban, a védett jogtárgyat tekintve, különböző alapokon állnak. Némely állam csak az ábrázolt személyt tekinti a büntető tényállás sértettjének, mások pedig minden nem ábrázolt gyermeket is. Ez meghatározza a tilalmazott ábrázolások formáját – ahol csak az ábrázolt személy a sértett, ott csak a létező személyt ábrázoló kép, ahol minden gyermek sértett, ott minden más ábrázolás is tilos. A büntetőjog morális határainak (*moral limits*), ti. hogy mit szabad büntetőjogi keretek közt szabályozni és mi áll azon felül (a társadalmi kontroll kategóriájában), különböző értelmezése kétfajta büntető jogalkotást eredményezett. Kétségtelen, hogy minden fiatal, mi több, az egész társadalom érdeke a degradáló és dehumanizáló cselekmények távoltartása. Azonban nem biztos, hogy az ilyen deviáns magatartások elleni védekezésnek megfelelő módszere a büntetőjog. A büntetőjogi szabályozás akadálya lehet az alkotmányos garanciák az alapjogok biztosítására, valamint más, nevelési gyakorlati szempontok.

A szólás- és véleménynyilvánítás joga csak abban az esetben korlátozható, hogyha bebizonyosodik: a megszerzés és a birtoklás magatartása súlyos társadalmi sérelmet okoz. Amennyiben a képek nem veszélyesek a fiatalok szexuálpszichológiai fejlődésére, úgy a birtoklás nem lehet büntetőjogilag tilalmazott. A tartás és a megszerzés tilalmazása körüli

dilemmák egyik mérföldköve, hogy e magatartások esetében az alanyi oldal elemei (szándék) nehezen megfoghatók. Amennyiben megindul a büntetőeljárás és a szándék, esetleg az objektív körülmények sem igazolódnak be, ez olyan sérelmet okozhat, amely meghaladhatja a büntetőjogi eszközökkel megelőzni vágyott sérelmet.

Az *Operation Ore* fedőnevű, az Egyesült Királyságból kiindult rendőrségi akció egy gyermekpornográf weboldal fogyasztói ellen lépett fel. A büntetőeljárás során 33 alaptalanul megvádolt személy követett el öngyilkosságot. A nyomozás egy 1999-ben regisztrált weboldal regisztrált klienseit göngyöltette fel, akik közül azonban nem mindenki regisztrált szándékosan az inkriminált weboldalra, vagy adataival más személyek regisztráltak, vagy egyszerű pornográf tartalomra (és nem a gyermekpornográf oldalra) regisztráltak. A mai napig tartó nyomozás során számos bizonyítéknak hitt tényt vetettek el, mert (1) a kérdéses weboldalt 1999-ben létesítették, de a nyomozás csak 2002-ben indult, és ez alatt az idő alatt a regisztrált személyek adatai elvesztek, (2) nem minden, a kérdéses oldalon szereplő weboldal kínált gyermekpornográf anyagokat, (3) a legtöbb weboldalt, amelyre a kérdéses weboldal mutatott, ennyi idő elteltével már nem is lehetett rekonstruálni, így nem lehetett tudni, eredetileg milyen tartalmat kínáltak. A büntetőeljárás alá vont személyek egy részének neve nyilvánosságra került, ők későbbi felmentésük ellenére továbbra is magukon hordozzák a társadalmi megvetés bélyegét. Mások ártatlanságára csak öngyilkosságuk után derült fény.⁴²⁴ A nyomozás során számos felderítési és bizonyítási hibát vétett a hatóság, azonban még elítélendőbb, hogy olyan személyek ellen indítottak nyomozást, akik ellen szóló (feltételezett) bizonyíték mindösszesen az volt, hogy regisztrálták magukat valamely weboldalon. Sem a megszerzés, sem a birtoklás fordulata nem volt megállapítható, hanem ezekhez vezető olyan előkészületi magatartásokat üldözött a hatóság, amelyeknek pusztán ténye, ha be is bizonyosodik, még nem indokolja a büntetőjogi elmarasztalást.

A büntetőjogi felelősség előrehozása – ti. hogy szinte mindegy, milyen cselekményt tilalmaz a büntető kódex, a cselekményt annak bármilyen korai kiindulási pontján szankcionálni lehet a büntető kódex szerint – átlépi az alkotmányossági limitet. Sérül a feinbergi morális-arányossági kritérium. A büntetőjog-alkotásnak meg kell találnia azt a pontot, ahonnan tovább nem lépve, a társadalmi kontroll szerepét nem veszélyeztetve, még az alkotmányos jogok sérelme nélkül tudja kifejteni megtorló-preventív hatását.

A gyermekeket érintő szexuális abúzus előkészületi magatartásainak (előrehozott) kriminalizálása felvet egy másik tudományterületre tartozó kérdést, ti. hogy a megszerzés és a tartás cselekménye mennyiben veszélyezteti az ifjúság egészséges fejlődését (absztrakt veszély). Ha pedig e magatartások ténylegesen veszélyeztetők, akkor kell-e büntetőjogi

⁴²⁴ Az *Operation Ore* akció adatai önmagukért beszélnek: összesen 7200 gyanúsítottja volt, 4100 esetben fogantatottak házkutatást, 3500 embert tartóztattak le, 1670 gyanúsított ellen nyújtottak be vádjavaslatot, és ebből 1230 esetben állapították meg a bűnösséget szabadságvesztés-büntetés kiszabása mellett. Részletesen l. „*A flaw in the child porn witch-hunt. The hounding that has driven many suspects to suicide is based on tainted Internet evidence, says expert witness Duncan Campbell.*” June 26, 2005 The Sunday Times. <http://www.timesonline.co.uk/> (2006. szeptember 5.) Az *Operation Ore*-hoz hasonlóan, website-regisztrált személyek ellen indított büntetőeljárás például az *Avalanche* (USA, 1999), *ASLO Genesis* (Svájc, 1999), *Pecunia* (Németország, 1999), a *Site-key* (US, 2000), az *Amethyst* (Ír Köztársaság, Kanada, 2002), a *Snowball* (Kanada, 2003), a *Falcon* (USA, Franciaország, Spanyolország, Beloruszia, 2004), a *Viola* (UK, 2004), az *Auxin* (Ausztrália, 2004). A rendőrség gyakorlatát tekintve, ezekben az esetekben szintén nem lehet biztosan állítani, hogy nem szenvedtek morális sérelmet azok a gyanúsítottak, akikről később bebizonyosodott ártatlanságuk. (Krone, 2005)

eszközökkel szankcionálni azokat, illetőleg elegendő-e a társadalmi kontroll⁴²⁵ eszközével való távoltartásuk?

Meg kell húzni a határt: hol legyen a büntetőjogi beavatkozás határa a társadalmi erkölcsök megtartásába. Mi a büntetőjog célja: elhárítani a támadásokat, megakadályozni, hogy a társadalom tagjai jogaikban sérelmet szenvedjenek, vagy az általánosan elfogadott közerkölcsök kikényszerítése? Amennyiben nem okoznak kifejezett sérelmet ezek a tilalmazott magatartások, de mégis büntetőjogi tilalom alá esnek, úgy ez a védelem tulajdonképpen pszichológiai alapú. A szubjektíve értékelt veszélyek elhárításának pedig nem alkalmazható a jog „kemény”, objektív mércéje.

A társadalmi normák kikényszerítésének azért sem lehet primer eszköze a büntetőjog, mert a társadalmi erkölcsök, normák folyamatosan változnak, és azok követésére, az azokkal való lépéstartásra nem alkalmas a jog, mert nem elég flexibilis. De a társadalmi erkölcsök büntetőjogi alapon való kikényszerítése pszichológiai szempontból sem előnyös: minél inkább tiltott egy cselekmény (még ha az igazi sérelmet is okoz), minél inkább tabuvá tesszük, annál vonzóbb lesz az emberek számára. (Itt említhető példaként a brit SOA, amely tilalmazza a 16 éven aluliakkal való szexuális érintkezést.) A pornográf anyagok megszerzésénél és birtoklásánál azonban ezen túl is van egy olyan tényező, amely kérdésessé teszi a büntetőjogi tilalmukat, ez pedig a szándék bizonyíthatósága. A megszerzés és a birtoklás szándékosságának bizonyítása leginkább az internettel kapcsolatos anyagok esetében kétséges (pl. automatikus letöltődés, vírusok, törölt állomány helyreállítása, szex-weboldalon való regisztrációs adatok alapul vétele a büntetőeljárás megindításához).

Az Európai Unió jogának megfelelés égisze alatt a tagállamok – de még inkább a tagjelöltek – többsége egy-az-egyben átvette a gyermekpornográfiával kapcsolatos szabályozást (pl. a román büntető törvénykönyv gyakorlatilag szó szerint átültette a Kerethatózat rendelkezéseit). Ez a megfelelési kényszer azonban kazuisztikus szabályozást teremt, mert mind az elkövetési tárgyak, mind az elkövetési magatartások körének meghatározása kimerítően részletessé válik, az absztrakt veszélyeztetési deliktumok elszaporodnak (a tiltott pornográfia terjesztésének előkészületi magatartásai kriminalizálásán kívül l. pl. a bünszervezetben részvételt, a nemzetközileg védett személy elleni erőszakot, a kábítószer előállításához használt anyaggal való visszaélést, a jövedékkel visszaélés elősegítését vagy a pénzhamisítás elősegítését), ez pedig, ahogyan Nagy Ferenc fogalmaz, „*az egyik oldalon joghézagokat szül, a másik oldalon pedig – átfedései révén – megoldhatatlan elhatárolási problémákhoz vezet.*” (Nagy F., 2007: 280) Emellett, az angolszász terminológia nem illeszthető minden területen maradéktalanul a belső jog rendszerébe. Például a Kerethatózatnak a gyermekpornográfiára adott definíciója⁴²⁶ – „*a szeméremtájék buja bemutatása*” – nem teszi egyértelműbbé, mit jelent a szexualitás nyílt ábrázolása; vagy szintén a Kerethatózatban a „*recruiting a child [into prostitution or into participating in pornographic performances]*” nem fordítható gyermekek „toborzásaként”. Ugyancsak a Kerethatózat sértett-meghatározása indította a magyar jogalkotót arra, hogy a tényállásban szereplő „kiskorú személy” helyett a „tizennyolcadik életévét be nem töltött személy” terminológiát alkalmazza (2007-től). Ily módon azonban megszűnt a korengedménnyel házasságra lépett felek büntetlensége. A jogalkotó mulasztást követett el azzal, hogy a nemzetközi terminológia átvételével egyidejűleg nem iktatta be a tényállásba a házasságra

⁴²⁵ A társadalmi kontroll a távoltartás eszköze lehet mind a sértetti oldalon (a gyermekek nevelésével, a veszélyek tudatosításával, a védekezésre való felkészítéssel), mind a potenciális elkövetői oldalon (a későbbi potenciális elkövetők közösségből való kiemelése, terápiás kezelése).

⁴²⁶ 1. cikk b./ i./ pont

lépett személyek büntethetőségének kizárását.⁴²⁷ Nagy szerint a napjainkban tapasztalható büntetőjogi kazuisztika egyik oka az angolszász befolyás. (Nagy F., 2007: 279) (A büntetőjogi kazuisztikáról és a büntetőjog „eróziójáról” mint a nemzetközileg megfigyelhető fejlődés szükségszerű eredményeiről l. még Nagy F., 1997: 337) Sieber hasonlóan fogalmaz, amikor kifejti, hogy a globalizálódás hatása nemcsak a gazdasági és a politikai életben, hanem a kriminálpolitikában is érvényesül. Ennek példája a bűncselekmények tényállásának egyre részletesebb megfogalmazása, valamint a büntetőjogi védelem (az állam büntetőjogi hatalma) előrehozása a fenyegető események lehetséges következményeinek kriminalizálására. (Sieber, 2007: 2, 36)

Az Európai Unió jogalkotása jobbra az angolszász jogrendszer sajátosságait hordozza. A jogalkotás egyik nyelve az angol, a jogszabályok, közösségi normatívák is az angolszász szakkifejezéseket, terminológiákat alkalmazzák. Az Európai Unió jogalkotása nem szolgáltat „végrehajtási rendeleteket” a tagországok számára „kötelezően” alkalmazandó jogszabályok mellé. A végrehajtás kereteit az adott ország jogértelmezési, de még inkább politikai tendenciái szabják meg. Jogértelmezési és politikai keretek szabják meg az európai uniós jog gyermekpornográfiára vonatkozó szakaszainak alkalmazását/alkalmazhatóságát is. A sértettek körének kiterjesztése valamint a védett jogtárgy kereteinek értelmezése az adott tagállam meglévő, hatályos (büntető és egyéb) jogszabályainak kell megfeleljen. Az adott tagállam külső politikai megítélése és belső gazdasági helyzete szintén befolyásolják a közösségi jog befogadásának, érvényesítésének módját és gyorsaságát. Például egy csatlakozás előtt álló országban nagyon valószínű, hogy a jogalkotás igyekszik minél több európai uniós normát saját szuverén jogába erőltetni, annak ellenére, nincsenek megfelelő végrehajtási alapjai, nincs intézményi, személyi és pénzügyi bázisa. Az az ország, amely politikai választások előtt áll, valószínűleg hasonlóan mindent megtesz a közösségi normák érvényesítéséért, itt azonban a lakossági elvárások többet nyomnak a népszerűsítési mérlegen. A gazdasági recesszióval küzdő tagországoknak szintén érdekében áll az európai uniós normák elfogadása, a gazdasági és politikai támogatás elnyerése érdekében. Az európai uniós jog szó szerinti implementálása azonban nem minden esetben célravezető, sőt, esetenként egyenesen zavaró, mi több, káros lehet az adott állam belső tendenciáit tekintve. A be nem illeszthető normatívák (idő előtti, kellő szakmai és intézményi felkészülést nélkülöző) implementálása megingathatja a jogállamiságot, károsan befolyásolhatja a közhangulatot (*Public Trust*) és veszélyeztetheti az alkotmányban lefektetett jogok érvényesülését. Ezért, az európai uniós jog csak útmutatásokat adhat a tagállamok jogalkotási folyamataiban, rávezethet a tendenciózus folyamatokhoz való csatlakozásra, megoldási javaslatokat sugallhat a hatékonyabb együttműködés (felderítés, nyomozás, ítélezés) terén, azonban semmiképpen nem tekinthető ultima ratio-ként, amelyhez a tagállamoknak mind jogalkotási formában, mind pedig szóhasználatban alkalmazkodniuk kellene. Elsősorban elkerülendő, hogy a tagállamok a Közösségi jogalkotás termékeinek kivétel nélkül a büntetőjogban keressenek és találjanak érvényt. A közigazgatási, a polgári jogi, esetlegesen a szabálysértési jogalkotás éppúgy, ha nem megfelelőbb eszköze lehet az európai egységességi tendenciák követésének és a hatékonyabb együttműködés kialakításának.⁴²⁸

⁴²⁷ A Kerethatározat megadja a „gyermekkor” életkori határát, azonban nem mondja ki konkrétan, hogy a házasságra lépett felek is gyermekkorúnak tekintendők a bűncselekmény szempontjából. Ugyanakkor nem lehetett a célja házasságban élő személyek sérteté nyilvánítása, mivel ők már mind szexuális, mind gazdasági értelemben felnőttnek tekintendők, egészséges szexuális érzék biztosításáról tehát nem lehet szó.

⁴²⁸ Mivel nem lehetséges a közösség megóvása a veszélyektől pusztán (büntető)jogi eszközökkel, Sieber alternatív koncepcióként a közösségi összefogást, a társadalmi kontrollt javasolja (Sieber, 2007: 40).

5. Összefoglalás

A budapesti egyezmény olyan szabályokat tartalmaz a gyermekpornográfia jelenségével kapcsolatban, amelyek elég általánosak ahhoz, hogy elbírájék a szuverén jogrendszerek különbözőségeit. A Kerethatározat rendelkezései kötelezik ugyan az Európai Unió tagállamait a benne foglaltak implementálására, mégis sok ponton adnak lehetőséget az eltérésre. A tagállamok jogalkalmazási gyakorlata ugyanakkor (még) nem elég gazdag a Kerethatározatban megfogalmazott szabályok tartalommal való kitöltéséhez. Ebből ered, hogy az egységesítési törekvések ellenére, bizonyos pontokon egyelőre kazuisztikus a gyermekpornográfia értelmezése, szabályozása.

A vizsgált országok jogában a szexuális kapcsolatra lépés beleegyezési korhatára és a gyermekpornográfia sértettjének életkori határa általában nem egyezik meg – egymással, valamint a Kerethatározatban előírtakkal sem (kivéve Egyesült Királyság (18. életév), Svájc (16. életév), illetőleg a dolgozatban részletesen nem vizsgált országok közül Málta (18. életév), Portugália (14. életév) és Törökország (16. életév). Ennek következménye egyfajta jogbizonytalanság, amely a jogalanyok magatartásában (jogtudatosság hiánya), valamint a szexuális kapcsolat és kísérő jelenségei (pornográf képek készítése egymással konszenzusos szexuális kapcsolatra lépett fiatalok között) ambivalens megítélésében mutatkozik meg.

A vizsgált országok jogában a gyermekpornográfiával kapcsolatos elkövetési magatartások általában megfelelnek a nemzetközi dokumentumoknak (ami a számítástechnika, illetőleg az internet útján való elkövetés kriminalizálását, a számítástechnikai adathordozó elkövetési tárgyá nyilvánítását, a megszerzés és a birtoklás kriminalizálását illeti), azonban ezen a ponton is találhatunk eltéréseket. Ilyen eltérés, hogy egyes tagállamok a terjesztés célzatához kötik a birtokban tartás kriminalizálását (így Németország, Románia, Svédország), mások pedig a sértetté válás életkori határát szabják meg a nemzetközi dokumentumoktól eltérően (így Bulgária, Hollandia, Egyesült Királyság).

Az Európai Unió tagállamai között nincs egység az elkövetési tárgyak körét illetően sem. Bár a nemzetközi dokumentumok a valós gyermekekről készült felvételek mellett a realisztikus és a látszólagos gyermekábrázolásokat is elkövetési tárgyként határozzák meg, ez alól, bizonyos feltételek mellett, a tagállamok számára engedélyezett a kivétel lehetősége. Egyes tagállamok bírói gyakorlata, amellet, hogy bizonytalanságot mutat a valóság-hű ábrázolások megítélésében, nem döntött az ábrázolások valóság-hűségének kötelező mértékéről sem. Más tagállamok az elkövetési tárgyak között kezelik a vizuális ábrázolások széles skáláját (számítógépes montázstechnikával készített, ún. pszeudo-felvételek, kézi rajz, képalírás), valamint a hangfelvételt is.

Nincs egység a vizsgált országok büntetőjogi gyakorlatában abban sem, vajon az ábrázolt személy tényleges (értékelt) vagy látszólagos (érzékelt) életkora számít-e a cselekmény megítélésében. Nem tisztázott, mekkora a látszólagos életkor relevanciája a büntetőeljárásban: ha fény derül arra, hogy valójában felnőtt korú az ábrázolt személy, akkor bűncselekmény hiányában megszüntetik-e az eljárást, vagy a kiskorú leánynak maszkírozott felnőtt nőről készült felvétel akkor is elkövetési tárgy lesz-e.

Ezzel kapcsolatban, a vizsgált országokban a védett jogtárgyak köre sem egyező. A védett jogtárgyat a cselekmény rendszerbeni elhelyezkedése határozza meg. Ha a pornográfiával együtt („soft”, azaz enyhe vagy „hard”, azaz extrém pornográfia), akkor a közérkölcsvédelme a cél. Ha azonban a nemi erkölcs elleni bűncselekményekkel együtt, akkor a nemi identitás, a

nemi szabadság védelme, ha viszont a kiskorúak ellen elkövetett bűncselekményekkel együtt, akkor a kiskorúak egészséges testi, erkölcsi és pszichikai fejlődése a védett jogtárgy.

Az internetes avagy a számítástechnika eszközével való elkövetést általában külön nevesítik a jogszabályok. Ez a kialakulatlan bírói gyakorlat számára könnyítő tényező, hiszen a nevesítéssel quasi elősegíti az elektronikus médiából származó bizonyítékok büntetőeljárásban való elfogadását.

A pornográfia (gyermekpornográfia) definícióját a nemzetközi dokumentumok és néhány vizsgált tagállam büntetőjoga is tartalmazza, azonban az annak kitöltésére szolgáló – a súlyosan szeméremszérvő nyíltság, valamint a szexuális vágy felkeltésére irányuló célzat meghatározására irányuló – joggyakorlat szegényes és bizonytalan.

A pornográf műsorban/felvételen való „szereplésnek” nincs egységes értelmezése a gyakorlatban. Nem eldöntött, a szereplés vajon aktív vagy passzív részvételt is magában foglal-e, illetőleg mennyire „passzív” közreműködést feltételez a passzív részvétel: milyen hosszú a közvetett (absztrakt) veszélyeztető magatartás láncolata (szereplésnek minősül-e, ha a felvételen látható kiskorú alszik, ha életkoránál fogva nem képes fölfogni és értékelni a környezetében lejátszódó eseményeket, vagy ha a forgatás háttérében van csak jelen és az események közvetett résztvevője).

A kutatás adatai szerint, míg a felnőtt korú elkövetők motivációja az anyagi haszonszerzés, valamint a szexuális vágyak kielégítése, addig a fiatalok elkövetőké leginkább a társak közötti elismertség megszerzése. Társadalmi trend ugyanakkor, hogy a fiatalok által kiskorúak sérelmére megvalósított cselekmények egy része – a felvételek mobiltelefonnal való készítése és a telefon memóriájában tartása – a beleegyezéses szexuális kapcsolat kísérőjelensége. Ezekben a kapcsolatokban a felvételek készítése nem valamely alá-fölérendeltségi viszony eredménye, ennek ellenére a vizsgált országok büntetőjoga épp olyan szigorú a fiatalok egymás közötti, beleegyezéses szexuális tevékenységéhez kapcsolódó cselekmények megítélésénél is, mint a felnőttkorú elkövetőkkel szemben. Svédország kivételével a vizsgált országok büntető törvényei nem tartalmazzak a fiatalok elkövetők tetteinek enyhébb megítélésére vonatkozó privilégiumot. Nem egységes a házassági vagy élettársi kapcsolatban, a szexuális életközösség részeként keletkezett, saját részre készített és tartott felvételek megítélése sem.

A vizsgált országokban a felnőtteket ábrázoló pornográfia sem örvend egységes szabályozásnak – van, ahol a társadalmi morálra veszélyes, büntetőjogi relevanciájú, másutt csak a rá vonatkozó államigazgatási szabályok megszegése vezet büntetőjogi felelősség megállapításához. Mivel olyan jelenségről van szó, amelyet nem lehetséges egységes szabályok közé szorítani, a számítástechnika-ipar, a gazdaság (pornográfia mint üzlet) és a társadalom megítélésének állandó változása teszi ezt lehetetlenné. Mivel azonban a gyermekpornográfia fogalmi elemei a pornográfiából vezethetők le, a bizonytalanság kiküszöbölésére a pornográfia fogalmi összetevőinek a konkretizálására lenne szükség.

Az angolszász és a kontinentális jogrendszerű országokban a cselekmény minősítése nem ugyanazon sarokpontok alapján történik. Míg a kontinentális jogrendszerekben a cselekmény tárgyi oldala alapján történik a megítélés, addig az Egyesült Királyság (és más common law országok, így pl. Ausztrália) gyakorlatában az alanyi oldal (az elkövető célzata) is meghatározó lehet az adott felvétel pornográf mivoltának és így a cselekménynek a megítélésében. A megítélésbeni eltérések vizsgálatára azért került sor a dolgozatban, mert a

két jogrendszer kölcsönösen hatással van egymásra, így az angolszász hatás érhető tetten egyes kontinentális jogrendszerű országok gyakorlatában (pl. Svájcban). Ennek ellenére, a két jogrendszerből származó országok bűnügyi együttműködésének a minősítési különbségek az európai elfogatóparancsnak köszönhetően nem szabnak határt. Az európai elfogatóparancs azon bűncselekmények között, amelyek üldözéséhez nem kíván meg kettős büntethetőséget, a gyermekpornográfiát is felsorolja, így a büntetőeljárás lefolytatása érdekében az átadás a katalógusban szereplő cselekmények miatt akkor is lehetséges, ha adott formájában nem büntetendő mindkét államban. Az átadás gyakorlati korlátja az országok közötti együttműködés, illetve a párbeszéd szegényessége.

A nemzetközi dokumentumok az absztrakt veszély – például tiltott tartalmak elérése – kriminalizálásának üzenetét hordozzák. A moralitás és a legalitás azonban nem minden esetben találkozik. Nemcsak azért, mert a moralitás fejlődése – a közösségi értékek alakulása – gyorsabb a jogszabályok változásánál, hanem azért is, mert a jog nem képes a morált szabályozni, ehelyett annak csupán közvetítője. A szexualitás területén a modern korban a legalitás és a moralitás nem találkozik. A szexuális szabadság az emberi szabadságjogok részeként nyer besorolást, a moralitás mércéjével legfeljebb a (keresztyén vagy más) hitben található. (A legalitás és a moralitás kapcsolatáról l. Fenyvesi, 2003a; Fenyvesi, 2005) Az értekezés kérdése az, hogy a büntetőjog mint a szabályozás eszköze szükséges, arányos, illetve célravezető (hatékony)-e a fiatalokat fenyegető absztrakt veszély elhárítására. Ha igen a válaszunk, a prevenció fegyvertárát akkor szükséges kiegészíteni az oktatás és a felvilágosítás (felhasználó-tudatosság) eszközével. (Mint ahogyan ezt javasolja Nagy Zoltán is: Nagy, Z., 2005b: 388) A joggyakorlatnak pedig a jogban megfogalmazott absztrakt fogalmakat és szóhasználatot kell tartalommal megtölteni. (Hasonló gondolatot fogalmaz meg Fenyvesi, 2005: 471)

„Az erkölcsi norma értéket véd, a jogi (büntetőjogi) norma érdeket, s szerencsés esetben egyúttal értéket is. Az érték egyetemes, az érdek partikuláris. Így fordulhat elő, hogy a (...) a kettő összeütközésbe kerül, s nemritkán nehéz eldönteni, hogy a büntetőjogi norma értéket véd vagy rombol” – fogalmazza meg Irk. (Irk, 2005c: 93) A részletszabályozás felé haladó büntetőjogi kodifikáció – amellet, hogy magában hordozza a kazuisztika, az átláthatatlanság és redundancia negatív következményeit –, kézenfekvően, az érdekek (nem pedig az általános értékek) védelme felé halad.

V. Eljárási kérdések

Az internetes bűnözés határokon átnyúló jellegéből adódóan a nyomozás során hangsúlyos szerepet kap a bűnügyi együttműködés. Ez a fejezet egyfelől a belföldi (más nyomozó és egyéb hatóságokkal, szervekkel történő) és a nemzetközi együttműködés alapját és gyakorlati megvalósulását vizsgálja, másfelől a nyomozás során gyűjtött bizonyítékok rögzítésének, tárolásának és felhasználhatóságának az eszközeit és feltételeit veszi sorra. A fejezet a jövőben érvényesülő és alkalmazható együttműködési és bizonyítási eszközök pontját is érinti.

A fejezetben nemcsak a tiltott pornográf felvétellel visszaélés tárgyában lefolytatott magyar empirikus kutatás, hanem egy korábbi, a nyomozó hatóság gyakorlatát vizsgáló kutatás eredményeit is ismertetem. Ez utóbbi kutatást 2003-ban végeztem. A kutatás részeként vizsgáltam az interneten megjelenő bűncselekmények tárgyában a 2001-2003. években indult azon büntetőeljárások nyomozási iratait, amelyekben az akkoriban még az ORFK keretében működő internet-csoport járt el. Az eljárási kérdésekkel kapcsolatos dilemmákat és megállapításaim szemléltetésére ennek a pilot vizsgálatnak az esettanulmányait is segítségül hívtam.

1. Bűnügyi együttműködés

A fejezet alcíme, a bűnügyi együttműködés értelmezésében két összetevőből áll, az egyik a nyomozó hatóság együttműködése a különböző belföldi szervekkel, szervezetekkel, a másik pedig a nemzetközi szervekkel és hatóságokkal való együttműködés. Az internetes bűncselekmények határokon átnyúló jellegéből adódóan, külső szervek, hatóságok együttműködése (adatrögzítő, adatátadó, információ-szolgáltató tevékenysége) nélkül a nyomozást nem lehetne lefolytatni, a büntetőeljárásban az elkövető személyét azonosítani, a cselekményt bizonyítani. A fejezetben külön alcímekben tárgyalom a belföldi, valamint a nemzetközi együttműködés elméleti feltételeit és gyakorlati megvalósulását.

Az alábbiakban egy fiktív jogeseten keresztül mutatom be az internetes vonzatú bűncselekmények nyomozása kapcsán létrejövő együttműködési láncolatot.

A helyi rendőrkapitányságra bejelentés érkezik XY állampolgártól, akinek e-mail postafiókjába egy hete rendszeresen érkeznek meghívók egy, első látásra kiskorúakat ábrázoló képeket cserélő pornográf weboldal tagjaitól. A helyi rendőrkapitányság a bejelentést követően ellenőrzi, hogy megalapozott-e a gyanú, illetőleg bizonyítottság esetén megállapítható-e bűncselekmény. Ennek érdekében ellenőrzik, hogy a „meghívó” e-mailhez csatolt felvételek felnőtt vagy kiskorú személyeket ábrázolnak-e. Mivel a nyomozó hatóság úgy találta, hogy a bűncselekmény gyanúja megalapozott, megkeresi az internet-szolgáltatót (tartalom-, illetve hozzáférés-szolgáltatót) az e-mailt küldő személy regisztrációs adatainak kiadása érdekében. A regisztrációs adatok alapján kikeresik az IP-tartományokat⁴²⁹ nyilvántartó nemzetközi adatbázisból

⁴²⁹ Az IP, azaz Internet Protokoll az adatüzeneteket csomagokká alakító, és a csomagok küldőtől a fogadó hálózati vagy állomásig tartó forgalmának irányítását és a célállomáson a csomagok eredeti üzenetére történő összeillesztését végző hálózati kommunikációs protokoll. Az IP-cím nem személyhez, hanem számítógéphez kapcsolódó kommunikációs szabvány. Lehet fix (állandó), de lehet meghatározott időközönként változó

(Ripe⁴³⁰, ARIN⁴³¹), hogy az adott regisztrációs adatokhoz mely IP-címtartomány tartozik, illetve melyik szolgáltató bérlé az adott IP-tartományt. (Parti, 2003b: 200-201) Majd hivatalos megkeresésben megkérlik a szolgáltatótól a felhasználóra vonatkozó adatokat (a szolgáltató nyilvántartásában általában szerepelnek azoknak a felhasználóknak az elérhetőségei, akik/amelyek a szolgáltató által rendelkezésre bocsátott IP-eket használhatják). A szolgáltató naplótára (log) rögzíti azokat a mozgásokat (IP, a hozzá tartozó autentikációval - login, logout időpontok) amelyeket a felhasználók végeznek online – a nekik kiadott IP-címek birtokában. A szolgáltató által rendelkezésre bocsátott adatok alapján (általában a felhasználó által számlázási címként megadott lakcím) a nyomozó hatóság kiszáll a felhasználó lakóhelyére, házkutatást tart, lefoglalja a bizonyítási eszközöket, és további nyomozási cselekményeket végez (pl. a szolgáltatót kötelezi a számítástechnikai adatok eredetben történő megőrzésére, tanúkutatást a felhasználó tartózkodási helyének megállapítására, a számítógépet használók körére nézve). A helyszínre kiszálláskor már jelen van informatikai szaktanácsadó⁴³² – annak megakadályozása érdekében, hogy megsérüljön, törölődjön a számítógép adatbázisa, illetve annak megállapítására, hogy szükséges-e a bizonyításhoz adathordozók lefoglalása. Ezután következik az informatikai szakértő kirendelése. A szakértő az adathordozókról készült hiteles másolatot megvizsgálja és véleménye mellé csatolja a közvetlen bizonyítást szolgáló adatok nyomtatott változatát is – a bíróság előtti közvetlen, világos bizonyítás lefolytatása és a döntés megalapozottsága érdekében. Külföldi nyomozó hatóságtól érkező megkeresésre ugyancsak a szolgáltató segítségét kell igénybe venni: a tartalom-szolgáltatóval szükséges felvenni a kapcsolatot. A szolgáltató lementi a tiltott könyvtárat, megadja a regisztrációs adatokat (regisztrációs név, e-mail cím, létrehozási időpont, utolsó módosítás időpontja, IP-cím).

Az eset az ideális nyomozást szemlélteti, azonban a gyakorlat általában nem ilyen gördülékeny. A bizonyítékok összegyűjtésének és rögzítésének folyamatában a nyomozó hatóság szakmai és technikai felkészültségével, a szolgáltatói adatrögzítéssel és adatátadással, az elkövetés helyének meghatározásával, az igazságügyi szakértő feladataival (véleményének értékelésével), végül a külföldi nyomozó hatóság és internet-szolgáltatók együttműködésével kapcsolatos problémák merülhetnek fel.

1.1. Belföldi bűnügyi együttműködés

1.1.1. A nyomozó hatóság felkészültsége. Az „internet-csoportok” jelentősége

A számítástechnika folyamatosan, rohamléptekkel fejlődik, kihívást teremtve ezzel az igazságszolgáltatásnak, a bűnüldözésnek. A számítástechnikai relevanciával bíró bűnözés követése nem lehetetlen, viszont jelentős anyagi és szellemi ráfordítást igényel. Az online világ sokkal dinamikusabb, mint valós párja. A gyors fejlődés, ami az online világ lényege viszont nem kedvez a nyomozás eredményességének. A szakkérdések megítélésében bizonytalan nyomozó segítséget, magyarázatot kérhet más szervektől, a kirendelt szakértőtől,

(dinamikus), például minden csatlakozáskor vagy a csatlakozás ideje alatt változó. A dinamikus IP azt jelenti, hogy az adott számítógéphez tartozó IP állandóan változik, ennek következtében a gépet nehezebb azonosítani.

⁴³⁰ A Ripe (*Réseaux IP Européens*) olyan társadalmi szervezet, amely az Európában bejegyzett IP címeket tartja nyilván. Adatbázisa online elérhető, nyilvános.

⁴³¹ Az ARIN (*American Registry for Internet Numbers*) végzi az Észak-amerikai IP számok regisztrálását és nyilvántartását, mely adatbázis szintén mindenki számára nyilvános weboldalon érhető el.

⁴³² Szaktanácsadói közreműködés, Be. 182. §

ez azonban olyan mértékben elnyújthatja az eljárást, hogy az a további nyomozási cselekményeket lehetetlenné, sikertelenné vagy egyenesen értelmetlenné teszi.

Mint láttuk, az internetes vonatkozású bűncselekmények nyomozása speciális szakértelmet igényel. Ennek a ténynek egy sor további vonzata van. Nem elegendő az elhivatottság, az alapképzést a komputeres ismeretek magas szintű elsajátításának kell követnie. Ehhez viszont szükség van a képzési feltételek megteremtésére és megfelelő költség-ráfordításra.⁴³³ (Parti, 2003a) Moore a szoftverfejlesztők és -gyártók együttműködésével kapcsolatban szorgalmazza olyan egyszerűbb szoftverek kifejlesztését, amelyeket a nyomozó hatóság is használhat, az IT-szakértő közreműködése nélkül. A szoftverfejlesztők a nyomozóknak szervezett képzések keretében kell, hogy átadják a használatukhoz szükséges ismereteket. A képzések azonban költségesek.⁴³⁴ (Moore, 2007: 93)

Hazánkban egyelőre nem készült költségkalkuláció az internet-nyomozói szakterület bevezetéséről, illetve a szakképzés feltételeiről. Az internetes vonatkozású bűncselekmények felderítésével, nyomozásával foglalkozó egységeink munkatársai részint saját, részint állami finanszírozású tanfolyamokon, továbbképzéseken, nemzetközi konferenciákon sajátítják el a munkavégzéshez szükséges tudást. A hazai szakemberek élénk kapcsolatot ápolnak német kollégáikkal, gyakran tartanak tanácskozásokat, konferenciákat. Emellett azonban szükség lenne egységes szakképesítésre – amely a nyomozási jogkörrel nem rendelkezők mellett (és főképpen) a tényleges nyomozást végző helyi rendőrkapitányságok munkatársainak nyújtana naprakész, általános informatikai, valamint krimináltechnikai, -metodikai és -taktikai ismereteket. A koncepció kidolgozása azonban – még a kedvezőbb anyagi helyzetben lévő német rendőrség keretein belül is – csak a jövőben várható.⁴³⁵

Általánosságban elmondható, hogy a nyomozó, akinek a feladata a bizonyítékok beszerzése, egyéni érdeklődésén túlmenően ismeretekkel nem rendelkezik a számítógépekről, a számítógépes hálózatokról, a kapcsolódási rendszerekről, az online mechanizmusokról. Ezért nem látja át a bizonyítékok megszerzésének és a bizonyításnak az akadályait, buktatóit. Például az online regisztrált adatok (autentikáció) megőrzési ideje nem igazodik a nyomozás határidejéhez – a szolgáltató a jogszabályban előírt idő lejártával törli az adatokat –, ennél fogva, ha a konkrét adatok beszerzésére csak ezután kerül sor, akkor egyáltalán nem garantált, hogy a cselekmény bizonyítható lesz.

Hazánkban a helyi rendőrkapitányságokon nem működik elkülönült részleg a számítástechnikai bűncselekmények nyomozására. A nyomozók csak szakértőktől, szaktanácsadóktól, illetőleg a megfelelő képzettséggel, gyakorlattal és technikai felszereléssel rendelkező kollégáktól kaphatnak útmutatást.

A magyar rendőrség kötelékében jelenleg két, az internetes bűncselekmények nyomozására szakosodott nyomozó egység működik. Az egyik ilyen csoport különböző elnevezések alatt 2000. február 1. óta működik, először az ORFK, majd a Nemzeti Nyomozó Iroda (NNI) kötelékében. Az értekezés írásának idején bünyügyi főosztály terrorizmus és extremismus elleni osztály nyomozó és internetfigyelő alosztály elnevezés alatt. Az NNI csoport feladata

⁴³³ Összehasonlításképpen: Németországban egy, internetes bűncselekmények nyomozására szakosodott rendőr (BKA KI 26-os csoport) kiképzése megközelítőleg 30.000 euróba kerül. A megszerzett tudást azonban ápolni is kell, amelynek költségvonzata évente átlagosan 10.000 euró fejenként. A nyomozás sikeressége az egyes tartományok anyagi helyzetétől függ, ugyanis az anyagi ráfordítás szintje behatárolja a lehetőségeket. (Parti, 2003a)

⁴³⁴ A szoftvergyártó cégek az USA-ban 500-2.000 dollárt kérnek a képzésért. (Moore, 2007: 93)

⁴³⁵ A Bundeskriminalamt KI 26-os csoport munkatársaival készített interjúim alapján. Wiesbaden, 2003-2005.

eredetileg az online extrémizmus és terrorizmus elleni fellépés volt, azonban az ügyszámok jelentős részét a tiltott pornográf felvétellel visszaélések, valamint a szerzői jogi és az azzal kapcsolatos visszaélések teszik ki. A csoport 2006 óta nyomozási jogkörrel rendelkezik,⁴³⁶ fontos kiemelni azonban háttértár-elemző és „nyomozás-asszisztensi” szerepét, amely utóbbi a helyi rendőrhatalóságoknak nyújtott közvetlen szervezési és tanácsadási tevékenységben realizálódik. Emellett feladata a lefoglalt számítástechnikai adathordozók háttértár-elemzése és a helyi rendőrkapitányságok számára a nyomozás irányát meghatározó iránymutató jellegű segítség nyújtása: a nyomozás kiindulópontjául szolgáló adatokkal látja el az eljárás lefolytatására hatáskörrel rendelkező illetékes nyomozó szerveket. A csoport tevékenységi köre részeként rögzíti a büntetőeljárás alapjául szolgáló anyagot (képfájlokat, dokumentumokat, csevegő oldalon „elhangzott” beszélgetéseket), majd elektronikus adathordozón (CD-ROM, DVD) megküldi a nyomozó szervnek. Emellett, kérésre megállapítja az IP-címet, és az online IP-adatbázisból a címhez tartozó szolgáltató adatait. Feladatai közé tartozik a weboldalak szűrése, a lakossági bejelentések kivizsgálása és a nemzetközi szervezetekkel való együttműködés. Az interneten elkövetett gazdasági bűncselekményekkel foglalkozik 2008 februárjától a BRFK gazdaságvédelmi főosztály, fő profilja az interneten elkövetett szerzői jogsértés és a banki csalások felderítése és nyomozása.

A bemutatott rendőri egységek szakmai támogatása nélkül elképzelhetetlen volna szakmailag megfelelő felderítés és nyomozás lefolytatása a helyi rendőrkapitányságokon. Jóllehet, a tiltott pornográfia-kutatás a szakmai támogatás ellenére is számos, technikai és taktikai hiányosságot tárt fel az internetes vonatkozású bűncselekmények nyomozása során a nyomozó hatóság eljárásában. A legtöbb, felderítést, bizonyítást nehezítő tényező a nyomozást végző szerv technikai és személyi felkészültségéből eredt (275 eset). Számos esetben adódott probléma a szakértő-kirendeléssel és a szakértőnek feltett kérdésekkel összefüggésben: a nyomozó hatóság főlegesen rendelt ki szakértőt (nem szakkérdésre rendelte ki a szakértőt; csak jogkérdéseket tett fel a szakértőnek, amelyek megválaszolása nem szakfeladat; a kérdés megválaszolása a bizonyítás szempontjából irreleváns volt, az ábrázolt személyek egyértelműen kiskorúak voltak; 57 eset). Gyakori volt, hogy a nyomozó hatóság a szakértőhöz nem megfelelő kérdéseket intézett: azok jogkérdések voltak, illetve olyan kérdések, amelyek megválaszolásuk esetén sem lettek volna alkalmasak a cselekmény bizonyítására (36 eset). Az IT- és orvos-szakértőnek kiadott feladatokat a legtöbbször maga a nyomozó hatóság is elvégezhette volna, kellő technikai felszerelés birtokában (háttértár-elemzés, képek leválogatása; 88 eset). Mindemellett a személyi állomány túlterheltsége, valamint a szakértői válaszadás idejének elhúzódása is jelentékeny nyomozást hátráltató tényező volt (34 eset).

11. Táblázat: A nyomozó hatóság részéről felmerült problémák

A nyomozó hatóság részéről felmerült problémák

⁴³⁶ Az internetes bűncselekmények elszaporodása és egyre fenyegetőbb formában (pl. gyermekpornográfia, terrorcselekmények, szervezett bűnözés stb.) való megjelenésére tekintettel a nemzetközi dokumentumok szorgalmazzák a fejlett technika eszközével elkövetett bűnözés felderítésére és nyomozására szakosodott önálló rendőri egységek felállítását. L. pl. budapesti egyezmény; Európa Tanács Miniszteri Bizottság R (89) 9. számú ajánlása a számítógéppel kapcsolatos bűnözésről. Elérhető az Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központban. http://www.europatanacs.hu/pdf/Forditasok-CM-Internetre_080508.pdf; (2008. június 15.); Az ENSZ X. Kongresszusa a bűncselekmények megelőzéséről és az elkövetők kezeléséről: a számítógépes rendszerekkel kapcsolatos bűncselekmények. Bécs, 2000. április 10-17.

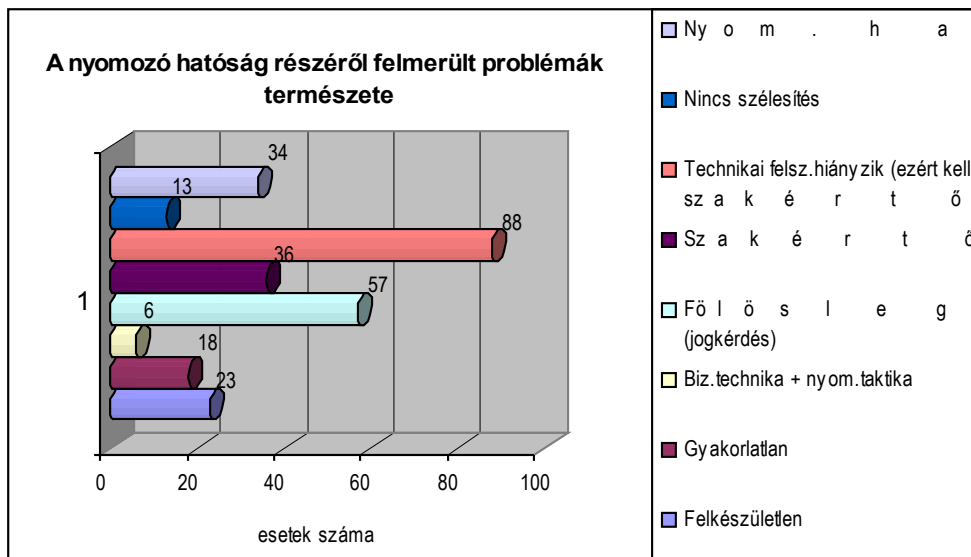
Felkészületlen	Szám.tech.ismeretek hiányosak, technikai felszerelés hiányzik	23 eset
Szakszerűtlen	Nem megfelelő puhatolási és nyomozási cselekmények	18 eset
Nyomozástechnika, nyomozástaktika	Nem megfelelő kérdéseket tesz fel a gyanúsítottak, nyomozási cselekmények sorrendje nem megfelelő, fontos bizonyítási cselekmények kihagyása	6 eset
Szakértő - főleges kirendelés	Irreleváns kérdések; az ábrázolt személyek egyértelműen kiskorúak	57 eset
Szakértő - nem megfelelő kérdésfeltevés	Nem igényel szaktudást, nem alkalmas a cselekmény bizonyítására	36 eset
Szakértő - a szakértőnek kiadott munkát a nyom.hat. elvégezhette volna	...technikai felkészültség / felszerelés birtokában. Háttér-tár-elemzés, képek leválogatása	88 eset
Nem törekedett szélesítésre	További nyom.cselekmények elvégzése vált szükségessé a nyomozás befejezése után; más, felmerülő bcs-ben nem nyomoznak	13 eset
Nyomozási határidő elhúzódása	Állomány túlterheltsége, megkeresésre való válaszadás elhúzódása, szakértői határidő elhúzódása	34 eset
Összesen		275 eset

A nyomozó hatóság szakszerűtlenül járt el, amikor bizonyítási cselekményeket nem megfelelő sorrendben fogatosított, a gyanúsított adataiért nem a megfelelő szolgáltatót kereste fel, illetőleg nem használta a World Wide Web-en rendelkezésre álló nyilvános adatbázisokat (ilyen pl. a *Ripe* adatbázis *Whois Recordja*) a keresett előfizetői autentikációs, illetve IP-adatok megismerésére (18 eset).

A bizonyítási technika abban az esetben hagyott maga után kívánnivalót, amikor a nyomozó nem a bizonyításra alkalmas kérdéseket tett fel a gyanúsítottak. A nyomozástaktika öt esetben volt inkompetens, ami a gyakorlatban nem megfelelő nyomozási tervet jelentett, vagy pedig olyan fontos bizonyítási cselekményeket hagytak ki, amelyek hiányában a cselekmény bizonyítása lehetetlenné vált, mert az interneten közzétett adatokat a szolgáltató az adatok bekérése előtt törölte (l. táblázatban: nyomozástechnika-nyomozástaktika; összesen 6 eset). A nyomozási, illetőleg bizonyítási nehézségek mind az internetes elkövetéssel voltak kapcsolatosak. A tiltott pornográfia interneten való megjelenésével, annak cyber-térben való elterjedésével nemcsak a felderítés, de maga a bizonyítékszerzés, a bizonyítás is nehezebb lett. (Nagy Zoltán mutat rá, hogy a számítástechnikai környezetben elkövetett bűncselekmények mind elkövetői, mind felderítési oldalon igazi intellektust igényelnek. Nagy Z., 2006: 146)

Problémát okozott, hogy a nyomozó hatóság nem törekedett szélesítésre (13 eset). Ilyen volt például, amikor valamely egyéb bűncselekmény elkövetésének gyanúja is felmerült, azonban a nyomozó hatóság a kérdést nyitva hagyta, és nem indított vizsgálatot ezen egyéb bűncselekmények ügyében. Az ügyészség az internettel kapcsolatos ügyeket javarészt fokozott felügyelete alatt tartotta, ezért csak kevés olyan ügy volt, amelyben további nyomozási cselekmények elvégzésére kellett volna utasítani a hatóságot.

20. Diagram: A nyomozó hatóság részéről felmerült problémák

A diagramból jól látható, hogy a legtöbb esetben az igazságügyi szakértő alkalmazásával kapcsolatban merült fel probléma. Akár azért, mert irreleváns vagy jogi kérdéseket tettek fel a szakértőnek, akár mert a szakértő kirendelésére gyakorlatilag csak azért volt szükség, mert a nyomozó hatóság nem rendelkezett megfelelő technikai felszereléssel. Ezekben az esetekben a vizsgálat maga nem igényelt szaktudást, azt a nyomozó hatóság is elvégezhette volna. A lefoglalt adathordozón vagy a rögzített (adathordozóra mentett) weboldalon található felvételek leválogatása tipikusan ilyen munka. A lefoglalt adathordozó hiteles másolatának elkészítésére már vannak olyan modern eszközök, amelyek nyugat-európai rendőri egységeknél⁴³⁷ már rendelkezésre állnak.⁴³⁸

Ahogy az informatika egyre inkább összefonódik a bűncselekmények elkövetésével, úgy szivárog a nyomozásba is. (Moore, 2007: 92) A nyomozás sikeréhez arra van szükség, hogy az elkövetési módszereket és az eszközöket a nyomozó hatóság tagjai is megismerjék és alkalmazzák. A nyomozó hatóságnak legalább az alapvető informatikai feladatok elvégzését át kell vennie a szakértőtől. Ilyen feladatok elsődlegesen azok, amelyek jogkérdésekben való döntést feltételeznek. Ez vagy a nyomozó hatóság tagjainak folyamatos képzésével és technikai felszerelésének megújításával, vagy pedig speciális nyomozó teamek felállításával lehetséges. Ez utóbbi nagyobb relevanciával bír, mivel a terület folyamatos megújulást feltételez, amely nem várható el minden nyomozótól. Emellett azonban, a nyomozást végzők ismereteinek bővítésére rendszeres tréningeket kell tartani. A tréningeknek három követelménye van: az egyik, hogy a megfelelő embereket kell odaküldeni, akik hajlandóak fejlődni, a másik, hogy meg kell fizetni a tréninget (a trénerként funkcionáló szoftverfejlesztők és IT-szakértők olyan árat szabnak, amely illeszkedik az üzleti élethez, de nem a nyomozó hatóság költségvetéséhez), a harmadik, hogy a tréningen tanultak még nem teszik alkalmassá a nyomozó hatóságot arra, hogy megfelelő módon rögzítsék is a bizonyítékokat, azonban kétségtelen előnye, hogy legalább megismerik a megfelelő eszközöket. (Moore, 2007: 92-93) A nyomozás során alkalmazott informatikai szakértő jelentős szerep-módosulására tekintettel Casey megjegyzi, hogy a szakértő feladatainak egy részét át kell vennie a rendőrségnek, hiszen azok nem szakkérdések, csupán technikailag jelenthetnek kihívást. Casey szerint ideális megoldást jelentene a DERT (*Digital Evidence Recovery Team* – Digitális Bizonyíték-helyreállító Team), amely önálló rendőrségi

⁴³⁷ Például *Bundeskriminalamt, OA 37-4 – Zentralstelle Kinderpornographie; UK National Crime Squad, Paedophile On Line Investigation Team, CEOP*

⁴³⁸ A magyar rendőrség nem rendelkezik ilyen eszközökkel.

osztályként működne és mindazokat a feladatokat elvégezné, amelyekhez speciális technikai felszerelés szükséges, de jogkérdésre adna válaszokat. (Casey, 2000: Appendix I.)

Összehasonlításképpen, a BKA keretein belül speciális egység látja el a szakértői feladatokat. Az egység az *IT Forensics* (törvényszéki informatika) elnevezést kapta és sérült, módosított és ismeretlen formátumú adathordozók feltárással foglalkozik. Munkatársai a konkrét nyomozási cselekménynél (helyszíni szemle, lefoglalás) is közreműködnek – az adatok feltalálási helyének megállapításában, valamint az adatmentésben. Közreműködésükkel csökkenthetők az adatvesztéssel, valamint a bizonyítási szempontból irreleváns számítógéptartozékok lefoglalásával kapcsolatban felmerülő fölös manőverek és problémák. (Parti, 2003a: 106-107)

Nem a nyomozó hatóság technikai felszerelésének és felkészültségének hiánya az egyetlen problémaforrás az interneten elkövetett bűncselekmények nyomozásában. Az internet-szolgáltató és az igazságügyi szakértő félreértelmezett jogköre és tisztázatlan feladatai további dilemmákat jelentenek.

1.1.2. Az internet-szolgáltató

1.1.2.1. Az adatok kezelhetősége

Az internet-szolgáltató⁴³⁹ együttműködése a nyomozás során azért fontos, mert a szolgáltató rögzíti és tárolja azokat a felhasználói (személyes és kapcsolódási) adatokat, amelyek a számítógéphez kapcsolódó IP-címmel együttesen lehetővé teszik az elkövető vagy a bűncselekménnyel kapcsolatba hozható személy azonosítását. Ez az együttműködés három okból maradhat el. Az első és leggyakoribb ok, hogy a szolgáltató nem tárolja az adatot (az adat rögzítése és a megkeresés között olyan hosszú idő telik el, amely alatt a szolgáltató az eredetileg rögzített adatot törli). A másik lehetséges ok, hogy a szolgáltató az adatot nem is rögzítette (jellemzően kisebb szolgáltatóknál, tárhely-szolgáltatóknál, illetve előre kifizetett, ún. pre-paid szolgáltatásoknál fordul elő, akik tároló kapacitásuk limitjére vagy a számla kiegyenlítetttségére tekintettel törlik a felhasználói adatokat). A harmadik lehetséges ok, hogy a szolgáltató adatvédelmi megfontolásokra hivatkozva nem adja át a keresett adatot.

Az internet-szolgáltató – adatok rögzítésére, tárolására és átadására vonatkozó – jogait és kötelezettségeit az elektronikus hírközlésről szóló törvény⁴⁴⁰ (a továbbiakban Eht.) határozza meg. A törvény a telekommunikációs szolgáltatások konvergenciájából adódóan a szolgáltatás több fajtáját – így a távbeszélő, a rádiós és televíziós műsorszóró szolgáltatást – is szabályozza, de az értekezés csak az internet-szolgáltatóval foglalkozik, így az általános megnevezés (elektronikus hírközlési szolgáltató) helyett az internet-szolgáltató kifejezést használja.

Korábban a Hírközlésről szóló 2001. évi XL. törvény (Hkt.) határozta meg a szolgáltató együttműködési kötelezettségét az igazságszolgáltatási, rendvédelmi, védelmi igények érvényesítése érdekében: „*a nemzetbiztonság, a honvédelem és a közbiztonság védelme, a közvédelem bűncselekmények, valamint a távközlési rendszer jogosulatlan felhasználásának üldözése céljából*”. A szolgáltató az együttműködés keretében a felhasználó azonosításra

⁴³⁹ Internet-szolgáltatóból többféle létezik (név szerint az adatátvitelt és a hozzáférést biztosító, a gyorsítótárolást biztosító szolgáltató, a tárhely-szolgáltató, valamint a keresőszolgáltatást nyújtó szolgáltató). Az értekezés a szolgáltató általános megjelölését használja, amely az Ekert. 2. § k./ pont szerint definiálható: „*Szolgáltató: az információs társadalommal összefüggő szolgáltatást nyújtó természetes, illetve jogi személy vagy jogi személyiség nélküli szervezet*” (Elektronikus kereskedelmi szolgáltatásokról szóló irányelv, 2. cikk b./ pont)

⁴⁴⁰ 2003. évi C. törvény az elektronikus hírközlésről.

alkalmas adatait (cím, a hívás vagy egyéb szolgáltatás típusa, iránya, kezdő időpontja, a továbbított adat terjedelme stb.) *átadhatta* a nemzetbiztonsági szerveknek, nyomozó hatóságoknak, valamint a bíróságnak.⁴⁴¹ A törvény tehát bizonyos esetekben lehetővé tette a szolgáltató együttműködését a hatóságokkal, de kötelezővé nem tette. Főszabályként kimondta, hogy az előfizetői adatokat anonimizálni vagy törölni kell, kivéve a szolgáltató által kezelhető adatok körét. Rögzítette, hogy ezek az adatok „*a számla teljesítésének határidejét követő hat hónapig, illetőleg a díjtartozás (...) elévüléséig kezelhetők, kivéve, ha más törvény az adatkezelésre eltérő határidőt ír elő.*”⁴⁴² Az Eht. 2004. január 1-jei határidővel a Hkt-t hatályon kívül helyezte és a hírközlési szolgáltatásba integrálta az internet-szolgáltatók kötelezettségeire vonatkozó szabályozást is. Az Eht. a kezelhető és kezelendő adatok körét szélesebben határozza meg, tárolásukat hosszabb ideig biztosítja, és a nyomozó hatósággal történő együttműködést is részletesebben szabályozza. A szolgáltatót a törvény értelmében immár együttműködési kötelezettség terheli a nemzetbiztonsági szolgálattal és az igazságszolgáltatás szerveivel.

Az Eht. a bűnüldözés és igazságszolgáltatás hatékonysága érdekében meghatározza a szolgáltató együttműködési kötelezettségét. A szolgáltatónak a titkos információszerezés, illetve adatgyűjtés érdekében a rendszerén átmenő adatok megismerésének módszereit és eszközeit biztosítani kell a titkos nyomozást végző szerv számára.⁴⁴³ A titkos megismerési cselekmény lefolytatásához szükséges berendezéseket és feltételeket a szolgáltató saját költségén teremti meg.⁴⁴⁴ A titkos megismerést végző szervezetek számára az információhoz jutás közvetlen, ami azt jelenti, hogy a szolgáltató rendszerén átmenő adatokat azonnal, az átvitel (illetve a szolgáltató általi továbbítás) időpontjában megismeri a titkos megismerést végző szerv.⁴⁴⁵ E kapcsolat ugyanakkor nemcsak közvetlen, hanem térítésmentes is, ami szintén a szolgáltató oldalán csapódik le plusz költségként.

A fent bemutatott – 2007. december 31-éig hatályban lévő – régi Eht. meghatározta a szolgáltató együttműködési kötelezettségét, azonban az adatok hosszú tárolási ideje miatt háttérbe kerültek az előfizetőket megillető adatvédelmi jogok. A törvény kritikáját a bűnüldözés és igazságszolgáltatás szervei is megfogalmazták, mégpedig akként, hogy a törvény csak a közbiztonsági bűncselekmények üldözését segítette, ezzel szemben éppen az interneten szép számmal előforduló magánvádas bűncselekmények (rágalmazás, becsületsértés) esetén nem adott lehetőséget a sértettnek (magánvádlónak) a bizonyítékok szolgáltatótól való beszerzésére.⁴⁴⁶

⁴⁴¹ Hkt. 59. § (5) c./ pont

⁴⁴² Hkt. 59. § (2)-(3) bek.

⁴⁴³ Eht. 92. § (2) bek.

⁴⁴⁴ Eht. 92. § (3) bek. Az adatok rögzítése körében már a budapesti egyezmény is előírja a szolgáltató együttműködésre kötelezettségét a nyomozás során (technikai teljesítőképességük határára belüli adatrögzítés). Az adatrögzítést vagy a szolgáltató végzi, vagy abban köteles segítséget nyújtani a nyomozó hatóságnak. Az adatok „lehallgatása”, azaz valós idejű összegyűjtése gyakorlatilag titkos megismerés során végrehajtott megfigyelésnek felel meg. (Budapesti egyezmény 20-21. cikk, Számítástechnikai adatok valós idejű összegyűjtése)

⁴⁴⁵ Eht. 92. § (4) bek.

⁴⁴⁶ Tovább bonyolította a helyzetet a pótmagánvádló intézménye. E jogintézményről a még kialakulatlan gyakorlat következtében nem volt eldönthető, hogy az adatszolgáltatás tekintetében közbiztonsági, vagy magánvádas szabályok vonatkoznak-e rá. A pótmagánvádló ugyan maga köteles bizonyítani a vádindítványban foglaltakat, ám a bizonyítékok – amennyiben a pótmagánvádló fellépésére a nyomozás megszüntetését követően került sor – már rendelkezésére állnak az ügyészség által részére kötelezően átadott nyomozási iratokban. Ennyiben tehát a pótmagánvádló alkalmasint rendelkezhet bizonyítási eszközökkel. Más a helyzet akkor, amikor a pótmagánvádló a feljelentés elutasítását követően lép fel, hiszen ilyenkor nem állnak rendelkezésre nyomozási iratok, vagyis kénytelen minden bizonyítási eszközről önmaga gondoskodni, nem támaszkodhat a nyomozó szervek által lefolytatott nyomozás eredményeire. A pótmagánvádló helyzete e második esetben lényegesen közelebb áll a

Az új Eht. 2008. január 1-jétől hatályos.⁴⁴⁷ Kiegészítésére és módosítására a hírközlési hálózatokban keletkezett adatok tárolásáról szóló 2006/24/EK irányelv⁴⁴⁸ (a továbbiakban adatvisszatartási irányelv) elvárásai tükrében került sor. A nemzetközi bűnügyi felderítő és nyomozó együttműködés hatékonyságának növelése érdekében az adatvisszatartási irányelv részletesebben szabályozza az internet-szolgáltatók adatrögzítési/-átadási kötelezettségét. Az irányelvben hangsúlyos szerephez jut a szolgáltatói együttműködés is, felismerve, hogy az internetes bűnelkövetés esetében az internet-szolgáltatók által rögzített adatokból lesznek a büntetőeljárásban felhasználható bizonyítékok.⁴⁴⁹

Az adatvisszatartási irányelv célja azon tagállami rendelkezések harmonizálása, amelyek az elektronikus hírközlési szolgáltatóknak az adatok megőrzésére vonatkozó kötelezettségeit szabályozzák, így biztosítandó, hogy az adatok minden tagállamban rendelkezésre álljanak súlyos bűncselekmények felderítése, kivizsgálása és üldözése céljából.

Az új Eht-ban a szolgáltató titkosszolgálattal való együttműködésére vonatkozó szabályok az adatvisszatartási irányelv alapján kiegészülnek azzal a negatív irányú garanciális rendelkezéssel, hogy „*Az elektronikus hírközlési szolgáltató nem végezhet olyan elektronikus hírközléssel összefüggő tevékenységet, amely a titkos információgyűjtést, illetve a titkos adatszerzést kizárja, vagy ellehetetleníti.*” Emellett, az új Eht. az együttműködést szabályozza részletesebben, így a szolgáltató köteles meghatározott időn (a törvény szerint az írásbeli tudomásszerzéstől számított hat hónapon) belül olyan alapkiépítésű monitoring alrendszer létesíteni, amelyhez szabad hozzáférést biztosít a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat számára a kilépési pontig.⁴⁵⁰ Ez a rendelkezés azonban, a titkos információgyűjtést végző számára *közvetlen hozzáférést* biztosít a szolgáltató rendszerén átmenő felhasználói adatokhoz, és nincs tekintettel a személyes adatok védelmére és a magánszféra sérthetlenségéhez fűződő alkotmányos jogra.

A szolgáltatót már a régi Eht. értelmében is adatátadási és adatmegőrzési kötelezettség terhelte az igazságszolgáltatás céljaival összefüggésben. Az adatok megőrzésének (kezelésének) a célja az igazságszolgáltatási szervekkel való együttműködés keretében az adatok mint bizonyítási eszközök eredetben történő megőrzése és ilyen módon bíróság előtti bizonyításban való felhasználhatóságának biztosítása. Az új Eht. értelmében⁴⁵¹ a bűnüldözési, felderítési vagy bizonyítási célra átadott adatok megőrzésének az ideje háromról egy évre rövidült.⁴⁵² Az ezzel kapcsolatos aggály az, hogy e megőrzési idő nem egyezik az adatvédelmi

magánvádlóhoz, egyben ennek megfelelően gyengébbek is az esélyei a sikeres bizonyításra, hiszen a régi Eht. alapján a szolgáltató megtagadhatta a bizonyítékok átadását. (A pótmagánvád és a pótmagánvádló intézményéről részletesen l. Kiss, 2002)

⁴⁴⁷ 2007. évi CLXXIV. törvény az elektronikus hírközlésről szóló törvény módosításáról. Hatályba lépése két lépcsőben, 2008. január 1-jén és március 15-én történt.

⁴⁴⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 2006/24/EK irányelve (2006. március 15.) a nyilvánosan elérhető elektronikus hírközlési szolgáltatások nyújtása, illetve a nyilvános hírközlő hálózatok szolgáltatása keretében előállított vagy feldolgozott adatok megőrzéséről és a 2002/58/EK irányelv módosításáról (adatvisszatartási irányelv) (HL L 105., 2006.4.13., 54-63. o.)

⁴⁴⁹ Adatvisszatartási irányelv, Preambulum, (8)-(11) pont

⁴⁵⁰ Új Eht. 92. § (5) bek.

⁴⁵¹ Új Eht. 159/A. § (1)-(3) bek.

⁴⁵² Az Új Eht. megtartotta a régi Eht-nak azt a szabályát, mely szerint az előfizetői szerződésből eredő igények elévülését (a késedelmes vagy hibás teljesítéstől számított egy év) követő 1 év után, 30 napon belül köteles törölni a szolgáltató. (Új Eht. 143. § (2) bek. és 157. § (3) bek.) A régi Eht. azonban, a bűnüldözési hatóságok számára a bűncselekmények felderítése érdekében átadott adatokat három évig volt köteles megőrizni (rég Eht. 157. §), amely szabály az új Eht-ból hiányzik. Az új Eht. a bűnüldözési hatóság kérelmére az adatok

irányelvben meghatározottakkal, amely pontosan két évben határozza meg ezt. Az új Eht. ugyanakkor, ha eltekintünk az adatvisszatartási irányelvnek való meg-nem-feleléstől, adatvédelmi szempontból pozitív változtatásokat tartalmaz. Míg a régi Eht. szerint a szolgáltató minden általa kezelt adatot köteles volt átadni a bűnüldöző hatóságoknak (és három évig eredetben megőrizni), addig az új Eht. szerint már csak a meghatározott adatokat adhat át, ráadásul a megőrzési idő is rövidebb lett (egy adatokra nézve egy, másokra félév).

A törvénymódosításnak adatvédelmi szempontból megkérdőjelezhető további rendelkezései a következők:

- A szolgáltató a korábbinál több felhasználói adatot köteles rögzíteni (és tárolni): az új Eht. szerint⁴⁵³ már nemcsak az írásban megkötött felhasználói szerződések esetén kell meghatározott felhasználói adatokat tárolni.
- A helymeghatározási adatok átadásának célját az új Eht. túlságosan tág körben határozza meg:⁴⁵⁴ nemzetbiztonsági, honvédelmi érdekből, valamint a közbiztonság védelme és bűncselekmények üldözése céljából. Mégis pozitív, hogy kikerült a törvényből a nemzetbiztonság, a honvédelem, a közbiztonság védelmének a célja, valamint az elektronikus hírközlési rendszer jogosulatlan vagy jogsértő felhasználása üldözésének célja mint az adatátadást megalapozó körülmény. Ez a megjelölés („cél” ~ érdek) ugyanis túlságosan tág volt, nem tette lehetővé az adatkezelés létjogosultságának az ellenőrzését. Azt, hogy mit takar pontosabban a védeni kívánt érdek, közelebről ugyanis nem határozta meg a törvény. Így azt, hogy végül is átadhatók-e az adatok nem a nyomozó hatóság, hanem a szolgáltató döntötte el, saját belátása szerint.⁴⁵⁵ Az új Eht. már a nyomozó hatóság „feladatai ellátása biztosításáról” szól.⁴⁵⁶
- Adatvédelmi szempontból megint csak megkérdőjelezhető szabály, hogy az új Eht. értelmében a szolgáltatónak akkor is át kell adnia a helymeghatározási adatokat, hogyha a felhasználó cselekvőképtelensége vagy fizikai akadályok folytán nem képes ahhoz hozzájárulását adni.⁴⁵⁷
- Az új Eht. szerint az elektronikus hírközlési szolgáltató az adatkérésre külön törvény szerint jogosult nyomozó hatóság, ügyészség, bíróság, valamint nemzetbiztonsági szolgálat törvényben meghatározott feladatai ellátásának biztosítása céljából, kérelmükre köteles megállapítani és részükre továbbítani a felhasználóval, illetve az előfizetővel kapcsolatos, a forgalmi adatokon kívüli helymeghatározási adatokat.⁴⁵⁸ A régi Eht. a szolgáltatót a nemzetbiztonság védelme valamint a közvédelmi bűncselekmények üldözése céljából, az elektronikus hírközlési rendszer jogosulatlan vagy jogsértő felhasználásának üldözése céljából, az arra hatáskörrel rendelkező nemzetbiztonsági szerveknek, nyomozó hatóságoknak, az ügyészségnek, valamint a bíróságnak adatátadási kötelezettséggel terhelte.⁴⁵⁹ A régi Eht. a szolgáltatót gyakorlatilag jogalkalmazói jogkörrel ruházta fel azzal, hogy kimondta, a szolgáltató

meghatározott körét egy évig, míg egy másik, szenzitívebb körét csak fél évig köteles megőrizni (új Eht. 159/A. § (3) bek.).

⁴⁵³ Új Eht. 129. § (8) bek.

⁴⁵⁴ Új Eht. 156. § (9) bek.

⁴⁵⁵ Hasonlóan ahhoz, amikor az igazságügyi szakértő dönt a nyomozás további irányáról, holott az jogkérdés lenne.

⁴⁵⁶ Vita tárgya lehet, hogy végül is mennyiben konkrétabb ez a meghatározás, azonban tény, hogy a nyomozó hatóság feladatai törvényben meghatározottak (Rtv., Be.), míg a nemzetbiztonság stb. érdeke nem volt ilyen.

⁴⁵⁷ Új Eht. 156. § (10) bek.

⁴⁵⁸ Új Eht. 156. § (10) bek.

⁴⁵⁹ Régi Eht. 157. § (6) bek. c./ pont

jogosult az elektronikus hírközlési rendszer jogosulatlan vagy jogsértő felhasználásának üldözése céljából megállapítani és átadni az érintett felhasználó adatait a felhatalmazott szervek részére. Az Eht. 2007 februárjában megfogalmazott, első módosítási javaslata meghagyta volna a szolgáltatónak e jogát. Annak eldöntése tehát, hogy a rendszer használata jogosulatlan vagy jogsértő, továbbra is a jogalkalmazó feladata lett volna. Azonban a szolgáltató, nem jogalkalmazó lévén, nem állapíthatná meg, hogy valóban történt-e jogsértés. Ugyanakkor nemcsak a jogsértés megtörténte kérdésében döntött volna a szolgáltató, de egyben meghatározta volna a rögzíteni, eltávolítani és átadni szánt adatok körét is (az adatokat „az adott cél eléréséhez szükséges mértékben” kellett volna rögzítenie). A 2007 februárjában megfogalmazott törvénymódosítási javaslat átvette volna az adatvisszatartási irányelvnek azt a rendelkezését is, amely „súlyos bűncselekmények” esetére teszi kötelezővé a szolgáltatói adatkezelést. Kétségtelen azonban, hogy annak eldöntése sem a szolgáltató feladata, hogy mely bűncselekmények súlyosak, és melyek nem. A 2008 márciusában hatályba lépett új Eht. helyesen, elhagyta a szolgáltatót széles jogkörrel felruházó és jogbizonytalanságot okozó rendelkezéseit, valamint az adatvisszatartási irányelvben megfogalmazott „súlyos bűncselekmény” megállapítása sem lett feltétele az adatok rögzítésének és átadásának.

- A szolgáltató által kötelezően rögzítendő (és szükség esetén az igazságszolgáltatási szerveknek átadandó) felhasználói adatok listája az új Eht-ben⁴⁶⁰ kiegészül a különböző internetes kommunikációkban részt vevő felek adataival. (Így az elektronikus levél és internetes telefonálás esetén a megkezdett kommunikáció kiindulási és címzett adatai, a szolgáltatás típusa és a felhasználó általi igénybevételének kezdő és záró időpontja, az igénybevételnél használt IP-cím, felhasználói azonosító, hívószám, a szolgáltatás teljesítéséhez szükséges IP-cím, illetve portszám.) Az adatszolgáltatást a szolgáltató saját költségén teljesíti, az adatrögzítés technikai feltételeinek megteremtésén át a tényleges adatszolgáltatásig.⁴⁶¹ Az adatrögzítés anyagi vonzatai a szolgáltatót terhelik, amely veszélyezteti a kis piaci részesedéssel rendelkező szolgáltatók anyagi gyarapodását és méltánytalan terheket ró rájuk. Megjegyzendő, a korábbi jogszabályok immár hagyományt teremtettek abban, hogy a hírközlési szolgáltatók viselik az adatok rögzítésének és átadásának anyagi vonzatait, mint ahogy tették azt a távközlésről szóló 1992. évi LXXII. törvényben, a Hkt-ben és a régi Eht-ben is.⁴⁶² Az új Eht. annyiban sérelmesebb a szolgáltatóra nézve, hogy szélesebb körben határozza meg a rögzítendő adatok körét, ami pedig minden szolgáltatónál feltételezi a tárolókapacitás bővítését.
- A régi Eht. szerint a forgalmi és számlázási adatokat a szolgáltató a szolgáltatás teljesítése után haladéktalanul köteles volt törölni vagy anonimizálni. Az új Eht különlegessége, hogy az eredetileg anonimizált felhasználói adatokat is rögzítenie kell a szolgáltatónak és így képesnek kell lennie arra, hogy az anonim adatok visszafejtésével megállapítsa a felhasználó személyazonosságát. Az anonimizáló szolgáltatás⁴⁶³ eredetileg kifejezetten a felhasználó személyazonosságának titokban tartására jött létre. A szolgáltatás azon az alapon működhetett nagyon hatékonyan,

⁴⁶⁰ Új Eht. 159/A. § (1) bek. b-k./ pontok

⁴⁶¹ Új Eht. 92. § (6) bek.

⁴⁶² A törvénymódosítás miniszteri indokolása szerint nem ró különösebb terhet a megnövekedett adatrögzítési kötelezettség a szolgáltatókra, mert például a telefonszolgáltatóknak csak egy további szoftvert kell telepíteni ehhez, a nagyobb piaci részesedésű hírközlési szolgáltatóknak (jellemzően internet-szolgáltatók) pedig csak piaci bevételük 1%-át emésztí fel a módosítás következtében előálló költség. Egyébként hazánkban a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat kötelezettséget vállalt arra, hogy jogai érvényesítése során a kisebb piaci részesedésű szolgáltatók gazdálkodásának és a szolgáltatás biztonságának veszélyeztetése nélkül, a szolgáltató műszaki-technikai felkészültségére figyelemmel jár el.

hogy az anonimizálásban szolgáltatók egész láncolata vett részt, és mindegyik keresztállomás külön-külön is anonimizálta a felhasználó IP-címét. Így csak akkor lehetett megállapítani a személyazonosságot, hogyha az anonimizálásban részt vevő minden szolgáltató rögzítette és meg is őrizte a nyomozás megindulásáig (illetve az adatok bekéréséig) a felhasználó eredeti, valamint anonimizálást követő adatait. Ennek gyakorlatilag nulla volt az esélye. (Gercke, 2004b; Parti, 2004c; Parti, 2005b) Az adatvisszatartási irányelv éppen a sikertelen nyomozásokra hivatkozva rendeli szigorítani, és az anonimizáló szolgáltatókra is kiterjeszteni az „adatvisszatartást”.⁴⁶⁴ Ami azonban hatékonyabbá teszi a felderítést és a nyomozást, az nem kedvez a magánszféra tiszteletben tartásának, továbbá magát a szolgáltatást is ellehetetleníti, így az szolgáltatók üzleti érdekei is sérülnek.

- Az új Eht szerint az adatmegőrzési kötelezettség annyiban szélesebb, amennyiben magában foglalja a sikertelen hívások listájának és autentikációjának a megőrzését és bűnüldözési célból való átadását is, igaz, csak félévre.⁴⁶⁵ A sikertelen (megkezdett de nem teljesült) kommunikáció adatainak megőrzése a cél nélküli, ún. készletező adattárolás bevezetése miatt lehet alkotmányosértő.

Adatvédelmi szempontból pozitív fejlemény, hogy a kommunikáció tartalmára vonatkozó információt a szolgáltató a jövőben már nem tárolhatja. Így pl. nem tárolhatók a szolgáltató rendszerében továbbított elektronikus levelek, vagy a jelen idejű „beszélgetések” (pl. Skype és MSN Web Messenger-üzenetek) sem. Pozitív fejleménye az új Eht-nek az is, hogy immár nem csak közvédas bűncselekmények esetében kötelezi a szolgáltatót az adatok nyomozó hatóságnak történő átadására. Így lehetőséget nyújt a bizonyítékszerzésre magánvédas bűncselekmények esetén is.

Az új Eht. rendelkezései túllépi adatvisszatartási irányelv által megszabott kereteket. A rögzíteni előírt adatok körének túlzottan széles meghatározása nincs tekintettel az adatvédelem hazai előírásaira. „[A] 29-es adatvédelmi munkacsoport többször kifejezte aggodalmát a forgalmi adatok ilyen tömeges megőrzése miatt. Kifejtette, hogy a forgalmi adatok megőrzése sérti az emberi jogokról szóló európai egyezmény szerint az egyént megillető magánélet tiszteletben tartásához, valamint a közlés bizalmasságához és a személyes adatok védelméhez fűződő jogot. (...) A tagállamok tehát a terrorizmus elleni küzdelem nevében nem fogadhatnak el bármilyen, általuk szükségesnek vélt intézkedést.” (...) „a jelenleg is aggályos törvényi szabályozás további, a polgárok adatainak minden eddiginél

⁴⁶³ Az utóbbi években Európa számos országában elterjedt az anonimizáló szolgáltatás (ilyet biztosít pl. a német JAP *Anonymisierungsdienst*), amely sok keresztállomáson küldi át az IP-t, úgy, hogy azt mindegyik állomás anonimizálja is. Az anonimizáló szolgáltatástól megkülönböztetendő az ún. anonimizáló program, amelynek használata a dinamikus IP működésével analóg. Az anonimizáló program olyan szoftver, amelyet az online világ betörői, a hackerek használnak manővereik leplezésére. A program a géphez tartozó IP-címeket gyors egymásutánban, akár 2-3 másodpercenként változtatja. Ilyen mértékű IP-forgalom esetén sokkal nehezebb meghatározni azt, hogy az adott időpontban mely felhasználó (illetve gép) alkalmazta a kérdéses IP-t. Mi több, lehetséges, hogy a szolgáltatói rendszer (a *root*) nem is képes az ilyen sebességű mozgások érzékelésére.

⁴⁶⁴ Új Eht. 157. § (2) bek. k./ pont

⁴⁶⁵ Új Eht. 159. § (2) bek.

szélesebb körű, álláspontunk szerint alkotmányértő kezelését szolgálja.”⁴⁶⁶ - írja az adatvédelmi biztos állásfoglalásában.

Az új Eht. kritikáját a Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete, valamint a TASZ⁴⁶⁷ is megfogalmazta. Az Alkotmánybíróság az Rtv. és a Be. törvény titkos megismerésre vonatkozó rendelkezéseinek vizsgálata kapcsán fogalmazott meg olyan alkotmányossági ellenérveket, amelyek az Eht. új rendelkezéseivel szemben is megállapíthatók.⁴⁶⁸

Az adatvisszatartási irányelv ugyan csupán 2007 szeptemberéig adott időt a tagállamok számára a benne foglalt rendelkezések implementálására, azonban számos tagállam, köztük Németország, éppen az alkotmányok korlátai miatt 2009. március 15-ig halasztotta az irányelv végrehajtását. A német adatvisszatartási rendelkezések csak 2009. március 15-én lépnek hatályba, de az adatrögzítési/adatátadási kötelezettségeit túlzottan szélesítő rendelkezések ellen Burkhard Hirsch szabaddemokrata képviselő már 2007-ben, közvetlenül a törvény elfogadása után alkotmánybírósági normakontrollt kérő beadványt nyújtott be.⁴⁶⁹ Érthetetlen a magyar jogalkotó túlbuzgósága, amely nem hagyott időt a törvényt módosítás társadalmi vitájára, a javaslat kikristályosodására, és emellett túlteljesítette az adatvisszatartási irányelvben foglalt rendelkezéseket.

Az Eht. fent bemutatott módosítása számos dilemmát vet fel. Egyfelől, az internetes bűncselekmények csak a valós idejű adatrögzítés és az adatok azonnali (nyomozó hatóságnak történő) átadása esetén deríthetők fel és nyomozhatók sikerrel. Másfelől azonban, a jogállamiság követelményei – a személyes adatok védelméhez, a privát kommunikáció bizalmasságához való jog az adatok konkrét célhoz kötött kezelését követelnék meg. A kettő közt az egyensúlyt az új törvény nem biztosítja. Az adatvisszatartási irányelvvel kapcsolatos viták világosan mutatják az internetes kommunikáció elterjedésével megjelenő tendenciát, amely az állampolgári biztonság és a magánszféra védelme közötti állandó útkeresésben foglalható össze. A tiltott pornográfiával kapcsolatban ezt az egyensúlyt még nehezebb megtalálni, hiszen még jogalkalmazói körben sem egyértelmű annak definiálása.

⁴⁶⁶ Az adatvédelmi biztos Budapest, 2007. január 29-én kelt levele a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium Jogi és Koordinációs Főosztályához. Elérhető: <http://www.jogiforum.hu/hirek/15473>; (2008. február 12.) Az elektronikus hírközlési szolgáltatások nyújtása keretében feldolgozott adatok megőrzésével kapcsolatban l. még a 29-es adatvédelmi munkacsoport 2005 októberében 2005/4. számon, illetve 2006 márciusában 3/2006. számon kifejtett véleményét. Elérhető:

http://abiweb.obh.hu/abi/index.php?menu=beszamolok/2007&dok=17_J_2007%25&nyomtat=1; (2008. március 20.)

⁴⁶⁷ A Társaság a Szabadságjogokért Egyesület aggályait l.

http://www.mte.hu/mss01/alpha?do=4&st=4&pg=38&m85_doc=256&m77_act=2; (2008. február 17.); valamint: Kémprogram, HVG, 2008. január 09. http://hvg.hu/hvgfriss/2008.02/200802HVGFriss_393.aspx; (2008. február 12.)

⁴⁶⁸ 2/2007. (I. 24.) AB határozat. Részletesen l. az értekezés titkos megismerési eszközökről szóló alcímében!

⁴⁶⁹ „Von Datenschutz und Schäuble-Katalog: Terrorbekämpfung, TK-Überwachung, Online-Durchsuchung“ <http://www.heise.de/ct/hintergrund/meldung/95584>; (2008. február 17.); „Ein Staat, in dem alle verdächtig sind, ist selbst verdächtig“ <http://www.heise.de/newsticker/meldung/101194>; (2008. február 17.);

„Rákapsolnak. Alkotmányellenes-e az adatraktározás?“ HVG, 2008. január 9.

http://hvg.hu/hvgfriss/2008.02/200802HVGFriss_391.aspx; (2008. február 12.); „70 ezer német tiltakozik az adattárolás ellen.“ Informatika és Tudomány, 2007. december 21.

http://www.sg.hu/cikkek/56995/70_ezer_nemet_tiltakozik_az_adattarolas_ellen; (2008. február 17.)

1.1.2.2. A szolgáltató együttműködésének akadályai

A szolgáltatóval különféle okokból lehet elégtelen a kapcsolat. Ezek a lehetséges okok:

- A szolgáltató országában a felhasználó cselekménye nem büntetendő;
- Az adat-, illetve fogyasztóvédelmi szabályok megakadályozzák, hogy a felhasználók azonosítására alkalmas adatokat a szolgáltató kiadja;
- A szolgáltatóval való kapcsolatteremtés a két (vagy több) ország közötti bűnügyi együttműködés hiányosságai miatt nem biztosított;
- A szolgáltató a keresett adatot nem rögzítette;
- A szolgáltató a keresett adatot törölte;
- Az adott országban a szolgáltató nem köteles a büntetőeljárársban való együttműködésre;
- A szolgáltató rendszerébe való jogosulatlan behatolás, vírus-támadás miatt a rögzített adatok nem alkalmasak a bizonyításra.

Kutatásom jellemzően az adatrögzítés hiánya, illetőleg a rögzített adatok törlésében álló együttműködés-megtagadási okot tárt fel. (Mivel a vizsgálati anyagban csak 15 nemzetközi vonatkozású büntetőügy volt, a külföldi internet-szolgáltató együtt-nem-működése nem volt meghatározó, illetve csak három esetben jelentett gondot).

12. Táblázat: A szolgáltató együttműködésének akadályai

A szolgáltató együtt-nem-működése		
Belföldi szolgáltató	A keresett adatot nem tárolja	8 eset
	A keresett adatot törölte	16 eset
	Az adatok kiadását megtagadta	2 eset
Külföldi szolgáltató	A keresett adatot nem tárolja	1 eset
	Nem válaszolt a megkeresésre	1 eset
	Nem sikerült azonosítani a szolgáltatót	1 eset
Összesen		29 eset

Jellemző példája az együttműködés megtagadásnak a szabad tárhely-szolgáltató esete. A szabad tárhely olyan internetes oldal, ahol az általános szerződési feltételek elfogadása mellett, előfizetés, és további kötelezettségek nélkül, bárki elhelyezheti képeit, dokumentumait, hirdetéseit. A szabad tárhelyre történő regisztrációhoz a felhasználó bármilyen nevet, címet, elektronikus levelezési címet választhat. Az e-mail cím létesítője a címben olyan szavakat használhat, amelyek a valamely más személy nevére, életkorára utalhatnak. A szolgáltató észlelés esetén törli a törvénysértő tartalmakat, azonban nem köteles megőrizni azokat, ahogy a felhasználókról sem köteles nyilvántartást vezetni (éppen a fiktív adatszolgáltatás lehetősége miatt). A szabad tárhely tehát, a nyomozás szempontjából információs zsákutca. Természetesen jogszabály nem tiltja, hogy a tárhely-szolgáltató nyilvántartást vezessen a felhasználókról, így lehetséges, hogy az elkövetőről is rendelkezik regisztrációs adatokkal. Emellett nagyobb az esélye a felderítésnek, ha a nyomozó hatóság olyan felhasználó adatait kéri meg a szolgáltatótól, aki jóhiszeműen, valódi adataival regisztrált. Kutatásom eredményei szerint azonban csak ritkán alakult ilyen szerencsésen az együttműködés: a nyomozó hatóság főszabály szerint nem számíthatott a szabad tárhely-szolgáltató segítségére.

Ha a felhasználói adatok kezelhetőségének időtartama letelt, akkor az adatok nem adható át, hiszen az adatkezelés fogalma magában foglalja az adatátadást is. Ebből következően, a szolgáltató a megkereséseket kizárólag az adatkezelésre nyitva álló idő alatt teljesítheti. Az adatszolgáltatást ugyanakkor az időmúlás is megakadályozhatja. Amennyiben a

bűncselekmény észlelése és az adatok kezelése (rögzítése) között az adatkezelésre nyitva álló határidő eltelt, a szolgáltató törli az adatokat, így azok nem adhatók át. Lehetséges azonban, hogy a szolgáltató anélkül tagadja meg az együttműködést, hogy arra törvényben meghatározott ok, például a rögzítési kötelezettség hiánya vagy törlési kötelezettsége lenne. Más esetekben az adatátadás megtagadása háttérben a fogyasztói, előfizetői jogok védelme áll. Vita tárgya lehet, hogy a fogyasztói jogok előtérbe helyezhetők-e az igazságszolgáltatási érdekhez képest. A szolgáltatói-felhasználói és az állami jogérvényesítéshez, a bűncselekmények üldözéséhez fűződő érdek ezen a ponton ellenkező irányú. Az internet-szolgáltatót elsősorban a felhasználói adatok védelme mozgatja. A szolgáltató piacképessége, reputációja megőrzésére, erősítésére törekszik, arra, hogy minél több fogyasztót csábítson felhasználói táborába. A szolgáltató az adatvédelmi szabályok pajzsát használja magatartásának igazolására. Hangsúlyozni kell, hogy bár az igazságszolgáltatás szereplőit (és más hatóságokat) is adatvédelmi szabályok kötik, mégis dilemmát okoz a két terület egymás melletti érvényesülése.

A szolgáltatói rendszert ért támadások is megghiúsíthatják az adatok átadását. Erre jó példa a következő eset.

„A nyomozás során megállapítást nyert, hogy a rágalmozó hirdetést tartalmazó honlapot az X Kft. üzemelteti, s a kft. mint felhasználó a xxxx.xxxx.xxxx.xxxx IP-címet használta a szerver eléréséhez. Az IP-cím szolgáltatója megkeresésre azt a tájékoztatást adta, hogy az érintett IP-t a megadott időpontban senkinek nem adta ki felhasználásra, tehát az adott IP-cím a kérdéses időpontban nem üzemelt.” (Pilot kutatás, rágalmozás, nyomozást megszüntető határozat, részlet)

A fent idézett esetben a weboldalt üzemeltető tartalomszolgáltató napló-adatai szerint a honlapot egy megadott IP-cím használatával törték fel, azonban a napló adatok szerint az IP-címet nem használta senki a megadott időpontban. Hacker-programokkal elérhető, hogy a szolgáltató teljes IP-rendelkezési állományát (vagy annak egy részét) illegálisan használják. A támadó célja ezzel éppen az, hogy ne legyen azonosítható a támadás kiindulópontja (ne legyen megállapítható, hogy mely számítógépről látogatták a weboldalt, honnan töltöttek fel/le képanyagot/szerzői jogdíj fizetési kötelezettség alá eső alkotást, vagy éppen mely számítógépről csatlakoztak online felhasználói jogosultság nélkül). A mechanizmus hasonló a DoS, illetve a DDoS támadás elvéhez: a támadó számítógép a szolgáltató szerverétől rövid időközönként egyre újabb és újabb IP-címeket kér. Ily módon a támadó gép a szolgáltató teljes IP-tárjával – de legalábbis annak egy meghatározott állományával – szabadon gazdálkodik: a hacker-program a számítógéphez tartozó IP-címeket gyors egymásutánban variálhatja. A program kihasználja a szolgáltató biztonsági hálózatának elégtelenségeit. A szerver válaszol, azonban a felé irányuló forgalom olyan mértékű, hogy a támadást és az annak következtében beálló helyzetet már nem érzékeli, a támadásra vonatkozó információval nem rendelkezik, és azokat utólag sem képes előhívni. Így a nyomozó hatóság a szolgáltatótól azt az információt kapja, miszerint a keresett IP-cím nem volt „forgalomban” az adott időpontban. Valójában a szolgáltató szervere nem érzekelte a használatot. Az idézett esetben a bíróság megszüntette a büntetőeljárást, mert az elkövető kiléte nem volt megállapítható.

A külföldi internet-szolgáltatóval való együttműködés az internetes elkövetés specialitásai – mint a gyors változási képesség és a támadási útvonal követhetlensége – miatt is megghiúsulhat. Az internet talán legmarkánsabb tulajdonsága az államhatárok elhomályosítása, az ún. láthatatlan zóna-effektus. (Parti, 2003b: 199-201) A bűnelkövetők kihasználják a távoli támadás (*remote raid*) (Moitra, 2003: 15) lehetőségét, és fizikailag közeli, viszont az

információ által bejárt utat tekintve távoli számítógéppel követnek el bűncselekményeket (pl. betörhetnek idegen rendszerekbe). Az elkövető leplezni kívánja tettét, tehát olyan szolgáltatót keres, amely a hatóság számára nehezen elérhető helyen – külföldön – van. (A körültekintő elkövető tipikusan távol-keleti IP-szolgáltatót választ, bízva abban, hogy a szolgáltatóval való kapcsolatfelvétel nem lesz zökkenőmentes, vagy a szolgáltató nem fog együttműködni.)

A 2003. évi kutatás keretében vizsgált egyik ügyben a rendszerbe való jogellenes belépést (hacker-támadást) koreai illetőségű szolgáltató által rendelkezésre bocsátott IP-címről bonyolították le. A koreai IP nem jelent feltétlenül koreai elhelyezkedésű hackert is. Lehetséges, hogy a támadás a szomszéd lakásban található gépről érkezett, amely több szervert, egyebek mellett az említett koreait használt fel a támadáshoz. A nyomozó hatóság megkereséssel élt a koreai hozzáférés-szolgáltatóhoz, amely azonban a vizsgálat idején nem válaszolt a megkeresésre. (2003. évi kutatás, számítástechnikai rendszer és adatok elleni bűncselekmény, nyomozási iratok alapján)

Ha a szolgáltató olyan – nem európai – országban található, amely Magyarországgal nem kötött jogsegély-egyezményt, a kapcsolatfelvétel gondokat okozhat. A kapcsolattartási protokoll lassú, nehézkes eljárást tesz csak lehetővé, az adott államban hiányozhatnak a kapcsolattartás szervei (hazánkban a Nemzetközi Bűnügyi Együttműködési Központ, a továbbiakban NEBEK).⁴⁷⁰A hivatalos megkeresés hosszú időt vesz igénybe, az információ-áramlás lassú. Az időmúlás az internetes felderítésnek különösen nem kedvez, a bűncselekmény bebizonyíthatóságának esélye rohamtempóban csökken. Lehetséges, hogy mire a hivatalos kapcsolattartási utat végigjárva a kérelem eljut a címzetthez, az adatot a szolgáltató már törölte, vagy mire a kért információ eljut a nyomozó hatósághoz, az elkövető ismeretlen helyre távozik (pl. eladja a számítógépét, amelyhez az adott IP-cím tartozott, vagy az elkövető nyilvános helyen felállított terminál segítségével csatlakozott a webre, így személye nem azonosítható).

A különböző országokban található tárhely-szolgáltatókra vonatkozó szakmai szabályok nem azonosak. Ennek következtében, ha az elkövető idegen országbeli szolgáltató szerverét használja a bűncselekmény elkövetésére, az a nyomozás megszüntetéséhez vezethet. Az idegen országbeli szolgáltató ugyanis nem minden esetben kommunikál a nyomozó hatósággal (illetve a kapcsolattartó nemzetközi szervezetekkel). Ha az illető magatartás a szolgáltató országában nem bűncselekmény, vagy a szolgáltató nem kötelezett az igazságszolgáltatás érdekében adatszolgáltatásra, akkor nem adja meg a felhasználó, illetve a felhasználó által használt számítógép azonosítására alkalmas adatokat, sőt lehet, hogy nem is válaszol a megkeresésre.

Vitatott, hogy a meglévő szabályok alapján mire köteles az internet-szolgáltató. Annyi bizonyos, hogy feladata elsősorban a fogyasztók felé vállalt szolgáltatás teljesítése – internet-elérés biztosítása, tárhely rendelkezésre bocsátása, tartalom szolgáltatása. Feladata még a „közlés bizalmosságának” biztosítása és tiszteletben tartása, az adatvédelmi rendelkezések megtartása. Az igazságszolgáltatási célokra való adattárolás csak mellékfeladat lehet. Az igazságszolgáltatási szervekkel való együttműködés módját és mértékét úgy kell kidolgozni,

⁴⁷⁰ A NEBEK feladatkörét a 1999. évi LIV. törvény az Európai Unió bűnüldözési információs rendszere és a Nemzetközi Bűnügyi Rendőrség Szervezete keretében megvalósuló együttműködésről és információcseréről, a 2002. évi LIV. törvény a bűnüldöző szervek nemzetközi együttműködéséről és a 4/2002. (I. 30.) BM-PM együttes rendelet a Nemzetközi Bűnügyi Együttműködési Központ jogállásáról, részletes feladat- és hatásköréről, valamint a magyar bűnüldöző hatóságok és az Európai Rendőrségi Hivatal közötti együttműködésről szabályozza.

hogy ne sértse a szolgáltató szabad vállalkozáshoz fűződő jogait,⁴⁷¹ valamint a felhasználók magánélet sérthetlenségéhez fűződő alkotmányos jogát.

Hogy mire kötelezhető a szolgáltató az állami büntetőérdek érvényesítésének érdekében, azt az adott állam kriminálpolitikája és alkotmányos rendelkezései döntenek el. Az Európai Unióban mint szuverén nemzetállamokat felölelő gazdasági és politikai érdekszövetségben a szolgáltató a felhasználói adatok széles körének (pl. a sikertelen hívásokra vonatkozó rögzítési kötelezettség) rögzítésére és a nyomozó hatóságnak (ügyészségnek, bíróságnak) való átadására köteles, s az együttműködés feltételeit is neki kell biztosítani (adatok megőrzése). Ezen túl azonban nem kötelezhető a közlések tartalmának ellenőrzésére. Ez azonban nem érinti azt a kötelezettségét, hogy ha jogellenes közlésre bukkan, azt köteles eltávolítani.⁴⁷² Fiatal demokráciákban, mint amilyenek a függetlenségüket frissen elnyert (pl. Koszovó) vagy a fejlődő országok (Latin-Amerika, Távol-Kelet) a szolgáltató együttműködésére vonatkozó szabályok vagy kidolgozatlanok, vagy túllépik a jogállamiság követelményeit. Diktatórikus berendezkedésű államok (pl. Kína, Kuba) kötelezik az internet-szolgáltatókat az online elérhető, az általános morált bomlasztó tartalmak (amilyenek a szexuális töltetű vagy liberális nézeteket közvetítő oldalak) blokkolására.⁴⁷³ (Timofeeva, 2006: 55, 57, 61) A demokráciát a közösség fokozott felelősségével párosítja Japán, ahol az államnak a polgárai felé irányuló túlgondoskodó védelme kapcsán a rendőrség kötelezte az internet-szolgáltatókat arra, hogy jelezzék, ha bármely ügyfelüknél öngyilkossági szándékot észlelnek.⁴⁷⁴ Ehhez egyfelől a szolgáltatónak a vállalt szolgáltatáson messze túlmenő, másrészt pedig alkotmányjogi szempontból ugyancsak problematikus feladatot kell ellátnia. Az állami túlgondoskodás, azaz a bűncselekmények üldözéséhez fűződő „önvédelmi” érdek és alkotmányos kötelezettség érvényesítése, valamint a véleménynyilvánítás szintén alkotmányos szabadsága közötti egyensúly-vesztés figyelhető meg egyre inkább a fejlett demokráciákban is. Ezt a tendenciát mutatja például Ausztráliában a szolgáltatók tartalomblokkolásra kötelezése a fiatalokra ártalmas online tartalmak elleni védelem biztosítása gyanánt.⁴⁷⁵

1.1.3. Az igazságügyi szakértő

Kutatásom adatai szerint az interneten megvalósuló tiltott pornográf felvétellel visszaélések esetén számtalan esetben rendelnek ki különböző szakterületről igazságügyi szakértőket. Az elkövető elmeállapotának vizsgálatára igazságügyi orvos-, valamint pszichológus-szakértőt rendeltek ki. Pszichológus szakértő vizsgálta a sértett pszichikai állapotát és állításai valóságtartalmát is. A lefoglalt adathordozók tartalmát az informatikai szakértő ellenőrizte, de a felvételek csoportosításában sokszor az igazságügyi orvosszakértő is szerepet kapott, akinek minden esetben feladata volt az ábrázolt személyek életkorának megállapítása. Ez utóbbi feladatra néhányszor antropológus szakértőt is kirendelt a nyomozó hatóság. Idegennyelvi szakértő kirendelésére akkor került sor, ha külföldi nyomozási cselekmény elvégzésére vagy jogsegélyre irányuló megkeresésének hiteles fordítását kellett elkészíteni.

⁴⁷¹ A túlzott terhet jelentő együttműködési protokollok a tulajdonjog méltánytalan korlátai.

⁴⁷² Elektronikus kereskedelemről szóló irányelv. Hazánkban az Elektronikus kereskedelemről szóló irányelv 12. cikk (3) bek. és 13. cikk (2) bek.-nek való megfelelést szolgálja az Ekert. 13. §-a.

⁴⁷³ „A pornó ellen harcolnak a kínaiak a neten.” Origo, 2008. január 23., <http://origo.hu/techbazis/internet/20080123-kina-44-ezer-pornograf-internetes-oldalt-zart-be-tavaly.html>; (2008. január 23.)

⁴⁷⁴ Infomediátor, 2005. október 6.

⁴⁷⁵ „Child Wise CEO calls for government re-think on ISP filtering” Computerworld, 2008. január 14. <http://www.computerworld.com.au/index.php/id:1049833227:fp::fpid::pf:1>; (2008. január 15.); „Kiszűrnék a pornót a netről az ausztrálok” Origo, 2008. január 2. <http://origo.hu/techbazis/internet/20080102-kiszurnek-a-pornot-a-netrol-az-ausztralok.html>; (2008. január 2.)

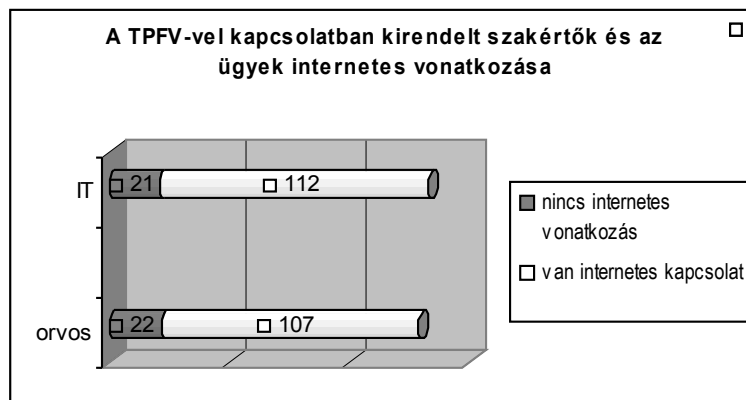
Az alábbi táblázat azt mutatja, hogy az internetes közegben történő elkövetés jelentős mértékben befolyásolja a szakértő kirendelését és a szakértőnek kiadott feladatok jellegét. Annak ellenére fennáll ez a megállapítás, hogy a vizsgálendő felvételek gyakorlatilag azonos jellegű gyermekábrázolások, csupán a megjelenés formája más: az internettel kapcsolatos ügyekben a megjelenési (tárolási) forma elektronikus, szemben a hagyományos papíralapúval.

13. Táblázat: Kirendelt szakértő + internetes vonzat

Az ügyekben kirendelt szakértők		
Szakértő	Összesen hány ügyben	Ebből internettel kapcsolatos elkövetésű
Orvos	129	107
Elmeorvos	19	10
Antropológus	3	2
Pszichológus	39	24
Informatikai	133	112
Film- és videó	15	12
Egyéb (pl. angol tolmács, IT-szaktanácsadó)	36	30

Az adatok szerint, az internettel kapcsolatos ügyekben általánosan számíthatunk számítástechnikai, valamint orvosszakértő kirendelésére, a lefoglalt számítástechnikai adathordozó elemzése, valamint az életkor megállapítása céljából (ezen kívül mindkét szakértő egyszerű leválogatási⁴⁷⁶ feladatokat is kapott). Úgy tűnik, az internetes elkövetés annyira megriasztja a jogalkalmazót, hogy automatikusan szakértői feladatnak tekintenek egyszerű vizsgálatot igénylő, valamint jogkérdéseket is, még akkor is, hogyha ezt az ügy jellege technikailag nem indokolná.

21. Diagram: A Tiltott pornográf felvétellel visszaélés bűncselekményével kapcsolatban kirendelt szakértők + ügyek internetes kapcsolata

A továbbiakban az online tiltott pornográfiával kapcsolatban kirendelt szakértők feladatait szakterületenként vizsgálom.

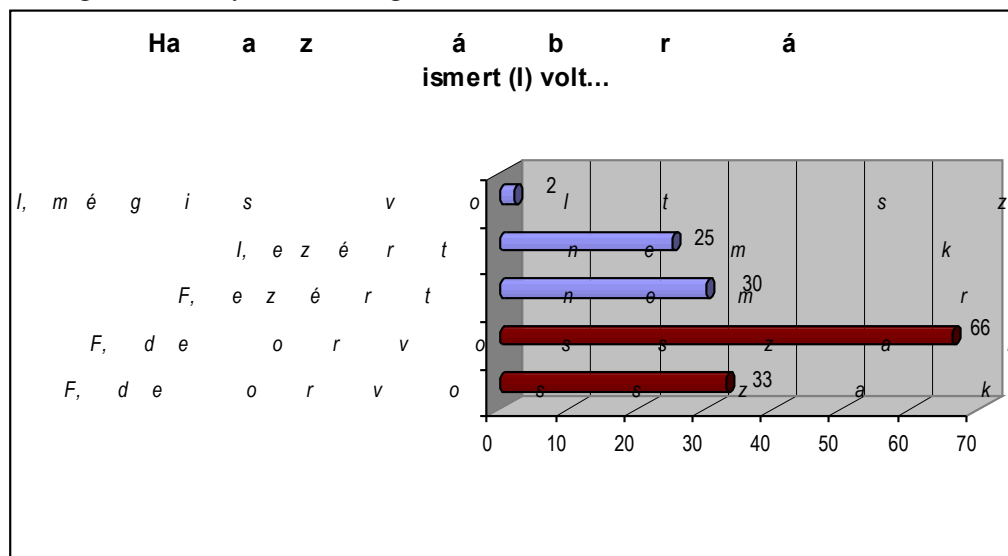
(1) Az igazságügyi orvosszakértő eljárásával kapcsolatban az alábbi kérdések merülnek fel.
Orvosszakértői kompetencia-e

⁴⁷⁶ Az elsődleges leválogatás az adathordozók, illetve a számítógép lefoglalását követően annak megállapítása, hogy milyen természetű (milyen megjelenési formájú, illetve tartalmú) adatokat rejt a lefoglalt adathordozó. Így elsődleges leválogatás például a büntetőeljárás szempontjából releváns adatok (gyermekpornográf felvételek) elkülönítése. Amennyiben nem sikerült megfelelő vagy elegendő bizonyítékot találni, annyiban szükséges, finomválogatás céljából az adathordozót az informatikai szakértő rendelkezésére bocsátani.

- az életkor megbecslése,
- a pornográfia ismérveinek meghatározása, valamint
- a felvételek leválogatása?

A magyar kutatás egyik fontos vizsgálódási pontja volt, hogy a nyomozó hatóság laikus személyek számára felismerhetőnek vélte-e az ábrázolt személyek életkorát, és hogy ehhez képest hány esetben döntött mégis az életkor orvossal szembeni vizsgálatának szükségessége mellett. Mivel az életkor eldöntése nem szakkérdés, ezért azt a nyomozó hatóság tagjának mint átlagos szemlélőnek magának kell megállapítania. Az orvos szakértő nem laikusként nyilatkozik az életkorról, így álláspontom szerint az ő szakvéleménye csak a felnőttkor és a gyermekkor határán álló (17-19 éves) személyek esetében szükséges és figyelembe vehető. Azonban, ennek relevanciája is elgondolkodtató, mivel az elkövető általában nem rendelkezik anatómiai ismeretekkel. (Gál, 2002: 33)⁴⁷⁷ Kutatásom tapasztalatai szerint a nyomozó hatóság sokszor nem (vagy nemcsak) az életkor eldöntése érdekében rendelt ki orvos szakértőt. Az esetek túlnyomó többségében a felvételek leválogatását is orvos (vagy informatikai) szakértő végezte. Ennek oka egyfelől a nyomozó hatóság technikai felkészültségének hiánya, (Moore, 2007: 92-93) másfelől a nyomozási határidő rövideje, amelyhez hozzájárul a rendőri állomány leterheltsége. A vizsgálati anyagban túlsúlyt képeztek azok az ügyek, amelyekben annak ellenére rendelt ki a nyomozó hatóság igazságügyi orvos szakértőt, hogy az ábrázolt személyek felismerhetően kiskorúak voltak. Amint az a diagramból látható, az orvos szakértő feladata általában a felvételek leválogatására is kiterjedt.

22. Diagram: Életkor felismerhetősége + szakértő közreműködése

A pornográfia keretdefinícióját a Btk. meghatározza, azonban az nem alkalmas az egyedi esetek minősítésére. A definíció meghatározására az ítélkezési gyakorlat hivatott, hiszen ugyanúgy nem orvos szakértői kérdés annak eldöntése, hogy az adott felvétel „a nemiséget súlyosan szemérem sértő nyíltsággal” ábrázolja-e vagy „célzatosan a nemi vágy felkeltésére” irányul-e, mint ahogyan nem szakkérdés az életkor meghatározása.

A lefoglalt adathordozón található anyag elsődleges leválogatása – a leválogatás célja és szempontjai miatt – egyértelműen jogkérdés. A leválogatás célja, hogy megtudjuk, tartalmaz-

⁴⁷⁷ Gál István László a tiltott pornográfiával kapcsolatban rámutat az életkor megállapíthatatlanságára, főképp a 15-21 éves lányok esetében. (Gál, 2002: 33)

e az adathordozó olyan anyagokat, amelyek valamely tényállás (esetünkben a tiltott pornográf felvétellel visszaélés) elkövetési tárgyai lehetnek. A leválogatás szempontjait pedig az előbbi pontban említett életkori- és pornográfia-minőségi kritériumok határozzák meg. Ezekben a kérdésekben pedig a jogalkalmazónak kell döntenie, illetve olyan kritériumrendszert kidolgoznia, amely segít a döntésben.

(2) Az igazságügyi pszichológus-szakértővel kapcsolatban a kérdés: különleges szaktudást igényel-e annak megállapítása, hogy az adott felvétel célzatosan a nemi vágy felkeltésére irányul-e?

Adott felvétel pornográf minőségének meghatározása ugyan szubjektív szempontokat tartalmaz (a nemi vágyat minden ember esetében más-más cselekmény, ábrázolás kelti fel), azonban ezt az általánosra kell vonatkoztatni. A pszichológia az adott egyén lelki sajátosságait vizsgálja, így nem döntheti el, hogy a felvétel milyen hatással van az emberekre általában. Ugyanakkor a pornográf minőség megítélése a jogalkalmazó feladata. A felvétel adott személyre gyakorolt hatásának vizsgálata ugyan pszichológiai szakkérdés, de a tiltott pornográf felvétellel visszaélésnél nem az egyes személynek az általánostól eltérő attitűdje, hanem éppen az általános, a társadalmi morál vizsgálata a meghatározó. A bűncselekmény megvalósulásában nem az elkövető szubjektív viszonyulása (a felvételhez), hanem a kép objektív (általános, társadalmi) megítélése a döntő.

(3) Az igazságügyi elmeorvos-szakértővel kapcsolatos kérdés: van-e létjogosultsága az elkövető elmeállapota vizsgálatának?

A kérdés úgy is feltehető, hogy „gyógyítsuk vagy büntessük-e” (Kránitz, 2000; Peszleg, 2005; Peszleg, 2004) a „pedofiliát”? Az elkövetők között, ahogyan ezt a kriminológiai jellemzőket vizsgáló részben láthattuk, nagyon kevés a pszichoszexuális aberrációban szenvedő, azaz a pedofil személy. Betegségük azonban nem korlátozza beszámítási képességüket, így nem büntethetőséget kizáró ok. Ezt szem előtt tartva, elmeorvos-szakértői vizsgálatnak nincs relevanciája körükben. Pszichológiai/pszichiátriai vizsgálat azonban segíthetne a számukra megfelelő kezelés kidolgozásában, amelyet a kiszabott büntetés mellett, pártfogó felügyelet speciális magatartási szabályaként lehetne alkalmazni, hiszen – mint láttuk – esetünkben csak a kezelésnek lehet preventív hatása.

(4) Az igazságügyi informatikai szakértővel kapcsolatos kérdések a következők:

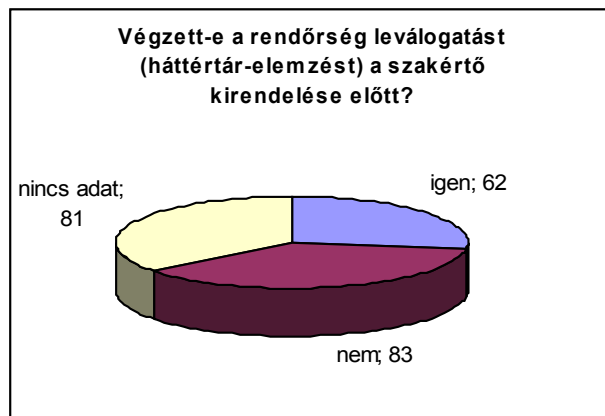
- Igényel-e különleges szakértelmet az adathordozó elsődleges vizsgálata (háttértár-elemzés)?
- Milyen mértékben térhet el a szakértő a neki feltett kérdésektől, hogy ezzel még ne döntsön a nyomozás irányáról, illetve ne döntsön jogkérdésekben?
- Megéri-e az informatikai szakértő kirendelése az időmegtakarítás/anyagi ráfordítás viszonylatában olyan kérdésekben, amelyekben a különleges szakértelem⁴⁷⁸ csupán a technikai eszközökre korlátozódik?

A felvételek leválogatása éppúgy nem szakértői feladat, amilyen az életkor megbecslése. A rendőrség azonban nem rendelkezik megfelelő technikai felszereléssel a leválogatás elvégzéséhez. A legtöbb esetben a rendőrség leválogatás nélkül adta át a lefoglalt adathordozókat a szakértőnek. A leválogatás az egyik elsődleges feltétele lenne a képek

⁴⁷⁸ Be. 99. § (1) bek.

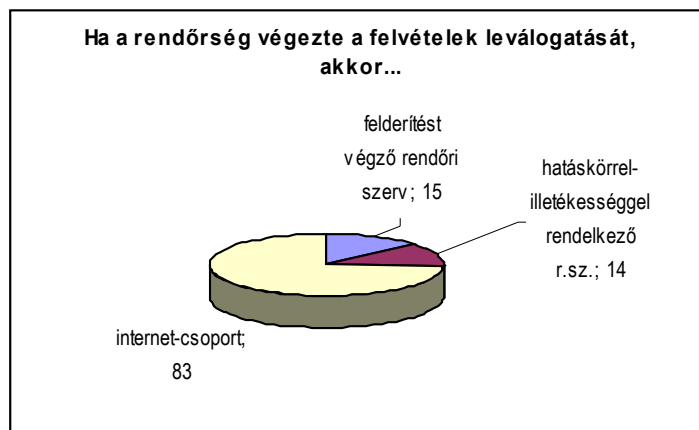
minőségi elemzésének (pornográf-e az anyag, kiskorúak-e a szereplők), amelyet a nyomozó hatóságnak kell elvégeznie.

23. Diagram: Leválogatás + nyomozó hatóság

Amennyiben a rendőrség végezte a leválogatást, úgy ebben leginkább az NNI speciális rendőri egységére támaszkodott. Az egység felderítést végzett, feljelentéseket küldött meg a hatáskörrel rendelkező rendőrkapitányságoknak, illetve a nyomozási cselekmények sorrendjének meghatározásával, nyilvános adatok összegyűjtésével (pl. internet-szolgáltatótól felhasználói adatok bekérése) hozzájárult a nyomozás gyors lefolytatásához és sikeréhez. A hatáskörrel rendelkező rendőri szerv nem rendelkezik technikai felszereléssel az adathordozó hiteles másolata elkészítéséhez, sem az egyszerű háttértár-elemzéshez. Az egység működése, a nyomozó hatóságoknak nyújtott támogatás nemcsak a büntetőeljárás sikerének nagyobb garanciája, de jelentős anyagi megtakarítással is jár, mivel a háttértár-elemzést így nem a szakértőnek kell elvégeznie, magas díjak és költségek ellenében.

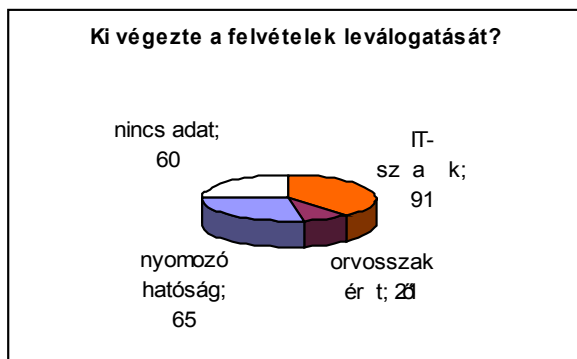
24. Diagram: Leválogatást végző szervek

A leválogatást még akkor is a rendőrség kell, hogy végezze, hogyha egyéb kérdésben informatikai szakértő kirendelése szükséges. Informatikai szakértőt akkor kell kirendelni, hogyha a felvételek montázsgyanúsak (feltehetőleg több kép összevágásával készítették őket), vagy ha olyan technikai szaktudásra van szükség az adatelemzéshez, amelyhez a rendőrség nem rendelkezik felszereléssel (elegendő számítógépes memóriával, elemző szoftverrel). Ennek ellenére, a vizsgált ügyekben a lefoglalt adathordozók háttértár-elemzését is általában a szakértő – orvos- vagy informatikai szakértő – végezte.

A lefoglalt „nyersanyag” először általában az informatikai szakértőhöz került. Az IT-szakértő az anyagról először hiteles másolatot készített. A hiteles másolat a lefoglalt adathordozó olyan kópiája, amely változtatás nélkül hordoz minden adatot, amelyet az adathordozó a lefoglalás pillanatában tartalmazott. Mindennemű elemzés kizárólag a másolaton végezhető, míg az eredeti adathordozó a bíróság előtti bizonyításra szolgál. A hiteles adathordozó-másolat elsődleges elemzését tehát – a felvételek első leválogatását – általában a másolatot készítő IT-szakértő végezte. Ezt követően az adathordozók az orvos-szakértőhöz kerültek, aki a már leválogatott felvételeket elemezte, illetőleg szükség szerint finomválogatást végzett. Az alábbi diagram szerint a leválogatásban az IT-szakértő vállalta az oroszlárészt. Emellett, az esetek mintegy tizedében az orvos-szakértő kapta a leválogatás feladatát.

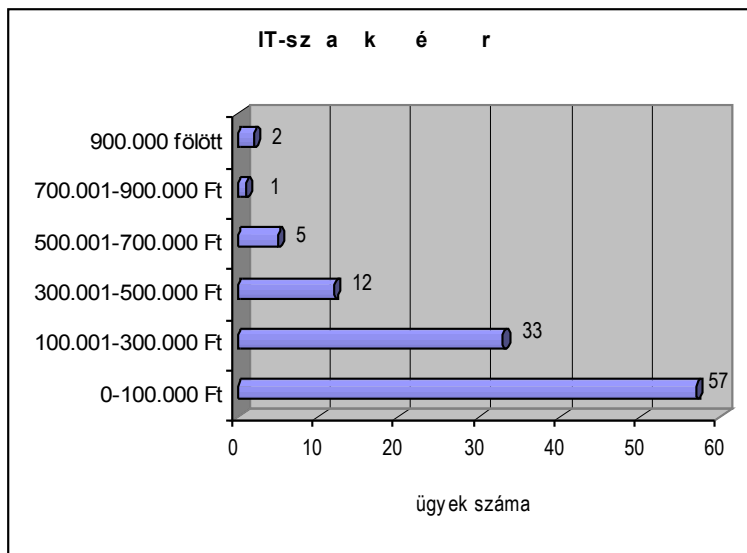
25. Diagram: Leválogatást végző szerv: rendőrség + szakértő

Mivel az informatikai szakértői költségek és díjak jó része a felvételek leválogatása miatt keletkezik, érdemes megfontolni a szakértői feladatok radikális csökkentését. A vizsgálati anyagban 110 esetben volt megismerhető az informatikai szakértői költség. Összesen 19.787.419 Ft szakértői költség keletkezett az ismertté vált esetekben, amely úgyszerként átlagosan 179.886 Ft informatikai-szakértői költséget jelentett. Ez nem az ügyek összköltsége, csupán az informatikai szakértő munkadíja és költségei. A tiltott pornográf felvétellel visszaélés miatt indult ügyekben a büntetőeljárás költségei további súlyos, majd hogyanem kötelező összegekkel egészülnek ki, mint amilyen az életkor becslésére kirendelt orvosszakértő díja.

Az informatikai szakértői díjak a legtöbbször 100.000 Ft alatt maradtak. A vizsgálati anyagban a legmagasabb informatikai szakértői díj 2.078.219 Ft volt, amelynél a hiteles másolat elkészítéséhez külön adathordozót kellett beszerezni, valamint az adatok mennyisége is hozzájárult az idő- és költségráfördításhoz.

26. Diagram: IT-szakértői költség

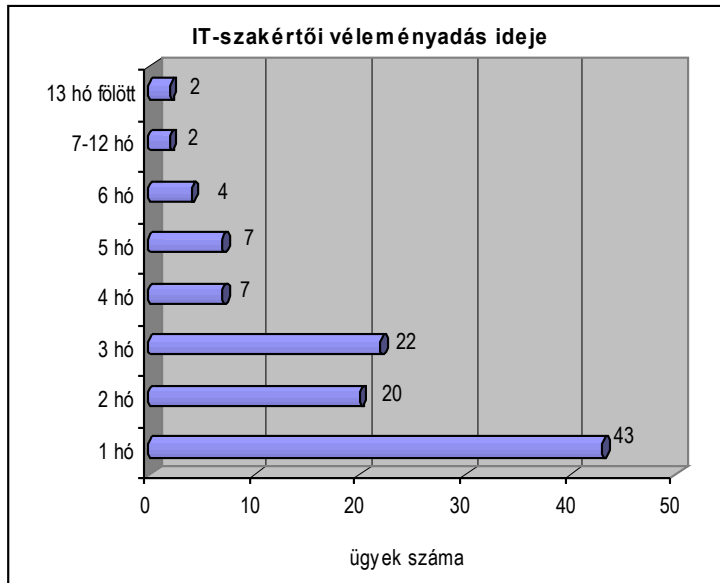

Az informatikai szakértői vizsgálat általában egy-három hónapot vett igénybe. A legrövidebb időtartam egy hónapnál kevesebb volt, a legnagyobb adattömeg szakértői vizsgálatához több mint két évre (27 hónap) volt szüksége a szakértőnek.⁴⁷⁹

A számítástechnikai adatok megrongálódásának veszélye általános probléma. Minél később kerül sor az elemzésre, annál nagyobb a veszélye az adathordozó eszköz spontán változásának: a tárolt adatok módosulásának, rongálódásának. A probléma a lefoglalással kapcsolatban is felmerül, amikor a lefoglalt adathordozó a hosszú hónapokig tartó tárolás következtében szenved olyan mértékű állagromlást, hogy a lefoglalást szenvedő egyéb érdekelt fél az eszközöket képtelen újra használni. Tekintve, hogy az adatelemzés időtartama még inkább elhúzódna, amennyiben azt a kevésbé gyakorlott rendőri szervek végeznék, valószínűleg az informatikai szakértői elemzés ezzel együtt is időtakarékosnak tekinthető. Ebben a megvilágításban az, hogy az elsődleges adatelemzés nem szakértői kérdés, csak a kisebbik, a teoretikus probléma.

⁴⁷⁹ A hivatkozott ügyben annyira elhúzódott az adatelemzés ideje, hogy az informatikai szakértő végül, az adathordozók egy részét adatvesztés, valamint az adatok rongálódása, törlődése, eredeti állapotba történő visszaállíthatatlansága miatt elemzés nélkül visszaszolgáltatta a nyomozó hatóságnak.

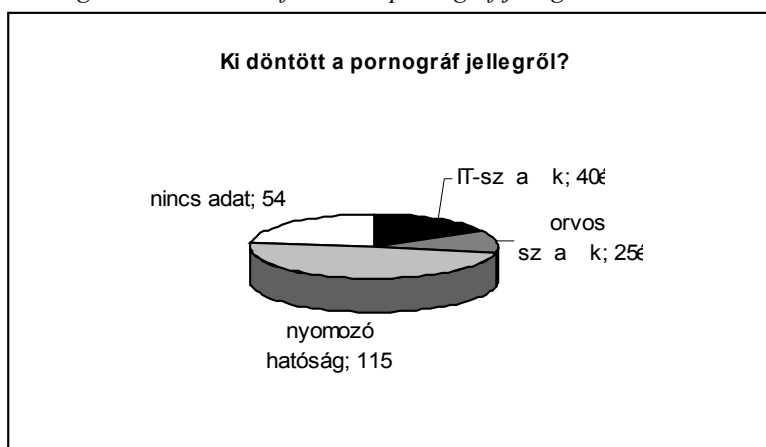
27. Diagram: IT-szakértő véleményadási ideje

A felvételek leválogatásával egy időben az informatikai szakértő maga is végez bizonyos minőségi súlyozást a felvételek között, mégpedig a pornográf minőségre tekintettel. A nyomozó hatóságnak tisztában kell lennie azzal, hogy a pornográf-jelleg meghatározása jogkérdés. A pornográf minőségben éppúgy a nyomozó hatóságnak kell döntést hoznia, mint a főszabály szerint ténykérdésnek számító életkor tekintetében. Kutatásom során az esetek mintegy felében a nyomozó hatóság vizsgálta a leválogatott felvételek pornográf minőségét, 30%-ában azonban konkrét minősítési kérdéseket tettek fel a szakértőnek.

A szakértőt kirendelő határozat az esetek túlnyomó részében kérdésfeltevésében hiányos volt, így túlzott önállóságot engedett a szakértőnek a felvételek vizsgálatában. A kirendelő határozat általában csak a tizennyolc éven aluli személyt vagy személyeket ábrázoló pornográf felvételek kiválogatására vonatkozott, de nem adott közelebbi meghatározást a pornográfia ismérveire. Fennáll a veszélye annak, hogy nem a joggyakorlat, hanem az igazságügyi szakértő (legyen bár informatikai vagy orvosszakértő) határozza meg a pornográfia ismérveit.

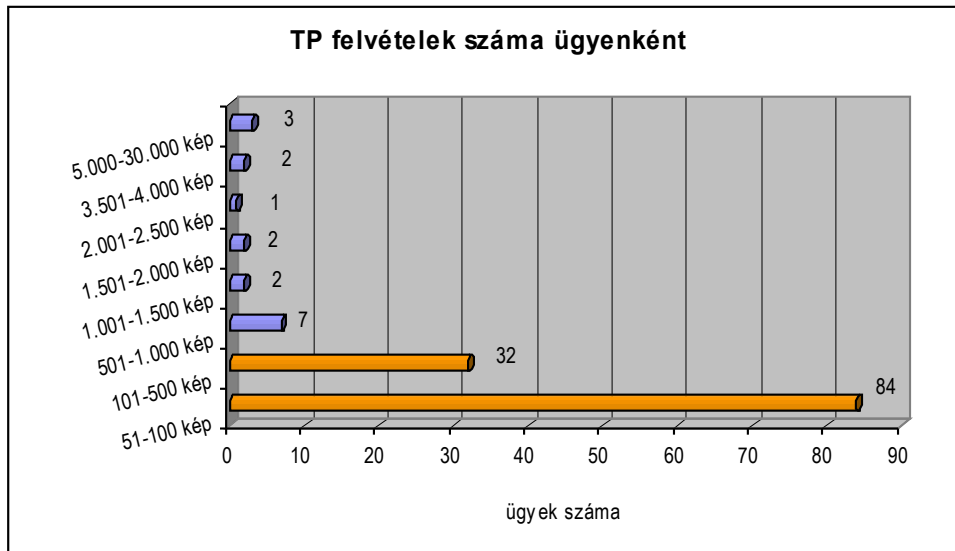
28. Diagram: Ki döntött a felvételek pornográf jellegéről?

A szakértői vizsgálati idő elhúzódsához leginkább a vizsgálandó felvételek sokasága járult hozzá. A legkevesebb egy, a legtöbb 30.000 db-ot is meghaladó felvétel volt egy ügyben. A

legtöbb esetben 51-100 db képet kellett vizsgálni, azonban szép számmal szerepelt a 101-500 db-os kategória is. Három olyan ügy volt, amelyben a feltárt gyermekpornográf felvételek száma meghaladta az 5.000-et. Tekintve, hogy a képeket egyenként, objektív feltételek szerint kell vizsgálni, ezek az ügyek nem kis munkát jelentettek a nyomozó hatóságnak (illetve a szakértőnek).

29. Diagram: Felvételek száma ügyenként

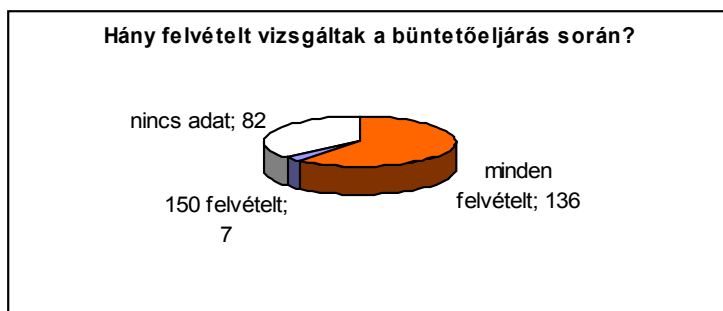

A Fővárosi Főügyészség állásfoglalása szerint nem lenne szükség valamennyi felvétel vizsgálatára. Az ügyészség éppen a pornográf felvételek tömeges internetes megjelenésére tekintettel hozta meg iránymutató állásfoglalását.⁴⁸⁰ Eszerint, azokban az ügyekben, amelyekben első ránézésre több száz vagy több ezer a felvételek száma, elegendő csupán 150 felvétel pornográf minőségének vizsgálata. Jóllehet, a fennmaradó felvételek alakíthatják a rendbeliséget (ahány különböző kiskorú, annyi rendbeli a cselekmény), azonban nagyszámú felvételnél szükségtelen a teljes anyag vizsgálata. A 150 felvételt⁴⁸¹ meghaladó, részletesen nem vizsgált anyag nagyságrendje, a bíróság által súlyosító körülményként értékelendő. Ennek ellenére, a nyomozó hatóság általában minden felvételre kiterjesztette a vizsgálatot. (Hét esetben állt meg a vizsgálat 150-200 felvételnél.)

30. Diagram: A vizsgált felvételek száma

⁴⁸⁰ „(...) 100-150 rendbeli cselekményen túl nincs jelentősége a további bűncselekmény megállapításának a büntetés mértéke szempontjából. Ezt azt jelenti, hogy adott esetben a szakértői vizsgálatot csak ilyen számú képre vonatkozóan indokolt elvégeztetni, ha a szakértő mellőzésére (...) nincs lehetőség. (...) [A]z ügy vizsgálója is kiválaszthatja a számítógépről, illetve a lefoglalt CD-k, floppyk, fényképek, filmek és videókazetták megtekintése után, hogy mely képekre vonatkozóan folytatják le a vizsgálatot.“ Idézet a Fővárosi Főügyész-helyettes ig. 294/2003. sz. állásfoglalásából, kelt Budapesten, 2003. december 1-jén.

⁴⁸¹ A 150 felvétel értelmezésében nem annyira konkrét mérőszám, mint inkább viszonyszám. Ilyenként azt az üzenetet hordozza, hogy ha az első észlelésre megállapíthatatlanul nagyszámú elemből álló pornográf galériák túlnyomó részben gyermekeket ábrázolnak, akkor a vizsgálatot akár egy rendbeli tiltott pornográf felvétellel visszaélés megállapítása után is befejezetté lehet nyilvánítani, hiszen minden további, nem kellően azonosítható felvétel az elkövető terhére értékelhető.

A felvételek teljes körű vizsgálata mellett szól, hogy nem minden esetben állapítható meg első látásra, vajon a több ezer kép közül melyik az a 150, amelyet a vád tárgyává kellene tenni. Lehetséges, hogy több tízezer felvételből álló galéria csak elszórtan tartalmaz gyermekpornográf képeket, ezek megtalálásához azonban az egész anyagot végig kell nézni.

Az gondolhatnánk, hogy a nyomozó hatóság azokban az ügyekben vizsgálta csak részben a felvételeket, amelyekben nagy mennyiségű, több ezres nagyságrendű képanyagot kellett volna átnézni.⁴⁸² Azonban nem ez történt. Amint azt az alábbi táblázat is mutatja, a különböző rendőri szervek gyakorlata sem a felvételek vizsgálati módszerét illetően, sem pedig a vizsgáló szerv (esetünkben a szakértő) megválasztását illetően nem volt egységes. Nem lehetett egységes gyakorlatot felfedezni az informatikai szakértő feladatának meghatározásában sem. Logikus lenne, ha a nyomozó hatóság inkább nagy anyagok vizsgálatát bízna a szakértőre, hiszen elsősorban ezen anyagok másolatához, tematikus, részben automatizált elemzéséhez van szükség nagyobb kapacitású adathordozóra és hosszú munkahónapokra. Ezzel szemben, tapasztalataim szerint a lefoglalt és vizsgálni szükséges anyag nagysága nem befolyásolta sem a vizsgálatba vont felvételek nagyságrendjét, sem pedig a szakértőnek adott feladatokat. Az informatikai szakértő akkor is megkapta a felvételek leválogatásának feladatát, hogyha nem kellett különösebben nagy terjedelmű anyagot átnézni, és egyes eseteket akkor is teljes terjedelmükben vizsgáltak, hogyha ehhez több ezer felvételt kellett átnézni.⁴⁸³

14. Táblázat: Hány felvételt, ki vizsgált?

Hány felvételt vizsgáltak, és ki vizsgálta a felvételeket? ⁴⁸⁴			
Felvételek száma ügynként	Ügyek száma	Hány felvételt vizsgáltak?	Ki vizsgálta a felvételeket?

⁴⁸² A teljes körű vizsgálat hónapokat venne igénybe, és önmagában a felületes (elsődleges) vizsgálat több személy munkakapacitását lefoglalná.

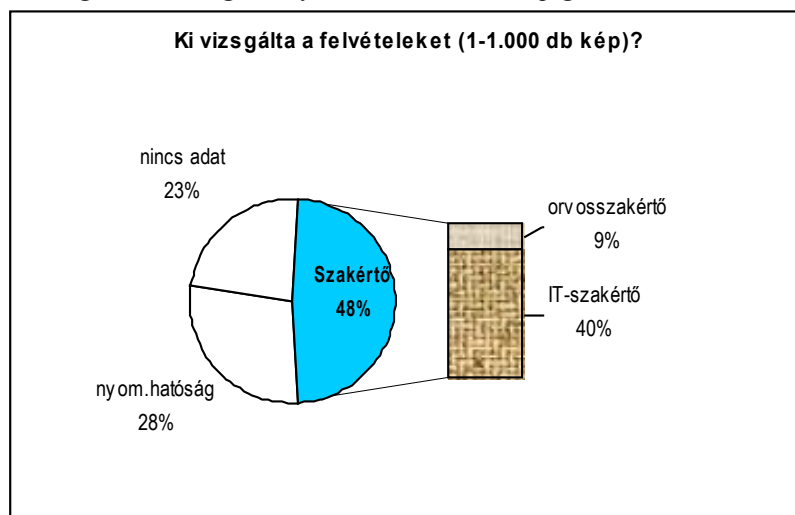
⁴⁸³ Ennek magyarázata nyilván az, hogy a nyomozó hatóság technikai erőforrásokkal nem rendelkezik, amely kis kapacitású adathordozók vizsgálatához éppúgy elengedhetetlen, mint a nagyobbakhoz. Az IT szakértő tehát minden esetben megkapja a lefoglalt adathordozót, ha másért nem, a hiteles másolat elkészítése céljából.

⁴⁸⁴ A táblázatban szereplő számokat ne próbáljuk összeadni, mert átfedéseket tartalmaz: egy-egy ügyben a felvételek leválogatását nemcsak egyetlen szerv végezhetette. Így például volt olyan ügy, ahol a leválogatást az IT-szakértő és a nyomozó hatóság, de volt olyan is, ahol az informatikai és az orvosszakértő végezte (az adathordozókat egymásnak átadva, illetve egymást követő kirendelésben).

1-1.000 db	123 ügy	Mindet: 113 eset	Nyomozó hatóság: 40 eset
		150-et: 3 eset	IT-szakértő: 56 eset
		Nincs adat: 7 ügy	Orvos-szakértő: 12 eset
			Nincs adat: 33 ügy
1.000 db fölött	12 ügy	Mindet: 11 eset	Nyomozó hatóság: 2 eset
		150-et: 1 eset	IT-szakértő: 10 eset
			Orvos-szakértő: 1 eset

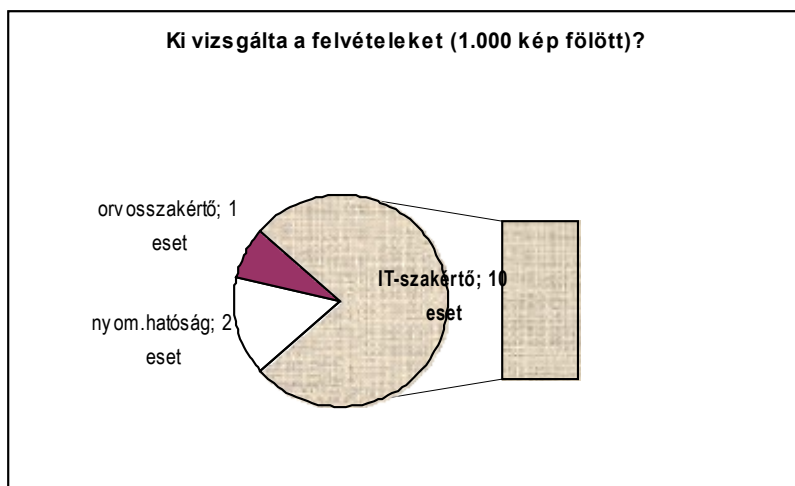
A nyomozó hatóság előszeretettel rendelt ki informatikai szakértőt a felvételek leválogatására is. Volt olyan eset is, amikor orvosszakértő végezte a leválogatást. Erre azonban nem ad magyarázatot a technikai felszerelés hiánya. Az informatikai szakértő valószínűleg gazdaságossági okból kapta a leválogatás feladatát is, miután elkészítette a hiteles másolatot a lefoglalt adathordozóról. Az orvosszakértő kirendelését az elsődleges leválogatásra azonban még gazdaságossági indok sem támaszthatja alá. Az orvosszakértő kirendelése a leválogatás céljára büntetőeljárás rendelkezéseibe ütközik, hiszen ez a feladat nem igényel speciális szaktudást, ráadásul jogkérdés. (Susa, 2008: 11-12; Finszter, 2006)⁴⁸⁵

31. Diagram: Ki vizsgálta a felvételeket – 1.000 képig?

32. Diagram: Ki vizsgálta a felvételeket – 1.000 képtől?

⁴⁸⁵ Finszter kifejti, hogy a szakértő szakismeretével bizonyítékot szolgáltat (a szakértői vélemény bizonyítási eszköz), de nem vehet részt a tényállás megállapításában. A szakértő alanya a büntetőeljárásnak, de maga nem folytat processzuális értelemben felfogott bizonyítást. Ez a szakértői függetlenség, a befolyásmentes szakvélemény feltétele. (Finszter, 2006)

Az igazságügyi informatikai szakértő sokrétű szerephez jut az interneten megvalósuló bűncselekmények területén, ezen belül jellemzően a tiltott pornográf felvétellel visszaéléssel kapcsolatos büntetőeljárásokban. Munkájára nemcsak szakismeretei, hanem a birtokában lévő technikai felszerelés miatt is szükség van. Valamely technikai eszköz beszerzése anyagi ráfordítást, kezelése pedig műszaki ismeretet igényel. Minél több kell ezekből, annál nagyobb a szakértő jelentősége a vizsgálatban. Az internetes elkövetés felderítése technikai tudást igényel. Emiatt a szakértő olyan kérdésekben is döntésre kényszerül, amelyek valójában jogalkalmazói kompetenciába tartoznak. Hogy a technikai felszereléssel és annak kezelésével kapcsolatban mi tartozik különleges szakismereti körbe, vita tárgya lehet. Minden esetre tény, hogy egyre újabb és bonyolultabb technológiák léte egyre inkább megalapozza az informatikai szakértő nyomozásba történő bevonását, amely nemcsak a jogkérdés-szakkérdés vita szempontjából releváns, hanem a szakértőnek fizetendő magas díjak miatt is. Erre a tendenciára tekintettel célszerű és ésszerű lenne megvonni az informatikai szaktudás és a nyomozói minimális szakértelem határát, hogy ennek nyomán el lehessen választani a feladatköröket. A következőkben a pilot kutatás során gyűjtött eseteken keresztül mutatom be a jelenséget.

A vizsgált ügyekben a szakértő nem mindig válaszolt a neki feltett kérdésekre, viszont előfordult, hogy a nyomozás számára fontos tényeket *nem közölt*. Egyes esetekben a szakértő fogalmazása pontatlan volt, amely a nyomozó hatóságot helytelen következtetésekre vezette. Esetenként a bizonyításhoz nem megfelelő krimináltechnikai eszközöket használtak (pl. az adathordozóról hiteles másolat készítésénél), amely lehetetlenné tette a bizonyítékul szolgáló adatok fellelését.

Az informatikai szakértő által közölt, egyébként technikailag helytálló megállapítások a nyomozó hatóság számára félrevezetőek lehetnek. Ha a szakértő által közölt tények nem elég pontosak, ez a nyomozó hatóság, illetőleg az igazságszolgáltatás egyéb szereplői számára helytelen következtetések kiindulópontja lehet. Például a nyomozást/büntetőeljárást megszüntető határozat nem mindegy, hogy milyen indokolást tartalmaz: *a megszüntetés oka a bűncselekmény hiánya, vagy a bizonyítottság hiánya*. (Nem bizonyítható a bűncselekmény elkövetése, ha nem található a gépen az állomány,⁴⁸⁶ és nem állapítható meg a bűncselekmény elkövetése, ha nem az illető géppel követték el a bűncselekményt.⁴⁸⁷)

⁴⁸⁶ Be. 190. § (1) bek. c./ pont

⁴⁸⁷ Be. 190. § (1) bek. b./ pont

A kutatás keretében vizsgált egyik, tiltott pornográf felvétellel visszaélés miatt indult ügyben a számítástechnikai szakértő megvizsgálta a lefoglalt számítógépet, és megállapította, hogy *nem azzal követték el* a bűncselekményt. A számítógép memóriájából azonban csak azt lehetne megállapítani, hogy a bűncselekmény elkövetésére utaló képfájlok sem az aktív, sem a törölt – de visszaállítható – állományban nem találhatók. Természetesen ettől még felhasználhatták a gépet a bűncselekmény elkövetésére, ha később a törölt adatok közül is eltávolították a képfájlokat. A törölt anyagok, illetve a látogatott weboldalak végleges „eltüntetésére” egy másik módszer a *cache* megfelelő beállítása. A *cache* az internet-böngésző program átmeneti tárolója, melynek egyik funkciója, hogy a megtekintett oldalak címét illetve az oldalak bizonyos részeit tárolja, így azok offline is elérhetők lesznek. De a *cache* programozható úgy is, hogy bizonyos weboldalak címét, látogatásának idejét, sőt, a weboldallal létesített bárminemű kapcsolatot ne lehessen a programból visszakeresni (gyakori automatikus törléssel).

A bizonyítás érdekeit szolgáló tények megállapítása a számítástechnikai szakértő felelősége is. Egy esetben a szakértő csak az általa a büntetőeljárás szempontjából relevánsnak ítélt tartományokat *különítette el* az adathordozóról. Továbbá, az elkülönített anyag tartalmát tekintve, logikailag nem volt alkalmas a bizonyításra. Az elkülönítés a vizsgált adatok egy részének elmentése, mely nem egyezik meg a hiteles másolatkészítéssel. A hiteles másolatkészítés esetén fogalmilag kizárt *csak bizonyos adatok* elkülönítése. A teljes adathordozóról kell kópiát készíteni, az állomány megnyitása nélkül. Az adatok lefuttatásával a program a tárolókapacitás előnyös kihasználása érdekében tömöríti az állományt, aminek következtében egyes törölt fájlok egymásra íródhatnak, így visszakeresésük, eredeti állapotba helyreállításuk nem lesz lehetséges. A büntetőeljárásban csak az adathordozó hiteles másolatának vizsgálatával megállapított tényeknek van bizonyítóereje. A lefoglalt adathordozó maga nem vizsgálható, csak a róla nemzetközileg elfogadott technika alkalmazásával készített másolat (hiteles másolat). (Casey, 2000: 4-5) Az eredeti adathordozó vizsgálata, már a számítógép bekapcsolása, operációs rendszerének elindítása is megváltoztatja az adathordozón tárolt anyagok struktúráját, a törölt állomány helyreállíthatóságát, emiatt a lefoglalt adathordozó már nem lesz alkalmas a bizonyításra.⁴⁸⁸ (Friedrichs, 2004: 188;⁴⁸⁹ Jacobson & Green, 2002) A hiteles másolatot az informatikai szakértő készíti, hiszen a nyomozó hatóság nem rendelkezik az ehhez szükséges technikai felszereléssel. A szakvéleményből azonban általában általában nem derül ki, hogy ténylegesen a másolatot vizsgálja-e a szakértő.

Az alábbi eset példa arra, hogy a szakértő nem megfelelő technikai döntéseket hozott, amelynek következtében a nyomozás menetét egyértelműen negatív irányba terelte: az adattárolóról újabb másolatot kellett készíteni, és a másolatot újból megvizsgálni. Emellett a szakértő nem válaszolt a nyomozó hatóság által feltett kérdésekre. Ezzel a nyomozási idő indokolatlanul meghosszabbodott. Fontos, hogy a kirendelt szakértő a megválaszolendő kérdésekre összpontosítson, de tartsa szem előtt a büntetőeljárás érdekeit is. Ha bizonyítékokkal, bizonyítással kapcsolatos kérdésben kell döntenie (pl. a vizsgált adathordozó mely részleteit nyomtatja ki), minden esetben konzultáljon előzetesen a nyomozó hatóság tagjával. A szakértő egyéni megítélése ugyanis akadályozhatja a bizonyítást, visszavetheti a nyomozást menetét.

⁴⁸⁸ Az eredeti adathordozó vizsgálata megakadályozza a bűncselekmény bizonyítását, bár erre eddig a gyakorlatban nem volt példa: a védők eddig egy esetben sem kifogásolták a vizsgálati módszert.

⁴⁸⁹ Friedrichs szerint a védőügyvédek a legtöbbször technikai alapon kérdőjelezik meg a számítástechnikai bizonyítékok elfogadhatóságát a bíróság előtt. (Friedrichs, 2004: 188)

„(...) A gyanúsított lakásán házkutatást tartottak (egy másik bűncselekmény gyanúja miatt), amikor a lakásban tárolt számítógép levelező programjában a beérkezett levelek között több, kiskorúakat ábrázoló pornográf felvételt találtak. A gyanúsított kiskorúak képeit tartalmazó pornográf weboldalak címeit a 'Kedvencek' rovatban szerepeltette. A levelezőprogramot és a 'Kedvencek' listáját semmiféle jelszó nem védte, azok szabadon, bárki által elérhetőek voltak. (...) A kirendelt igazságügyi számítástechnikai szakértő megvizsgálta a lefoglalt számítógép tartalmát, valamint a rajta található képállomány védeltségét. (...) A szakértő (...) előterjesztett véleményében éppen a releváns kérdésekre (az e-mailek csoportosítása annak alapján, hogy előfizetői vagy ingyenes internetes lehetőséghez tartozik-e; mely képállományok védettek, illetve nem védettek – titkosítottak, illetve nem; a képállományok milyen módon kerültek a gépre, azokat továbbküldte-e a gyanúsított; az inkrimináns képállományok hozzáférhetőek-e bárki által; a gyanúsított levelezése, az azokhoz tartozó e-mail címek, IP-címek és szolgáltatók; az elektronikus levelezés tartalmaz-e tiltott pornográf felvétellel kapcsolatos adatokat) nem válaszolt, így kiegészítő véleményt kellett kérni.” A nyomozó hatóság megküldte a szakértőnek feltett kérdéseket az ORFK (...) internet-csoportnak, azzal a másolati lemezzel (merevlemez), amelyet a szakértő bocsátott a nyomozó hatóság rendelkezésére. Ez a winchester nem a teljes adatállományt tartalmazta, csak a szakértő által relevánsnak ítélt aktív fájlokat. „(...) az ORFK (...) internet-csoport megküldte jelentését. Tekintettel arra, hogy a szakértő a 'normál' másolással készült kópiát készített, nem volt megállapítható, hogy a vizsgált fájlok mikor kerültek a gyanúsított adathordozójára. Az internet-kapcsolat minősége (előfizetés vagy ingyenes hozzáférés) és a gyanúsítottal kapcsolatban állók elektronikus levélcíme megállapítható volt, azonban az IP-címek nem.” (Pilot kutatás, tiltott pornográf levétellel visszaélés, nyomozási iratok, részlet)

A következő esetben a szakértő érvelése a takarékosági szempontok mellett nem volt megfelelő – a bizonyítás lehetőségeit illetően. A szakértő az elkövetés helyén és eszközén a csatlakozási pont, azaz a csatlakozó számítógép meghatározását értette. A szolgáltató felelősséggel tartozik azért, hogy tudja, kinek adta ki az adott IP-címet. Hasonlóan, az is megállapítható, hogy a tulajdonos kinek engedte át a gépe használatát (ki járt a lakásban az adott időben, a családtagok közül ki ért a számítógép használatához, ki nem használja a gépet stb.). Ilyen módon kikövetkeztethető, hogy ki lehet a bűncselekmény elkövetője. Az elkövetés helyének és eszközének meghatározása tehát, igaz, költségekkel jár, de további nyomozási cselekményekkel kiegészítve közvetlen adatokkal szolgálhat a büntetőeljárás eredményes befejezéséhez. A büntetőeljárás célja a gyanú megállapítása, az elkövető kézre kerítése. Ez a cél pedig nem veszélyeztethető a költségtakarékosság okán.

„A belépésre vonatkozó adatok hiányában (...) csak speciális eljárások segítségével lehetne a belépés helyére vonatkozó információt megszerezni. Az ilyen eljárások rendkívül költségesek és nem szolgáltatnak közvetlen bizonyítékot az elkövető személyére vonatkozóan, csupán az elkövetés helye és eszköze lenne behatárolható.” (Pilot kutatás, szakértői vélemény, részlet)

Egy másik esetben a szakértő, ugyancsak takarékosági indokkal, a naplófájlnak csupán azt a részét nyomtatta ki, amely a cselekmény elkövetésének idejében a gyanúsított online tevékenységére vonatkozott, tehát, amikor a felhasználó az adott IP-címmel az adott időben létesített online kapcsolatot. Ahhoz azonban, hogy a bizonyításban részt vevő felek (rendőr, ügyész, bíró) számára világossá váljon az adott IP-cím használatának mechanizmusa, ki kell

nyomatni a kérdéses részt *megelőző*, illetőleg az *azt követő*, más felhasználókra, illetve *ugyanazon felhasználó más tevékenységére* utaló részeket is a naplófájlból. A gyanúsított online tevékenységének ilyen módon történő szemléltetése a tényállás tisztázásának a része, hiszen lehetővé teszi, hogy a bíróság a korábbi és a későbbi folyamatokra tekintettel értékelje a cselekményt, illetőleg enyhítő vagy súlyosító körülményeket vegyen figyelembe. Ha például, a naplófájl tanúsága szerint a gyanúsított azonnal letörölte a keresett anyagot (pl. tiltott pornográf tartalmú fájlokat), akkor már alappal feltételezhető, hogy nem szándékosan, hanem csak gondatlanul cselekedett. Ekkor pedig nincs bűncselekmény, hiszen a törvény csak szándékos elkövetést rendel büntetni. Ha azonban a szakértő nem bocsátja rendelkezésre nyomtatott formában az IP-hez tartozó *valamennyi* autentikációt (a vizsgált időszakot megelőző és az azt követő adatokat is), akkor az *elkövetés után* tanúsított magatartás, amely a szándék megállapításában döntő fontossággal bírhat, nem értékelhető a büntetőeljárás során.

Fontos szem előtt tartani, hogy az igazságügyi szakértő csak objektíven válaszolhat a kérdésekre, a válaszadás módja nem lehet megoldásokat sugalló, vélelmező. A szakértőnek nem szabad az ügy felett „ítélkeznie”, hiszen nem rendelkezik jogi szakképzettséggel, és ha igen, akkor sem hozhat döntéseket, mert az a jogalkalmazó feladata. (Erdei, 1987: 37-40; Székely, 1966: 116)

El kell dönteni, hogy – különösen a tiltott pornográf felvétellel visszaélésekkel kapcsolatosan – milyen körülményekben nyilváníthat véleményt az informatikai szakértő és melyek képezzék még akkor is a nyomozó hatóság jogkörét, hogyha a szakértő az átadott anyag vizsgálata közben bukkan váratlan részletekre. Álláspontom szerint, a szakértőnek ezekre a körülményekre is fel kell hívni a kirendelő hatóság figyelmét, azonban (önálló, kérés nélküli és önkényes, azaz jogi ismereteket nélkülöző) döntésével nem befolyásolhatja a hatóság munkáját.

A magyar rendőrség jelen helyzetét tekintve (nagy fluktuáció, kis létszámú állomány, speciális egységek hiánya, továbbképzések hiánya, minimális anyagi erőforrások) azonban jelenleg nincs más lehetőség, mint az informatikai ismeretekkel és felszereléssel rendelkező kisszámú szakértőre bízni gyakorlatilag a teljes számítástechnikai felszerelés vizsgálatát. Még akkor sincs más választás, hogyha tudjuk, hogy a szakértői vizsgálat hosszú ideig tart és jelentős költségekkel jár.

(5) Az igazságügyi idegennyelvi szakértő viszonylatában a kérdés: megéri-e a szakértő kirendelésével és a hiteles fordítás elkészítésével járó idővesztés, hogyha ez kockára teszi a cselekmény felderítését, a bizonyíték megszerezhetőségét?

Az interneten elhelyezett tartalmak folyamatosan változnak, gyorsan törölhetők és változtathatók, ennél fogva elengedhetetlen, hogy valamely adat megszerzésére irányuló megkeresést a lehető legrövidebb időn belül teljesítsenek. A megkereséseket a Be. összeférhetetlenségre vonatkozó rendelkezései⁴⁹⁰ szerint az ügyben eljáró nyomozó hatóság tagja nem fordíthatja le, hiszen ugyanabban az ügyben más minőségben – esetünkben fordítóként – nem járhat el. A megkeresés (és a nemzetközi kapcsolattartás) csak hiteles fordítással használható fel a büntetőeljárásban. Némileg eltérő a helyzet abban az esetben, hogyha a gyors reakció hiányában a felderítés/nyomozás eleve kudarcra ítéltetett. Ezekben az esetekben, meglátásom szerint érdemes lenne a nyomozó hatóság idegennyelvi képzésébe költségeket fektetni, hiszen a gyors reakció a nemzetközi együttműködéssel zajló eljárások

⁴⁹⁰ Be. 38. § (1) bek. c./ pont

sikerének a kulcsa lehet. A megkeresés hiteles fordítása később is elkészíthető, miután a szolgáltatótól már megtörtént a keresett adatok beszerzése.

Az alábbi eset jól szemlélteti, mennyire fontos a gyors reagálás az internettel összefüggő nyomozások során.

A gyanúsított 2002. október 17-én „betört” az XY Rt. által üzemeltetett <http://xxxx.hu> nevű honlapra és annak tartalmát megváltoztatta. Mivel a hackertámadásnak előzményei voltak – az elkövető egy csevegő oldalon eldicsekedett vele, hogy képes feltörni és megváltoztatni az illető társaság honlapját. Az ORFK internet-csoport elektronikus adathordozón rögzítette („logolta”) a beszélgetést. Az internet-csoport által megküldött adatok alapján (...) a nyomozást 2002. október 31-én rendelték el. A nyomozó hatóság 2002. november 21-én kérte a felhasználóhoz tartozó IP-címeket a szolgáltatótól, aki viszont nem tudta teljesíteni a megkeresést. Válasza szerint „a rendszer korlátozott hozzáférési-tárolási kapacitása miatt a log-fájlokat (a felhasználók online aktivitására vonatkozó autentikációkat, a szerz.) a cég három napig őrzi meg.” A nyomozást később bizonyítottság hiánya miatt (az elkövető kiléte nem állapítható meg) megszüntették. (Pilot kutatás, számítástechnikai rendszer és adatok elleni bűncselekmény, nyomozási iratok, részlet)

1.1.4. Hazai társ- és összekötő szervek

A felderítésben és a nyomozásban szükségszerűen együttműködő internet-szolgáltatók és igazságügyi szakértők után további, az egyéb formális, valamint az informális együttműködőkről is szót kell ejteni. Társszervnek számít elsősorban a Nemzetbiztonsági Hivatal, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, a Vám- és Pénzügyőrség bűnmegelőzési és bűnüldözési feladatot ellátó szervei, a másodszorban gyakorlatilag az összes nyomozó szerv. Ezek a hatóságok nem egy elkülönült osztályt hoznak létre az interneten elkövetett bűncselekmények kezelésére, hanem a NNI internetes bűnözésre szakosodott egységével tartanak kapcsolatot.

Mivel az internetnek elsősorban üzleti (kereskedelmi) vonatkozásai vannak, az üzleti élet szereplői jelentős mértékben hozzájárulnak a szabályok kialakításához. A nemzetközi együttműködés, éppen ezért, elképzelhetetlen az üzleti szféra szereplőinek közreműködése nélkül. (Rüther, 2006: 94-96) A *Business Software Alliance* (BSA) a világ nagyobb szoftvergyártóinak egyesült érdekvédő szervezete. A BSA szoftvertisztaság-ellenőrző tevékenysége során észlelt bűncselekményeket a nyomozó hatóság tudomására hozza.⁴⁹¹ A BSA gyakorlatilag „beugrató-jellegű” szűrőtevékenységet végez, amely már a titkos felderítési, illetve nyomozási módszerekre emlékeztet, azonban ilyen csak jogszabályban meghatározott hatóság végezhetne. A BSA magyarországi szervezetével a rendőrség együttműködési megállapodás kötött, amely az oktatás megszervezésére és lebonyolítására vonatkozik. A BSA független társszervként fogható fel feljelentési tevékenységét és a nyomozáshoz nyújtott segítségét illetően.

A NEBEK a magyar nyomozó hatóság külföldi nyomozó szervezetek felé irányuló kontaktpontja, kereteiben működik többek között az Interpol Magyar Nemzeti Iroda és az Europol Magyar Nemzeti Iroda, amelyek jelentős szerepet vállalnak az interneten

⁴⁹¹ A BSA lehetőségei meglehetősen vitatottak, mert semmilyen jogszabály nem jogosítja fel a szervezetet az vállalkozások ellenőrzésére, viszont munkájuk következtében személyhez fűződő, adatvédelmi jogok sérülhetnek, és teljes vállalatok tevékenysége bénulhat meg (ha a BSA értesíti a rendőrséget, amely lefoglalja a cég összes – illegális – szoftverét, ami lehetséges, hogy maguknak a számítógépeknek vagy szervereknek a lefoglalását jelenti).

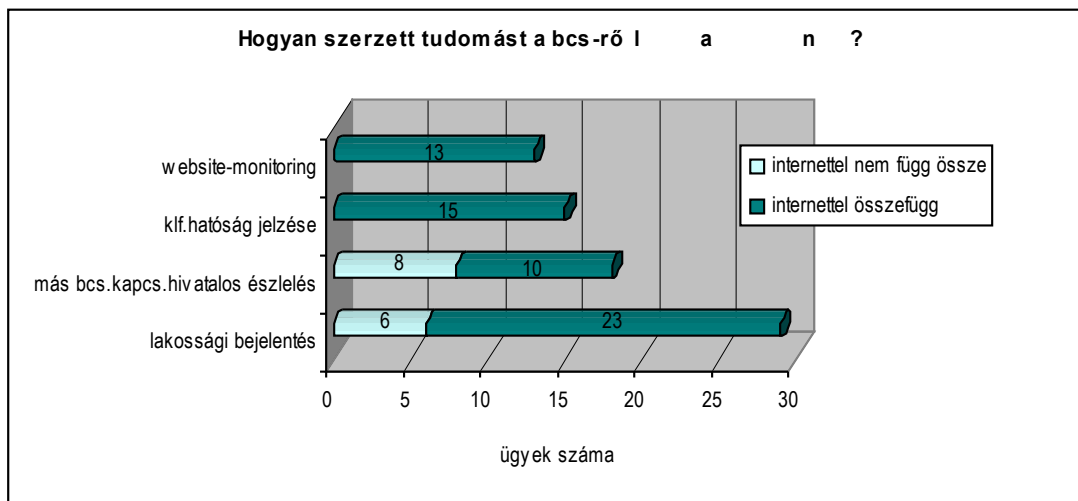
megvalósuló bűncselekmények üldözésében. (Az Interpol és az Europol munkájával későbbi alcímekben foglalkozom.)

1.2. Nemzetközi bűnügyi együttműködés

„Amikor az egyes országok felismerték a cyber-bűncselekmények specialitásait, elkezdődött a jogalkotás: a cyber-térbeli elkövetési magatartásokra vonatkozó speciális tényállások alkotása. De amíg nem lesz mindenütt egységes a szabályozás, addig nem lesz adott a nemzetközi együttműködés alapja sem.” (Casey, 2000: 221)

A magyar kutatás tapasztalatai szerint legnagyobb az esélye annak, hogy valaki internetes szörfözés közben bukkan illegális pornográf oldalakra, esetleg neki küldenek ilyen anyagot elektronikus formában. Emellett, relatíve sok volt a nemzetközi vonatkozású ügy – ami nem meglepő internetes elkövetésnél. Nemzetközi együttműködés során (15 eset) minden esetben a külföldi hatóság (Egyesült Államok-beli, német, olasz) kereste meg a magyar felet. Ezen kívül az ORFK internet-csoport weboldal-ellenőrzési tevékenysége nyomán is sok büntetőeljárás indult.

33. Diagram: A nyomozás megindulása

A következő eset példa arra, amikor a magyar elkövetőkre külföldi hatóságok hívják fel a figyelmet. Az eljárás külföldi nyomozó hatóságok által szolgáltatott adatok alapján indult, és a nyomozáshoz külföldi nyomozó hatóságokkal történő együttműködés szükségeltett.

„(...) bejelentés érkezett az Interpol Wiesbadenhez, hogy az X nevű Yahoo levelezőcsoport gyermekpornográf tartalmú képek cseréjét bonyolítja. A BKA által vezetett nyomozás során megállapították, hogy a csoportot XY német állampolgár alapította. A nála tartott házkutatás során lefoglalták a számítógépét és a CD-ROM (ún. optikai) adattárakat. Az elemzés során olyan digitális kép- és film-fájlokat találtak, amelyek gyermekekről készült pornográf felvételeket tartalmaztak. A fájlokat a felhasználó feltételezhetően Yahoo csoportokon keresztül szerezte be. A BKA az érintett szolgáltatóktól beszerezte a hozzáférési és a regisztrációs adatokat. Ennek alapján került a nyomozás látókörébe két olyan e-mail-cím, amelyek tulajdonosai szintén gyermekpornográf témájú Yahoo csoportok tagjai voltak, akik az elektronikus postafiókokhoz magyarországi IP-címen keresztül fértek hozzá. (...) az Interpol Wiesbaden az ORFK NEBEK Interpol Magyar Nemzeti Irodán keresztül megküldte az

ORFK (...) internet-csoportnak az internetes gyermekpornográfiával kapcsolatos felderítésük magyar vonatkozású bűnügyi információit. Az információ lényege az volt, hogy a xxxx@hotmail.com és a yyyy@hotmail.com e-mail-címekkel – amelyeket magyar IP-címekkel regisztráltak – ismeretlen felhasználók olyan „zárt” Yahoo csoportokhoz csatlakoztak, amelyek tiltott pornográf képek cseréjével foglalkoznak.⁴⁹² Az Interpol Wiesbaden megküldte a fenti e-mail címek regisztrációs adatait, és az elküldött felvételi kérelmeket (naplófájl alakban). Továbbá a regisztrációs adatok alapján az IP-címekhez tartozó Ripe adatbázis Whois rekordját, amelyből kiderül, hogy a fenti e-mail-címekhez xxxxx (magyarországi internet-szolgáltató neve) dinamikus IP-címek használatával történt hozzáférés. Tehát meg voltak az e-mail-címek, a postafiók-tulajdonosok nevei (becenevek, illetőleg más, tetszőlegesen megadott nevek), valamint a Yahoo csoportok megnevezése, amelyeknek az adott e-mail címek használói a tagjai voltak. Az internet-csoport a Ripe adatbázis Whois rekordja (név, születési idő, hely) alapján megkereste a Néesség-nyilvántartás Központi Adatbázisában a lakcímet, és elvégezte a priorálást. A fenti forgalmi adatok felhasználásával az adott e-mail-cím vonatkozásában az IP-címek alapján keresést végeztek, és a Ripe, valamint az ARIN adatbázisában azonosították azokat a cégeket, amelyek alkalmazásában voltak az adott IP-tartományok. Tehát megállapították, hogy az elektronikus postafiókokat a magyarországi szolgáltató dinamikus IP-címével, valamint az X Kft. fix IP-címével használták. (Wiesbaden később megküldte az információhoz tartozó képeket mint bizonyítási eszközöket – nyomtatva és CD-ROM-on is. A wiesbadeni anyagokat az internet-csoport munkatársai magyar nyelvű fordítással együtt küldték meg a BRFK-nak. (2003. évi kutatás, tiltott pornográf felvétellel visszaélés, nyomozási iratok, részlet)

A külföldi nyomozó hatóságok a tudomásukra jutott, bűncselekményekre utaló adatokat, bizonyítékokat a NEBEK szervezetén belül működő Interpol Magyar Nemzeti Irodán keresztül az ORFK (illetve ma már az ORFK NNI) internetes bűnözéssel foglalkozó egységéhez küldik meg. A nemzetközi bűnügyi együttműködés eredményes, ezt a kutatásom szerint több, külföldi nyomozó hatóságnál indult, magyar vonatkozású eset is igazolja. Külföldön, illetve hazánkban indult büntetőeljárásokban, a nyomozó hatóságok és a szolgáltatók együttműködésének eredményeként több esetben sikerült az elkövetőt, illetve számítógépet azonosítani. A magyar hatóságoknak különösen a BKA-val élünk a kapcsolata.

„Az ORFK (...) internet-csoporthoz a NEBEK-en keresztül az USA vámszerveitől érkeztek bűncselekmény elkövetésére utaló iratok és floppy lemezek. Az anyag IP és e-mail-címeket, az előfizető bankkártya-számát, bankkártya-típusát (az USA-székhelyű Usenet szerver által küldött számla-információt), a lemez pedig a gyermekpornográf felvételeket tartalmazta. Az információ a magyar hatóságokhoz a BKA-tól érkezett. A BKA magánszemélyektől, valamint helyi és területi német rendőri egységektől kapta a hírt, mely szerint bizonyos e-mail címmel rendelkező személyek terjesztik és kapják a gyermekpornográf anyagokat. Az előzetes felderítés eredményei alapján nyomozást indítottak. A BKA-nak ezt követően az United States Customs Office Cyber Smuggling Centre (az USA internet-nyomozó szerve) szolgáltatott információt – a felhasználó magyar illetőségéről, bankkártya-számáról, e-mail címéről, lakóhelyéről és

⁴⁹² Számos szolgáltató – köztük a Yahoo is – kínál olyan lehetőséget a felhasználó számára, hogy érdeklődés szerint ún. hírcsoportokat hozzanak létre. Lehetőség van a hírcsoporthoz való csatlakozásra is. A csoport tagjai képeket, fájlokat cserélhetnek, társaloghatnak, vitatkozhatnak egymással. A csoport lehet „nyílt”, és „zárt”. A nyílt csoporthoz bárki csatlakozhat, míg zárt csoporthoz csak úgy lehet csatlakozni, hogyha e-mailben kéri valaki a felvételét, és a csoport alapítója vagy menedzsere engedélyezi a csatlakozást. Esetünkben zárt csoportról van szó.

telefonszámáról. Az adatokat a BKA a NEBEK-en keresztül megküldte az ORFK-nak, majd ezután sor került a hatáskörrel rendelkező, illetékes nyomozó hatóság kijelölésére.” (pilot kutatás, tiltott pornográf felvétellel visszaélés, nyomozási iratok, részlet)

Az alábbi egyezmények, dokumentumok adnak alapot a nemzetközi bűnügyi együttműködéshez.

1.2.1. A nemzetközi bűnügyi együttműködés formái

A nemzetközi bűnügyi együttműködés nem egységes jogintézmény. Egyes részterületei között átfedések tapasztalhatók, amelyek hatásköri dilemmákhoz vezethetnek, másfelől az Európai Unió harmadik pillérében szabályozott bűnügyi együttműködés is sokszor egyéb, nem büntető igazságszolgáltatási célú összetevők implikációját is feltételezi. (M. Nyitrai, 2004: 114) Ezt azt jelenti, hogy a gyakorlatban néhány ponton a második pillér is belekeveredik a harmadik pillér keretében szabályozást nyert nemzetközi bűnügyi együttműködésbe. (Ilyen pl. a közigazgatási együttműködés szerepe a bűnügyi együttműködésben, lásd Ligeti K., 2001: 117, vagy a kül- és biztonságpolitika szerepe a bűnügyi együttműködésekben, lásd M. Nyitrai, 2004: 114.) A nemzetközi bűnügyi együttműködésnek számos olyan összetevője van, amelyek csak egymást kiegészítve érvényesülhetnek.

A büntetőjogi védelem egységes biztosításának eszköze elsősorban a többoldalú nemzetközi szerződés. Ezeken túl az anyagi jogi harmonizáció eszköze még a nemzetközi dokumentumnak törvénnyel a hazai jog részévé tétele (pl. a budapesti egyezmény törvénnyel való kihirdetése Magyarországon); további eszköze valamely büntető anyagi jogi rendelkezésnek a nemzetközi dokumentummal való alátámasztása (pl. a tiltott pornográf felvétellel visszaélés egyes elkövetési magatartásainak az Európai Unió kerethatározatán nyugvó meghatározása); végezetül létezik olyan nemzetközi büntetőjogi norma, amely akkor is kötelező valamely szuverén államra, ha nem része a hazai jognak. Ez utóbbira példa az emberi méltóság védelméhez fűződő alapvető jog, amelynek védelme a szuverén jogok felett álló érdek. Ennek a jognak mint a civilizált nemzetek által elismert jogelvének a védelme akkor is biztosított, ha a belső jog nem tartalmaz a védelmére vonatkozó megfelelő szabályokat. (Az Alkotmánybíróság ezt az elvet fogalmazza meg a nullum crimen sine lege elvének garanciájával kapcsolatban)⁴⁹³ (Finszter, 2004: 85; M. Nyitrai, 2004)⁴⁹⁴

1.2.2. Bűnügyi együttműködés az Európai Unió harmadik pillérében

A bűnügyi rendészet és a büntető igazságszolgáltatás az Európai Unió harmadik pilléréhez tartoznak, ami azt jelenti, hogy megmaradnak a nemzeti jogalkotás részeinek.⁴⁹⁵ Ehhez képest ezekben az ügyekben is nemzetközi együttműködést kíván meg az Európai Unió, így ezek az ügyek is gyakorlatilag átkerültek az első pillérbe, azaz a közösségi jog területére, míg elméleti szabályozásukat tekintve továbbra is a harmadik pillér részei. Az értekezés által felölelt területek ugyanakkor a közösségi és a szuverén jogban szétszórva találhatók. Így a közösségi

⁴⁹³ 53/1993. (X.13.) AB határozat (megjelent a Magyar Közlöny 1993/147 (X. 13.) számában)

⁴⁹⁴ Annak alátámasztására, hogy a nemzetközi együttműködés formáinak egész arzenálja alakult ki, l. részletesen: M. Nyitrai, 2004.

⁴⁹⁵ Az amszterdami szerződés 280. cikkelye a közösség érdekeit sértő bűncselekményekkel szembeni egységes fellépés részeként a csatlások megelőzése és az ezekkel szembeni fellépéssel kapcsolatban úgy rendelkezik, hogy ezek ellen hatékony és egyenértékű védelmet kell biztosítani a tagállamokban. Mivel pedig ez a védelem nem oldható meg kizárólag a közösségi jogalkotás eszközeivel, így a közösség pénzügyi érdekeinek védelmével összefüggő, a tagállamok bűnügyi együttműködését célzó intézkedések helye csak a harmadik pillérben lehet. (M. Nyitrai, 2004: 107)

jog szabályozza a nemzetközi együttműködés égisze alatt az adatvédelmet – amelyet az internet-szolgáltató együttműködésével kapcsolatban érintettünk – mint olyan területet, amely egységes nemzetközi fellépést igényel.

A harmadik pillér azért „gyenge”, mert a büntető jogalkotás megmarad szuverénnek, a tagországok kezében, de például a határokon átmenő bűnözés üldözéséhez – és tipikusan ilyen az interneten megvalósuló bűnözés – nemzetközileg lefektetett alapok szükségesek. Holé kifejti, hogy az Európai Unióban „*a 'biztonságkonceptió' dominanciája a hatalmi ágak megosztásának összekuszálódásában jelentkezik. A biztonság ugyanis tradicionálisan a végrehajtó hatalom ügye, így jelentőségének növekedése e hatalmi ág jogosítványainak erősödéséhez, ennek folytán az igazságszolgáltatás és a parlamentek szerepének csökkenéséhez vezet. Az igazságszolgáltatás a harmadik pillér részeként az állami szuverén jogrendszerek előjoga, azonban a „biztonság” alapjainak megteremtése felsőbb szintre, az első pillérbe tartozik, ezzel csökken az igazságszolgáltatás és a parlamentek szerepe a szuverén államokban.*” (Holé, 2007: 15)

A bűnüldözés nemzetközi alapjai és a tagállamok szuverén joga között nehéz megtalálni a találkozási pontokat, már csak a szuverén jogrendszerek sokféleségéből adódóan is. A nemzetközi bűnügyi együttműködés eljárási szabályainak kidolgozása mára előrehaladottá vált, azonban az eljárások gyakorlati alapjainak a megteremtése nem teljes. Mivel ugyanakkor az Európai Unió a bűncselekmények hatékony üldözésére, az ellenük való egységes fellépésre törekszik, egyre inkább elvonja a nemzeti jogalkalmazó hatáskörét (ami a tagállamok szuverenitása és a demokrácia sérelméhez vezet). Albrecht és Braum ezt nevezi az Európai Unió bűnügyi együttműködés legitimációs válságának. (Albrecht & Braum, 2004: 144-145)

A legitimitás kereteinek szétfeszülése az Európai Unióban általános jelenség. Ennek kifejeződési formái a tagállami parlamentek és az igazságszolgáltatás tagállami intézményeinek (bíróóságok) pozícióvesztése. Az Európai Unió biztonságpolitikájának szerzői hangsúlyozzák a bíróságon kívüli jogalkalmazás, azaz az informális megegyezések szerepének növekedését az Unióban. (Albrecht, 2006: 13) Ezzel kapcsolatban az európai rendőrségi együttműködésben is megjelenik és egyre hangsúlyosabbá válik az informális együttműködés. Ez egyfelől az eljárás gyorsaságát (a megkeresések gyors teljesítését) garantálja, másfelől a jogállamiság garanciái – a formalizált, átlátható eljárások, az egyén adatvédelemhez való jogai – háttérbe szorulnak. (Holé, 2007: 29) Ennek oka elsősorban az, hogy az állampolgárokat megillető alapjogokat nem a közösségi jog, hanem a tagállami, szuverén alkotmányok szabályozzák, amelyek nem konkurálhatnak a közösségi érdekeket előtérbe helyező rendőri együttműködéssel. A törvények nem a szükségszerű minimumban, vagy nem elég pontosan szabályozzák az emberi jogok korlátozásának kereteit, (lex imperfecta típusú szabályok) és nem tartalmazzak megfelelő garanciákat a törvényesség megtartására. (Kertész, 1998: 3)

A nemzetközi bűnügyi együttműködés eszközei a bi- és a multilaterális egyezmények, a nemzetközi szervek, mint pl. az Europol vagy az Interpol, valamint a jogsegély egyezmények. Ezek közül az utóbbi együttműködési forma harmadik pillérben való elhelyezése megkérdőjelezhető, mivel a jogsegély mára, hasonlóan más, eredetileg harmadik pilléres jogeszközhöz, szintén túljutott eredeti funkcióján. A bűnügyi jogsegély eredetileg a jogszolgáltatás elősegítése érdekében az államok egymásnak nyújtott technikai szolgáltatása volt (a jogsegély keretében volt lehetséges pl. a kiadatás teljesítése, külföldi nyomozási cselekmény foganatosítása, adatok átadása). A bűnügyi jogsegély azonban mára kiszélesedett (M. Nyitrai, 2004: 104), így nemcsak a nyomozási cselekményeket, hanem valamennyi

büntetőeljárás cselekményt magában foglalja, függetlenül attól, hogy bíróság, más hatóság vagy egyéb szerv (pl. internet-szolgáltató) nyújtotta-e. A bűnügyi jogsegély alapja lenne az egységes büntető anyagi jogi szabályozás, amely a bűnügyi együttműködés teljes körű érvényesüléséhez is szükséges.

Az egységes büntetőeljárás fellépés alapja tehát az egységes büntető anyagi jogi szabályozás, amit a nemzeti büntető kódexek módosításával lehet elérni (dekriminalizálás vagy kriminalizálás pl. számítástechnikai rendszerekbe való illetéktelen behatolás büntetendővé tétele, illetőleg az ilyen cselekményhez eszköz előállítás, birtokban tartása, stb.). A bűnügyi együttműködés nemzetközi szerződéseinek a hatóköre általában szélesebb az Európai Unió joghatóságánál. Ezért ambivalens az, hogy a bel- és igazságügy a harmadik pillérben maradt, míg az egységes büntető eljárási fellépés koordináló szabályok gyakorlatilag szélesebb körben hatnak az Európai Uniónál. (Hasonlóan a budapesti egyezményhez, amely az Európa Tanács egyezménye, és nemcsak az Európai Unió, illetve az Európa Tanács tagállamai, de más, gazdaságilag és a bűnözés szempontjából jelentős államok, mint az Egyesült Államok, Japán vagy Kanada is aláírta, illetve ratifikálta.) Az egységes kriminálpolitika túlnyúlik az Európai Unió harmadik pillérében elhelyezett szabályozási területek hatókörén.

A következőkben a nemzetközi és az európai uniós bűnügyi együttműködésnek az értekezés témája szempontjából fontos szervezeteit és nemzetközi egyezményeit, dokumentumait vizsgálom meg részletesen.

1.2.3. Az Europol

1.2.3.1. Az Europol szervezete, funkciói, feladata

Az Európai Rendőrségi Hivatal (*European Police Office*, a továbbiakban Europol) a klasszikus nemzeti rendőrségek mintájára Uniós szinten létrejött rendőri szerv, amely arra hivatott, hogy az anyagi jogi integrációhoz végrehajtási szerv legyen. Az Europol egyezmény az Európai Uniót létrehozó szerződés K.3 cikkén alapul, amely az egységes rendőri szerv felállítását 1995-ben határozta el (a továbbiakban Europol egyezmény).⁴⁹⁶ Az Europol egyezmény azonban még 1998-ig nem lépett hatályba, helyette viszont létrehozták az Európai Drogellenes Egységet (*European Drugs Unit*, EDU),⁴⁹⁷ amely eredetileg csak a legégetőbbnek ítélt, droggal kapcsolatos szervezett bűnözés elleni együttműködéssel foglalkozott (Herz, 2006: 162), de hatásköre folyamatosan bővült. Az Europol csak 1999-ben alakult meg,⁴⁹⁸ elsősorban egy közös adatbázis kifejlesztése és fenntartása céljából, azonban az Europol jogköre is folyamatosan bővülni látszik. Mára az Europol nemcsak adatbázis, hanem tisztségviselői megfigyelőként részt vehetnek nemzetközi közös nyomozó csoportok munkájában (*Joint Investigation Teams*).⁴⁹⁹ (Rijken & Vermeulen, 2006: 50-51) Nyomozási

⁴⁹⁶ A Tanács jogi aktusa (1995. július 26.) az Európai Unióról szóló szerződés K.3. cikke alapján az Európai Rendőrségi Hivatal létrehozásáról szóló egyezmény (Europol-egyezmény) elkészítéséről (95/C 316/01) (HL C 316., 1995.11.27., 1-1. o. Magyar kiadás: 19. fejezet 01. kötet 7.o.)

⁴⁹⁷ A Tanács 302/93/EGK rendelete (1993. február 8.) a Kábítószer- és a Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontjának létrehozásáról (HL L 36., 1993.2.12., 1-8. o. Magyar kiadás: 01. fejezet 01. kötet 236-243. o.)

⁴⁹⁸ Magyarországon kihirdette az Európai Unió bűnüldözési információs rendszere és a Nemzetközi Bűnügyi Rendőrség Szervezete keretében megvalósuló együttműködésről és információcseréről szóló 1999. évi LIV. törvény

⁴⁹⁹ A közös nyomozócsoportoknak hagyománya van a tengerentúlon, először az Interpol kötelékében kezdtek működni, de ezek a csoportok felépítésükben és jogállásukban sem voltak azonosak az Europol keretében működőkkel. (Friedrichs, 2008: 161) A közös nyomozócsoportok felállításáról Európában az európai elfogatóparancs, valamint a közös nyomozócsoportokról elfogadott kerethatározat rendelkezik. (A Tanács kerethatározata (2002. június 13.) a közös nyomozócsoportokról 2002/465/IB HL L 162., 2002.6.20., 1-3. o.) Az

jogkörrel továbbra sem rendelkezik, és nem fordulhat megkereséssel és jogsegély-kérelemmel a tagállamok nyomozó hatóságaihoz, de gyakorlati jelentősége jóval nagyobb az eredetileg tervezett asszisztáló, formális szerepkörnél. (Herz, 2006: 165) Ellenőrzése ugyanakkor nem biztosított és működése számos ponton ütközik a tagállamok szuverén alkotmányainak rendelkezéseivel.

Az Europol eredetileg csak a nemzeti nyomozó hatóságok közötti kooperáció alapja volt, erre a célra hozta létre információs adatbázisát (*The Europol Computer System – TECS*), amely nyitva áll a tagállamok nyomozó hatóságai és a közös nyomozó csoportok előtt, elősegítendő az információcserét. Az Europol célja a nemzeti adatbázisokban szereplő adatok duplikációjának, a kettős adatcserének az elkerülése, valamint az adatcserénél és nemzetközi adatátadásnál a nyomozó hatóság tagja individuális, személyes kapcsolatainak felhasználásának megakadályozása. Ezek ugyanis pontatlanságot, fölösleges intézkedést, illetve informális – ezáltal ellenőrizhetetlen – adatáramlást eredményezhetnek. (Santiago, 2000: 203-207) A TECS ugyanakkor közvetlen és gyors adatátadást tesz lehetővé az Europol-tagállamok között az Europol egyezményben meghatározott bűncselekmények elkövetőivel kapcsolatban. (Böse, 2007: 33-34) Az Europol a koordináció és az információ-áramlás elősegítése érdekében kétoldalú operatív és stratégiai megállapodást kötött az Európai Unión kívüli más államokkal és számos nemzetközi szervezettel is.⁵⁰⁰ Az Europol egyezmény elképzelése szerint, a kétoldalú egyezmények ellenére a tagállamok rendőri együttműködése elsősorban horizontális mederben marad, és az Europol csak formális szerepet kap a nyomozásokban. (M. Nyitrai, 2004: 108-109) Vannak ettől eltérő véleményen lévő szerzők, akik a koordináló-részvételi jogosultságot nyomozási jogkörként fogják fel. (Holé, 2008) Megint mások szerint, az Europolnak önálló bűnüldözési műveletek lefolytatására felhatalmazása nincs, és nem is alkalmas erre. (Finszter, 2004) Azonban nemcsak nyomozási jogkörének, de nyomozás-koordináló jogkörének legitimációja is megkérdőjelezhető. Az Európai Unióról szóló szerződésben lefektetett szubszidiaritás-klauszula szerint az Europolnak csak olyan feladatokat kell és lehet végrehajtania, amelyeket a tagállamok nem, vagy nem ugyanolyan eredményesen tudnak elvégezni.⁵⁰¹ Eredetileg emiatt nem kapott az Europol koordináló jogkört, mert a tagállamok között jól funkcionáló, szervezett bűnözés elleni bi- és multilaterális együttműködések voltak hatályban. (Ábrahám, 2001: 112) Más kérdés, hogy a különböző államok között létrejött bilaterális szerződések nem mindenben feleltek meg egymásnak. Az Europol ezeknek az eltéréseknek a kiküszöbölésére, illetve ezek ellenére, az együttműködést biztosítandó jött létre. (Santiago, 2000: 200)

Az Europol és a tagállamok közötti információcsere az Europol Nemzeti Egységeken keresztül (*Europol National Units - ENU*) zajlik, az összekötő tisztviselői hálózat segítségével. Magyarországon ezt a feladatot a NEBEK látja

Europol tisztviselők közös nyomozócsoportokban betöltött szerepéről először az Europol egyezmény 2002 novemberi kiegészítő jegyzőkönyve döntött, amely az egyezményt a 3a cikkel egészítette ki. (A Tanács jogi aktusa (2002. november 28.) az Európai Rendőrségi Hivatal létrehozásáról szóló egyezmény, és az Europolnak, szervei tagjainak, igazgatóhelyetteseinek és alkalmazottainak kiváltságairól és mentességeiről szóló jegyzőkönyvet módosító jegyzőkönyv kidolgozásáról (2002/C 312/01 HL C 312., 2002.12.16., 1-1. o. Magyar kiadás: 19. 04. kötet 184-184 o.)

⁵⁰⁰ Albánia, az Amerikai Egyesült Államok, Bosznia-Hercegovina, az ENSZ Kábítószer- és Bűnügyi Hivatala (UNODC), az Eurojust, az Európai Bizottság, ezen belül az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF), az Európai Központi Bank, Horvátország, Interpol, Izland, a Kábítószer és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontja, Kanada, Kolumbia, Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság, Moldova, Norvégia, Oroszország, Svájc, Törökország, a Vámügyi Világszervezet. Magyarországgal 2001. október 4-én kötött ilyen egyezményt (a Magyar Köztársaság és az Európai Rendőrségi Hivatal között Budapesten, 2001. október 4-én aláírt Együttműködési Megállapodás kihirdetéséről szóló 2001. évi XXXIX. törvény).

⁵⁰¹ Az Európai Unióról szóló szerződés VI. cím 29. cikk (a Nizzai Szerződés változatlanul hagyta.)

el. A NEBEK szervezetenként a rendőrségbe integrált egység, amely magában foglalja az Europol nemzeti egységen kívül az Interpol Magyar Nemzeti Irodát, a SIRENE irodát (a schengeni együttműködést koordináló egységet), valamint integrálja nemzetközi rendőri együttműködés más platformját is. (Pl. a SECI – a dél-kelet európai bűnüldöző hatóságok együttműködését koordináló szervezet – magyarországi irodáját.)⁵⁰²

Az Europol koordinációs jogkörében a tagállamok által kiküldött összekötő tisztviselők közötti információcserét segíti elő, operatív elemzéseket készít az egyes közös nyomozásokról/száma, stratégiai jelentéseket (ún. fenyegetettségi értékeléseket) készít egyes, bűncselekményekkel fertőzött területek védelméről a tagállamok által szolgáltatott információ alapján, szakmai és műszaki támogatást nyújt az Európai Unió belüli közös nyomozásokhoz. Az Europol e funkcióival segíti a tagállamokon belül használatos bűnügyi elemzések és nyomozási módszerek harmonizációját. Prioritásai közé tartoznak a személyek elleni bűncselekmények, a pénzügyi bűncselekmények, továbbá az informatikai és internetes bűnözés. Mindez azokra az esetekre vonatkozik, amelyekben szervezett bűnelkövetői hálózat van jelen, és ezek tevékenysége egynél több tagállamot érint.

1.2.3.2. Kritikai észrevételek

(1) Az Europol munkájáról a Bel- és Igazságügyi Miniszterek Tanácsának köteles beszámolni. A Tanács felelős az Europol irányításáért és ellenőrzéséért. Ez a testület nevezi ki az igazgatót és az igazgatóhelyetteseket, és hagyja jóvá a költségvetést. A Miniszterek Tanácsában minden tagállam képviselteti magát, és a döntéseket egyhangúlag kell meghozni, biztosítva ezáltal az Europol demokratikus ellenőrzését. Az Europol igazgatótanácsában minden tagállamot egy-egy fő képvisel. Az igazgatótanács feladata a szervezet tevékenységének általános felügyelete. Ennek ellenére a kritikák szerint az Europol munkájának felügyelete és adatvédelmi ellenőrzése nem biztosított, mivel az Europol nem tartozik a Közösség intézményei közé, sem pedig azok ellenőrzése alá. Ennek eklatáns példája az a szabály, hogy az igazgatótanács úgy is dönthet, hogy bizonyos kérdéseket a Bizottság képviselőjének távollétében kíván megtárgyalni, annak ellenére, hogy a Bizottság egy tagja jelen lehet az igazgatótanács ülésein tanácskozási joggal.⁵⁰³ (Holé, 2008) Emellett, az Europol alkalmazottai nem tartoznak felelősséggel a tagállamoknak, „immunitást” élveznek. (Holé, 1999; Holé, 2003) Az Europol feletti ellenőrzés megteremtésének módja az Európai Ügyészi Szervezet lenne, amely még ma is heves vitákat vált ki.⁵⁰⁴ (Kiss, 1998; Kiss, 2006: 289; Hudák, 2008; Farkas, 2001: 61-64) Az Europol felett gyakorolt ellenőrzés elméletben tehát biztosított (l. erről Storbeck, 2000: 13; Storbeck, 2004: 52; Ábrahám, 2001: 115-121), azonban a gyakorlatban ez megmarad a formalitás szintjén. (Holé, 2008)

⁵⁰² A Dél-Kelet Európai Együttműködési Kezdeményezés (South-East European Contributory Initial - SECI) keretében, az országhatárokat átlépő bűnözés megelőzésében és leküzdésében való együttműködésről szóló 2000. évi CXV. törvény

⁵⁰³ Europol egyezmény V. cím, 28. cikk, (2)-(5) bek.

⁵⁰⁴ Az Európai Ügyész a kényszerintézkedések foganatosítása esetében az adott tagállam büntetőjoga szerinti szabályokat lenne köteles alkalmazni, a tagállamok büntetőjoga azonban eltérően értelmezi az egyes bűncselekményeket. Az Európai Ügyész viszont a Közösség érdekében járna el a bűncselekmények üldözésekor. További probléma, hogy az adott országban folyó vádelőkészítő szakasz megmaradna az adott ország ügyészenek a felügyelete alatt, ez azonban ellentétben áll a rendőrség nyomozási tevékenysége feletti folyamatos felügyeleti jogkörrel. Az Európai Ügyészi Szervezetről az Európai Alkotmány (is) rendelkezett. (III-175. cikkely) Kimondta, hogy az Eurojustot később Európai Ügyészi Szervezetté lehet majd átalakítani. (Ligeti K., 2004: 148-149) Az alkotmány el nem fogadása miatt azonban ez a lehetőség elveszett.

(2) Az Europol által vezetett nyilvántartások, a nemzeti összekötő szerv adatbázisának kivételével, nem kapcsolhatók össze más közösségi vagy tagállami adatbázissal. Ezáltal felel meg a közösségi jogban megkövetelt magas szintű adatvédelmi előírásoknak.⁵⁰⁵ Azonban, az Europol egyezmény lehetővé teszi, hogy amennyiben ez az Europol feladatainak megvalósításához szükséges, elemzési célból azok az adatok is tárolhatók legyenek, amelyek közvetlenül ugyan nem kapcsolódnak olyan bűncselekményhez, vagy bűnelkövetőhöz, amelyeket az Europol egyezmény megjelöl, azonban azokkal valamilyen formában kimutatható a kapcsolatuk. Ebbe a körbe tartoznak a nemzeti jog szerint bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható, vagy emiatt elítélt, illetve e cselekménnyel kapcsolatos nyomozásban tanúként vagy sértettként részt vevő személyek adatai. Ez adatvédelmi szempontból aggályos, mert az Európai Unió adatvédelmi irányelveiben meghatározottak tükrében túlságosan elvont és távoli a cél olyan személyek esetén, akikkel nem hozható közvetlen kapcsolatba a bűncselekmény, tehát ezzel az egyezmény lehetővé teszi a cél nélküli, készletező jellegű adatgyűjtést. Az adatvédelmi irányelvek szoros értelmezésében ugyanis azoknak az adatai, akik csak tanúként vettek részt valamely büntetőügyben, nem lennének tárolhatók.⁵⁰⁶ Ehhez kapcsolódóan, hazánkban az Alkotmánybíróság utólagos normakontroll keretében egy sor olyan titkos felderítési és nyomozási okot semmisített meg, amelyek esetében a célhoz kötöttség nem volt megállapítható.⁵⁰⁷ Egyébiránt, az Európai Unióban nem az Europol az egyetlen, amelynek adatbázisa az alkotmányok és az irányelv adatvédelmi rendelkezéseivel szembe megy. Ilyen például az európai adatvédelmi biztos által is kritizált prümi egyezmény, amely a schengeni egyezményhez képest az államok egy szűkebb körében lehetővé teszi a közvetlen, egyszerűsített formájú információáramlást. (Bárd P., 2007) Az Europol egyezmény az információs társadalomhoz kapcsolódó alapvető jogokat nemcsak a célhoz kötöttség elvének figyelmen kívül hagyásával, de az adattárolás időtartalmának nyitva hagyásával is sérti. Az Europol az adatbázisába bevitt adatot a legszükségesebb ideig, de maximum három évig tárolhatja, és ez indokolt esetben meghosszabbítható, de évente felül kell vizsgálni, hogy fennállnak-e a meghosszabbítás okai. Azaz a meghosszabbítás nem konkrét időszakra vonatkozik. Az adatvisszatartási irányelv implementálásával a tagállamok belső jogát akképpen szükséges módosítani, hogy a hírközlési eszköz útján rögzített adatokat minimum hat hónapig és maximum két évre legyenek megőrizhetők.⁵⁰⁸ Az Europol egyezmény ezzel szemben, hároméves adatmegőrzési határidőt ír elő. Ugyanakkor, nem biztosít jogorvoslati lehetőséget a készletező adatgyűjtéssel szemben.

Az Europol adatbázisával kapcsolatos technikai észrevétel, hogy az Europol egyezmény nem kívánja meg, hogy az adatokat egységes formátumban gyűjtsék illetve tárolják. Ez egyfelől nem teszi lehetővé, hogy különbséget tegyenek az adatbázisban található, primer és szekunder adatok között (azaz a tagállam által elemzés nélkül, vagy elemzést követően rendelkezésre bocsátott), másfelől a tagállamok nem mindig látják el elemzési kóddal a szekunder adatokat. Ez megakadályozza az adatok „pontossági és megbízhatósági” ellenőrzését (*degree of accuracy and reliability*), így ezekben az esetekben nem lehet tudni, hogy az adatok

⁵⁰⁵ Europol egyezmény II. cím 8. cikk (1) bek. L.: elektronikus kereskedelemről szóló irányelv; az Európai Parlament és a Tanács 2002/58/EK irányelve (2002. július 12.) az elektronikus hírközlési ágazatban a személyes adatok kezeléséről, feldolgozásáról és a magánélet védelméről (elektronikus hírközlési adatvédelmi irányelv) (HL L 201., 2002.7.31., 37-47. o. Magyar kiadás: 13. fejezet 29. kötet 514-524. o.); továbbá az adatvisszatartási irányelv.

⁵⁰⁶ Elektronikus kereskedelmi irányelv 12. cikk (2) bek.; Elektronikus hírközlési adatvédelmi irányelv 6. cikk (2) bek.

⁵⁰⁷ 2/2007. (I. 24.) AB határozat (Megjelent a Magyar Közlöny 2007. évi 7. szám; AB közlöny: XVI. évf. 1. számában)

⁵⁰⁸ Adatvisszatartási irányelv, 6. cikk

mennyiben felelnek meg az eredetiségnek és mennyiben tükrözik inkább az elemzésüket végző nyomozó hatóság tagjának személyes véleményét.⁵⁰⁹ (Herz, 2006: 183)

(3) Az egyezmény szerint az adatrögzítés és az együttműködés olyan bűncselekmény esetében engedélyezett, amelyek elkövetését „komoly tények” igazolják. A komoly tények körét az egyezmény nem határozza meg, azt a nemzeti jog szabályai szerint kell megítélni. Ugyanígy, a közös nyomozó csoportok felállításának keretei sem tisztázottak: a tagállamok közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló egyezmény⁵¹⁰ 13. cikke csak azt szögezi le, hogy két vagy több tagállam hatáskörrel rendelkező hatóságai állíthatnak fel közös nyomozó csoportot, azonban nem mondja meg, hogyan és azt sem, végső soron ki jogosult dönteni a nyomozó csoportok felállításáról. Az egyezményhez fűzött indokolás,⁵¹¹ illetve a kiegészítő jegyzőkönyv⁵¹² szintén nem részletezi a kérdést. (Mayer, 2006: 204) Hasonlóan a „szervezett bűnözés”, a „terrorizmus”, a „kábitószeres bűnözés”, valamint a „hatékony” bűnüldözés definíciója meghatározásában sem alakult ki egységes álláspont.⁵¹³ Ezek a fogalmak a nemzeti jog szerint sem inkább meghatározhatók,⁵¹⁴ ugyanakkor a bizonytalanságot tetézik az egyes nemzeti jogrendszerek eltérő értelmezései, amely adatvédelmi problémákat okozhat. Hazánkban az Alkotmánybíróság fent hivatkozott, 2/2007. (I. 24.) számú határozatában a titkos megismerési eszközök megsemmisítésének egyik indoka az volt, hogy a törvények alkalmazásukat túlságosan széles körben („jellegű”, „súlyosan megzavaró” jelzőkkel illetett bűncselekmények esetében) szabta meg. Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy e kategóriák „nem felelnek meg a normavilágosság követelményének, nem tükrözik egyértelműen és világosan a törvényhozói akaratot, nem küszöbölik ki az önkényes jogértelmezés lehetőségét. (...) Ez a helyzet viszont bizonytalan, kiszámíthatatlan és ellenőrizhetetlen döntések meghozatalára vezet.”

(4) Az Europol jelenlegi létszáma 610 fő. Közülük 105 az európai összekötő tisztviselők száma, akik a különböző bűnüldöző szerveket képviselik (rendőrség, vámhatóság, csendőrség, bevándorlási hivatalok stb.). Az összekötő tisztviselők az Europol tisztviselőivel, elemzőivel és más szakértőivel együttműködve többnyelvű szolgálatot biztosítanak a nap 24 órájában. Ennek ellenére más bűnügyi koordináló szervezetek – amilyen pl. az Interpol – hatékonysága és aktivitása bűnüldözési szolgálatként fejlettebb.

⁵⁰⁹ Az Europol Analízisre bocsátott Munkafájlokról (AM) szóló megfeleltetési szabályok (Europol egyezmény 10. cikk; valamint Council Act 3 November 1998 adopting rules applicable to Europol analysis files - az Europol Analízis Munkafájloknak megfelelő szabályok elfogadásáról (OJ C 26, 30.01.1999, p. 1-9) 8. és 11. cikke rendelkezik arról, hogy mely, tagállamok által rendelkezésre bocsátott adatokat kell forrásmegjelölő, valamint pontossági és megbízhatósági kóddal ellátni. Elérhető angol nyelven: <http://eur-lex.europa.eu/>; (2008. augusztus 10.)

⁵¹⁰ A Tanács jogi aktusa (2000. május 29.) az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyegyezménynek az Európai Unióról szóló szerződés 34. cikke szerinti létrehozásáról (2000/C 197/01 HL C 197., 2000.7.12., 1-2. o.) Hazánkban kihirdette a 2003. évi CXXX. törvény az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről (Btv.)

⁵¹¹ Explanatory report on the Convention of 29 May 2000 on Mutual Assistance in Criminal Matters between the Member States of the European Union (OJ C 379, 29.12.2000, p. 7-29)

⁵¹² 2005. évi CXVI. törvény az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló, 2000. május 29-én kelt egyezmény és az egyezmény 2001. október 16-án kelt kiegészítő jegyzőkönyve kihirdetéséről

⁵¹³ Az Európai Unió Tanácsa 1993 óta folyamatosan próbálja értelmezni a szervezett bűnözéssel kapcsolatos összefoglaló jelentések alapján a fogalmat és egységes fogalmat adni a tagállamok kezébe. De a Tanács csak támpontot adhat a tagállamok számára. (Holé, 2008)

⁵¹⁴ Például a magyar Btk. szerint a bünszervezet fogalmához elég, ha csak három ember vesz részt az elkövetésben, és nem kell meghatározott szerepmegosztás sem. (Btk. 137. § 8. pont)

(5) Az Europol működésének dilemmájaként említik, hogy funkciója és hatásköre átfedést mutat más nemzetközi szervezetekével, így az Interpollal (információcsere, adatbázis működtetése, nemzetközi együttműködés terén), továbbá a szűkös erőforrásokért harc folyik az egyes szervezetek között.⁵¹⁵ A tagállamok anyagi hozzájárulása az Europol működéséhez jóval nagyobb arányú. Ehhez mérten az Europol ismertsége, elismertsége és kapacitása is nagyobb az Interpolénál.

1.2.3.3. Értékelés

A jogállamiság követelményeinek egyensúlyát Finszter így foglalja össze: „*Jóllehet a közbiztonság védelmét szolgáló rendészeti tevékenység természeténél fogva a társadalom értékeinek megóvását egyes alapjogok korlátozásával biztosítja, a jogállami rendőrség léte a jogbiztonság érvényesülésén, valamint a szabadság és a biztonság egyensúlyán alapul.*” (Finszter, 2005: 7) Az Europol (szervezeti és adatvédelmi) kontroll nélküli tevékenysége az információs önrendelkezési jog korlátozásában manifesztálódik, de az alapjog korlátozását korántsem jellemzi a szükségesség, az arányosság, valamint a jogi garanciák (pl. a jogorvoslathoz való jog) érvényre juttatásának egyensúlya. Az Europol egyezményben lefektetett közösségi szintű szabályozás szembe megy a tagállami szuverén büntető anyagi joggal, valamint alkotmányjogi alapelvekkel (adatvédelem).⁵¹⁶ (M. Nyitrai, 2004: 109; Holé, 2008) Az Europol információs rendszerből kooperációs szervezetté lépett elő, azonban hogy valójában milyen feladatokat végezhet kooperációs asszisztensi jogkörében, tisztázatlan. (Mayer, 2006: 113-121)

A gyakorlatban a magyar rendőrök az Europol működését, funkcióit nem ismerik, a nemzetközi együttműködés az Eurojust keretében, ügyészek által koordinált formában realizálódik.

1.2.4. Az Interpol

Az Europol után összehasonlításként szót kell ejteni az Interpolról is, amely az értekezésben idézett és hivatkozott nemzetközi vonatkozású jogesetekben főszerepet játszott.

Az Interpolt 1923-ban hozták létre, globális szervezet, az Europolnál nagyobb hagyománnyal rendelkezik a bűnüldözésben. Míg az Europol az Unió tagállamait tömöríti, addig az Interpol 10 kivétellel a Föld összes országában rendelkezik helyi irodával. Emiatt szélesebb körű az adatátadás (nagyobb és sokrétűbb az adatbázis)⁵¹⁷ és a kooperáció is. Az Europol eredeti funkciójához hasonlóan, az Interpol feladata elsősorban az információ-átadás. Az Interpol nem rendelkezik olyan központtal, ahová a tagországok tisztségviselőket delegálnának, mindenkor az adott tagállamban működő, a tagállam rendőreiből álló egység dönt arról, hogy felhasználja-e a kapott információt (megküldi a nyomozási jogkörrel rendelkező szervnek, körözéseket ad ki, stb.). Az adott nemzeti egység dönt abban is, hogy együttműködik-e a más államból induló nyomozás során a felderítésben és a nyomozásban; nincsenek az Europolhoz hasonló közös nyomozó csoportok, nincs olyan felettes szerv, mint az Europol esetében az

⁵¹⁵ 1997-ben az Interpol költségvetésének egyharmada az Európai Unió tagállamaitól származott, 2007-ben 59 millió USD-ra rúgott. (Ábrahám, 2001: 110) Az Europol a tagállamok a bruttó nemzeti össztermékükkel arányos hozzájárulásukkal tartják fenn, 2007. évi költségvetése 70,5 millió euró – 90 millió USD –, amelyet a tagállamok ugyancsak a bruttó nemzeti összterméknek megfelelő arányban támogatnak.

⁵¹⁶ Maga az Európai Parlament is kritikával illeti a szervezet megfelelő demokratikus ellenőrzésének, átláthatóságának és elszámoltathatóságának hiányát. E szempontokra figyelemmel a hatékonyság és az átláthatóság, valamint az operativitás növelése érdekében az Európai Parlament előirányozta az Europolnak az Unió intézményrendszerébe tanácsi határozattal történő beemelését. (Holé, 2008)

⁵¹⁷ Adatbázisa tematikusan gyűjtéseket is tartalmaz, így a terrorizmus-elkövetői adatbázist (*Interpol Terrorism Watch List*), gyermek szexuális abúzus-adatbázist (*Child Sexual Abuse Images*).

Európai Unió Tanácsa, amely meghatározná a nyomozási együttműködés közös érdekeit (az Európai Unióban a közösség pénzügyi érdekei a meghatározók. Sántha, 2006: 545; Ligeti, 2004: 242; Kapteyn & VerLooren van Themaat, 1990: 1395)⁵¹⁸ Az Interpol nem közös érdekek védelmére jött létre, így az egyes nemzeti egységek fellépése ad hoc, nem kötelező, és csak jogsegély-egyezményeken alapul.⁵¹⁹ Az Europol feladatkörének kialakításánál éppen arra törekedtek, hogy kiküszöböljék az Interpol már ismert hiányosságait: a nyomozásban részt vevőket irányítsa egységes, jogi alapokra helyezett közös érdek, valamint a nyomozásban részt vevő felek eljárása minden esetben legális legyen (nyomozási cselekmények foganatosítása külföldön, megkeresés alapján, és a nyomozó felelőssége). Így, annak ellenére, hogy alkotmányos aggályokat vet fel az Europol szervezeti felépítése (felettes szerv ellenőrzésének hiánya) és adatvédelmi (alkotmányos jogok sérelme) okokból, valamint jogállás (kvázi nyomozási jogkör) tekintetében, az Europol mégiscsak egy közös érdeken nyugvó szervezet (az Európai Unió érdekeit hivatott teljesíteni), míg az Interpolban nincs ilyen közös érdek: a tagállamok a saját joguknak kívánnak megfelelni. A közös bűnüldözéshez csak annyiban fűződik érdek, amennyiben a tagállamok büntető anyagi jogi előírásai megegyeznek. (Friedrichs, 2008: 172)

A kutatás által felölelt összesen 15 nemzetközi vonatkozású esetben kivétel nélkül az Interpol volt a kapcsolattartó szerv. Ennek alapján úgy tűnik, hogy az Interpol működése eredményesebb az Europolnál, legalábbis ami az információ-átadást illeti. Az eredményesebb működés egyfelől az internetes bűnözés, másfelől az online gyermekpornográfia differentia specificá-jának, azaz forrásának és elterjedési helyének köszönhető. Mivel az interneten megjelenő gyermekpornográfia jó része az USA-ban rezidens szolgáltatók tárhelyén elhelyezett weboldalakról származik, így az e bűncselekmény miatti megkeresések nagy része is innen érkezik az európai hatóságokhoz. Az USA kapcsolattartó szerve az Interpol, ennél fogva a legtöbb megkeresés nem az Europol, hanem az Interpol nemzeti egységén keresztül érkezik. Mivel az Interpolnak a világ 186 országában van helyi egysége, így valamely interneten megvalósuló bűncselekmény útjának (több szervert, illetve internet-szolgáltatót érint) végigkövetése az Interpol számára könnyebb, mert több országgal tart kapcsolatot, több országból juthat információhoz – és az információhoz jutás kölcsönös (minden országból elérhető, közös adatbázis). Emellett, az internetes vonatkozású gyermekpornográf ügyekben az információszerzést és -áramlást az is megkönnyíti, hogy az Interpolnak prioritásai közé tartozik az ún. high-tech bűnözés, valamint külön egysége foglalkozik a gyermekek ellen elkövetett bűncselekményekkel.

1.2.5. A nemzetközi együttműködés formális és informális eszközei

A világhálós bűncselekmények nyomozása során a hatóság intézkedése sokszor országhatárokat kell átlépjen. Az egyes országok büntetőjogi, büntetőeljárás szabályai azonban szuverének, csak az adott területre vonatkoznak. A nyomozás során általában gondot (pl. a nyomozás időbeli elhúzódása) okoz, ha olyan bizonyítékokat kell összegyűjteni, amelyek feltalálási, tárolási helye más-más országban van. A probléma az eltérő anyagi és eljárási szabályok összeegyeztethetlenségében, de legalábbis az eljárás időbeli

⁵¹⁸ Kapteyn és VerLooren van Themaat kifejti, hogy az Európai Uniónak limitáltak a lehetőségei a(z) egységes büntetőjogi szabályozást illetően. Csak arra vannak eszközei, hogy a tagállamok büntetőjogát a közösség finansiális érdekeinek a védelme céljából harmonizálja, erre hivatkozva tudja példának okáért a számítástechnikai vagy a gyermekek szexuális kizsákmányolására irányuló bűnözés területét is szabályozni.

⁵¹⁹ Szemben az Európai Unió nemzetközi bünyügyi együttműködésről szóló egyezményében foglaltakkal, amely magasabb szintű szakmai segítséget és kooperációt tesz lehetővé a tagállamok között. (Egyezmény a Tanács által az Európai Unióról szóló szerződés 34. cikkének megfelelően létrehozott, az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bünyügyi jogsegélyről. (C. 197., 2000/07/1(2)) Hazánkban kihirdette a 2003. évi CXXX. törvény az Európai Unió tagállamaival folytatott bünyügyi együttműködésről.)

elhúzóadásában jelentkeznek. Ez az interneten elkövetett bűncselekmények esetében még gyakoribb. (CSIS Report, 2001: 11) A saját joghatóság határain kívül található bizonyítékok gyűjtésére rendelkezésre álló, hagyományos nemzeti stratégiák az internetes bűncselekmények esetében nehézkesnek, lassúnak bizonyulnak. (Brenner & Schwerha, 2004: 111-114;⁵²⁰Irk, 1997a: 629; Irk, 1997b: 105-106)

Az informális együttműködés gyorsabb, így általában hatékonyabb is, azonban ismerünk példákat arra is, amikor az informális együttműködése sem volt elegendő a büntetőeljárás sikerre viteléhez. Az amerikai nyomozó hatóságok emlékezetes akciója fűződik a 2000 májusában a világ komputeres hálózatát ellepő *Love Bug* vírushoz. Az USA szakértői meglepően gyorsan a vírus kibocsátójának nyomára bukkantak – a Fülöp-szigeteken. A két ország nyomozó hatóságai, az FBI és a fülöp-szigeteki rendőrség munkatársai között kialakult, minden hivatalos alapot nélkülöző kooperáció bámulatosan könnyen működött, amíg a nyomozás el nem ért egy bizonyos pontot. Abban az időben a Fülöp-szigetek büntetőjoga nem szankcionálta sem az idegen rendszerbe történő jogosulatlan behatolásokat (hacking), sem a számítógépes vírusok elterjesztését. Ezeknek a cselekményeknek a kriminalizálására éppen a szóban forgó eset hatására került sor. Ezért a kettős inkrimináció hiányában nem lehetett házkutatást tartani *Onel de Guzman*, az első számú gyanúsított tartózkodási helyén. Végül is, az FBI nyomására – az eset rendkívüli nemzetközi jelentősége miatt – a helyi rendőrség megszerezte a házkutatási parancsot, meg is találták a keresett fájlokat. Következő lépésként azonban el kellett dönteni, milyen bűncselekmény elkövetésével gyanúsítsák meg *de Guzman*. Az adathordozókat végül lefoglalták csalás és lopás alapos gyanújával, azonban a büntetőeljárás során a gyanúsítás nem állt meg, mert a víruskészítés és terjesztés cselekményét nem lehetett egyik, hatályos büntetőjogi tényállás keretei közé sem besorolni. Ebből adódóan, végül senkit nem vontak felelősségre a vírus által világszerte okozott jelentős károk miatt.⁵²¹

A határokat átlépő bűncselekmények nyomozása során a különböző országok hatóságai előtt két lehetőség áll az együttműködésre: a formális (jogilag szabályozott) és az informális (ad hoc, szabályokhoz nem kötött) módszer. Utóbbi a formális együttműködés szabályaira épülő *team*-munka, azzal az eltéréssel, hogy hiányoznak az országokat összekötő kölcsönös jogsegély-egyezmények, amelyek a hivatalos kapcsolattartási útvonal megtartásával működnek. Az informális együttműködés hatékonyabb, mert gyorsabb reakciót tesz lehetővé a nyomozásban részt vevő, illetve ahhoz segítséget nyújtó felek között (Parti, 2004c: 206), vitás pont azonban az informális eljárásban megszerzett bizonyítékok bizonyítási eljárásban való jogszerű felhasználhatósága. (Friedrichs, 2008: 160) Másfelől, a külföldi rendőri teamben való informális együttműködés mindig kockázatos a nyomozók számára, a polgári és büntetőjogi felelősség tisztázatlansága miatt (fedett nyomozóként való részvételből fakadó, illetve nem hivatalos eljárásban elvégzett nyomozási cselekményekért való felelősségvállalás). Ezeknek a problémáknak a megoldására az Európai Unió az Europol és a közös nyomozócsoportok felállításával jogi alapokra helyezte a közös nyomozócsoportok és a határokon átnyúló bűnözés elleni közös fellépés kereteit.

Hazánkban a közös nyomozócsoportok felállításáról és alkalmazhatóságáról az európai elfogatóparancsot is kihirdető törvény rendelkezik (a továbbiakban Btv.).⁵²² Abban az esetben, ha több tagállamra kiterjedő bűncselekmény felderítése különösen bonyolult vagy a

⁵²⁰ A kölcsönös jogsegély-egyezmények alkalmazásának diplomáciai nehézségeiről a cyber-bűncselekmények esetén l. Brenner & Schwerha, 2004: 111-114.

⁵²¹ <http://more.abcnews.go.com/sections/tech/DailyNews/lovebug000821.html> (2000. augusztus 21.)

⁵²² 2003. évi CXXX. törvény az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről, 55-59. § Hatályos 2003. XII. 29-étől.

bűncselekmény miatt több tagállam folytat büntetőeljárást, és a nyomozások összehangolására van szükség, akkor az arra jogosult hatóságok (a legfőbb ügyész engedélyével az ügyész vagy a tagállam igazságügyi vagy nyomozó hatósága) kezdeményezhetik közös nyomozócsoport felállítását. A nyomozásban részt vevők felelőssége a törvényben megállapított.⁵²³ Az Europol tisztviselője e törvény szerint vehet részt a közös nyomozó csoportban. A Magyarország területén működő közös nyomozó csoport a NEBEK-től kérhet engedélyt adat vagy technikai tanácsadás kérésére az Europoltól. Minden olyan adatot, amely a közös nyomozó csoport tevékenységéből származik, a NEBEK küld meg az Europol részére.⁵²⁴

A nemzetközi együttműködés az első világháború utáni időszakra nyúlik vissza, amikor is a droggal és más, határokon átnyúló bűnözéssel kapcsolatban történt összefogás. (Pl. a francia-amerikai drogsempészettel kapcsolatos nyomozási együttműködés az 1930-as években.) Amerikai Egyesült Államokban a Nixon-politika vezette be a drogellenes fellépés eszközeként a nemzetközi kooperációt a nyomozásokban. Ezek még jellemzően informális együttműködésen alapultak, kölcsönös jogsegély-egyezmények hiányában, illetve az egyezmények által előírt hivatalos kapcsolattartási útvonal elkerülésével. (Friedrichs, 2008: 160)

Az informális nemzetközi együttműködés jelei voltak tapasztalhatók az 1970-es évektől Európában is. Ez először informális együttműködést jelentett (pl. az 1970-es években a német-amerikai, vagy a francia-amerikai drogellenes nyomozásokban való együttműködés. Friedrichs, 2008: 162-168) Az Europol létrehozásával vált szabályozottá az együttműködés.⁵²⁵ A közös nyomozócsoportok legális alapjainak megteremtése után elsősorban német és osztrák kezdeményezésre kiterjesztették a nemzetközi együttműködést a balkánra (ennek egyik szerve a Dél-kelet Európai Bűnügyi Együttműködési Kezdeményezés, a SECI).

Az Europol keretében működő közös nyomozócsoportok mellett 2004-től megjelennek a nemzetközi ad hoc csoportok a terroristákkal kapcsolatos információcserére.⁵²⁶ Létrehozataluknál az volt az elképzelés, hogy a már megtörtént terrorcselekményeket elemezzék stratégiai szempontból és ennek nyomán kockázatelemzéseket készítsenek (New York-i és madridi merényletek után, 2002-2003-ban, spanyol, majd olasz kezdeményezésre merült fel a gondolata). Míg a közös nyomozócsoportok célja a büntetőeljárások tető alá hozatala, azaz a megtörtént bűncselekmények felderítése és nyomozása, addig az ad hoc csoportok célja a terrorizmus megelőzése. Az ad hoc csoportok munkájában nem vesz részt igazságszolgáltatási (nyomozást felügyelő) szerv (ügyészség), ennek ellenére (titkos) nyomozási eszközöket alkalmaznak a terrorizmus csoportok monitorozása során.

Az utóbbi időkben az Europol létrehozásánál irányadó, formalizáló politika helyett, a nemzetközi kapcsolatok megélénkülésével az Európai Unió egyre inkább a formalitásokat nélkülöző együttműködési politika kialakítása felé halad. M. Nyitrai szerint a bűnügyi együttműködési gyakorlat „formavesztése” – azaz, hogy a rendőri együttműködés gyakran

⁵²³ Betv. 58. § (6) „Az ügyész vagy a közös nyomozó csoport magyar vezetője haladéktalanul értesíti a tagállami igazságügyi vagy nyomozó hatóságot, ha a tagállam igazságügyi vagy nyomozó hatóságának tagja a magyar jog szerint büntetendő cselekményt követett el.”

⁵²⁴ Betv. 59. §

⁵²⁵ Az együttműködés gyakorlati megvalósulásáról l. a Bizottság jelentését a közös nyomozócsoportokról szóló, 2002. június 13-i tanácsi kerethatározat jogi átvételéről. Brüsszel, 7.1.2005 COM(2004) 858 végleges. Elérhető: <http://eur-lex.europa.eu/>; (2008. február 12.)

⁵²⁶ Council Recommendation for the establishment of Multinational Ad Hoc Teams for Gathering and Exchanging Information on Terrorists, 25 April, 2002. Council 2003; Commission 2004:27-28 Elérhető: <http://www.consilium.europa.eu> (2008. augusztus 10.)

informális csatornákon keresztül bonyolódik és nem vonatkozik rá az igazságügyi kooperáció feltételrendszere, azonban nem ad okot aggodalomra. Másokkal együtt M. Nyitrai is azt hangsúlyozza, hogy a jövő feladata az igazságügyi, a rendőri és a közigazgatási együttműködés szintézisének megteremtése. (M. Nyitrai, 2004: 116; Brady, 2007: 39)

1.2.6. A budapesti egyezmény együttműködésre vonatkozó szabályai

A bűncselekmények hatékony üldözése és a nemzetközi együttműködés feltételeinek megteremtése érdekében a tagállamok jogának harmonizálására van szükség. A harmonizálásnak egyfelől az internetes támadások egységes definiálására kell vonatkoznia, másfelől az egyes országoknak közelebbről meg kell határozni, *mit tehet* és *mit nem tehet* a nyomozó hatóság a kibertérben keletkező bizonyítékok összegyűjtése során.

Ami a „*mit tehet*” oldal kidolgozását illeti, ennek érdekében mindaddig a legmértányolhatóbb erőfeszítéseket a budapesti egyezmény tette. Az egyezmény aláírói egyetértettek olyan „jogalkotási és egyéb intézkedések” meghozatalában, amelyek az egyezmény által klasszifikált komputer-használattal összefüggő cselekmények büntetőjogi szankcióval fenyegetéséhez, és a szankciók érvényesítéséhez szükségesek.⁵²⁷ Az aláíró felek *kölcsönös erőfeszítéseket* tesznek annak érdekében, hogy a bizonyítékok rögzítésének, megőrzésének és átadásának feltételeit, valamint az államközi segítség alapjait megteremtsék, jogsegélyegyezmények hiányában is.

Ösztönzi a feleket olyan intézkedések meghozatalára, amelyek elősegítik a büntetőeljáráshoz a hatóságok bizonyítékként szolgáló adatokhoz való hozzájutását. Az adatok megőrzésének biztosítása érdekében szabályozza az adatok rögzítésének előírhatóságát. A nyomozó hatóság előírhatja a szolgáltatóknak a felhasználói és más adatok megőrzését addig is, amíg be nem szerezte az adatok megőrzésére vonatkozó hivatalos határozatot, annak érdekében, hogy az adatok ne vesszenek el.⁵²⁸ Ez a rendelkezés tipikus példája az informális együttműködésnek, amely ebben az esetben a nyomozó hatóság és az internet-szolgáltató között érvényesül. Az online kommunikáló fél elérési útvonalának felderítése érdekében előírja a szolgáltatótól követelhető adatok megőrzésének és átadásának lehetővé tételét. Abban az esetben is biztosítani kell az adatok átadását, ha több szolgáltató vett részt az üzenet továbbításában.⁵²⁹ Ez a rendelkezés vonatkozhat az anonimizáló szolgáltatók adatmegőrzési és adatvisszafejtési kötelezettségének előírására, amely tehát már itt, az egyezményben megjelenik (Biancuzzi, 2007). Az adatvisszatartási irányelv erre tekintettel már kifejezetten kötelezi a tagállamokat az ilyen adatok rögzíthetőségének és azonosításának a biztosítására.

Ami az adatok átadását illeti, biztosítani kell, hogy a szolgáltatók kötelezhetőek legyenek a rögzített és tárolt (előfizetői és egyéb, pl. a kommunikáció helyére vonatkozó) adatok átadására.⁵³⁰ Lehetővé kell tenni a számítástechnikai adattároló és a tárolt adat átvizsgálását és lefoglalását, ha szükséges, akkor a rendszerrel kapcsolatban lévő (hálózatba kötött) összes számítógépen. A lefoglalt adathordozóról másolatot kell készíteni és azt hiteles állapotban megőrizni, a szolgáltatóknak pedig hozzáférhetetlenné kell tennie a birtokában maradó – de rendelkezése alól kivont – adatot.⁵³¹ A budapesti egyezményben foglalt jog érvényesítésének jó példája a szerver-lefoglalás, amikor nemcsak egy bizonyos adathordozót vagy annak elkülönített tartalmát, de az egész adatparkot lefoglalják és vizsgálat alá vonják. Az adatok megőrzésére kötelezés, a lefoglalás, vagy az adatok más hasonló módon történő megszerzése

⁵²⁷ 2-10. cikk

⁵²⁸ 16. cikk, Tárolt számítástechnikai adat gyors megőrzése

⁵²⁹ 17. cikk, Forgalmi adat gyors megőrzése és részbeni átadása

⁵³⁰ 18. cikk, Közlésre kötelezés

⁵³¹ 19. cikk, Tárolt számítástechnikai adat átvizsgálása és lefoglalása

érdekében a budapesti egyezmény szorgalmazza olyan kodifikációs és egyéb intézkedések megtételét, amelynek alapján a hatóság a felderítés és a nyomozás érdekében megkaphat minden „ésszerűen szükséges” tájékoztatást.⁵³² Az ésszerűen szükséges – közelebbről meg nem határozott – kitétel azt sugallja, hogy továbbra is a nemzeti jogalkotó diszkréciója a nemzeti jogrendszer alakítása, másfelől viszont tiszteletben kell tartania a szolgáltató tevékenységét, elő kell mozdítania, hogy a lehetőségekhez mérten továbbra is zavartalanul folytathassa tevékenységét.

Az adatok valós idejű összegyűjtése alatt a budapesti egyezmény gyakorlatilag a titkos megismerés eszközei alkalmazhatóságának alapját fekteti le, amennyiben kötelezi a szolgáltatókat az adatok (technikai teljesítőképészen belüli) rögzítésére és a nyomozási cselekményben való közreműködés titokban tartására.⁵³³ Az adatok valós idejű (a keletkezéskor történő) összegyűjtésének lehetősége a hatóság joga arra, hogy kötelezhesse a szolgáltatót a felhasználói adatok folyamatos rögzítésére abban az esetben is, ha az adat nem szükséges feltétlenül az online kommunikáció továbbításához, a számlázáshoz vagy a műszaki hibák elhárításához.

A budapesti egyezmény előírja a felek lehető legszélesebb körben való együttműködését, valamint a szolgáltató kötelezettségeinek meghatározását a bűncselekmények nyomozása során és a büntetőeljárásban.⁵³⁴ A kiadatással kapcsolatban előírja, hogy rendelkezései a kiadatás alapjaként funkcionálnak minden olyan esetben, amikor a fél szerződés meglététől teszi függővé a kiadást, és olyan fél intéz hozzá kiadási kérelmet, amelyikkel nem kötött kiadási szerződést, az egyezményben meghatározott büntetendő cselekmények tekintetében.⁵³⁵ Az átadásra, a jogsegélykérelemre és a bizonyítékok beszerzésére, biztosítására vonatkozó előírások a budapesti egyezménynek megfelelően szerepelnek a Betv-ben. A budapesti egyezmény a jogsegélykérelemek teljesítésére gyorsított, elektronikus úton folytatott kommunikációt tesz lehetővé (elektronikus levél, telefax), abban az esetben, hogyha a kommunikáció bizalmassága és hitelessége ezen az úton is biztosítható. A közléseket utólag azonban, a hagyományos hivatalos módon meg kell erősíteni (az egyezmény nem határozza meg a megerősítés módját, ebben a kérdésben tehát az adott fél büntető eljárásában alkalmazható módszerek az irányadóak).⁵³⁶ (A bizonyítékok hiteles megőrzésével kapcsolatban később tárgyalom ezeket a hitelesítési lehetőségeket.) A jogsegély más államban található szolgáltató által az adatok rögzítésére, átadására, átvizsgálhatóságára vagy hozzáférhetővé tételére is vonatkozhat.⁵³⁷

A budapesti egyezménnyel szemben álló kritikák arra épülnek, hogy a megfogalmazás előterébe egyértelműen a nyomozási érdekek kerültek, következésképpen a „mit nem tehet a nyomozó hatóság” rész kidolgozatlan marad. A szövegezés a nyomozó hatóság tevékenységét támogatja, részleteiben kidolgozott jogokat ad a hatóság kezébe a forgalmi adatok beszerzését és lefoglalását illetően, valamint biztosítja az online kommunikáció, az e-mail-forgalom állami felügyeletének, *ellenőrizhetőségnek* lehetőséget, azonban nem nevesít szabályokat a magánélet védelmében. Az egyezmény nem veszi figyelembe azon felhasználók érdekeit, akiknek a forgalmi adatait a hatóság anélkül ismeri meg, hogy bűncselekmény elkövetésének

⁵³² 19. cikk (4) bek.

⁵³³ 20-21. cikk, A számítástechnikai adatok valós idejű összegyűjtése

⁵³⁴ Harmadik rész, Nemzetközi együttműködés

⁵³⁵ 24. cikk, (3) bek.

⁵³⁶ 25. cikk (3) bek.

⁵³⁷ Ideiglenes intézkedésekkel kapcsolatos jogsegély, 29-30. cikk, Nyomozási jogkörökkel kapcsolatos jogsegély, 31-34. cikk

gyanúja miatt velük szemben is büntetőeljárás indult volna.⁵³⁸ Emellett nélkülöz mindenféle, az üzleti szféra tiszteletben tartását célzó, a hatósági tevékenységet limitáló szabályozást. Az egyezmény publikálását követően számos nonprofit fogyasztóvédelmi és az internet-felhasználók érdekeit védő szervezet szállt síkra az online szabadságjogok, a magánélethez fűződő jogok, valamint az online adatforgalom tudatos védelme érdekében. Ilyen elvárásoknak ad hangot az *Electronic Frontiers Australia* (EFA) egyezményt illető kritikai észrevételeinek gyűjteménye, valamint a *Global Inrernet Liberty Campaign* (GILC), az internetes polgári szabadságjogok nemzetközi egyesülete. A kritikus hangok szerint az egyezménynek a tárolt számítástechnikai adatok gyors (késedelem nélküli) megőrzésére kötelezésről, valamint a forgalomra vonatkozó adatok gyors (késedelem nélkül) megőrzéséről és részbeni átadásáról,⁵³⁹ a forgalomra vonatkozó adatok valós idejű (keletkezéskor történő) összegyűjtéséről, továbbá a tartalomra vonatkozó adatok kifürkészéséről⁵⁴⁰ szóló rendelkezései nem felelnek meg az OECD titkosítási irányelvében megfogalmazott elvárásoknak,⁵⁴¹ az információs technológiával kapcsolatos büntetőeljárás-jogi problémákról szóló miniszteri bizottsági ajánlásnak,⁵⁴² a magánélet védelméről az interneten című miniszteri bizottsági ajánlásnak,⁵⁴³ sem pedig a magánélet tiszteletben tartásához fűződő, a római egyezményben megfogalmazott alapvető emberi jogoknak.⁵⁴⁴

Az egyezmény által szorgalmazott kölcsönös jogsegélynyújtásnak alapvető akadály a szuverén, nemzeti jogrendszerek különbségeiben rejlik. A drasztikus, magánéleti határokat nem ismerő nyomozási tevékenység határokon átnyúló eljárás esetén – amikor külföldi szolgáltatót kell az eljárásba bevonni – semmiképpen nem érvényesülhet. Egyetlen kormány sem léphet fel a jogszerűen cselekvő polgárával szemben, függetlenül attól, hogy az egyezmény kölcsönös segítségnyújtásra, a megkeresések kölcsönös teljesítésére szólítja fel a feleket az internetes közegben elkövetett cselekmények nyomozása esetén.⁵⁴⁵ A nemzetközi bűnügyi jogsegély és együttműködés rendszerének sarokkövét képező kettős inkrimináció

⁵³⁸ A szolgáltató, megkeresés esetén nem kezd a hatóság által átadni kért felhasználói adatok költséges és időigényes elkülönítésébe, hanem a megjelölt időszakra vonatkozó teljes forgalmi adatkészletet a nyomozó hatóság rendelkezésére bocsátja. Ezzel a hatóság tudomására jutnak olyan felhasználói adatok is, amelyek nem képezik a nyomozás tárgyát.

⁵³⁹ 16. és 17. cikk

⁵⁴⁰ 20. és 21. cikk

⁵⁴¹ „*The fundamental rights of individuals to privacy, including secrecy of communications and protection of personal data, should be respected in national cryptography policies and in the implementation and use of cryptographic methods.*” 1997 OECD Cryptography Guidelines: Recommendation of the Council Concerning Guidelines for the Cryptography Policy 27 March

997. http://www.oecd.org/document/34/0,2340,en_2649_1814690_1_1_1_1-1,00.html; (2004. augusztus 25.) I. még: OECD Irányelvek a magánélet védelméről és a személyes adatok határokon átvívelő áramlásáról <http://www.oecd.org/dataoecd/16/9/15590228.pdf> (2004. augusztus 25.)

⁵⁴² „*1. The legal distinction between searching computers systems and seizing data stored therein and intercepting data in the course of transmission should be clearly delineated and applied. 2 [...] The legal remedies that are provided for in general against search and seizure should be equally applicable in case of search in computer systems and in case of seizure of data therein.*” CoE Recommendation No. R(95)13 of the Committee of Ministers to Member States Concerning Problems of Criminal Procedure Law Connected with Information Technology. Elérhető angol nyelven az Európa Tanács honlapján: <http://www.coe.int/>; (2008. június 12.)

⁵⁴³ Recommendation No. R (99) 5 of the Committee of Ministers to member states for the protection of privacy on the Internet. Guidelines for the protection of individuals with regard to the collection and processing of personal data on information highways which may be incorporated in or annexed to codes of conduct. Elérhető: [http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/data_protection/documents/international_legal_instruments/Rec\(99\)5_EN.pdf](http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/data_protection/documents/international_legal_instruments/Rec(99)5_EN.pdf); (2008. augusztus 10.)

⁵⁴⁴ Római egyezmény, 8. cikk. A magán- és családi élet tiszteletben tartása; 9. cikk Gondolat-, lelkiismeret- és vallás szabadság; 10. cikk Vélemény nyilvánítás szabadsága.

⁵⁴⁵ Az egyezményben megfogalmazott, a kölcsönös segítségnyújtásra vonatkozó elvárások részletes elemzését l. <http://www.gilc.org/>; (2004. augusztus 25.)

alapján a szolgáltatónak nem kell teljesítenie a megkeresést (és nem is teszi), hogyha az adott cselekmény a szolgáltató országának belső joga szerint nem büntetendő. A nemzeti jogrendszerek különbségeiből adódik az is, hogy a külföldi szolgáltató nem teljesítheti a megkeresést, ha a kért adatok gyűjtéséhez, tárolásához, valamint kiadásához a szolgáltató országában bírósági határozat szükséges.

A budapesti egyezmény adatszolgáltatásra vonatkozó rendelkezései nem kedveznek a felhasználói adatvédelemnek. (Gercke, 2002) Az egyezmény nem tartalmaz rendelkezéseket a lefoglalás és a szolgáltatót kötelező megkeresések limitálása tekintetében. A rendelkezések egyértelműen a hatóság jogosultságait növelik az információs önrendelkezési joggal szemben. Az egyezmény hagy némi játékteret a ratifikáló feleknek a szabályok átültetéséhez, hogy a felek a helyi viszonyoknak megfelelően alakíthassák ki az egyensúlyt a hatékony büntetőeljárás és a privát szféra védelme között. Az egyensúly megtalálása azonban nem merül ki a jogalkotásban: a gyakorlatban rendszerint újra kell értelmezni a szabályokat a technikai vívmányoknak megfelelően. A jogalkotással szemben álló igények az internetes tartalommal kapcsolatban gyorsabb, naprakészebb változtatásokat követelnek, mint az élet egyéb területén.

A budapesti egyezmény ratifikálásával kapcsolatban az Európa Tanács tagállamai körében vita bontakozott ki, mert a ratifikálással a privátszféra védelméhez való jog könnyen háttérbe kerülhet a büntetőeljárás érdekeivel szemben. Azonban a budapesti egyezménynek azok a rendelkezései, amelyek aggasztották a szakértőket, az adatvisszatartási irányelv implementálásával 2008-ban hatályba lépnek például Németországban és hazánkban is. Az egyezménnyel kapcsolatban olyan rendelkezések alkotmányellenességét fogalmazták meg (Gercke, 2002; Gercke, 2004a: 762),⁵⁴⁶ mint amilyen a felhasználói adatok tárolására, a valós idejű kapcsolatok ellenőrizhetőségére, valamint a kommunikáció tartalmának ellenőrizhetőségére való előírás. Németországban számos olyan ítélet született, amelyben a bíróság a szolgáltatót a számlázáshoz nem szükséges felhasználói és kommunikációs adatok megsemmisítésére kötelezte, mivel a cél nélküli készletezés sérti a felhasználók adatvédelmi jogait.⁵⁴⁷ A viták forrása az irányelvvel kapcsolatban is egyfelől a szolgáltató jogait, másfelől pedig a magánszféra sérthetlenségéhez fűződő (információs önrendelkezési) jogot érinti: az adatraktározási kötelezettség túl széles adatkörre vonatkozik, amelyek nem feltétlenül szükségesek a számlázási és adózási célok teljesítéséhez, emellett, a hat hónaptól két évig tartó adattárolás még így is túlságosan tág teret enged a szolgáltatóknak a diszkrécióra, és messze nem alkalmas az államok rendelkezéseinek harmonizálására – ami pedig az irányelv eredeti célja volt.⁵⁴⁸

A budapesti egyezmény tartalmát illetően egyedülállóan átfogó. Nemcsak egységes definíciókat, de büntető anyagi jogi és eljárásjogi alapot is kínál a gyors és hatékony nemzetközi együttműködésre. Technikailag azonban, az Európa Tanácsnak nincs arra lehetősége, hogy valamely egyezmény ratifikálását az aláíró felektől kikényszerítse. A

⁵⁴⁶ Bundesrat: Reden und Entschließung zur Fluggastdatensammlung. 21.02.2008

<http://www.vorratsdatenspeicherung.de/content/view/199/79/lang.de/>; (2008. február 21.); Germans File Mass Lawsuit Against Sweeping Data Retention Law. Deutsche Welle, 31.12.2007 <http://www.dw-world.de/dw/article/0,2144,3025009,00.html>; (2008. február 21.)

⁵⁴⁷ Amtsgericht Darmstadt, 15/2005, S. 32: IP-Adressspeicherung. <http://www.heise.de/ct/05/15/032/>; Zivilkammer des Landgerichts Darmstadt, Az. 25 S 118/2005. <http://www.heise.de/newsticker/meldung/68801>; (2008. február 21.)

⁵⁴⁸ A viták részletesen olvashatók a *Digital Rights Ireland*, valamint az EuroISPA weboldalán: Clark, R.: „*Big Brother's Philosophy threatens public's privacy*” <http://www.digitalrights.ie/2008/02/08/irish-privacy-expert-big-brother-philosophy-threatens-publics-privacy/>; EuroISPA: http://www.euroispa.org/docs/051124_Joint_industry_press_release.pdf; (2008. február 21.)

ratifikálás a belső jognak az aláírt nemzetközi deklarációhoz való megfeleltetését, harmonizálását jelenti. A ratifikálás nélkül aláírók azonban csupán szimpátiájukat fejezik ki az egyezményben megfogalmazottakkal kapcsolatban. (Gercke, 2006: 144-145)

1.2.7. Az információs rendszerek elleni támadásokról szóló kerethatározat

A Tanács 2005/222/IB kerethatározata az információs rendszerek elleni támadásokról (a továbbiakban IRET kerethatározat)⁵⁴⁹ az Európai Unió harmadik pilléres jogforrása, így a tagállamok számára kötelező előírásokat, de legalábbis kötelező célokat tartalmaz. Az Európa Tanács egyezménye ugyanakkor nemcsak a tagállamok (és az Unió tagállamai), hanem a világ más országai előtt is nyitva áll, így szélesebb kooperációt tesz lehetővé, ami az internetes bűnözés globális jellegéből adódóan nem elhanyagolható lehetőség.⁵⁵⁰ (Gercke, 2006: 145)

Az IRET kerethatározat rendelkezései gyakorlatilag megegyeznek a budapesti egyezményben megfogalmazott, a számítástechnikai rendszerekre vonatkozó definíciókkal, a büntetendő cselekményekre, valamint a (hatékony, arányos és visszatartó erejű) szankciókra vonatkozó előírásokkal. A számítástechnikai rendszerekbe való jogellenes behatolást,⁵⁵¹ az adatok kifürkészését már a budapesti egyezmény is büntetni rendelte, azonban az IRET kerethatározat előrébb hozza a behatolásért megállapítandó felelősséget: már valamely információs rendszerhez való jogellenes *hozzáférés* is büntetendővé nyilvánít. Ez azt jelenti, hogy nemcsak az a behatolás jogellenes, amelyhez valamely számítástechnikai rendszer védelmét kellett kijátszani (pl. jelszót kellett feltörni, belépési kódot megszerezni), de önmagában az is, hogyha valaki a nem védett rendszerbe jogosulatlanul belép.⁵⁵² Ez a rendelkezés egyfelől az előrehozott felelősségi alakzat miatt nem felel meg a büntetőjog dogmatikai feltételrendszernek – ti. megáll-e a szándék abban az esetben, ha nem kifejezetten vagy nem védett rendszerbe hatol be az elkövető, így nincs is tudomása arról, hogy cselekménye jogellenes. A külvilág számára észrevehetően nem védett rendszerbe való belépés olyan, mintha olyan területre lépnénk, amely nincs elkerítve és tábla sem jelzi, hogy a belépés illegális. Mindenesetre elgondolkodtató, hogy a nyitott ajtón való belépés önmagában (egyéb feltételek hiányában) még nem magánlaksértés. Ehhez képest a számítástechnikai rendszerbe való belépés akkor is büntetőjogi felelősséget vonhat maga után (az IRET kerethatározat szerint), hogyha semmilyen módon nem védik. A másik aggály a nem védett rendszerbe való belépés büntetőeljárásbeli bizonyításával kapcsolatos, így a belépés szándékossága, illetve magának a belépés tényének a bizonyítása technikailag nem védett rendszer esetében technikailag nem, vagy csak nehezen megoldható (még ha bizonyítható is a belépés ténye, hogyan bizonyítható annak jogellenessége?).

⁵⁴⁹ A Tanács 2005/222/IB kerethatározata (2005. február 24.) az információs rendszerek elleni támadásokról (HL L 69., 2005.3.16., 67-71. o.)

⁵⁵⁰ A dokumentumok kötelező erejének szemléltetője hatályba lépésük feltétele illetve időpontja. A budapesti egyezmény a benne meghatározott feltételek beállása esetén lép hatályba (általában meghatározott számú tagország ratifikációja és meghatározott számú aláírás esetén), míg a kerethatározat a benne megadott dátummal lép hatályba és emellett kötelezi a tagállamokat, hogy megadott határidővel tegyenek eleget a benne foglalt rendelkezéseknek. A kerethatározatoknak a belső jog részévé tétele tehát nem fakultatív, annak eszköze (polgári, büntetőjog, büntető eljárási jog, szabálysértési jog, közigazgatási jog, igazgatási intézkedések, intézmények felállítása stb.) azonban szabadon megválasztható, csak a hatékonyságra, az arányosságra nézve találhatók előírások.

⁵⁵¹ Az IRET kerethatározat nem a számítástechnikai rendszer, hanem az információs rendszer megnevezést használja (1. cikk, a./ pont), de annak definíciója értekezésem szempontjából nem tartalmaz lényegi eltérést a budapesti egyezmény számítástechnikai rendszer-definíciójához képest (1. cikk a./ pont), így az IRET kerethatározattal kapcsolatban is egységesen ezt használom.

⁵⁵² 2. cikk

A felelősség előrehozatala, valamint az előkészületi szakban maradó cselekmények büntetendősége nem egyedi törekvés: láttuk, hogy a child grooming egyezmény büntetni rendeli a gyermekpornográf felvételeket tartalmazó weboldalakhoz való hozzáférést is.⁵⁵³ A teljes képhez hozzá tartozik, hogy mindkét dokumentum (az IRET kerethatározat és a child grooming egyezmény) fenntartja a tagállamoknak azt a jogot, hogy az adott cselekményt ne büntessék.⁵⁵⁴ A hozzáférés büntetendővé nyilvánításának lehetőségként felvetése azonban mutat egyfajta előrehozott felelősségre törekvő tendenciát. Ennek a háttérben prevenciók elképzelések állnak.⁵⁵⁵ Mindenesetre kérdés, mennyiben alkalmazható a büntetőjog mint az elkövetett bűncselekmények szankcionálására hivatott intézmény a prevencióra az információs rendszerek közegében, ahol a technikai lehetőségek és kihívások sokkal nagyobbak, mintsem azzal a büntetőjog (anyagi és eljárásjog) lépést tudjon tartani. (Kerecsi, 1997b: 46-47)⁵⁵⁶

Az IRET kerethatározat olyan magatartásokat nyilvánít büntetendővé, amelyek kivétel nélkül szerepelnek a budapesti egyezményben is. Így, büntetendők az adatokkal végzett jogellenes cselekmények, így például módosításuk, törlésük, minőségi rontásuk.⁵⁵⁷ (A minőségi rontás és az adatok módosítása közötti eltérés értelmezhetetlen, és erre az IRET kerethatározat sem tartalmaz definíciót.) Az IRET kerethatározat büntetendővé teszi az információs rendszer működésének szándékos és súlyos megzavarását, akadályozását.⁵⁵⁸ Ez olyan kisebb számítástechnikai rendszereket is magában foglal, amelyek lényege nem a társadalom számára jelentős szolgáltatás nyújtásából áll. A „súlyos akadályozás” definíciója azonban nem adott, ez tehát, szükségképpen jogfejlesztő gyakorlatot igényel.

Az IRET kerethatározat 2007. március 16-áig adott határidőt a tagállamoknak a benne foglalt rendelkezések implementálására. Hazánkban a kerethatározatban megfogalmazott cselekmények már a budapesti egyezménynek való törvényi megfelelés (2002) óta büntetendők.⁵⁵⁹

Az IRET kerethatározat rendelkezéseivel konkrétabb, részletesebb lett a jogterület szabályozása, ez megfelel a bizonyossági elvnek, amely a nemzetközi együttműködés előfeltételeként megkívánt anyagi jogi harmonizációt szolgálja: minél részletesebb a szabályozás, annál kisebb a tagállamok mozgásteret az implementációban. (Gercke, 2005: 472) Azonban az időközben a hacking tömeges megjelenése és a büntetőjogi reagálást sürgető

⁵⁵³ 20. cikk (1) bek. f./ pont

⁵⁵⁴ Az IRET kerethatározat 2. cikk (2) bekezdése kimondja, hogy a tagállamok határozhatnak úgy, hogy a hozzáférés csak akkor legyen bűncselekmény, ha azt biztonsági intézkedés megsértésével követték el; a child grooming egyezmény 20. cikk (4) bekezdése értelmében pedig fenntartható az a jog, hogy a hozzáférést ne büntesse a tagállam.

⁵⁵⁵ Child grooming egyezmény, Preambulum; European Committee on Crime Problems (CDPC) Draft Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse Explanatory Report. Ministers' Deputies CM Documents CM(2007)112 add 26 June 2007, 9. pont

⁵⁵⁶ Kerecsi éppen a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekményekkel kapcsolatban gondolkodik el a büntetőjogi mint végső válaszreakció előrehozott, azaz prompt reakcióként való alkalmazásáról. A büntetőjog a deviáns magatartások megzabolozásának olyan eszköze, amely egy „tollvonással” – a kodifikációval – megteremthető. Nem ultima ratio-ként alkalmazzák, viszont elsődleges prevencióként való bevetése nem célra vezető. (Kerecsi, 1997b: 46-47)

⁵⁵⁷ IRET kerethatározat, 4. cikk, Adatokba való jogellenes beavatkozás

⁵⁵⁸ IRET kerethatározat, 3. cikk, Rendszerbe való jogsértő beavatkozás

⁵⁵⁹ A számítástechnikai rendszerbe való jogellenes behatolást és ott benn maradást, valamint a behatolást lehetővé tevő eszközök megszerzését, birtokban tartását, előállítását stb. mint a behatolás kísérletét a büntető törvénykönyvet módosító 2001. évi CXXI. törvény vezette be, a tényállások 2002. IV. 1-jétől hatályosak.

európai uniós dokumentumok megjelenése óta⁵⁶⁰lezajlott technikai fejlődés ambivalens büntetőjogi értelmezéshez és értékeléshez vezethet. Így például az eredetileg jogellenes számítástechnikai behatolásokhoz használatos szoftverprogramok (hacker-programok) mára a rendszerbiztonság-tesztelés eszközei. A rendszer töréstesztje annak biztonságos működéséhez szükséges, és a megbízó felkéréséhez/hozzájárulásához kötött, így nem minősül jogellenesnek. Érdekes kérdés és kihívás a joggyakorlat számára az elkövető birtokában talált, számítástechnikai rendszerbe való behatolást lehetővé tevő programok felhasználási szándékának a bizonyítása/bizonyíthatósága. A bírói joggyakorlatnak kell kidolgoznia, hogy az ilyen szoftverprogramok előállítása, birtokban tartása, stb. elegendő-e az „eszközökkel való visszaélés” vagy a jogellenes behatolás (hacking) kísérletének megállapításához. (Gercke, 2005: 471)

Az IRET kerethatározat a kísérlet és az előkészületi magatartások (behatolást lehetővé tevő szoftver birtokban tartása stb., számítástechnikai rendszerekhez való jogellenes hozzáférés) büntetésével megfelel a nemzetközi jogalkotási tendenciának, azaz a felelősség előrehozásának.

Ez a tendencia köszön vissza a gyermekek sérelmére megvalósított online abúzus magatartásainak egyre részletesebb kriminalizálásában, valamint az egyre előrébb hozott felelősség eseteiben is. Amíg azonban a nemzetközi dokumentumok kivételt engednek a tagállamok számára valamely előrehozott felelősségi alakzat megállapítása, illetőleg cselekmény üldözése alól, addig eredményes büntetőjogi együttműködés az Európai Unión kívül nem valósulhat meg.

1.2.8. A nemzetközi bűnügyi együttműködésre vonatkozó egyéb dokumentumok

Hazánkban a nemzetközi együttműködést⁵⁶¹szabályozó törvények között legfontosabb a Btv. A törvény egyfelől közvetlenül érvényesülő, processzuális rendelkezéseket fogalmaz meg az eljárási együttműködés tekintetében, vagy arra való utalást, hogy az adott eljárási formát mely tagállam joga szerint kell vagy lehet végrehajtani. A jogsegély a törvényben meghatározott, katalógus-bűncselekmények esetében teljesíthető. A törvény ebben a körben felsorolja az értekezés témája szempontjából lényeges bűncselekményeket, így a gyermekek szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia körében az erőszakos közönség, a szemérem elleni erőszak, a megrontás, a tiltott pornográf felvétellel visszaélés, a kiskorút foglalkoztató bordélyház fenntartásával elkövetett üzletszerű kéjelgés elősegítése, a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett kerítés büntetést. A felsorolásban szerepel az

⁵⁶⁰ Proposal for a Council Framework Decision on attacks against information systems (COM(2002) 173 final — 2002/0086(CNS) OJ C 203 E , 27/08/2002 p. 0109-0113)

⁵⁶¹ Nemzetközi szerződéssel kialakított többoldalú bűnügyi együttműködések hazánkban: a nemzetközi bűnügyi jogsegélyről kihirdetett 1996. évi XXXVIII. törvény, valamint az 1999. évi LIV. törvény az Európai Unió bűnüldözési információs rendszerével történő adat-és információcsere szabályainak megállapítására, amely kiterjed az Europol, az Interpol, a Schengeni Információs Rendszer (SIS), valamint az Európai Csalásellenes Hivatal (OLAF) keretében megvalósuló két- és többoldalú nemzetközi szerződésekre és információcsere. A bűnüldöző szervek nemzetközi együttműködését szabályozó 2002. évi LIV. törvény 8. §-a meghatározza az együttműködés következő formáit: közvetlen információcsere, ellenőrzött szállítás, közös bűnfelderítő csoport létrehozása, a bűnüldöző szervvel együttműködő személy igénybevétele, a fedett nyomozó alkalmazása, a határon átnyúló megfigyelés, a forrányomon üldözés, az összekötő tisztviselő alkalmazása, a titkos információgyűjtés nemzetközi együttműködés alapján, valamint a tanúvédelmi program alkalmazása nemzetközi együttműködés alapján. A SECI keretében, az országhatárokat átlépő bűnözés megelőzésében és leküzdésében való együttműködésről szóló 2000. évi CXV. törvény, amely a SECI-t az Europolhoz hasonló koordinációs, illetve jogsegély-továbbító központként szabályozza, amelynek fő tevékenysége az információátadás, a határokat átlépő, Dél-Kelet-Európában jellemző szervezett bűnözési formák felismerése és működésük elemzése.

emberkereskedelem, valamint a számítástechnikai rendszer és adatok elleni bűncselekményt.⁵⁶²Ezekre a bűncselekményekre azért fontos kiterjednie a nemzetközi együttműködésnek, mert a tiltott pornográfia kísérő bűncselekményeiként számos esetben megjelennek a büntetőeljárásban. Az online gyermekpornográfiával rendszerint együtt járó, szerzői joggal kapcsolatos bűncselekmények nem szerepelnek a felsorolásban, azonban a törvény az ezek miatti átadást is lehetővé teszi abban az esetben, ha a cselekmény a magyar jog szerint bűncselekménynek minősül.⁵⁶³ Ezen bűncselekmények esetében helye van a törvényben meghatározott kölcsönös nemzetközi jogsegélynek, így az elkövető büntetőeljárás vagy büntetés-végrehajtás céljából való átadásának,⁵⁶⁴és különböző nyomozási cselekmények, így a bizonyítékként szolgáló tárgyak lefoglalásának és átadásának, biztosítási intézkedés⁵⁶⁵foganatosításának abban az esetben, ha az egyezményben részes állam megkereséssel él a másik tagállam felé. Az átadás fő szabály szerint akkor teljesíthető, ha a cselekmény megfelel a kettős büntetőség feltételének, kivéve a felsorolt, kiemelt bűncselekmények esetében, ekkor az európai elfogatóparancs alapján mérlegelés nélkül ki kell adni a keresett személyt.⁵⁶⁶ Az egyszerűsített átadási eljárás tehát, meghatározott feltételek esetén a gyermekpornográfiára is kiterjed, hiszen a gyermekpornográfia is a katalógus bűncselekmények közé tartozik. Hogy ne érvényesüljön a kettős inkrimináció, ahhoz a kibocsátó tagállam jogában legalább háromévi szabadságvesztéssel járó szankciót kell előírni a cselekményre. A gyermekpornográfia miatti átadásnak az eltérő gyermekfogalom lehet az akadálya a konkrét együttműködésnek (átadásnak). Így azokkal az államokkal, amelyek a gyermekpornográfia sértettjének életkorát eltérően határozzák meg (pl. Németország), az együttműködés meghiúsulhat.

A nemzetközi együttműködésre az Európai Unióban a kettős inkrimináció elve alapján van lehetőség, ti. akkor, ha az elkövetés helye és a büntetőeljárást lefolytató ország joga szerint is büntetendő a cselekmény. Az Európai Uniót kívül kiadatási egyezmények és kölcsönös jogsegélyegyezmények alapján van lehetőség az együttműködésre. Ha ilyen egyezmények nincsenek, akkor pedig az Európa Tanács budapesti egyezménye,⁵⁶⁷illetőleg child grooming egyezménye⁵⁶⁸adhat alapot az együttműködésre. Az egyezmények biztosítják, hogy minden tagállamban és a ratifikáló államokban is egységesen büntetendők legyenek a bennük megjelölt, internettel kapcsolatos cselekmények.

A nemzetközi együttműködés eszközei az informális kommunikációs intézmények és szervek, mint amilyen például a budapesti egyezmény által létrehozott non-stop bejelentőhelyek működése.⁵⁶⁹A bejelentőhelyek mintegy ötven országban léteznek mára,⁵⁷⁰feladatuk a számítástechnikai hálózatokkal kapcsolatos incidensek bejelentése esetén tanácsadás, illetve a bűncselekmény-gyanús esetek azonnali továbbítása a rendőri szervekhez. A bejelentőhelyek

⁵⁶² L. a törvény 1. sz. mellékletét.

⁵⁶³ Btv. 3. § (3) bek. A szerzői joggal kapcsolatos bűncselekményeket (Számítástechnikai rendszer védelmét biztosító technikai intézkedés kijátszása, Btk. 300/F. §) a nemzetközi együttműködésből (Európai Uniót létrehozó szerződés VI. címe által meghatározott) eredő kötelezettségek végrehajtásával kapcsolatban említi a törvény (4. sz. melléklet).

⁵⁶⁴ Btv. 3. §

⁵⁶⁵ Btv. 67/A.-67/K. §

⁵⁶⁶ Btv. 3. §

⁵⁶⁷ Budapesti egyezmény, 27. cikk

⁵⁶⁸ Child grooming egyezmény, 38. cikk

⁵⁶⁹ Budapesti egyezmény, 35. cikk

⁵⁷⁰ Magyarországon a 24/7 bejelentőhely a NEBEK keretében működik. (4/2002 (I. 30.) BM-PM együttes rendelet a Nemzetközi Bűnügyi Együttműködési Központ jogállásáról, részletes feladat- és hatásköréről, valamint a magyar bűnüldöző hatóságok és az Európai Rendőrségi Hivatal közötti nemzetközi együttműködésről, 8. §)

személyi állománya megfelelő technikai tudással és a nemzeti anyagi és eljárásjog ismeretével kell rendelkeznie. Az internetes bűncselekményekkel foglalkozó és a nemzetközi együttműködésben részt vevő rendőri egységeknek szintén megfelelő technikai ismeretekkel kell rendelkeznie, és az együttműködés nem képzelhető el a számítástechnika-ipar bevonása nélkül (pl. a titkosítási technika, illetve a visszafejtési eljárások fejlesztésében). (Gercke, 2007)⁵⁷¹ „A jogszabályok és nemzetközi állásfoglalások azonban, következmények és eredmények nélkül maradnak megfelelő szervezeti koordináció és multidiszciplináris, interszektoriális megközelítés nélkül.” (Fehér L., 2004: 45) Különösen igaz ez a gyermekek szexuális kizsákmányolására, amely nemzetközi dimenziójával, valamint nagyarányú látenciájával megköveteli a helyi gyermekvédelmi szervek és a nyomozó hatóság együttműködését is az információáramlás és személyes kapcsolatteremtés területén. (Fehér L., 2004: 45)

Az együttműködés sikeréhez a lakossági bejelentőhelyeknek is meg kell felelniük az elvárásoknak, azaz a lakosság által ismerteknek kell lenniük, információt kell szolgáltatniuk az online káros tartalmakról, a veszélyekről és a védekezési lehetőségekről, biztosítani kell a bejelentések megválaszolását, illetve a bejelentéssel kapcsolatban megindult eljárást átláthatóvá kell tenni, de legfőképpen működniük kell. Magyarországon mindez ma még hiányzik.⁵⁷² Ez növeli a látenciában maradó cselekmények számát, hiszen a felhasználók nincsenek tisztában a veszélyekkel (pl. a gyermekek internet-használatával kapcsolatban), nem tudják, hol tehetnek bejelentéseket és hogy mit várhatnak a civil szervezetektől és a hatóságoktól. A bejelentőhelyek, ha működnek is, országoként nem egységesek, a szuverén jogrend és az individuális fejlesztők elképzeléseit tükrözik.⁵⁷³ Számos országban – így például hazánkban – nem alkalmas a rendszer bejelentési statisztikák készítésére, amely szintén a prevenciót – a veszélyforrás kommunikálását, a felhasználók tájékoztatását szolgálja.⁵⁷⁴ A prevenciók célokat egyébként az oktatás sem teljesíti: a számítógép-használat nem integrálódott a tananyagba, csupán szeparált, individuális részét képezi az oktatási csomagnak, a gyermekek nem tanulják meg a számítógép és az internet logikus és biztonságos használatát.

1.2.9. Joghatóság interneten elkövetett bűncselekmények esetén

Az interneten elkövetett bűncselekmények genus proximuma az elkövetés helye és ideje. A kontinentális büntető-joghatóság főszabály szerint a territorialitás és az aktív perszonalitás elvein, vagyis az elkövetés helyén és az elkövető honosságán alapul.

A territoriális joghatóságot elsősorban az alapítja meg, hogyha az elkövető az elkövetéskor fizikailag jelen van az adott állam területén (függetlenül attól, hogy a bűncselekmény a területén található információs rendszer ellen irányul-e), másodsorban pedig az, hogy a bűncselekmény a tagállam területén levő információs rendszer ellen irányul (függetlenül attól, hogy az elkövető az elkövetéskor fizikailag jelen van-e az adott állam területén).⁵⁷⁵ Az

⁵⁷¹ Marco Gercke a II. Internet Kormányzati Fórumon, Rio de Janeiro-ban, 2007. november 14-én megtartott kerekasztal-beszélgetésén. Online: http://www.intgovforum.org/Rio_Meeting/IGF2-Security-14NOV07.txt; (2008. február 11.)

⁵⁷² A tartalomipari szövetség (MATISZ) által működtetett forródrót nem minden évben kap (kormányzati vagy pályázati forrásból) támogatást a működéséhez, az ORFK online bejelentőhelye pedig nem szolgál prevenciók felvilágosítással és nem ad lehetőséget a bejelentőnek arra, hogy a bejelentése sorsát (az annak nyomán tett intézkedéseket) nyomon kövesse.

⁵⁷³ A friss demokráciákban, mint például Romániában, Bulgáriában, vagy akár hazánkban is, a bejelentőhelyek pusztán szimbolikusak, funkció nélküliek és nem szolgálják a társadalom – az internet-felhasználók – érdekeit.

⁵⁷⁴ A Németország, Írország, Egyesült Királyság, Olaszország, Csehország, Románia, Bulgária és Magyarország részvételével megtartott *E-Mediation of Justice* workshop megállapításai. (2008. március 24-27., Preston)

⁵⁷⁵ IRET kerethatározat, 10. cikk

elkövetés helye szempontjából annak meghatározása döntő, hogy mi képez honosságot az interneten:

- a. a készülék tényleges lokalizációja;
- b. a bűncselekmény észlelési helye (ahol kifejti hatását);
- c. a tevékenység kifejtésének a helye, azaz az elkövetési magatartás helye;
- d. az eredmény (pl. károkozás) bekövetkezésének helye; avagy
- e. a regisztráció helye (domain, IP-regisztráció).

Az interneten megvalósuló transznacionális, tartalommal kapcsolatos bűncselekmények, amilyen a gyermekpornográfia is, vagy a rasszizmus, az idegengyűlölet, a szélsőséges nézetek közvetítése, absztrakt veszélyeztető deliktumok. Ez azt jelenti, hogy a bűncselekménynek nincs eredménye, illetve a veszély bekövetkezésének a lehetősége az eredmény. Az absztrakt veszélyeztető deliktumok esetében, főként ha azok az interneten jelennek meg, azonban vita tárgyát képezheti, hogy mi az elkövetés helye: a cselekmény kifejtésének helye, a szerver lokalizációja, vagy ahol a cselekmény a hatását (az absztrakt veszélyt) kifejti. Az elkövetés helyének meghatározásában Sieber szerint a Push/Pull technológia szabályait hívhatjuk segítségül. (Sieber, 1999: 2070) A Push/Pull technológia segítségével feltölthető (*Push*) valamely tartalom egy adathordozóra (szerver), illetve lehívható az adat a szerverről (*Pull*). Sieber az mannheimi közigazgatási bíróság (*Amtsgericht Mannheim*) egyik, 1999-ben hozott határozatát kifogásolja, amelyben letartóztatási parancsot adott ki egy ausztrál állampolgár ellen, aki ausztrál szerveren elhelyezett egy, az auschwitz koncentrációs táborról szóló, egyébként történelmileg bizonyítottan valós tényeken alapuló anyagot. A bíróság döntésének analógiáján a német jog fennhatósága alá kellene helyezni az egész világot, ami pedig sem jogállami, sem jogtechnikai szempontból nem lehetséges. Sieber szerint ez a territorialitás-elv kiterjesztő értelmezése, amely nem megengedhető, hiszen eszerint minden elkövetési helynek tekintendő, ahol az absztrakt veszély egyáltalán realizálódhat. Az elkövetés helyének meghatározásánál elsősorban a hozzáférhetővé tétel helye, másodsorban a tartalmat hozzáférhetővé tevő elkövető személye kell hogy döntsön. (Sieber, 1999: 2067) Ez a territorialitás-elv megszorító értelmezése. A lehívás (*Pull*) illetve a feltöltés (*Push*) helye kell meghatározó legyen a joghatóság megállapításánál. Például, valamely nemzetiszocialista tartalom USA-beli szerverre való feltöltése esetén a feltöltő az Egyesült Államok joga szerint a szólásszabadság védelmét élvezheti, így sem az USA-ban, sem Németországban nem vonható felelősségre tettéért. Ha azonban az USA-lokalizációjú szerveren legálisan elhelyezett anyagokat Németországban letöltik, illetve azt a letöltés után a németországi lokalizációjú szerveren keresztül terjesztik (közvetesen német szerveren található honlapon, elküldik newsgroup-ok, levelezőlisták képviselőinek), a letöltő, illetve a hozzáférhetővé tevő a német jog szerint büntetendő. Az USA joga szerint tehát nincs bűncselekmény, a német jog szerint viszont van, az elkövetés helyét tehát, ez utóbbi esetben egyértelműen a német jog határozza meg. Az internet létrehozta az ún. elterjedő-kiáramló bűncselekményeket (*Verbreitungs- und Ausserungsdelikten*), amelyek a hozzáférhetővé tétellel valósulnak meg. (Sieber, 1999: 2070) Eszerint, valamely állam joghatósága csak akkor lesz megállapítható, ha az elkövető a tevékenységét az adott ország területén elhelyezett szerverrel kapcsolatban fejti ki, például az országban lokalizált szerveren helyezi el a tartalmat, vagy egy, az adott országban elhelyezett szerver közvetítésével küldi tovább (terjeszti) azt. Ellenben ha a dokumentumot csak egy külföldi webszerver tárolja, annak feltöltője csak a szerver lokalizációja szerinti ország joga alapján vonható felelősségre. Az interneten elkövetett tartalommal összefüggő bűncselekményeknél tehát, a tényállásszerű eredmény, azaz a hozzáférhetővé tétel azt jelenti, hogy az ismeret megszerzésének a lehetősége, azaz annak

lehetősége, hogy az anyagot bárki letöltheti adott. Magatartásáért az elkövető mindig a hozzáférhetővé tétel (feltöltés vagy letöltés és elterjesztés) helye szerint felel.

Az országhatároknak a cyber-térben elkövetett bűncselekmények esetében sem jogpolitikai, sem technikai szempontból⁵⁷⁶nincs jelentősége (Sieber, 2007: 7-9). A nemzetközileg elismert büntetőjogi minimumstandardok kidolgozásával és elfogadásával (legelőször és elsősorban ilyen a budapesti egyezmény) azonban lehetővé vált a globális büntetőjog kidolgozása, amely már lehetővé teszi az egységes és szervezett fellépést a globális bűnözéssel szemben, legalábbis elméletben.

Az elkövetési hely megfogalmazásán túl lényeges az elkövetés idejének meghatározása, mint a büntető joghatóságot meghatározó másik fő koordináta. Az elkövetés idejét meghatározhatja akár az elkövetési magatartás kifejtésének ideje, akár az eredmény bekövetkezésének időpontja. A magyar jogfelfogás az előbbit tekinti elkövetési időpontnak, ehhez számítja az elévülést és a visszaható erőt is. Az elkövetési magatartás kifejtésének ideje valamely illegális tartalomnak az internetre való feltöltése, de ha az eredmény bekövetkezése oldaláról nézzük, akkor az elkövetés idejét az anyag letöltésének (és elterjesztésének) időpontja határozza meg. Például az előbb idézett, németországi esetben nem az amerikai illetőségű szerverre való feltöltés, hanem a németországi letöltés ideje lesz a meghatározó.

Az interneten megjelenő bűncselekmények sajátossága a határokon átnyúló jelleg. Az elkövetés vonatkozásában általában több állam területe érintett. A joghatóság nehezen dönthető el, ha az érintett tagállamok bármelyike jogszerűen büntetőeljárást indíthat. Elméletben a joghatóság meghatározója elsősorban a territorialitás elve lesz, tehát az az állam folytatja le a büntetőeljárást, amelynek területén a bűncselekményt elkövették. Másodsorban az, amelynek az elkövető az állampolgára, harmadsorban pedig az a tagállam, amelynek területén az elkövetőt megtalálták. A gyakorlatban, párhuzamos eljárások megindulása esetén a ne bis in idem elve dönt a joghatóságról. (Wiener, 1993: 53; Wiener, 2003: 54)

Az európai kölcsönös jogsegély intézménye és a nemzetközi jogsegély egyezmények kidolgozottsága ellenére, a gyakorlatban mégsem megvalósítható a globális együttműködés. Az Európai Unió kívüli államokban, amelyek nem ratifikálták, illetve alá sem írták a budapesti egyezményt, nem biztosított a nemzetközi dokumentumokban meghatározott cselekmények büntetendősége, tehát az elkövető felelősségre vonása sem.

2. Bizonyítási kérdések

Az interneten elkövetett bűncselekmények differentia specificája a bizonyítékok összegyűjtése és rögzítése. Ennek kézenfekvő módja a titkos megismerési eszközök bevetése, ám ez jelenleg nem széles körben elfogadott bizonyítási eljárás (l. a titkos megismerés eszközeinek alkalmazhatóságáról szóló alcímet). Ezért elengedhetetlen annak vizsgálata, hogy a bizonyítékok biztosításának hagyományos eszközei mennyiben alkalmazhatóak az interneten:

- a. Alkalmazhatók-e és milyen feltételekkel a hagyományos nyomozási cselekmények (házkutató, lefoglalás, elkobzás, adatok megőrzésére kötelezés, zár alá vétel, stb.)?

⁵⁷⁶ Technikailag a határforgalom nem ellenőrizhető a cyber-térben, ezért veszítette el jelentőségét.

- b. Alkalmazhatók-e és milyen feltételekkel a hagyományos bizonyítási eszközök (a számítástechnikai adat okirat, tárgyi bizonyíték, vagy anyagi jogi értelemben vett adat)? A Btk-beli adat-fogalom vonatkozik-e a számítástechnikai adatra?

2.1. A bizonyíték-rögzítés eszközei: a bizonyítás hiteles felvétele

A bizonyítékok hiteles rögzítése kapcsán a hagyományos nyomozási cselekmények interneten megvalósuló bűncselekmények esetén való alkalmazhatóságát szükséges megvizsgálni.

A felderítés, valamint a nyomozás, azaz esetünkben az interneten zajló kommunikáció követése két módon lehetséges: (1) amikor a kommunikáció ténylegesen történik, és (2) amikor a kommunikáció már lezajlott. Az első esetben az internet-szolgáltató rendszerén átmenő adatok jelen idejű rögzítésére (megfigyelésre, lehallgatására, azaz kifürkészésére) van szükség, míg a másodikban a szolgáltató által, törvényben meghatározott céllal kezelt (rögzített és tárolt) adatok megszerzéséről van szó. Míg az első eset a titkos megismerés eszköze, addig a második a nyílt nyomozás területére tartozik (a szolgáltató megkeresése az adatok átadása érdekében és megőrzésre kötelezés, lefoglalás).

2.1.1. Nyílt nyomozási eszközök és hagyományos kényszerintézkedések

Amikor az internetes elkövetés esetén a kényszerintézkedésekről beszélünk, akkor a bizonyítékok hiteles rögzítésének eszközeire és módszereire gondolunk. A hagyományos nyomozási eszközök alkalmazhatók internetes bűncselekmények esetében is, azonban más nyomozástaktikai elvek szerint. Az egyes kényszerintézkedések és nyomozási eszközök az eljárást tekintve lényegileg nem különböznek a hagyományos körülmények között fogantatótól. Bizonyos szabályok, illetőleg elvek azonban nagyobb hangsúlyt kapnak. A tanulmány ezek közül csak azokkal a szabályokkal foglalkozik, melyek érvényesülése speciális a vizsgálati anyag szempontjából.

2.1.1.1. Cyber-nyomozás az időtényező-elv tükrében

A cyber-bűnözés sajátossága a gyors változási képesség. Ez a képesség nemcsak a technikai újítások, de a cselekmények detektálhatósága – az adatok állapot-változása, a bizonyítékok eltűntetése – terén is megmutatkozik. Ennek megfelelően a nyomozást is a lehető legrövidebb idő alatt kell lefolytatni, hiszen a bizonyítékok elveszhetnek – törölődhetnek vagy törlik azokat, felismerhetetlenné válnak. Ennek ellenére a nyomozás az internetes bűncselekmények esetében *sem* különösebben gyors. (A magyar kutatás adatai szerint a tiltott pornográf felvétellel visszaélés miatt indult büntetőeljárások nyomozási szakasza általában nyolc hónapot, ügyési szakasza 43 napot, bírói szakasza ugyancsak nyolc hónapot vett igénybe. A büntetőeljárások átlagos hossza 17 hónap volt, ami nem tekinthető az általánostól rövidebbnek. Az ERÜBS adatai szerint a nyomozás elrendelésétől a jogerős bírósági határozat meghozataláig az ügyek 40%-ában átlagosan több mint egy év telik el, de ennek fele két évnél is hosszabb büntetőeljárást takar.⁵⁷⁷

Ha a feltételezett elkövető tudomást szerez a nyomozó hatóság cselekményeiről (pl. a szolgáltatótól történő adatszerzésről) a bizonyítékokat nagyon egyszerűen és könnyen eltűntetheti (pl. eltávolítja weboldalát vagy az illegális anyagokat). Ezért, az eredményesség esélyeinek növelése céljából az előzetes tudakozódást, valamint a nyomozást (a gyanúsított kihallgatásáig, illetve a házkutatásig) a lehető legnagyobb titoktartással kell végezni. Azonban

⁵⁷⁷ ERÜBS, 2003-2006. év adatai. Forrás: Tájékoztató a bűnözésről, 2006. év. Kiadta az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Rendészeti Felügyeleti és Ellenőrzési Főosztály Statisztikai Osztály és a Legfőbb Ügyészség Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztály. p. 21

a gyanúsított jogok a nyomozás során nem szűkíthetők. A nyomozás megindulása, illetve a gyanúsítás előtti szakasznak van nagy jelentősége az adatok megszerzésében és rögzítésében. A nyomozó hatóság ebben a szakaszban tudakozódik a felhasználó azonosítását lehetővé tevő adatokról a szolgáltatónál, előzetes tudakozódást végez a nyílt internetes adatbázisokban, tanúkatatást végez a feltételezett elkövető számítógép-használati szokásairól.

A hagyományos közegben elkövetett bűncselekményekhez hasonlóan, az interneten megvalósuló bűncselekmények esetében is ugyanannyi (kéthónapnyi) nyomozási idő áll rendelkezésre.⁵⁷⁸ Az interneten megjelenő adatok, képek, fájlok azonban gyorsan változtathatók, átalakíthatók, hozzáférhetetlenné tehetőek. Ez a sajátosság csökkenti a bizonyítékok összegyűjtésére nyitva álló időt. A gyors reagálás különösen a már rögzített adatok megőrzését teszi lehetővé. A nyomozó hatóság felhívására a szolgáltató törli a képállományt vagy dokumentumot az elkövető által használt internetes tárhelyről, illetőleg lehetővé teszi a hozzáférést (a felhasználónak kiadott IP-tartományt visszavonja, hogy a felhasználó ne létesíthessen online kapcsolatot), ha a felhasználó által feltöltött tartalmak bűncselekményt (pl. tiltott pornográf felvétellel visszaélést) valósítanak meg. Azonban, amint az elkövető a törlést észleli, vagy a letiltás miatt nem tud több fájlt feltölteni a szabad tárhelyre, akkor alappal következtethet arra, hogy ellene nyomozást indítottak. Következő lépésként törli az összes további képállományt a számítógépéről, és megsemmisíti a birtokában lévő, bűncselekményre utaló egyéb adatokat. Körültekintően kell tehát eljárni, mindenek előtt gondoskodni szükséges arról, hogy a szolgáltató legalább a gyanúsítás közléséig ne hívja fel a feltételezett elkövető figyelmét a törlés tényére. A felhasználói adatok kiadásakor más a helyzet: a szolgáltatót felhasználó-védelmi rendelkezések kötik, amelyek alapján tájékoztatni köteles az előfizető adatainak kiadásáról.⁵⁷⁹ A nyomozó hatóságnak a nemzetközi együttműködés során érkező megkeresések teljesítésekor is ezekre a tényezőkre figyelemmel kell eljárnia, szem előtt tartva, hogy az időtényező még szorítóbb azokban az eljárásokban, ahol több, esetleg külföldi szolgáltató is részt vesz az adattovábbításban (esetleg a felhasználó anonimizálásában).

Az interneten elkövetett bűncselekmények felfedezése – a hálón megjelenő információ óriási tömege miatt – gyakran hónapokkal vagy évekkel az elkövetés után következik be. Az időmúlás több területen kifejtheti negatív hatását: a szolgáltató a felhasználói adatokat már törölte, az e-mail címhez tartozó regisztrációs adatok visszakereshetetlenek, a felhasználó személyes környezete megváltozott, a számítógép időközben gazdát cserélt.

2003. február 21-én a BRFK (...) ismeretlen tettes ellen nyomozást rendelt el, mivel az ORFK internet-csoportja monitoring tevékenysége során észlelte, hogy a <http://xxxx.xxx/sexite> weboldalon ismeretlen személy kiskorúakról készült pornográf képfelvételeket tett közzé. Az ORFK internet-csoport segítségével megállapították, hogy a kérdéses weboldal tulajdonosa az XYZ Kft szabad tárhely-szolgáltató, továbbá, hogy a weboldalt az xxx@xxxx elektronikus levélcímmel regisztrálták. A tárhely-szolgáltató szerint az internet-csoport által megadott IP-címmel 1999 folyamán töltötték fel a képeket az adott weboldalra. A regisztrációs naplófájl alapján megadták a felhasználó adatait. Csakhogy a regisztrációs adatok használhatatlanok voltak, minthogy a felhasználó névként és lakcímként is fiktív adatokat írt be. A weboldal feltöltésének időpontja (1999) és a nyomozási cselekmény (2003) között pedig túl sok idő telt el, ahhoz, hogy a szolgáltató az IP-címmel végzett mozgásokról (login, logout,

⁵⁷⁸ Régi Be. 131. § (3) bek.; új Be. 176. § (1) bek.

⁵⁷⁹ Eht. 131. § p./ pont, 134. § (4) bek. c./ pont, 154. § (7) bek.; Avt. 6. § (2) bek. A szolgáltató egyebekben köteles gondoskodni a közlés bizalmaságáról (Eht. 155-156. §)

vagyis autentikáció) tájékoztatást adjon. Ekkor a nyomozó hatóság megkereste az e-mail cím szolgáltatóját, az pedig megadta a cím tulajdonosának nevét és elérhetőségét. A nyomozó hatóság a helyszínen (a gyanúsított lakásán) megállapította, hogy a háztartásban lévő számítógépet nemcsak az e-mail cím tulajdonosa, de a fia is használta. A fiú tagadta a bűncselekmény elkövetését. Elmondta, hogy 1999-ben – az e-mail cím létesítésének idején – egyetemre járt, ahol több évfolyamtársa tudott arról, hogy számítógéppel és internet-hozzáféréssel rendelkezik, valamint ismerték az általa használt e-mail címet is, a hozzá tartozó felhasználó-azonosítóval és jelszóval együtt. A nyomozást végül – az elkövető kiléte megállapíthatóságának hiányában – megszüntették. (Pilot kutatás, tiltott pornográf felvétellel visszaélés, nyomozási iratok, részlet)

A nyomozás elhúzódásához vezethet, ha a nyomozó hatóság a bizonyítékok egy részét külföldi hatóságoktól várja. Adott esetben a külföldről érkezett megkeresés magyar nyelvű fordítását meg kell rendelni ahhoz, hogy annak tartalmát megismerjék. Az érdemi nyomozást csak ezután lehet elkezdni. Emellett a külföldi hatóságokkal, internet-szolgáltatókkal való kapcsolattartás, levelezés önmagában is időigényesebb, mint a hazai szervek közti kommunikáció.

A nyomozó hatóság 2003. február 5-én - az ORFK internet-csoport útmutatása alapján – megkérte az adatokat X magyarországi kft-től (az adott e-postafiókot mikor, milyen IP-címről hozták létre; az e-postafiókot a megadott időpontban milyen IP-címről használták). A megkeresett kft. válaszában tudatta, hogy az adott ingyenes e-mail címről információt kizárólag a Yahoo Inc. tud adni (ez a vállalat rendelkezik az ingyenes elektronikus levélcímhez tartozó regisztrációs adatokkal és naplófájlokkal). A vállalat azonban, a honlapján található információ szerint, magyarországi képvisellel nem rendelkezik. 2003. február 21-én a nyomozó hatóság felvette a kapcsolatot az ORFK NEBEK Interpol Magyar Nemzeti Irodával a Yahoo-nak hivatalos megkérés küldése érdekében. A kérésre a válasz 2003. június 5-én érkezett, mely szerint a washingtoni társiroda internetes adatszolgáltatást csak jogsegély keretében teljesít. Ez azt jelentette, hogy a tudakozódást előről kellett kezdeni. A jogsegély-kérelemre 2003. szeptember közepéig nem érkezett válasz. (Pilot kutatás, számítógépes rendszer és adatok elleni bűncselekmény, nyomozási iratok alapján)

A magyar kutatás adatai szerint a nyomozást 29 esetben kellett megszüntetni amiatt, mert az elkövető kiléte nem volt megállapítható. Emögött két ok állhat. Az egyik az időmúlás. Internetes vonzatú ügyekben a bűncselekmény elkövetése és észlelése, illetve a büntetőeljárás megindítása között hosszú hónapok, évek telhetnek el. Ennek oka lehet, hogy az elkövető távoli szervereken keresztül közelíti meg a célpontját, vagy egyszerűen az, hogy az óriási tartalomválaszték miatt nem veszik észre a bűncselekményt. (Casey, 2000: 167-169) Ezalatt az internet-szolgáltató a kérdéses, eredetileg archivált (*log-file*-ban tárolt) weboldalt törli, és ugyanígy járhat el az IP-regisztrációs adatok tekintetében. A másik ok, hogy az internetes vonzatú bűncselekmények nyomozása több különböző hatóság és szolgáltató együttműködését feltételezi, ami nem mindig garantált. Nemzetközi együttműködés során a formális kapcsolatfelvétel hosszú időt vehet igénybe, és fennáll annak a veszélye is, hogy a megkeresett internet-szolgáltató későn válaszol a megkeresésre vagy nem működik együtt a hatósággal (lásd még a szolgáltató együttműködéséről szóló alcímet). Az internetes elkövetés miatt technikailag visszakereshetetlen volt a gyanúsított IP-címe 16 esetben. Amikor többen is használták a számítógépet (családtagok, barátok, munkatársak, vagy kollégium lakói), ez a körülmény a nyomozás megszüntetéséhez vezetett, mert nem volt bizonyítható, hogy a

cselekményt a gyanúsított követte el (7 eset). A nyomozás elhúzódása miatt három esetben kellett megszüntetni az eljárást, mert az eltelt idő miatt a bűncselekmény elévült. A nyomozás elhúzódása szintén az internetes elkövetéssel függ össze, nevezetesen azért, mert a nemzetközi kapcsolatokat is igénybe vevő nyomozás hosszú ideig tart: formális úton való kapcsolat-felvétel nehézkes, a külföldi internet-szolgáltató válasza késik.

A következőkben a kényszerintézkedések alkalmazhatóságát, valamint az ezzel kapcsolatban felmerülő nyomozási elveket vizsgálom meg.

2.1.1.2. A házkutatás

A Be. házkutatásra vonatkozó szabályai a számítástechnikai rendszerre vagy abban rögzített adatokat tartalmazó adathordozó átvizsgálására is kiterjednek.⁵⁸⁰

Az internetes közegben megvalósított bűncselekmények esetében gyakori, hogy a házkutatás alkalmával a nyomozó hatóság olyan körülményeket tapasztal, illetve olyan tárgyakat talál, amelyek más bűncselekmény elkövetésére utalnak. Ilyen bűncselekmény lehet a tiltott pornográf felvétellel visszaélésnél a kiskorú veszélyeztetése vagy a megrontás, de gyakran találhatnak illegális szoftvermásolatokat is. Ha a házkutatás során egyéb bűncselekményre utaló jelekre bukkannak, akkor a házkutatást ezekre a bűncselekményekre is kiterjesztik. A nyomozás idejét az újonnan megállapított bűncselekmény felderítése, nyomozása általában meghosszabbítja. Az ilyen esetekben javasolható a bűncselekmények elkülönítése.

Ügyelni kell arra, hogy a gyanúsított munkahelyén és lakásán, egyéb tartózkodási helyén azonos időben végezzék a nyomozási cselekményeket. A számítógépen tárolt adatok eltüntetése ugyanis egyszerű és gyors. Az adatok akkor is törölhetők, ha a nyomozók már a helyszínen, a lakásban vannak. (Matus, 1997: 28; Matus, 2000)

A házkutatást lehetőleg számítástechnikai szakértő/szaktanácsadó jelenlétében kell végezni, aki ügyel arra, nehogy a számítógépen tárolt adatok sérüljenek. Ha a keresett anyag jól azonosítható, akkor gondoskodik az adathordozó eltávolításáról, így kiküszöbölhető, hogy a teljes gépet, összes kapcsolódó berendezésével együtt le kelljen foglalni.

Az Be. a házkutatásról szóló szakaszában külön nevesíti a számítástechnikai rendszer vagy az ilyen rendszer útján rögzített adatokat tartalmazó adathordozó átvizsgálásának lehetőségét. A házkutatás túszerzésére kötelezett személyt a törvény szerint, fel kell szólítani, hogy a keresett dolgot adja elő, illetőleg a számítástechnikai rendszeren vagy adathordozón tárolt adatot tegye hozzáférhetővé.⁵⁸¹ A törvény kimondja továbbá, hogy *„Ha az érintett a keresett dolgot felszólításra előadja, a számítástechnikai rendszeren vagy adathordozón tárolt adatot hozzáférhetővé teszi (...), a házkutatás nem folytatható, (...)”*⁵⁸² A jogszabályi szövegben a „hozzáférhetővé tesz” több fajta magatartást feltételez. Ha a hozzáférhetővé tétel a számítógép működésbe hozásával, egyes dokumentumok megnyitásával, programok elindításával jár, akkor nem bízhatunk az adatok sértetlenségében: számítani kell arra ugyanis, hogy a lefoglalást szenvedő manipulálja a dokumentumokat, adatokat, így a lefoglalt adathordozó nem az elkövetéskori képet fogja mutatni. A házkutatás foganatosításának szabálya tehát a számítógéppel/interneten elkövetett bűncselekmények esetében a törvény által megfogalmazott hozzáférhetővé tétel magatartását szűken kell értelmezni. A számítógép érintettsége esetén a felszólítást követően a lefoglalást szenvedő ne maga adja át az

⁵⁸⁰ Be. 149. §

⁵⁸¹ Be. 149. § (4) bek.

⁵⁸² Be. 149. § (4) bek.

adathordozót, ne nyissa meg az adatbázist, ne indítsa el a számítógépet. Az adatok tárolási helyéről a szükséges információt verbális közlés útján szolgáltatassa, amit jegyzőkönyvben rögzíteni kell. Ezzel megakadályozható, hogy a számítógépen tárolt adatokat észrevétlenül megváltoztassák, illetve töröljék. Célszerű a házkutatást igazságügyi informatikai szakértő (szaktanácsadó) jelenlétében végezni, az adatvesztés elkerülése és a számítógép feltalálási állapotának megőrzése végett. A szakértő/szaktanácsadó számítástechnikai ismeretek birtokában kiválaszthatja a lefoglalandó adathordozó(ka)t, így nincs szükség teljes körű lefoglalásra.

2.1.1.3. A számítástechnikai adatok „lefoglalása”

Szintén az internetes elkövetés sajátosságaként kell szólni a lefoglalás körülményeiről és problémáiról.

2.1.1.3.1. Dilemmák

A lefoglalással kapcsolatban felmerülő három legfontosabb kérdés, hogy ki, hogyan és milyen bizonyítékokat rögzíthet. Az IT-szakértő a nyomrögzítésben kardinális feladatot kap. A számítástechnikai eszközök lefoglalása szaktudást igényel. (Friedrichs, 2004: 188) A lefoglalás helyszínén a szakértő ideális esetben jelen van és meghatározza a lefoglalandó eszközöket, adathordozókat, valamint biztosítja a szakszerű (adatvesztés nélküli) lefoglalást. A magyar kutatásban szakértő nem vett részt a házkutatásban, de néhány esetben szaktanácsadó jelenléte biztosította a helyszínen a szakszerű eljárást. Az informatikai szakértő meghatározó szerepéről a cyber-nyomozásokban számos munka megemlékezik. Casey megjegyzi, nem helyes, hogy míg például a DNS vagy az ujjnyom felvételéhez szakértőt alkalmaz a nyomozó hatóság, addig a számítástechnikai eszközök és adatok lefoglalására és tárolására nincsenek ilyen mértékben kidolgozott és nemzetközileg egységes szabályok. Elvetendőnek tekinti a szakértő (szaktanácsadó) nélkül tartott házkutatások gyakorlatát is, amelynek során az adatok elveszhetnek, sérülhetnek, illetve az adathordozók bizonyításra alkalmatlanná válhatnak. (Casey, 2000: 7) A harmadik kérdésre a válasz komplikált. Vannak olyan nézetek, amelyek a minél szűkebb, és olyanok is, amelyek a minél bővebb körű lefoglalás relevanciáját támogatják. E tendenciák szerint az USA a magánszféra háttérbe szorítása, azaz a szélesebb körű, míg az Európai Unió a magánszféra előtérbe helyezése, azaz a szűkebb körű lefoglalások felé halad. (Casey, 2000: 217) Az adatok széles körű lefoglalásának az az előnye, hogy szélesebb körű adatvizsgálatot tesz lehetővé (nagyobb az esélye a bizonyítékok megtalálásának), hátránya, hogy több adathordozót kell tárolni, az állagmegóvást több adathordozóval kapcsolatban kell biztosítani. Több adathordozó átvizsgálásához több idő szükséges, ami ismét csak nyomást gyakorol a jogalkalmazóra. Ehhez járulnak a szakértői költségek, amelyek értelemszerűen annál magasabbak, minél több adathordozót kell átvizsgálni.

2.1.1.3.2. A lefoglalás jelentése

A házkutatás és a lefoglalás időben egymástól nem feltétlenül elválo nyomozási cselekmények. A lefoglalás a tulajdonhoz fűződő *jogokat az által korlátozza*, hogy annak egy részjogosítványát, a birtoklás jogát ideiglenesen elvonja. Ezáltal az elkobzást, valamint a vagyoneklobzást biztosítja,⁵⁸³ illetőleg a megkezdett bűncselekmény *befejezését vagy folytatását akadályozza* meg. Másik célja az, hogy a releváns adatot hordozó dolgot *megóvja* az adatvesztéssel, adatmódosulással, adatsérüléssel járó változástól, és ezzel lehetővé teszi a bizonyítást. A lefoglalás azt jelenti, hogy a dolgot, a számítástechnikai rendszert, vagy az ilyen rendszer útján rögzített adatokat hordozó eszközöket kivonják az elkövetéssel

⁵⁸³ Be. 151. § (2) bek.

gyanúsított rendelkezése alól:⁵⁸⁴ elviszik a lakásból, hogy ezzel a felhasználó hozzáférését megakadályozzák. Az adatok a feltaláláskori helyzet bizonyítására szolgálnak. A bizonyítékrögzítés másik (illetve a lefoglalás elrendeléséig tartó) módja a szolgáltató kötelezése a számítástechnikai adatok megőrzésére.⁵⁸⁵

2.1.1.3.3. A lefoglalás mértéke

A lefoglalt adathordozók körének vizsgálata a tiltott pornográfiával releváns viszonyban áll. Egyfelől, az internetről letöltött (vagy valamely weboldalra feltöltött) felvételek vizsgálata hosszú időt igényel, ami determináló a lefoglalás időtartamát tekintve is. Másfelől, a vizsgálandó felvételek a számítógép beépített és külső adathordozóin is jelen lehetnek, és a tárolás helye és formája alkalmas lehet a cselekmény (szándékosság) bizonyítására. Ezért minden lehetséges tárolási helyet (adathordozót) vizsgálni kell. A törölt állományban tárolás például arra utalhat, hogy a letöltés (megszerzés) nem volt szándékos. Ha azonban, a törölt állományban nem számtalan illegális tartalom lelhető fel, akkor ez a gyanúsított érdeklődési körére utalhat, ami pedig bűncselekmény elkövetését támaszthatja alá. Ha a számítógép merevlemezen nincsenek ilyen tartalmak, azonban a gyakran látogatott weboldalak listája (kedvencek, *cache*) gyermekpornográf linkeket tartalmaz, ez megint csak a gyanúsított érdeklődési körére utalhat és a felderítés, a nyomozás tovább folytatására ösztönözhet. Ha a gyakran látogatott weboldalak listája üres (mert azt rendszeresen törölte a gyanúsított), azonban az e-mail boxban, a beérkezett és az elküldött levelek között több illegális tartalom található, ez arra utalhat, hogy a gyanúsított webes tevékenységet folytat, elektronikus levelezőlista tagja, esetleg maga is valamilyen releváns weboldalt szerkeszt. A számítástechnikai vagy internetes elkövetést alátámasztó bizonyítékok elszórtan jelen lehetnek a számítógép különböző memóriáiban, emiatt kivételesen szükség lehet a teljes, rendszerbe kapcsolt számítástechnikai adathordozók vizsgálatára – és lefoglalására.

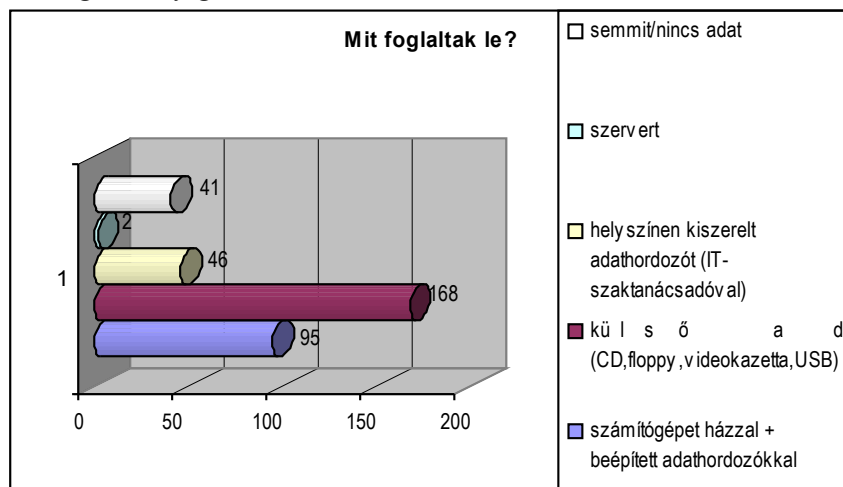
A magánélet védelme azonban a fókuszáltabb, szűkebb körű lefoglalási eljárások relevanciáját támasztják alá. A gyanúsított és a lefoglalást szenvedő fél személye az ügyfél-kiszolgáló portálok esetében általában különböző. Ekkor magát a kiszolgáló portált (szervert) foglalják le az ügyfél internetes tevékenységének ellenőrzése céljából. A lefoglalás ideje alatt az ügyfél-kiszolgáló portál nem üzemel, a vállalkozó nem végezheti üzleti tevékenységét. Ez gazdasági haszontól fosztja meg a kiszolgáltatót, a többi, gyanún felül álló ügyfelet pedig akadályozza a szolgáltatás használatában. (Parti, 2004a)

A hazai vizsgálat eredményei szerint, a korábbi évek gyakorlatához képest (Parti, 2004a) a nyomozó hatóság ma már egyre inkább arra törekszik, hogy a lefoglalással érintett tárgyak köre minél szűkebb legyen, és ténylegesen csak a legszükségesebb eszközökre, adathordozókra terjedjen ki. Ennek érdekében, a házkutatás foganatosításánál előszeretettel alkalmaztak informatikai szaktanácsadót, aki megállapította a lefoglalni szükséges adathordozók körét és szakszerűen irányította a lefoglalás menetét. A vizsgálati anyagban csaknem dupla annyi esetben foglaltak le csupán külső adathordozókat, mint teljes számítógépet. A lefoglalandó tárgyak körét elsősorban az határozta meg, milyen adathordozókra vonatkozhat a bűncselekmény elkövetésének gyanúja. Ha például, valamely, az interneten megrendelt adathordozót kellett megtalálni, akkor nem vizsgálták a teljes számítástechnikai felszerelést – hacsak további gyermekpornográf anyagok birtoklásának konkrét gyanúja nem merül fel.

⁵⁸⁴ Be. 151. §

⁵⁸⁵ Be. 158/A. §

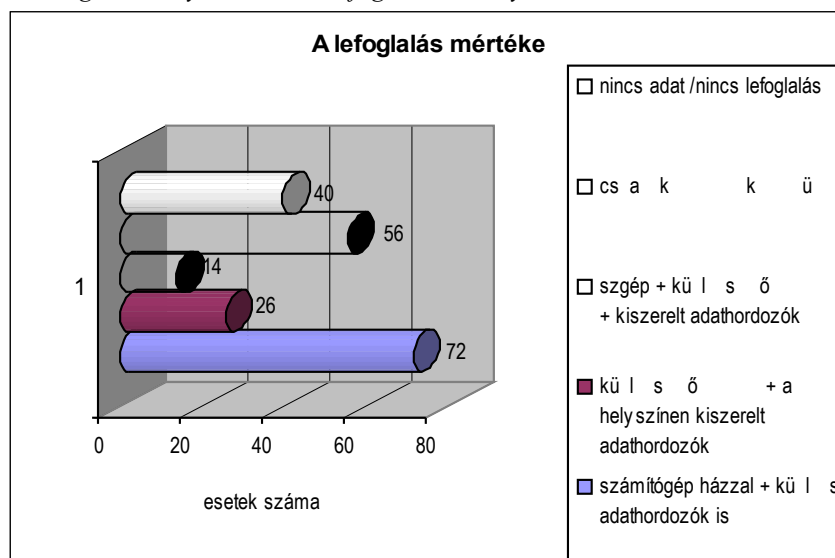
34. Diagram: Lefoglalt eszközök

A helyszínen eltávolított adathordozók nagy száma a vizsgálatban arra is utalhatna, hogy a rendőrség a lefoglalással érintett eszközök minimalizálására törekedett, függetlenül attól, hogy külső, vagy beépített számítástechnikai adathordozókat kerestek. Azonban, az esetek együttállásából nyilvánvaló, hogy nem erről volt szó. A legtöbb esetben a lefoglalás mind a teljes számítógépre (beépített adathordozókkal együtt), mind a külső adathordozókra (CD, DVD, floppy disk, USB, videokazetta) kiterjedt. Külső adathordozókat általában más számítástechnikai eszközökkel együtt foglaltak le. Ehhez képest azoknak az eseteknek a száma, amikor csak és kizárólag valamely külső adathordozót foglaltak le, az összes, külső adathordozóra is kiterjedő lefoglalások egyharmada. A valósághoz tehát leginkább akkor járunk közel, ha kijelentjük, a nyomozó hatóság általában teljes körű lefoglalásra törekedett. Az összes, lehetséges számítástechnikai eszköz átvizsgálásnak igénye akkor merülhet fel, hogyha nincs konkrét elképzelés arról, hol találhatóak az keresett adatok, illetve, ha a nyomozó hatóság az elkövető bűnösségét alátámasztó adatokat keres (de nem tudja, hol). A tiltott pornográf felvétellel visszaélés internetes formájánál mindkét lehetőség releváns. Valamely felvétel pornográf minőségének eldöntésében meghatározó lehet a környezet, ami nemcsak a felvétel közvetlen környezetét jelentheti, de alátámaszthatják a gyanúsított időtöltési szokásai (gyakran felkeresett weboldalak, tematikus fotógyűjtemények) is. Ugyanakkor a bűncselekmény előzményeinek a vizsgálatához is szükség lehet a (gyanúsított birtokában lévő illetve az egymással hálózatba kapcsolt) teljes számítástechnikai felszerelés lefoglalására is. (Casey, 2000: 164-165;⁵⁸⁶ Clark & Diliberto, 1996: 51-53, 67) Ez lehet az oka a számítástechnikai eszközök széles körére kiterjedő lefoglalásának.

⁵⁸⁶ Casey szerint a lefoglalást olyan széles körben kell kiterjeszteni az adathordozókra, amely még nem sért alkotmányos jogokat. A nyomozó hatóságnak javasolja, hogy a bűncselekményt elkövetését megelőző 24 órán belül keletkezett összes adatot vizsgálják meg, és a vizsgálat terjedjen ki az elkövető-áldozat kapcsolatra is. (Casey, 2000: 164-165)

35. Diagram: Milyen eszközöket foglaltak le a nyomozás során?

A számítógép és összes tartozékának lefoglalása ha nem is törvénysértő, de bizonyos esetekben legalábbis aggályos. Tárgyi bizonyítási eszköz „minden olyan tárgy, amely műszaki (...) vagy más eljárással adatokat rögzít.”⁵⁸⁷Ez a törvényi rendelkezés a számítógéppel elkövetett bűncselekmények esetében számos értelmezésbeli problémát vet fel. A Be. 151.§ (2) bekezdése értelmében „A bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság elrendelheti annak a dolognak, illetőleg számítástechnikai rendszernek vagy ilyen rendszer útján rögzített adatokat tartalmazó adathordozónak a lefoglalását, amely bizonyítási eszköz, elkobozható, vagy amelyre vagyonekobbzás rendelhető el.” A törvény azonban nem határozza meg az adathordozó és a számítástechnikai rendszer fogalmát. Szigorú értelmezés szerint a számítástechnikai rendszer a számítógép és a vele csatlakozásban lévő valamennyi számítástechnikai berendezés, kontakt kábelek, beleértve a számítógéppel összeköttetésben lévő egyéb számítógépeket is. Az adathordozó viszont csak a számítástechnikai berendezés memóriája (merevlemez, hajlékonylemez, CD-ROM),⁵⁸⁸ azaz, ha úgy tetszik, egy alkatrésze. A teljes számítástechnikai rendszer lefoglalása indokolt lehet, hogyha a nyomozó hatóság nem tudja, pontosan milyen bizonyítási eszközt és hol, illetőleg melyik memóriában keresen. Ha viszont pontosan meg lehet állapítani a keresett adatok körét és helyét, akkor csak az adathordozót szabad lefoglalás tárgyává tenni.

További érv lehet a teljes számítástechnikai rendszer lefoglalása mellett, ha a házkutatásnál, lefoglalásnál nem áll rendelkezésre igazságügyi informatikai szakértő, de legalábbis szaktanácsadó. Az informatikai szaktanácsadó részvétele valamely számítástechnikai eszköz lefoglalásánál azért célszerű, mert a számítógép megfelelő kikapcsolásával, az eszközök szakszerű leválasztásával és tárolásával az adatvesztés elkerülhető. Fontos, hogy a szakértő által átvett anyag mindazt az információt hordozza, amelyet az eszköz a lefoglalás pillanatában tartalmazott. Szakértelem hiányában a szerelési munkálatok közben a számítógép, valamint a rajta tárolt adatok sérülhetnek.⁵⁸⁹A teljes rendszer lefoglalása az

⁵⁸⁷ Be. 115. §

⁵⁸⁸ Technikailag az adathordozó (*data medium*) a számítógépes információ tárolására használt fizikai anyag, például papír, lemez, szalag. (MoBiDic 4 Számítógépes szótár, 2001) Az adathordozó ezek szerint tehát semmiképpen nem egyezik meg magával a számítógéppel.

⁵⁸⁹ Más kérdés, hogy az állagmegóvás a teljes rendszer lefoglalásakor sem garantált: kutatásomban volt olyan eset, amikor a felhasználó a büntetőeljárás befejeződése után sérült, meghibásodott állapotban kapta vissza

ujjnyom „hordozójának” „lefoglalásához” hasonlatos, erre figyelemmel annak csak kivételesen indokolt esetben lehet helye.

A számítógép lefoglalására általában azért kerül sor, mert a bűncselekmény elkövetésének eszköze volt.⁵⁹⁰De fontos kiemelni, hogy az elkobzásról a bíróság jogosult dönteni, a büntetőeljárás végén. Az elhúzódo büntetőeljárásokra figyelemmel, legalábbis méltánytalan a gyanúsított számítógépének minden tartozékával együtt történő lefoglalása, különösen abban az esetben, ha egyébként csak meghatározott adathordozó vagy a számítógép meghatározott része szükséges a bizonyításhoz. Ebben az összefüggésben a lefoglalás mint büntetőeljárás kényszerintézkedés alkalmazása a gyakorlatban tulajdonképpen nem más, mint az elkobzás előrehozatala, jogerős bírói határozat nélkül. Ez pedig jelentősen és indokolatlanul korlátozza a tulajdonhoz és – amennyiben a lefoglalást szenvedő egyben gazdasági tevékenységet is végez a lefoglalt számítástechnikai eszközökkel – a gazdasági vállalkozás szabadságához fűződő alkotmányos alapjogokat. Még kevésbé elfogadható a számítástechnikai eszközök lefoglalása, ha a lefoglalást szenvedő és a gyanúsított személye nem azonos, ám csak mert a bizonyítékokat ő szolgáltatta a büntetőeljáráshoz, a lefoglalást szenvedő fél hónapokig nem rendelkezhet a tulajdonával. A szolgáltató lefoglalásból eredő sérelmei – az utóbb említett esetben – azért tekinthetők elfogadhatatlannak, mert a nyomozó hatóság ideiglenes büntetőeljárás kényszerintézkedés címén, jogerős bírói határozat nélkül alkalmaz az eljárás alá vont személyre jelentősen hátrányos eljárási intézkedést. Ha tehát a keresett tartalom tárolási helye valószínűsíthető, akkor a számítógépnek csak azt a bizonyos memóriaegységét, illetve adathordozóját lehetne lefoglalni.

Újabb kérdés lehet, hogy elegendő-e a tárgyi bizonyítási eszközről (azaz a szigorú értelemben vett adathordozóról) csak hiteles másolat készítése, és annak lefoglalása, vagy az adathordozót magát kell-e lefoglalni. Amennyiben a bűncselekmény megszakítása, folytatásának megakadályozása a cél, természetesen magát az eredeti adathordozót kell lefoglalni, hogy ezzel a lefoglalást szenvedő hozzáférését megakadályozzuk.

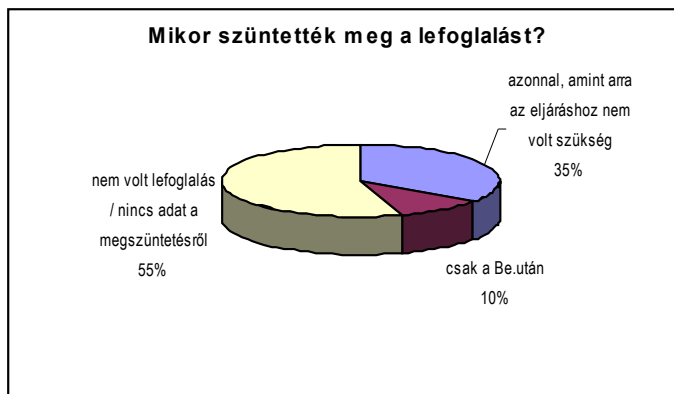
2.1.1.3.4. A büntetőjogi igény érvényesítéséhez fűződő és az üzleti érdek ütközése

A hazai vizsgálat szerint 3 : 1 volt az aránya a lefoglalás közvetlenül átvizsgálást követő, valamint a büntetőeljárást követő megszüntetésének. Szervert két esetben foglaltak le, azonban mind a kétszer ki is adták azt a lefoglalást szenvedőnek, mielőtt arra a büntetőeljáráshoz már nem volt szükség. Összesen 13 esetben foglaltak le egyéni vállalkozótól adathordozókat. A legtöbbször azonban a lefoglalást közvetlenül azok átvizsgálása után megszüntették.

36. Diagram: A lefoglalás megszüntetése

számítógépét.

⁵⁹⁰ A Btk. nemcsak akkor teszi kötelezővé a lefoglalást, ha azt a bűncselekmény elkövetéséhez eszközül használták vagy arra szánták, azonban az értekezésben az egyszerűség kedvéért csak a számítógép mint eszköz lefoglalásáról szólok, mivel ez a leggyakoribb. (Btk. 77. § (1) a./ pont)

Amellett, hogy egyes adathordozók lefoglalása nem célszerű (szállításuk, tárolásuk adatvesztés kockázata nélkül nem megoldható), a lefoglalásnál a kímélet, a szükségtelen károkozás tilalma és az arányosság elvét is figyelembe kell venni. A Be. szerint „*A házkutatást, a motozást és a lefoglalás érdekében tett intézkedést az érintett kíméletével, lehetőleg a napnak a hatodik és huszonnegyedik órája között kell végezni. Biztosítani kell, hogy az intézkedés folytán ne kerüljenek nyilvánosságra a magánéletnek a büntetőeljárással össze nem függő körülményei; kerülni kell a szükségtelen károkozást.*”⁵⁹¹ A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (a továbbiakban Rtv.) szerint „*A rendőri intézkedés nem okozhat olyan hátrányt, amely nyilvánvalóan nem áll arányban az intézkedés törvényes céljával*”, továbbá „*Több lehetséges és alkalmas rendőri intézkedés, illetőleg kényszerítő eszköz közül azt kell választani, amely az eredményesség biztosítása mellett az intézkedéssel érintettre a legkisebb korlátozással, sérüléssel vagy károkozással jár.*”⁵⁹² Az informatikai szakértők véleménye szerint „*akár egy viszonylag kisméretű – tehát jelentős nehézség nélkül a hatóság elé vihető – eszköz olyan mennyiségű adatot tartalmazhat, amelynek az eljárás alá vont (pl. gazdálkodó) szervezet számára hozzáférhetetlenné tétele megbéníthatja a működést, igen jelentős kárt okozva ezzel.*” (Matus, 1997: 39; Matus, 2000)

A teljes adathordozó (pl. a szerver) lefoglalását nem indokolhatja pusztán az a tény, hogy a bűncselekmény elkövetésére utaló releváns adatokat tartalmaz. A szerver üzemeltetője, tulajdonosa és a bűncselekmény között kell valamilyen kapcsolatot találni ahhoz, hogy maga a szerver lefoglalható legyen. Vita tárgyát képezi a szerver tulajdonosa (üzemeltetője) jogaira tekintettel a bűncselekmény nyomait hordozó teljes adatközpont lefoglalása, mivel ebben az esetben a szerver-gazda nem végezheti tovább üzleti tevékenységét, ami aránytalan veszteséggel jár számára.⁵⁹³ (Parti, 2004b) Ha tehát megállapítható a gyanúja annak, hogy a vállalkozás valamely tagja a szerver bűncselekmény elkövetésére használta fel, vagy a bűncselekmény megvalósításában egyéb módon részes, és tartani kell attól, hogy az adatokat kérésre nem szolgáltatja ki, a szerver mint bizonyítási eszköz lefoglalható. Ellenkező esetben megkereséssel kell élni a szolgáltató felé a szerveren található adatok átadása iránt. Más kérdés, hogy a nyomozó hatóság rendelkezik-e megfelelő technikai felkészültséggel a szerveren található adatokról hiteles másolat készítéséhez, illetőleg amennyiben nem, akkor alkalmaz-e ehhez az eljárási cselekményhez szakértőt. Szabály szerint aztán ezt a – szolgáltató által rendelkezésre bocsátott adathordozóról készített – hiteles másolatot lehet lefoglalni.

⁵⁹¹ Be. 158. § (1) bek.

⁵⁹² Rtv. 15. § (1)-(2) bek.

⁵⁹³ L. pl. a 2004 nyarán a magyar internet-szolgáltatóknál végzett lefoglalásokról keletkezett vitát: „*Magányos rendőri akció, vagy alkotmányos intézkedés?*” www.infomediátor.hu/ (2004. augusztus 2.)

Kérdés, hogy a tartalomszolgáltató szervere az elkövetés eszközének minősül-e akkor, ha a bűncselekményt megvalósító adatokat annak felhasználásával hozták nyilvánosságra. Ennek megválaszolása a jogalkalmazói gyakorlatra vár. A számítógép maga, egyéb tartozékaival együtt tehát csak akkor foglалható le, ha a bűncselekmény elkövetéséhez eszközül használták, arra szánták,⁵⁹⁴ ha a szolgáltató maga is kapcsolatba hozható a bűncselekménnyel, illetőleg jogalap nélkül tagadta meg az adatszolgáltatásra irányuló megkeresés teljesítését. Ellenkező esetben az adathordozók helyszínen történő átvizsgálásának, a keresett adatok azonosításának, azokról másolat készítésének van helye, és lefoglalni csak ezt a hiteles másolatot kell.

Amikor a nyomozó hatóság a tartalom-szolgáltató teljes szerverét lefoglalja, a szolgáltatót megakadályozza rendeltetésszerű tevékenységének jogszerű gyakorlásában. A szerveren tárolt információ nem jut el a felhasználókhoz. Ez a szolgáltató üzleti érdekeinek ellehetetlenülése mellett a felhasználók véleménynyilvánítási- és szólásszabadságának, valamint az információ szabad megismeréséhez fűződő jogának csorbulását is jelenti. A véleményszabadságból mint alkotmányos alapjogból ered a szólásszabadság és az információ megszerzésének szabadsága, melyet a római egyezmény nevesít: *„Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárookra tekintet nélkül és anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhasson (...)*”⁵⁹⁵

Ugyancsak a római egyezmény az állami beavatkozást legitimálja, amikor kimondja: *„E kötelezettséggel és felelősséggel együtt járó szabadságok gyakorlása a törvényben meghatározott, olyan (...) korlátozásoknak vagy szankcióknak vethető alá, amelyek szükséges intézkedéseknek minősülnek egy demokratikus társadalomban a (...) bűnözés megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme (...) céljából.*”⁵⁹⁶

A Be. a magánélethez fűződő jogok tiszteletben tartását írja elő, amikor az érintett alkotmányos jogainak korlátozását csak abban az esetben engedi meg, ha az eljárás célja kisebb korlátozással járó más cselekménnyel nem biztosítható.⁵⁹⁷

Hazánkban a személyes adatok védelme nem pusztán személyiségi jogvédelmi kérdés, hanem egyúttal alkotmányjogi is. A személyes adatok sérthetlenségéhez, biztonságához való jog az Alkotmányban rögzített alapjog, amit az Alkotmánybíróság aktív jogként értelmezett: *„az Alkotmány 59. §-ában biztosított személyes adatok védelméhez való jognak (...) az a tartalma, hogy mindenki maga rendelkezik személyes adatának feltárásáról és felhasználásáról.*”⁵⁹⁸

Az Avt. ennek megfelelően rögzíti az információs önrendelkezési jog gyakorlásának kereteit. Az adat mindaddig megőrzi „személyes adat” minőségét, amíg kapcsolata az érintettel helyreállítható,⁵⁹⁹ függetlenül a kapcsolat helyreállítójától – ez lehet az adat kezelője vagy más személy, illetve akár egy számítógép vagy szoftver. A törvény logikáját követve a szolgáltató

⁵⁹⁴ Amennyiben, példának okáért, a számítógépet, illetve a szerveret illegálisan, jogdíj fizetése nélkül használják a letöltött film- vagy zeneművek tárolására, továbbítására, akkor a gép az elkövetés eszközének számít. A magyar, a német és a holland rendőrség az FBI-jal közös akcióban, 2004 márciusában ilyen, szerzői jogdíj-köteles filmeket tároló szervereket foglalt le. A *Fairlight* elnevezésű, kalózmásolatok terjesztésével foglalkozó, Európában és az Egyesült Államokban tevékenykedő csoport az USA-ban található weboldalakon jutott hozzá ingyenesen számos filmhez, amelyeket a csoport tagjai aztán – ellenszolgáltatás nélkül vagy annak fejében – továbbközvetítettek.

⁵⁹⁵ Római egyezmény, 10. cikk 1. pont

⁵⁹⁶ Római egyezmény, 10. cikk 2. pont

⁵⁹⁷ Be. 60. §

⁵⁹⁸ 15/1991. (IV. 13.) sz. AB határozat (megjelent a Magyar Közlöny 1991/39 (IV. 13.) számában).

⁵⁹⁹ Avt. 2. § 1. pont

által naplófájlban rögzített IP-cím személyes adat, még akkor is, ha kizárólag a felhasználó hozzáférés-szolgáltatója képes a személy és az adott időpontban használt IP-cím között kapcsolatot teremteni, a szerver üzemeltetője nem.⁶⁰⁰ A jogalkotónak ezt a szándékát erősítette az adatvédelemi biztos állásfoglalása is. Az adatvédelmi biztos egy 1998-as eset kapcsán hozott állásfoglalása szerint „*míg a tartalomszolgáltató az adatalany hozzájárulása híján nem kezelheti annak adatait, addig az internet-szolgáltató a szolgáltatás teljesítéséhez szükséges mértékben igen.*”⁶⁰¹ Az online folyóirat szerkesztősége – mivel nem kezelheti jogszerűen az adatokat – nem is továbbíthatja azokat a rendőrség részére. (Jóri, 2004)

Az elektronikus hírközlési adatvédelmi irányelv⁶⁰² a személyes adatok kezelése, illetve anonimizálása mellett érvel, azonban fő elvként kimondja, hogy ez „(...) *nem borítja fel a meglévő egyensúlyt az egyén magántitokhoz való joga és a tagállamok azon lehetősége között, hogy az Irányelv 15. cikkének (1) bekezdésében említett intézkedéseket (jogalkotás az adatok korlátozott ideig történő visszatartásáról) meghozzák a közbiztonság, a védelem, az állambiztonság, valamint a büntetőjog végrehajtásának érdekében.*”⁶⁰³ Az irányelv az említett intézkedéseknek csak az arányosság és a szükségesség keretein túl szab határt. Erre tekintettel, a megszabott kereteken belül a szolgáltatók *adattárolási, illetve –továbbítási tevékenysége jogszerű és elvárható magatartás* az igazságszolgáltatással való együttműködés során.

2.1.1.3.5. A lefoglalás formai követelményei

A lefoglalás foganatosításakor eljárásjogi problémák is adódhatnak. A nyomozási iratok közé csatolt lefoglalási határozat általában formanyomtatvány-jellegű, a lefoglalás alanyának nevével és egyéb adataival kitöltött dokumentum. A határozat azonban nem tartalmazza a lefoglalt dolgok *megnevezését*. Ezek felsorolása külön íven található. A helyszínen természetesen csak kézírással készíthető el a lefoglalt dolgok listája. Ezt a listát azonban később sem teszik a határozat részévé: a nyomozási iratok között különálló egységként szerepel. A lefoglalás alanya *a határozaton* aláírásával igazolja a nyomozási cselekmény megtörténtét, azonban aláírását már nem tartalmazza a lefoglalt tárgyi bizonyítási eszközökről készült *lista*. A lefoglalási határozat tehát, a bizonyíték megszerzése törvényességének megítélése szempontjából fontos elemet nélkülöz. Megjegyzendő, a lefoglaló határozat bizonyítási eszközként való alkalmasságát a kutatásom tárgyává tett egyetlen esetben sem kérdőjelezték meg, hiányossága tehát nem veszélyeztette a bizonyíthatóságot. Tény azonban, hogy az ilyen határozat nem felel meg a büntetőeljárás szabályainak.

A kutatásom során vizsgált nyomozási iratokban található, lefoglalásról szóló határozatok az „*adatok*” lefoglalásáról szóltak, holott az adatnak fizikai kiterjedése nincs, így csak az adat hordozóját lehetséges lefoglalni (ezért is szerepel idézőjelben a lefoglalás az alcímben). A vizsgált ügyben a nyomozó hatóság a lefoglalás szabályait közvetlen értelmezésben alkalmazta a felhasználói adatok és szerződések beszerzésénél is. Az internet-szolgáltatótól, a bankoktól, hivatalos szervektől a felhasználói aktivitásra vonatkozó adatokat (pl. internet-szolgáltatóval kötött felhasználói szerződést, a távbeszélő-szolgáltatótól a híváslistát, a világhálóról elérhető elektronikus levelet) egyszerűen bekérték, majd azokat határozati formában lefoglalták. Arról azonban nincs szó a nyomozási anyagban, hogy gondoskodtak volna az adatok eredeti állapotban való megőrzéséről – például a szolgáltatót felhívták volna a

⁶⁰⁰ Jóri András gondolatmenetét követve. Jóri, A.: Rendszergazdáknak az adatvédelemről. http://vvv.eco.hu/cgi-bin/myeco/netjogmut.cgi?h=cikk_netjog_1027; (2004. április 9.)

⁶⁰¹ Az adatvédelmi biztos 802/A/ 1998. sz. esethez kapcsolódó állásfoglalása. Elérhető: <http://abiweb.obh.hu/abi/index.php?menu=aktualis>; (2008. március 12.)

⁶⁰² Elektronikus hírközlési adatvédelmi irányelv, Preambulum (9) és (30) pont.

⁶⁰³ Elektronikus hírközlési adatvédelmi irányelv, 11. cikk

webmail eredetben történő megőrzésére és eltávolítására, illetőleg a felhasználó azonosítására alkalmas adatok megőrzésére.⁶⁰⁴(A vizsgálati anyag nem tartalmazott adatot a megőrzésre kötelezésről, igaz, ez a 2003. évi vizsgálat esetében nem volt még releváns.)⁶⁰⁵Az így megszerzett bizonyítási eszköz tehát továbbra is megtalálható eredeti helyén (pl. a webmail-tárhelyen – elektronikus levél formájában), így nincs garancia arra, hogy a szolgáltató naplójából (*log-file*) nem törli az adatokat még a büntetőeljárás befejezése előtt. A felhasználói adatokat az internet-szolgáltatótól *eredetben* kell beszerezni, majd a megküldött eredeti dokumentumot lefoglalni. Ha ez nem lehetséges technikailag, akkor az eredeti adatot a szolgáltatónak kell megőriznie, és az arról készült másolatot kell a nyomozó hatóságnak megküldeni.

2.1.1.3.6. A lefoglalt adathordozó tárolása

A technikai fejlődés eredményeképpen a számítástechnikai adathordozók gyorsan amortizálódnak. Ezen túl, a lefoglalás általában az adathordozók átvizsgálásáig tart, amely hosszú hónapokat vesz igénybe. A lefoglalt adathordozók tárolása speciális helyen és körülmények között lehetséges, az állagromlást elkerülendő. Az adathordozók megfelelő tárolása költséges a nyomozó hatóság számára, másfelől a lefoglalást elszennvedő számára is. Az adathordozók olyan mértékben amortizálódhatnak a használaton kívül tartás és egyszerű időmúlás miatt, hogy azok tartalma megismerhetetlenné válik. (Casey, 2000: 7)⁶⁰⁶ Ugyanakkor, a számítástechnikai eszközök értéke a hosszú tárolási idő alatt előreláthatólag jelentős mértékben csökkenne, valamint a tárolás aránytalan költségei elkerülésére célszerű a lefoglalt számítástechnikai eszközt értékesíteni. (Be. 156.§ (2) bek.) Ugyanakkor kérdés, hogyan képes beszámítani az igazságszolgáltatás a számítástechnikai eszközök hónapokig, évekig tartó lefoglalásából eredő, a technikai eszközök amortizációjából eredő gazdasági veszteséget.

2.1.1.4. A számítástechnikai adatok megőrzésére kötelezés

Az eljárás sikerének biztosítására a leghatékonyabb mód magának az adathordozó eszköznek a lefoglalása. Azonban nem biztos, hogy az adott esetben ez a legcélravezetőbb is. A Be. számítástechnikai adatok esetében lehetőséget ad olyan kényszerintézkedésre, amely az adatok eredeti állapotban történő megőrzésére kötelez, viszont lehetővé teszi az adattároló további zavartalan használatát. A számítástechnikai rendszer útján rögzített adatok megőrzésére kötelezés⁶⁰⁷azonban csak abban az esetben lehetséges, ha a nyomozó hatóságnak *legalább megközelítő tudomása van* arról, hogy melyik adathordozón milyen adatokat keressen. Ellenkező esetben a szolgáltató teljes adatállományának átvizsgálására – és az adattár lefoglalására van szükség. A megőrzésre kötelezés mint biztosítási intézkedés másik akadálya az időhöz kötöttség. A megőrzés az adathordozó lefoglalásáig, de legfeljebb három hónapig tarthat, a nyomozó hatóságnak (illetve a szakértőnek) ez idő alatt kell megtalálnia az elkülönített adathordozókon a kérdéses adatokat. Amennyiben ez az intervallum

⁶⁰⁴ A 11/2003. (V. 8.) IM-BM-PM együttes rendelet a lefoglalás és a büntetőeljárás során lefoglalt dolgok kezelésének, nyilvántartásának, előzetes értékesítésének és megsemmisítésének szabályairól, valamint az elkobzás végrehajtásáról az elektronikus adat lefoglalásáról úgy rendelkezik, hogy azt a hatóság adathordozóra történő rögzítés (átmásolás) útján foglalja le, tehát nem közvetlenül az adatot, hanem annak hordozóját. (67. § (1) bek.)

⁶⁰⁵ A 2003. évi vizsgálat a 2000-2002 évi nyomozási iratokra vonatkozott, de a megőrzésre kötelezésről csak a 2002. évi I. törvény 97. §-a rendelkezik, amely 2003. VII. 1-jétől hatályos.

⁶⁰⁶ Casey megjegyzi, hogy a számítástechnikai adatok lefoglalása, megőrzése és elemzése az 1990-es évek legnagyobb kihívása volt a nyomozó hatóság számára. Állítása nemcsak a '90-es évekre igaz, hanem a mai napig releváns.

⁶⁰⁷ Be. 158/A. § A számítástechnikai adatok megőrzésére kötelezésről.

előreláthatólag nem elegendő a bizonyítási eszközök azonosítására, úgy lefoglalásra van szükség.

A megőrzésre kötelezés mindazonáltal a gyakorlatban csak akkor jelent valós alternatívát a lefoglalás mellett, amennyiben a nyomozó hatóság tagja megfelelő szakértelemmel rendelkezik a számítógép háttértárának átvizsgálásához. Ez közelebbről azt jelenti, hogy megfelelő technikai ismeretekkel rendelkezik az adatok adathordozón történő megtalálásához, azonosításához. Ehhez az kell, hogy ismerje a keresett adatok formai megjelenését, de legalább annak lehetőségeit, illetőleg ismerje a keresés metódusait. Ha a nyomozó hatóság tagja nem rendelkezik kellő ismeretekkel a háttértár-elemzéshez, akkor már a nyomozás e korai szakaszában is informatikai szakértő bevonására van szükség, aki viszont az esetek túlnyomó részében határidőre nem tudja teljesíteni ezt a feladatot. A lefoglalás ezzel szemben lehetővé teszi a teljes adattömeg áttanulmányozását, időbeli korlátok nélkül. Az adattároló lefoglalása ilyen módon a nyomozó hatóság számára lényeges könnyebbséget jelent – elsősorban a határidő vonatkozásában. Amennyiben a hatóság tevékenysége eredményes volt, azaz a megőrzésre kötelezés ideje alatt megtalálták a keresett adatokat, úgy a lefoglalás az adathordozó helyszínen történő átmásolásával történik.⁶⁰⁸ Azonban a szolgáltató már a megőrzésre kötelezés ideje alatt kérheti a hatóságtól az átvizsgálendő adatok más adathordozóra való mentését, amennyiben rá nézve aránytalanul nagy hátrányt jelentene az adathordozó eredeti állapotában, változatlanul történő megőrzése – például, hogyha ez a szolgáltató rendeltetésszerű működését, a szolgáltatás nyújtását veszélyeztetné.⁶⁰⁹

A bizonyítékul szolgáló adatok biztosításának másik lehetősége a szolgáltató megkeresése a rögzített adatok kiadása iránt.⁶¹⁰ Ez azonban csak akkor lehetséges, ha a hatóságnak kétséget kizáró tudomása van arról, pontosan milyen címhez, mely felhasználóhoz kapcsolódó, milyen időszakra vonatkozó adatokat keres, azaz, ha az adatok köre megnyugtatóan megállapítható. A törvény által a megkeresés teljesítésére megadott – legalább nyolc, legfeljebb harminc napos – határidő azonban általában nem elegendő a keresett adatok elkülönítésére. A log-fájlok általában olyan nagy mennyiségű adatot tartalmaznak, amelyből a kért adatok csak a felhasználási idő (ti. hogy a felhasználó mikor és mennyi ideig tartó online tevékenységének az adatai szükségesek) pontos megjelölése esetén különíthetők el a megkeresésre adott határidő alatt. Marad tehát ismét a teljes adattár lefoglalása az adatok biztosításának egyetlen célravezető módszereként.

2.1.1.5. Újabb elképzelés az adatok rögzítésére: az adatok zárolása és „elkobzása”

Az adatvisszatartási irányelv adatmegőrzésre vonatkozó előírásaira⁶¹¹ tekintettel 2007 júniusában olyan törvénymódosítási javaslat látott napvilágot, amely a nyomozó hatóság számára egy új kényszerintézkedéssel biztosította volna az adatok megőrzését, mégpedig az elektronikus hírközlő hálózat útján közzétett adatok zárolásával.⁶¹² Az új kényszerintézkedés

⁶⁰⁸ 11/2003 (V.8.) IM-BM-PM együttes rendelet a lefoglalás és a büntetőeljárás során lefoglalt dolgok kezelésének, nyilvántartásának, előzetes értékesítésének és megsemmisítésének szabályairól, valamint az elkobzás végrehajtásáról, 67. §

⁶⁰⁹ 17/2003. (VII.1.) PM-IM együttes rendelet a pénzügyminisztérium irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozati cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon történő rögzítéséről, 88. §

⁶¹⁰ Be. 71. §

⁶¹¹ Az adatvisszatartási irányelv 3. cikk (1) bekezdése a tagállamokat az adatmegőrzés (egységes) biztosítására kötelezi. Erre az adatmegőrzési kötelezettségre hivatkozik hazánkban a terrorizmus elleni küzdelem aktuális feladatairól szóló 2112/2004. (V. 7.) Kormányhatározat.

lényege, a tartalom közvetítőjének⁶¹³ kötelezése arra, hogy az elektronikus hírközlő hálózaton közzétett adathoz való hozzáférést más számára megakadályozza. Az új kényszerintézkedéstől határozottabb fellépést vártak az interneten keresztül megvalósuló bűncselekményekkel szemben.⁶¹⁴ A zárolás az adatok megőrzésének céljára szolgáló jogintézmény lett volna. Az adatok megőrzésére kötelezéstől annyiban tért volna el, hogy a zárolásra a törvényjavaslat nem állapított meg egyéb határidőt, mint a nyomozás végét, illetve a szükségesség követelményét. Így, míg a megőrzésre kötelezés csak három hónapig kötelezi a szolgáltatót az adatok megőrzésére, addig a zárolás korlátlan ideig (a nyomozás megszüntetéséig vagy határidejének lejártáig – két évig, illetve ha felfüggesztették, akkor a bűncselekmény elévüléséig). Ilyen formában, a megőrzésre kötelezést nem kiegészítette, hanem fölösleges átfedést okozott volna, ugyanakkor az „adatvisszatartási” (megőrzési) határidő korlátlaná tétele alkotmányjogi és adatvédelmi kritikákat vont volna maga után. Igaz ugyan, hogy míg a megőrzésre kötelezésnek az adatok bizonyításra alkalmas formában történő megőrzése a célja, addig a zárolás a felderítés céljait szolgálta volna, azonban szükséges lett volna valamilyen határidőhöz kötése, például a lakhelyelhagyási tilalom analógiája szerint, amely ugyancsak a terhelt bizonyítás megghiúsítására vonatkozó cselekményeinek (pl. okirat megsemmisítése, megváltoztatása) a megakadályozását szolgálja.

A javaslat ugyanakkor a Btk. elkobzásra vonatkozó rendelkezéseit egészítette volna ki az (elektronikus hírközlő hálózaton közzétett) adatok elkobozhatóságával. Az adatnak nincs fizikai kiterjedése, csak az adat hordozójának, amely ilyen formában okirati vagy tárgyi bizonyítási eszközként (ti. az adatot tartalmazó papír vagy adathordozó) elkobzás tárgyát képezheti. Hasonlóan ahhoz, mint ahogy az adat lefoglalása sem lehetséges, csak az adat hordozójának lefoglalása. Ugyanakkor kiválthatná az adatok „elkobzását” az adatok törlésére kötelezés. Az elkobzás törvényi rendelkezése – a dolog fogalmából kiindulva, amelybe beletartozik az adat hordozója – értelmezésem szerint jelenleg hatályos formájában is biztosítja az adatok hozzáférhetetlenné tételét.⁶¹⁵

2.1.1.6. A puhatolás

A puhatolás a nyomozó hatóság egyéb adatszerező tevékenysége (Bócz & Finszter, 2008: 132), amelyet a feljelentés kiegészítésére nyitva álló idő alatt,⁶¹⁶ illetőleg a nyomozás elrendelését követően végezhet.⁶¹⁷ Az e körbe tartozó felderítése és nyomozási cselekmények például a szolgáltató megkeresése az adatok iránti tudakozódás vagy adatok átadása érdekében,⁶¹⁸ a feltétellezett elkövető személyi köréről tájékozódás, tanúkutatás. A puhatolás tipikus opcionális bizonyítási eszköz abban az értelemben, hogy a felderítést, illetőleg a nyomozást folytató sejtésein alapul. A puhatolás eredményeként keletkező anyagok bizonyítékként felhasználhatók, azokat az ügyész a nyomozási iratokhoz csatolhatja, rájuk az okirati bizonyítóerő jellemző.⁶¹⁹ A Be. keretében végzett puhatolás során azonban, az adatok megkereséséhez nem szükséges az ügyész engedélye, és puhatolás gyanánt bírói engedélyhez

⁶¹² Munkaanyag az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium részére az egyes büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról. Budapest, 2007. július

⁶¹³ Eht., Ekert.

⁶¹⁴ Párhuzamosan a zártörés tényállását (Btk. 249. §) is módosítani tervezték, amely kiegészült volna az elektronikus hírközlő hálózaton közzétett, zárolt adatok hozzáférhetővé tételének magatartásával.

⁶¹⁵ Megjegyzés: a minisztérium nem támogatta a számítástechnikai adatokkal kapcsolatos kényszerintézkedésekre vonatkozó részt, így nem nyújtották be a parlamentnek.

⁶¹⁶ Rtv. 64. § (1) bek. b./ pont

⁶¹⁷ Be. 178. §

⁶¹⁸ Rtv. 68. § (1) bek.

⁶¹⁹ Be. 178. § (4) bek.

nem kötött titkos felderítési cselekmények is végezhetők.⁶²⁰ Míg, Az Rtv. szerint további feltétele az internet-szolgáltatótól való adatkérésnek az ügyészi jóváhagyás, valamint hogy legalább kétévi szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény felderítése legyen az adatkérés célja. Az ügyész jóváhagyásáról az adatok megkérésével egyidejűleg kell intézkedni – az idővesztés elkerülése végett. Ha az ügyész a jóváhagyást megtagadja, a megszerzett információ nem használható fel az eljárásban.⁶²¹ Az (utólagos) ügyészi jóváhagyás lehetővé teszi a gyorsabb – ennek következtében effektívebb – bizonyítékszerzést.

A puhatolás alkalmazhatóságával és a puhatolás során szerzett adatok hiteles felhasználhatóságával szemben olyan alkotmányos aggályok merülhetnek fel, mint amilyeneket az Alkotmánybíróság a titkos megismerés módszereivel kapcsolatban megállapított.⁶²² Ilyen kérdés a puhatolás célhoz kötöttségének mértéke. Hogyha nemcsak szűk értelemben a feltételezett elkövetővel kapcsolatban szerezhethet be adatot a szolgáltatótól a nyomozó hatóság, akkor mégis mennyire távoli kapcsolódással kell rendelkeznie az adatnak az elkövetőhöz? A törvény nem zárja ki annak lehetőségét, hogy puhatolás címen külföldi nyomozó hatóságot vagy szolgáltató felé éljen megkereséssel valamely nyomozási cselekmény foganatosítása vagy adatok megszerzése érdekében. Azonban megengedhető-e olyan adatok beszerzése, amelyek nem kapcsolódnak szorosan az elkövetéshez? Ha igen, akkor ez alapot adhat teljes adattárak átvizsgálására, valamint a szolgáltató adatrögzítésre kötelezésére olyan felhasználók esetében is, akik nem hozhatók közvetlen kapcsolatba a bűncselekménnyel. A puhatolási cselekmény akadálya lehet azonban a szolgáltatót kötelező adatvédelmi rendelkezés: a célhoz kötött adatrögzítés és adatszolgáltatás. Hogyha azonban a puhatolás során nem szerezhető be valamely adat, akkor felmerül a titkos adatszerzési eszközök alkalmazásának lehetősége. Ebből következő további kérdés, hogy meddig használhat a nyomozó hatóság puhatolási eszközöket és mikortól köteles már a Be. szerinti nyomozásra? A kérdés jelentősége a megszerzett bizonyítási eszközök bíróság előtti felhasználhatóságában rejlik. A puhatolással megszerzett adatok ugyanis a hagyományos nyomozás útján szerzett bizonyítékoknak megfelelően használhatók fel a büntetőeljárás során, míg a titkos megismerésben szerzett bizonyítékok felhasználhatóságára meghatározott szabályok vonatkoznak. Így, a titkos megismerés⁶²³ engedélyhez kötött,⁶²⁴ csak meghatározott szervek végezhetik,⁶²⁵ míg a puhatolás lényege éppen az, hogy engedély nélkül végezhető, a gyors adatszerzés biztosítása érdekében. A titkos információgyűjtés eredményét csak a törvényben meghatározott személyek ismerhetik meg,⁶²⁶ míg a puhatolás során szerzett adatokat – amennyiben azokat bizonyítékként a nyomozási iratokhoz csatolták –, az ügyben félként részt vevők ismerhetik meg.⁶²⁷ Míg a titkos információgyűjtés eredménye más bűncselekménnyel kapcsolatos büntetőeljárásban csak meghatározott szabályok szerint

⁶²⁰ Be. 178. § (2) bek.; 178/A. § (1) bek.

⁶²¹ Rtv. 68. § (2) bek.

⁶²² 2/2007. (I. 24.) AB határozat (megjelent a Magyar Közlöny 2007/7 (I. 24.), és az Alkotmánybíróság Határozatai 2007/1 (I. 31.) számában).

⁶²³ A törvények a titkos nyomozási eszközök között különbséget tesznek titkos információgyűjtés és titkos adatszerzés szerint. A titkos információgyűjtés a nyomozás elrendelése előtt végezhető, a Rtv., a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény (a továbbiakban Nbtv.), a Magyar Köztársaság ügyészségéről szóló 1972. évi V. törvény (a továbbiakban Ütv.) és a Vám- és Pénzügyőrségről szóló 2004. évi XIX. törvény (a továbbiakban Vám tv.) szabályai alapján, míg a titkos adatszerzés a nyomozás elrendelése után a vádemelésig végezhető, és a Be. rendelkezései vonatkoznak rá. A titkos nyomozási eszközökkel kapcsolatban a továbbiakban csak az értekezés szempontjából fontossággal bíró törvényi rendelkezéseket (Be. és Rtv.) idézem.

⁶²⁴ Be. 203-204. §; Rtv. 69. §

⁶²⁵ Be. 200. § (3) bek.; Rtv. 69. §, 75. §

⁶²⁶ Be. 205. § (4) bek.; Rtv. 74. §

⁶²⁷ Be. 193. §

használható fel,⁶²⁸ addig a puhatolás során beszerzett információ más bűncselekmény miatti büntetőeljárás megindítására is alapul szolgálhat. Az egyik legfontosabb szabály a titkos megismerés során beszerzett adatok megsemmisítésének kötelezettsége, amennyiben azok az ügyben nem érintett személlyel kapcsolatosak.⁶²⁹ Ilyen szabályt a Be. a puhatolás során szerzett, más személlyel kapcsolatos, az ügyben fel nem használt adatokra nem ír elő.

2.1.2. A titkos megismerés eszközei⁶³⁰

A titkos megismerés eszközeivel kapcsolatban két kérdés merül fel: az egyik a lehetőség, a másik a felhasználhatóság problémájához kapcsolódik. A lehetőség kérdése, hogy alkalmazhatók-e és mely esetekben a titkos megismerés eszközei? A felhasználhatóság kérdése pedig, hogy milyen bizonyítékok és milyen feltételekkel használhatók fel/fogadhatók el a bíróság előtt a bizonyítási eljárásban?

Az értekezésben a titkos megismerés eszközei általános meghatározását vettem alapul, ezáltal azokról, a nyílt nyomozási eszközökre és kényszerintézkedéseket tárgyaló címmel ellentétben, nem egyenként, hanem általánosságban szólok. Szikinger szerint titkos nyomozás minden olyan nyomozási és azt megelőző eszköz, amelyet az állampolgár tudta nélkül alkalmaznak, és amely egyébként az alkotmányos alapjogait sértheti. (Szikinger, 1997: 49)

2.1.2.1. A titkos megismerés eszközeinek alkalmazhatósága

A biztonsági szolgálatok a nemzeti szuverenitás és az alkotmányos rend védelme, a rendőrség bűnügyi szervei pedig feladataik teljesítése érdekében titkos eszközöket és módszereket (is) alkalmaznak. Ezek jellegük miatt korlátozhatják az alapvető emberi jogokat is, ezért alkalmazásuk feltételei és körülményei csak törvényben szabályozhatók. A titkos megismerés eszközeinek és lehetőségeinek, legitimációjának (Holé, 2007: 113) a szabályozása a rendszerváltás után kezdődött meg. Korábban, a rendszer sajátosságai nem engedtek betekintést a hatalom érvényesülésébe és a titkos nyomozási módszerek olyan mértékben titkosak voltak, hogy egyáltalán semmit nem lehetett tudni róluk, még a létezésüket sem. (Szikinger, 1997: 51-52) Következésképpen, a szabályozás hajnala az 1990-es évekre tehető. A titkos felderítési eszközök alkalmazhatóságáról először az 1990. évi X. törvény rendelkezett, amely a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról szólt.⁶³¹ Ezt követte az Rtv. szabályozása, amelynek szemléletét a titkos nyomozás eseteinek meghatározásában Be. átvette, és lényegében ma is ezt a szabályozást tükrözi.⁶³²

⁶²⁸ Be. 206/A. § (2)-(5) bek.

⁶²⁹ Be. 204. § (4) bek.; Rtv. 69. § (2) bek., 73. § (3) bek.

⁶³⁰ A cím megfogalmazásában ötvözi a titkos információgyűjtés mint a felderítés, valamint a titkos adatszerzés mint a nyomozás eszközeit.

⁶³¹ 1990. évi X. törvény a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról. Hatályon kívül helyezte az 1995. évi CXXV. törvény 79. § a./ pontja, hatálytalan 1996. III. 27-étől.

⁶³² A titkos megismerési eszközök alkalmazására vonatkozó hatályos szabályozás a Be., és az Rtv. rendelkezésein túl az alábbi jogszabályokban található: Vám tv., Útv., Nbtv. A felsorolt törvények rendelkezéseit az Eht., a bűnüldöző szervek nemzetközi együttműködéséről szóló 2002. évi LIV. törvény, az elektronikus hírközlési feladatokat ellátó szervezetek és a titkos információgyűjtésre, illetve titkos adatszerzésre felhatalmazott szervezetek együttműködésének rendjéről szóló 180/2004. (V. 26.) Kormányrendelet, a postai szolgáltatók, a postai közreműködők és a titkos információgyűjtésre, illetve titkos adatszerzésre felhatalmazott szervezetek együttműködésének részletes szabályairól szóló 9/2005. (I. 19.) Kormányrendelet szabályai egészítik ki.

A titkos megismerési eszközök a számítástechnikai adatok megismerésére is vonatkoznak, valamint előírják a számítástechnikai adatokat továbbító rendszerek szolgáltatóinak együttműködési kötelezettségét.⁶³³

A titkos megismerés eszközeinek alkalmazhatóságát az Alkotmánybíróság 2007 folyamán utólagos normakontroll keretében szűkítette. Az értekezésben már hivatkozott határozat⁶³⁴ szerint a törvényekben a titkos megismerés eszközei alkalmazhatóságának terminológiája túlságosan széles körű volt és az alkalmazó szerv számára olyan széles diszkréciós jogot hagyott, amely sértette az alkotmányos jogokat, illetve nem felelt meg a szükségességi-arányossági tesztnek. Az AB a Be. és az Rtv. azon rendelkezéseit semmisítette meg, amelyek a titkos megismerés eszközei alkalmazhatóságának feltételeit túlságosan széles körben, illetve a jog alkalmazójának (az indítványozónak és az engedélyezőnek) jogállamban meg nem engedhetően széles mérlegelési jogkört biztosítanak. A határozat szerint a „*körözött személy felkutatására*” irányuló cél túlságosan széles körben tette lehetővé a titkos megismerés eszközeinek és módszereinek alkalmazhatóságát, a „gyermekkorú ellen irányuló”, a „sorozatban vagy szervezett elkövetéssel valósul meg”, a „kábitószerrel (...) kapcsolatos”, a „pénz- és értékpapír-hamisítással kapcsolatos”, valamint a „terror-jellegű bűncselekmény”, illetve a „közbiztonságot súlyosan megzavarja” túlságosan tág, nem egyértelmű. A „sorozatban vagy szervezett elkövetéssel megvalósuló” bűncselekmények „az eltűrhető mértéket meghaladó jogalkalmazói szubjektívizmus” érvényesülését teszik lehetővé. A „nemzetközi bűnüldözés” kriminológiai fogalom, pontos meghatározása nem létezik, így az gyakorlatilag bármely bűncselekménnyel összefüggésbe hozható. A tág értelmezéshez alapot adnak ugyanakkor a titkos nyomozást szabályozó különböző, egymással sem céljukat, sem fogalmi rendszerüket tekintve össze nem egyeztető jogszabályok. Így nem biztosított a jogintézmény alkalmazásának állami garanciája, ami a tisztességes eljárás érvényesülését akadályozza meg.⁶³⁵ Az AB határozata alapján kidolgozott, 2008. január 1-jével hatályba lépő törvénymódosítások⁶³⁶ a titkos megismerés feltételeit konkretizálták. Így a Be. alapján, taxatív felsorolt bűncselekmények esetében annak ellenére lehetővé vált a titkos adatszerzés, hogy büntetési tételük nem haladja meg az általánosan meghatározott öt évet. Ezek egyebek mellett, a szexuális szolgáltatásokhoz kapcsolódó élősdijellegű bűncselekmények, amilyen a tiltott pornográf felvétellel visszaélés, a kitaratottság és a kerítés.⁶³⁷ Az Rtv. ugyanakkor, immár a Be-vel egyezően katalogizálja azokat a bűncselekményeket, amelyek esetében helye lehet bírói engedéllyel végzendő titkos információgyűjtésnek.⁶³⁸ Az Rtv. főszabályként továbbra is „súlyos bűncselekmények” esetében engedélyezi a bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtést, azonban ez a kategória már egyértelműen a három évet meghaladó szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekményeket jelenti.

A titkos megismerési eszközök alkalmazása alapján véve is korlátozza – a magán- és családi élet, a magánlakás és levelezés tiszteletben tartásához fűződő, valamint – az információs önrendelkezéshez, az információáramlás szabadságához és a személyes adatok védelméhez való jogot. Finszter rámutat a felderítés titkossága és a jogi szabályozás nyilvánossága közti antagonisztikus ellentétre, amely jogalkotási szinten is megjelenik.⁶³⁹

⁶³³ Be. 204. § (2) bek.; Rtv. 69. § (1) bek. c./-d./ pont

⁶³⁴ 2/2007. (I. 24.) AB határozat.

⁶³⁵ „A jogállami garanciák mellőzésére sem célszerűségi, sem igazságossági szempontok nem adnak alapot”

⁶³⁶ 2007. évi CLXXXIII. törvény a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény és más törvények módosításáról és a 2007. évi CLXXI. törvény a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény módosításáról. Mindkét törvény 2008. I. 1-jétől hatályos.

⁶³⁷ Be. 201. § (1) bek.

⁶³⁸ Rtv. 69. § (3) bek.

⁶³⁹ Ugyan a titkos felderítési cselekmények (a törvény szerint) a prevenció céljából fejthetők ki (Rtv. 63. § (1) bek.), azonban „a prevenció [illetve a törvény] semmiféle kézzelfogható határát nem jelöli ki a titkos

(Finszter, 2003: 36) Ehhez mérten, úgy kell megállapítani a szabályait, hogy az állami büntetőhatalom érvényesítése érdekében csak a lehető legszükségesebb mértékig legyenek korlátozva. A titkos információgyűjtés és adatszerzés célhoz kötöttsége a széles mérlegelési jogkör és határozatlan feltételrendszer alapján nem volt biztosított.⁶⁴⁰

A titkos megismerés eszközei alkalmazhatóságának szabályai nem vették figyelembe az internet-szolgáltatókra vonatkozó, az adatkezelés célhoz kötöttségére (az értekezésben korábban hivatkozott) vonatkozó szabályokat. Eszerint, célhoz kötöttség hiányában a titkos nyomozás teljesítése során a szolgáltató az adatrögzítésre nem lett volna kötelezhető alkotmányos alappal. Az Eht-nek a szolgáltatói adatrögzítés és tárolás szabályait módosító új rendelkezései ezen az alapon szintén alkotmányosértőek „súlyos bűncselekmény” esetén való együttműködésre kötelezés, sikertelen hívások adatainak tárolására kötelezhetőség, az anonimizált adatok „visszafejtésére” kötelezhetőség (ezekről l. részletesen a szolgáltató adatkezeléséről szóló alcímet).

2.1.2.2. A titkos megismerés eszközeinek felhasználhatósága

A titkos felderítés és nyomozás során beszerzett információ akkor használható fel a büntetőeljárás során bizonyítékként, hogyha ahhoz az arra feljogosított szerv a jogszabályban előírt feltételek megtartásával jutott hozzá, valamint ha megfelelő formában csatolják a nyomozási iratokhoz. A titkos megismerés során szerzett adat okirati formában csatolandó az iratokhoz, ezáltal okirati bizonyítékként használható fel. A törvény azonban nem határozza meg, hogy az okirat milyen formai kellékekkel rendelkezzen a benne foglalt adatok hiteles tanúsításához. Az okirati bizonyíték krimináltechnikai feltételrendszere általában véve is kidolgozatlan.

2.2. A bizonyítékok hiteles megőrzése: a büntetőeljárásban való felhasználhatóság feltétele

A lefoglalt adathordozón lévő vagy a megkeresésre (eredetben) megküldött adat, amelyet megfelelően, hiteles módon rögzítettek csak akkor használható fel bizonyítékként a büntetőeljárás során, ha azok megőrzését megfelelően, azaz hitelt érdemlő módon biztosítják is. Az adatok hiteles megőrzésének egyfelől krimináltaktikai, másfelől krimináltechnikai szempontú megközelítése lehetséges. A krimináltaktikai szempont a bizonyítékszerzés módjára tekintettel osztályozza a megszerzett bizonyítékokat, míg a krimináltechnikai szempont a bizonyítékok felhasználhatóságának formai követelményeit vizsgálja. A továbbiakban e két szempontot tekintem át.

2.2.1. Krimináltaktikai megközelítés

A bizonyítás, illetve a bizonyítékszerzés értelmezésében kétfajta tényből táplálkozik: az egyik a bíróság előtt megálló bizonyítékok csoportja (1), a másik – és ez az, ami az internetes nyomozásnál talán a legjelentősebb – a nyomozó fejében kialakult bizonyítás (2).

(2) A nyomozási szakaszban akár olyan bizonyítási eszközök is szerepet kaphatnak, amelyeket nem szigorú körülményekkel szerez meg a hatóság. Az így szerzett bizonyítékok nem használhatók fel bizonyítási eszközként, ehhez az eljárás során további megerősítésükre van szükség. Ilyenek azok az adatok, okiratok, stb., amelyek valamely szubjektív feltételrendszer alapján bizonyítják a bűncselekményt, amely feltételrendszer azonban a

információgyűjtésnek.” (Finszter, 2003: 36)

⁶⁴⁰ Az AB a „készletező” adatgyűjtés alkotmányellenességét állapította meg a 15/1991. (IV. 13.) AB határozatában (megjelent a Magyar Közlöny 1991/39 (IV. 13.) számában).

bíróság előtt nem állná ki a törvényesség próbáját. Elegendőek lehetnek arra, hogy a nyomozást folytató rendőr (vagy felügyelő ügyész) ezek alapján már tudja, ki az elkövető, illetve sejtése lehet arról, milyen adatok utalhatnak a bűnösségre. Azonban ez a „tudomás” bizonyításra még nem alkalmas, egyfajta szubjektív „bizonyíték-érzet”. Ezzel szemben, a bíróság előtt csak azok a bizonyítékok állják meg a helyüket, amelyeket a büntető eljárási garanciák teljes körű alkalmazásával szereztek be és kezeltek. A nyomozó (illetve az ügyész) tehát ennek alapján tudja, ki az elkövető, azonban a bíróság „meggyőzéséhez” – azaz a cselekmény permenetszerű, formális bizonyításához – ennél többre van szükség. A bizonyítékoknak ezeket az intuitív módszerrel értékelt csoportját nevezem opcionális, vagy kezdeti bizonyítéknak. Az intuitív bizonyítékok összessége az ügy előadójának benyomásaiból (a felderítés során szerzett adatokból, a tanúvallomások egyező elemeiből, a feljelentések egybehangzó momentumaiból stb.) tevődik össze.

Az általam opcionális vagy intuitív bizonyításnak nevezett folyamatot a krimináljogban a verziók tanaként ismerteti. A verzió a nyomozó hatóság tagjának olyan problémamegoldó gondolkodása, amelyet más tudományág csak ritkán alkalmaz. Ennek oka a büntetőeljárásbeli megismerés összetettsége. A büntetőeljárásbeli megismerés okozatok elemzésén alapul, a nyomozó szaktudását, tapasztalatát és gyakorlatát egybevetve következtet az okozatból az okokra, majd pedig következtetéseit ellenőrzi, azaz elképzelésének alátámasztására keres „bizonyítékokat”. *„A nyomozó adott esetben hiába van szubjektíve meggyőződve arról, hogy feltevése a valóság adekvát képe, a nyomozás szempontjából e meggyőződése mindaddig csak az egyik lehetséges verzió marad, míg az összegyűjtött bizonyítékok alapján kollektív bizonyosság szerezhető annak igaz voltáról.”* A verziók főképp a nyomozás kezdetén játszanak jelentős szerepet, ugyanis ekkor kell eldönteni, hogy mit kívánunk bizonyítani. (Pusztai, 1983: 309)

A hatóság tagjai nem a kérdéses eseményt ismerik meg, hanem annak egy későbbi, a megítélés idején fennálló következményeit. Ezekből a tényekből kell következtetniük arra, mi történt a múltban (rekonstruktív, azaz az okozatokat okokra visszafejtő megismerési mód). Ezeket a következtetéseket, probléma-megoldási javaslatokat nevezik verzióknak. (Bócz & Finszter, 2008: 37-39)

Finszter a verzióról a nyomozó hatóság felderítő tevékenységével kapcsolatban azt írja, hogy a verzió általános fogalma a felderítésnél *„annyiban szélesebb, hogy nemcsak a múltban bekövetkezett bűncselekmény-gyanúval kapcsolatos feltételezéseket foglalja magában, hanem tartalmazza a jelenre vonatkozó helyzetértékelést és a jövőre irányuló prognózist”*. (Bócz & Finszter, 2008: 288-289) Erre tekintettel lehetséges a felderítés legcélravezetőbb módszerének meghatározása, amit Finszter módszertani verzióknak nevez. A módszertani verziók területén a legjobb gyakorlatok ajánlás formájában jelennek meg. (Bócz & Finszter, 2008: 291) Ezeket úgy definiálhatnánk, hogy a tipikus elkövetési módszerű bűncselekmények felderítésére és nyomozására kidolgozott metodológiai ajánlások. (l. még: Bócz & Finszter, 2008: 313-314)

(1) A bíróság előtt felhasználható bizonyítékok az intuitív módon megszerzett információhalmazból kikerülő olyan ismeretek, amelyeket okirattal, tárgyi bizonyítási eszközzel stb. sikerült megerősíteni a nyomozás során. Az opcionális bizonyítékokkal szemben, amelyek felhasználhatósága további megerősítéstől függ, ezek obligatórius, azaz felhasználásra alkalmas, a bizonyíték hiteles rögzítésére és megőrzésére a büntetőeljárásban előírt feltételrendszernek megfelelő bizonyítékok, amelyek a bíróság által bizonyítékként értékelhetők.

15. Táblázat: Intuitív és bírósági bizonyítékok

Bizonyítási eszközök csoportosítása keletkezésük (eredetük) és felhasználhatóságuk szerint	
Intuitív (opcionális)	Bírósági (obligatórius)
<p><u>Alapja:</u> benyomások, megérzések (korábbi tapasztalásokon alapuló, deduktív következtetések)</p> <p><u>Alkalmazása:</u> tipikusan a felderítési szakban</p> <p><u>Eszközei:</u> nemzetközi rendőri együttműködés például felderítésben való közreműködésre felhívás illetve maga a felderítésben való közreműködés (amely lehet informális). (A teoretikus nem feltétlenül informális is. Például megérzéseken nyugvó együttműködés történhet formálisan, nemzetközi szerződésekben meghatározott eljárási szabályok szerint is. Például a budapesti egyezményben meghatározott, a szolgáltatót adatmegőrzésre kötelező eszközök alkalmazása formális. Ez esetben a „formalitás” a technikai egységességet jelenti.)</p> <p><u>Megjegyzés:</u> A benyomások bár okiratból is táplálkozhatnak, de ebben az esetben akkor maradnak meg a benyomások szintjén, ha az okirat maga nem szerepel az ügyben bizonyítási eszközként. Egyébiránt, a benyomások integrált részei az eljárásnak, amennyiben az eljárást „humán erőforrás” folytatja le.</p>	<p><u>Alapja:</u> a speciális esetben megállapított, induktív következtetések.</p> <p><u>Alkalmazása:</u> tipikusan a nyomozási, az ügyészi és a bírói szakban</p> <p><u>Eszközei:</u> a Be-ben meghatározott bizonyítási eszközök, így az okirat, a tanúvallomás, a szakértői vélemény, a szemle, valamint a kényszerítő eszközök, amilyen a számítástechnikai adat megőrzésére kötelezés vagy a lefoglalás foganatosításával történő bizonyítékszerzés. De lehet nemzetközi jogsegély, például bizonyíték külföldi beszerzésére vagy felderítésben való közreműködésre vonatkozó kérelem teljesítése.</p> <p><u>Megjegyzés:</u> obligatórius, amennyiben jogszabályban meghatározott eljárás során és ugyanilyen technikai feltételekkel kell megvalósítani a következtetések alapjául szolgáló nyomozási eszközöket.</p>

Tipikusan intuitív bizonyíték például a puhatolás vagy a titkos információgyűjtés során megszerzett adat, amelyet további tényekkel szükséges megerősíteni ahhoz, hogy bizonyítóerővel rendelkezzenek. Példának okáért, ha a nyomozó hatóság a feltételezett elkövető baráti társaságában olyasvalakire bukkan, aki vallomásában előadja, hogy a feltételezett elkövető többször is beszélt gyermekek iránti szexuális vonzalmáról, akkor ezt a vallomást tényekkel szükséges alátámasztani ahhoz, hogy az elkövető bűnössége bizonyítható legyen. Így megkeresés útján be kell szerezni az internet-szolgáltatótól a feltételezett elkövető online cselekményeire vonatkozó adatokat (előfizetői szerződés adatai, csatlakozási és hívási adatok), házkutatás alkalmával át kell vizsgálni a számítógép adathordozóit, majd a lefoglalást követően az adathordozókról hiteles másolat készítésével biztosítani kell az azokon előtalált, gyermekeket ábrázoló pornográf felvételek bizonyítékként való felhasználhatóságát. Ha az Interpolhoz (vagy elviekben az Europolhoz) olyan bejelentés érkezik valamely szolgáltatótól, hogy szerverét illegális file-ok cseréjére használják, akkor az Interpol ezt az információt továbbítja az őt megkereső szolgáltató lokációjának megfelelő összekötő szervéhez, amely azt eljuttatja a hatáskörrel rendelkező nyomozó hatósághoz. A nyomozó hatóság azonban, a hozzá eljutott információt nem használhatja fel közvetlenül bizonyítékként, mert szükséges annak további adatokkal való megerősítése, így például a szolgáltató megkeresése az adatok átadása iránt, a szerverkapcsolatok ellenőrzése, valamint a file-cserét bonyolító számítógépek azonosítása (IP-cím megkérés). A nyomozó hatóság ezen túl, valamely nemzetközi hálózat felgöngyölítése érdekében a megszerzett információ alapján további országokat (Interpol nemzeti egységeket) kereshet meg a nyomozásban való együttműködés céljából.

Az intuitív és a bírósági bizonyítás analógiája fedezhető fel a nemzetközi bűnügyi együttműködés, valamint a jogsegély viszonylatában. Míg a nemzetközi alapokon nyugvó bűnügyi együttműködés (amelynek eszközei a nemzetközi bűnügyi nyilvántartások és adatbázisok, valamint a kockázatbecslés) inkább proaktív, preventív, addig a (tényleges)

jogsegély reaktív, azaz valamely már megtörtént eseményre reagáló.⁶⁴¹ Azonban a két terület mindenképpen összefonódik, amennyiben a proaktív szakaszban beszerzett anyagokat a később meginduló büntetőeljárás során mint bizonyítási eszközöket használják fel. (M. Nyitrai, 2004: 106-107) Az intuitív bizonyítékok különösen nagy szerephez jutnak a nemzetközi együttműködés során a nyomozásban. Ennek megfelelően, az Europol adatbázisa (TECS) lehetővé teszi az intuitív (a tagállam nyomozó hatóságának tagja benyomásain alapuló, illetve az általa már elemzett) adatok TECS-be való bevitelét. Az intuitív és a bizonyítékul felhasználható adatok közötti különbséget azonban nem minden esetben lehetséges megállapítani, ami aztán az adatok felhasználásának akadályá lehet.

Az intuitív bizonyítási eszközöknek különös jelentősége van az internetes közegben, mivel az internetes megvalósuló bűncselekmények nyomozásában a nemzetközi együttműködésnek általában véve nagyobb szerep jut, következésképpen nagyobb arányban jelennek meg intuitív bizonyítékok és azokon alapuló bírósági bizonyítási eszközök is.

A posztmodern társadalom egyre inkább az automatizált rendszereket részesíti előnyben.⁶⁴² Ennek a fejlődési iránynak két olvasata lehetséges, és *első látásra* mindkettőnek létjogosultsága van. Az egyik nézet szerint a bizonyításnak az intuitív mozzanata – ha úgy tetszik, az egyéni tapasztalatból táplálkozó verziók felállításával nyerhető előnyök – veszélybe kerül azzal, hogy a posztmodern társadalom egyre inkább az automatizált rendszereket részesíti előnyben. A hús-vér személy testvesztéséről, bitekké és bajtokká, azaz adattá alakulásáról az értekezés társadalomfilozófiai részében volt szó. Eszerint, mivel a személyről egyre több adat jelenik meg az automatizált számítástechnikai rendszerekben, továbbá a bírósági (bizonyítási) eljárások gyors lefolytatásához is egyre sürgetőbb érdek fűződik, a tendencia az, hogy egyre kisebb mértékű a szubjektív elemek szerepe a bizonyításban. A nyomozó, az ügyész szubjektív ítélőképessége, megérzései, valamint a bíró személyes mérlegelése egyre inkább háttérbe szorul, azt felváltják a bizonyítékokat automatikusan súlyozó számítógépes rendszerek. A büntetőeljárás egyre kevesebb személyes elemet tartalmaz. Ahogy az elkövető adattá válik, tetteinek megítélése is a számítástechnikai programok feladata lesz, standardizált feltételrendszerben. Ehhez képest az az elvárás, hogy az interneten, homogén technikai környezetben megjelenő bűncselekmények felderítésénél kapjon nagyobb szerepet a nyomozó hatóság tagjának szubjektív értékelése, ambivalenciát mutat és megvalósíthatatlannak látszik.

A másik nézet képviselői azt támasztják alá, hogy a verzióállítás szerepe nem csökkent napjainkban sem, annak ellenére, hogy az új Be-ben a processzuális bizonyítás kapott nagyobb hangsúlyt. Finszter amellet érvel, hogy az új Be. célja nem a nyomozási szakasz jelentőségének csökkentése volt, hanem éppen ellenkezőleg, a bűncselekményekre adott gyors és szakszerű válaszreakció felgyorsítása, hiszen ez teszi lehetővé a sikeres felderítést, a bűncselekmény felgöngyölítését. A nyomozó hatóság szerepe csak látszólag csökkent.⁶⁴³ A gyakorlatban az ügyészség kontroll-szerepe egyfajta erősebb garanciát jelent az eljárásban. Garanciát arra, hogy a beszerzett bizonyítékok valóban elegendők a vádemeléshez. „(...) A

⁶⁴¹ Ez a szemlélet tükröződik a Btv. 36. § (2) bekezdésében, amely a büntetőeljárás megindítása előtt előterjesztett eljárási jogsegély iránti megkeresés fogadására és teljesítésére, illetve előterjesztésére alkalmazott szabályokról rendelkezik. (M. Nyitrai, 2004: 106)

⁶⁴² Az automatizált szakértői rendszereknek az utóbbi években egyre nagyobb fejlesztőtáborra van. Automatizált szakértői rendszereket íráselemzésre (Kármán, 2006), jogszabály-előkészítésre és jogalkalmazásra (Várkonyi, 2008), a törvényes öröklés modellezésére (Vikman, 2008), a bírósági ítélkezés támogatására (Gábor, 2008) is használnak.

⁶⁴³ Az új Be. szerint az ügyész jogosult vádemelés kérdésében dönteni, az ügyész jogosult annak megítélésére, milyen adatok, bizonyítékok elegendők a megalapozott állásfoglaláshoz, az ő primátusa érvényesül az ügyben.

nyomozó hatóság az elsődleges bizonyítékok beszerzésénél önmagát kívánja meggyőzni megállapítási helyességéről.” Az ügyészi mérlegelés már egy következő szakasz, amelyben ugyanerről az ügyészséget kell meggyőznie. Ilyen módon a garanciák (nullum crimen/nulla poena sine lege) többszörös vizsgálata történik meg. A verziók felállításának Finszter szerint nem csökkent, éppen hogy megnövekedett a jelentősége, hiszen a nyomozó hatóság a verziók segítségével önmagát győzi meg állításai, feltevései helyességéről és a beszerzett bizonyítékok bizonyítóerejéről. (Finszter, 2006: 87) Fenyvesi értekezése az automatizált bűnügyi információs és elemzési rendszerekről szintén a verziók változatlanul meghatározó szerepét támasztja alá. A számítástechnikában használatos, automatizált elemzőrendszerek maguk is (automatizált) verziókként funkcionálnak. Jelentőségük a felderítés, a nyomozás, a bűnelkövetési trendek előrejelzése és végső soron a megelőzés gyorsabbá és pontosabbá válásában nyilvánul meg. A számítástechnikai bűnelemző (*crime analysis*) adatállomány része a gyanúsítottról átfogó kép készítése, a rendőrségi szervek, egységek, alegységek optimális kihasználásának és együttműködésének a megtervezése. (Fenyvesi, 2006b)

Meglátásom szerint az automatizálás előnyeit csak meghatározott szintig élvezheti a jogalkalmazó. Ennek a megkötésnek nemcsak technikai okai vannak. Míg részletkérdésekben – mint amilyenek a különleges szakértelmet igénylő kérdések eldöntése – a jogalkalmazó elfogadhatja az automatizált számítástechnikai rendszerek segítségével kialakított véleményt (automatizált szakértői rendszerek pl. a kézírásvizsgálatra, műszaki elemzésre szolgáló programok), addig az adott eset érdemi eldöntésében meg kell maradnia a személyes, emberi döntési folyamatnak. Ez értelmezésben magában foglalja a személyes, az egyéni tapasztalatokon, szakértelmen, gyakorlaton nyugvó verzióállítást is. A személyes verzióállítás nem nélkülözi az intuíciót, az adott esettel kapcsolatos egyéni percepciókat, benyomásokat, és éppen emiatt lehet több az automatizált döntéshozatalnál. Az általam felvázolt ún. intuitív bizonyítás tehát éppen az automatizmus hiánya miatt szolgáltat(hat) pontosabb „diagnózist” az adott esetről, és lehet adekvátabb alapja az ún. bírósági bizonyítás felépítésének, tervezésének.

2.2.2. Krimináltechnikai megközelítés

A bizonyítékok hiteles rögzítése és megőrzése természetesen technikai kérdés is. A büntetőeljárás során a bizonyításban csak olyan bizonyítékok vehetők figyelembe, amelyeket olyan módon rögzítettek és az eljárás során mindvégig úgy kezeltek, hogy a felvételt követő megváltoztatásuk, manipulációjuk kizárt. Ez csak zárt és tanúsított nyomrögzítő rendszerben lehetséges.

A lefoglalt adathordozón levő, illetve a szolgáltatótól beszerzett (és eredetben megőrzött) adatokat egyfelől okirati formában lehetséges a nyomozási iratokhoz csatolni, például ha a szolgáltató okiratban tanúsítja, hogy valamely IP-cím használatával bizonyos meghatározott online műveleteket végeztek a megadott időben.⁶⁴⁴ Másfelől, a lefoglalt adathordozó vagy a szolgáltató által eredetben megőrzött adat hordozója tárgyi bizonyítási eszköz lehet, amennyiben a bűncselekmény nyomait hordozza, vagy eszközül használták a bűncselekmény elkövetésére⁶⁴⁵(ilyen lehet pl. a szerver, amelyet eszközül használtak a file-cseréhez a hálózat tagjai). Kérdés, hogy valamely adathordozó felfogható-e okirati bizonyítási eszközként, illetve a szolgáltató által megőrzött adat lehet-e tárgyi bizonyítási eszköz.

A Pp. és a Be. is tartalmaz szabályokat az okirati bizonyításra, de láthatóan a Be. sokkal szükségesebb ebben a tekintetben, azaz a bizonyítékok hiteles megőrzésére vonatkozó

⁶⁴⁴ Be. 116. §

⁶⁴⁵ Be. 115. §

szabályok a Be. rendszeréből nehezen vezethetők le. A közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló, 2004. évi CXL. törvény (a továbbiakban Ket.) és a Pp. szabályait pedig, ugyan nem lehet kritika nélkül felhívni valamely büntetőeljárás során, de teljesen kizárni sem lehet relevanciájukat.

A Be. nem határozza meg az okirat megjelenési formáit, azonban a Ket. szerint „irat” lehet valamely elektronikus adathordozó is.⁶⁴⁶ A bizonyítási eszközök hitelesítése körében lényeges szempont a bizonyítási eszközökkel, elsősorban az okirati bizonyítékokkal kapcsolatos vélelmek rendszere, amelyet a Pp. határoz meg. A Pp. szerint a közokiratok és a teljes bizonyítóerejű magánokiratok esetében az a vélelem, hogy az irat tartalmát mindaddig valóságosnak kell tekinteni, ameddig annak ellenkezője be nem bizonyosodik.⁶⁴⁷ Ahhoz, hogy valamely okirat a benne foglalt adat bizonyítására alkalmas legyen, azaz hitelesen tanúsítsa a benne foglalt adatok valóságtartamát és a rögzítés idejét, ennek formailag ki kell tűnnie az okiratból. Az okirat elektronikus formában is megjelenhet, illetve ilyenné is átalakítható.⁶⁴⁸ Az okirat hitelesítésének eszközéül szóba jöhet a megszerzett bizonyítékok, adathordozók időbélyegzővel és minősített elektronikus aláírással történő ellátása.⁶⁴⁹ Ez olyan szerepet kaphat a bizonyítási eszközök rendszerében, mint a közigazgatási eljárásban a hatósági zárlat,⁶⁵⁰ illetve a büntetőeljárásban a zár alá vétel,⁶⁵¹ amely a követelés teljesítésének biztosítására szolgál, ha az másképpen veszélyben lenne, a tulajdonos rendelkezési jogának megvonásával. (Az elektronikus aláírás közigazgatási gyakorlati alkalmazásáról I. Nagy Zs., 2006a: 343-348)

Az okirat elektronikus okirattá alakítható, illetve ilyen formában is kiállítható, és az okirattal azonos bizonyítóereje van.⁶⁵² Elektronikus okiratot a levéltár is kiadhat az eredeti okiratról. Az elektronikus okirat az eredeti tanúsítására szolgál.⁶⁵³ Ennek analógiájára tehát, elviekben akár a szolgáltató által a nyomozó hatóság megkeresésére az adatok fellelhetőségéről, állapotáról, vagy a felhasználó IP-címéről tájékoztatásul küldött irat, akár a lefoglalt adathordozó is lehet „okirat”, illetve elektronikus okirat, amely felhasználható a büntetőeljárás során a bizonyításban amellet, hogy az eredeti adatot tartalmazó adathordozót a szolgáltatótól lefoglalták.

A szolgáltató által a megkeresésre küldött tájékoztatás elektronikus okiratként (elektronikus aláírással és időbélyegzővel ellátva) bizonyítási eszközként szolgálhat. A szolgáltató által eredetben megőrzött, majd lefoglalt adatok pedig adathordozón, tárgyi bizonyítási eszközként jelenhetnek meg a bíróság előtt.

A számítástechnikai adatok mint bizonyítékok hiteles megőrzésének eszközrendszere és azok bizonyításban való felhasználhatósága jelenleg még nem kidolgozott. A gyakorlatban a lefoglalt adathordozó által tartalmazott adatok papíralapon, nyomtatott formában jelennek meg a nyomozási iratok részeként a bizonyítási eljárásban. Emellet, a bíróság ellenőrizheti a lefoglalt adathordozó hitelességét, amely lehetséges szemle útján, amennyiben az ügyben az

⁶⁴⁶ Ket. 52. § (4) „Az iratra vonatkozó rendelkezések irányadók minden olyan tárgyra, amely - általában műszaki vagy vegyi eljárással - adatokat rögzít (fénykép, film-, hangfelvétel, optikai lemez (CD), mágnesszalag, mágneses adathordozó, elektronikus dokumentum stb.).”

⁶⁴⁷ Pp. 195. § (6) bek; 196. § (1) bek.; 197. § (1) bek.

⁶⁴⁸ Pp. 195. § (3) bek.

⁶⁴⁹ Pp. 195. § (4) bek.

⁶⁵⁰ Ket. 151. §

⁶⁵¹ Be. 159. §

⁶⁵² Pp. 195. §

⁶⁵³ Pp. 195. § (2) bek.

adathordozókat a tárolási helyükön célszerű megtekinteni. Ez leginkább abban az esetben lehetséges, ha nagyszámú adathordozóról van szó, vagy ha az adathordozó a szállítás vagy helyváltoztatás során sérülne, így az adathordozó ügyiratokhoz „csatolása” technikailag nem lehetséges. A gyakorlatban azonban, a bíróság a bizonyítási eljárást a lefoglalt adathordozóra irányuló szemle nélkül folytatja le, és a nyomtatott formában szereplő adatokat is elfogadja hiteles adattanúsítványként. Az adathordozó, illetve az adatokról a szolgáltató által kiállított, a rendőri megkeresésre küldött „tájékoztatás” okirati (illetve elektronikus okirati) formában azonban, a hitelesség szempontjából alkalmasabb lenne a bizonyításra a büntetőeljárásban,⁶⁵⁴ nem említve a praktikus vonatkozásokat.

3. Összefoglalás

Az Európai Unió kölcsönös elismerésen alapuló bűnügyi együttműködésének elméleti alapjai kellően kidolgozottak. Az Európa Tanács a budapesti egyezményrel biztosítja a pán-európai együttműködés feltételeit a nyomozás során. Az internettel kapcsolatos bűncselekmények esetében, ahol sokszor kontinensek határait kell átlépni az együttműködéshez, a bizonyítékok megszerzésének, rögzítésének és átadásának a feltételei nem minden esetben adottak. A gyakorlatban bizonytalanságok övezik a tiltott pornográf felvétellel visszaélés miatti nemzetközi együttműködést, a sértett életkorának különböző meghatározása, az internet-szolgáltatókra vonatkozó adatszolgáltatási kötelezettségek, a bűnüldöző hatóságokkal való együttműködési szabályok változatos értelmezése, valamint a bűnügyi együttműködés informális kommunikációs módozatainak kidolgozatlansága miatt. A formális együttműködést pedig a nyomozó hatóság tagjának internettel kapcsolatos bűncselekmények körében való járatlansága, bizonytalansága lassítja, nehezíti.

Az igazságügyi informatikai szakértő szerepe az internetes vonatkozású bűncselekményekkel kapcsolatban, az orvosszakértő szerepe pedig a tiltott pornográf felvételek vizsgálatában túlhangsúlyozott, a szakértői kompetencia tisztázatlan.

A bűnügyi együttműködés feltétele a számítástechnikai adatok mint bizonyítékok hiteles rögzítésének, tárolásának és felhasználhatóságának a kidolgozása is. Ám a nemzetközi együttműködés kriminalisztikai oldala a gyakorlatban kidolgozatlan. (Erről l. összefoglalóan Finszter, 2004: 90-91) Kidolgozatlan, hogyan kell számítógépes adathordozók esetében bizonyítási eljárást lefolytatni, házkutatást tartani, lefoglalást foganatosítani, a lefoglalt számítástechnikai adatokat hogyan kell rögzíteni, tárolni, a bíróság előtt milyen formában használhatók fel.

⁶⁵⁴ A bizonyítékok hiteles megőrzésére szolgáló technikai feltételek adottak, az okiratok elektronikus hitelesítése számos jogszabály által biztosított, igaz, egyik sem konkrétan a büntetőjog területére vonatkozik. Például a 2001. évi XXXV. törvény az elektronikus aláírásról; 194/2005. (IX. 22.) Korm. rendelet a közigazgatási hatósági eljárásokban felhasznált elektronikus aláírásokra és az azokhoz tartozó tanúsítványokra, valamint a tanúsítványokat kibocsátó hitelesítés-szolgáltatókra vonatkozó követelményekről; 167/2004. (V. 25.) Korm. rendelet a közbeszerzési eljárásokban elektronikusan gyakorolható eljárási cselekmények szabályairól és az Elektronikus Közbeszerzési Rendszerről, 6. §; 1998. évi XI. törvény az ügyvédekről, 27/A. §; 13/2005. (X. 27.) IHM rendelet a papíralapú dokumentumokról elektronikus úton történő másolat készítésének szabályairól; 3/2005. (III. 18.) IHM rendelet az elektronikus aláírással kapcsolatos szolgáltatásokra és ezek szolgáltatóira vonatkozó részletes követelményekről; 7/2005. (VII. 18.) IHM rendelet a digitális archiválás szabályairól, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatásokkal kapcsolatos elektronikus archiválás szabályairól.

Az internettel összefüggésben elkövetett bűncselekmények nyomozásának kulcskérdései a házkutatás, a számítástechnikai adatok „lefoglalása”, illetőleg az internet-szolgáltató adatmegőrzésre kötelezése, az internet-szolgáltató nyomozó hatósággal történő együttműködése, és a titkos megismerési eszközök alkalmazhatósága kapcsán fogalmazhatók meg.

A bizonyítékok biztosításának hagyományos eszközei az internetes vonatkozású bűncselekmények esetében nem alkalmazhatók változatlanul. Pontosítani szükséges, mit és hogyan tehet meg a nyomozó hatóság tagja a házkutatás során, milyen számítástechnikai eszközöket és hogyan foglalhat le, ugyanakkor mikor kötelezheti az internet-szolgáltatót az adatok megőrzésére.

Az adatok zárolása és „elkobzása” a bizonyítékok hiteles megőrzésének eszközeként merülhet fel. Az okirat hitelesítésének eszközéül szolgálhat a jövőben a megszerzett bizonyítékok, adathordozók időbélyegzővel és minősített elektronikus aláírással történő ellátása. Ez olyan szerepet kaphat a bizonyítási eszközök rendszerében, mint a közigazgatási eljárásban a hatósági zárlat, illetve a büntetőeljárásban a zár alá vétel, amely a követelés teljesítésének biztosítására szolgál, a tulajdonos rendelkezési jogának megvonásával.

Az elektronikus aláírás bizonyítékok hitelesítési eszközeként való felhasználása technikailag ugyan megoldott, a gyakorlatban azonban nem kidolgozott az alkalmazhatósága és bizonyítékként való felhasználása.

A bűnügyi együttműködés feltételeinek megléte és a bizonyítékok hiteles rögzítésének, megőrzésének és felhasználhatóságának technikai feltételei azonban csak látszólag oldják meg a bűnüldözés problémáját. Olyan cselekmények esetén, ahol a(z) előkészületi jellegű cselekmények büntetendősége az Európai Unió tagállamaiban nem egységesen biztosított, a technikai oldal – a számítástechnika-ipar és az internet-szolgáltatók – együttműködésére is szükség van a bizonyíték-szerzéshez, illetve a bizonyításhoz, valamint a jogalkalmazónak magának is rendelkeznie kell alapvető technikai felkészültséggel. A cselekmények nagy része – valószínűleg – ennek ellenére látenciában marad, így az intézményrendszer mélyebb, társadalmi rétegeinek kell együttműködnie a prevenció érdekében. A civil intézményrendszer fejlesztésének ki kellene terjednie a lakossági bejelentőhelyek rendszeres üzemeltetésére, valamint azoknak a felhasználókkal való megismertetésére. A bejelentéseket érzékelhető válaszreakció kell hogy kövesse, amely növeli a bejelentők bizalmát, valamint használható információval, prevenció ismeretekkel kell ellátni a felhasználókat. A felvilágosításnak a kisiskolásoknál kellene kezdődnie, a biztonságos, veszély-felismerő és kockázat-tudatos internet-használatnak a tananyag integrált részét kell képeznie.

VI. Összefoglalás és javaslatok

1. Összefoglalás

A pornográfia-vitában mára a civil libertariánus mozgalmak erősödtek fel, amelyek a pornográfia „túlszabályozása” miatti aggodalmuknak adnak hangot.

A virtuális közösségek lehetőséget nyújtanak a személyiség újraalkotására. E közösségek esélyt nyújtanak torz személyiség-kép kialakítására és internalizálására, mivel ezek a világok sokszor nem a valós világ szabályai szerint működnek. A virtuális lét negatív hatásai leginkább a fiatalokat sújthatják.

A magyar tiltott pornográfia-kutatás eseteinek nagy része kapcsolatban állt az internettel. Erre utal az elkövetők motivációja, a sértettek azonosíthatósága és száma, bűncselekmény megvalósításában való közreműködésük, az elkövetők iskolai végzettsége, foglalkozása, társadalmi pozíciójuk, valamint a kísérő bűncselekmények is. A fiatalkorú elkövetők több szempontból is jellegzetes, elkülönült csoportot alkotnak. Ennek ellenére az ítélkezési gyakorlat nem mutat eltérést a felnőtt elkövetők ügyeihez képest. A bíróságok nem élnek a foglalkozástól eltiltás mellékbüntetés alkalmazásának lehetőségével.

Számos kérdésben hiányzik a jogalkalmazók egységes véleménye. Így a szándék meglétének, a felvételek környezetének a vizsgálata, valamint a pornográfia jellemzőinek meghatározása terén sincs egyetértés. Az igazságügyi informatikai és orvosszakértő feladatait azonban egységesen kiterjesztően értelmezik, amely a jogkérdések szakértő általi megválaszolásához, az eljárási költségek megnövekedéséhez és jogbizonytalansághoz vezet. Hiányzik a jogalkalmazói gyakorlat a definíció alakításában.

A nemzetközi dokumentumok kinyilvánították a gyermekpornográfia üldözésének szükségességét és rögzítették annak kereteit, azonban a szuverén jogrendszerek egymástól eltérő szabályozása nem teszi lehetővé az egységes bűnüldözést és ennek érdekében a nemzetközi összefogást. Nem tisztázott, hogy mit tekintünk védett jogtárgynak; milyen ábrázolások jelenthetik a bűncselekmény elkövetési tárgyát (mi a pornográfia, kell-e vizsgálni a felvétel környezetét, elkövetési tárgy-e a virtuális gyermekábrázolás); a gyermek, azaz a passzív alany életkora nem egységes a vizsgált országokban, vitás, hogy a megszerzés és a tartás mint előrehozott felelősségi alakzatok alkotmányosan megállják-e a helyüket; kérdéses továbbá az is, hogy beavatkozhat-e az állam a büntetőjog eszközével a fiatalok egészséges morális fejlődésébe és hatékony, arányos és szükséges-e ez az eszköz.

Az Európai Unióban érvényesülő nemzetközi bűnügyi együttműködés az Europol és az európai elfogatóparancs korában is főleg a bilaterális és multilaterális együttműködési szerződéseken alapul. A nyomozó hatóságok közötti információáramlást akadályozza a tájékoztatatlanság és a bevett kapcsolatokhoz, a szokásokhoz ragaszkodás. A nemzetközi együttműködés kriminalisztikai oldala, a jól kimunkált elméleti alapok ellenére a gyakorlatban kidolgozatlan (pl. hogyan kell adathordozók esetében bizonyítást vezetni, házkutatást tartani, lefoglalást foganatosítani, a lefoglalt számítástechnikai adatokat hogyan kell rögzíteni, tárolni, bíróság előtt milyen formában használhatók fel). Nem kidolgozták a bizonyítékok hitelt érdemlősége vizsgálatának alapjait sem (pl. adatok és adathordozók hiteles

rögzítése és megőrzése, azok felhasználhatósága, a polgári perrendtartás szabályainak az okirati bizonyítékok hitelesítésénél való alkalmazhatósága).

Az internet megjelenésével a pornográfia és a technika olyan párosítása jött létre, amely kizárja a jogalkotás lépéstartását. A mindennapi életet meghatározó technika kiszolgálja az állandóan jelen lévő pornográfia-ipart, platformot biztosít terjesztéséhez és átalakulásához. E két, állandóan változó és a mindennapi életet markánsan meghatározó jelenséget nem lehetséges a jogi szabályozás eszközével megzabolázni. Átfogó internetjogi szabályozás hiányában inkább azt kell megérteni, hogyan változik, hogyan alakul a pornográfia a tömegmédiá terjedésével és az internet fejlődésével – és viszont. Ezen a megértésen alapulhat a prevenció.

Míg a sajtó és a televízió elterjedt tömegkommunikációs eszközök a világon, addig az internet (a cyber-pornográfia megtapasztalásának eszköze) csak az industrializált és technikailag szofisztikált nyugati országok luxusa. Olyan kulturális luxus, amely lehetővé teszi, és csak ez teszi lehetővé, hogy a felhasználók beleszóljanak a pornográfia fejlesztésébe, mi több, ők maguk alakítsák azt. Az iparosodott társadalmak maguk produkálják a jelenséget, amely ellen kétségbeesetten próbálnak, több-kevesebb sikerrel védekezni. Úgy tűnik, a posztmodern társadalom az internet kifejlesztésével szörnyet teremtett, amelynek megszelídítését még meg kell tanulnia.

2. Javaslatok

2.1. *De lege ferenda javaslatok*

Ad1 - Az elkövetők köre

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tendenciát, hogy a fiatalok nemi érése manapság korábban kezdődik, következésképpen nagy valószínűség szerint szexuális kapcsolat létesítésére is a 18. életév betöltése előtt kerül sor. (Szilágyi, 2006: 64, 95; Forrai, 1998: 77, 86; Somlai, 2000; Somlai, 2004)

(1) Szem előtt tartva, hogy a technikai vívmányok használata is a fiatalok körében a legelterjedtebb, célszerű lenne olyan kivételt megfogalmazni a tiltott pornográf felvétellel visszaélés tényállásában, amely büntetlenül hagyná a felvételek saját célra készítését és tartását, amennyiben az elkövető fiataikorú,⁶⁵⁵ feltéve, ha a felvételek készítésébe és tartásába a sértett beleegyezett. A felvételek ezekben az esetekben feltételezhetően a sértettel létesített, beleegyezéses szexuális kapcsolatban készültek, azonban ennek feltüntetése a tényállásban fölösleges és ésszerűtlen lenne. Arra a téves következtetésre vezethetne, hogy az elkészült felvételeket szexuális kapcsolattal szükséges legitimálni. Büntethető maradna ugyanakkor, aki a sértettel szembeni bizalmi, hatalmi vagy egyéb befolyásos helyzetével a felvételek készítéséhez szükséges konszenzus megszerzése érdekében visszaél. Mivel feltételezhető, hogy a kiskorúnak felnőttel létesített szexuális kapcsolata eleve valamely befolyásos helyzetet takar – a felnőttől kapott ajándékok, illetve pszichikai ráhatás miatt –

⁶⁵⁵ Az alsó életkori határ – 14 év – a szexuális kapcsolat létesítésének beleegyezési korhatárához igazodna, míg a felső – 18 év – a gyermekpornográfiát szabályozó nemzetközi és európai uniós dokumentumokban javasolt/előírt életkori határt tükrözné.

ezért a felnőtt korú és a kiskorú közti szexuális kapcsolatban keletkező felvételek továbbra is kriminalizáltak lennének.

(2) Amennyiben azonban nem kívánjuk az olyan, felnőtt korúak kiskorúakkal létesített szexuális kapcsolatokat kriminalizálni, amelyekben a sértett és az elkövető között csak elenyésző a korkülönbség (pl. az elkövető 18, a sértett 17 éves), abban az esetben a tényállást úgy kell megfogalmazni, hogy az elkövető és a sértett fejlettsége közti elenyésző különbség büntethetőségi akadályt képezne, amennyiben a felvételek készítése és tartása saját részre, a sértett beleegyezésével történt, és az elkövető nem élt vissza befolyásos helyzetével.⁶⁵⁶ Az itt ismertetett megoldási javaslatnak az életkori diszkriminalizálás elkerülése végett van relevanciája. A dekriminalizációt nemcsak a kiskorúak vonatkozásában kell alkalmazni. Önkényes az a megkülönböztetés, amely az életkori határ mentén dönt a dekriminalizációról. A tiltott pornográfia szempontjából ugyanis nem az életkor határozza meg a csoporthomogenitást.⁶⁵⁷ Nem a kiskorúak alkotnak olyan homogén csoportot, amelyet egységesen kell szabályozni, hanem azok a kiskorú és nagykorú személyek, akik a beleegyezéses szexuális kapcsolatukban kölcsönösen, önkéntes elhatározás alapján, befolyástól mentesen meghozott döntéssel, saját használatra készítenek és tartanak felvételeket. Az így meghatározott homogén csoporton belül persze lehetnek 18 évesnél fiatalabb és idősebb személyek is, akiknek tettei az életkor alapján eltérő jogi megítélést vonhatnak maguk után.

A „sértett és elkövető fejlettsége közötti elenyésző különbség”, valamint a „befolyásos helyzet” felmérésére a jogalkalmazónak protokollt kell kidolgozni. Ez elképzelhető egyfelől külföldi (l. az erre irányuló svéd) gyakorlat segítségül hívásával, azonban még inkább célszerű lenne a hazai fiatalok körében elvégzendő felmérésekre támaszkodni (annak vizsgálatára lenne szükség, mennyire elterjedt a 14-18 évesek között a szexuális kapcsolat létesítése, a mobiltelefon kamerájának és a digitális kameráknak a használata a szexuális kapcsolat megörökítésére, illetőleg milyen célra készülnek ezek a felvételek). A fejlődésbeli elenyésző különbség vizsgálatára a fiatalok által elkövetett bűncselekmények elbírálására felállított ügyészi és bírói kollégium lenne leginkább alkalmas. (A fiatalok bíróságáról l. Ligeti K., 2006; Csemáné Váradi & Lévay, 2002)⁶⁵⁸

Az értekezésben tárgyalt néhány külföldi büntető törvénykönyv az egyes, gyermekpornográfiához kapcsolódó cselekmények szankcionálását a terjesztés szándékának meglétéhez köti. Mégsem tartom célszerűnek a szankció mellőzését a terjesztés szándékának hiányához kötni, mert ennek kétséget kizáró bizonyítása nem minden esetben volna lehetséges, így a jogalkalmazási gyakorlatban újabb anomáliákhoz vezetne.

Ad2 - A passzív alanyok köre

⁶⁵⁶ E megfogalmazás a svéd tényállás megoldását követné.

⁶⁵⁷ A csoporthomogenitásról l. az Alkotmánybíróság 55/2008 (IV. 24.) sz. határozatát (megjelent a Magyar Közlöny 65. számában).

⁶⁵⁸ A fiatalok ügyésze és bírója felállításának igényét és szükségességét a 2006-2007-ben keletkezett, büntető anyagi jogi kodifikációra irányuló koncepciók és azok alapját képező tanulmányok képviselik. E sorok írásának időpontjában a koncepciók jövője (a fiatalok bíróságának felállítása) nem ismert.

A passzív alanyok körét „tizennyolcadik életévét be nem töltött személy vagy személyek”-ről meg kell változtatni „kiskorú személy”-re. Ilyen módon biztosítható a korengedménnyel házasságra lépett személyekről készült felvételek dekriminalizálása, másfelől pedig, mivel a passzív alanyok száma határozza meg a rendbeliséget, szükségtelen a többes számú megjelölés.

Ad3 - Fogalom-meghatározások

A „pornográf jellegű felvétel” és a „pornográf jellegű műsor” meghatározások összevonandók a „pornográf felvétel” meghatározás alatt az alábbi tartalommal: „*pornográf felvétel: a nemiség súlyosan szeméremsértő nyíltsággal, célzatosan a nemi vágy felkeltésére irányuló ábrázolása*”. Emellett, a „felvétel” meghatározása kiegészítendő a mozgóképi és az élőműsori ábrázolással a következők szerint: „*felvétel: a videó-, film-, fényképfelvétel, illetőleg más módon előállított képfelvétel, műsor.*” Ilyen módon biztosítható a pornográf műsorok kriminalizálása is, hiszen így egyértelművé válik, hogy nem csupán a kiskorú cselekvéssel való ábrázolása, hanem passzív módon való megjelenítése is büntetendő.

A pornográfia fogalmának két összetevője – a súlyosan szeméremsértő nyíltság, valamint a nemi vágy felkeltésének célzata – a Kerethatározatban megfogalmazott definícióval egyező. Annak megváltoztatására egyelőre nincs szükség,⁶⁵⁹ azonban törekedni kell arra, hogy a törvényi definíciót a jogalkalmazó tartalommal kitöltse. Ugyanígy, a jogalkalmazói gyakorlatnak kell kialakítania a felvételek környezetének a figyelembe vehetőségét is a minősítés során.

2.2. Javaslatok a jogalkalmazó számára

Ad1 - A szakértő feladatai

A pornográf minőség megállapítása jogkérdés, így arról nem a szakértőnek, hanem a jogalkalmazónak kell döntenie.

Az életkor megállapítására szintén nincs helye orvos-szakértő kirendelésének, a szándékosság a bűncselekmény elkövetésében csak akkor állapítható meg, ha laikus személy számára is egyértelmű, hogy az ábrázolt személy még nincs 18 éves.

A felvételek 18 év alatti szereplők szerinti „leválogatása” jelenleg a technikai felszerelés hiánya miatt a gyakorlatban az igazságügyi szakértő feladata. A leválogatás nem igényel különleges szakismeretet, így azt a jogalkalmazónak kell elvégeznie. Alapvető technikai felszerelés beszerzése ezt lehetővé tenné, az eljárás törvényességét erősítené, ugyanakkor a szakértői költségek és díjak alól az igazságszolgáltatást mentesítené.

A szakértőnek egyértelműen meg kell tagadnia a válaszadást olyan kérdésekre, amelyeknek vizsgálata nem tartozik kompetenciájába.

Figyelemmel az ügyek technikai komplexitására és arra, hogy a szakértő képzettségénél fogva jobban átlátja az ügyeket, a feltett kérdésekre adott válaszokon túl, szükség szerint

⁶⁵⁹ A definíció negatív kritikája az értekezésben amiatt merült fel, hogy a „súlyosan szeméremsértő” kifejezés erkölcsi értékrendet sugall, amelynek kifejezésére a büntetőjog kevésbé alkalmas. A definíció ugyanakkor tág pornográfia-értelmezésre ad alapot, amely diszkriminációhoz vezethet.

tájékoztassa a nyomozó hatóságot a nyomozás szempontjából releváns technikai és egyéb tényekről.

Informatikai szakértőt csak technikai kérdések eldöntéséhez lehet igénybe venni, amelyek például a cselekmény megvalósításának módját, az adatok fellelhetőségi helyét, rögzítési időpontját stb. illetik.

Törekedni kell arra, hogy mindenkor a nyomozás és bizonyítása szempontjából releváns, lényegi kérdéseket tegyenek fel a szakértőnek.

Kerülni kell a „szakértő egyéb észrevétele” kitételt a szakértőnek feltett kérdések között. A kérdésfeltevés legyen egyértelmű, ne adjon alkalmat arra, hogy a szakértő a feladatkörébe nem tartozó kérdésekre válaszoljon. A szakértő úgy adjon tanácsot a nyomozási cselekmények elvégzésére, sorrendjére, módszerére nézve, hogy ezzel ne befolyásolja az eljárás irányát. (Jogi kérdésekben ne foglaljon állást, viszont hívja fel a nyomozó hatóság figyelmét a vizsgálatban nem szereplő, releváns tényekre.)

A jogalkalmazó (a nyomozó hatóság tagjai, az ügyész, a bíró) általában nem rendelkezik megfelelő informatikai tudással a számítástechnikai bűncselekmények technikai megértéséhez, értelmezéséhez. Ezért a szakértő mindig tájékoztassa a nyomozó hatóságot az általa alkalmazott technikákról, az általa különösen fontosnak ítélt adatok kiemelését minden esetben indokolja, a bizonyításbeli félreértések elkerülése, valamint a büntetőeljárás résztvevőinek – az ügyésznek, a bíróságnak – a „tisztánlátása” érdekében.

Ha a szakértőnek fontos, bizonyítékokkal, bizonyítással kapcsolatos egyéb kérdésben kell döntenie (pl. a vizsgált adathordozó mely részleteit nyomtatja ki), minden esetben konzultáljon előzetesen a nyomozó hatósággal.

Ad2 - A nyomozás

A nyomozási cselekményeket a célszerűségi és a költségtakarékossági szempontokra ügyelve kell megtervezni, a büntetőeljárás elveinek, szabályainak megfelelően és a bizonyíthatóságot nem veszélyeztetve. Megállapított tények minősítésére, valamint a bizonyításra alkalmas adatok elemzésére, (felül)vizsgálatára nem kell szakértőt kirendelni.

A nyomozási cselekményeket a bűncselekmény technikai jellegzetességeire figyelemmel kell végrehajtani. A házkutatáskor, lefoglaláskor mindig legyen jelen informatikai szaktanácsadó, aki – a lefoglalandó eszközök, adathordozók meghatározásán túl – arra is ügyel, hogy a lefoglalást szenvedő fél ne változtathasson meg semmiféle adatot, beállítást, ilyen módon a számítástechnikai eszközök a házkutatás megkezdésekor fennálló állapotban vizsgálhatók.

A felhasználói adatokat az internet-szolgáltatótól és minden egyéb, nyilvántartást végző szervtől – a távközlési adatokkal analógiában – eredetben kell beszerezni, majd a megküldött eredeti dokumentumot/adathordozót lefoglalni.

A lefoglalt adathordozóról minden esetben hiteles másolatot kell készíteni és a továbbiakban ezt a másolatot, illetve annak tartalmát kell vizsgálni.

A merevlemez másolatát célszerű magának a nyomozó hatóságnak elkészíteni, ezért az ehhez szükséges technikai felszerelést szintén be kell szerezni.

Ad3 - Képzés, fejlesztés

Önálló informatikai részleget kell létrehozni a nyomozó hatóság keretein belül, legalább megyei szinten. Az informatikai (avagy bűnügyi technikai) labor szakemberei számítástechnikai, de nyomozási, illetve jogi ismeretekkel is rendelkezzenek. A részleg készítené el a lefoglalt adathordozók hiteles másolatát, és végezné a kópia vizsgálatát. A nyomozók nagyobb biztonsággal dönthetnének abban a kérdésben is, hogy az inkrimináns anyagnak mely részletét kell (adathordozón vagy nyomtatásban) a nyomozási iratokhoz csatolni.

Szakmai protokollt kell kidolgozni a gyermekek online szexuális abúzusának nyomozásának technikai (adatok beszerzése a szolgáltatótól, lefoglalás, a lefoglalt adathordozók vizsgálata stb.) és taktikai (nyomozási cselekmények sorrendje) kérdéseire.

Szükség van átfogó oktatásra a nyomozó hatóság tagjai számára. Az oktatás anyagának különösen a szakértő által alkalmazott módszerekre, a lehetséges felderítési, nyomozási cselekményekre, a büntetőeljárásba kerülő „külső” közreműködők (igazságügyi szakértő, internet-szolgáltató) munkájára, lehetőségeikre és kötelezettségeire, valamint a gyermekek online szexuális abúzusára kísérő bűncselekményeire és a teljesebb körű felderítés lehetőségeire kell kiterjednie.

Ahol a technika adott, ott használni kell. A jogásztársadalom, a védők, az ügyész és a bíróság ne csak az informális kommunikáció eszközeként hasznosítsa az internetet, de – az elektronikus hitelesítés eszközeinek (pl. elektronikus aláírás, időbélyegző) felhasználásával – a bizonyítékok hiteles rögzítésének, tárolásának és felhasználásának az eszközei legyenek általánosak a büntetőeljárásban.

Ad4 - Együttműködés

Az online bűncselekmények esetén a nemzetközi együttműködés és kapcsolattartás elengedhetetlen a bizonyítékok gyors beszerzéséhez és a büntetőeljárás sikeréhez. Meg kell ismertetni a nyomozó hatóság tagjaival a nemzetközi együttműködés csatornáit (Europol, közös nyomozócsoportok), hogy az információ-kérés és keresés gyorsabb legyen.

Az ügyészség által gyakorolt fokozott felügyeletnek magába kell foglalnia a nyomozó hatóságnak nyújtott tájékoztatást a nemzetközi együttműködés lehetőségeiről (Eurojust keretében lebonyolított konzultációk stb.).

A büntetőeljárás sikere nemcsak a sértett és a nyomozó hatóság, illetve az igazságszolgáltatás eredménye, hanem a szolgáltatók és a rendszert működtetők érdeke is (a rendszербiztonság növelése, a hitelrontás elkerülése). Az internetes bűncselekmények nyomozása ugyanakkor különböző szakterületek együttműködését kívánja, ezért az egyes szakmák képviselőinek segíteniük kell a nyomozás sikerét, eredményességét.

Párbeszédet kell kezdeményezni (illetőleg a meglévőt élénkíteni) a nyomozó hatóság és az internet-szolgáltatók között. A bizonyítékok gyors megszerzéséhez szükséges az adatbeszerzés formális és tartalmi feltételeinek ismerete a nyomozó hatóság részéről, valamint a szolgáltató együttműködése a nyomozás sikere érdekében.

2.3. Javaslatok a megelőzéshez

A büntetőjog mint eszköz csak ultima ratio lehet a pornográfia szabályozásában. Ennek megfelelően, a tömegtájékoztatásra, a figyelemfelhívásra, az oktatásra, valamint a bejelentőhelyek fejlesztésére kell hangsúlyt helyezni.

Ad1 – Oktatás, felvilágosítás

Az internet-használat mindennapi munkába történő integrálása és veszélyeinek tudatosítása az iskolai oktatás részévé kell váljon. Ez például az IT-mentor-képzés⁶⁶⁰ pedagógusokra való kiterjesztésével és célzott ártalomtudatosító felvilágosítások szervezésével oldható meg. A programok kidolgozásánál, a tananyag összeállításánál segítségül kell hívni a bevált külföldi gyakorlatokat (pl. CEOP; *Klicksafe*) és kutatási eredményeket, de a hazai sajátosságokra (pl. mely korosztály, mire használja az internetet, melyek a sokat látogatott oldalak, a népszerű tartalmak stb.) is tekintettel kell lenni.

A tájékoztatásnak és a felvilágosításnak a szülőkre is ki kell terjednie. Nemcsak a veszélyekkel, de a lehetséges gyakorlati megelőzési eszközökkel (pl. szűrőszoftverek, gyermekkel internet-használati szokásokról elbeszélgetés stb.) is meg kell ismertetni a szülőket. Tudatosítani kell, hogy a személyes kommunikáció a gyermekkel minden más prevenció és ártalomcsökkentő stratégiánál többet ér, illetve minden más stratégia alapja.

A médiának szerepet kell vállalnia az internet-használat veszélyeiről, illetőleg a megelőzés eszközeiről való tájékoztatásban.

Ad2 – Bejelentőhelyek fejlesztése

Az állampolgárok számára tudatosítani kell az azonnali bejelentési lehetőségeket az online gyermekabúzus esetére (ORFK, OBmB, MATISZ forródrót). A forródrót-szolgálatok tevékenysége ki kell terjedjen a prompt válaszadásra és a bejelentések nyilvános, azaz reszponzív kezelésére: a bejelentőt folyamatosan tájékoztatni kell bejelentése sorsáról, az annak nyomán végzett eljárási cselekményekről.⁶⁶¹ A szimbolikus bejelentőhelyek az állampolgárok számára nem tűnnek megbízhatónak, ezért nem használják azokat. Könnyebbé, egyszerűbbé kell tenni a bejelentőhelyek elérhetőségét.

A bejelentőhelyek forgalmáról statisztikát kell készíteni (hasonlóan a számítástechnikai rendszerek elleni támadások és az okozott károk nagyságrendjének Hun-CERT által vezetett statisztikájához) a felvilágosítási/megelőzési stratégiák kidolgozása érdekében. Az aktuális tendenciák ismerete nélkül nincs hatékony prevenció.

⁶⁶⁰ Az IT-mentor képzés a Magyar Tartalomipari Szövetség projektje, amely közösségi irányító szelleműeket képez az internet-használat ésszerű lehetőségeire és a közösség „mentorálására”, azaz a tanultak továbbadására. Részletesen l.:

[http://www.matisz.hu/Hir.30.0.html?&tx_ttnews\[tt_news\]=1&tx_ttnews\[backPid\]=21&cHash=5ed52877d3;](http://www.matisz.hu/Hir.30.0.html?&tx_ttnews[tt_news]=1&tx_ttnews[backPid]=21&cHash=5ed52877d3;)

(2008. május 12.)

⁶⁶¹ A tájékoztatásnál a Be. által megfogalmazott korlátokat figyelembe kell venni.

Ad3 – Digitális tudatosság fejlesztése

A tartalom megbízhatósága ösztársadalmi kérdés. Az információs társadalomban a szoftverek gyártóinak – akiket elsősorban a technológia megbízhatósága motivál – alkalmassá kell tenniük a termékeiket (tartalomszűrő szoftverek) a megbízható információ szállítására. (O’Hara & Shadbolt, 2005: 115) A jövőbeli társadalmi bizalom kulcsa abban áll, hogy megőrizzük a gyorsan növekvő és változó tartalom megbízhatóságát. Ez inkább társadalmi kérdés, semmint technikai. A tiltott pornográf felvételek elhelyezése az interneten és azok megfelelő módon való társadalmi kezelése közösségi feladat. Bár ebben együttműködik a technika és a jog is.

VII. Konklúzió

„Oh, a szárnyas idő hirtelen elrepül,
S minden míve tűnő szárnya körül lebeg!
Minden csak jelenés; minden az ég alatt,
Mint a kis nefelejcs, enyész.”

(Berzsenyi Dániel: A közelítő tél)

Napjainkban egyre többet hallani a virtuális valóságokról, a teleimmerzív, valamint a kibővített valóságokról. Míg a teleimmerzív technológia (*teleimmersive presence*) a fizikai tér virtuális (számítógéppel kreált, fantázia-tárgyakkal, személyekkel) való kibővítését jelenti, addig a bővített valóság (*augmented reality*) a valós fizikai térnek virtuális elemekkel való bővítésére összpontosít. (Rátai, 2005: 113)⁶⁶² A virtuálisban a képzelet, a fantázia világa is kifejeződik, egyre élethűbben, olyannyira, hogy már-már elmosódik a képzelet és a valóság határa. Ez a skizoid állapot régebben csak hallucinogének vagy transzcendentális meditáció segítségével volt elérhető, mára a számítógép megoldja ezt helyettünk. Berzsenyi A közelítő tél c. versének idézett részlete a szubjektív idealizmust képviseli. A költő felismeri, mennyire szubjektív a minket körülvevő világ érzékelése, lehet, hogy a valóságban nem is létezik, hanem csupán a képzelet játéka. A pornográfia mindenkor jelen levő társadalmi jelenség, amely számára a technikai fejlődés teremtett új dimenziót. Érzékelése olyan sokféle lehet, amennyien az internet globális társadalmában élünk. Ugyanakkor érzékletesen kifejezi a technika és a kultúra, a mindennapi emberi lét összefonódását. E markáns technikai fejlődés a büntetőjogban is kifejezésre jut, elkerülhetetlenül.

Értekezésem elején két kérdést fogalmaztam meg. Az egyik, hogy szükséges-e a pornográfia és extrém változatainak szabályozása büntetőjogi eszközzel, a másik pedig, hogy a büntetőjog alkalmas, illetve hatékony eszköz-e a szabályozásra. Szabó András a jogépségi büntetés szimbolikus funkciójának magyarázatával amellet érvel, hogy a büntetőjogi szabályozás nem minden esetben hatékony is, illetve nem a hatékonyság teszi indokolttá.⁶⁶³ „A büntetőjogi büntetést nem szükséges célkövetéshez vagy célra való alkalmassághoz kötni, hiszen attól, hogy nem hatásos, vagy nem teljesít be célokat, alkalmazása még szükséges, igazságos és indokolt lehet.”- írja Domokos. (Domokos, 2008: 56) Más országok és az Európai Unió szabályozását megismerve, az első kérdésre a válaszom az, hogy a pornográfia szabályozásának nem lehet eszköze a büntetőjog, hiszen a jog a társadalmi erkölcsök, normák visszatükrözését, nem pedig a társadalomtól idegen, mesterségesen kreált morális fékek közvetítője. A pornográf tartalmak közül azokat szükséges a büntetőjog eszközeivel szabályozni, amelyek a gyermekeket (kiskorúakat) sértik illetve veszélyeztetik, hiszen a felnőtt társadalom felelősséggel tartozik egészségés fejlődésükért és jogaik megóvásáért. A

⁶⁶² A bővített valóság alkalmazások általában valamely technikai segédeszköz – például 3D sisak, szemüveg – használatát igénylik. A telejelenlét és a virtuális világ technológiákat ötvöző virtuális valóság alkalmazások megjelenése a 2010-es évek elejére tehető. A bővített valóság technológiákat szórakoztatásban, tanulásban, orvosi munka segítésére használják. L. pl. Max Planck Research. Science Magazine of the Max Planck Society. 4/2006

http://www.mpg.de/english/illustrationsDocumentation/multimedia/mpResearch/2006/heft04/4_06MPR_gesamt.pdf; (2008. január 14.)

⁶⁶³ Szabó András alkotmánybíró párhuzamos véleménye a 23/1990. (X. 3.) AB határozatban (megjelent a Magyar Közlöny 1990/107 (X. 31.) számában).

szabályozásnak azonban mindenkor tükröznie kell a társadalom aktuális szemléletét. Ez jogalkalmazói „finomhangolással” (Ligeti M., 2007a: 31, idézi Domokos, 2008: 63), azaz a joggyakorlat fejlesztésével, bővítésével, élénkülésével érhető el. Nem szabad elfelejtenünk azt sem, hogy az állam büntetőhatalma a demokratikus jogállamokban kettős mércének kell hogy megfeleljen: az egyik az alkotmányban foglalt szabályok és elvek, a másik az állam által vállalt nemzetközi kötelezettségek mércéje. (Domokos, 2008: 70) A gyermekpornográfia elleni küzdelem markánsan és széleskörűen kifejeződik a nemzetközi dokumentumokban, amely szemléletnek tükröződnie kell az Európai Unió tagállamainak szuverén büntetőjogában is.

A második kérdésre a válasz egyértelmű nem. A gyermekpornográfia olyan terület, amely megjelenési formájában és helyében, folyamatosan változik, és amely az internet megjelenésével, egyéb offenzív tartalmak mellett, a virágkorát éli. Az internet olyan technikai közeget biztosít, amelynek egységes szabályozása, keretek közé szorítása (eddig még) lehetetlen. Tehát, az online gyermekpornográfia szabályozásának a büntetőjog nem hatékony eszköze, azt társadalmi összefogásnak – a technika biztonságos használatára és veszélyeire kiterjedő felvilágosításnak, oktatásnak és mélyebb szülői, iskolai kontrollnak kell kiegészítenie, illetve megalapoznia.

Értekezésemet azért írtam, hogy felhívjam a figyelmet a technika fejlődésével új köntösben megjelenő jelenség, a pornográfia társadalmi változására, szerepére a technika fejlesztésében, valamint gazdasági, erkölcsi, filozófiai, kriminológiai, büntető anyagi és eljárásjogi vetületére. A pornográfia nem az egyetlen ártalmas, illetve káros tartalom, de talán a legjobb „állatorvosi ló”, olyan „mátrix”, amelyben összefutnak a posztmodern társadalmi problémák száalai. Az új jelenségek ismertetésén túl nem titkolt célom volt a jogalkotó és a jogalkalmazó segítése abban, hogy a „mátrixban”, illetve szabályozási buktatóiban eligazodjon, a jelenségről való gondolkodása flexibilisebbé váljon. Ehhez azonban megglehetősen liberális megközelítésre volt szükség, mert, úgy vélem, így lehetséges ösztönözni valamely, gyakorlatiasabb irányú változást.

Summary: Criminal law as an instrument for regulation of online pornography

Concerning the debate over pornography by now civil libertarian movements have become stronger, which give utterance to their concern about the over-regulation of pornography.

Virtual communities give a chance to recreate one's personality, but since virtual world often doesn't work in accordance with the rules of the real world, there is a chance to develop and internalize a twisted image of personality. Negative effects of virtual world and virtual existence mostly affect young people.

Most cases of the Hungarian illicit pornography research are in connection with the internet. Signs that lead towards this are: motivation of the perpetrator, identifiability and number of victims, their participation in the realization of crime, education level and/or profession of the perpetrator, their position in society, and accompanying crimes. Underage perpetrators show specialties from different aspects. Despite of this, jurisdiction cases do not show any difference from cases of adult perpetrators. In addition, courts do not apply suspension of the practice of profession as a supplementary punishment.

In many questions there is a lack of uniform opinion of the law enforcement agencies. Accordingly, there is no concordance in the field of the examination of the existence of intention, the surroundings of records and the exact definition of pornography and its characteristics. The duties and the role of medical and IT experts are generally being interpreted in a wide range, that leads to the correspondence of legal questions by these experts leading further increasing of procedural expenses, legal doubtfulness. The unambiguous participation of jurisdiction in the development of legal practice and formulating the definition is missing.

International documents declared the necessity of pursuing child pornography and laid down its frames, however the different regulations of sovereign legal systems do not make it possible to have a unified criminal investigation and international collaboration. It is not clear what we concern as protected legal interest; what kind of portrayal might be subject to crime (what is pornography, is it necessary to examine the surroundings of recording, does it involve virtual portrayal of children); the age of „children”, i.e. the offended party is not the same in each examined country, it is controversial whether acquisition and possessing as advance forms of responsibility are constitutionally correct and rightful or not; it is also questionable whether the state has the right to interfere (through the instruments of criminal law) the healthy moral growth and development of young people (can this instrument be effective, proportionate and necessary).

International criminal cooperation within the European Union is mostly based on bilateral agreements even in the time of Europol and European Arrest Warrant. Information flow between investigating authorities is being encumbered by ignorance and adherence to existing relationships and habits. Forensic side of international cooperation is – despite its well-based academic fundamentals – is practically in the rough (e.g. how to take evidence concerning data carriers, or execute search of premises, seizure, how to record and preserve seized data carriers, or how they can be used before court). The examination of the authenticity and

truthfulness of evidences is also not elaborated (e.g. authentic record and safeguard of data and data carriers, their use or exertion, application of civil procedure regulations concerning the authentication of evidences).

The appearance of internet has created such pairing of pornography and technology that makes it impossible for legislation to keep pace. While pornography is a permanent phenomenon, technology determines our every-day life, so it serves the industry of pornography, provides platform to its spread and development. These two constantly forming symptoms cannot be reined through the instruments of legal regulation. In the lack of internet's extensive legal regulation we should try to understand how pornography changes, develops together with the spread of mass media and the development of internet – and vice versa. Prevention might be based on this understanding.

While press and later on television became completely widespread instruments of mass media all over the world, internet (the instrument of experience of cyber-pornography) is only a luxury of industrialized and technically sophisticated Western countries. It is such cultural deluxe that makes it possible – in fact it is the only thing that makes it possible – that users can influence the development of pornography, moreover they can form it themselves. Industrialized societies themselves produce this phenomenon, against which they desperately try to – with more or less success – protect themselves. It seems that postmodern society has created a monster when developing internet, and it certainly has to find its way and learn to make it tame.

Irodalomjegyzék

A

- „70 ezer német tiltakozik az adattárolás ellen” *Informatika és Tudomány*, 2007. december 21. http://www.sg.hu/cikkek/56995/70_ezer_nemet_tiltakozik_az_adattarolas_ellen; (2008. február 17.)
- Ábrahám M. (2001). Az Europol működésének dilemmái. *Belügyi Szemle* 2001/11 pp. 107-122
- Acierno, R., Resnick, H., Kilpatrick, D.G, Saunders, B. & Best, C.L. (1999). Risk factors for rape, physical assault, and posttraumatic stress disorder in women: Examination of differential multivariate relationships. *Journal of Anxiety Disorders* 1999;13: 541-563
- Ackman, D.: „How Big Is Porn?” *Forbes.com*, 2001.05.25. <http://www.forbes.com/2001/05/25/0524porn.html>; (2008. január 27.)
- Australian Broadcasting Authority (2001). *The Internet at home: A report on Internet use in the home*. Sydney, Australia: Author
- Adamski, A. (1999). Crimes related to the computer network. Threats and opportunities: A criminological perspective. <http://www.infowar.com/new>; (1999. június 1.)
- Adler, F., Mueller, W.O., Laufer, W.S. (2000). *Kriminológia*. Osiris, Budapest pp. 226-250
- „A flaw in the child porn witch-hunt.” June 26, 2005 *The Sunday Times*. <http://www.timesonline.co.uk/> (2006. szeptember 5.)
- Ahmed, K.M. (2004). Who Does What to Children, Where, Why and How? In: D. Spinellis (ed.): *Computer crimes, cyber-terrorism, child pornography and financial crimes*. Reports presented to the Preparatory Colloquy for the Round Table II of the 17th International Congress of Penal Law, Beijing. Athens: Komotini pp. 195-223
- Ahlenius, A. (2005). Die grenzüberschreitende Kriminalität verlangt grenzüberschreitende Ansätze und Zusammenarbeit (Swedische Praxis). In: *Missbrauch von Kindern zu pornografischen Zwecken*. Internationales Fachseminar 18-22. Oktober 2005 Budapest. Mitteleuropäische Polizeiakademie pp. 179-219
- Akdeniz, Y. (2001). Governing pornography & Child Pornography on the Internet: The UK Approach. In: *Cyber Rights, Protection, and Markets: A Symposium (2001)* University of West Los Angeles Law Review, pp. 247-275
- Akers, R. (1977). *Deviant behavior: A social learning approach*. Belmont: Wadsworth
- Akers, R. (1998). *Social learning and social structure: A general theory of crime and deviance*. Boston: North Eastern University Press. Idézi Rogers, 2001; 25-26
- Albrecht, H.J. (2006). A biztonságkonceptió átalakulása és ennek következményei az európai bel- és jogpolitikára. *Belügyi Szemle* 2006/2. pp. 3-27
- Albrecht, H.J. & Hotter, I. (2002). *Rundfunk und Pornographieverbot*. München: Fischer
- Albrecht, P. & Braum, S. (2004). Az európai büntetőjog fejlődésének hiányosságai. In: Lévy, M. & Kigyóssy, K. (szerk.): *Az Európai Unió hatása a büntetőjog fejlődésére*, Szakirodalomgyűjtemény, *Bűnügyi Tudományi Közlemények* 6, Miskolc, 2004. pp. 120-146
- Allen, M., Emmers, T., Gebhardt, L., & Giery, M. A. (1995). Exposure to pornography and acceptance of rape myths. *Journal of Communication*, 45(1), 5-26.
- Allen, R. (2000). *Cybersocieties – Virtual reality with a shelf-life?* <http://www.angelfire.com/de/reverenduk/Thesis2000.html>; (2006. augusztus 4.)
- Állásfoglalás, Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület: „Gyermekepornográfia – Visszaélés tiltott felvételekkel, visszaélés a gyerekekkel” *Család Gyermek Ifjúság*, 2007/2. pp. 66-67
- Állásfoglalás a tiltott pornográf felvétellel visszaélés büncselekménye törvénymódosítási javaslatáról, OKRI: www.okri.hu/content/view/163; (2007. február 20.)
- Anders, G. (1956). *The World as a Phantom and a Matrix*. New York
- An Inconvenient Truth. Lawrence Bender Prods. & Participant Prods. 2006
- „A pornó ellen harcolnak a kínaiak a neten.” *Origo*, 2008. január 23., <http://origo.hu/techbazis/internet/20080123-kina-44-ezer-pornograf-internetes-oldalt-zart-be-tavaly.html>; (2008. január 23.)

A Sexual Offences Act módosítási javaslatáról és annak nyilvános vitájáról l.
<http://www.homeoffice.gov.uk/documents/cons-extreme-porn-3008051/Gvt-response-extreme-porn2.pdf?view=Binary> (2006. október 6.)

Askola, H. (2007). Legal Responses to Trafficking in Women for Sexual Exploitation in the European Union. Oregon: Hart Publishing

Atkinson, R.L., Atkinson, R.C., Smith, E.E, Bem, D.J. (1995). Pszichológia. Osiris-Századvég, Budapest

Attorney General's Commission of Pornography, Final Report, Washington, D.C.: United States Department of Justice, 1986

Australian Broadcasting Authority. (2001). The Internet at home: A report on Internet use in the home. Sydney, Australia: Author. Idézi Michelet, 2003

B

Balogh Zs.Gy. (1998). Jogi informatika. Budapest-Pécs

Bandura, A. (1986). Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall

Bandura, A. (1990). Selective activation and disengagement of moral control. Journal of Social Issues, 46:27-46

Bandura, A., Barbaranelli, C., Caprara, G. & Pastorelli, C. (1996). Mechanisms of moral disengagement in the exercise of moral agency. Journal of Personality and Social Psychology, 71:364-347

Barak, A., & Fisher, W. A. (1997). Effects of interactive computer erotica on men's attitudes and behavior toward women: An experimental study. Computers in Human Behavior, 13, 353-369

Barak, A., Fisher, W. A., Belfry, S., & Lashambe, D. (1999). Sex, guys, and cyberspace: Effects of Internet pornography and individual differences on men's attitude toward women. Journal of Psychology & Human Sexuality, 11, 63-91

Bárd K. (2007). Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest

Bárd K., Gellér, B., Ligeti, K., Margitán, É. & Wiener, A.I. (2003). Büntetőjog, Általános Rész, KJK-KERSZÖV, Budapest

Bárd P. (2007). A prűmi szerződés: csapdahelyzet. Rendészeti Szemle 2007/10 pp. 86-91

Barron, M. & Kimmel, M. (2000). Sexual violence in three pornographic media: Toward a sociological explanation. The Journal of Sex Research, 37(2), 161-168

Barth, T.: Cyberspace and the Way to the Inverse Panopticon.

http://events.ccc.de/congress/1994/cyberspace_panopticon.html; (2006. augusztus 4.)

Bedau, H.A. (2001). Feinberg's Liberal Theory of punishment, Buffalo Criminal Law Review Vol. 5:105 (2001)

Belovics E., Molnár G & Sinku P. (2003). Büntetőjog. Különös rész. HVG-ORAC, Budapest

Berlin, I. (1969). Two Concepts of Liberty. In: I. Berlin: Four Essays on Liberty. London: Oxford University Press, 1969

Bernauer, T. (2006). Determinanten gesellschaftlicher Reaktion auf neue Technologien. In: S. Cimichella, A. Kuhn & M.A. Niggli (Hrg.): Neue Technologie und Kriminalität: Neue Kriminologie? Zürich: Rüegger, 2006, pp. 17-47

Beniger, J.R. (1996). Who shall control cyberspace? In: Strate, L., Jacobson, R. & Gibson, S.B. (eds.) Communication and Cyberspace, Hampton Press Inc.

Bentham, J. (1995) Panopticon. In: M. Bozovic (ed.): The Panopticon Writings, London: Verso

Berger, R.J., Searles, P. & Cottle, C.E. (1991) Feminism and Pornography. New York: Praeger

Berson, I.R. (2003). Grooming Cybervictims: The Psychosocial Effects of Online Exploitation for Youth. Journal of Social Violence Vol. 2 No. 1 (January 2003): 5-18

Biancuzzi, F.: „Achtung! New German Laws on Cybercrime!” Security Focus, 2007.07.10.
<http://www.securityfocus.com/columnists/448>; (2008. február 21.)

Boies, S.C. (2002). University students' uses of and reactions to online sexual information and entertainment: Links to online and offline sexual behaviour. *The Canadian Journal of Human Sexuality*, 11(2), 77-89

Boney-McCoy, S. & Finkelhor, D. (1996). Is youth victimization related to trauma symptoms and depression after controlling for prior symptoms and family relationships? A longitudinal, prospective study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 1996; 64: 1406-1416

Bott, F.: „Pornography, the Internet and the Law” University of Wales, Aberystwyth: <http://users.aber.ac.uk/mfb/Talk%20for%20BCS%20Leicester.pdf#search=%22frank%20bott%20pornography%22>; (2006. szeptember 30.)

Boyle, J. (1997). A Politics of Intellectual Property: Environmentalism for the Net?, 47 *Duke Law Journal*. 87, 111

Boyle, J. (1996). *Shamans, Software, and Spleens: Law and the Construction of the Information Society*. Harvard University Press

Bócz E. & Finszter G. (2008). *Kriminalisztika joghallgatóknak*. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest

BKA: <http://www.bka.de/pks/pks2006/index2.html>; (2008. január 10.)

Blumer, H. (1986). *Symbolic Interactionism. Perspective and Method*. California: University of California Press. Hivatkozik rá Rousseau, N. (2002). *Self, Symbols and Society: Readings in Social Psychology*. Rowman & Littlefield pp. 249-263

Böse, M. (2007). *Der Grundsatz der Verfügbarkeit von Informationen in der strafrechtlichen Zusammenarbeit der Europäischen Union*. V&R Unipress, Bonn University Press

Brady, H. (2007). *The EU and the fight against organised crime*. London: Centre for European Reform (CER) April 2007

Brå Report, 2007: *The online sexual solicitation of children by adults in Sweden*. English summary of Brå report No. 2007:11, Kiadja a The Swedish National Council of Crime Prevention (Brottsförebyggande radet – Brå)

Brenner, S.W. & Schwerha, J.J. (2004). Introduction – Cybercrime: A Note on International Issues. *Information Systems Frontiers* 6:2, 2004. Kluwer Academic Publishers. The Netherlands. pp. 111-114.

Brown, J., Helteff, P., Barakat, S., & Rowe, C. (1986). Is it normal for terminally ill patients to desire death? *American Journal of Psychiatry*. 1986; Vol. 143: 208-211

Brown, S. (2006). The criminology of hybrids: Rethinking crime and law in technosocial networks. *Theoretical Criminology*, Vol. 10(2): 223-244

„Bundesrat: Reden und EntschlieÙung zur Fluggastdatensammlung” 21.02.2008 <http://www.vorratsdatenspeicherung.de/content/view/199/79/lang.de/>; (2008. február 21.)

C

Calder, M.C. (2003). *The Internet: Potential, Problems and Pathways to Hand-on Sexual Offending*. In: M.C. Calder (ed.): *Child sexual abuse and the internet: Tackling the new frontier*. Russell House Publishing pp. 1-25

Casey, E. (2000). *Digital evidence and computer crime*. Academic Press

Caspi, A. & Bem, D.J. (1990). Personality continuity and change across the life course. In: L.A. Pervin (ed.): *Handbook of personality: Theory and research*. New York: Guilford Press

Castells, M. (2000). Materials for an exploratory theory of the network society. *British Journal of Sociology*, Vol. No. 51, Issue No. 1 (January/March 2000), 5–24.

Castells, M. (2005). *A hálózati társadalom kialakulása*. Gondolat-Infonia, Budapest

Carr, J. (2005). *Child abuse, child pornography and the internet*. London: NCH

Carreira Da Silva, F. (2007). G.H. Mead: A Critical Introduction. *Polity* pp. 70-89

CEOP: http://www.ceop.gov.uk/get_advice_what_is_grooming.html; (2008. január 22.)

CERT: www.cert.hu (2008. január 27.)

Chang, Sue-Chung (2006). *A Probe into Internet Enko Behavior and the Preventive Policies – A Case Study of Taiwan*. Kézirat, 6th Annual Conference of the European Society of Criminology. Tübingen, Germany, August 26-29, 2006

Chantler, N. (1996). *Profile of a computer hacker*. Florida: Infowar

- Chatterjee, B.B. (2001). Last of the rainmacs. In: D.S. Wall (ed.): Crime and the Internet. 2001. London, Routledge
- Chestwick, W.R. & Bellovin, S.M. (1996). Firewalls und Sicherheit im Internet. Addison-Wesley
- „Child Wise CEO calls for government re-think on ISP filtering” Computerworld, 2008. január 14. <http://www.computerworld.com.au/index.php/id:1049833227;fp::fpid::pf:1>; (2008. január 15.)
- Chisholm, J.F. (2006). Cyberspace Violence against Girls and Adolescent Females. Annual New York Academy of Sciences, November 1, 2006; 1087(1):74 – 89
- Chon, M. (1996). New Wine Bursting from Old Bottles: Collaborative Internet Art, Joint Works, and Entrepreneurship. 75 Oregon Law Review 1996, 257
- Christie, N. (2004). Büntetésipar. Budapest, Osiris
- Clark, F. & Diliberto, K. (1996). Investigating Computer Crime. CRC Press
- Clark, R. (2008). „Big Brother’s Philosophy threatens public’s privacy” <http://www.digitalrights.ie/2008/02/08/irish-privacy-expert-big-brother-philosophy-threatens-publics-privacy/>;
- Cohen, L.E. & Vila, B.J. (1995). Self-control and social control: An exposition of the Gottfredson-Hirschi/Sampson-Laub debate. http://www.spokane.wsu.edu/academic/crim_j/Vila/1996Self-Control&Social%20ControlCohen&Vila.pdf; (2006. augusztus 10.)
- Comer, R.J. (2003). A lélek betegségei. Pszichopatológia. Osiris pp. 425, 449-450, 659
- Consultation on the Possession of Extreme Pornographic Material. Summary of responses and next steps. Home Office, August 2006. <http://www.homeoffice.gov.uk/documents/cons-extreme-porn-3008051/Gvt-response-extreme-porn2.pdf?view=Binary> (2006. szeptember 30.)
- Conte, J. R., Wolf, S., & Smith, T. (1989). What sexual offenders tell us about prevention strategies. Child Abuse & Neglect, 13(2), 293-301
- Court, J. H. (1984a). Sex and Violence: A Ripple Effect. In N. Malamuth & E. Donnerstein (eds.): Pornography and Sexual Aggression. New York: Academic Press. pp. 143-172
- Court, J.H. (1984b). The Relief of Sexual Problems through Pornography. Australian Journal of Sex, Marriage and Family 5 (May 1984), pp. 97-106
- Cowan, G. & Campbell, R. R. (1995). Rape causal attitudes among adolescents. Journal of Sex Research, 32(2), 145-153
- Csemáné Váradi E. (2006). A gyermek- és fiatalkori bűnözés. In: Gönczöl K., Kerezsi K., Korinek L. & Lévay M. (szerk.): Kriminológia-Szakkriminológia. Complex, pp. 525-543
- Csemáné Váradi E. & Lévay M. (2002). A fiatalkorúak büntetőjogának kodifikációs kérdéseiről – Történeti és jogösszehasonlító szempontból. Büntetőjogi Kodifikáció 2002/1, pp. 12-27
- Csiky O. & Filó E. (2001). Magyar családjog. HVG-Orac, Budapest pp. 325-336
- CSIS Report May 2001: de Borchgrave, A., Cilluffo, F.J., Cardash, S.L. & Ledgerwood, M.M.: Cyber Threats and Information Security. Meeting 21st Century Challenge. A Report of the CSIS Homeland Defense Project
- Csúri A. (2007). Fiatal nagykorú vagy fiatal felnőtt? Egy fogalmi újítás szükségessége, aktualitása és dogmatikai jelentősége. Rendészeti Szemle, 2007/9: 46-59
- Czeizel E. (1995). Dokumentum egy beteg ember és a társadalom viszonyáról. Mozgó Világ, 1995/9.
- Czeizel E. (2000). A pedofília korszerű orvosi értelmezése. Belügyi Szemle, 2000/4-5. pp. 104-109

D

- Davis, J.D. (1998). The Internet Detective - An Investigator’s Guide, Police Research Group, Home Office, 1998. <http://www.homeoffice.gov.uk/documents/cons-extreme-porn-3008051/Gvt-response-extreme-porn2.pdf?view=Binary> (2006. szeptember 30.)
- „Definitions of Pornography, Obscenity, and Indecency” <http://www.moralityinmedia.org/index.htm?obscenityEnforcement/obscporn.htm> (2006. szeptember 20.)
- Denning, D. (1998). Information warfare and security. Addison-Wesley

- Denzin, N.K. (2007). Symbolic interactionism and cultural studies. The politics of Interpretation. Wiley-Blackwell
- Diamond, M. (1995). The Effects of Pornography: An International Perspective. In: Elias, J., Elias, V.D., Bullough, V.L., Brewer, G., Douglas, J.J. & Jarvis, W. (eds.) Porn 101: Eroticism, Pornography and the First Amendment. http://www2.hu-berlin.de/sexology/BIB/DIAM/effects_pornography.htm; (2008. január 23.)
- Dines, G., Jensen, R. & Russo, A. (1998). Pornography: The production and consumption of inequality. London: Routledge
- Dishion, F.J., Patterson, G.R., Stoolmiller, M. & Skinner, M.L. (1991). Family, school and behavioral antecedents to early adolescent involvement with antisocial peers. *Developmental Psychology* 27:172-180
- Domokos A. (1998). Az agresszív média. *Belügyi Szemle* 1998/6 pp. 23-36
- Domokos A. (2007). A büntetőpolitikai koncepcióról. *Rendészeti Szemle*, 2007/7-8. pp. 88-105
- Domokos A. (2008). A büntetőpolitika változásai Magyarországon. *Jog és Állam* 11. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest
- Douglas, M. (1966). *Purity and Danger: Concepts of Pollution and Taboo*. London: Routledge and Kegan Paul
- Douglas, M. (1978). *Cultural Bias*. London: Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland; Thomson, M., Ellis, R. & Wildavsky, A. (1990). *Cultural theory*. Boulder: Westview
- Douglas, M. & Wildavsky, A. (1982). *Risk and Culture: An Essay on the Selection of Technical and Environmental Dangers*, Berkeley CA: University of California Press.
- Dunne, R.L. (1994). *Deterring Unauthorized Access to Computers: Controlling Behavior in Cyberspace through a Contract Law Paradigm*. <http://www.cs.yale.edu/pub/dunne/jurimetrics/jurimetrics.html>; (2008. február 4.)
- Dworkin, A. (1974). *Woman Hating: A Radical Look at Sexuality*. New York: Dutton
- Dworkin, A. (1976). *Our Blood: Prophecies and Discourses on Sexual Politics*. Harper & Row
- Dworkin, A. (1980). *The New Woman's Broken Heart: Short Stories*. New York: Frog in the Well
- Dworkin, A. (1981). *Pornography. Men Possessing Women*. New York: Perigee
- Dworkin, A. (1983). *Right-Wing Women*. New York: Perigee
- Dworkin, A. (1985). *Against the male flood: Censorship, pornography and equality*. *Harvard Women's Law Journal* 8:1-30
- Dworkin, A. & MacKinnon, C.A. (1988) *Pornography and Civil Rights: A New Day for Women's Equality*. Minneapolis: Organizing Against Pornography
- Dworkin, R. (1996). *Freedom's Law* 200 (1996) Idézi Hamish Stewart: Harms, Wrongs and Set-Backs in Feinberg's Moral Limits of the Criminal Law. *Buffalo Crim. Law Review* Vol. 5:47 (2001) p. 61

E

- E-Crime Watch Survey 2004: www.cert.org/archive/pdf/2004eCrimeWatchSummary.pdf; (2008. január 10.)
- „Ein Staat, in dem alle verdächtig sind, ist selbst verdächtig” <http://www.heise.de/newsticker/meldung/101194>; (2008. február 17.)
- Epstein, R. (2003). *Skepticism and Freedom: A Modern Case for Classical Liberalism*. Chicago: University of Chicago Press
- Erdei Á. (1987). *Tény és jog a szakvéleményben*. KJK, Budapest
- Erikson, E.H. (2002). *Gyermekkor és társadalom*. Osiris, Budapest
- Eron, L.D. (1987). The development of aggressive behavior from the perspective of a developing behaviorism. *American Psychologist* 42:435-442
- Eszttikai Kislexikon (1972) Kossuth Könyvkiadó, Budapest
- EuroISPA: http://www.euroispa.org/docs/051124_Joint_industry_press_release.pdf; (2008. február 21.)
- Eurostat, *Community survey on ICT usage in households and by individuals*. 2007. http://ec.europa.eu/information_society/europe/i2010/info_today/index_en.htm; (2008. március 12.)

Eurostat, Key Figures on Europe, 2007/08 Edition:
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-EL-07-001/EN/KS-EL-07-001-EN.PDF;
(2008. március 14.)

F

- Farkas Á. (1999). A büntetőjogi együttműködés sajátosságai az Európai Unióban. Jogtudományi Közlemény 1999/9. pp. 383-392
- Farkas Á. (2001). Büntetőjogi együttműködés az Európai Unióban. Magyarország az Európai Unióban, Osiris, Budapest
- Farkas Á. (2003). Büntetőjogi együttműködés az Európai Unióban, Belügyi Szemle 2003/4. pp. 127-137
- Farkas Á. (2004). Az Európai Unió története a büntetőjogi együttműködés (át)alakítására. In: Gellér, B.: Györgyi Kálmán Ünnepi Kötet. ELTE ÁJK, KJK-Kerszöv, Budapest pp. 181-195
- Farkas Á. & Róth E. (2007). A büntetőeljárás. Complex, Budapest
- Fattah, A. E. (1994). The Interchangeable Roles of Victim and Victimiser. HEUNI Papers, 3/1994
- Fábián Zs. (2000). Az Internet: a viselkedési addikciók új formája (?). Psychiatria Hungarica 2000, 15: 208-213
- Fábián Zs., Pillók P., Ritter A. & Hoyer M. (2002). Felmérés a magyarországi internethasználatról – szociálpszichológiai és pszichológiai vonatkozások. Psychiatria Hungarica 2002, 17: 599-606
- Fehér K. (2006). A virtuális világ metaforái. In : Médiakutató 2006 Nyár
- Fehér L. (1994). Prostitúció - prostitúcióra kényszerítés – nőkereskedelem. Acta Humana, 1994, No. 14. pp. 26-29
- Fehér L. (1998). Prostitúcióra kényszerítés, emberkereskedelem. Belügyi Szemle 1998/3. pp. 32-37
- Fehér L. & Parti K. (2002). Nők a börtönben. Kriminológiai Tanulmányok 2002, OKRI, pp. 212-239
- Fehér L. (szerk.): Kézikönyv az emberkereskedelem kezeléséről és megelőzéséről. Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM), Budapest, 2004
- Fehér L. (2005). A nők sérelmére elkövetett családon belüli erőszak empirikus vizsgálata. In: Virág (szerk.): Családi iszonyok. KJK-Kerszöv, Budapest, 2005 pp. 171-192
- Fehér L. & Virág Gy. (2006). A nemi erőszak büntetőjogi szabályozása. Állam- és Jogtudomány XLVII/1 pp. 31-53
- Feinberg, J. (1984). The Moral Limits of Criminal Law. Vol. 1, Harm to Others. New York: Oxford University Press
- Feinberg, J. (1985). The Moral Limits of Criminal Law. Vol. 2, Offense to Others. New York: Oxford University Press
- Feinberg, J. (1986). The Moral Limits of Criminal Law. Vol. 3, Harm to Self. New York: Oxford University Press
- Feinberg, J. (1988). The Moral Limits of Criminal Law. Vol. 4, Harmless Wrongdoing. New York: Oxford University Press
- Fenyvesi Cs. (2003a). Erkölcs és jog viszonya a büntetőjogban. Magyar Rendészet 2003/1-2. pp. 28-42
- Fenyvesi Cs. (2003b). A számítógép a bűnüldözésben. Belügyi Szemle 2003/7-8. pp. 127-130
- Fenyvesi Cs. (2005). The relationship of morality and law in the scope of criminal law. In: Wiener A. Imre Ünnepi Kötet. ELTE ÁJK Libri Amicorum 16. pp. 467-478
- Fenyvesi Cs. (2006a). The computer in law enforcement. In: Gál, I.L. & Nagy, Z. (szerk.): Informatika és büntetőjog, Pécs pp. 20-25
- Fenyvesi Cs. (2006b). A bűnügyi információs és elemzési rendszerek szerepe a nyomozásban. Ügyészek Lapja 2006/5 pp. 5-13
- Finkelhor, D., Mitchell, K. J., & Wolak, J. (2000). Online victimization: A report on the nation's youth. http://www.unh.edu/ccrc/pdf/Victimization_Online_Survey.pdf; (2008. február 3.)
- Finszter G. (2001). A büntetőjog alkalmazásának csapdái. Magyar Tudomány 2001/8 pp. 899-909

- Finszter G. (2003). A rendészet elmélete. KJK-KERSZÖV, Budapest
- Finszter G. (2004). Rendészetek alkotmányos integrációja az unióban *Belügyi Szemle*, 2004/5 pp. 75-91
- Finszter G. (2005). A demokratikus jogállami rendőrség alternatívái a XXI. században. In: *Rendőrség 2005*. pp. 7-22
- Finszter G. (2006). Bizonyításelméletek a jog világában. In: *Rendészeti Szemle 2006/7-8* pp. 70-102
- Fisher, W.A. & Barak, A. (2000). Online Sex Shops: Phenomenological, Psychological and Ideological Perspectives on Internet Sexuality. *CyberPsychology & Behaviour*. 2000, 3(4): 575-589
- Fisher, W.A. & Barak, A. (2001). Internet pornography: A social psychological perspective on Internet sexuality. *Journal of Sex Research*, 38(4), 5-20
- Fleming, M.J., Greentree, S., Cocotti-Muller, D., Elias, K.A. & Morrison, S. (2006). Safety in Cyberspace. Adolescents' safety and Exposure Online. *Youth & Society* Vol. 38 No. 2. December 2006: 135-154
- Flood, M. (2007). Exposure to pornography among youth in Australia. *Journal of Sociology*, Vol. 43, No. 1, 45-60
- Flood, M. & Hamilton, C. (2003). Youth and pornography in Australia: Evidence on the extent of exposure and likely effects. Canberra, Australia: Australia Institute
- Flynn, J., Slovic, P. & Kunreuther, H. (2001). Risk, Media and Stigma: Understanding Public Challenges to Modern Science and Technology. London: Earthscan
- Forrai J. (1998). Szexuális ismeret és magatartás serdülőkorban. *Belügyi Szemle*, 1998/3. pp. 72-86
- Forrai J. (2000). Prostituáltak, emberkereskedelem. *Belügyi Szemle*, 2000/3. pp. 28-38
- Foucault, M. (1975). Discipline and Punish. The Birth of the Prison. Paris
- Fox, R.G. (1967). The concept of Obscenity. Melbourne: The Law Book Company. Idézi Krone, 2005
- Franko Aas, K. (2006). 'The body does not lie': Identity, risk and trust in technoculture. *Crime Media Culture* Vol. 2(2): 143-158
- Frech Á. (2007). Bírósági gyakorlat kriminológiai szemmel. Előadás, OKRI jogalkalmazói fórum, 2007. szeptember
- Friedrichs, D.O. (2004). Trusted Criminals. White Collar Crime in Contemporary Society. Thomson, Wadsworth
- Friedrichs, J. (2008). Fighting Terrorism and Drugs. Europe and international police cooperation. Routledge
- Fuller, R. (1938). The Problem of Teaching Social Problems. *American Journal of Sociology* 44(November 1938): 415-35
- Füredi, F. (2006). [1997]. Culture of Fear. Risk-Taking and the Morality of Low Expectation. Continuum International Publishing Group
- Furnell, S. (2002). Cybercrime: Vandalizing the Information Society. London: Addison-Wesley

G

- Gábor A. (2008). ECRIME – A bírósági ítélezést támogató szakértői rendszer. (előadás) IX. Infokommunikációs Szakmai Nap. Jogi szakértői rendszerek Magyarországon. Pécsi Tudományegyetem, 2008. május 9.
- Gál I.L. (2002). Szempontok a nemi erkölcs elleni bűncselekmények új szabályozásához. *Büntetőjogi Kodifikáció 2002/4* pp. 29-33
- Gercke, M. (2002). Die Speicherung von Nutzungsdaten. Zwischen effektiver Kriminallatitätsbekämpfung und Privatsphäre. *Datenschutz und Datensicherheit (DuD)*. 8/2002: 477-483
- Gercke, M. (2004a). Die Cybercrime Konvention des Europarates. *Computer und Recht*, 10/2004: 762-770
- Gercke, M. (2004b). Die Protokollierung von Nutzerdaten. Zu den Ermittlungsmaßnahmen gegen JAP nach § 100 g/h StPO. In: *Datenschutz und Datensicherheit* 4/2004, pp. 210-214

- Gercke, M. (2005). Der Rahmenbeschluss über Angriffe auf Informationssysteme. *Computer und Recht* 6/2005: 468-472
- Gercke, M. (2006). The Slow Wake of global Approach Against Cybercrime. *Computer Law Review International*. Issue 5 (15 October 2006) 5/2006: 140-145
- Gercke a II. Internet Kormányzati Fórumon, Rio de Janeiro-ban, 2007. november 14-én megtartott kerekasztal-beszélgetésén. Online: http://www.intgovforum.org/Rio_Meeting/IGF2-Security-14NOV07.txt; (2008. február 11.)
- „Germans File Mass Lawsuit Against Sweeping Data Retention Law” Deutsche Welle, 31.12.2007 <http://www.dw-world.de/dw/article/0,2144,3025009,00.html>; (2008. február 21.)
- Gibson, W. (2004) [1984]. *Neuromancer: 20th Anniversary Edition*. New York: Ace Books
- Giddens, A. (2006). *Sociology*. 5th Edition. Polity pp. 582-634
- Gilányi E. (2006). A távoltartás mint új kényszerintézkedés. *Ügyészek Lapja*, 2006/2, pp. 31-34
- Gilloch, G. (2002). *Walter Benjamin: Critical constellations*. Cambridge: Polity Press
- Gorelick, S.M. (1995). *Child sexual abuse, moral panic and the mass media: A case study in the social construction of deviance*. New York: UMI Dissertation Services
- Gosztonyi G. & Kerezsi K. (1994). A családsegítő és pártfogó szolgálatok lehetséges szerepe a bűnmegelőzésben. *Kriminológiai és Kriminálisztikai Évkönyv XXXI*.
- Görgényi I. (2001). *A viktimológia alapkérdései*. Osiris, Budapest
- Görgényi I. (2005). Az áldozat fogalma és megítélése. In: *Áldozatsegítés Európában 2004*. Igazságügyi Minisztérium Országos Bűnmegelőzési Bizottság Titkársága, Budapest
- Grabosky, P.N. (2001). *Virtual Criminality: Old Wine in New Bottles*. *Social & Legal Studies* 2001; No. 10, pp. 243-249
- Grabosky, P.N., Smith, R.G. & Dempsey, G. (2001). *Electronic Theft: Unlawful acquisition in cyberspace*. Cambridge: Cambridge University Press. Hivatkozik rá Friedrichs, 2004: 184
- Graf, M. (2006). *Kinderpornographie im Internet – Wer sind die Konsumenten?* In: S. Cimichella, A. Kuhn & M.A. Niggli (Hrg.): *Neue Technologie und Kriminalität: Neue Kriminologie?* Verlag Rüegger, Zürich, 2006, pp. 339-362
- Greenberg, B., Linsangan, R. & Soderman, A. (1993). Adolescents' reactions to television sex. In: B. S. Greenberg, J. D. Brown, & N. L. Buerkel-Rothfuss (eds.): *Media, sex and the adolescent*. Cresskill, NJ: Hampton Press pp. 196-224
- Gregory, R., Flynn, J. & Slovic, P. (2001). *Technological Stigma*. In: Flynn, J., Slovic, P. & Kunreuther, H. (eds.) *Risk, Media and Stigma: Understanding Public Challenges to Modern Science and Technology*. London: Earthscan, pp. 3-21
- Griffin, E.A. & McClish, G.A. (2000). *A First Look at Communication Theory*. New York: The McGraw-Hill Companies
- Gyurkó Sz. (2005a). A családon belüli erőszak fogalmának és koncepciójának megjelenése Magyarországon. In: Virág, Gy. (szerk.): *Családi iszonyok*. KJK-Kerszöv, Budapest, 2005, pp. 61-65
- Gyurkó Sz. (2005b). A családon belüli erőszak megítélése és szabályozása a magyar jogrendszerben. In: Virág, Gy. (szerk.): *Családi iszonyok*. KJK-Kerszöv, Budapest, 2005, pp. 113-136

H

- Hankiss E. (2000). *Két tanulmány a magyar társadalom viselkedéskultúrájáról*. ISES Műhelytanulmányok sorozat. Institute for Social and European Studies
- Heins, M. (2001). *Criminalizing online speech to „protect” the young*. In: D.S. Wall (ed.): *Crime and the Internet*. London: Routledge, p. 100-113
- Helsper, E. (2005). *Research review on 'R18 material: its potential impact on people under 18'*. Ofcom Report, May 2005.
- Hepp, A. (2005). *New media connectivity: A new world of mobility? The internet, identity and deterioration in Europe*. „Internet Identities in Europe”, international conference, 6-7 September 2004. European Centre for Gender Studies and ESCUS. University of Sheffield <http://www.shef.ac.uk/content/1/c6/04/88/28/Hepp.pdf>; (2008. január 11.)
- Herke Cs. (2006). *Evidence and proofs in the Hungarian criminal procedure law*. In: Fenyvesi, Cs., Herke, Cs. & Mészáros, B. (szerk.): *Bizonyítékok*. Tiszteletkötet Tremmel Flórián egyetemi tanár 65. születésnapjára. Pécs, pp. 199-208

- Herz, A. (2006). Europol and Eurojust in Joint Investigation Teams. In: C. Rijken & G. Vermeulen (eds.): Joint Investigation Team in the European Union. From Theory to Practice. The Hague: T.M.C. Asser Press, 2006. pp. 159-201
- Hill, G. (2007). Abuse spiral. Előadás, Child Exploitation and Online Protection Centre, London, 2007. július 5.
- Hitzler, R. & Honer, A. (1994). Bastelexistenz. Über subjektive Konsequenzen der Individualisierung. In: U. Beck (ed.): Riskante Freiheiten. Frankfurt/M: Beck-Gernsheim, 1994 Idézi Malinák, 2005
- Holé K. (1999). Bűnügyi együttműködés Európában, Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok XXXVI. pp. 273-283
- Holé K. (2003). Büntető anyagi és eljárási jogunk, valamint az Európai Unió kívánalmai, Magyar Jog 2003/3. pp. 140-146
- Holé K. (2007). Biztonságunk ára. Az Europol vizsgálata a jogállam szemszögéből. PhD értekezés. Budapest
- Holé K. (2008). Az Europol. In: Kondorosi, F. & Ligeti, K. (szerk.): Az európai büntetőjog kézikönyve. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest
- Hopf, K. & Braml, B. (2007). Virtuelle Kinderpornographie vor dem Hintergrund des Online-Spiels Second Life. Zeitschrift für Urheber- und Medienrecht (ZUM) 5/2007, pp. 354-363
- Howard, M. (1985). Postponing sexual involvement among adolescents: An alternative approach to the prevention of sexually transmitted disease. Journal of Adolescent Health Care, 6, 271-277.
- Hörnle, T. (2002). Offensive Behavior and German Penal Law. In: Buffalo Criminal Law Review Vol. 5:256-277
- Huesmann, L.R., Eron, L.D., Lefkowitz, M.M. & Walder, L.O. (1984). Stability of aggression over time and generations. Developmental Psychology 20:1120-1134
- Hudák A. (2008). Az Európai Ügyész szerepe a közösség pénzügyi érdekeinek védelmében. Ügyészek Lapja, 2008/1 pp. 73-74
- Hunter, C.D. (2001). The Dangers of Pornography? A Review of the Effects Literature: Annenberg School for Communication. Hivatkozik rá Helsper, 2005

I

- Illusion of national borders. CSIS Report May 2001: de Borchgrave, A., Cilluffo, F.J., Cardash, S.L. & Ledgerwood, M.M.: Cyber Threats and Information Security. Meeting 21st Century Challenge. A Report of the CSIS Homeland Defense Project
- Interjú dr. Szikinger Istvánnal a titkosrendészeti módszerek és a jogállamiság kapcsolatáról. (Tamási Erzsébet) Belügyi Szemle, 1997. május, pp. 49-55
- Internet Crime Complaint Center 2007 Annual report: <http://www.ic3.gov/media/annualreports.aspx>; (2008. január 10.)
- Irk F. (1997a). Büntetőjog és bűnmegelőzés. Magyar Jog 1997/10 pp. 628-629
- Irk F. (1997b). Társadalom- gazdaság – állam – büntetőjog. In: Irk., F. (szerk.): A bűnözés jövője. Emlékkönyv Pusztai László tiszteletére halála első évfordulóján. OKRI, Budapest pp. 90-106
- Irk F. (1999). Az erkölcs és a jog elméleti kérdései. Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok XXVII. OKRI, Budapest pp. 7-62
- Irk F. (2001). Globális kockázatok – diszfunkcionális kriminálpolitika. Állam- és Jogtudomány XLII. pp. 191-224
- Irk F. (2003). A közbiztonság és a bűnmegelőzés jövője. Kriminológiai Tanulmányok XL. pp. 160-179
- Irk F. (Szerk.) (2004). Áldozatok és vélemények I-II. OKRI, Budapest
- Irk F. (2005a). Büntetőnorma-alkotás rizikótársadalomban. Kriminálfilozófiai alapvetés. In: Wiener A. Imre Ünnepe Kötet ELTE ÁJK Libri Amicorum 16. pp. 495-506
- Irk F. (2005b). Városi biztonság, nagyvárosi bűnmegelőzés. Belügyi Szemle 2005/3 pp. 32-56
- Irk F. (2005c). Morál és jog helye a rizikótársadalomban. In: Korinek, L. (szerk.): Tanulmányok Finszter Géza 60. születésnapjára. PhD Tanulmányok, 4. Pécs, pp. 75-97

J

Jackson, J., Allum, N. & Gaskell, G. (2005). Perception of risk in cyberspace. In: Mansell, R. & Collins, B.S. (eds.) *Trust and Crime in Information Societies*. Cheltenham, UK: Edward Elgar. pp. 245-281

Jacobson, H. & Greca Green, R. (2002). Computer crimes. *American Criminal Law Review* 39: 273-326

Jelentés a Kormánynak a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája és cselekvési programja 2007. évi végrehajtásáról, Budapest, 2008. március

Jenkins, P. (1998). *Moral Panic. Changing concepts of the child molester in modern America*. New Haven and London: Yale University Press

J. R. Westby (ed.): *International Guide to Cyber Security*. American Bar Association, pp. 24-28, 188-200 (2004)

Jones, C.W. (2005). Council of Europe Convention on Cybercrime. Themes and Critiques. School of Information Management and Systems. University of California at Berkeley. April 5, 2005. <http://people.ischool.berkeley.edu/~cjones/Full%20Text%20Papers/Council%20of%20Europe%20Convention%20on%20Cybercrime%20-%20Themes%20and%20Critiques.pdf>; (2008. március 12.)

Jóri A.: Rendszergazdáknak az adatvédelemről. In: http://vfv.eco.hu/cgi-bin/myeco/netjogmut.cgi?h=cikk_netjog_1027; (2004. április 9.)

Jóri A. (2004). Az elektronikus aláírásról szóló törvény módosításáról. *Infokommunikáció és Jog* 2004/1 pp. 20-24

K

Kapteyn, P.J.G. & VerLooren van Themaat, P. (1990). *Introduction to the Law of the European Communities*. Kluwer

Katona G. (1990). Az Európa Tanács szerepe a nemzetközi büntetőjogi együttműködésben. *Belügyi Szemle* 1990/11 pp. 104-110

Kármán G. (2006). A kriminalisztika új fejlődési tendenciáinak érvényesülése a kézírás-azonosításban. *Belügyi Szemle* 2006/5 pp. 72-80

„Kémprogram”, HVG, 2008. január 09.
http://hvg.hu/hvgfriss/2008.02/200802HVGFriss_393.aspx; (2008. február 12.)

Kendall, T.D. (2006). *Pornography, Rape and the Internet*.
http://www.law.stanford.edu/display/images/dynamic/events_media/Kendall%20cover%20+%20paper.pdf; (2008. január 22.)

Kerezsi K. (1997a). A fiatalkori bűnözés kezelése és megelőzésének lehetőségei. *Belügyi Szemle*, 1997/10. pp. 7-14

Kerezsi K. (1997b). *A védtelen gyermek*. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest

Kerezsi K. (2002). Az alternatív szankciók helye és szerepe a büntetőjog szankciórendszerében. *Kriminológiai Tanulmányok XXXIX*. pp. 72-104

Kerezsi K. & Kó J. (2008). Az Áldozatsegítő Szolgálat hatékonyságvizsgálata. Összefoglaló jelentés, Budapest, 2008. Elérhető az OBmB honlapján: <http://www.bunmegelozes.hu/>; (2008. július 28.)

Kerezsi K., Bolyky O., Győry Cs., Parti K. & Sárík E. (2008). *Látens fiatalkori devianciák. Fiatalkori devianciák egy önbevalláson alapuló felmérés tükrében – „ISRD-2” ELTE ÁJK-OKRI, Budapest*

Kerkuska N. (2003). A szólásszabadság „hálójában”. In: *Internet és Politika. Politikai elemzések III. évf. 3. sz.* (2003. május) Kiadja az Író Gergely Alapítvány. Online: <http://iroga.hu/internet&politika/kerkuska.htm>; (2008. január 27.)

Kertész I. (1998). Rendőrség, rendőrállam, jogállam I. rész. *Belügyi Szemle* 1998/1. pp. 56-72

Kiesler, S., Zdaniuk, B., Lundmark, V., & Kraut, R. (2000). Troubles with the Internet: The dynamics of help at home. *Human-Computer Interaction*, 15(4), 323-351

Kiss A. (1998). *Corpus Juris (A büntetőeljárás egységes szabályai az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények esetén)* *Kriminológiai és Kriminalisztikai Tanulmányok XXXV*. OKRI, Budapest, pp. 297-316.

Kiss A (2002). A sértett eljárásjogi helyzetének erősítése, különös tekintettel a pótmagánvád intézményére. Kriminológiai Tanulmányok XXXIX. OKRI, Budapest pp. 162-179.

Kiss A. (2006). A sértett fogalma a büntetőeljárásban. In: Fenyvesi, Cs., Herke, Cs. & Mészáros, B. (szerk.): Bizonyítékok. Tiszteletkötet Tremmel Flórián egyetemi tanár 65. születésnapjára. Pécs, pp. 287-293

„Kiszűrnék a pornót a netről az ausztrálok” Origo, 2008. január 2.

<http://origo.hu/techbazis/internet/20080102-kiszurnek-a-pornot-a-netrol-az-ausztralog.html>; (2008. január 2.)

Klain, E., Davies, H. & Hicks, M. (2001). Child Pornography: The Criminal-Justice-System Response. Washington D.C.: National Center for Missing and Exploited Children.

http://www.missingkids.com/en_US/publication/NC81.pdf; (2008. február 28.)

Koppányi Sz. (2004). A szabályozói konvergencia helyzete és lehetséges irányai a mai Magyarországon. (előadás) „A médiakonvergencia előrehaladása és hatása a magyar médiaszabályozásra” konferencia, Széchenyi István Egyetem, Győr, 2004. július 16.

Korinek L. (2006a). Bűnözési elméletek. Duna Palota és Kiadó

Korinek L. (2006b). A XX. század kriminológiai elméletei. In: Gönczöl K., Kerezsi K., Korinek L. & Lévay M. (szerk.): Kriminológia-Szakkriminológia. Complex, pp. 71-155

Kosta, E. & Dumotier, J. (2008). Implementation Issues of the Data Retention Directive. Informations and Communications Technology and Law. 2008/1 pp. 55-59

Kránitz M. (2000). A gyermekek szexuális kizsákmányolása: prostitúció, pedofília, pornográfia. Belügyi Szemle, 2000/4-5. pp. 92-103

Krone, T. (2004). A Typology of Online Child Pornography Offending. Trends and Issues in Crime and Criminal Justice, Canberra: Australian Institute of Criminology. No. 279 June 2004 <http://www.aic.gov.au/publications/tandi2/tandi279.pdf>; (2008. február 28.)

Krone, T. (2005). Does Thinking Make it so? Defining Online Child Pornography Possession Offences. Trends and Issues in Crime and Criminal Justice. Canberra: Australian High Tech Crime Centre, No. 299 April 2005 p. 1-6

Kutchinsky, B. (1991). Pornography and Rape: Theory and Practice? Evidence from Crime Data in Four Countries Where Pornography is Easily Available. International Journal of Law and Psychiatry, Vol. 14: 47-64

L

Lacey, N. (2002). Legal Construction of Crime. In: Maguire, M., Morgan, R. & Reiner, R. (eds). The Oxford Handbook of Criminology, 3rd edition. Oxford: Oxford University Press

Laczi B. (2000). A számítógép és a büntetőjog. Magyar Jog 2000/3 pp. 137-152

Laczi B. (2001). A számítógépes környezetben elkövetett bűncselekmények nyomozásának és a nyomozás felügyeletének speciális kérdései. Magyar Jog 201/12 pp. 736-738

L. Lederer (ed.): Take Back the Night: Women on Pornography, 1980

Lenhart, A. (2005). Protecting teens online. Washington, DC: Pew Research Center

Lenhart, A., Rainie, L. & Lewis, O. (2001). Teenage life online: The rise of the instant message generation and the Internet's impact on friendships and family relationships. Washington, DC: Pew Research Center.

Lessig, L. (1999). Hogyan szabályozzuk a szólást az interneten? Fundamentum 1999/1. pp. 5-34.

Lessig, L. (2007). Foreword. In: Boyle, J. & Lessig, L. (eds.) Law and Contemporary Problems. Volume 70 Spring 2007 No. 2.

„Letartóztatás internetes szexjátékért”

<http://origo.hu/techbazis/internet/20070622letartoztatasi.html>; (2008. január 2.)

Lévay M. (2005). Az Európa Tanács R (2003) 20. számú ajánlása a fiatalok bűnelkövetőkre vonatkozó igazságszolgáltatási rendszerről. In: Wiener A. Imre Ünnepe Kötet ELTE Libri Amicorum 16. pp. 517-530

Ligeti K. (2001). Nemzetközi bűnügyi együttműködés az Európai Unióban. MTA Jogtudományi Intézete, Budapest

Ligeti K. (2004). Büntetőjog és Bűnügyi Együttműködés az Európai Unióban. KJK-Kerszöv, Budapest

- Ligeti K. (2006). A fiatalok büntető igazságszolgáltatási törvényének koncepciója. *Büntetőjogi Kodifikáció* 2006/2: 21-35
- Ligeti M. (2007a). A kábítószeres és az azokra irányuló egyes cselekvések büntetőjoga. *Kriminológiai Tanulmányok XLIV.* OKRI, Budapest, pp.41-67
- Ligeti M. (2007b). Az új Btk. általános része és a fiatalok büntető igazságszolgáltatási törvénye I-II. *Rendészeti Szemle*, 2007/7-8: 58-78; 2007/9: 3-24.
- Lin, H. S. & Lin, S. H. (1996). Sexual knowledge, attitudes and behavior of Taiwan high school and junior college students. Paper presented at the Asian Sex Symposium, Taipei, Taiwan. Hivatkozik rá Lo, Ven-hwei^Wei, Ran, 2005
- Longino, M.E. (1998). Pornography, oppression and freedom: A closer look. In: Baird, R.M. & Rosenbaum, S.E. (eds.): *Pornography: Private right or public menace?* New York: Prometheus Books pp. 122-133
- Lo, V. H., Neilan, E., Sun, M., & Chiang, S. (1999). Exposure of Taiwanese adolescents to pornographic media and its impact on sexual attitudes and behavior. *Asian Journal of Communication*, 9, 50-71
- Lo, Ven-hwei^Wei, Ran (2005). Exposure to Internet pornography and Taiwanese adolescents' sexual attitudes and behavior. *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, June, 2005 <http://www.entrepreneur.com/tradejournals/article/print/135180472.html>; (2008. január 15.)
- Lytard, J.F. (2006). *The Post-modern Explained for Children.* Correspondence, 1982-85. Amazon, London

M

- „Magányos rendőri akció, vagy alkotmányos intézkedés?” www.infomediator.hu/; (2004. augusztus 2.)
- Magyar Nagylexikon 15, Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest, 2002.
- Malamuth, N. M., Addison, T. & Koss, M. (2000). Pornography and sexual aggression: Are there reliable effects and can we understand them? *Annual Review of Sex Research*, 11, 26-91.
- Malevsky, L.A., Jr. (2002). Sexually deviant internet usage by child sex offenders. Dissertation, University of Memphis, December 2002. 30-32; Thornburg, D. & Lin, H.S. (Eds.) *Youth, pornography and the internet.* National Academy Press Washington, D.C. 2002. pp. 166-172
- Malinák J. (2005). Az egyéni identitás létrejötte a médiakultúra globalizálódásának kontextusában (PhD értekezés) PTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola Kultúratudományi Doktori Program http://www.szh.hu/edan/PhD/studenttexts/malinak_judit.htm; (2008. január 11.)
- Mann, L. (1973). Differences between reflective and impulsive children in tempo and quality of decision making. *Child Development* 44:274-279
- Mansell, R. & Collins, B.S. (2005). *Trust and Crime in Information Societies.* Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA: Edward Elgar
- Matus M. (1997). A számítógépes adat mint bizonyítási eszköz a bizonyítási eljárás során. Szakdolgozat. Rendőrtisztviselői Főiskola, Budapest
- Matus M. (2000). A számítógépes adat mint bizonyíték megszerzése. *Ügyészek Lapja* 2000/1 pp. 19-23
- Mayer, M. (2006). Sociological Aspects Regarding the Set up and the Management of a Joint Investigation Team. In: C. Rijken & G. Vermeulen (eds.): *Joint Investigation Teams in the European Union. From Theory to Practice.* The Hague: T.M.C. Asser Press, pp. 201-219
- McLuhan, M. (1995). *Understanding media. The Extension of Man.* New York: The MIT Press
- Mehta, M. D., & Plaza, D. E. (1997). Pornography in cyberspace: An exploration of what's in Usenet. In: S. Kiesler (ed.): *Culture of the Internet.* Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum pp. 53-67
- Messerschmidt, J.W. (1993). *Masculinities and Crime.* Rowman & Littlefield Publ. Inc.
- Michelet, I. (2003). *Our Children at Risk Online: The Example of Thailand.* ECPAT International
- Minority Report, Twentieth Century Fox Film Corporation & DreamWorks LLC. 2002
- Mitchell, K.J., Finkelhor, D. & Wolak, J. (2001). Risk Factors for and Impact of Online Sexual Solicitation of Youth. *Journal of American Medical Association*, Vol. 285 No. 23, pp. 3011-3014

- Mitchell, K.J., Finkelhor, D. & Wolak, J. (2003). The Exposure Of Youth To Unwanted Sexual Material On The Internet. A National Survey of Risk, Impact, and Prevention Youth & Society, Vol. 34, No. 3, pp. 330-358
- Mitnick, K.D. & Simon, W.L. (2005). The art of intrusion, Wiley Publishing Inc.
- Mischel, W. (1993). Introduction to Personality (5th ed.). Fort Worth: Harcourt Brace Jovanovich
- Mischel, W., Shoda, Y. & Rodriguez, M.L. (1989). Delay of gratification in children. Science 244:933-938
- MoBiDic 4 Számítógépes Szótár, SZAK Kiadó, 2001.
- Moffitt, T.E. (1993). „Life-course persistent” and „adolescence-limited” antisocial behavior: A developmental taxonomy. Psychological Review 100:674-701
- Moitra, S.D. (2003). Analysis and Modelling of Cybercrime: Prospects and Potential. In: Albrecht, H.J. & Eser, A. (eds.): Research in Brief. Max Planck Institute for Foreign and International Criminal Law, Freiburg i. Br.
- Molnár J. (1996). Életkor és bűnözés. In: Gönczöl, K., Korinek, L. & Lévy, M. (szerk.): Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll. pp. 258-271
- Moore, R. (2007). The role of computer forensics in criminal investigations. In: Y. Jewkes (ed.): Crime Online. Willan Publishing, pp. 81-94
- Morvai K. (1998). Terror a családban. A feleségbántalmazás és a jog. Budapest: Kossuth
- M. Nyitrai P. (2002). Nemzetközi bűnügyi jogsegély Európában. KJK-Kerszöv, Budapest
- M. Nyitrai P. (2003). A kiadatás intézményének újragondolása Európában – az európai elfogatóparancs eszméje és alkalmazásának főbb dilemmái. Magyar Jog 2003/7 pp. 401-411
- M. Nyitrai P. (2004). A nemzetközi bűnügyi együttműködés területeinek összefonódása Európában: nemzetközi rendőri együttműködés és nemzetközi bűnügyi jogsegély Belügyi Szemle, 2004/5 pp. 104-116
- M. Nyitrai P. (2005). A kiadatási jog sajátosságai a nemzetközi büntetőbíróságokkal folytatott együttműködés rendszerében. In: Ligeti, K. (szerk.): Wiener A. Imre ünnepi kötet. ELTE ÁJK Libri Amicorum 16. pp 405-415
- M. Nyitrai P. (2006). Nemzetközi és európai büntetőjog. Osiris, Budapest

N

- Nagy F. (1997). Új fejlődési irányok, avagy a tradicionális jogállami büntetőjog eróziója. Magyar Jog 1997/6 pp. 333-337
- Nagy F. (2007). Helyzetkép-vázlat a büntetőjogi dogmatikáról. Magyar Jog 2007/5: 273-282
- Nagy F. & Szomora Zs. (2004). A házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények (Btk. XIV. fejezet) de lege ferenda. I-II. rész. Büntetőjogi Kodifikáció, 2004/1. pp. 22-28; 2004/2. pp. 17-25
- Nagy Z. (2005a). Computer crime – Traditional and new values. In: Gál, I.L. & Köhalmi, L. (szerk.): Emlékkönyv Losonczy István professzor halálának 25. évfordulójára. Pécs, pp. 264-270
- Nagy Z. (2005b). Crimes against child on the computer networks. Pedophilia, pornography, child pornography. In: Balogh, Á. & Hornyák, Sz. (szerk.): Tanulmánykötet Erdősy Emil professzor 80. születésnapja tiszteletére. Pécs, pp. 381-389
- Nagy Z. (2006). A számítógépes környezetben elkövetett bűncselekmények kriminológiai aspektusairól. In: Gál, I.L. & Nagy, Z. (szerk.): Informatika és büntetőjog, Pécs pp. 147-161
- Nagy Zs. (2006a). Az elektronikus hitelesítés Magyarországon. In: Ádám, A. (szerk.): PhD Tanulmányok 5., Pécs pp. 333-353
- Nagy Zs. (2006b). Elektronikus aláírás, azonosítás, hitelesség. Infokommunikáció és Jog 2006/1 pp. 13-15
- National High-Tech Crime Unit: <http://www.nhtcu.org/>; (2008. március 12.)
- Narayan, U. (2000). Offensive Conduct: What is It and When May We Legally Regulate It? Kiadatlan Ph.D. értekezés, Rutgers University. Idézi Hörnle, 2002: 262-263
- Nicola Lacey, London School of Economics: <http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/1/hi/magazine/3672591.stm> (2006. augusztus 19.)
- Niggli, M.A. & Wiprächtiger, H. (eds.): Basler Kommentar Strafgesetzbuch II. Basel, 2003. pp. 2060-2090 (Basler Kommentar)

NOTA: <http://www.nota.co.uk/>; (2008. január 22.)

Novas, C. & Rose, N. (2000). Genetic Risk and the Birth of the Somatic Individual. *Economy and Society* 29(4): 485-513

Nyíri S. (2005). A titkosan szerzett adat felhasználása a büntetőeljárásban. *Belügyi Szemle* 2005/6. pp. 34-45

O

O'Connell, R. (2004). From Fixed to Mobile Internet: The Morphing of Criminal Activity On-Line. In: M.C. Calder (ed.): *Child sexual abuse and the Internet: Tackling the new frontier*. Russell House Publishing, pp. 37-57

Ofcom: www.ofcom.org.uk/research/radio/reports/bcr/r18.pdf; (2008. január 27.)

O'Hara, K. & Shadbolt, N. (2005). Knowledge technologies and the semantic web. In: R. Mansell & B.S. Collins (eds.): *Trust and Crime in the Information Societies*. Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA: Edward Elgar pp. 113-165

Osanka & Johann (1989). *Sourcebook on Pornography*. Lexington

P

Parker, D. (1998). *Fighting computer crime: A new framework for protecting information*. New York: John Wiley & Sons Inc.

Parti K. (2002). Ügyészség, rendőrség, gyámhatóság – érintkezési pontok, problémák, hiányosságok a családon belüli erőszak kezelésében. *Ügyészek Lapja* 2002/5: 31-43.

Parti K. (2003a). Az interneten megjelenő bűncselekmények nyomozása – hazai és német tapasztalatok. *Magyar Rendészet* 2003/1. pp. 75-84.

Parti K. (2003b). A számítógépes bűnözés és az internet. *Kriminológiai Tanulmányok XL*. OKRI, Budapest, pp.179-205

Parti K. (2004a). Az internetes bűncselekmények nyomozásának egyes kérdései. *Kriminológiai Tanulmányok XLI*. OKRI, Budapest, pp. 249-275

Parti K. (2004b). Gondolatok a szerver-lefoglalásokról *Infokommunikáció és Jog* 2004/3 pp. 97-101

Parti K. (2004c). Nyomozás az interneten: együttműködés – korlátokkal. *Belügyi Szemle* 2004./11-12. pp. 204-221

Parti K. (2005a). Online Child Pornography in Hungary – Research exploration. In: *Missbrauch von Kindern zu pornografischen Zwecken*. Internationales Fachseminar 18-22. Oktober 2005 Budapest. *Mitteuropäische Polizeiakademie* pp. 116-126

Parti K. (2005b). Nemzetközi együttműködés az Interneten. *Magyar Rendészet* 2005/1. pp. 25-55

Parti K. (2005c). Internettel kapcsolatos bűncselekmények – az együttműködés kérdései a nyomozás során. *Ügyészek Lapja* 2005/1. pp. 41-57

Parti K. (2008). A nők és a gyermekek szexuális kizsákmányolása, gyermekpornográfia In: Kondorosi F. & Ligeti K. (szerk.): *Az európai büntetőjog kézikönyve*. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest pp. 588-598

Patterson, G.R., DeBaryshe, B.D. & Ramsey, E. (1989). A developmental perspective on antisocial behavior. *American Psychologist* 44:329-335

Peckham, M. (1996). *Art and Pornography. An Experiment in Explanation*. New York/London: Basic Books Inc.

„Pedofil játékok a virtuális valóságban” Origo, 2004. április 14.

<http://origo.hu/archivum/20060414pedofil.html>; (2008. január 2.)

„Pedofilokat üldöznek a virtuális valóságban” Origo, 2007. május 9.

<http://origo.hu/techbasis/internet/20070509virtualispedofil.html>; (2008. január 2.)

Peszleg T. (2000). Internet és bűnözés. *Belügyi Szemle*, 2000/12. pp. 30-35

Peszleg T. (2004). Internet és pedofília. *Belügyi Szemle*, 2004/11-12. pp. 54-66

Peszleg T. (2005). Warum soll die Pädophilie nicht bestraft werden? In: *Missbrauch von Kindern zu pornografischen Zwecken*. Internationales Fachseminar 18-22. Oktober 2005 Budapest. *Mitteuropäische Polizeiakademie* pp. 127-133

Timusk, P.: „Volunteerism, public information, and the open regulation of the information society”: <http://web.ncf.ca/at571/lawvolinternet.htm>; (2008. január 8.)

Peterson, J. L., Moore, K. A., & Furstenberg, F. F. (1991). Television viewing and early initiation of sexual intercourse: Is there a link? *Journal of Homosexuality*, 21, 93-118.

Pócza R. (2005). Az erőszakos közösülés tényállása az „alkotmányos büntetőjog” tükrében. *Magyar Jog* 2005/1. pp. 13-19

Polyák G. (2002). Hatalom-leosztás. Önszabályozás az Interneten. *Jogi Fórum Online*: <http://www.jogiforum.hu/publikaciok/63>; (2008. február 1.)

Postman, N. (1996). *Cyberspace, Shmyberspace?* In: Strate, L., Jacobson, R. & Gibson, S.B. (eds.) *Communication and Cyberspace*, Hampton Press Inc.

Pusztai L. (1983). A verziók alkalmazása a nyomozásban, a nyomozás tervezése. In: Illár, S. (szerk.): *Krimináltaktika (Kriminalisztika 2.)* Tankönyv a Rendőrtiszti Főiskola hallgatói részére, BM Könyvkiadó pp. 305-336

R

Rayner, S. (1992). *Cultural Theory and Risk Analysis*. In: Krinsky, S. & Golding, D. (eds.): *Social Theories of Risk*. Westport CT: Praeger, pp. 83-116

Ramsey, E., Patterson, G.R. & Walker, H.M. (1990). Generalization of the antisocial trait from home to school settings. *Journal of Applied Developmental Psychology* 11:209-223

Rawls, J. (1993). *Political Liberalism*. The John Dewey Essays in Philosophy, 4. New York: Columbia University Press, 1993

Rawls, J. (1989). The Domain of the Political and Overlapping Consensus. *New York University Law Review* (May 1989), 64(2): 233-255

„Rákapsolnak. Alkotmányellenes-e az adatraktározás?” HVG, 2008. január 9. http://hvg.hu/hvgfriss/2008.02/200802HVGFriss_391.aspx; (2008. február 12.);

Rátai B. (2005). Virtuális jelenlét és virtuális világok. In: Dömölki, B., Kósa, Zs., Kömlődi, F. & Rátai, B.: *Az információs társadalom technológiai távlatai*. Tanulmány. Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács, 2005 szeptember. http://www.nhit-it3.hu/it3-cd/13.Virtualis_jelenlet_es_virtualis_vilagok.pdf; (2008. május 2.)

Reiner, R. (1997) *Media Made Criminality: The Representation of Crime in the Mass Media*. In: Maguire, M., Morgan, R. & Reiner, R. (eds.) *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford: Clarendon Press pp. 189-233

Rijken, C. & Vermeulen, G. (2006). The Legal and Practical Implementaiton of JITs. In: C. Rijken & G. Vermeulen (eds.): *Joint Investigation Teams in the European Union. From Theory to Practice*. The Hague: T.M.C. Asser Press pp. 1-53

Ritter A., Fábán Zs., Pillók P. & Hoyer M. (2004). Felmérés a magyarországi internet-használatról: betegség, vagy korosztályra jellemző tünet? *Psychiatria Hungarica* 2004, 19: 131-140

Rogers, M.K. (2001). A social learning theory and moral disengagement analysis of criminal computer behavior: An exploratory Study. *UMI Dissertation Services* pp. 57-58

Russel, D.E. (1993). *Making violence sexy: Feminist views on pornography*. New York: Teachers College Press

Rüther, W. (2006). Phänomene der Internetdelinquenz - Ansätze, Probleme und Erkenntnisse zu ihrer gesellschaftlichen Definition und zu ihrer quantitativen Erfassung. In: S. Cimichella, A. Kuhn & M.A. Niggli (Hrg.): *Neue Technologie und Kriminalität: Neue Kriminologie?* Zürich: Rüegger, 2006, pp. 85-121

S

Sallai Gy. (2004). A távközlés, az informatika és a média konvergenciája. (előadás) „A médiakonvergencia előrehaladása és hatása a magyar mediaszabályozásra” konferencia, Széchenyi István Egyetem, Győr, 2004. július 16.

Santiago, M. (2000). *Europol and police cooperation in Europe*. The Edwin Mellen Press

Saytarly, T. (2006). Fighting child porn online. <http://www.crime-research.org/articles/Saytarly01/2> (2006. szeptember 6.)

- Schuijjer, J. & Rossen, B. (1992). The Trade in Child Pornography. In: IPT Vol. 4-1992 http://www.ipt.forensics.com/journal/volume4/j4_2_1.htm#en61r (2006. október 7.)
- Seto, M.C., Maric, A. & Barbaree, H.E. (2001). The role of pornography in the etiology of sexual aggression. *Aggression and Violent Behavior*, 6, 35-53
- Sieber, U. (1999). Internationales Strafrecht im Internet. Das Territorialitätsprinzip der §§3, 9 StGB im Globalen Cyberspace. *Neue Juristische Wochenschrift* 29/1999: 2065-2073
- Sieber, U. (ed.): *Kinderpornographie, Jugendschutz und Providerverantwortlichkeit im Internet*, Bundesministerium der Justiz, Godesberg 1999 Bonn
- Sieber, U. (2003). Rising criminality: Rethinking reforms. *Symposium on Criminal Law in Eastern Europe*. Max Planck Research, 1/2003: 74-75
- Sieber, U. (2007). Grenzen des Strafrechts. In: *Zeitschrift für die Gesamte Strafrechtswissenschaft* 2007, Vol. 119 p. 1-68.
- Sinku P. (2000). *A család és a gyermek büntetőjogi védelme*. HVG-Orac, Budapest
- Smallbone, S. & Wortley, R. (2000). *Child Sexual Abuse in Queensland: Offender Characteristics and Modus Operandi*. Brisbane: Queensland Crime Commission
- Steinmen, G. (1979). *Erotica and pornography: A clear and present difference*. Kiadatlan kézirat. Idézi Helsper, 2005
- Spafford, E. (1997). Are hacker break-ins ethical? In: Ermann, M., Williams, M. & Shauf, M. (eds.): *Computers, ethics and society*. New York: Oxford pp. 77-88
- Skinner, W.F. & Fream, A.M. (1997). A social learning theory analysis of computer crime among college students. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 34(4):495-518
- Soeters, K. E. (2001). Children's positive and negative experiences with the Internet: An exploratory survey. *Communication Research*, 28(5), 652-675
- Somlai P. (2000). Meghatározások, avagy miről szól a család válsága? In: Spéder Zs. & Tóth P.P. (szerk.): *Emberi viszonyok. Cseh-Szombathy László tiszteletére*. Budapest, Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság - Századvég, pp. 101-110
- Somlai P. (2004). *Család és Ifjúság* In: Gábor K. & Jancsák Cs. (szerk.): *Ifjúsági korszakváltás: Ifjúság az új évezredben*. Szeged, Belvedere Meridionale pp. 25-27
- Stewart, H. (2001). Harms, Wrongs and Set-Backs in Feinberg's Moral Limits of the Criminal Law. *Buffalo Criminal Law Review* Vol. 5:47 (2001)
- Storbeck, J. (2000). A szabadság, a biztonság és az igazságosság övezete. *Belügyi Szemle* 200/3 pp. 3-16
- Storbeck, J. (2004). Az Europol és az Európai Unió küszöbön álló bővítésére tett előkészületi intézkedések. *Belügyi Szemle* 2004/5 pp. 52-57
- Subrahmanyam, K., Kraut, R., Greenfield, P. & Gross, E. (2001). New forms of electronic media. In: D.G. Singer & J.L. Singer (eds.): *Handbook of children and the media*. Thousand Oaks, CA: Sage pp. 73-99
- Sullivan, J. (2007). Abuse spiral. Előadás, Child Exploitation and Online Protection Centre Training, Bukarest, 2007. november 11-17.
- Sullivan, J. & Beech, A. (2004). Assessing Internet Sex Offenders. In: M.C. Calder (ed.): *Child sexual abuse and the Internet: Tackling the new frontier*. Russel House Publishing, pp. 69-85
- Susa É. (2008). Az igazságügyi szakértői szervezetről a 2005-ben hatályba lépő igazságügyi szakértőkre vonatkozó törvény kapcsán In: *Rendészeti Szemle* 2008/2 pp. 3-21
- Sutherland, E. (1947). *Principles of criminology*. (4th ed.) Philadelphia: Lippincott
- Suter-Zürcher, S. (2003). Die Strafbarkeit der sexuellen Handlungen mit Kindern nach Art. 187 StGB. Universität Zürich, Basel-Genf
- Sántha F. (2006). The protection of the European Union's financial interests and the special criminal liability of the heads of businesses. In: Fenyvesi, Cs., Herke, Cs. & Mészáros, B. (szerk.): *Bizonyítékok. Tiszteletkötet Tremmel Flórián egyetemi tanár 65. születésnapjára*. Pécs, pp. 545-557
- Szabó I. (2006). Joghatósági és dogmatikai kérdések a számítástechnikai bűncselekmények területén. In: Sántha Á. (szerk.): *Studia collegi de Stephano Bibo nominati. OTDK dolgozatok 2005*. ELTE Bibó István Szakkollégium Budapest
- Szalai G. (2005). Gondolatok a titkos információgyűjtésről, az ügyészségről és a fedett nyomozóról. *Belügyi Szemle* 2005/6. pp. 21-33

Szelezsán A. (2005). A gyermekek sérelmére elkövetett nemi erkölcs elleni bűncselekmény. *Ügyészek Lapja* 2005/4. pp. 21-31.

Székely J. (1966). *Szakértők az igazságszolgáltatásban*. KJK, Budapest

Szilágyi V. (2000). Szexuális kultúránk állapotáról. *Belügyi Szemle*, 2000/4-5. pp. 3-13

Szilágyi V. (2006). *Szexuálpedagógia. Szexuális egészségnevelés*. Athenaeum

Szöllősi G. (1996). Európai elemek a gyermekek szociális ellátásában és védelmében. *Magyar Jog* 1996/8: 486-490

Szomora Zs. (2006). Strafbareitslücken in dem ungarischen Sexualstrafrecht – Europäische Voraussetzungen für das mitgliedstaatliche Strafrecht. In: Fenyvesi Cs., Herke Cs. & Mészáros B. (szerk.): *Bizonyítékok. Tiszteletkötet Tremmel Flórián egyetemi tanár 65. születésnapjára*. Pécs, pp. 615-621

T

Tamási E. (2005a). A férfiak sérelmére elkövetett családon belüli erőszak. In: Virág Gy. (szerk.): *Családi iszonyok*. KJK-Kerszöv, Budapest, 2005, pp. 192-220

Tamási E. (2005b). Bűnös áldozatok. A családon belüli erőszak férfi szereplői. *BM Duna Palota és Kiadó*

Tamási E. (2006). Nemek és bűnözés. In: Gönczöl, K., Kerezsi, K., Korinek, L. & Lévay, M. (szerk.) *Kriminológia-Szakkriminológia*. Complex pp. 543-558

Taylor, M. & Quayle, E. (2003). *Child Pornography. An Internet Crime*. Hove and New York: Brunner-Routledge

Taylor, P. (1998). *Hackers: The hawks and the doves-enemies & friends*. Kézirat. Idézi Rogers, 2001; 136.

Taylor, P.A. & Harris, J.L.I. (2005). *Digital matters. The theory and the culture of the matrix*. Routledge

Taylor, M. & Quayle, E. (2003). *Child Pornography: An Internet Crime*. Hove: Brunner Routledge

Társaság a Szabadságjogokért Egyesület aggályai az Adatvisszatartási irányelv hazai implementálásával kapcsolatban:

http://www.mte.hu/mss01/alpha?do=4&st=4&pg=38&m85_doc=256&m77_act=2; (2008. február 17.)

Timofeeva, Y. (2006). *Censorship in Cyberspace. New Regulatory Strategies in the Digital Age on the Example of Freedom of Expression*. Nomos

Timothy, E.: *Wall Street Meets Pornography*. *The New York Times*, Oct, 23, 2000:

<http://www.nytimes.com/2000/10/23/technology/23PORN.html?pagewanted=2&ei=5070&en=bce0505fafec33e1&ex=1202014800>; (2008. február 1.)

Tóth M. (2002). Kritikus értékelés a büntetőjogi jogalkotás „új hullámáról”. In: *Tanulmányok Erdősy Emil professzor tiszteletére*. Pécs. Idézi Gál I.L., 2002

Tremmel F. (2001). *Magyar büntetőeljárás*. Dialóg Campus, Budapest-Pécs

Tremmel F. (2006). *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Dialóg-Campus, Budapest-Pécs

Turkle, S. (2000). Who am we? In: Ramsower, R., Baird, R.M. & Rosenbaum S.E. (eds.): *Cyberetics. Social and Moral Issues in the Computer Age*. Prometheus Books. pp. 129-141

Turow, J. & Nir, L. (2000). *The Internet and the family 2000: The view from parents, the view from kids*. Philadelphia: University of Pennsylvania, Annenberg Public Policy Center

U

Új Testamentum, Máté, Márk és Lukács Evangéliuma. Mat. 9:17, Mar. 2:22, Luk. 5:37-38

V

Vajda Zs. (2001). *A gyermek pszichológiai fejlődése*. Helikon, Budapest

Van Bureen, G. (1995). *The International Law on the Rights of the Child*. Hivatkozik rá Ahmed, 2003: 198

„Van-e védelem az internetes csalók ellen?” Barna Erika és Kőszegi Gábor riportja, 2006. december 6. *Magyar Rádió Online*. http://www.radio.hu/print_wrapper.php?cikk_id=206425; (2006. december 8.)

Várkonyi J. (2008). Neopolis módszertan – a jogszabály-előkészítés és a jogalkalmazás támogatása automatizált szakértői rendszerekkel. (előadás) IX. Infokommunikációs Szakmai Nap. Jogi szakértői rendszerek Magyarországon. Pécsi Tudományegyetem, 2008. május 9.

Vikman L. (2008). Successio – a törvényes öröklés modellezése. (előadás) IX. Infokommunikációs Szakmai Nap. Jogi szakértői rendszerek Magyarországon. Pécsi Tudományegyetem, 2008. május 9.

Vila, B. (1994). A general paradigm for understanding criminal behaviour: Extending evolutionary ecological theory. *Criminology* 32: 322-323

Virág Gy. (2006). Családon belüli erőszak. In: Gönczöl, K., Kerezsi, K., Korinek, L. & Lévy, M. (szerk.) *Kriminológia-Szakkriminológia*. Complex, pp. 379-398

„Virtual Reality”: http://en.wikipedia.org/wiki/Virtual_Reality; (2006. augusztus 8.)

Van Dijk, P. (2000). *Anthropology in the Age of Technology. The Philosophical Contribution of Guenther Anders*. Rodopi

Verein für Betroffene, Partner und Gegner von sexuellem Kindesmissbrauch: http://www.missbrauch.de/new.php?link=start_new.php (2006. szeptember 10.)

Virilio, P. (2000). *The Information Bomb*. London: Verso

Virilio, P. (2005). *City of panic*. Oxford: Berg

„Von Datenschutz und Schäuble-Katalog: Terrorbekämpfung, TK-Überwachung, Online-Durchsuchung” <http://www.heise.de/ct/hintergrund/meldung/95584>; (2008. február 17.)

Von Hirsch, A. (2000). The Offense Principle in Criminal Law: Affront to Sensibility or Wrongdoing? *King’s Criminal Law Journal*: 81-82 (2000)

W

Wall, D.S. (1999). Cybercrimes: New wine, no bottles? In: Davies, P., Francis, P. and Jupp, V. (eds.): *Invisible Crimes: Their Victims and their Regulation*, London: MacMillan pp. 105-139

Wall, D.S. (2001). Cybercrimes and the Internet. In: D.S. Wall (ed.): *Crime and the Internet*. London: Routledge

Wall, D.S. (2007). *Cybercrime. The Transformation of Crime in the Information Age*. Cambridge: Polity Press

Weber, O. (2007). Was ist verboten in der virtuellen Welt? In: A. Lober (ed.): *Virtuelle Welten werden real*. Heise, 2007, pp. 154-161

White, J.L., Moffitt, T.E., Earls, F., Robins, L.N. & Silva, P.A. (1990). How early can we tell? Predictors of childhood conduct disorder and adolescent delinquency. *Criminology* 28:507-533

Wiener A.I. (1993). *Nemzetközi bűnügyi jogsegély. Jog és Tudomány* 3. KJK és MTA Állam-és Jogtudományi Intézet, Budapest

Wiener A.I.(2003). *A Btk. Általános Része de lege ferenda*. MTA Jogtudományi Intézet Közlemények No. 17, Budapest

Windt Sz. (2006). Az irreguláris migráció hazai jellemzői. *Kriminológiai Tanulmányok*, 43. pp. 95-117

WIP 2006: A digitális jövő térképe. A magyar társadalom és az internet. Gyorsjelentés a World Internet Project 2006. évi magyarországi kutatásának eredményeiről. ITHAKA Kht, 2006. A kutatás honlapja: www.wiphungary.hu

Wolak, J., Finkelhor, D., & Mitchell, K. J. (2004). Internet-initiated sex crimes against minors: Implications for prevention based on findings from a national study. *Journal of Adolescent Health*, 35(5), 411-424

Wortley, R. & Smallbone, S. (2006). *Child Pornography on the Internet*. Community Oriented Policing Services, U.S. Department of Justice No. 41

Y

Yar, M. (2006). *Cybercrime and Society*. London: Sage

Young, S. (1997). The use of normalization as a strategy in the sexual exploitation of children by adult offenders. *The Canadian Journal of Human Sexuality*, 6(4), 285-296.

Z

Završnik, A. (2006). Changing Notion of an Offender in a Technologically Mediated World. Kézirat, 6th Annual Conference of the European Society of Criminology. Tübingen, Germany, August 26-29, 2006

Završnik, A. (2007a). Virtual child pornography: The concept of a pseudo-photograph. Előadás, 7th Annual Conference of the European Society of Criminology, Bologna, Sept, 26-29, 2007

Završnik, A. (2007b). The Absence of Body in Cyberspace – Criminal Justice Impact. Masaryk University Journal of Law and Technology. Vol. 1 No. 1 (Summer 2007) pp. 43-53

Hivatkozott jogszabályok

Magyar jogszabályok

1952. évi III. törvény (Pp.)
1972. évi V. törvény (Ütv.)
1978. évi IV. törvény (Btk.)
1991. évi LXIV. törvény
1992. évi LXIII. törvény (Avt.)
1993. évi XXI. törvény (római egyezmény)
1994. évi XXXIV. törvény (Rtv.)
1995. évi CXXV. törvény (Nbtv.),
1996. évi I. törvény (Rt.)
1996. évi XXXVIII. törvény
1997. évi XXXI. törvény (Gytv.)
1997. évi LVIII. törvény
1998. évi XI. törvény
1998. évi XIX. törvény (Be.)
1999. évi LIV. törvény
1999. évi LXIX. törvény (Sztv.)
1999. évi C. törvény
2000. évi CXV. törvény
2001. évi XXXV. törvény
2001. évi XXXIX. törvény
2001. évi CVIII. törvény (Ekert.)
2002. évi LIV. törvény
2003. évi C. törvény (Eht.)
2003. évi CXXX. törvény (Betv.)
2004. évi XIX. törvény (Vám tv.)
2004. évi LXXIX. törvény (Budapesti egyezmény)
2004. évi CXL. törvény (Ket.)
2005. évi CXVI. törvény
2005. évi CXXXV. törvény
2005. évi CLXIV. törvény
2006. évi CII. törvény
2007. évi CLXXI. törvény
2007. évi CLXXIV. törvény
2007. évi CLXXXIII. törvény

1955. évi 34. törvényerejű rendelet

4/1997. (I.22.) Korm. rendelet

167/2004. (V. 25.) Korm. rendelet

180/2004. (V. 26.) Korm. rendelet

9/2005. (I. 19.) Korm. rendelet

194/2005. (IX. 22.) Korm. rendelet

133/2007. (VI.13.) Korm. rendelet

2112/2004. (V. 7.) Korm. hat.

4/2002. (I. 30.) BM-PM együttes rendelet

11/2003. (V. 8.) IM-BM-PM együttes rendelet

3/2005. (III. 18.) IHM rendelet

7/2005. (VII. 18.) IHM rendelet

13/2005. (X. 27.) IHM rendelet

45/2003. (IV.16.) Ogy. hat.

23/1990. (X. 3.) AB hat.

15/1991. (IV. 13.) AB hat.

9/1992. (I.30.) AB hat.

11/1992 (III. 5.) AB hat.

25/1992 (IV. 30.) AB hat.

30/1992. (V. 26.) AB hat.

53/1993. (X. 13.) AB hat.

36/1994. (VI. 24.) AB hat.

37/2002 (IX. 4.) AB hat.

2/2007. (I. 24.) AB hat.

55/2008. (IV. 24.) AB hat.

Külföldi jogszabályok

Sexual Offences Act (2003):

http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2003/pdf/ukpga_20030042_en.pdf; (2008. március 12.)

Prosecution of Offences Act 1985, Prosecutions Offences Act 1987, www.gov.cps.uk (2006. augusztus 7.)

Criminal Code of the Republic of Bulgaria:

<http://www.legislationline.org/legislations.php?jid=10<id=15>; (2008. március 12.)

Criminal Code of the Republic of Romania:

<http://www.legislationline.org/legislations.php?jid=41<id=15>; (2008. március 12.)

Criminal Code of the Kingdom of Sweden:

<http://www.legislationline.org/legislations.php?jid=48<id=15>; (2008. március 12.)

Criminal Code of the Republic of Slovenia:

http://km.undp.sk/uploads/public/File/AC_Practitioners_Network/Slovenia_Criminal_Code.doc; (2008. március 12.)

Criminal Code of the Netherlands: <http://english.justitie.nl/>; (2008. március 12.)

Canadian Criminal Code: http://laws.justice.gc.ca/en/showdoc/cs/C-46/bo-ga:l_V/en#anchorbo-ga:l_V; (2008. március 12.)

Strafrechtliches Gesetzbuch Deutschland (StGB): Tröndle, H. & Fischer, T. (2007). Strafgesetzbuch und Nebengesetze. 54. Auflage, Verlag C.H. Beck München

Bürgerliches Gesetzbuch Deutschland (BGB): <http://bundesrecht.juris.de/bgb/index.html>; (2008. március 12.)

Gesetz über Ordnungswidrigkeiten (OWiG) (német szabálysértési kódex):

http://www.gesetze-im-internet.de/owig_1968/index.html; (2008. május 1.)

Jugendschutzgesetz (JuSchG): <http://bundesrecht.juris.de/juschg/index.html>; (2008. március 1.)

Jugendmedienschutz-Staatsvertrag (JMStV): http://bundesrecht.juris.de/cgi-bin/htsearch?config=Gesamt_bmjhome2005&method=and&words=jugendmedienschutz&suche=Suchen; (2008. március 1.)

Schweizerisches Strafgesetzbuch: <http://www.admin.ch/ch/d/sr/3/311.0.de.pdf>; (2008. január 13.)

EU-jogszabályok

A Tanács jogi aktusa (1995. július 26.) az Európai Unióról szóló szerződés K.3. cikke alapján az Európai Rendőrségi Hivatal létrehozásáról szóló egyezmény (Europol-egyezmény) elkészítéséről

Council Act 3 November 1998 adopting rules applicable to Europol analysis files

A Tanács 98/560/EK ajánlása az európai audiovizuális és információs szolgáltatóipar versenyképességének fejlődéséről

Az Európai Parlament és a Tanács 293/2000/EK határozata (2000. január 24.) a gyermekek, a fiatalok és a nők elleni erőszakkal szembeni küzdelem megelőző intézkedéseiről szóló közösségi cselekvési program (a Daphne program) (2000-2003) elfogadásáról

Az Európai Parlament és a Tanács 2000/31/EK irányelve (2000. június 8.) a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem, egyes jogi vonatkozásairól (elektronikus kereskedelemről szóló irányelv)

A Tanács határozata (2000. május 29.) az Interneten megjelenő gyermek-pornográfia elleni küzdelemről

A Tanács jogi aktusa (2000. május 29.) az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyegyezménynek az Európai Unióról szóló szerződés 34. cikke szerinti létrehozásáról

Explanatory report on the Convention of 29 May 2000 on Mutual Assistance in Criminal Matters between the Member States of the European Union

Council Resolution of 1 March 2002 on the protection of consumers, in particular young people through the labelling of certain video games and computer games according to age group.

Az Európai Unió Tanácsának 2002/465/IB kerethatározata (2002. június 13.) a közös nyomozócsoportokról

A Tanács jogi aktusa (2002. november 28.) az Európai Rendőrségi Hivatal létrehozásáról szóló egyezményt (Europol-egyezmény), és az Europolnak, szervei tagjainak, igazgatóhelyetteseinek és alkalmazottainak kiváltságairól és mentességeiről szóló jegyzőkönyvet módosító jegyzőkönyv kidolgozásáról

Az Európai Parlament és a Tanács 2002/58/EK irányelve (2002. július 12.) az elektronikus hírközlési ágazatban a személyes adatok kezeléséről, feldolgozásáról és a magánélet védelméről (elektronikus hírközlési adatvédelmi irányelv)

Council Recommendation for the establishment of Multinational Ad Hoc Teams for Gathering and Exchanging Information on Terrorists, 25 April, 2002.

A Tanács 2004/68/IB kerethatározata (2003. december 22.) a gyermekek szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemről (Kerethatározat)

Az Európai Parlament és a Tanács 803/2004/EK határozata (2004. április 21.) a gyermekek, a fiatalok és a nők elleni erőszak megelőzéséről és az azzal szembeni küzdelemről, valamint az áldozatok és veszélyeztetett csoportok védelméről szóló közösségi cselekvési program (a Daphne II program) (2004–2008) elfogadásáról

Az Európai Parlament és a Tanács 854/2005/EK határozata (2005. május 11.) az internet és az új online technológiák biztonságosabb használatát elősegítő többéves közösségi program létrehozásáról (biztonságosabb internet akcióterv)

A Tanács 2005/222/IB kerethatározata (2005. február 24.) az információs rendszerek elleni támadásokról (IRET kerethatározat)

Az Európai Parlament és a Tanács ajánlása (2006. december 20.) a kiskorúak és az emberi méltóság védelméről és a válaszadás jogáról az európai audiovizuális és on-line információs szolgáltatási ipar versenyképességével összefüggésben

Az Európai Parlament és a Tanács 2006/24/EK irányelve (2006. március 15.) a nyilvánosan elérhető elektronikus hírközlési szolgáltatások nyújtása, illetve a nyilvános hírközlő hálózatok szolgáltatása keretében előállított vagy feldolgozott adatok megőrzéséről és a 2002/58/EK irányelv módosításáról (adatvisszatartási irányelv)

COM (96) 483 on the Protection of minors and human dignity in audiovisual and information services: Green Paper. (Zöld könyv)

COM (96) 487 final on Illegal and Harmful Content on the Internet. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions.

COM (2002) 173 final on Proposal for a Council Framework Decision on attacks against information systems.

COM (2004) 858 végleges: A Bizottság jelentése a közös nyomozócsoportokról szóló, 2002. június 13-i tanácsi kerethatározat jogi átvételéről. Brüsszel, 7.1.2005

COM (2008) 106 végleges: Az Európai Parlament és a Tanács határozata az internetet és egyéb kommunikációs technológiákat használó gyermekek védelmére irányuló többéves közösségi program létrehozásáról Brüsszel, 27.2.2008.

Nemzetközi dokumentumok

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottság R (85) 4. számú ajánlása a családon belüli erőszakról
Az Európa Tanács Miniszteri Bizottság R (89) 9. számú ajánlása a számítógéppel kapcsolatos bűnözésről.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottság R (90) 2. ajánlása a családon belüli erőszakkal kapcsolatos szociális intézkedésekről

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottság R (91) 11. ajánlása a gyermekeket és a fiatal felnőtteket érintő szexuális kizsákmányolásról, pornográfiairól és emberkereskedelemlről.

CoE Recommendation No. R (95) 13. of the Committee of Ministers to Member States Concerning Problems of Criminal Procedure Law Connected with Information Technology.

CoE Recommendation No. R (99) 5. of the Committee of Ministers to member states for the protection of privacy on the Internet. Guidelines for the protection of individuals with regard to the collection and processing of personal data on information highways which may be incorporated in or annexed to codes of conduct.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottság R (2001) 16. számú ajánlása a gyermekek szexuális kizsákmányolással szembeni védelméről.

Az Európa Tanács számítástechnikai bűnözésről szóló egyezménye. CETS. No. 185 – 23.XI.2001 (budapesti egyezmény)

Explanatory Report to the Convention of Cybercrime (8 November 2001)

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottság R (2002) 5. számú ajánlása a tagállamok számára a nők erőszakkal szembeni védelméről.

Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings Warsaw, CETS No. 197 - 16.V. 2005.

European Committee on Crime Problems (CDPC) Draft Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse Explanatory Report. Ministers' Deputies CM Documents CM(2007)112 add 26 June 2007

Az Európa Tanács gyermekek szexuális kizsákmányolása és szexuális bántalmazása elleni védelméről szóló Egyezménye. CETS. No. 201 – 25.X.2007. (child grooming egyezmény)

Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography. Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution A/RES/54/263 of 16 March 2001

ILO Convention No. 182 of the International Labour Conference on Forbidding Worst Forms of Child Labour

1979. december 18-án New York-ban elfogadott A Nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény. (CEDAW)

1997 OECD Cryptography Guidelines: Recommendation of the Council Concerning Guidelines for the Cryptography Policy 27 March 1997.

Joggyakorlat

BH 1975/204
BH 1980/70
BH 1993/341
BH 1993/216
BH 1994/470
BH 2005/133
BH 2007/108

1266. sz. BJD

Az adatvédelmi biztos 802/A/ 1998. sz. esethez kapcsolódó állásfoglalása
Az adatvédelmi biztos 17/J/2007. sz. esethez kapcsolódó állásfoglalása

Fővárosi Főügyész-helyettes ig. 294/2003. sz. állásfoglalása. Budapest, 2003. XII. 1.

AG Berlin, 260 DS 857/96, 30. Juni 1997

Amtsgericht Darmstadt, 15/2005, S. 32: IP-Adressspeicherung

Basler Kommentar: Niggli, M.A. & Wiprächtiger, H. (eds.): Basler Kommentar

Strafgesetzbuch II. Basel, 2003. pp. 2060-2090

BGE 121 IV 109.

BGHSt 47, 55.

Brief Amicus Curiae of the Law and Humanities Institute in Support of Respondent, On Writ of Certiorari to the Supreme Judicial Court of the Commonwealth of Massachusetts, Commonwealth of Massachusetts vs. Douglas Oaks, Supreme Court of the United States, October Term, 1987, No. 87-1651 p. 23

„Deutschland: Neues Grundrecht auf Gewährleistung von Vertraulichkeit von Informationssystemen” 1.3.2008

Die Referendumsfrist lief am 24. Januar 2002 unbenutzt ab und Ziff. 3bis von Art. 197 wurde auf den 1. April 2002 in Kraft gesetzt. (Hivatkozik rá Suter-Zürcher, 2003: 70)

D-StGB módosítási javaslatát I. a német Igazságügyi Minisztérium honlapján

European Committee of Social rights Conclusions XVII-2 (Hungary)

Fellebbezés az amszterdami ítélőtábla 1988. október 7-én kelt ítélete ellen a Donald Harold

Moder elleni ügyben, 1990. március 6. No. 2370.

„German Constitutional Court limits data retention law” 15 April 2008

Gesetz zur Umsetzung des Rahmenbeschlusses des Rates der Europäischen Union zur Bekämpfung der sexuellen Ausbeutung von Kindern und Kinderpornographie. Begründung zu Artikel 1 Nr. 8 (§ 184b) pp. 11-12

Hoge Raad (a holland Legfelsőbb Bíróság) 17 November 1970, NJ 1971, 373.

Hoge Raad, 30 October 1984, NJ 1985, 293.

Jacobellis vs. Ohio, 378 U.S. 184, 197 (1964)

J.C.M. Leiten legfőbb ügyész 1989. szeptember 6-án az ügygel kapcsolatban előadott konklúziója. In: Nederlands Juristenblad, 1990, p. 667

Német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (Bundesgerichtshof) ítélete: BGHSt 47, 55.

Miller vs. California, 413 U.S. 15 (1973)

Minister Korthals Alter, Proceedings of the Lower house, Session 1984-85, p. 1446. Idézi Schuijjer & Rossen, 1992

Paris Adult Theater I. v. Slaton, 413 U.S. 49 (1973)

Pressemitteilungen. Bundesministerium der Justiz. Berlin, 29. August 2006.

R. (The Queen) v. Pecchiari (1995) 22 O.R. (3d) 748-766

R. (The Queen) v. Sharpe, 1994 D.L.R. 4th at paras 87-94: (Decisions of the Supreme Court of Canada)

R. (The Queen) v. Butler, (1992) 1 S.C.R. 452

R. v. Anderson and others (1971) 3 All ER 1152

United States vs. Baker, 890 F. Supp. 1375 (1995)
United States vs. Dost, 636 F. Supp. 828 (S.D.Cal. 1986)
United States vs. Wiegand 812 F. 2d 1239, 1244 (9th Cir. 1987)
Zivilkammer des Landgerichts Darmstadt, Az. 25 S 118/2005.

A kézirat lezárva: 2008. július 31.